Әбілқас Сағынов атындағы
Қарағанды техникалық
университеті

Карагандинский
технический университет
имени Абылкаса Сагинова

ТРУДЫ
Республиканской студенческой
научной конференции
**«Вклад молодежной науки
в реализацию Стратегии «Казахстан-2050»
Часть 3**

**«Қазақстан-2050» Стратегиясын жүзеге
асырудағы жастар ғылымының үлесі»**
атты Республикалық студенттік
ғылыми конференциясы
**ЕҢБЕКТЕРІ
3 - бөлім**

УДК 378.184 (574)
ББК 74.04 (5 Каз)
В56

Вклад молодежной науки в реализацию Стратегии «Казахстан-2050»: Труды Республиканской студенческой научной конференции 14-15 апреля 2022 г. В 3-х частях. Часть 3. НАО «Карагандинский технический университет им. Абылкаса Сагинова». - Караганда: Изд-во КарТУ, 2022 – 665 с.

ISBN 978-601-320-692-9

Редакционная коллегия

Хуанган Н. – Член Правления – Проректор по научной работе (председатель), PhD

Сулеев Б.Д. – и.о. директора ДНиИ КарТУ (зам. председателя), PhD

Моисеев В.С. – гл. эксперт ДНиИ КарТУ (отв. секретарь), к.т.н., доцент

Жолдыбаева Г.С. – декан ГФ КарТУ, к.т.н., доцент

Ерахтина И.И. – декан МФ КарТУ, к.п.н., доцент

Иманов М.О. – декан АСФ КарТУ, к.т.н., доцент

Самашова Г.Е. – декан ФИТ КарТУ, к.п.н., доцент

Бирюков В.В. – декан ФИЭМ КарТУ, д.э.н., доцент

Булатбаев Ф.Н. – декан ФЭАТ КарТУ, к.т.н., доцент

Курмашева Б.К. – декан ТДФ КарТУ, к.т.н., ст. преп.

ISBN 978-601-320-692-9

© Карагандинский технический
университет им. Абылкаса Сагинова, 2022

Естественные науки

УДК 535.215

Абдрахман К.Т. - студент КарУ (гр. МНН-51)
Абдигалиева А.М. – студент КарУ (гр. ФПК-406)
Научн. рук. – PhD, доц. КарУ Тусупбекова А.К.

ВЛИЯНИЕ МОДИФИКАЦИИ PEDOT:PSS НА ФОТОЭЛЕКТРИЧЕСКИЕ ХАРАКТЕРИСТИКИ СОЛНЕЧНЫХ ЯЧЕЕК

Подготовка подложек осуществлялась согласно методике [1]. В работе использовали PEDOT:PSS (1%, Ossila Al4083), Izopropanol, Ethanol (pure 99,9% Sigma Aldrich). Перед началом экспериментов раствор PEDOT:PSS фильтровали через 0,45 микрометровый фильтр. Пленки PEDOT:PSS получали на поверхности кварцевого стекла методом центрифугирования (на центрифуге SPIN150i производства компании Semiconductor Production System) при скорости вращения 5000 об/мин.

3D снимки морфологии поверхности пленок PEDOT:PSS представлены на рисунке 1. Пленка PEDOT:PSS без модификации (UM-PEDOT:PSS) имеет крупнозернистую структуру, шероховатость поверхности составляет 1.03 нм. При добавлении в раствор PEDOT:PSS этанола (EM-PEDOT:PSS) структура приобретает ярковыраженный мелкозернистый характер (рисунок 1b), шероховатость становится 0.88 нм. При добавлении в PEDOT:PSS этилового и изопропилового спирта в равных долях (IEM-PEDOT:PSS) наблюдается полное отсутствие крупных частиц (рисунок 1c). Шероховатость при этом становится 0.63 нм. Однако, пленка PEDOT:PSS с концентрацией только изопропилового спирта (IM-PEDOT:PSS) имеет еще большую степень однородности поверхности за счет увеличения сглаживания (рисунок 1d), шероховатость пленки составляет 0.56 нм.

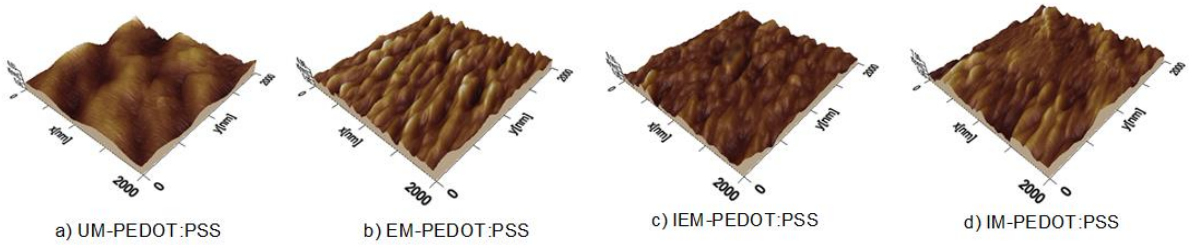

Рисунок 1 – АСМ снимки пленок PEDOT:PSS

Для исследования влияния PEDOT:PSS на фотовольтаические свойства органических солнечных элементов изготавливали ячейки структуры FTO/ PEDOT:PSS/PTB7-TH:ITIC/Al [2]. На рисунке 2 и таблице 2 показаны ВАХ и фотовольтаические показатели ячеек на основе UM-PEDOT:PSS и IM-PEDOT:PSS. Как видно из таблицы 2, плотность тока короткого замыкания, генерируемая ячейкой с модифицированным PEDOT:PSS, в 1.1 раз выше по сравнению с ячейкой на основе исходного PEDOT:PSS. Оба типа ячеек были

получены при одинаковых условиях и, следовательно, значительная разница в токе объясняется структурными особенностями и свойствами PEDOT:PSS. Структура модифицированного PEDOT:PSS обеспечивает более быструю инжекцию и транспорт дырок к внешнему электроду (FTO), что уменьшает вероятность рекомбинации дырок с ITIC и эффективность накопления дырок на внешнем электроде увеличивая фототок ячейки.

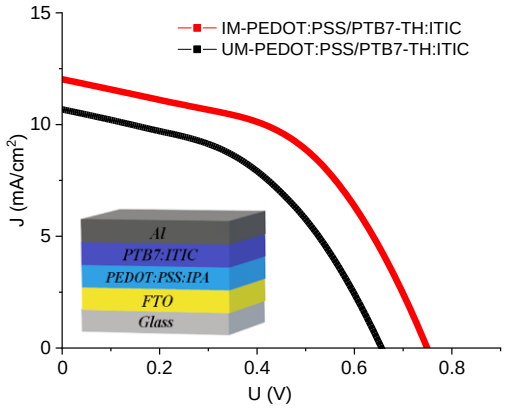

Рисунок 2 – Вольтамперные характеристики солнечных ячеек

Из таблицы видно, что напряжение холостого хода ячейки на основе IM-PEDOT:PSS на 0,06В больше по сравнению с ячейкой на основе UM-PEDOT:PSS, что вероятнее всего связано с улучшением качество границы раздела PEDOT:PSS/фотоактивный слой. Также наблюдается улучшения FF в ячейках с IM-PEDOT:PSS. Хотя наблюдаемые улучшения фототока, фотонапряжения и FF не очень большие, однако в целом эффективность ячейки с модифицированным IM-PEDOT:PSS выше ячейки с исходным UM-PEDOT:PSS более чем в 1.2 раза.

Таблица 1 – Фотовольтаические характеристики солнечных ячеек

Образец	J_{sc}, (мА/см^2)	J_{max}, (мА/см^2)	U_{oc}, (В)	U_{max}, (В)	FF	КПД, %
IM-PEDOT:PSS/ PTB7-TH:ITIC	11,93	8,32	0,73	0,51	0,46	4,24
UM-PEDOT:PSS/ PTB7-TH:ITIC	10,61	7,40	0,67	0,46	0,42	3,53

Список использованных источников

1. Kim, K., Ihm, K. & Kim B. Surface Property of Indium Tin Oxide (ITO) After Various Methods of Cleaning // Acta Physica Polonica A. – 2014. –Vol. 127, Is. 4. – P. 1176-1179.

2 A.K. Aimukhanov, X.S. Rozhkova, A.K. Zeinidenov, T.E. Seisembekova. Influence of surface structure and morphology of PEDOT:PSS on its optical and electrophysical characteristics // Вестник Карагандинского университета Серия «Физика». – 2021. - № 3(103). - С.93-100.

УДК 006.91

Акимов К.С. - студент КарТУ гр.СТ-20-2
Науч. рук – преп. КарТУ Савельева Н.А.

«НОВЫЙ» КИЛОГРАММ

20 мая 2019 года во Всемирной метрологии изменилось определение килограмма, стандартной единицы массы, используемой по всему миру.

Ранее килограмм имел очень простое определение: это масса слитка платино-ирийдевого сплава, который с 1889 года хранится в Международном бюро мер и весов МБМВ (г.Севре, Франция) с большим количеством копий по всему миру.

Одной из важных проблем является то, что эталон массы не является постоянным и с момента создания потерял около 50 микрограммов. Но, к сожалению, когда эталон массы теряет свой вес, он по-прежнему составляет ровно один килограмм в соответствии с текущим определением. Когда меняется первичный эталон, остальные копии так же должны изменяться. Или еще хуже: если бы этот эталон был утерян то, система измерения массы нашего мира погрузилась бы в хаос.

В связи с нестабильностью эталона, 26-я Генеральная конференция по мерам и весам привязала килограмм к постоянной Планка – фундаментальному понятию квантовой механики, которое никогда не может измениться ни здесь на Земле, ни в глубинах Вселенной. С новым определением Генеральная конференция по мерам и весам завершает первоначальную мечту о метрической системе, которая была принята во время Французской революции. Метрическая система, которая превратилась в Международную систему единиц (СИ). Именно тогда зарождалось понятие «килограмм», когда обыватели шли за продуктами и им был необходим килограмм яблок, на помощь придумали весы, но необходимо было установить фиксированную точку сравнения. Эти яблоки должны весить больше или меньше чего-то. Во избежание беспорядка и с целью нормального функционирование экономики, это «нечто» должно быть общепризнано.

Весы в любом продуктовом магазине были откалиброваны по весу, который был откалиброван по весу, и так далее, и все эти калибровки восходят прямо сюда, в недра МБМВ. Но система не всегда была такой упорядоченной. До Французской революции и изобретения метрической системы, системы мер и весов во всем мире представляли собой хаотичную, неуправляемую путаницу.

Представьте себе мир, в котором каждый раз, как вы путешествовали, вам приходилось использовать разные способы преобразования для единиц измерения, как мы делаем это для валюты. Так было до Французской революции в конце XVIII века, когда меры веса варьировалась не только от страны к стране, но и внутри страны. Французская революция была

направленна на переустройство общества. Вдохновленные революцией ученые того времени хотели начать с чистого листа, с новой, последовательной системы измерения, основывая единицы измерения не на произвольных указах правителей, а на природе.

Объекты всегда меняются и с новым определением, мы переходим от объекта на Земле к тому, что находится в остальной Вселенной. И это стоит отметить, что в мире, где все кажется изменчивым, пришли к выводу о «неизменном килограмме» .

С XIX века все физические реликты старой метрической системы были заменены измерениями, привязанными к постоянным силам природы. Так, после Французской революции метр был определен как пропорция к Парижскому меридиану и имел платиновый эквивалент. Но даже так этот эталон не постоянен. На сегодняшний день метр определяется скоростью света. И только килограмм оставался физическим объектом. Ученым удалось переопределить килограмм с точки зрения постоянной Планка – основную константу в квантовой теории и теперь килограмм предлагается измерять при помощи так называемых весов Ватта (или баланса Киббла). Т.е. определение килограмма увязано с количеством электромагнитной энергии, необходимой для того, чтобы уравновесить объект соответствующей массы. Эталонную гирю заменяет электрический ток и напряжение. Эта попытка переопределения заняла десятилетия тщательных измерений из-за того, что постоянная Планка имеет малую величину.

Установив окончательное значение постоянной Планка, единицы которой включают килограмм, как единицы измерения скорости света включают метр, размер килограмма навсегда останется стабильным.

Теперь килограмм определяется фундаментальными законами Вселенной, а не человеческой механизацией. Килограмм теперь навсегда, на все времена.

Список использованной источников:

1. *URL: https://www.nist.gov/news-events/news(дата обращения 24.02.22)*
2. *URL:https://www.vedomosti.ru/technology/news/2018/11/16/786696-vo-frantsi(дата обращения 24.02.22)*
3. *URL: https://lenta.ru/news/2018/11/16/etalon/ (дата обращения 25.02.22)*

УДК 72.07

Ақан А.М.,– студент КарТУ (гр. БТ-21-2)
Стафеева Я. – студент КарТУ (гр. БТ-21-2)
Научн. рук – ст.преп.м.т.н. Рахымбаева Г.Ж.

СИММЕТРИЯ И АСИММЕТРИЯ В ПРИРОДЕ.

Симметрия и асимметрия - это важнейшие свойства природы. Они являются основополагающими для естественных наук. Симметрия-это соразмерность.

Симметрия – это представление, которое проявляется в порядке природы и соразмерностью между объектом природы или элементами различных систем, их равновесием и устойчивостью.

Соразмерность существует в различных формах: пространственно-временные, калибровочные, перестановочные, изотопические, зеркальные. Все эти формы соразмерности могут быть внешними и внутренними.

Внутреннюю соразмерность нельзя наблюдать. Она постоянно скрыта в законах, которые выражают положение исследуемой системы. Образцом является теория гравитации Эйнштейна, которая объединяет свойства пространства, времени и тяготения.

Внешняя соразмерность может быть пространственная или геометрическая. Она представлена в природе огромным многообразием. Например, это соразмерность молекул, кристаллов, живых организмов.

Асимметрия - противоположность соразмерности. Отражающее разупорядочение системы, нарушение равновесия и всё то, что объединено с развитием и изменением системы.

Соразмерность живых организмов сформировалась в процессе эволюции. Первые живые организмы, появившиеся на свет в водах океана, имели правильную шаровидную форму. Распространение организмов в разные среды влияло на их приспособленность к новым условиям. Соразмерное расположение частей тела обеспечивает живым организмам равновесие в движении. Борьба за свет также связана с соразмерностью в растительном мире. Примером служит конусовидная крона ели, она имеет определенно вертикальную ось симметрии – вертикальный ствол, который утолщен книзу для стойкости. Некоторые ветви симметрично находятся по отношению к стволу, а форма конуса способствуют рациональному применению кроной светового потока солнечной энергии. Следовательно, ель «построена» рационально и выглядит эстетически красиво из-за законов естественного отбора и притяжения.

Асимметрия также широко распространена в мире.

Зачастую внутреннее положение органов в живых существах асимметрично. Например, сердце находится у человека слева, а желчный пузырь – справа. Молекула ДНК также асимметрична – ее спираль

постоянно закручена вправо. Всегда все белки и аминокислоты, входящие в состав живых организмов, способны отводить поляризованный поток света влево. В отличие от молекул безжизненной природы, где правые и левые молекулы встречаются часто. Они носят в основном соразмерный характер, молекулы органических веществ характеризуются очевидно выраженной асимметрией.

Вернадский, придавая большое значение асимметрии живого, предполагал, что собственно тут проходит тонкая линия среди химией неживого и живого.

Строение элементов клетки также асимметрична. Это имеет большое значение для ее взаимообмена веществ, энергетической состоятельности и для более высокой быстроты биохимических реакций.

Симметрия и асимметрия — две полярные характеристики объективного мира, которые непрерывно находятся в единстве и борьбе. В природе нет чистой симметрии либо асимметрии. Равновесие – это состояние покоя и симметрии. Тогда асимметрия приводит к движению и неуравновешенному состоянию. Сама асимметрия представляется основным принципом постановки и решения проблемы происхождения жизни.

В нашем знании о мире имеется три последовательных этапа. На низшей ступени находятся явления. На средней ступени – законы природы. На высшей ступени – это принципы симметрии. Законы природы управляют явлениями, принципы симметрии управляют законами природы. Если законы природы разрешают предсказывать явления, тогда принципы симметрии разрешают предсказывать законы природы.

Подводя вывод всему написанному, следует отметить, что симметрия многолика.

Список литературы:

1.https://tech.wikireading.ru/hv3ZlGrjL6
2. http://www.hintfox.com/

ӘОЖ 53(075) Аманжол Е. – ҚарТУ студенті (АиУ-21-1 тобы)
Ынтықбай Қ. – ҚарТУ студенті (ВЦСУ-21-1 тобы)
Ғылыми жет. Ф-м.ғ.к., доц. ҚарТУ Салькеева А.К.

КОНУСТЫҚ ТАЛШЫҚТАҒЫ ЖАРЫҚ СӘУЛЕЛЕРІ

Оптикалық талшық - ақпараттық жарық сигналдарын тасымалдайтын толқын өткізгіш. Оптикалық талшық қазіргі уақытта ақпарат берудің ең жақсы физикалық ортасы, сонымен қатар үлкен қашықтықтағы ақпарат ағындарын таратудың ең перспективті ортасы болып саналады. Талшықты-оптикалық байланыс өте қарқынды дамып келеді. Талшықты-оптикалық кабельді жаппай өндірудің салыстырмалы түрде арзандығы тіпті континентаралық телекоммуникация нарығында да талшықты-оптикалық спутниктік байланыстың көбеюіне әкеледі. Талшықты-оптикалық жүйелердің пайдасына елеулі дәлелдер сонымен қатар жоғары шуылға қарсы және байланыс арналарының электромагниттік үйлесімділігі, олар туралы ақпараттың құпиялылығы болып табылады. Талшыққа негізделген оптикалық толқын өткізгіштер ықшам, икемді, салыстырмалы түрде аз шығынға ие. ОТ-ің ең маңызды қасиеті-олардың жарық сәулеленуін аз шығынмен ұзақ қашықтыққа тасымалдау мүмкіндігі. Оптикалық талшықтар жарықтандыру үшін кеңінен қолданылады. Олар медициналық және басқа мақсаттарда Жарық өткізгіштер ретінде қолданылады, мұнда жарық қол жетімді емес аймаққа жеткізілуі керек. Кейбір ғимараттарда оптикалық талшықтар күн сәулесін шатырдан ғимараттың бір бөлігіне бағыттайды. Сондай-ақ автомобиль жарық техникасында.

Оптикалық талшық - бұл кварц әйнегінен жасалған диэлектрлік толқын. Оның n_1 сыну индексі бар жарық өткізгіш өзегі бар, n_2 сыну көрсеткіші бар қабықпен қоршалған, $n_1>n_2$. Жарық өткізгіш өзекке түсіп, онда жарық толық ішкі шағылысудың әсерінен таралады. Бұл әсер жарық сәулесі n_1 үлкен сыну көрсеткіші бар ортадан n_2 кіші индикаторы бар ортаға екі ортаның интерфейсіне түскен кезде пайда болады және тек бұрыштың белгілі бір мәндеріне дейін байқалады, оның мәні n_1 және n_2 айырмашылықтарымен анықталады. Әдетте жарық оптикалық талшыққа ұшы арқылы енгізіледі. Жарық сәулесінің цилиндр тәрізді емес, конус тәрізді – диаметрі үнемі төмендейтін талшық арқылы өтуін қарастырыңыз.

Біздің алдымызда тұрған міндет: мұндай талшықтарды жарық толқынының тығыздығын арттыру үшін, яғни жарық концентрациясы үшін қолдануға бола ма? Мұндай талшықтар бар. Оларды шынымен жарық жинау үшін пайдалануға болады, бірақ жарық энергиясының ерікті түрде жоғары концентрациясын алу түбегейлі мүмкін емес. Жарық осындай талшық арқылы өткен кезде θ бұрышы, оның астында сәуле талшықтың бүйір бетіне түсіп, шағылысудан шағылысуға дейін артады - толық ішкі шағылысу жағдайы бұзылғанға дейін, содан кейін сәуле талшықты

қалдырады. Дәлелдеу үшін біз келесі мәселені шешеміз. Жарық α бұрышпен конустық тарылтатын талшықтың ұшына φ конустық ерітіндінің бұрышымен түседі; талшықтың сыну көрсеткіші n, кіріс ұшының диаметрі D. сәуленің талшық ішінде болатын L ұзындығын табыңыз (1-сурет)

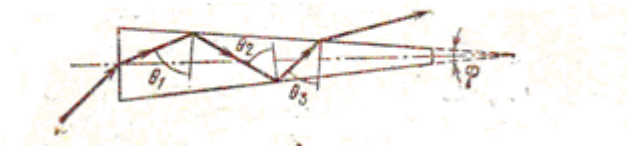

1 сурет. Жарық сәулесінің конустық талшық соңына түсуі

Осы мәселені шешкеннен кейін біз тарылған конустық талшықта сәуле шығаруын құлыптау мүмкін емес екеніне көз жеткіземіз. Егер сіз талшықтың бүйір бетіне айна шағылыстыратын жабынды қолдансаңыз да, бұл мүмкін емес. Мұндай талшықтағы сәуленің соққысы 2-суретте көрсетілген.

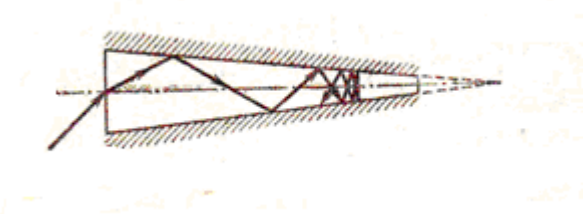

2 сурет. Конустық талшықтағы сәулелердің бағыты

Сәуле талшыққа L_0 тереңдікке еніп, содан кейін артқа оралады. L_0 қашықтықты келесі формула бойынша табу оңай:

$$L_0 = \frac{D}{\varphi}\left(1 - \sin\beta\right) = \frac{D}{\varphi}\left(1 - \frac{\sin\alpha}{n}\right)$$

Әдебиет тізімі :

1. Л.В. Тарасов, А.Н.Тарасова /Беседы о преломлении света/ Москва. «Наука». 2001 г.
2. Е.А.Варфоломеева / Волоконная оптика в медицине/ Сборник трудов, Самарский государственный медицинский университет, 2018
3. https://works.doklad.ru/view/y8twooaeKK8.html / Волоконная оптика и ее применение

ӘОЖ 537.8

Ардакелді Н. - ҚарТУ студенті, (МД-19-1к тобы)
Ахмет Т. - ҚарТУ студенті, (МД-19-1к тобы)
Ғылыми жетекшісі – аға оқытушы, ҚарТУ, Копбалина Қ. Б.

ТЕОРИЯЛЫҚ ФИЗИКАНЫҢ ҚҰРЫЛЫМ МӘСЕЛЕСІНДЕГІ ГЕОМЕТРИЯНЫҢ НЕГІЗІ

Бізге теориялық физиканың құрылуы мен қалыптасуының суретін толық түсіну үшін және олардың дамуын бір тұтас ретінде көру үшін, теориялық физиканың мәнін әлемнің біртұтас жүйесі ретінде ашатын, кейбір жалпы іргелі ыңғайдың негізінде оның негізделіп және көтерлетіндей етіп құрып және қалыптастыру қажет. Осындай іргетас ретінде ұсынылған геометриялық ойлар тәсілі (Кеплердің кері тезисімен - «қай жерде геометрия болса, сол жерде материя бар») қызмет атқара алды.

1927 жылы Гейзенберг координаталар мен импульстің анықталмағандық қағидасын құрғаннан кейін кванттық механикада және оның барлық микродүниесінің басты кілті болып табылды. Гейзенбергтың теориясын қарастыра отырып,Дирак келесіні атап көрсетті,«бақыланатын обьект міндетті түрде бір нақты бақылауда өлшеуге мүмкіндік беретін физикалық көлем болуы міндет емес;ол өз кезегінде осы көлемнің теориялық көлемнің жинағы ретінде көрініс табады. Бұл бірқатар математикалық талаптарды қанағаттандыратын геометриялық белгі, оператор болып табылады.

Тағы да бір мысал ретінде мықты бірлескен жұмыстың физикалық шындығы және геометриялық кеңістік болып кванттық механиканың екінші тұжырымы болып табылады (Шредингердің толқынды механикасы). Шредингер кванттық бөлшектерді станционарлық күйдің ортасында болған жағдайды,яғни кванттық секіру жағдайлары болған сәтті бейнелеуге тырысты.

Станционарлық күйлердің геометриясы физикалық шындықпен толықтырылған кезде,яғни кванттың секіру үрдістерімен толықтырылған кезде микродүниенің теориясын құруға мүмкіндік берді. Шредингердің теориясы геометриялық (толқын-бөлшек) де Бройль көзқарасынан бастау алды,яғни оптикалық-механикалық аналогиясы бойынша құрылды.

$$q_{if} = \begin{vmatrix} q_{00} q_{01} q_{02} q_{03} \\ q_{10} q_{11} q_{12} q_{13} \\ q_{20} q_{21} q_{22} q_{23} \\ q_{30} q_{31} q_{32} q_{33} \end{vmatrix} \qquad (1)$$

Метрлік тензор төрт өлшемді кеңістік үшін симметриялы он тәуелсіз компонентті құрайды. Метрлік тензор арқылы геодезикалық ұзындық теңдеуін жазуға,риман кеңістігінің қисығын және басқа да оның қасиеттерін көрсетуге болады,яғни кеңістік туралы барлық нәрсені білуге болады.Риман кеңістігінің қисығы-күрделі түсінік, мысалы ол математикалық тензордан q_{if} және оның туындыларынан тұратын төртінші дәрежелі R_{ifkl} тензормен сипатталады. Барлық кеңістікте Риман тензорынын нөлге теңдігі кеңістіктің «жазық» евклидтік екенін білдіреді.

Көрінетін векторлық кеңістіктің барлық негізгі қасиеттерін тзбектеп шығуға болады:

- Комплекстік сандарға қосуға және көбейтуге болады;
- Қатарларды суммалуға және құрастыруға болады;
- Үздіксіз параметр бойынша интегралдауға;
- суперпозициямен;
- метриамен,яғни скалярлық туындымен;
- кеңістіктің түйндестігімен(яғни дуалдығымен), яғни нормасымен;
- коммутативті;
- эрмиттілігімен;

Бұл кеңістіктің барлық қасиеттерін тізбектеп шығуға болар еді,бірақ осы негізгілермен шектелеміз.

Бұндай симметрияның маңыздылығы өзара әректтесуді тасымалдайтын, барлық физикалық өрістердің қасиеттерін болжайтындығында.Бұл геометриялық ой барлық іргелі өзара әрекеттесулер теориясын құрастыру барысында неғұрлым жемісті болды.Осы өзара әрекеттесулерде калибрлық симметрияларды қолдану Хиггс механизмінің арқасында болды,яғни мәні бозондар мен фермиондардың (суперсимметрия немесе Ферма мен Бозе симметриясы) орын ауыстыруында болатын, симметрияның аяқ асты бұзылуының теориясы. Калибрлық түрлену деп бақыланатын қозғалыс сипаттамаларында көрінетін,яғни физикалық жағдайды өзгертпейтін, бөлшектердің қозғалысын сипаттайтын функцияның түрленуін айтады.

Қолданылған әдебиеттер

1. *Арынгазин К.М.,Васильева И.Ф. Современные методы геометрических идей в теоретической физике// Вестник КарГУ. -2011.-№2(32).-С.60-65*
2. *Вейнберг С., Глэшоу Ш., Салам А. Идейные основы единой теории слабых и электромагнитных взаимодействий.УФП. 1980 т. 132. –С.201*
3. *Арынгазин К.М Геометрические идей в теоретической физике. Алматы: Рауан 1994. –С.360.*

ӘОЖ 622.4 Бакбаева З.Т. – ҚарТУ магистранты (БЖДМ 21-1 тобы)
Шора Ж.Ғ. – ҚарТУ студенті (БЖД 19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – т.ғ.к., доц. ҚарТУ Макашев Б. К.

ШАХТАЛАРДЫҢ ЖЕРҮСТІ КЕШЕНДЕРІНІҢ АУАСЫН ШАҢСЫЗДАНДЫРУ КЕЗІНДЕГІ БАҚЫЛАУ ТАЛАПТАРЫ

Барлық технологиялық жабдықтар (буналар, қоректендіргіштер, ұсатқыштар, торлар, конвейер желілерін қайта тиеу және тиеу қондырғылары және т.б.) барлық көздер үшін герметикалық жабылған шаң баспайтын орындарды және шаңды ауаны шаңнан тазарта отырып соруды қамтамасыз ететін аспирациялық жүйелермен жабдықталуы керек.Көрсетілген шаңмен күресу құралдары «Көмір және тақтатас шахталарының, ашық карьерлердің бетін технологиялық жобалау стандарттарына» сәйкес мамандандырылған ұйымдар әзірлеген жобаларда шахталардың жер үсті кешенін жобалау немесе қайта құру сатысында қамтамасыз етілуі керек [2].

Сорылатын ауаны тазарту үшін, әдетте, дымқыл шаңтұтқыштар қолданылуы тиіс. Қысылған жағдайда циклондар қолданылуы мүмкін. Егер аспирациялық жүйелер технологиялық кешендерде ауаның шаңдануын шектеулі рұқсатты концентрация (ШРК) деңгейіне дейін төмендетуді және шахталардан берілетін көмірдің ылғалдылығы шекті рұқсат етілген деңгейден төмен болуын қамтамасыз етпесе, тау-кен массасын суландырғыш қоспалары бар сумен немесе бу-су тұманымен суландыру қолданылуы тиіс.

Аспирациялық жүйелер жүйелі түрде (аптасына бір реттен кем емес) қаралуға, герметикалау бұзылған жерлер дереу түзетілуге тиіс. Ауа өткізгіштердің шаңмен бітелуін болдырмау үшін құбырлардағы ауа жылдамдығын жобалық шамалар шегінде ұстап тұру, аспирациялық жүйелерге бу мен су тамшыларының түсуін болдырмау, аспирациялық жүйелерді алдын ала жұмысқа қосу, ал технологиялық жабдықтан бірнеше минутқа кеш сөндіру қажет. Ауаның оң температурасы кезінде көмірді ашық қоймаға түсіру процесінде ауаны шаңнан тазарту үшін көмір құлаған жерді сумен, минус 12 °с дейінгі температурада концентрациясы 5-8% ас тұзының ерітіндісімен суландыруды қолдану қажет (1-сурет). Суару судың қысымы кемінде 0,4 МПа және шығыны кемінде 5 л/т болған кезде суландырғыштардың көмегімен жүргізілуі керек. Тау-кен қазбаларында өндірістік процестерді орындау кезінде ауаның шаңдануы анықталуы тиіс. Ауаның тозаңдануын жедел бақылау аптасына кемінде бір рет, мерзімдік бақылау - тоқсанына кемінде бір рет жүзеге асырылады [3].

Ауаның тозаңдануын бақылау шаңның орташа ауысымдық немесе ең жоғары бір реттік шоғырлануы бойынша жүргізіледі. Алынған мәліметтер оларды ШРК немесе ауаның қалдық шаңының техникалық қол жетімді

деңгейімен салыстыру үшін, сондай-ақ тау-кен жұмыстарының пневмокониоз қаупін анықтау үшін қолданылады.

1-сурет. Көмір разрезіндегі шаң басу процессі

Ауаның шаңдануын бақылау белгіленген тәртіппен рұқсат етілген аспаптардың көмегімен жүргізіледі. Ауаның шаңдануын өлшеуді арнайы оқытудан өткен және арнайы бағдарлама бойынша емтихан тапсырған адамдар жүргізуі тиіс. Ауаның тозаңдануын мерзімді бақылау арқылы жүргізіледі, оны тоқсан басталғанға дейін 15 күн бұрын Желдету және қауіпсіздік техникасы (ЖҚТ) учаскесінің бастығы жасайды, әскерилендірілген тау-кен құтқару бөлімдерінің (ӘТҚБ) бөлімшелерімен келісіледі және кәсіпорынның техникалық басшысы бекітеді. Мерзімді бақылау кезінде ауаның шаңдануын анықтау үшін және кремнийдің бос қос тотығын анықтау үшін шаң сынамаларын алуды ӘТҚБ қызметкерлері немесе басқа уәкілетті ұйым шахтаның ЖҚТ учаскесі өкілінің қатысуымен жүргізеді және акт-хабарламамен ресімделеді. Өлшеу нәтижелері шахтаға екі күн мерзімде беріледі. Қалқып тұрған шаңдағы кремнийдің бос қос тотығын анықтауды ӘТҚБ қызметкерлері немесе басқа уәкілетті ұйым жүргізуі тиіс. Кәсіпорынның техникалық басшысы ауаның шаңдануын өлшеу нәтижелері бойынша шаң жағдайын жақсарту және ШРК немесе ауаның қалдық шаңдануының техникалық қолжетімді деңгейін сақтау бойынша шаралар қабылдауы тиіс. ӘТҚБ зертханасы белгіленген нысан бойынша ауаның шаңдануын және шаңда кремнийдің бос қос тотығының болуын есепке алу журналын жүргізуі тиіс[1].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Подображин С.Н. Предотвращение пылевыделения в атмосферу разрезов при ветровой эрозии. /Безопасность труда в промышленности, 2011. - № 6. - С. 16.*
2. *Тимофеева С.С. Пылевая нагрузка при добыче угля и профессиональные риски / С.С. Тимофеева, М.А. Мурзин – 2015.- 68-71- с.*
3. *Сердалиев Е.Т. Тау жыныстарын бұрғылап-аттырып қопару. Оқулық. – Алматы: ҚР ЖООҚ, 2011. – 36 б.*

ӘОЖ 622.4 Бакбаева З.Т. – ҚарТУ магистранты (БЖДМ 21-1 тобы)
Шора Ж.Ғ. – ҚарТУ студенті (БЖД 19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – т.ғ.к., доц. ҚарТУ Макашев Б. К.

ШАХТАЛАРДЫҢ КАРЬЕР ЖОЛДАРЫНДАҒЫ ШАҢДЫ БАСУ ЖОЛДАРЫН ӘЗІРЛЕУ.

Соңғы жылдары отандық және шетелдік кәсіпорындарда жұмыс орындарындағы зиянды газдар мен шаңдардың концентрациясын төмендетуге арналған әртүрлі техникалық құралдар мен әдістер жасалып, енгізілді. ТМД елдерінің жетекші институттары атмосфераның жай-күйіне болжамды баға берді және оның карьерлерде нормалаудың ұсынылған жолдары мен әдістерін жасады. Жалпы карьер атмосферасын қалыпқа келтіру жолдарының болжамына мыналар кіреді: карьерлердегі еңбек жағдайларын жақсарту проблемасы бойынша жобалық-зерттеу жұмыстарының бағыттарын талдау, атмосфераның ластануымен күресудің нақты әдістері мен құралдарын талдау. Бұл ретте отандық және шетелдік көздерден алынған ақпаратты, сондай-ақ карьер атмосферасының құрамын қалыпқа келтіру мәселелері бойынша патенттік материалдарды ескере отырып, сараптамалық бағалау әдісі қолданылды. Белгілі бір кезеңдегі маңыздылығы бойынша болжамдық бағалауды құру кезінде ескерілетін негізгі кезеңдерге бөлінеді. Бастапқы жылға дейінгі кезеңге шаңды басу, шаңды жинау, жабдық кабиналарында ауаны баптау, пайдаланылған газдарды залалсыздандыру, улы және зиянды заттардың бөлінуін азайтудың технологиялық әдістері, жасанды желдету жатады. Негізгі жылға дейінгі кезеңге жабдық кабиналарында ауаны баптау, шаңды басу, пайдаланылған газдарды бейтараптандыру, улы және зиянды заттардың бөлінуін азайтудың технологиялық әдістері, шаңды жинау, жасанды желдетуді жатқызамыз. Шетелдік тәжірибеде ерекше жағдайда бұл мәселе толығымен шешілді. Атап айтқанда, бұрғылау жұмыстары кезінде шаңның шығуын толығымен жойып, бұрғылау қондырғыларының жұмысшы персоналына қолайлы жағдай туғызатын техникалық құралдар жасалған. Бұл кәсіпорындарда қоршаған ортаны қорғау мәселесіне неғұрлым қатаң көзқарас туралы айтуға мүмкіндік береді[2].

Жел мен көлік қозғалысының әсерінен ұсақ шаңның шаң қабаты оңай ілініп қалатын ең қолайсыз аумақтар жиектердегі уақытша жолдар болып табылады. Жолдардағы шаңның мөлшері карьердегі барлық көздерден түзілетін жалпы көлемнің 70-90% жетеді. Жолдарды шаңсыздандыру үшін бұл затты демалыс күндері жол төсемінің бетіне төгу әдісі қолданылды. Универсинмен жол бетін өңдемес бұрын шаң мен кірден тазартылады. Төгілмес бұрын жол беттері құрғақ болуы керек. Автомобильдер қозғалысымен жолды жабу көлемі мен универсинді тұтыну көлемі тығыздалады. Сонымен қатар шаң түзілуін басу үшін көбік түзетін әдіс

ұсынылды. Бұл әдістің әртүрлі шахталарда жүргізілген сынақтары оның басқа әдістерге қарағанда артықшылығын анықтады: жоғары тиімділік, 95% жету, көбік пен көбіктің жанасу аймағының жоғары болуы. жойылған масса және т.б. Шаңды тиімді басу үшін көбік шығыны көмір немесе кен көлеміне оның кемінде бес көлемін құрауы керек. Көлік жүргізушінің жұмыс орнындағы ауаның шаңдылығын 0,26-дан 0,006 г/м-ге дейін төмендетуді қамтамасыз етті. Ауа-механикалық көбікпен шаңды басудың бірдей тиімді әдісі осы реагентті цемент өнеркәсібінде және кокс өндірісінде қолдану болып табылады. Реагент тез тұтанғыш, жарылғыш емес қосылыстарға жатады. Шаңданудың алдын алудың қолданыстағы жолдары шаңды беттерді қоршаған ортаға зиянды химиялық заттардың көмегімен бекітуге негізделген. Карьер жолдарын шаңсыздандырудың қолданыстағы тәжірибесін талдау асфальтсыз жолдарды шаңнан тазартуды оларды жақсартудың ерекше және уақытша жағдайы ретінде қарастырған жөн[3].

Физикалық және химиялық сипаттамаларына байланысты шаңсыздандыру құралдары көбінесе жолдардағы шаңды бақылауға арналмаған. Талданатын шаңды байланыстыратын заттардың ішінде органикалық заттар ең үлкен артықшылықтарға ие: олар жабынның тозу қабатынан серпімді кілемше жасайды, жеткілікті жоғары тиімділікке және өңдеуге қабілеттілікке ие, жол төсемдері бұзылған кезде қозғалатын машиналармен қайтадан оралады. Шаңды байланыстыратын бұл оң қасиеттер технологиялық және гигиеналық талаптарды қанағаттандыратын тиімді шаңды байланыстыратын заттарды ғылыми ізденіспен жүргізуге мүмкіндік береді. Бұл міндеттерді сәтті жүзеге асыру автомобиль және жол, тау-кен, мұнай өңдеу және мұнай-химия кәсіпорындарының күш-жігерін біріктіру арқылы мүмкін болады. Соған қарамастан, зерттеулерде қол жеткізілген үлкен көлем мен прогреске қарамастан, бүгінгі күнге дейін экологиялық қауіпсіз және биологиялық өнімді кешенді әдіс жоқ. Сондықтан ашық әдіспен өндіру кезінде атмосфераның ластануына жол бермеу арқылы санитарлық-гигиеналық еңбек жағдайларын және қоршаған ортаның экологиялық қауіпсіздігін жақсарту мәселесі өзекті болып қала береді[1].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *«Аэрология карьеров» Бересневич П.В, Михайлов В.А, Филатов С.С «: справочник –М.: Недра, 1990.-280 с.*
2. *«Борьба с пылью на рудных карьерах» В.А Михайлов, Бересневич П.В.: Недра, 1981.-261 с.*
3. *«Справочник по борьбе с пылью в горнодобывающей промышленности» Под ред.А.С Кузьмича. Недра, 1982.-12-22 с.*

УДК 534.014.4 Батырбеков А.Н. − студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Брешенков К.В. − студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Научн. рук. − к.т.н. Михайлов В.Ф.

СВОБОДНЫЕ КОЛЕБАНИЯ КОНСОЛЬНОГО СТЕРЖНЯ

Исследуются свободные колебания консольного стержня с распределенной по линейному закону массы m. Исходную схему приводим к схеме с точечными массами (при толщине стержня t=1, эквивалентная точечная масса m_0=0.125$bl\gamma$ (γ – объемный вес материала стержня, а точечная масса m_2=3m_0).

Исходное дифференциальное уравнение свободных колебаний стержней переменного сечения имеет вид [1]

$$[EJ(x)y''(x)]'' = \omega^2 m(x)y(x) = 0,$$

или в виде двух дифференциальных уравнений:

$$M''(x) + \omega^2 m(x)y(x) = 0,$$
$$y''(x) + M(x)/EJ(x) = 0,$$

где y=y(x) − функция амплитудных состояний отклонения стержня при его колебаниях, M(x) − функция амплитудных значений изгибающих моментов, которые возникают при колебании; ω − круговая частота собственных колебаний системы; m(x) − переменная по величине масса; EJ(x) − переменная изгибная частота. В конечных разностях уравнение для i-го узла линейной сетки запишется так [2]:

$$d_k y_s - 2(d_k + d_i)y_k + (d_k + 4d_i + d_l - \kappa_i)y_i - 2(d_i + d_l)y_l + d_l y_t = 0,$$

где $d_i = \frac{J_i}{J_0}$; $\kappa_i = \kappa_0 \frac{m_i}{m_0}$; $\kappa_0 = \frac{m_0\omega^2}{EJ_0}\lambda^4$ – параметры сетки и стержня.

После определения κ_0 и κ_i круговую частоту собственных колебаний запишем в виде:

$$\omega_i = \left(\frac{n}{l}\right)^2 \sqrt{\frac{\kappa_0 EJ_0}{m_0}}\ ,$$

где $(n = l/\lambda)$ – число делений расчетной “линейной” сетки. Разделим пролет балки на два деления (n=2) и обозначим расчётные точки i=1,2. Подставив исходные данные, определим круговые частоты собственных колебаний:

$$\omega_1 = \frac{1{,}8885}{l^2}\sqrt{\frac{EJ_0}{m_0}};\ \omega_2 = \frac{4{,}736}{l^2}\sqrt{\frac{EJ_0}{m_0}}.$$

Полученные результаты имеют погрешность 19,6%, которую можно существенно уменьшить с увеличением густоты сетки.

Литература:

1. Ильин В. П., Карпов В. В., Масленников А. М. Численные методы решения задач строительной механики. Издательство АСВ, 2005. 425 с.

2. Багмутов В. П. Численные и приближенные методы в теории упругости. Волгоград: ВГТУ, 2016. 224 с.

ӘОЖ 504.75 Бижанова Д.С. – КеАҚ «АМУ» магистранты (БГ-11 тобы)
Ғылыми жетекші – б.ғ.д., проф. КеАҚ «АМУ» Бахтин М.М.

ШАШТА УРАННЫҢ ТИІМДІЛІГІН АНЫҚТАУҒА БАҒА БЕРУ

Шаштағы микроэлементтердің деңгейін анықтау 20 ғасырдың ортасынан бастап қоршаған ортаның әсерін бақылау, ауыр металлмен улануды бағалау, тамақтану жағдайын бағалау және ауруларды диагностикалау үшін танымал бола бастады. Белгілі бір радионуклидтердің немесе басқа да улы металдардың адам ағзасына ұзақ уақыт бойына әсер етуінің биоиндикаторы ретінде шашты қарастыруға болады.

Адам ағзасындағы уранның мөлшерін анықтау бойынша отандық және шетелдік зерттеушілердің жұмыстарына талдау жасай отырып, шаштың қоршаған ортаның өзгерісінің биоиндикаторы ретінде қолданылуының тиімділігін анықтау. Отандық және шетелдік зерттеушілердің адам ағзасындағы уранның мөлшерін анықтау жұмыстарына талдау. Талдау жұмыстарының нәтижесінде шаштың басқа биологиялық сынамалардың түрлерімен салыстырғанда (тер, қан және несеп) немесе басқа қол жетімді тіндерге қарағанда артықшылығы бар екені анықталды [1]. Денедегі уранды анықтау үшін биоиндикатор ретінде шашты қолдану себептерінің арасында үлгілерді жинаудың қарапайымдылығы мен жинаудан кейінгі үлгілердің тұрақтылығы болып табылады. Сонымен қатар, көптеген элементтердің концентрациясы көбінесе қан немесе несеп сияқты дәстүрлі тіндерге қарағанда шашта бірнеше есе жоғары болады. Израиль ғалымдары шаштағы уранның концентрациясы несепке қарағанда орта есеппен сегіз есе жоғары екенін дәлелдеді. Осылайша, әсерді бағалау үшін ұзақ уақыт ішінде шаштағы уран құрамына бір талдау, бірнеше зәр сынамаларын талдауды алмастыра алады. Шаштағы уранның концентрациясы:

- 100 мг/кг-нан төмен жеке тұлғалар сәулеленбеген деп саналуы мүмкін. Мұндай адамдар қосымша бағалауды қажет етпейді.
- 100-ден 10 000 мг/кг-ға дейін нормадан жоғары деп есептелінеді.
- 10 000 мг/кг-нан жоғары адамдар үшін, уранмен улану деңгейін анықтау үшін қосымша зерттеулер жүргізіледі.

Қорытынды: Талдау жасалынған зерттеу нәтижелеріне сүйенетін болсақ адам шашындағы элементтердің саны табиғи радионуклидтермен және басқа металдармен сәулеленудің жақсы балама көрсеткіші болып табылады және ол ұзақ айлар немесе тіпті жылдар бойына нақты сәулеленуді көрсете алады деген қорытынды жасауға болады. Осылайша, уранмен ластану қауіпі бар аймақтарда адам ағзасындағы уранның дозалық жүктемесін анықтауда, шашты қоршаған орта өзгерісінің биоиндикаторы ретінде қолданылуының тиімділгі анықталды.

УДК 53:378.147

Борисенко А.И. – студент КарТУ (гр. ТЭ-21-2с)
Нагаева А.И. – студентк КарТУ (гр.ТЭ-21-2с)
Научн. рук. – ст. преп. Сыздыков А.К.

КОМПЬЮТЕРНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ В ИЗУЧЕНИИ ПРЕДМЕТА «ФИЗИКА»

Одной из задач высшей школы на современном этапе является гуманизация процесса обучения, которая находит свое отражение в том, что наряду с педагогическими целями обучения, большое внимание уделяется целям развития обучающихся, формированию их индивидуальности. Происходит постепенное осознание потребности в обеспечении студентов не только профессиональными навыками, но и в общем развитии обучающихся, формировании их информационной культуры.

Одним из современных методов исследования физических явлений является компьютерное моделирование, проведение вычислительного эксперимента, поэтому данный метод все шире применяется и в учебном процессе. Студенты должны иметь представление о численных методах изучения различных объектов, компьютерных моделях, ориентироваться в современных программных продуктах, осваивать прогрессивные методы и средства современной науки [1].

Современные программные средства позволяют за несколько секунд решить сложную систему уравнений, промоделировать трудновоспроизводимый эксперимент, построить график изучаемой зависимости. Идеальное средство для изучения математических естественнонаучных и инженерных дисциплин – Mathcad, достаточно распространенная система автоматического проектирования, имеет мощный математический аппарат, позволяющий выполнять символьные вычисления, решать системы алгебраических и дифференциальных уравнений, писать программы, строить графики и поверхности и т.п. При этом система имеет удобный интерфейс и превосходную графику, для освоения Mathcad и написания программ с его использованием требуется совсем немного времени. Это делает Mathcad особенно привлекательным для его использования при изучении физики, с его помощью можно существенно изменить характер и уровень преподавания как школьных, так и вузовских курсов физики.

Целью данного проекта является создание пакета физических проблем, изучаемых в курсе общей физики в техническом вузе, для решения которых целесообразно использовать Mathcad. Авторами создано несколько приложений по разделам «Колебания и волны», «Волновая оптика», «Квантовая физика». При решении физических проблем с применением системы компьютерной математики в курсе общей физики целью является наглядная иллюстрация того или иного явлении я, а потому помимо

встроенных функций и операторов для вычислений использовано и графическое представление в виде 3D–моделей [2].

На рисунке представлено трехмерное изображение распределения интенсивностей в дифракционной картине от круглого отверстия.

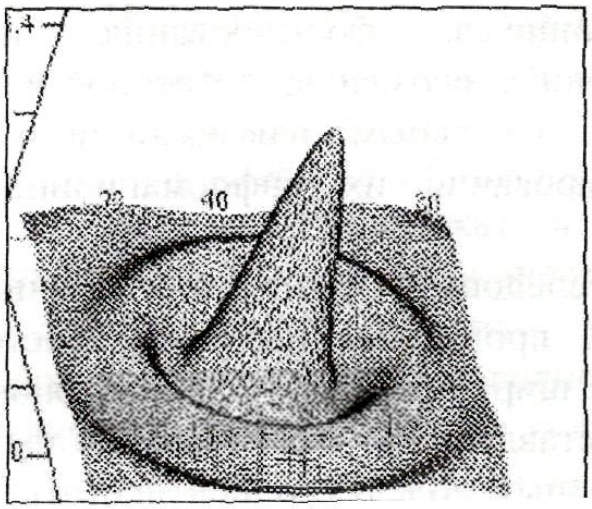

Рисунок – Распределение интенсивностей в дифракционной картине от круглого отверстия

Дидактическая ценность задач обусловлена их интерактивностью. К каждой проблеме разработаны задания, которые поясняют, какие параметры и в каких пределах следует изменять для анализа поведения функции при изменении ее параметров. При этом от студентов – пользователей данных приложений не требуется предыдущего опыта использования Mathcad, достаточно навыков обычного пользователя компьютера.

Кроме того, Mathcad позволяет создавать анимации, которые сохраняются в файле с расширением avi. Решения некоторых задач включают такие анимированные ролики.

Mathcad делает изучение физики более легким и интересным, поскольку избавляет от массы рутинной вычислительной работы и в то же время позволяет рассмотреть множество интересных вопросов на очень высоком и часто профессиональном уровне. Данный пакет позволяет не только наглядно иллюстрировать физические явления, но и служит моделью того, как можно использовать Mathcad при изучении спецкурсов и в дальнейшей профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Использование метода case study при изучении физики – VIII международная научно-практическая конференция «Современная наука – 2012», София, 17-25 июля 2012 года.

2. Использование компьютерных технологий при подготовке бакалавров по физике. – Международная научно-практическая конференция «Актуальные проблемы современных наук – 2012», г. Пшемысль, Польша, 17-15 мая года.

УДК 519.642.5

Жалелова Д. К. – ҚарТУ студенты (ІТМ-21-1)
Ғылыми жетекшісі – ҚарТУ оқытушысы Мергембаева А.Ж.

БІРТЕКТІ ЕМЕС ГИПЕРБОЛАЛЫҚ ЖӘНЕ ПАРАБОЛАЛЫҚ ТИПТІ ТЕҢДЕУЛЕР ҮШІН ҚОЙЫЛҒАН АРАЛАС ЕСЕПТІ ШЕШУДЕ ФУРЬЕ ӘДІСІН ҚОЛДАНУ

Тұрақты коэффициенті *біртекті емес дифференциалдық теңдеуді* қарастырайық:

$$\delta U_{tt} + \alpha U_t = U_{xx} + \beta U_x + \gamma U + f(x;t), \quad \{0 \le x \le l; t \ge 0\} \tag{1}$$

мұнда $U = U(x,t)$ функциясы келесі шарттарды қанағаттандырады:

$$U_x - hU\big|_{x=0} = 0, \quad U_x + hU\big|_{x=l} = 0, \tag{2}$$

$$U\big|_{t=0} = \varphi(x), \qquad U_t\big|_{t=0} = \psi(x) \tag{3}$$

1. Д.т. шешімін мына түрде іздеймыз

$$U(x;t) = \sum_{k=0}^{\infty} T_k(t) X_k(x),$$

мұндағы $X_\kappa(x)$ -лар

$$X''(x) + \beta X'(x) + \lambda^2 X(x) = 0$$

$$X'(0) - hX(0) = 0, X'(l) + hX(l) = 0$$

спектрлік немесе Штурм-Лиувилль есебінің өзіндік функциялар.

2. Спектрлік есепке кіретін теңдеуінің жалпы шешімін тауып және $(X_k; X_k) = \|X_k\|^2 = \int_0^l \rho(x) X_k^2(x) dx = 1$ шартын қолданып, $X_k(x)$ өзіндік функциялар мен λ_k (k=1,2,….) өзіндік мәндерін табамыз.

3. $T_k(t)$ табу үшін

$$\delta T_k''(t) + \alpha T_k'(t) + \left(\lambda_k^2 - \gamma\right) T_k(t) = F_k(t)$$
$$T_k(0) = a_k, \; T_k'(0) = b_k$$

Коши есебін құрастырамыз. Мұнда

$$\int_0^l f(x,t)\rho(x)X_k(x)dx = F_k(t)\,,$$

$$a_k = \int_0^l \varphi(x)\rho(x)X_k(x)dx \qquad\qquad b_k = \int_0^l \psi(x)\rho(x)X_k(x)dx\,,$$

ал φ,ψ - бастапқы берілген функциялар.

Коши есебін шешіп, $T_k(t)$-ларды табамыз.

4. Қойылған аралас есептің шешімі мына түрде болады:

$$U(x,t) = \sum_{k=1}^{\infty} X_k(x)T_k(t)$$

Ескерту. Параболалық типті дифференциалдық теңдеуінде U_{tt} мүшесі болмайды, ал $\alpha = 1$. Одан басқа бастапқы шарттарының тек қана біріншісі беріледі. Онда $T_k(t)$ функциялары үшін Коши есебі келесі түрде жазылады:

$$\begin{cases} T_k'(t) + \left(\lambda_k^2 - \gamma\right)T_k(t) = F_k(t) \\ T_k(0) = a_k \end{cases}.$$

Ұсынылатын әдебиеттер

Негізгі әдебиеттер:

1. Орынбасаров М., Сахаев Ш.С. Математикалық физика теңдеулерінің есептері мен жаттығулар жинағы. Алматы. «Қазақ университеті» баспасы.

2. Тихонов А.И., Самарский А.А. Уравнения математической физики. М., 1975.

3. Бицадзе А.В., Калиниченко Д.Ф. Сборник задач по уравнениям математической физики. М. 1985.

Қосымша:

7. Владимиров В.С. Уравнениям математической физики. – М: Наука, 1981.

8. Абдыманапов С.А., Ефимов В.В. Уравнения математической физики. Программа, методические указания и контрольные Тапсырмалар для студентов-заочников математических специальностей. Караганда, КарГУ, 1992.

УДК 539.371

Жубанов А.У. – студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Кендеров И.М. – студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Научн. рук. – к.т.н., доцент Ахмедиев С.К.

РАСЧЕТ КОНСОЛЬНОГО ИЗГИБАЕМОГО СТЕРЖНЯ ПЕРЕМЕННОЙ ЖЕСТКОСТИ

Рассмотрена задача на изгиб консольного стержня с линейно-переменной изгибной жесткостью $EJ_x = EJ_0 x/H$ ($EJ_0 = Eb_0 t^3/12$), где E – модуль упругости материала стержня, b_0 - ширина поперечного сечения балки в заделке, t – толщина (высота поперечного сечения балки). На заданную балку действует поперечная распределенная по линейному закону нагрузка с наибольшей интенсивностью q.

Расчет выполнен методом конечных разностей [1] с использованием линейной регулярной сетки с шагом $\Delta x = H/4 = 0{,}25$H. Исходное дифференциальное уравнение изгиба примет вид [1].

$$EJ_x \frac{d^2y}{dx^2} = M_x, \qquad (1)$$

здесь $y = y(x)$ – искомая функция прогибов, M_x– величина изгибающего момента в сечениях от заданной нагрузки, EJ_x – переменная изгибная жесткость по длине стержня. Для i-го узла сетки уравнение (1) примет вид:

$$-2w_i + (w_k + w_l) = \frac{M_i \Delta x^2}{EJ_i}.$$

Так как при расчете консольных стержней конечно-разностное уравнение для свободного конца балки представляет известную неопределенность, применим прием замены конечно-разностных уравнений для узлов сетки и получим систему алгебраических уравнений. Достоверность результатов оценивается по данным [2] (отклонение значения максимального прогиба составило $\delta = 5{,}2\%$). Погрешность метода можно уменьшить при увеличении числа делений n (в данном исследовании принято n=4).

Таким образом, численным методом исследован изгиб консольного стержня переменной изгибной жесткости с неравномерно распределенной нагрузкой. Показано, что при увеличении длины стержня (при постоянной величине ширины балки в заделке прогибы в сечениях по длине балки монотонно возрастают).

Приведенная в данной работе методика может быть использована в научных исследованиях в области механики и проектировании конструкций.

Литература.

1. *Варвак П.М., Варвак Л.П. Метод сеток в задачах расчета конструкций. М: Стройиздат, 1977. – 154 с.*
2. *Белявский С.М. Руководство к решению задач по сопротивлению материалов. – М.: Высш. школа, 1967. – 368с.*

УДК 504.3.054 Зекен Ә.Қ. – студентк КарТУ (гр БЖД-21-2)
Гатауллина О.Д. – студентк КарТУ (гр. БЖД-21-2)
Научн рук. – к.т.н., проф. КарТУ Обухов Ю.Д.

МЕРОПРИЯТИЯ ПО ОХРАНЕ АТМОСФЕРНОГО ВОЗДУХА (НА ПРИМЕРЕ МЕДЬСОДЕРЖАЩЕГО МЕСТОРОЖДЕНИЯ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ)

Мероприятиями по охране окружающей среды является комплекс технологических, технических, организационных, социальных и экономических мер, направленных на охрану окружающей среды и улучшение ее качества.

К мероприятиям по охране окружающей среды относятся мероприятия [1]:

1. направленные на обеспечение экологической безопасности;
2. улучшающие состояние компонентов окружающей среды посредством повышения качественных характеристик окружающей среды;
3. способствующие стабилизации и улучшению состояния экологических систем, сохранению биологического разнообразия, рациональному использованию и воспроизводству природных ресурсов;
4. предупреждающие и предотвращающие нанесение ущерба окружающей среде и здоровью населения;
5. совершенствующие методы и технологии, направленные на охрану окружающей среды, рациональное природопользование и внедрение международных стандартов управления охраной окружающей среды.

В целях уменьшения воздействия на окружающую среду, на предприятии предусмотрены мероприятия по пылеподавлению. При проведении колонкового бурения происходит постоянная интенсивная промывка скважины, что исключает пыление.

В качестве природоохранных мероприятий также рекомендуется:

– производить своевременный профилактический осмотр, ремонт и наладку режимаработы всего оборудования и техники;

– поддерживать в полной технической исправности автоцистерну с насосом,обеспечить герметичность;

– на оборудование с двигателями внутреннего сгорания предусматриваетсяустанавливать нейтрализаторы выхлопных газов;

– выезд техники осуществлять только в технически исправном состоянии и приналичии талона токсичности.

Определение значимости воздействия на атмосферный воздух приведено в таблице 1.

Таблица 1 – Определение значимости воздействия разведочных работ на состояние атмосферного воздуха

Компоненты природной среды	Источник и вид воздействия	Пространствен-ный масштаб	Временной масштаб	Интенсивность воздействия	Значи-мость воздей-ствия в баллах	Катего-рия значимос-ти воздей-ствия
Атмосферный воздух	Выбросы загрязняю-щих веществ при работе техники в период выполнения разведочных работ	Местное воздействие3	Продолжительное воздействие3	Незначительное воздействие1	9	Средняя значимость
Результирующая значимость воздействия					Средняя значимость	

Таким образом, оценивая воздействие разведочных работ на атмосферный воздухможно сделать вывод, что воздействие будет оказываться средней значимости.

Список использованных источников
1 Экологический Кодекс РК от 02.01.2021 г. № 400-VI ЗРК

УДК 020.20

Күзекбай А. Қ., студент КарТУ (гр. ГПР-21-1)
Зорбасов Д. К. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-1)
Научн.рук. – ф.м., доц. КарТУ Маженов Н. А.

ДИСПЕРСИЯ ҚИСЫҒЫНЫҢ ЭКСТРАПОЛЯЦИЯСЫ

Экстраполяция әдісі – өткен жылдары орын алған көрсеткіштерді талдауды ескере отырып, оқиғаларды болжауға негізделген болжамның негізгі әдістерінің бірі (бұл ретте 5-8 жылдан кем емес). Қазіргі уақытта процестердің тенденцияларын анықтауға мүмкіндік беретін және құбылыстың сызықтық қарапайым тәуелділігі мен квадраттық тәуелділікті бағалауға мүмкіндік беретін шамамен үш жүз теңдеу бар.

Француз қисығы экстраполяция - бұл экспоненциалды болу тенденциясы бар, бірақ жылдамдататын немесе тежейтін факторлары бар кез-келген таралуға жарамды әдіс. Бұл әдіс 1987 жылдан бастап Ұлыбританияда АҚТҚ / ЖҚТБ-ның өсуінің болжамдық болжамдарын және Ұлыбританияда бірнеше жылдан бері CJD нұсқасын ұсынуда сәтті қолданылып келеді. Тағы бір зерттеу көрсеткендей, экстраполяция болжам жасаудың күрделі стратегиялары сияқты сапалы нәтиже бере алады.

Тәжірибелі алынған тәуелділерді өңдеу. Функциялық масштаб. Кіші квадрат әдісі

Бір шаманың екінші шамаға тәуелділігін кіші квадраттар әдісімен зерттеу нәтижесін өңдеу. Мән x – ке тәуелді болсын және эксперимент нәтижесінде көптеген жұп мәндер (x, y) деп алынды. y(x) тәуелділігі сызықтық функция болуы керек екені де белгілі болсын:

$$y = M + Kx$$

Бірақ өлшеу қателеріне байланысты алынған (x_i, y_i) түзу сызықта жатпайды. Қажетті сызықтың ең ықтимал бағытын қалай табуға болады?

Тәжірибе нүктелерінің бойымен түзу ең жақсы жолмаен жүргізілген деп есептеледі, яғни $\sum_i (y_i - y)^2$ минималды болса. $y = M + Kx$ түзуінің теңдеуі үшін осындай M мен K табу керек, сонда $F(M, K) = \sum_{i=1}^{N} (y_i - y)^2$ өрнегі минимумға ие болады. Сонда болуы керек:

$$\frac{\partial F}{\partial M} = 0; \frac{\partial F}{\partial K} = 0.$$

Мұндағы $F(M, K)$ және $y = M + Kx$ орындарын ауыстырып дифференциалдауды орындасақ, аламыз:

$$M = \frac{BC - AD}{NC - A^2}; K = \frac{B - NM}{A},$$

Сонда

$$A = \sum_i x_i \,; B = \sum_i y_i \,; C = \sum_i x_i^2 \,; D = \sum_i x_i \,, y_i,$$

N – өлшемдер саны, яғни жұптар саны (x_i, y_i).

Қазіргі уақытта процестердің тенденцияларын анықтауға мүмкіндік беретін және құбылыстың сызықтық қарапайым тәуелділігі мен квадраттық тәуелділікті бағалауға мүмкіндік береді

Әдебиеттер тізімі

1. Савельев И.В. Жалпы физика курсы 3 том, Қарағанды -2012, 324 б

2. Трофимова Т.И. Физика курсы: ЖОО-лар үшін оқу құралы, 15 басылымы., М: "Академия" баспа орталығы , 2011. – 482 бет.

3. Қадыров Н. Б..Кванттық физика: 2-том, Алматы: Қазақ университеті. -2014.

4. Койшибаев Н. Электр және магнитизм, 3 том, Алматы 2010 ж., 330 бет.

5. Бижігітов Т. Жалпы физика курсы, Алматы 2013, 889 б.

ӘОЖ 537.8

Құсайнова Г. Б. - ҚарТУ студенті, (РЭТ-19к тобы)
Ғылыми жетекшісі – аға оқытушы, ҚарТУ, Копбалина Қ. Б.

АБЖ ДИФФЕРЕНЦИАЛДЫҚ ТЕҢДЕУЛЕРІ. ЖИІЛІКТІК СИПАТТАМАЛАРЫ

Автоматты басқару жүйесі бір-бірімен және басқару (реттеу) объектісімен өзара іс-қимыл жасайтын өзара байланысты. Автоматиканың жекелеген элементтерінің (сезімтал, аралық және атқарушы) жиынтығы түрінде қарастырылуы мүмкін.

Автоматты басқару жүйесін элементтерге бөлу басқару жүйелерінің жұмыс принципі мен аппараттық құрамын қарастыруда үлкен пайда әкелетін автоматты жүйенің функционалды схемасы ұғымын енгізуге мүмкіндік береді.

Қазіргі заманғы өздігінен жүретін зеңбіректердің күрделілігіне байланысты өздігінен жүретін зеңбіректердің жұмысын сипаттайтын теңдеулерді алу табиғи, саунаны салыстырмалы түрде қарапайым бөліктерге бөліп, осындай бөліктердің әрқайсысы үшін теңдеулер жасайды.

Мұндай тәсілмен бөлшектеу АБЖ-на Автоматиканың функционалды элементтері басқару жүйесінің жұмысын математикалық сипаттау үшін әрдайым пайдалы бола бермейді. Бұл, ең алдымен, көптеген заманауи автоматика элементтерінің теңдеулері өте қиын екендігімен түсіндіріледі; сонымен қатар, Автоматиканың әртүрлі элементтері көбінесе бірдей теңдеулермен сипатталады.

Мысалы, автоматика мен басқару объектілерінің функционалды элементтерінің жеке бөліктері динамикалық байланыстар ретінде қарастырылады (электр генераторларының қоздыру орамалары, Электр қозғалтқыштарыныңякорь орамалары, күшейткіштердің жеке каскадтары және т.б.).

Буынның дифференциалдық теңдеуін құру тәртібі:

1. Байланыстың кіріс (тер) және шығыс (тер) шамаларын (координаттарын) анықтайды және шығыс шамасы тәуелді болатын қосымша факторларды белгілейді.

2. Зерттелетін сілтеме кіретін ғылым мен техника саласының негізгі заңдарын қолдана отырып:

- электр байланыстарына арналған Кирхгоф заңдары;
- механикалық сипаттағы байланыстарға арналған Ньютон заңдары;
- гидравликалық және пневматикалық байланыстарға арналған энергия мен заттың сақталу заңдары.

3. Бастапқы математикалық сипаттаманы жеңілдету үшін белгілі бір жеңілдететін Болжамдар (Болжамдар) енгізіледі.

4. Қажет болса, байланыстың сызықтық дифференциалдық теңдеуін

алу үшіналынған дифференциалдық теңдеуді сызыңыз.

Сурет-1. Динамикалық байланыс

Жалпы жағдайда тиісті іргелі заңдар негізінде құрылған жүйелік байланыс динамикасының теңдеуі сызықты емес болып шығады. Біз алған сілтеме теңдеуі жасырын түрде жазылады делік:

$$F[x_1(t), \dot{x_1}(t), x_2(t), \dot{x_2}(t)\ddot{x_2}(x)] = 0 \qquad (1)$$

Жүйенің тұтастай сызықтық болуы үшін оның барлық байланыстары сызықтық болуы керек.

Сондықтан маңызды процедура динамикалық сілтемені сипаттайтын бастапқы сызықты емес теңдеуді сызып тастау процедурасы болып табылады.

Сілтеме теңдеуінің сызылуы (1) реттеу процесінде барлық шамалар өздерінің бағдарламалық мәндерінен аз ауытқып кететіндігіне негізделген, әйтпесе жүйе өз функцияларын орындамайды және реттеу (немесе басқару) жүйесі болмайды.

Кез келген автоматты басқару жүйесі бір-бірімен және басқару (реттеу) объектісімен өзара іс-қимыл жасайтын өзара байланысты Автоматиканың жекелеген элементтерінің (сезімтал, аралық және атқарушы) жиынтығы түрінде қарастырылуы мүмкін.

Нысанның маңызды динамикалық сипаттамалары оның жиілік сипаттамалары болып табылады, олар кіріс пен шығудағы периодты сигналдардың параметрлері арасындағы қатынасты анықтайды. Көбінесе олар бір арналы нысандарды сипаттау үшін қолданылады.

Қолданылған әдебиеттер

1. *Ф.Н.Булатбаев,Байланыс жүйелерін модельдеу және құру негіздері.–Қарағанды: ҚарМТУ, 2016 ж. – 66 б.*
2. *А.Д.Мехтиев, Байланыс жүйелерін құру және модельдеу негіздері.–Қарағанды: ҚарМТУ, 2014 ж. – 62 б.*
3. *Н.И.Горлов,Телекоммуникациялық жүйелердегі өлшеу әдістері менқұралдары.–Қарағанды: ҚарМТУ, 2015 ж.-78 б.*
4. *А.Д.Мехтиев, Антенналық-фидерлі құрылғылар. -Қарағанды:ҚарМТУ, 2016. – 6*

ӘОЖ 530.145 Мағзұмбек З.Т. –ҚарТУ студенті (ЭЭ-18-2 тобы)
Ғылыми жет. – ҚарТУ аға. оқыт. Сембаева Г.Н.

ГЕОМЕТРИЯЛЫҚ КӨЗҚАРАС ӘДІСІН КЛАССИКАЛЫҚ ФИЗИКАДА ҚОЛДАНУ (ЭЛЕКТРОДИНАМИКА, (ЖСТ ЖӘНЕ АСТ)

Теориялық физика ғылымның күрделі салаларының бірі болып табылады. Оның күрделілігі, ол терминдермен қоса тіршіліктің және қазіргі ғылыми жаратылыстану дамуының негізгі болмысын сипаттайды. Ол көпқырлы. Біздің ойымызша, оны қарап, талдау үшін белгігі бір ғылыми тілмен, әдіс және қолданатын идеялар мен ұстанымдар болуы керек, және де оның логикалық құрылымында идеалдау жолымен алынған, жүйеленген білім бар. Осыған байланысты теориялық физиканы оқытуда негізгі маңызды мақсат мынадай болады: белгілі бір нысанды табу, яғни бастапқы белгісін анықтау, содан оны синтетикалық құрастырулардың негізі етіп кою. Теориялық деңгейдегі физикалық білімдер жүйесі теориялар мен негізгі идеялардан, принциптер мен гипотезалардан (жорамалдардан) түзіледі.

Теориялық физика математикалық теңдеу түрінде өрнектелген, қарастырылып отырған физикалық құбылыстардың мәні мен қасиеттерін сипаттайтын теориялық заңдардан тұрады. Әрдайым физика математикамен үзіліссіз байланыста, себебі математика физикаға эксперименттен және теориялық зерттеулер нәтижесінде алынған физикалық шамалар арасындағы тәуелділікті дәл бейнелейді және жалпы тәсілдерімен құралдарын анықтап береді. Сондықтан физиканы оқытудың мәселелері студенттер мен оқушылардың математикалық дайындығының деңгейімен тікелей байланысты.

Теориялық физиканың бағдарламасы студенттердің бұрынғы білімдерін ескеретіндей етіп құрылады, сондықтан математикалық аппаратты жеткіліксіз қолдану физиканың барлық курсын оқып үйренуде қиындық туғызады. Осы мақсатта мысалы, математикалық және физикалық функционалдық тәуелділікті анықтау үшін геометриялық сызбалар мен геометриялық ойларды қолдануға болады. Қазіргі заманғы теориялық физика сабағы оның барлық элементтерін оқытудың негізгі мақсаттарына жетуді көздейтін, белсенді ойлайтын, шығармашылық қабілеттерге ие, жан-жақты дамыған жеке тұлғаны қалыптастыруға бағытталған оқытудың жүйесі ретінде қарастырылады. Жүйе құрамдарының өздері және олардың құрылымы әртүрлі авторлармен түрліше жолмен анықталынады. [1]

Жаңа теория материя қозғалысын және сол қозғалысқа қатысты физиканың негізгі ұғымдары — кеңістік пен уақыт жөніндегі түсініктерді жаңа белеске көтеріп, олардың қасиеттері жөніндегі ғасырлар бойы қалыптасқан көзқарасты негізінен өзгертті. Салыстырмалылық теориясы ғасырлар бойы қалыптасқан физика заңдарын түгелдей теріске шығарған жоқ, қайта оның қолданылу шекарасын анықтап берді. Салыстырмалылық теориясының бастамасы салыстырмалылық принципіне негізделген. Осыдан

салыстырмалылық принципі оптика мен физикаға және физиканың басқа салаларына қатысты екендігі белгілі болды.

Салыстырмалылық принципі өзінің мәнін кеңейтіп, мынадай анықтамаға ие болды: оқшауланған материалдық жүйеде кез-келген процесс бірдей жүреді, және ол жүйе бір қалыпты түзу сызықты қозғалыс жағдайында болуы керек. Бір инертті жүйеден келесіге ауысу Лоренцтің түрлендіруі арқылы жүзеге асырылды. Бірақ жарық жылдамдығының тұрақтылығы туралы мәліметтер қайтадан жаңа түсініктерді қажет ететін мәселерге әкеліп тіреді. 1904 жылы Х.Лоренц қозғалыстағы дененің ұзындығы, өзінің қозғалыс бағыты бойынша, қысқаратындығын және әртүрлі жүйелерде байқалатын уақыт аралықтары өлшенетінін айтты. Бірақ, келесі жылы А.Эйнштейн Лоренц түрлендіруіндегі байқалатын уақытты нақты уақыт ретінде қарастырды.[2] Жалпы салыстырмалылық теориясында кеңістік-уақыт қатынастарының материялдық процестерге қатынасының жаңа жақтары ашылды.

Жалпы салыстырмалылық теория инерциялық және гравитациялық массалардың эквиваленттік принципінен шығады. Атап айтқанда, массалардың эквиваленттік принципінің негізінде салыстырмалылық принципі қалыптасты, ол жалпы салыстырмалылық теорияда табиғат заңдарының инвариаттылығын бекітті. Салыстырмалылық теория кеңістіктің ауырлық күшінің әсеріне майысатындығын және уақыт барысының күшті гравитациялық өрістерде баяулайтынын анықтады. Жалпы салыстырмалық теорияның фантастикалық болжамалдарының бірі – өте күшті тартылыс өрісінде уақыттың толық тоқтайтындығы туралы. Тартылыс күші артқан сайын уақыттың баяулауы да күшейе түседі. Уақыттың баяулауы жарықтың гравитациялық қызыл спектрінің ығысуы арқылы байқалады да, толқындыр ұзындығы артқан сайын оның жиілігі азая береді. Белгілі бір жағдайда толқын ұзындығы шексіздікке, ал жиілігі нөлге ұмтылады. [3] Осыдан жалпы салыстырмалылық теория – кеңістік, уақыт және тартылыс қасиеттерін біріктіретін физикалық теория тұрғысынан қаланады. Бұл ұғым ұзындықтың физикалық мәндегі сипаттамасы болып табылады. Кеңістік пен уақыт континуумның үлгісі.

Әдебиеттер

1.К.М.Арынгазин., И.Ф.Васильева. Геометрические идеи как метод построения и изучения теоретической физики. «Физическое образование в вузах». - М.: Т. 18. № 3. - 2015.- С.3-15.

2.Жүсіпқалиев Ғ.Қ.,Джумашева А.А.,Құбаева Б.С. Мектепте физика курсын оқытудың теориясы мен әдістемесі. Орал: БҚМУ ред.баспа орталығы. 2014. 96-98 б.

3. Арынгазин К.М. Современные методы диалектической логики и принципов в физике.,Вестник КарГУ.№1-2015г. С.68 -77.32

ӘОЖ 504.06 Мажіліс Ж.Н. –ҚарТУ студенті(гр. МД-21-1)
Ғылыми жетекші –Касымова Л.Ж.

ҚАТТЫ ҚАЛДЫҚТАРДЫ ӨҢДЕУ – ЗАМАН ТАЛАБЫ

«Қоршаған ортаны қорғау және экологиялық даму – еліміз үшін алдыңғы кезекте тұрған мәселе. Бүкіл өркениетті әлем жұртшылығы осы мәселемен айналысуда. Ел ішіндегі экологиялық туризм мәдениетін белсене дамыту – маңызды міндетіміз», - дейді Қасым-Жомарт Тоқаев.

Табиғат – адам өмірінің айырылмас бір бөлшегі болып табылады. Өзінің мекендеген орны мен ондағы хал-ахуалға адам тікелей жауапты. Жылдан жылға адамзат пен қоршаған ортаның ара қатынасы айқындалуда. Соның ішінде экология мәселелеріне жеке тоқталуды ұйғардым.

Қазіргі таңда өзекті мәелеге айналып отырған экологиялық проблемаларды шешу үшін көптеген іс-шаралар жоспарланып, соның ішінде қоқыс мәселесін шешу жүзеге асырылып жатыр.

Қоқыс қалдықтарының зияны – экологиялық апат, улы химикаттардың бөлінуі, бактериялар мен вирустардың таралу қарқындылығы, жер асты суы, ауаның ластануына алып келеді.

Бейресми дерек көздерінің мәліметі бойынша Қазақстанда 43 млрд. тонна өндірістік және тұрмыстық қалдықтар жинақталған. Оның тек 5-10% ғана өңделеді. Республикамыздың түкпір-түкпірінде қоқыс полигондарын салынып, экологиялық кемшіліктер орын алуда.

2012 жылдың маусымында РИО+20 саммитінен кейін «жасыл экономика» термині қолдана бастады. «Жасыл экономика» дегеніміз – табиғи қорларды тиімді пайдалану, экологиялық жағынан таза өнімдер шығарып, ресурстарды тиімді тұтыну жолына жол ашу деп айта аламын. Бұл саясат бойынша 2030 жылға дейін 14% көрсеткішті 40% дейін көтеру көзделген. Осы жоба бойынша еліміздің полигондарына төгілген қоқыс энергия көзіне айналады. Қамтылу керек бағыттар: энергия көзін пайдалануда оны үнемдеу және энергияныы тиімді тұтынуды арттыру, электр энергиясын дамыту, әртүрлі өндірістен қордаланып, жиналып қалған қалдықты жою.

Осы бағыт бойынша қалдықтарды қайта өңдеу зауыттарына үлкен мән берілуде. Шет елмен салыстырғанда елімізде бұл мәселе бірінші орында тұр. Қытай, АҚШ, Еуропа елдері, Жапония, тіпті Түркия елдерінде қайта өңдеу бағытын үлкен табыс көзіне айналдырған. Қоқысты жағу арқылы энергия қуатын алады. Мысалы, Швецарияда 99% қоқыс қайта өңделеді.

Қазақстанда жаңа зауыттарды салу тиімділігі: экологияның тазалығы, ауа, су, топырақ арқылы таралатын аурулардың жойылуы, бизнес көзіне айналдырудың бірден бір жолы, қайта жаңа өнімдерді шығынсыз алу мен жердің полигондардан кеңеюі және ең бастысы жұмыспен қамту. Алматы қаласы бойынша 2017 жылда айына 200-250 келі шикізат жиналатын болса, қазіргі таңда 1 тоннаға жуық қайта өңдеуге жарамды пластиктар сұрыпталады.

Зауыттардың бірнешеуі қазақ-герман кәсіпорны ECONEP-тің қолдауымен шетелдік инвестор арқылы жүзеге асырылады. «Waste to Energy» механизімін еңгізу арқылы қалдықтар көлемін 2025 жылға дейін 30% қысқартуға және 180 млрд теңгеге дейін инвестиция тартуға мүмкіндік алды.

Қазақстанда қолданылған іс-шаралар: қоқыс өндіру зауыттарын іске қосылды, 2017 жылдан бастап Қазақстанда қоқысты сұрыптап жинау қолға алынып, 2019 жылдан бастап қайта өндіруге сұрыпталмаған қоқысты көмуге тыйым салынды, 2013 жылдан бастап халықтан құрамында сынап бар энергия үнемдегіш шамдарды жинау басталды (халықтан екі миллионға жуық құрамында сынап бар шам жиналып, пайдаға асырылды), арнайы контейнер орнатылды , 150 жаңа контейнер алаңы салынды, 294 контейнер алаңын қайта жөндеу жұмыстары жүргізілді. ҚТҚ жинауға арналған контейнерлер (күл жинауға арналған 1226) сатып алынды.

Қазақстандағы қоқыс қалдықтарын қайта өңдеу бағыттары:

-металл (Қарғанды, Түркістан обл.)
-пластмасса (Ақмола, Ақтөбе, Түркістан, Қарағанды, Қостанай обл.)
-ескі автокөліктер (Қарағанды обл.), қағаз (Алматы, Қостанай обл.)
-резина (Қызылорда, Түркістан, Ақмола, Қостай обл.)
-пластик (Алматы обл.), радиоактивті қалдықтар (Батыс Қазақстан обл.)
-шыны, мұнай, сынап (Қарағанды, Алматы, Атырау, Маңғыстау обл.)

Суретте көрсетілгендей, қазіргі күні Елбасының «жасыл экономика» саясаты қарқынды жүзеге асырылып, «Қазақстан - 2050» стратегиясына нық қадамдар жасалуда. Қазақстан бойынша 116 зауыт ашылып, энергия алудың тиімді жолы іске қосылды. Алдағы 30 жылдықта қарқынды даму сатысындағы жел энергиясы, күн энергиясы, био-жанармай сияқты жаңартылған энергия көзіне қатты қалдықтарды өңдеу саласы жастардың жаңа идеялары мен үлестері арқасында биік белестерге жететініне сенімдімін. «Қалауын тапса, қар жанар» демекші, елімізге қатты қалдықтарды өңдеуден кіріс алып келетін, дамыған 30 елдің қатарына енуде тың бастамаларға жол ашар болашақ жастар біз болайық!

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. «Жалпы экология: оқу құралы», Сатова Қ.М Астана, 2009ж

2. «Қазақстан Республикасының экологиялық проблемалары: оқу құралы», Садыкова Д.Ә Алматы, 2010ж

3. infotimes.kz, turkistan.kz, inbusiness.kz, alashainasy.kz порталдары

УДК 622.878 Мейрхан Б.М.-студент КарТУ (БЖД-20-2)
Науч. рук.- ассистент.Аркабаев У.Б.

ӨНДІРІСТІК ШУ ЕҢБЕК ҚАУІПСІЗДІГІ КЕПІЛІ

Жәйрем кен-байыту комбинатының байыту фабрикасының негізгі кәсіптегі жұмысшыларының жұмыс орындарындағы өндірістік шудың деңгейі зерттеліп, спектральді талдау жүргізілді. Зерттеу нәтижелері көрсетіп отырғандай, байыту фабрикасының негізгі өндірістік учаскелеріндегі анықталған шу деңгейі жоғары. Жұмыс орындарын аттестаттау нәтижелері бойынша байыту фабрикасының негізгі өндірістік учаскелері – бункер алаңы, ұнтақтау алаңы, конвейер алаңы және елек алаңы жұмыс орындарында орташа ауысымдық шу деңгейлері зерделенген. Алынған мәліметтерге талдау жүргізгенде жұмыс орындарының басым бөлігінде шу деңгейі шектелген рұқсат етілген шамаларда артық деңгейде анықталады. 8 сурет мәліметтеріне талдау жүргізсек, байыту фабрикасының бункер алаңындағы шу деңгейі – 87-89 дБА құрайды, фабриканың ұнтақтау технологиясындағы уату алаңдарында, уату қондырғылары тұсында 105-107 дБА деңгейінде анықталады. Тасымалдау операциялары атқарылатын байыту фабрикасының конвейер алаңына, конвейер таспасының тұсында анықталатын шу деңгейі 91-93 дБА құраса, електен өткізу процесінде, фабриканың елек алаңында, електен өткізу қондырғысының жұмысы барысында өндірістік шу 96-98 дБА деңгейінде анықталып, шудың рұқсат етілген шектелген деңгейлерінен айтарлықтай жоғары болатындығын көреміз.

Өндірістік шудың шектелген рұқсат етілген деңгейден жоғары болуы жұмысшылар денсаулығына және олардың еңбекке қабілеттілігінің жоғалуына себепкер болатыны, түрлі ауруларға ұшыратуы мүмкін екендігі белгілі. Шудың әсерінен әсіресе адамның есту мүшелері неғұрлым зардап шегеді, есту қабілеті төмендейді, мүкістікке ұрынып, бұл мамандықтар жұмысшыларында кәсіби аурулар тудыруы мүмкін.

Технологиялық құрал-жабдықтар мен машиналар және механизмдер өндірістік ортада жұмыс жүргізгенде шумен қатар өндірістік вибрацияда қосарланып әсерін тигізетіні белгілі. Кен өндіру барысында қолданылатын карьер техникаларында еңбек жағдайлары транспорттық – технологиялық вибрацияның жоғары деңгейлерімен сипатталады. Мұндай жұмыс орындарында жалпы вибрация деңгейі виброжылдамдық бойынша гигиеналық нормативтерден 2 –ден 6 дБ –ға дейін жоғары болады. Бұл жерде, автомасосвалдар жүргізушілерінің жұмыс орынында төменгі жиіліктегі серпінді әсерлі жалпы вибрация басым тіркелетіндігін айтуымыз керек. Бульдозерлер мен жүк тиегіштер технологиялық қуаты бойынша және қозғалтқышының көлемі бойынша бір-бірінен айырмашылықта болады. Техникалардың бұл көрсеткіштері олардан бөлінетін шу деңгейіне тікелей әсер етеді. Сондықтан да олардың шу параметрлерін салыстырмалы түрде бағалау маңызды мәселе болып табылады. Осыған байланысты біз өнеркәсіптік бульдозерлердің төрт маркасын (Т-330, ДЭТ-250, Т-250, Т-170)

өзара салыстырып қарадық, олардың технологиялық сипаттамасы да айырмашылықта болды. Бұл техникалардан бөлінетін шу параметрлері негізінен екі көрсеткіш бойынша айтарлықтай айрымашылықта болады. Олардың біріншісі – өндірістік жалпы шу деңгейі, екіншісі – спектрлік құрамы. Шудың спектрлік құрамы бойынша өндірістік шу деңгейі 250-2000 гц жиілік аралығында, 63-4000 гц аралығындағы, 125-2000 гц октавалық жолақтардағы орташа геометриялық жиіліктерде айқын айырмашылықтарда анықталады. Мысалы, Т-330 маркалы бульдозер кабинасындағы шудың спектрлік құрамы бойынша 250-2000 гц жиілік аралығында нормадан 1-3 дб-ға артық тіркеледі, бұл аталмыш техниканың технологиялық сипаттамасына сәйкес келіп, бульдозер машинистінің көңіл-күйі мен психофизиологиялық көрсеткіштеріне жағымсыз әсерін тигізеді.

Шудың дозалық жүктемесін есептеу өндірістік учаскелердегі жұмыс орындарындағы шу факторының денсаулыққа әсерін анықтаудың дәлелді әдістемесі. Шудың дозалық жүктемесін есептеу ауысымға жүргізіледі. Шудың дозалық жүктемесін есептеу математикалық жолмен атқарылады.

Шудың қосынды (суммарный) дозасы өнеркәсіптік шаңның толық ауысым бойында жұмысшыларға әсерін тигізетін жиынтық дозасы. Қосынды доза арқылы шу жүктемесін анықтаймыз, ал шу жүктемесі бұл организмнің тікелей есту анализаторларына әсерін тигізетін өндірістік фактор. Өнеркәсіптік шудың жағымсыз, зиянды әсерінен болатын кәсіби аурулар тітіркендіргіштің ұзақ әсерінен туындайды. Тітіркендіргіш ретінде шудың бірреттік деңгейі, максималды бірреттік деңгейі, орташа ауысымдық деңгейі сияқты көрсеткіштер қарастырылады. Бірақ олардың барлығы кезеңді әсер етумен сипатталады да есту мүшелеріне жарақаттандыру тұрғысынан әсер етеді. Ал жұмыс орындарындағы шудың дозалық жүктемесін математикалық есептеу ауысым барысындағы нақты, тұрақты шу жүктемесін көрсетеді. Ауысым бойындағы шудың дозалық жүктемесі шудың зақымдаушы әсерін анықтауда негізгі, дәл және шынайы көрсеткіш болып саналады. Өнеркәсіптік шудың мұндай деңгейде анықталуы еңбек қорғау шараларын және еңбек қауіпсіздігі жұмыстарын ұйымдастырғанда міндетті түрде ескерілуі қажет.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Исмаилова А.А. К методологии и концепции оценки риска в практике промышленной безопасности // Мат. Респуб. научно - практ. конф. «Экология промышленного региона и здоровье населения», посвящ.70-летию Академика НАН РК Г.А.Кулкыбаева - (22-23 октября) Караганда, 2010. - С.118 - 29.

УДК 517.2

Мотосов Д.С. — студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Батырбеков А.Н. - студент КарТУ (гр. АиУ-21-3)
Научн. рук. – д.т.н., профессор КарТУ Кажикенова С.Ш.

ФОРМУЛА ХАРТЛИ И ЕЕ ПРАКТИЧЕСКОЕ ПРИМЕНЕНИЕ

Предположим, в иерархической схеме длина кода представляет собой выборку из множества элементов – элемент и не элемент, следовательно выполняется равенство $k = 2$. Подставим в уравнение $k = 2$, выполним элементарные преобразования и в этом случае формулу Хартли можно записать в виде равенства :

$$H_{n(\max)} = 2^n \log N_0 = 2^n \log_2 2 = 2^n .$$

Следовательно, вычислив максимальную информацию на каждом уровне иерархической схемы при $k = 2$

$$H_{n(\max)} = 2^n$$

получим следующее равенство для вычисления максимальной информации на нулевом уровне самоорганизующейся системы:

$$H_{0(\max)} = k^0 \log N_0 = 2^0 = 1 \text{бит/эл.},$$

на первом уровне иерархической схемы текста:

$$H_{1(\max)} = k^1 \log N_0 = 2^1 = 2 \text{бит/эл.}$$

И так далее для остальных начальных 16-ти уровней.

На основании свойства аддитивности энтропию или неопределенность различных уровней в пределах единой самоорганизующейся иерархической структуры можно выразить системным показателем неопределенности, равным:

$$H_{\sum n(\max)} = \sum_{i=0}^{n} H_i = \sum_{i=0}^{n} 2^i \text{ бит/эл.}$$

Далее на основании закона сохранения суммы информации и энтропии из следует, что детерминированная составляющая информации $I_n(d)$ будет равна:

$$I_n(d) = H_{n(\max)} - \frac{H_{n(\max)}}{(n+1)!} = H_{n(\max)}\left[1 - \frac{1}{(n+1)!}\right] \text{ бит/эл.},$$

для иерархической схемы при $k = 2$ получим уравнение для определения детерминированной составляющей на каждом уровне самоорганизующейся системы:

$$I_n(d) = 2^n\left[1 - \frac{1}{(n+1)!}\right] \text{ бит/эл.},$$

С целью получения аналитической зависимости стохастической информации от общих условий формирования самоорганизующейся

иерархической структуры выведем методом математической индукции рекуррентную формулу для нахождения стохастической составляющей на каждом уровне системы $I_n(h)$. Для этого определим стохастическую составляющую информации самоорганизующейся иерархической системы на нулевом уровне организации при $n=0$ в виде отношения:

$$I_0(h)=\frac{H_{0(\max)}}{1!}=\frac{k_0\log N}{1!}.$$

Методом математической индукции определим стохастическую составляющую информации самоорганизующейся иерархической системы на первом уровне самоорганизации при $n=1$:

$$I_1(h)=\frac{H_{1(\max)}}{2!}=\frac{k_0\cdot k_1\cdot\log N}{2!}=\frac{k_0\log N}{1!}\cdot\frac{k_1}{2}=\frac{k_1}{2}I_0(h).$$

для уровня $n=i$:

$$I_i(h)=\frac{H_{i(\max)}}{(i+1)!}=\frac{k_0\cdot k_1\cdots k_i\log N}{(i+1)!}=\frac{k_0\cdot k_1\cdots k_{i-1}\log N}{i!}\cdot\frac{k_i}{i+1}=\frac{k_i}{i+1}I_{i-1}(h).$$

Таким образом, аналитически методом математической индукции установлено, что на n- ом уровне самоорганизующейся иерархической системы стохастическая составляющая будет равна:

$$I_n(h)=\frac{H_{n(\max)}}{(n+1)!}=\frac{k_n}{n+1}I_{n-1}(h).$$

Полученное соотношение позволит определить стохастическую составляющую информации на каждом уровне:

$$I_n(h)=\frac{H_{n(\max)}}{(n+1)!}=\frac{2^n}{(n+1)!}\ \text{бит/эл.},$$

Системная детерминированная составляющая информации $I_{\sum_n}(d)$ легко вычисляется по формуле:

$$I_{\sum_n}(d)=\sum_{i=0}^{n}H_{i(\max)}\left[1-\frac{1}{(i+1)!}\right]\ \text{бит/эл.},$$

и тогда на каждом уровне самоорганизующейся иерархической схемы с учетом $k=2$ будет выполнено соотношение:

$$I_{\sum_n}(d)=\sum_{i=0}^{n}2^i\left[1-\frac{1}{(i+1)!}\right]\ \text{бит/эл.}$$

Список использованных источников

1 Шеннон К. Работы по теории информации и кибернетики — М.:Издательство иностранной литературы, 1963.

2 Яглом А., Яглом И. Вероятность и информация — М.: Наука, 1973.

ӘОЖ504.05 Мусаева Э.М.-КеАҚ «АМУ»магистранты (БГ-11 тобы)
Ғылыми жетекші-б.ғ.д., проф. КеАҚ «АМУ», Бахтин М.М.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ УРАН КЕН ОРНЫ АЙМАҚТАРЫНДАҒЫ РАДИОНУКЛИДТЕРДІҢ “ТОПЫРАҚ-ӨСІМДІК” ТІЗБЕГІНДЕГІ МИГРАЦИЯСЫН БАҒАЛАУДЫҢ ӨЗЕКТІЛІГІ

Қазіргі таңда Қазақстан уран өндіретін алдыңғы қатарлы елге жатады. Қазақстанда шамамен әлемдік уран қорының 30%-ы шоғырланған, соның салдарынан елдің елеулі аймағында (шамамен 13%), әсіресе, уран кен орындары аймақтарында табиғи радиациялық фонның жоғары болуы және табиғи су көздеріндегі радионуклидтердің жоғары мөлшері тән [1].

Уран өндіретін аймақтардағы радионуклидтердің жинақталуында топырақтың рөлі ерекше. Себебі уран өндіру кезінде бөлінген радионуклидтер жылдар бойы топырақ қабаттарында жинақталып, әрі қарай топырақтан тамыр арқылы қоректік немесе жемдік құндылығы бар өсімдіктерге енуі мүмкін. Бұл өз кезегінде тағамдық тізбек арқылы жануарлармен, адамдардың ішкі сәулеленуіне алып келеді. Сол себепті радионуклидтердің миграциясын бағалауда алдымен топырақтағы қозғалысын зерттеу маңызды.

Зерттеу жұмысының мақсаты: Қазақстандағы уран кен орны аймақтарындағы радионуклидтердің “топырақ-өсімдік” тізбегі бойынша миграциясын бағалаудың өзектілігін айқындау.

Зерттеу материалдары мен әдістері: Қазақстандағы уран кен орны аймақтарындағы радионуклидтердің топырақтағы мөлшерімен, олардың “топырақ-өсімдік” тізбегіндегі миграциясын зерттеуге бағытталған жұмыстарды жинақтап, радионуклидтердің миграциясының негізгі заңдылықтарын талдау.

Зерттеу нәтижелері: Әдебиеттерге талдау жүргізу нәтижесінде топырақтағы радионуклидтердің жинақталуымен миграциясына зерттелетін аймақтың негізгі өндірістік орындарымен қатар, әртүрлі факторлардың әсер ететіндігін көрсетті. Жалпы топырақтағы радионуклидтердің миграциясына түрлі факторлар әсер етеді:

1) аймақтың негізгі ерекшеліктері (жер бедері, климаты, орналасуы, өсімдік жамылғысының типі);

2) топырақ жамылғысының негізгі сипаттамалары (физикалық, химиялық, морфологиялық ерекшеліктері: ылғалдылығы, түрі және минералогиялық құрамы, топырақтағы темір, марганец, титан оксидтерінің; карбонаттардың; кальцийдің, магнийдің және т.б. құрамы, органикалық заттар мен қарашіріктің құрамы, pH ортасы, микро - және мезофаунаның қанықтылығы, оның белсенділігі, тіршілік ету сипаты және т. б.).

3) шаруашылық қызметі (өңделетін топырақтарда радионуклидтер тереңдеу енеді, сонымен қатар егістік топырақтарда олар топырақ қабаты бойынша біркелкі бөлінеді) [2].

Әдеби деректерді талдау негізінде Қазақстанның солтүстігімен оңтүстігінде орналасқан уран кен орындары аймақтарында жүргізілген зерттеулерден радионуклидтердің топырақтағы миграциясының бірнеше заңдылықтарын байқауға болады:

1 Зерттелген екі аймақта да радионуклидтермен ауыр металлдар тереңдігі 10-20см аспайтын топырақтың беткі қабатында, әсіресе 5см дейінгі тереңдікте жинақталған [3].

2. Уран өндіретін аймақтардағы топырақтың радиоактивті ластануы біркелкі жүрмейді. Негізгі радиоактивті ластағыштар ^{238}U,^{226}Ra,^{210}Pb,^{230}Th, сондай-ақ химиялық элементтер Co, Cu, Zn, Cd, As, Ni, Mo анықталған. Зерттеулерден ^{238}U, ^{210}Pb, Cd едәуір бөлігінің басқаларға қарағанда жылжымалы екендігі анықталған [4].

3. Зерттеулерден радионуклидтермен ауыр металдардың топырақтан өсімдіктерге енуі өсімдіктің түріне байланысты екендігі дәлелденген. Алайда әдебиеттерде радионуклидтермен ауыр металдардың жинақталуы тамыр бөлігінде жоғары болатынын көрсетті [5].

Қорытынды: Зерттеу жұмыстарын талдай келе, радионуклидтердің топырақта жинақталуымен, олардың “топырақ-өсімдік” тізбегіндегі миграциясына сол аймақтағы өндірістік орындардың әсерін байқауға болады. Сол себепті де уран өндіретін аймақтарда қоршаған орта объектілеріне талдау жүргізу арқылы аймақтың радиоэкологиялық жағдайына мерзімді түрде бағалау жұмыстарын жүргізу өзекті болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

[1]. Шишков И.А., Каюков П.Г. Радиоэкологические проблемы Республики Казахстан, связанные с разведкой и разработкой месторождений урана //Известия НАН РК. Серия геологии и технических наук № 5 (401), 2013 г., С. 69–78

[2]. Охрана окружающей среды в Республике Беларусь: статистический сборник / Национальный статистический комитет Республики Беларусь; редкол.: В.И. Зиновский (председатель) [и др.]. – Минск: Национальный статистический комитет, 2012. – 202 с

[3]. Имашева Б.С.,Казымбет П.К. Миграция естественных радионуклидов и тяжелых металлов в системе:почва-растение-животные-продукция сельского хозяйства//Научные труды Института радиобиологии и радиационной защиты АО «Медицинский университет Астана»-Астана.-2014.-296стр.

[4]. Salbu, B., Burkitbaev, M., Strømman, G., Shishkov, I., Kayukov, P., Uralbekov, B., & Rosseland, B. O. (2013). Environmental impact assessment of radionuclides and trace elements at the Kurday U mining site, Kazakhstan. Journal of Environmental Radioactivity, 123, 14–27. doi:10.1016/j.jenvrad.2012.05.001

[5]. Favas P.J.C., Pratas J., Mitra S., Sarkar S.K., Venkatachalam P. Biogeochemistry of uranium in the soil-plant and water-plant systems in an old uranium mine//Science of The Total Environment.-2016.-V.568.-P.350–368. doi:10.1016/j.scitotenv.2016.06.0

УДК 517.2 Ошков А.А.–студент КарТУ (гр. ТЭ-21-2)
Алакаева С.Б. – студент КарТУ (гр. ТЭ-21-2)
Научн. рук. – и.о. доц. КарТУ Журов В.В.

ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНЫЕ УРАВНЕНИЯ В ЖИЗНИ

Дифференциальные уравнения - это уравнения, используемые для представления поведения функции, где прежде всего описывается изменение скорости соответствующего процесса. Дифференциальные уравнения показывают связь неизвестной функции и ее производных. Такие связи отображаются в различных областях знаний: химии, экономике, механике, биологии и других науках.

Для наглядного примера представим современный мир без дифференциальных уравнений. Представим жизнь без уравнений Максвелла: не станет электродинамики и её приложений к электротехнике, а значит люди останутся без электроэнергии. Отсутствие дифференциальных уравнений в течении химических реакций не позволит получить передовые материалы, а также современные производственные химикаты. Будет высока вероятность остаться без современной экономики, так как сложные экономические процессы, например расчет денежных вкладов, регулируется данным аппаратом.

К слову, затрагивая специальности, нужно выделить, что процессы теплопередачи в общем случае описываются дифференциальными уравнениями.

Для примера разберём задачу[1]:

При размыкании цепи (в момент появления искры) сопротивление цепи R быстро возрастает от первоначальной величины R_0 до бесконечности. На основании опыта допускают, что зависимость R от t в этом процессе выражается $R = R_0 \frac{\tau}{\tau - t}$ где τ время всего процесса размыкания. Найти силу тока i в любой момент в цепи при постоянной электродвижущей силе E и самоиндукции L.

Решение. Так как в цепи действуют электродвижущая сила источника E и электродвижущая сила самоиндукции $-L\frac{di}{dt}$ то результирующая электродвижущая сила $V = E - L\frac{di}{dt}$ по закону Ома $iR = E - L\frac{di}{dt}$. В процессе размыкания цепи $R = R_0 \frac{\tau}{t-1}$, тогда дифференциальное уравнение процесса примет вид:

$$\frac{di}{dt} + \frac{R_0 \tau}{L(\tau - t)} - i = \frac{E}{L},$$

данное уравнение является линейным дифференциальным уравнением первого порядка. Общие решение уравнения следующее:

$$i = \frac{E}{L}(\tau - t)^{\frac{R_0\tau}{L}}\left[\int(\tau - t)^{\frac{R_0\tau}{L}}dt + C\right] \quad (1)$$

Возможны два случая: $\frac{R_0\tau}{L} \neq 1$ и $\frac{R_0\tau}{L} = 1$

При $\frac{R_0\tau}{L} \neq 1$ после раскрытия интеграла в квадратных скобках общее решение будет:

$$i = \frac{E(\tau - t)}{R_0\tau - L} + \frac{CE}{L}(\tau - t)^{\frac{R_0\tau}{L}}.$$

При $\frac{R_0\tau}{L} = 1$ общее решение примет вид: $i = \frac{E}{L}(\tau - t)[C - ln(\tau - t)]$ (2)
Начальное условие:
в момент начала размыкания при t=0 сила тока $i = i_0 = \frac{E}{R0}$ тогда при

$\frac{R_0\tau}{L} = 1$: $\frac{E}{R_0} = \frac{E(\tau-t)}{R_0\tau-L} + \frac{CE}{L}(\tau - t)^{\frac{R_0\tau}{L}}$, откуда: $\frac{CE}{L} = -\frac{EL}{R_0(R_0\tau-L)}\tau^{\frac{R_0\tau}{L}}$ (3)

Выражение (3) подставляем в общее решение (1)

$$i = \frac{E}{R_0(R_0\tau - L)}\left[R_0(\tau - t) - L(1 - \frac{t}{\tau})^{\frac{R_0\tau}{L}}\right]$$

Аналогично при $\frac{R_0\tau}{L} = 1$:

$$\frac{E}{R_0} = \frac{E}{L}(\tau - 0)[C - \ln(\tau - t)].$$

Так как $\frac{R0\tau}{L} = 1$, то $C = 1 + ln\tau$.

Подставляя полученное выражение в обще решение (3), имеем

$$i = \frac{E}{L}(\tau - t)\left[1 + ln\frac{\tau}{\tau - t}\right]$$

Легко заметить, что в ходе исследования было установлено: дифференциальные уравнения являются неотъемлемой частью жизнедеятельности человечества, а также двигателем современной науки, вследствие чего уникальность и колоссальный спрос дифференциальных уравнений неопровержим.

Список использованных источников

1. *Пономорев К.К. Составление дифференциальных уравнений–Мн., 1973. – 560 с.*

УДК 53:378.147

ашкевич Н.А. студент КарТУ (гр. ИС-21-2с)
Семенов Н.Е. студент КарТУ (гр. ИС-21-2с)
Научн. рук. – д.т.н, проф. Смирнов Ю.М.

СОВРЕМЕННЫЙ ФИЗИЧЕСКИЙ ЭКСПЕРИМЕНТ В ИНЖЕНЕРНОМ ОБУЧЕНИИ

Образовательные реформы настоящего времени ориентируют студентов на новый стиль обучения и нацелены на развитие умений и навыков для дальнейшего обучения в течение всей жизни. Исследования в области физического образования являются частью усилий по улучшению фундаментального естественнонаучного образования и инициированы растущей очевидностью того, что традиционные методы оказываются все более неэффективными. Исследователи многих стран с тревогой отмечают, что физика перестала быть привлекательной для талантливых молодых людей, а для обычных студентов и школьников кажется такой же абстрактной и бесполезной, как латынь.

Неоспоримым является тот факт, что лидирующее место в изучении физики принадлежит эксперименту. Лабораторный практикум дает студенту непосредственный опыт в изучении физических явлений, направлен на то, чтобы студент сконструировал свое собственное понимание физических идей. Предполагается, что студент в конечном итоге должен прийти к пониманию природы измерений и экспериментальной деятельности, но последние исследования ставят эти предположения под сомнение. С одной стороны, физпрактикум благополучно могут завершить студенты, которые мало понимают, что они делали. С другой стороны, те студенты, которые успешно завершают лабораторный практикум, зачастую способны продемонстрировать мастерство механической деятельности по вычислению среднего значения и стандартного отклонения, построения экспериментальных кривых, но не обнаруживают понимания основных концепций.

Наметилась тенденция к тому, чтобы компенсировать дефицит знаний, которыми должны обладать студенты после изучения школьного курса, путем создания максимально подробных инструкций. В силу разных причин совершенно естественным представляется желание преподавателей максимально продлить срок службы лабораторных стендов, и при модернизации лабораторных работ одним из важных факторов становится соответствие условию «противовандальности». В таких лабораторных работах участие студентов в эксперименте сводится к тому, чтобы щелкать тумблерами. Дидактическая ценность такого рода работ весьма спорна, и именно такие лучше заменять виртуальными аналогами – и дешевле, и долговечнее, и при переносе в цифровой формат никаких потерь для достижения целей обучения нет [1].

Обучение при этом должно быть основано на наблюдениях явлений реального мира, с процессом сбора данных и их интерпретацией, поиском релевантной информации, ее классификацией и накоплением. Экспериментальная деятельность должна стать хорошо интегрированной частью процесса обучения, и студенты должны участвовать в проведении эксперимента не как простые исполнители, а участвовать на стадиях его планирования и разработки.

Деятельность в лабораторном практикуме должна быть построена таким образом, чтобы студенты могли развивать свои умения и навыки в следующих направлениях [2]:

– измерение физических величин с необходимой точностью;

– распознавание факторов, которые могут влиять на надежность измерений;

– манипулирование материалами, инструментами, аппаратурой;

– ясное описание своих наблюдений и измерений;

– представление информации в соответствующих вербальных, графических и математических терминах;

– эффективное участие в совместной работе со сверстниками и преподавателями;

– способность распознавать те вопросы, которые могут быть изучены путем эксперимента, а также планирование, выполнение, оценка и доклад о результатах эксперимента.

Исследования в рамках международных проектов (PISA, TIMSS) говорят о том, что естественнонаучное образование более или менее эффективно только в части трансляции готовых знаний или фактов, и гораздо менее – в части применения знаний в незнакомых ситуациях. Более высокий уровень умения применять свои знания на практике демонстрируют студенты тех стран, где преобладают не традиционные, а более прогрессивные методы преподавания, включая проблемно-ориентированное обучение. При такой стратегии обучения изучение новой темы следует начинать с проверки предварительных представлений и выполнения количественных наблюдений, а завершать – количественным экспериментом, цель которого – верификация математической теории. Занятия, на которых преподаватель посвящает много времени подготовке, выполнению и обсуждению результатов эксперимента, позволяют достигнуть более высокого уровня достижения учебных целей.

Список использованных источников:

1. Физический эксперимент – основа инженерного обучения международная научно-практическая конференция «Интеграция науки, образования и производства – основа реализации Плана нации» (Сагиновские чтения №9), 22-23 июня 2017 г.

2. Эксперимент – основа обучения физики бакалавров техники и технологий (статья). Россия «Russian Agricultural Science Review», 2015.Т.5.№5-2 С.58-60.

ӘӨЖ 622.831.3 Сарсенова А.Н. - студент ҚарТУ (гр ГД-18-1)
Ғылыми жетек.- аға оқыт, ҚарТУ Ескенова Г.Б.

КЕН ОРЫНДАРЫН АРАЛАС ТӘСІЛМЕН ҚАЗЫП ӨНДІРУДЕ ЖЕРАСТЫ ҚОРЛАРЫН АШУ

Жерасты әдісімен әзірленген кен орындарын ашудың ұзақ тәжірибесі жеткілікті түрде зерттелген. Алайда, кен орындарының тереңдеуі нәтижесінде минералды шикізатты арзан жолмен қарқынды игеру карьер көлемінің біртіндеп өсуіне әкеледі. Уақыт өте ашық жұмыстардың тереңдеуі ірі кен орындарын игеретін барлық таукен өнеркәсіп кәсіпорындарының өндірісін бұдан әрі экономикалық тұрғыдан тиімсіз және пайдасыз бола бастайды. Осылайша, осы проблеманы сәтті шешуге мүмкіндік беретін аралас қазу тәсілі (ашық және жерасты тау-кен жұмыстары біруақытта әлде бірінің соңынан бірі орындалуы) әлемдік тәжірибеде пайда болды.

Әлемдік тәжірибеде қолданылатын аралас қазу тәсілі түрлері көп болғанымен, негізінде олар үш варианттан құрылады: 1) тізбектелген ашық-жерасты өндіру жұмыстарымен («карьер-шахта»), мұндай жағдайда алдымен ашық тау-кен жұмыстары жүргізіледі кейін жерасты тәсіліне көшеді; 2) тізбектелген жерасты-ашық өндіру жұмыстарымен («шахта-карьер») – бұл жағдайда өндіру жұмыстары алдымен жерасты тәсілімен жүргізіледі, кейін ашық тәсілге көшеді; Аралас қазу тәсілде (аралас геотехнология деп те атайды) жерасты қорларын ашу жіктемесі 1 суретте көрсетілген

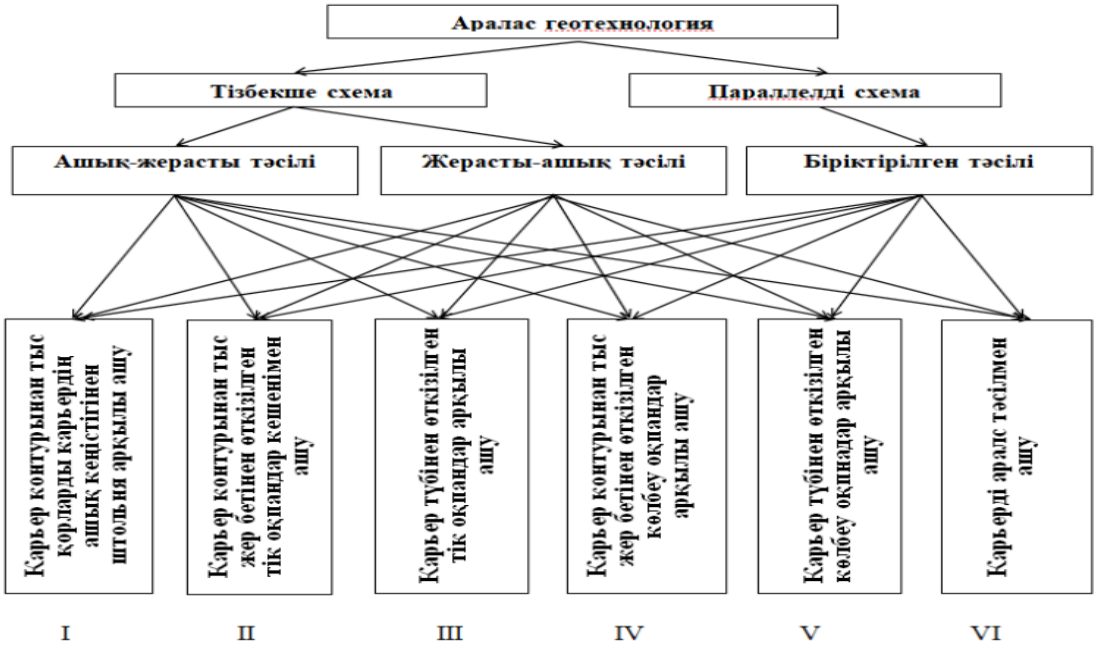

Сурет 1 – Аралас қазу тәсілінде жерасты қорларын ашу схемалары

Аралас қазу тәсілінің ерекше спецификасы - карьер маңайындағы сілемдегі тау жыныстардың жылжуының себебі болатын ашық карьерлік кеңістіктің болуы, ол өз алдына жерасты тәсіліне көшу кезінде өте маңызды жаңа техногенді фактор ретінде сипатталады. Ашық кен жұмыстары себебінен

пайда болған ауқымды ашық карьерлік кеңістіктің болуы карьер астындағы қорларды өндіру тәсілдерін және жалпы жерасты жұмыстарын жүргізудің технологиясын таңдауда үлкен әсерін тигізеді.

Әлемдік тәжірибеде кен орындарын аралас тәсілмен өндіру жұмыстарында көбінесе дәстүрлі ашу тәсілдері (тік және көлбеу оқпандармен) кеңінен қолданылады. Бірақта, карьер кеңістігін тиімді пайдалу мақсатында карьер контурынан тыс кен шоғырларды басқа да (штольнялармен, еңістермен, оржолдармен, карьер жағдауларынан әлде түбінен съездермен) ашу тәсілдерімен орындауға мүмкіндік береді.

Жұмыстың негізгі идеясы болып, аралас қазу тәсілде (аралас геотехнология) ашық карьерлік кеңістік және карьердің контурына жақын жыныстардың жылжу аймағы деген - жаңа әсер ету техногенді факторды ескере отырып, тік шахталық оқпандарды орнату орындарын таңдаудың ғылыми–әдістемелік негіздерін әзірлеу болып табылады.

Қолданылған әдебиет

1. Казикаев Д.М. Комбинированная разработка рудных месторождений. – М.: «Горное образование», 2008. - 360 с.

2. Технологические решения по переходу Сибайского рудника на комбинированную технологию освоения запасов /В.Н. Калмыков, М.В. Рыльникова, А.В. Зиннуров, Н.А. Ивашов // Горный информационно-аналитический бюллетень – М.: МГГУ, №8, 2000. – С. 150-153

3. Оценка геомеханического состояния массива Сибайского месторождения при выемке запасов открыто-подземного яруса. / М В Рыльникова, Н.А. Ивашов, В.Н. Калмыков – Екатеринбург: тез. докл. Межд. конф. «Геомеханика в горном деле – 2000», ИГД УРО РАН, 2000. – С. 32-33

4. Каплунов Д.Р., Калмыков В.Н., Рыльникова М.В. Комбинированная геотехнология. – М.: Изд. Дом «Руда и металлы», 2003. – 560 с. ISBN 5-8216-0046-4

. Ивашов Н.А. Обоснование способов вскрытия запасов за контурами карьеров при комбинированной разработке месторождений. А.р. дисс. на соиск. ученой степени канд. техн. наук. – Магнитогорск: 2007.

ӘӨЖ 622.831.3 Сатанов Ж.Р. - студент ҚарТУ (гр ГД-18-1)
Ғылыми жетек.- аға оқыт, ҚарТУ Ескенова Г.Б.

ТАУ ЖЫНЫСТАРЫН ЖАРЫЛЫСПЕН БҰЗУ КЕЗІНДЕ ЖАНШЫЛУ ЖӘНЕ ЖАРЫҚШАҚТАРДЫҢ ПАЙДА БОЛУ АЙМАҚТАРЫНЫҢ ӨЛШЕМДЕРІН ЗЕРТТЕУ

Жарылғыш зат зарядының бір мезгілде жарылуының нәтижесінде ортада сығу толқыны пайда болады, ол жарылыс өнімдері – қоршаған ортамен байланыста тау жынысының қабатын қысады, ұсақтайды және сұйық күйге келтіреді. Мұндағы қоршаған орта материалы жан-жақты сығылу күйін сезінеді. Қатты ортадағы жарылыстың әсері туралы идеяға сәйкес [1-6] реттелетін ұсақтау аймағы екі аймақты қамтиды: ұсақтау аймағы және сыну аймағы (1-сурет).

ЖЗ зарядының жарылысы кезінде бөлінетін кинетикалық энергияның шамасы

$$E = \pi \cdot r^2_{ұ.а.} \cdot l_{ұңғ} \cdot \gamma_{жз} \cdot Q,$$

мұндағы $r_{ұ.а.}$ – ұсақтау аймағының радиусы, м; $l_{ұңғ}$ – ЖЗ зарядының ұзындығы, м; $\gamma_{жз}$ – ЖЗ көлемдік салмағы, кг/м^3; Q – жарылыстың меншікті энергиясы, кгм/кг.

Тау жынысы массасының кинетикалық энергиясы ЖЗ зарядының жарылуы кезінде бөлінетін энергияға тең екенін ескере отырып, біз аламыз

$$0{,}5\,\pi \cdot l_{ұңғ} \cdot \rho_{р.ж.} \cdot \nu^2_0 \cdot r^2_{р.ж.} = \pi \cdot r^2_{ұ.а.} \cdot l_{ұңғ} \cdot \gamma_{жз} \cdot Q$$

мұндағы $\rho_{р.ж.}$ - радиалды жарықтар аймағындағы тау жыныстарының тығыздығы, кг/м^3; ν_0-заряд бетіндегі тау жынысы бөлшектерінің жылдамдығы, м.

Осыдан

$$\nu_0 = \sqrt{\frac{2 \cdot Q \cdot \gamma_{жз}}{\rho_{р.ж.}}}$$

Кинетикалық теорияның ұстанымдарына сүйене отырып, уақыт бірлігіне зарядтың айналасындағы кез-келген сфералық беті арқылы материалдың көлемі зарядтың бастапқы шекарасынан тыс газдардың көлеміне тең, яғни

$$4\pi \cdot r^2 \cdot \nu \;\square\square\; 4\pi \cdot r^2_{ұ.а.} \cdot \nu_0 ,$$

Немесе

$$\nu \;\square\; \nu_0 \left(\frac{r_{ұ.а.}}{r}\right)^2 \qquad (1)$$

мұндағы r – ЖЗ зарядының радиусы; ν - арақашықтықтағы тау жыныстар бөлшектерінің жылдамдығы, м/с;

(1) формула есебінен аламыз

$$\nu = \sqrt{\frac{2 \cdot Q \cdot \gamma_{жз}}{\rho}} \left(\frac{r_{ұ.а.}}{r}\right)^2$$

мұндағы ρ – тау жыныстарының тығыздығы, кг/м^3.

$\rho = \Delta / g$, Δ - табиғи күйдегі жыныстың көлемдік салмағы, кг/м3

g- еркін түсуді төмендету, м/с2

ν мәнін келесі формуламен анықтаймыз

$$\nu = \sqrt{\frac{2 \cdot Q \cdot \gamma_{жз}}{\Delta}} \left(\frac{r_{ұ.а.}}{r}\right)^2$$

v = vкр, vкр - тау жыныстарының критикалық жылдамдығы, м/с.

Осылайша, тау жыныстарының массивін жарылғыш түрде бұзу кезінде ұсақтау аймағының радиусы ЖЗ зарядының радиусына, кернеулердің бойлық толқындарының таралу жылдамдығына, жарылатын жыныстардың тығыздығына және тау жыныстарының сығылу беріктігіне кері пропорционал екендігі анықталды.

Жарықшақтардың пайда болу аймағы (радиалды жарықтардың пайда болу аймағы) жыныстың созылу беріктігінен асатын тангенциалды созылу кернеулеріне негізделген. Зерттеулер жарылыс орталығынан алыстаған кезде сығылу толқынынан туындаған кернеулердің қарқындылығы төмендейтінін және тау жыныстарының бұзылу процесі басқаша болатындығын анықтады [7, 8]. Сығылу толқынымен қозғалысқа қатысатын тау жыныстары радиус бойымен жарылыс орталығынан шығып қозғалуды жалғастырады. Нәтижесінде ойдан бөлінетін ортада әрбір элементарлы цилиндрлік қабат созылып, радиусын арттырады, бұл зарядтың барлық бағытта бөлінетін радиалды жарықтар жүйесінің пайда болуына әкеледі. Аймақтағы тау массивінің тұтастығының бұзылуы зарядтың бетіне қалыпты бағытта бағытталған кішкентай жарықшақтардың пайда болуымен жүреді. Радиалды жарықшақтардың пайда болуы тау массивінің үзілу беріктігінен асатын тангенциалды созылу кернеулерінің болуына байланысты. Жарылыс орталығынан одан әрі алыстаған кезде созылу кернеулерінен туындаған деформациялар тоқтайды және жаңа жарықтар пайда болмайды. Алайда, бұрын пайда болған жарықшақтар созылу күштерінің шоғырлануы болатын жерде олардың ұштарындағы кернеулердің қайта бөлінуіне байланысты біршама қашықтыққа таралуы мүмкін.

Қолданылған әдебиет тізімі

1. Бұрғылау-жару жұмыстарының параметрлерін және Карьерлердегі борттардың тұрақтылығын басқару / н.п. Снитка [және т. б.] Ташкент: Фан, 2017. 288 б.

2. Норов Ю.Д., Бибик и. п., Заиров Ш. Ш. жарылған тау массасының сапа өлшемі бойынша бұрғылау-жару жұмыстарының тиімді параметрлерін басқару // Изв. ЖОО. Тау-кен журналы. 2016. № 1. Б.34-39.

3. Ракишев Б. Р. Тау жыныстарының механикалық бұзылуының энергия сыйымдылығы. Алматы: Баспагер, 2010. 210 б.

УДК 528.4

Семин Н.А. – студент КарТУ (гр. ГиК-18-5)
Научн. рук.- м.т.н., ст.преп. Нагибин А.А.

ГЕОДЕЗИЧЕСКИЕ РАБОТЫ В ДОРОЖНО-СТРОИТЕЛЬНОЙ КОМПАНИИ

Дорожно-строительная компания специализируется на строительстве и ремонте дорог. Компания обладает лицензией, оборудованием и штатом опытных рабочих.

Основные направления деятельности ТОО «Ұлар МК» в области геодезии:

1) Инженерно-геодезическая съемка линейных сооружений;
2) Выполнение разбивочных работ;
3) Создание съемочных геодезических сетей;
4) Подсчет объёмов проведённых работ.

ТОО «Улар МК» имеет собственный современный офис в г. Караганда. Имеется высокоскоростные компьютеры, оргтехника для работы с широкоформатным картографическим материалом, плоттер и сканер формата А0, цветные принтеры.

Геодезическое оборудование включает: GNSS приемники фирмы Trimble, нивелиры, рейки разных высот.

При выполнении работ использовали прибор Trimble R2, а при нивелировании трассы использовался прибор Bosh x24.

Рисунок 1 – Применяемое оборудование

За время работы мы сопровождали строительство участка дороги 7й магистрали и различных объектов по благоустройству территорий. Мы выставляли отметки слоёв дорожного полотна. Проводили разбивочные работы с помощью GNSS приёмников: съезды, островки безопасности и дорожные знаки. Выполняли исполнительную документацию по законченным слоям дорожного полотна.

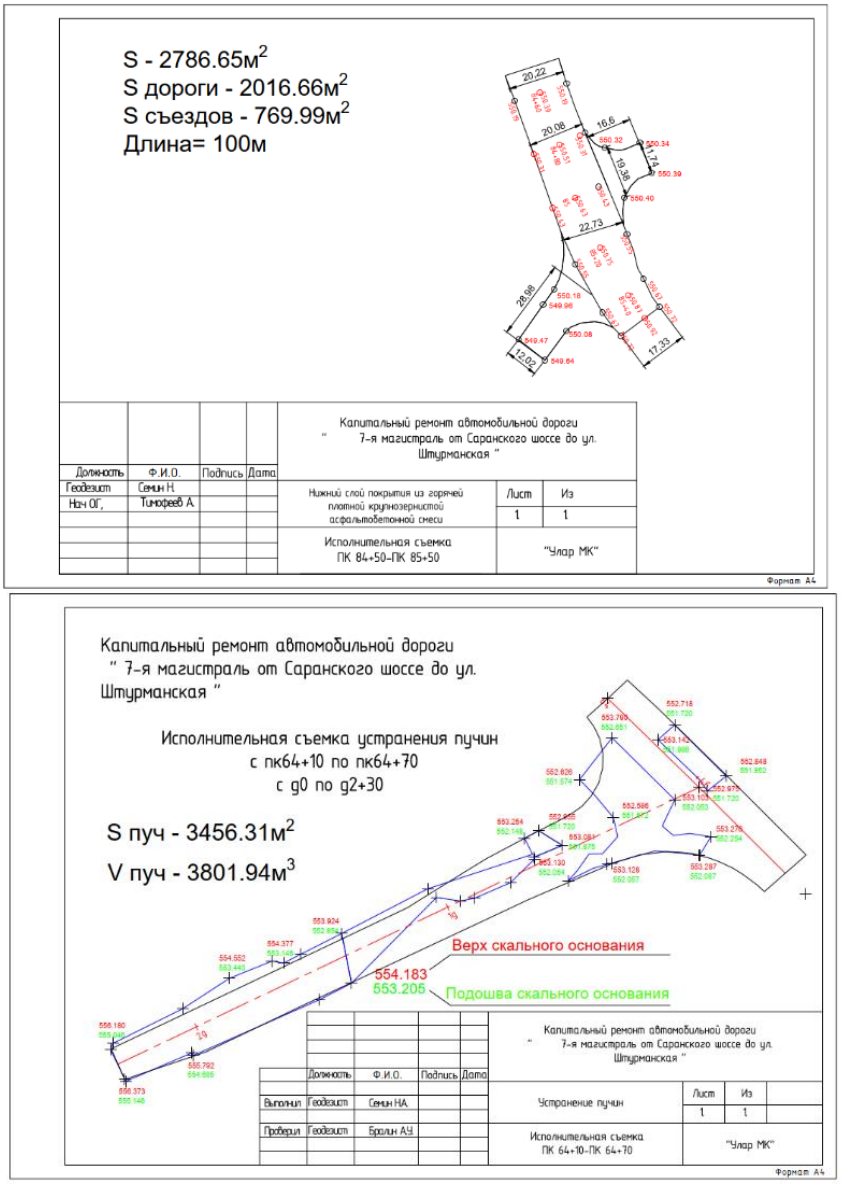

Рисунок 2 – Исполнительная съемка на участках работы

За время работы в ТОО «Ұлар МК» я в полном объеме применил на практике теоретические знания, приобретенные в процессе изучения учебного курса. Мною были оценены и проанализированы результаты деятельности предприятия, так же были собраны необходимые материалы для подготовки дипломного проекта. Предприятие предоставило необходимые условия для получения практических знаний в соответствии со специальностью, а также квалифицированного специалиста, руководящего моей профессиональной практикой.

Список использованных источников

1. *ГНСС приемник Trimble R2 [Электронный ресурс] URL: https://www.trimblegnss.ru/catalog/gnss-sistemy/trimble-r2/ дата обращения: 1.03.2022).*

УДК 020.20

Серикбаева Д.М.- студент КарТУ(гр.ГПР-21-2)
Тусупова Г.- студент КарТУ(гр.ГПР-21-2)
Научн.рук.- преп. КарТУ Сыздыкова З.Р.

ГЕНЕРАТОРЛАР. OFDM ТЕХНОЛОГИЯСЫН ҚОЛДАНА ОТЫРЫП, РАДИОЖІБЕРУШІНІҢ ЖОБАСЫН ҚҰРУ

Алғашқы генераторды 1832 жылы Париждік техниктер Пиксия ағалары салған. Бұл генераторды пайдалану қиын болды, өйткені айнымалы электр тогы оның полюстеріне жақын бекітілген екі сым катушкаларында пайда болуы үшін ауыр тұрақты магнитті бұруға тура келді. Генератор ток түзеткіш құрылғымен жабдықталған. Электр машиналарының қуатын арттыру мақсатында өнертапқыштар магниттер мен катушкалар санын көбейтті. 1843 жылы салынған осындай машиналардың бірі Эмиль Штерердің генераторы болды. Бұл машинада үш күшті жылжымалы магнит және алты катушкалар қолдарынан оське тігінен айналды. Осылайша, электромагниттік ток генераторларының дамуының бірінші кезеңінде (1851 жылға дейін) магнит өрісін алу үшін тұрақты магниттер қолданылды. Екінші кезеңде (1851-1867) генераторлар құрылды, оларда қуатты арттыру үшін Тұрақты Магниттер электромагниттермен алмастырылды. Олардың орамасы тұрақты магниті бар тәуелсіз шағын ток генераторынан токпен қамтамасыз етілді.

Бұл машинаны пайдалану кезінде тұтынушыны электр қуатымен қамтамасыз ететін генераторлар бір уақытта өз магниттерін бере алатындығы белгілі болды. Электромагниттердің өзектері ток өшірілгеннен кейін қалдық магнетизмді сақтайтыны белгілі болды. Осының арқасында генератор тыныштық күйінен шыққан кезде де ток береді. 1866-1867 жж. бірқатар өнертапқыштар өздігінен қозғалатын машиналарға патент алды.

Генераторлардың түрлері:

1. Тәуелсіз қозу генераторы . Тәуелсіз қоздыру генераторында қоздыру тогы жүктеме тогына тең якорь тогына тәуелді емес . Әдетте қозу тогы аз болады.

2. Өздігінен қозатын генератор. Өзін — өзі қоздыратын генератор − бұл кері байланыс тізбегі бар резонанстық күшейткіш, ол арқылы шығыс тербелістерінің кернеуінің бір бөлігі кіріске-басқару торына қайтарылады. Өздігінен қозу принципі мыналардан тұрады: егер басқару кернеуі күшейткіш шамына қолданылса, онда анод тізбегінде күшейтілген тербелістер пайда болады.

3. Жүйелі қоздыру генераторлары. Жүйелік қоздыру генераторларында қоздыру тогы якорь тогына тең.

4. Аралас қоздыру генераторлары. Аралас қоздыру генераторында екі қоздыру орамасы бар: негізгі (параллель) және көмекші (жүйелік). Екі ораманың болуы, егер олар үнсіз қосылса, жүктеме өзгерген кезде генератордың тұрақты кернеуін алуға мүмкіндік береді.

5. Параллель қоздыру генераторы. Параллель қоздыру генераторында қоздыру орамасы өз якорьінен қуат алады якорьдағы электр қозғаушы күш машинаның өздігінен қозуы нәтижесінде пайда болады, ол статордың полюстері мен ярмасындағы қалдық магнетизмнің әсерінен болады. Машинада қалдық магнетизмнің магнит ағыны пайда болуы үшін оны кем дегенде бір рет сыртқы көзден қоздыру орамасы арқылы өткізу арқылы магниттеу керек. Қоздыру орамасы якорьға қосылғандықтан, ЭҚК онда аз ток жасайды. Қоздыру орамасы арқылы өтетін бұл ток полюстердің магнит ағынын арттырады, бұл өз кезегінде якорьдегі ЭҚК-ні арттырады. ЭҚК-нің жоғарылауы қоздыру орамасындағы токтың жоғарылауына әкеледі, бұл полюстердің магниттік ағынын және якорьдегі ЭҚК-ні одан әрі арттырады, бұл қозу тогының одан әрі жоғарылауына әкеледі.

Қорытынды

Жоғарғы оқу орындарындарында оқитын студенттер үшін «Генераторлар. OFDM технологиясын қолдана отырып, радиожіберушінің жобасын құру» жайлы толық түсінік беруге тырыстым. Жалпы генераторлар арқылы жасалатын операциялар мен фунцияларды талдап, үйрендік.

Амплитудалы-модуляцияланған тербелістердің лампалы күшейткішін есептеуді, модуляцияланған тербелісті күшейту режимінде затворы изоляцияланған өрістік транзисторды есептеуді, генератордың максималды режимін есептеуді, модуляцияланған тербелісті күшейту режимінде биполяр транзисторды есептеуді, максималды қуат режимін есептеуді үйрендік. Бұл бөлімде де берілген шарттарға жету үшін бірнеше есептерге тоқталдық.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 Богомолов С.И. Введение в системы радиосвязи и радиодоступа. − Томск: Томский государственный университет систем управления и радиоэлектроники, 2012 ж. – 152 б.

2 Зырянов Ю.Т., Федюнин П.А., Белоусов О.А., Рябов А.В., Головченко Е.В., Курносов Р.Ю. Радиопередающие устройства в системах радиосвязи. – Санкт-Петербург: Лань, 2019 ж. – 176 б.

3 Шахгильдян В.В. Радиопередающие устройства. – Москва: Радио и связь, 2003 ж. – 506 б.

4 Аппаратура радиоэлектронная. Номинальные значения напряжений и силы токов питания. ГОСТ 18275-72. – Москва, 1972 ж. – 3 б.

ӘОЖ 020.20

Төлеубеков Т.С. – студент (гр. ГД-21-2)
Сүйініш. Г. - студент (гр.Вт-21-1с)
Ғылыми.қол.- аға оқыт. Туребаева Г. Б.

ФИЗИКАЛЫҚ ПРОЦЕСТНРДІ МОДЕЛДЕУГЕ АРНАЛҒАН MATHCAD БАҒДАРЛАМАСЫ

Университеттік білім берудің негізгі міндеті тұрақты шығармашылық ізденіске, жаңа білім алуға қабілетті және қазіргі заманғы өндіріс міндеттерін шешуге ғылыми тұрғыдан келу дағдылары бар кең бейінді жоғары білікті мамандарды даярлау болып табылады.

Қазіргі уақытта оқу процесінде жоғары және орта оқу орындарында модельдеу, әртүрлі модельдерді зерттеу, оқу процесін басқаруда модельдерді қолдану және т.б. мәселелеріне көбірек уақыт бөлінеді. Модельдеу назар аударуға тұрарлық, бұл зерттелген процестерді көрсетумен қатар есептеу эксперименттерін жүргізуге мүмкіндік береді. Модельдеу процесі бірқатар дәйекті кезеңдерден тұрады: объектіні таңдау, модельдеу мақсатын анықтау, модельді сипаттау, зерттеу әдісі мен алгоритмін таңдау, бағдарламаны құру, нәтиже алу және теңдеулерді шешуде де, қажетті нәтижелерді алуда да бірқатар қиындықтар бар. Модельдеу бағдарламасының ұсынылған құрылымы ретінде қазіргі заманғы қолданбалы бағдарламалардың құрылымын Mathcad ретінде пайдалануға болады. Модельдеу бағдарламасының осындай құрылымын қолдану құбылыстар мен процестерді, оларды шешудің әдістері мен әдістерін, зерттеу объектілерін әртүрлі пәндерде, ғылыми бағыттарда зерттеу үшін компьютерлерді тиімді пайдалануға ықпал етеді. Модельдеудің рөлі зор және студент үздіксіз білім беру сатыларында алға жылжыған сайын артады. Модельдеу бағдарламаларының ұсынылған құрылымдық-интеграцияланған пакеті модельдеу сабақтарын өткізуге негіз болады, онда студенттер модельдеу әдістерін, модельдеу мақсаттары мен міндеттерін қоюды, зерттелетін құбылыстардың модельдерін өздері құруды, бастапқы деректерді бөлуді, олардың арасындағы қатынасты және зерттеу нәтижесін білуді үйренеді.

Өздеріңіз білетіндей, кез-келген құбылыстар дифференциалдық теңдеулермен сипатталады, сондықтан физикалық процестерді модельдеуге арналған қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешудің маңызды практикалық шешімі бар. Сандық әдістер негізінде қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешу ғылыми-техникалық есептеулер практикасында, сондай-ақ физика, механика және басқа да жаратылыстану ғылымдарының әртүрлі мәселелерін шешуде кеңінен қолданылады.

Бұл жұмыста Физикалық процестерді модельдеуге арналған сандық әдістер негізінде Mathcad-да қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешу әдістері қарастырылады. Сызықтық қарапайым дифференциалдық теңдеулерде арнайы функциялар түрінде шешімдер болуы мүмкін, бірақ

көптеген физикалық жүйелер сызықты емес және аналитикалық шешімі жоқ сызықты емес дифференциалдық теңдеулермен сипатталады. Бұл жағдайда қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешудің сандық әдістерін қолдану керек.

Қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешу үшін тәуелді айнымалының және (немесе) тәуелсіз айнымалының кейбір мәндеріндегі туындылардың мәндерін білу қажет. Егер бұл қосымша шарттар тәуелсіз айнымалының бірдей мәнімен берілсе, онда мұндай тапсырма Коши тапсырмасы деп аталады. Егер шарттар тәуелсіз айнымалының екі немесе одан да көп мәндерімен берілсе, онда тапсырма жиек деп аталады. Мұндай міндеттер, егер, біріншіден, функцияның туындысы бар дифференциалдық теңдеу (немесе теңдеулер жүйесі) анықталса, бір айнымалының функциясын (немесе бірнеше функцияларды) табуды талап етеді, екіншіден, белгілі бір бастапқы нүктеде функцияның мәнін анықтайтын қосымша шарттардың қажетті саны.

Бұл жұмыста тербелмелі физикалық процестерді модельдеудің сандық әдістеріне негізделген Mathcad пакетіндегі қарапайым дифференциалдық теңдеулерді шешу әдістері көрсетілген. Mathcad пакетінің odesolve функциясын қолдана отырып, жоғары ретті дифференциалдық теңдеулерді шешудің мысалы ретінде серіппелі маятниктің тербеліс графигі алынды.

Given

$k := 5 \qquad m := 3 \qquad w := \left(\frac{k}{m}\right)^{0.5} \qquad g := 10$

$x'(0) = 0 \qquad x(0) = 30$

$$\frac{d^2}{dt^2}x(t) = -w^2 \cdot x(t) + g$$

$t := 0, 0.2 .. 20$

$x := \mathrm{Odesolve}(t, 20)$

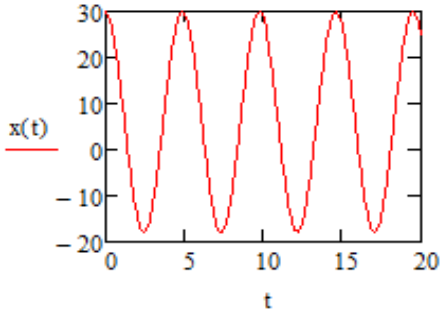

Сур.1. Серіппелі маятниктің тербеліс графигі

Осылайша, студент проблемаларды шешу кезінде жүзеге асырылатын физикалық процестерді модельдеуден тәжірибелік зерттеуге ауысады, онда модельдік көріністердің әділдігі іс жүзінде тексеріледі, физикалық шамалардың, параметрлердің, құбылыстардың байланысы анықталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Кондратьев А. С. Физика. Компьютердегі тапсырмалар / Кондратьев А. С, Ляпцев А.В. М.: ФИЗМАТЛИТ, 2017. 400 б.

2. Самарский А.А., Михайлов А.П. Математикалық модельдеу: Идеялар. Әдістері. Мысалдар. М.: Физматлит, 2019. 320 б.

УДК 621.3.081

Тулеуова К.Б. - студент КарТУ (гр. СТ-20-2)
Научн. рук. –преп. КарТУ Савельева Н.А.

26 ГЕНЕРАЛЬНАЯ КОНФЕРЕНЦИЯ ПО МЕРАМ И ВЕСАМ

Главным исполнительным, органом отвечающим за определение Международной системы единиц (СИ), является Международное бюро мер и весов (МБМВ). Оно было учреждено в 1875 подписанием Метрической Конвенции, впервые формализовавшей международное сотрудничество в области метрологии. По состоянию на 13 января 2020 года 62 страны являлись членами МБМВ и еще 40 стран и организаций ассоциированными членами.

МБМВ начиная с 20 мая 2019 года официально вступают в силу решения прошедшей 26-й Генеральной конференции по мерам и весам (ГКВМ). 26-е заседание ГКВМ было особенным и историческим, потому что на этой встрече ученые приняли решения о переопределении четырех единиц: килограмма, ампера, кельвина и моля через фундаментальные физические константы.

Примечательно, что определение килограмма было изменено с массы прототипа, санкционированного первой Генеральной конференцией по мерам и весам, состоявшейся в Париже в 1889 году и депонированного в МБМВ, на постоянную Планка, которая является физической постоянной величиной. Аналогичным образом определение метра было изменено, чтобы связать его со скоростью света. Также происходят изменения в определении времени. Значения соответствующих постоянных фиксируются. Другими словами, теперь константы стали действительно константами!

– Постоянная Больцмана фиксируется и равна $1{,}380649 \times 10^{-23}$ Дж × K^{-1} ;
– число Авогадро — $6{,}02214076 \times 10^{23}$ $моль^{-1}$;
– заряд электрона — $1{,}602\ 176\ 634 \times 10^{-19}$ Кл;
– постоянная Планка — $6{,}62607015 \times 10^{-34}$ кг × $м^2$ × $с^{-1}$ (Дж × с);
– значение скорости света в вакууме с составляет 299 792 458 м/с,
– световая эффективность монохроматического излучения с частотой 540 х 1012 Гц K_{cd}, составляет 683 лм/Вт.

В соответствии с новым определением системы СИ, представленном как набор фиксированных числовых значений определяющих констант каждая из семи ее основных единиц может быть в зависимости от необходимости описана при помощи одной или нескольких таких констант, представленных на рисунке 1.

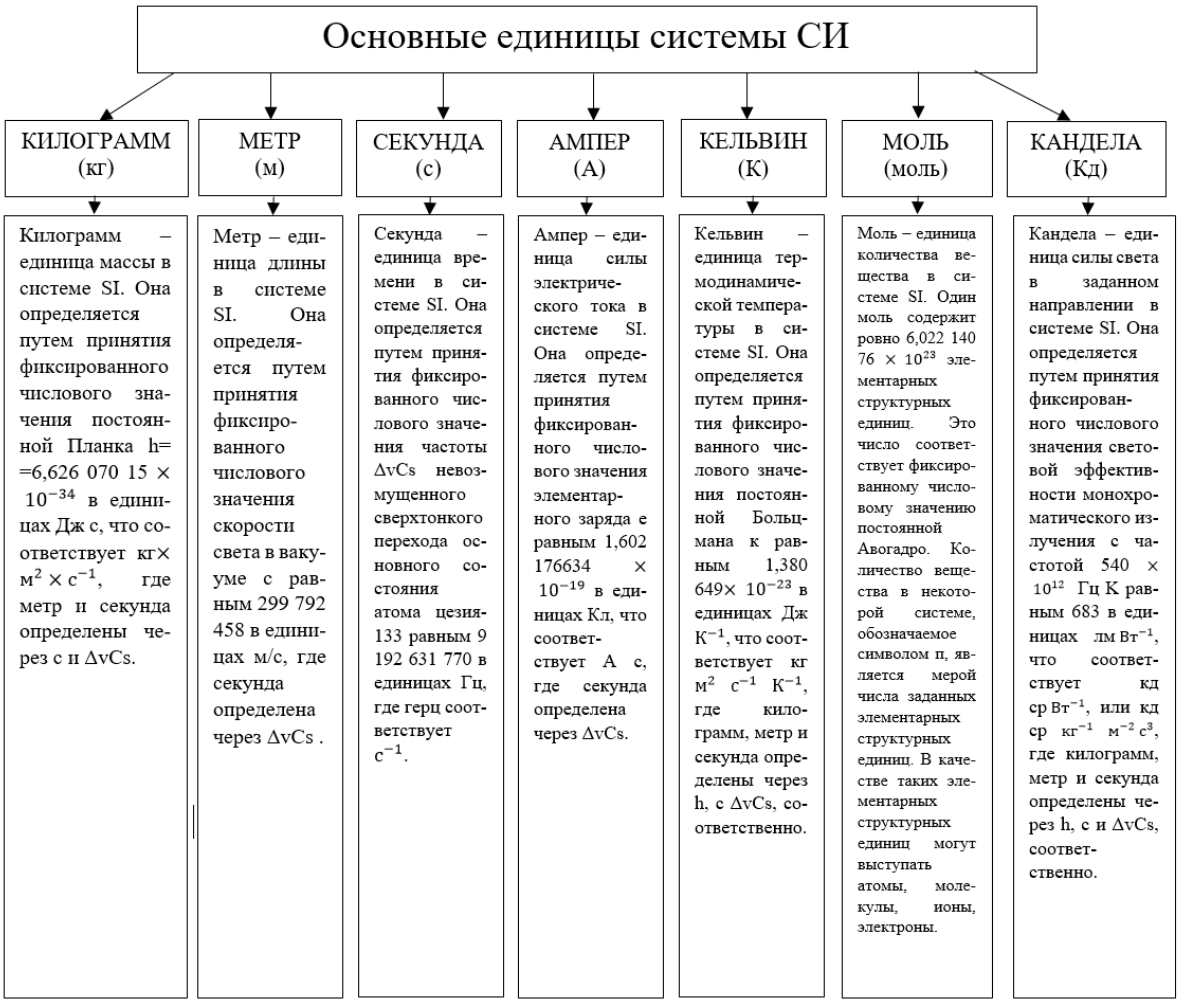

Рисунок 1 - Основные единицы системы СИ

Изменения определения приведет к созданию единой и доступной во всем мире системы СИ для международной торговли, высокотехнологичного производства, охраны здоровья и безопасности человека, защиты окружающей среды, исследований глобального климата и фундаментальной науки, лежащей в их основе.

Список использованой литературы

1. Итоги 26-го заседания ГКМВ: утверждённые Резолюции URL: https://ria-stk.ru/mi/adetail.php?ID=176314

2. Правиков Ю.М. Метрологическое обеспечение производства: учебное пособие / Ю.М. Правиков, Г.Р. Муслина - М. : КНОРУС, 2009. - 240 с.

3. Эталонная независимость URL: https://nplus1.ru/blog/2019/05/20/new-kg-standard

УДК 020.20 Цимбалюк Н.С. - студент КВПТК (гр. 9-2ТОРА-21)
Научн. рук.- преп. математики, КВПТК Федько И.Б.

МАТЕМАТИКА ДЛЯ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ "КАЗАХСТАН-2050"

Не зря в нашем мире говорят, что математика царица наук. Это все потому что математика имеет большое значение нашей с вами жизни.

Математика является главной перспективой в нашей жизни. Все потому что без нее ничего бы не могло решиться. Те же самые вычисления в науке, разработках, магазинах, товарных предприятий и т.д. А самое главное место математика занимает в экономике. Потому что без нее не смогли бы решиться продовольственные программы между странами, городами и самим народом. В экономических процессах с помощью математике высчитываются различные методики добычи полезных ископаемых, такие как:

1) Добыча ресурсов, затрагивая растраты во время добычи, а именно топливо техники, время и т.д.;

2) Переработка ресурсов, используя определенное количество других веществ для вступления в реакцию для очистки;

3) Перевозка и транспортировка, также рассчитывание топлива, платы работникам и т.д.;

4) Продажа готового ресурса для его использование народом.

Еще очень востребована математика в медицине. К примеру для создания дозировки лекарства с несколькими веществами, для получения нужно концентрации лекарства и т.д.

Но нас больше интересует математика в стратегии "Казахстан 2050". Здесь математика будет играть огромную роль в развитие страны. Потому что суть стратегии состоит в том, чтобы Казахстан стал более лучше в экономических факторах, в соблюдении традиций, улучшении возможностей всеобщего труда и вхождение Казахстана в тридцатку самых развитых стран мира. С помощью математики также будут решаться экономические, финансовые и трудовые вопросы страны.

Будут также рассчитываться получаемые различные ресурсы, продовольственные, используемые и остальные ресурсы страны, которые помогут выполнению стратегии "Казахстан 2050". Также будет использоваться в медицине, что приведет к развитию самой медицине,

здравоохранению и хорошим трудовым ресурсам. Тоже самая цель Казахстана - "Казахстан 2050" была рассчитана на будущее, были поставлены цели для ее достижения, примерные возможности и т.д. И это не обошлось без математики все было также рассчитано и заявлено вместе с ней.

Таким образом математика играет огромную роль в развитии страны и ее достижении в стратегии "Казахстан 2050". Без математике не смогут решаться никакие вопросы связанные с развитием. В нашем мире все связанно с математикой. Не зря было сказано немецким ученым Карлом Фридрихом Гауссу, что - "Математика царица всех наук"

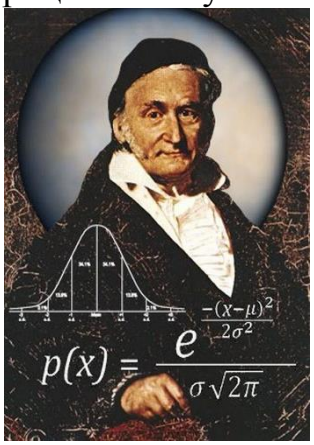

Список использованных источников

Дорофеева, А.В. Высшая математика для гуманитарных направлений. Сборник задач: Учебно-практическое пособие / А.В. Дорофеева. - М.: Юрайт, 2016. - 175 с.

1. *Дорофеева, А.В. Высшая математика для гуманитарных направлений: Учебник для бакалавров / А.В. Дорофеева. - М.: Юрайт, 2016. - 400 с.*
2. *Ильин, В.А. Высшая математика: Учебник / В.А. Ильин, А.В. Куркина. - М.: Проспект, 2017. - 608 с.*
3. *Клюшин, В.Л. Высшая математика для экономистов: задачи, тесты, упражнения: Учебное пособие для бакалавров / В.Л. Клюшин. - М.: Юрайт, 2016. - 165 с.*
4. *Клюшин, В.Л. Высшая математика для экономистов: Учебник для бакалавров / В.Л. Клюшин. - М.: Юрайт, 2016. - 447 с.*

ӘОЖ 519.21 Шарипулла А.Ш. - ҚарТУ студенті (МД-21-1тобы)
Ғылыми жетекші. –Касымова Л.Ж.

ӨМІРДЕ ЫҚТИМАЛДЫҚ ТЕОРИЯСЫН ҚОЛДАНУ

Адамның бүкіл өмірі белгілі бір оқиғалар тізбегінен тұрады. Көптеген оқиғалар мен құбылыстар кездейсоқ болуы немесе болмауы мүмкін. Қарастырылған оқиғаларды болжау және қадағалау пайдалы әрі қызықты болар еді. Барлық ғылымдар – нақты процестерді басқаратын заңдылықтарды анықтау және зерттеу міндеті мен өзектілігінен тұрады.

Бұл тақырыпты ашу мақсатында лотерея ұтысының кездейсоқ оқиғасын қарастыратын боламыз. Лотерея ойыны ұйымдастырушыларды қатты қызықтырады, себебі ол пайда табуға бағытталған. Жоспарланған кірісті алу үшін лотерея билеттерін сатуға қажетті бағаны белгілеу маңызды. Сол сияқты, сақтандыру компаниялары үшін ықтималдық нақты пайдасын қалыптастыру үшін сақтандыру жағдайының ауқымын түсіну маңызды. Ақыр соңында, компанияның пайдасын асыра бағалау кейбір нарықтық үлесті жоғарылауына әкелелуі мүмкін, ал дұрыс бағаламау банкроттыққа әкелуі мүмкін. Басқаша айтқанда, экономистерге экономикалық тәуекелдерден қорғау үшін ықтималдық теориясы қажет. Сондықтан кездейсоқ құбылыстарды зерттеп, олардың заңдылықтарын таба білу керек. Бұл ықтималдық теориясы.

Ықтималдық теориясы – кездейсоқ құбылыстардың заңдылықтарын зерттейтін математикалық ғылым. Кездейсоқ құбылыс - белгілі бір жағдайларда қайта-қайта қайталанған кезде пайда болатын белгісіз нәтижесі бар құбылыс.

Ықтималдықтар теориясының тарихы ежелгі дәуірде басталған, алайда тәуелсіз ғылым ретінде ол жақында пайда болды. Лукреций, Демокрит, Каллус және басқа да ежелгі грек ғалымдары өз тұжырымдамаларында оқиғаның эквивалентті мүмкіндігі туралы айтады, мысалы барлық заттар молекулалардан тұрады. Сондықтан ықтималдық ұғымы интуитивті деңгейде қолданылды, бірақ жеке ғылым ретінде қарастырылмады. Дегенмен, ежелгі ғалымдар бұл ғылыми тұжырымдаманың пайда болуына жақсы негіз қалады. Ықтималдық теориясы бұрыннан бар болған кезде математикалық талдаудың алғашқы әрекеттері қабылданды, мысалы құмар ойындар, сүйектер лақтыру және рулетка.

Ықтималдық теориясының негізгі ұғымы - ықтималдық. «Ықтималдық» сөзінің синонимі «мүмкіндік» сөзі күнделікті өмірде жиі қолданылады. Мысалға «Ертең қар жауы мүмкін», «Мен осы демалыс күндері үйде боламын» және «бұл керемет» деген тіркестер бәріне таңсық болар. Фразалардың бұл түрлері кездейсоқ оқиғаның орын алу ықтималдығын интуитивті түрде бағалайды. Математикалық ықтималдықтар кездейсоқ оқиғаның болу ықтималдығын сандық бағалауда қамтамасыз етеді.

Ықтималдықтар теориясын өмірде қолданудың көптеген практикалық мысалдары бар. Қазіргі экономикадағы барлығы дерлік осыған негізделген.

Құзыретті кәсіпкер белгілі бір өнімді нарыққа шығарғанда, ол тәуекелдерді, сондай-ақ белгілі бір нарықта немесе шетелде сатып алу мүмкіндігін қарастырады. Әлемдік нарық брокері өз өмірін ықтималдық теориясынсыз елестете алмайды.

Адамдардың шешімдері әрдайым эмоционалды. Мысалы, көптеген адамдар ұшақтарда ұшуға қорқады. Бірақ статистикаға сәйкес, ұшудағы ең қауіпті– әуежайға бару. Автокөлікпен жүру ұшақпен ұшуға қарағанда әлдеқайда қауіпті. Ұшақтың жолаушысының ұшақ апатынан қайтыс болу ықтималдығы шамамен 0,000000125% құрайды. Жаңалықтарда құс тұмауы, шошқа тұмауы, терроризм және өмірге басқа да қауіптер туралы айтылады, бірақ бұл оқиғалардың ықтималдығы басқа, шамалы болып көрінетін оқиғалармен салыстырғанда аз. Жаяу жүргіншілер өткелінен өту ұшақпен ұшуға қарағанда әлдеқайда қауіпті.

XXI ғасырда ықтималдық қауіпті инвестициялардың кірістілігін болжау үшін автомобиль жолдары жүйесі, телефон байланысы немесе компьютерлік процессор арқылы трафик ағынын басқару үшін қолданылады. Үкіметтер экологиялық реттеуде ықтималды әдістерді қолданады, мұнда бұл жолдарды талдау деп аталады. Таяу Шығыстағы кез-келген кең ауқымды қақтығыс ықтималдығының мұнай бағасына әсері жақсы мысал болып табылады, бұл жалпы экономикаға толқындық әсер етеді.

Осылайша, Ықтималдық теориясы нақты өмірде белсенді қолданылады. Оның биологиялық және химиялық процестер, тарих, экономика, кеме жасау және машина жасау, медицина және адам қызметінің көптеген түрлері бар. Адамдар оны саналы және бейсаналық түрде қолданады және бұл күнделікті тіркестер мен әрекеттерде көрінеді. Адам ықтималдық заңы бойынша ойлауға тырысуы мүмкін. Ықтималдық заңын ескеру және ықтималдық қолайсыз болған кезде тиісті қарсы шаралар қабылдауға ұмтылу өмірді жеңілдетеді және уақытты үнемдейді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Трофимова, е. а. Ықтималдықтар теориясы және математикалық статистика: оқу. оқу құралы / Е. А. Трофимова, Н.В. Кисляк, Д. В. Гилев: Орал баспасы. ун-та,2018. – 160 Б.

2. Гатауллина л. өмірдегі Ықтималдық теориясы [Электрондық ресурс]. - Кіру режимі:

3. Крупкина, т. в. Ықтималдықтар теориясы және математикалық статистика: оқу құралы / Т. В. Крупкина, С.В. Бабенышев, Е. С. Кирик. - Красноярск: Сібір федералды университеті, 2007. – 199 б.

4.Бектаев Қ.Б. Ықтималдықтар теориясы және комбинаторика элементтері: Факультативтік сабақтарға арналған. – Алматы: Мектеп,1974. - 108 б.

5.Бектаев Қ. Ықтималдықтар теориясы және математикалық статистика – Алматы: Рауан, 1991.

УДК 528.9 Шилец Р.Н – студент КарТУ (гр. ГиК-18-5)
Научн. рук.- м.т.н., ст.преп. Нагибин А.А.

ARCGIS - БУДУЩЕЕ КАРТОПОСТРОЕНИЯ И АНАЛИЗА

В настоящее время карты это невероятно удобная и незаменимая в повседневной жизни вещь – ни одного путешественника или таксиста невозможно представить без Google Карты или 2Gis и все это благодаря ГИС технологиям. Онлайн-карты навсегда изменили интернет, но есть программа полностью изменившая работу с картами и анализом данных.

Люди повсеместно ценят огромные возможности, которые таятся в сочетании различных видов слоев в картах, которые активно используются для расширения перспектив в освоении нашего мира. Кто угодно может создать виртуальную ГИС карту при помощи Веб-ГИС, и опубликовать ее так, чтобы все могли ее видеть. Такие карты интегрируют ГИС в нашу повседневную жизнь, их можно взять куда угодно с собой на смартфонах или планшетах. Без сомнений, традиционные карты останутся, но будут постепенно вытесняемы цифровыми аналогами. Картографические приложения регулярно оказываются на верхних строчках среди наиболее часто используемых программ для смартфонов и мобильных устройств.

Ежегодно мировой производитель такой известной программы как ArcGIS предоставляет возможность любому желающему пройти бесплатные шестинедельные курсы на английском языке, позволяющие изучить основы работы с различными проекциями и картографическими данными, ознакомиться с интерфейсом программы и множеством продвинутых функций [1]. Стоит отметить, что организаторами была предоставлена бесплатная шестинедельная лицензия для использования ArcGIS Pro на компьютере. При прохождении курса по данной программе уже в первые часы изучения можно создать из макета настоящую карту (рисунок 1)

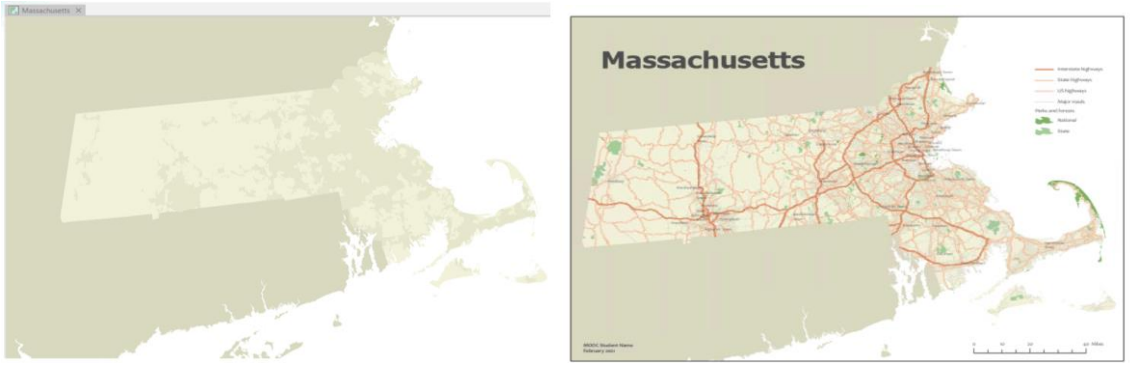

Рисунок 1 – Исходные данные и результат после обработки данных при прохождении первого раздела обучения

Возможности программы ArcGIS очень обширны - геоинформационные технологии отходят от классического понимания карты и превращаются в многоцелевые решения, охватывая почти все сферы человеческой

деятельности от программирования до индустрии развлечений. Скорее всего за счет интеграции с мировыми ИТ-трендами — ИИ, Big data, дронами и роботами программа обретет дополнительные возможности. Высокоточные 3D-модели территорий и VR-технологии активно используются учеными, архитекторами, дизайнерами и программистами (рисунок 2а).

а) б)

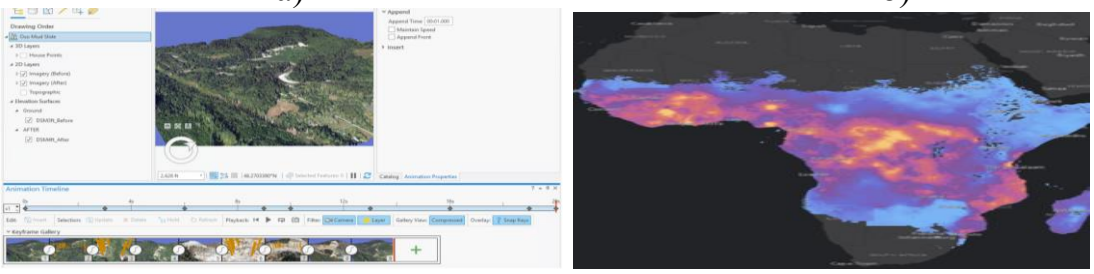

а) анимация развития оползня; б) карта заболеваемости малярией в Африке за 10-летний период
Рисунок 2 – Моделирование в программе ArcGIS Pro

Основные вызовы, которые стоят перед индустрией геолокации сегодня, — возможность объединения данных из самых разных источников информации и своевременное обновление карты. Именно для этого нам нужно научиться работать с Big data.

Что касается медицинского страхования, то можно оценивать условия проживания и работы человека, степени доступности медицинских учреждений в непосредственной близости, исследовать карту распространенности заболеваний (рисунок 2б).

Сегодня карты городов и местностей быстро теряют актуальность – ведется новое строительство, прокладываются новые дороги. ГИС позволяют регистрировать эти изменения и пополнять базу данных практически молниеносно. Загруженная в виртуальную сеть, такая карта позволит всегда пользоваться актуальными данными. ГИС-технологии являются не просто компьютерной базой данных. Это огромные возможности для визуального представления, анализа, планирования и постоянного обновления информации. ГИС-технологии сегодня могут применяться практически во всех сферах жизни, и это помогает быстро и эффективно решать множество задач.

Список использованных источников

1. *Ресурсы для ArcMAP и ArcGIS [Электронный ресурс] URL: https: //www.esri.com/en-us/arcgis/products/arcgis-desktop/resources (дата обращения: 7.03.2022).*
2. *Возможности ArcGIS [Электронный ресурс] URL: https://resources.arcgis.com/ru/help/getting-started/artcles/026n000000 14000000.htm*

Гуманитарные науки

УДК 020.20 Абишев А. – магистрант КарТУ (гр. СМ-21)
Научн. рук. – к.т.н., доц. ҚарТУ Шорманбаева Д. Г.

ИДЕНТИЧНОСТЬ КАК ФАКТОР СОЦИАЛИЗАЦИИ В МУЛЬТИКУЛЬТУРНОЙ СРЕДЕ

Процесс социализации современной казахстанской молодежи в условиях глобализации и общественных трансформаций является актуальной темой исследования в наши дни. Исследование поможет теоретический осмыслить нынешний период, а также поможет в прогнозах развития казахстанского общества и обозначит векторы направления происходящих изменений. Одним из основного направления преобладает проблема идентичности современной молодежи. Направление, выбранное ими будет определять социальные, культурные качества общества в ближайшем и отдаленном будущем, способность общества к самоанализу, модернизации и преодолению социальных кризисов.

Характер общественной среды, как и социально-культурные условия жизнедеятельности, создают системы ценностей и жизненные ориентиры различные типы молодежной среды. Сознание людей, а именно молодежи во многом зависит от содержания информационного пространства. Молодые люди в процессе формирования своей культурной идентичности, выбирают основные культурные направления близкие по духу, окружающей их информационной среды. Культурная идентичность является своеобразным фильтром, сквозь который рассматривается все социально-культурные явления современного мира. Благодаря идентификации и отождествлении себя с тем или иным культурным объединением помогают молодежи познавать современный мир и переносить ценности и модели жизнедеятельности, без чего невозможна самореализация личности.

Подобные процессы в современной молодежной микросреде напрямую затрагивают курс на социальную модернизацию казахстанского общества, попутно ряд противоречий, которые требуют внимания и изучения. Одним из основного противоречия является разные интересы общества, а именно формирование социально ответственной, гражданской, нравственной личности, уважающей закон и культурные традиции нашего общества. С другой стороны, интересы молодых людей, в возможности быть индивидуальными, актуальными и свободными. Данное противоречие должно стать предметом теоретической и практической разработки механизмов социализации молодежи, которые бы успешно позволили бы решать данные проблемы, а также решать противоречия между глобальными и национальными трендами и традициями, между коллективистскими и индивидуалистическими моделями жизни, типами поведения, между традиционными и современными сообществами, духовными и материальными интересами разных социальных групп и др.

Институциональные и социокультурные изменения актуализируют происходящие изменения в казахстанском обществе на макроуровне. Теории общественных трансформации, появившиеся в последние годы, а именно теории конструктивизма, глобализации, представления о виртуализации, модернизации и другие. Данные теории и идеи расширяют социальные рамки существующих культурных постулатов независимо от их смысла. В этом смысле недостаточно изученной и осмысленной есть проблема идентификации молодежи, и влияние на культуру общества.

Современная культура самоопределения продиктована желанием выделить индивидуальность каждой личности, возможность самовыражения в поиске себя. При этом важную роль играет культура толерантности, и социально-культурная работа по разъяснению важности и безопасности идентичности на традиционный уклад жизни и важность принятие ее последователями консервативных взглядов.

Из этого следует что практике социализации молодежи, необходимо тщательное теоретическая оценка, осмысление процессов трансформация методом социологического анализа. Это необходимо для культивирования общества с необходимыми социальными качествами, адоптированными для модернизации казахстанского общества. Роль развития изучения культурной идентичности имеет большую актуальность в обеспечении развития Республики Казахстан, посредством формирования поколения приверженным лучшим традициям казахского народа, но также и сбросившие баласт неэффективных качеств прошлых поколении, при этом совмещая современные тенденции к самоопределению, саморазвитию и поиске способов существования людей с разными взглядами на жизнь.

Список использованных источников

1. *Сергеева К.В. Роль культуры в процессе социализации молодежи // Поиск. -2011,- №3(32).*
2. *Айзенк Г.Ю. Структура личности. СПб., М., 1999.*
3. *https://ru.wikipedia.org/wiki/Идентичность*

ӘОЖ 355.233.231.1 Абюров Ж.Ж.– ҚарТУ студенті (ГД-19-5 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ оқытушысы, з.ғ.м. Саткенов А.С.

ҚР ЖАСТАРЫ АРАСЫНДАҒЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ТӘРБИЕ АСПЕКТІЛЕРІ

Құқықтық тәрбие-бұл мемлекеттік органдар мен қоғамның мақсатты қызметі, бұл заңға бағынуға және құқық нормаларын сақтауға тұрақты бағдар беру мақсатында адамдардың құқықтық санасына, құқықтық мәдениеті мен мінез-құлқына әсер етеді. Құқықтық тәрбие Мемлекет халқында адамның ерікті, саналы, бастамашыл, әлеуметтік және моральдық жауапты мінез-құлқын болжайтын жеке тұлғаның құқықтық белсенділігін ынталандыру арқылы құқықтық салада сенімділік пен тәуелсіздік сезімін қалыптастырады.

Білім беру әдістері қоғам мүшелерінің құқықтық білімді, көзқарастар мен идеяларды саналы қабылдауына негізделген. Оларды оң құқықтық сананы қалыптастыру, сондай-ақ оның деформация жағдайларының алдын алу жұмыстарын ұйымдастыру кезінде қолданған жөн. Алдын алу әдістері құқықтық цинизмнің себептері мен шарттары ретінде әрекет ететін әлеуметтік ортаның жағымсыз факторларын анықтауға және жоюға бағытталған. Оларды пайдалану құқықтық сана деңгейін арттыру мақсатында мемлекет пен қоғам өткізетін әлеуметтік-экономикалық, әлеуметтік-саяси, құқықтық, ұйымдастырушылық және өзге де іс-шаралар жүйесімен сүйемелденуі тиіс [1]

Құқықтық демократиялық мемлекеттің қалыптасуы мен дамуының қазіргі жағдайында жастарды құқықтық тәрбиелеу проблемасы ерекше мәнге ие. Ол кез-келген елдің болашағын анықтайды. В.Т. Лисовский "жастар" ұғымының алғашқы анықтамаларының бірін берді: "Жастар - әлеуметтену кезеңінен өтіп, білім беру, кәсіби, мәдени және басқа да әлеуметтік функцияларды меңгерген адамдардың ұрпағы; нақты тарихи жағдайларға байланысты жастардың жас өлшемдері 16-дан 30 жасқа дейін өзгеруі мүмкін берген анықтама қызықты. И.С. Коном: "Жастар - бұл жас ерекшеліктерінің жиынтығы, әлеуметтік жағдайдың ерекшеліктері және сол және басқа да әлеуметтік-психологиялық қасиеттердің жиынтығы негізінде ерекшеленетін әлеуметтік-демографиялық топ".[2]

Конституцияда бекітілген Құқықтық мәдениетті іске асыру үшін байыпты, көп жоспарлы және ұзақ жұмыс, тиісті құқықтық саясатты дәйекті жүргізу қажет. Ол заңнаманы жүйелендіру, топтастыру және кодификациялау жөніндегі қызметті, құқықтық ақпаратты іздестірудің қолжетімді автоматтандырылған жүйесін құруды, халықты заңдық жалпыға бірдей оқытудың бірыңғай жалпы мемлекеттік жүйесін ұйымдастыруды қамтуға тиіс.

Орта мектепте заңды үйренуге кеш, өйткені құқықтық сананың негіздері, жеке тұлғаны қалыптастырудың негізі әлдеқайда ертерек салынуы керек. Кәмелетке толмағандардың ауыр қылмыстар үшін қылмыстық жауаптылығы 14 жастан басталатынын ескеру қажет. Қазірдің өзінде осы жаста студенттер белгілі бір құқықтық білімге ие болуы керек. Мектепке

дейінгі мекемелерде құқықтың негізгі қағидаттары адамгершілік санаттарымен байланысты екенін ескере отырып, балаларды қоғамдық нормалардың "әліппесіне" оқытуды жүргізу қажет.

Жалпы білім беретін мектепте (10-11 сыныптар) үйірмелер, клубтар, оқушылардың ғылыми қоғамдары, оқырмандар мен көрермендер конференциялары, құқықтық мәселелер бойынша олимпиадалар сияқты жұмыс түрлері қарастырылуы керек.

Құқықтық оқыту процесінде шартты түрде екі негізгі тарап бөлінеді:

1.жалпыазаматтық құқықтық білім мен іскерлікті меңгеру;

2.кәсіби қызметпен байланысты құқықтық құралдарды игеру.

Бірінші кезектегі міндеттер негізінен жалпы білім беретін мектепте, екіншісі кәсіптік-техникалық, орта арнаулы және жоғары оқу орындарында шешіледі.

Алайда, бірінші жағы әрдайым екінші жақтың негізгі және дүниетанымдық негізі болып қала береді, адам есейген сайын, оның білімі мен әлеуметтенуі, барған сайын толық мазмұнмен және кез-келген құқықтық жағдайды жеке негіздей алады.

Орта және жоғары мектепте жалпыға бірдей құқықтық оқу міндеттерін шешу оқушы жастарды құқықтық оқыту және тәрбиелеу теориясының мәселелерін терең ғылыми әзірлеусіз, жалпы білім беретін, кәсіптік-техникалық, орта арнайы және жоғары мектепте құқықтық пәндерді оқытудың теориялық базасын және әдістемелік жабдықталуын жан-жақты жақсартусыз мүмкін емес. Осыған байланысты мемлекет және құқық институты жанынан құқықтық оқыту және тәрбиелеу проблемаларына ғылыми зерттеулер жүргізуді, оқитын жастарға үздіксіз білім берудің барлық сатыларында жалпыға бірдей құқықтық оқытудың мазмұны мен әдістемесін әзірлеуді қамтамасыз ететін құқықтық тәрбие жөніндегі республикалық орталық құру қажеттігі пісіп-жетілді.[3]

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Головченко в. в. құқықтық тәрбиенің тиімділігі. Киев, 1985. Б.26.*
2. *Кон и.с. жастар // үлкен кеңес энциклопедиясы. 3 басылым. М., 1996. Т. 16. 478 Б.*
3. *Қазақстан Республикасында оқушы жастарды құқықтық оқытудың 1995 жылғы 21 маусымдағы № 2347 тұжырымдамасы*

УДК 373.31

Айтжанова.Д.Б. – студент Академии «Bolashaq»
Науч. рук. – педагог исследователь,
учитель высшей категории преп.
Академии «Bolashaq» Беляева Е.Н.

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕТОДА TPR НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Метод полного физического реагирования или Total Physical Response Method (TPR) – это метод обучения иностранному языку, сочетающий речь и действия с тем, чтобы заставить учащегося реагировать на объясняемый ему материал. [1].

Так, в 2001 году Ричардс и Роджерс ссылались на Ашера, характеризуя метод полного физического реагирования как метод, построенный вокруг координации речи и действия; другими словами, данный метод подразумевает попытку изучения иностранного языка через физическую (моторную) активность [2]. Начинающим изучать иностранный язык следует позволить период безмолвия, во время которого они учатся распознавать огромное количество слов без ожидания говорения [1].

Отечественные педагоги утверждают, что данный метод не отвечает требованиям студентоцентрированного подхода, так как учитель выступает в роли центральной фигуры, демонстрируя необходимые движения для более эффективного усвоения лексического и грамматического материала. Также данный метод, по мнению преподавателей engblog, не дает инструмент для самостоятельного развития [3]. Более того, преподаватели данных языковых курсов утверждают, что изучая иностранный язык традиционно, обучаемые учат правила, постепенно составляя свой алгоритм, чтобы впоследствии самостоятельно разбираться с грамматикой, используя теорию и упражнения и, таким образом, достаточно хорошо запоминая новый материал [3]. Кроме того, есть ученики, опирающиеся на логику, которым изучать язык традиционно намного легче и которых пугает отсутствие учебников и домашних заданий [3].

Наряду с недостатками, следует отметить современные требования в плане систематического повышения квалификации преподавателей английского языка, равно как и наличия международных сертификатов TKT, TEFL или CELTA. Чтобы получить один из перечисленных сертификатов, необходимо изучить методическую англоязычную литературу [4, с.182; 7, с.85].

Из вышесказанного вытекает необходимость более глубокого анализа в плане применения метода полного физического реагирования при обучении английскому языку. А значит, есть основание для проведения исследования, подразумевающего использование метода полного физического реагирования в первых классах с тем, чтобы выявить его влияние на улучшение речевых навыков первоклассников.

Данный метод позволяет преподавателю английского языка более эффективно преподносить новые слова и выражения на своих уроках, вовлекая учащихся в интерактивное взаимодействие и форсируя усвоение ими лексического материала для развития навыков говорения. Данная гипотеза и легла в основу дипломной работы студента кафедры иностранных языков и межкультурной коммуникации Цель Дильназ Беймбеткызы, который проходил профессиональную практику в первых классах КГУ «Гимназия 97» с тем, чтобы в полной мере изучить метод полного физического реагирования и его влияние на формирование речевых навыков первоклассников.

В ходе констатирующего эксперимента было проведено тестирование учащихся первых классов на выявление ведущей репрезентативной системы, чтобы подтвердить или опровергнуть теорию Ашера о том, что учащиеся начального звена в большинстве своем кинестетики, а значит, метод полного физического реагирования как нельзя лучше подходит маленьким непоседам. Обработка результатов подтвердила наличие ведущей репрезентативной системы у школьников младшего звена.

Далее была проведена серия уроков с применением метода полного физического реагирования, которые были направлены на запоминание не просто отдельных слов, но языковых функций, например, Give me an apple, please! Here you are! и др. Это позволило создать практически полноценную аутентичную среду, погружая в нее учащихся 1-ых классов и исключая использование русского языка при объяснении новой темы.

Хочется отметить, что метод полного физического реагирования позволяет превратить уроки английского языка в любимое время первоклассников в школе, что немаловажно. Далее предстоит продолжить всестороннее изучение метода полного физического реагирования в части его эффективного влияния на формирование словарного запаса и функциональных языковых навыков учащихся первых классов.

Список литературы

1 Asher, J. Language by Command. The Total Physical Response Approach to Learning Language // The Way of Learning. Summer 1984, p.35.

2 Richards, J. C., & Rodgers. Approaches and Method in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. – 1987.

3 “Метод TPR.” Engblog, 3 Sept. 2012, engblog.ru/tpr-method.

4 Scrivener, Jim. Learning Teaching: a Guidebook for English Language Teachers. 3rd ed., Macmillan. – 2010. – p.182.

УДК 323.21

Акимов К.С-студент КарТУ гр.СТ-20-2
Науч. рук. - Хмельницкая О.М.

ХАРАКТЕР НАЦИИ В НАЗИДАНИИ АБАЯ

Абай Кунанбаев - поэт, прославивший на весь мир многовековую народную мудрость и казахскую литературу. В своих произведениях он был основоположником новой реалистической гуманистической литературы. Поэт, давший ориентир казахской поэзии на продвинутый уровень развития в общественной среде, точно рассказал о наиболее актуальных проблемах своего времени и сделал правильные выводы.

Цель и задачи великого поэта достигались литературными произведениями. Наследие, оставленное поэтом, охватило различные проблемы его времени и раскрыло правду казахского народа того времени. Он не только поэт-гуманист, но и педагог и исследователь искусства своего народа, учитель истории и литературы. «Абай - это совесть казахского народа, национальная гордость, честь. Абай - это сочетание всей кочевой культуры с древних времен. Он преодолел все хорошее и плохое, а также свой народ. Поэтому он говорит: «Внутри все горит, но я делаю вид, что ничего не произошло. Человек, познавший душу Абая, найдет и душевные муки - это историческая закономерность .

«Слова назидания», написанные в стиле философского трактата, имеют большое значение благодаря широте темы, глубине мировоззрения, политической и социальной значимости. «Седьмое», «Тридцать первое слово» Абая - об искусстве и образовании.

В своих 32 назидательных словах он объясняет шесть различных условий преподавания естественных наук. Те, кто хочет изучать науку, должны сначала искренне любить науку. Абай говорит, что любовь к науке должна быть подобна материнской любви к своему ребенку. Все люди должны жить в мире и спокойствии, чтобы человек мог жить своей жизнью. В своих произведениях поэт обращал внимание на человечность, нравственность, образование, мировую цивилизацию. Он призвал молодежь воздерживаться от вредных привычек, сохранять спокойствие, быть добрыми в назиданиях с детства.

На наш взгляд, слова Абая были написаны для нас именно живущих в настоящее время. С рождением человека все его ошибки и добрые дела, творчество и искренность, любовь и надменность, не упускающие момент были записаны на бумаге. Читая назидательные слова Абая, мы видим, насколько богат язык Абая, как он призывал к науке и образованию, как он мыслил о будущем народа. По словам Абая, главная идея - не терять время зря.

Основная тема его назидательных слов - человек, личность, а его главная цель - воспитывать человека. Быть мужчиной, работающим на благо человечества, человеком развитым во всех смыслах. На языке Абая это

означает «грамотный гражданин». Он всесторонне рассматривает человека, его характер, самопознание, призывает воздерживаться от неадекватного поведения и воспитывает в нем высокие чувства: любовь и долг, достоинство.

Поэт описывает качества грамотного человека, говоря: «Три вещи - человеческие качества: несокрушимая энергия, ясный ум, горячее сердце» (Слово 17). Необходимо знать, какие свойства тела и души даны от рождения, а какие приобретены в результате труда. Потребность в еде, питье и сне - это непроизвольные потребности. Желание что-то увидеть и узнать - это склонность к непроизвольному инстинкту, но ум и знания - это приобретение человеческого труда.

У него есть такие слова: «Мы идем друг за другом, побеждаем и крадем, не закрывая глаз». Наш народ так ненавидят? Нет. Интеллигенция понимает эти слова Абая. Потому что мысль Абая - это общая идея для всего человечества. Абай говорил не только о казахском народе. Он подал пример всему человечеству. Абай открыто и без презрения открыто рассказал миру горькую правду о своем народе. Поэтому он доверяет своему народу. Казахстанский народ - достойный народ для построения уверенного в себе и мудрого общества. Ложная национальная честь - свидетельство того, что нация все еще несовершенна. Абай считает, что его нация достигла сознательного уровня и понимает важность человеческого языка. Тогда почему нужно скрывать общую идею? Мыслители мира высоко ценят Абая за его чистосердечное, резкое слово. «Слова назидания», добавлены моменты, которых нет в переводе стихов, тем самым раскрывая истину его «тайного сердца».

Это помогло объяснить внутренний мир нации, который стал неопределенным миром, и продемонстрировал его печаль, целеустремленность, мечту, духовные способности, способность жить и степень мышления. Читая Абая, никто не может обидеть его народ. Произведения Абая унизят тех, кто унижает. Он любил свой народ до смерти. Вот почему он говорил с горечью. Все великие люди прошли через это. Они пытаются объяснить, пока люди не достигнут определенного уровня знаний. Взяв курс на совершенствование, он самым серьезным образом раскрыл проблемы своего народа. Наследие великого мыслителя - это не только источник знаний, но и источник образования. В этом переходном поколении, чтобы молодое поколение могло остаться невредимым от несчастных случаев, им необходимо поклоняться Абаю.

Список использованных источников:

1. *Журтбай, Т.К. (2001). Kuıesin, zhurek ... Suı esin [Когда любишь страдай] Алматы: Санат [на казахском языке].*
2. *Журтбай, Т.К. (2016). Beı net susyny [Жажда мучений]. Алматы: Хан Танири [на казахском языке].*
3. *45 слов Абая (слова назидания) // Интернет ресурс: https://astana.sud.kz 22.02.2022*

УДК 37.062 Алимбаев Ж. К. – студент КарТУ (гр. ЭЭ-21-2с)
Научн. рук. – преп. каф. ИЯ КарТУ Каримова Г.К.

УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ПРОЦЕССА ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ (ПО РЕЗУЛЬТАТАМ ОПРОСА)

Начавшаяся в 2019 году пандемия Covid-19 отразилась в росте числа летальных случаев среди зараженных, и вынудила принять целый ряд ограничительных мер, включая карантин и повсеместный переход на онлайн-обучение. Переход на онлайн-обучение произошел впервые и достаточно неожиданно. И в ходе перехода на онлайн-обучение обнаружились и его достоинства, и недостатки. Данный опыт требует изучения и выработки рекомендаций, необходимых для повышения эффективности процесса онлайн-обучения. В докладе представлены результаты проведенного нами опроса относительно преимуществ онлайн-обучения, а также выводы по потребностям респондентов, удовлетворяемых в ходе онлайн-обучения.

Ключевые слова: *онлайн-обучение, преимущества онлайн-обучения, преподаватели, студенты, потребности, конфликт*.

Изучение мнений респондентов позволило выявить целый ряд причин, по которым отдельные аспекты процесса онлайн-обучения рассматриваются в качестве преимуществ. Данные причины могут быть подразделены на:

1. *объективные, включая технические*. Среди них могут быть названы *скорость получения информации, передача большего объема информации, надёжность её хранения (при необходимости) и удобство ее использования* в форме word-документов. В том числе, возможность изменять размер и цвет шрифта, увеличивать размер изображений, что немаловажно для слабовидящих. Кроме того, онлайн платформы и приложения, используемые при проведениях лекций, позволяют собрать большее количество студентов, чем при аудиторных занятиях и избежать дискомфорта, связанного с теснотой, посторонними звуками и т.п.

2. *иные объективные причины и факторы*, включая не только *экономию финансовых и материальных ресурсов,* а также экономию времени. Студенты из пригородных посёлков городского типа и городских окраин в ходе онлайн-обучения экономят, как минимум, полтора-три часа, обычно затрачиваемых на дорогу. При этом, нахождение участников процесса онлайн-обучения в комфортных условиях (дома) может быть отнесено, как к объективным, так и субъективным причинам. В отдельных случаях, это позволяет повысить продуктивность, в иных случаях – влияет на снижение академических показателей за счет нарушения учебной дисциплины.

3. *субъективные причины, отчасти связанные с объективными*. К примеру, студент во время онлайн-занятий может, отключив видеокамеру,

поесть, сделать перерыв без разрешения преподавателя. Субъективные причины способствуют формированию представлений о преимуществах онлайн-обучения и приводят к возникновению конфликтов между участниками процесса (обучающихся, преподавателей ВУЗов, колледжей и школ и административно-управленческий персонал учебных заведений, контролирующих процесс обучения). Личный опыт участников процесса свидетельствует о том, что к наиболее часто осуществляемым нарушениям относятся случаи с отключением камер студентов и учащихся. Кроме того, даже при включенных камерах, не все приложения и платформы позволяют полноценно отслеживать действия студентов и учащихся. И при наличии значительного числа студентов и учащихся в ходе онлайн-занятий часть их только имитирует свое присутствие на занятиях. Отчасти данная проблема решается за счет использования функции в ТИМС, которая позволяет получить отчет об участниках.

По результатам исследования нами выработаны рекомендации, часть из которых представлена нами в данных тезисах:

1. необходимо усовершенствование функций контроля в существующих онлайн-платформах. К примеру, передача права управления камерами на момент онлайн-занятий исключительно преподавателю, а также автоматического оповещения о выходе с занятия с автоматическим формированием отчета и его высылкой в архив приложения или преподавателю,
2. необходима разработка отечественных онлайн-платформ с учетом преимуществ и недостатков Zoom и Microsoft Teams с одновременным обеспечением лучшего качества связи, большей вместимости конференций и т.д.,
3. создать для ВУЗов, колледжей и школ облачные хранилища на основе *Google Disk* либо *Облако Mail.ru* для хранения там всего учебного материала и лекций, т.к. их вместимость превышает, к примеру, раздел «УМКД» в системе «Универ» и в них проще систематизировать учебный материал.

Список используемых источников:

1. *Брагин Д. Вспомнить все: хронология распространения коронавируса в Казахстане в 2020 году https://www.ktk.kz/ru/blog/article/2021/01/02/168297/ доступно 21.03.2022*
2. *В Казахстане создан сайт по борьбе с covid-19 https://webinfo.kz/2020/03/21/v-kazahstane-sozdan-sajt-po-borbe-s-covid-19/ доступно 21.03.2022*
3. *Coronavirus2020.kz https://www.coronavirus2020.kz/ru/important доступно 01.03.2022*

ӘОЖ 316.772.3 Алимжанова А.Д.- ҚарТУ студенті (т. С-20-2)
КарТУ оқутышусы. г.ғ.м., Аубакиров Е.Ж.

ЖЕЛІЛІК БАЙЛАНЫС: БІЛІМ БЕРУ АСПЕКТІ

«Виртуалды» әлеуметтік-мәдени өзара әрекеттесулер, желілік коммуникация феномені, желілік қоғам және білім беру отыз жылдан астам уақыт бойы әлеуметтік-мәдени зерттеулердің ең өзекті тақырыптарының бірі болды. Қазір біз тек желілік әлеуметтік-мәдени топтық өзара әрекеттесулерің ғана емес, сонымен қатар жаһандық індетпен ынталандырылған ұлттық және жаһандық деңгейде жоғары оқу орнында онлайн білім берудің толыққанды жұмыс істеуін нақты айта аламыз.

Технологиялар сандық байланыс нарығының тенденциясына ғана емес, сонымен бірге тікелей өзара әрекеттесуді парадоксальды шектейтін және «желілік» нығайтатын эпидемиологиялық катаклизмдерге негізделген сенсорлық өкілдіктің көрсетілімін барған сайын егжей-тегжейлі және әртараптандыру бағытында дамып келеді.

Әлеуметтік-мәдени өкілдіктердің тапсырыстарын қалыптастырудың желілік механизмдерін «гипермәтін» идеясының негізінде нақтылауға болады. Осылайша, М.Кастеллс қазіргі желілік мультимедиа негізінде пайда болған заманауи мәдениетті «гипермәтін мәдениеті» ретінде тұжырымдайды.

Мұнда іргелі нәрсе «гипермәтін» феномені біздің санамызда жаңғыртылатын үлгі ретінде бұрыннан бар деген алғышарт болып табылады. Ең бастысы, қабылдаудың гипермәтіндік моделі «Интернет» концепциясында жинақталған желілік мультимедианың нақты жүйесімен емес, желінің техникалық мүмкіндіктерінің көмегімен біздің санамызбен жаңғыртылады. [1; с. 235-237].

Қазіргі заманғы «әлемнің суретін» концептуализациялау тәжірибесі аясында, мысалы, М.Маклюэн мен А.Мол жазғандай, қазіргі мультимедиа мен олардың прототиптерін «мозаикалық» қабылдау туралы айтуға болады. Сонымен, М.Маклюэн типографиялық мәтінді қабылдау дәйекті түрде сызықтық, ал электронды тасымалдаушылар – зейіндік интервалдар арқылы «мозайка» арқылы жүзеге асатынын дәлелдеді: «мозаика біркелкі емес, үздіксіз емес және қайталанбайды. [3, с. 385].

Және одан әрі: «Бұл мәдениет енді негізінен университеттік білімнің өнімі емес, яғни ұтымды ұйымның қандай да бір түрі, бұл бізге күнделікті әсер ететін кездейсоқ ақпараттың үздіксіз, мол және ретсіз ағынының нәтижесі, одан есте қаларлықтай әсерлер мен идеялардың үзінділері ғана қалады». [4, с. 46].

Қазіргі желілік коммуникация өзара әрекеттесудің бірнеше арналары бар желі болып табылатын индивидуалды, интерактивті «субъект» байланысының жүйесі ретінде түсініледі. Желілік құрылым қауымдастық шекараларының іргелі ұтқырлығын және жеке адамдар мен желілер

арасындағы байланыстардың әртүрлілігін болжайды. Индивидтердің қатаң кеңістіктік және әлеуметтік-топтық инклюзиясын жеңетін күрделі әлеуметтік желілер бұрын болғанына қарамастан, коммуникациялық құралдарды дамытудағы заманауи жетістіктер оларды болашақта әлеуметтік ұйымның ең маңызды формасына айналдырады. [1, с.158]. Ұйымдастырудың «желілік» нысаны зерттеушілер атап өткен «жаңа индивидуализм» және көптеген жобаларға, соның ішінде білім беру жобаларына қатысу құбылысына сәйкес келеді.

Мысалы, М.Кастеллс өзінің мүдделеріне, құндылықтарына және жобаларына сәйкес өзінің «онлайн» немесе «офлайн» желілерін құруға негізделген жаңа әлеуметтік құрылым ретінде түсінілетін желілік индивидуализм туралы айтады. Интернеттің икемділігі мен коммуникациялық мүмкіндіктерінің арқасында онлайн-әлеуметтік өзара әрекеттестік тұтастай алғанда әлеуметтік-мәдени ұйымда үнемі өсіп келе жатқан рөл атқарады, бұл «физикалықтан» ерекшеленетін, бірақ интеграциялық тұрғыдан кем емес әртүрлі қауымдастықтарды құруға мүмкіндік береді. Бұл, әрине, жоғары кәсіптік білім беру жүйесінде тиімді дамып, жұмыс істейтін халықаралық желі қатысуымен білім беру жобалары мен бағдарламалары туралы болуы мүмкін, оның тамаша мысалы ретінде Санкт-Петербург мемлекеттік университетіндегі онлайн білім беру тәжірибесі мысал бола алады.

Сонымен, М.Кастеллс желілік қоғам туралы жұмысының қорытындысында «ақпараттық дәуірдің уәдесі - бұрын-соңды болмаған өнімді шығару.

Ақыл-ойдың күшімен мүмкіндіктер жасау. Менің ойымша, осылайша біз руханиятпен тәжірибе жасауға және балаларымыздың материалдық әл-ауқатын құрбан етпей, табиғатпен татуласу мүмкіндігіне ие боламыз. «Ағартушылықтың арманы – адамзат мәселесін ақыл мен ғылым шешеді». [2, с. 369]. Желілік коммуникация сонымен қатар жергілікті және жаһандық байланыс деңгейлерінің қайшылықтарын «жұмсатады», адамға өзінің өмірлік жобасын әртүрлі жүзеге асыруға, соның ішінде халықаралық білім беру жобалары мен бағдарламаларына қатысуға орын береді.

Дереккөздер тізімі

1 Кастелс М. Интернет Галакси: Интернет, бизнес және қоғам туралы ойлау.- Екатеринбург: «U-Factoria», 2004 ж.

2 Castells M. Ақпараттық дәуір: экономика, қоғам және мәдениет. - М., 2000 ж.

3 McLuhan M. Түсіну БАҚ: Адамның сыртқы кеңейтімдері.- Мәскеу: Canon-Press / Кучково өрісі, 2003 ж.

4 Reingold G. Smart crowd: жаңа әлеуметтік революция. - М.: ЖӘРМЕҢКЕ-ПРЕСС, 2006 ж.

АОЖ 37.035.6 Г.Е. Алтынбекова – ҚарТУ студенті (Маш-21-2)
З.С. Мамаева – ҚарТУ студенті (Маш-21-2)
Ғылыми жетекші, ф.ғ.м. КарТУ Т. Х. Абдыкадырова

XX ҒАСЫР БАСЫНДАҒЫ ҚАЗАҚ ПРОЗАСЫ ЖӘНЕ ӘЙЕЛ ОБРАЗЫ

XX ғасырдағы қазақ әдебиеті әйел образын жаңа қырынан суреттеген шығармаларға өте бай. Міржақып Дулатовтың «Бақытсыз Жамал», Бейімбет Майлинның «Шұғаның белгісі», Мұхтар Әуезовтің «Қорғансыздың күні», Сұлтанмахмұт Торайғыровтың «Қамар сұлу», Мағжан Жұмабаевтың «Шолпанның күнәсі» т.б. көптеген туындыларда әйел психологиясы мен оның нәзік болмысы суреттелген.

Роман жанрының алғаш қалыптасқан кезеңінде нәзік жандылардың тағдыры шығарманың негізгі арқауына айналып, қазақ қаламгерлерінің шеберлігі мен көркем ойлау жүйесі әлемдік деңгейдегі үздік романшылардың деңгейінен еш кем емес екендігін дәлелдеді. Әлем әдебиетінде XVIII ғасырда қалыптасқан сентиментализм бағыты Батыс Еуропа жазушыларының әйел психологиясын зерделеп, олардың жаны мен ішкі болмысын бейнелейтін шығармаларының жарыққа шығуына ықпал етті. Мәселен, француз әдебиетінде Жан Жак Руссо, Гюстав Флобер, Ги де Мопассан прозасында әйел образының үздік галереясы жасалған болатын. Ал орыс әдебиетінде алғаш рет Н.М.Карамзин әйелдің ішкі жан дүниесін Еуропа классиктерінің үлгісімен суреттеп жазған. Бұл авторлар тудырған образдардың ойы шынайы, жүрегі нәзік, жаны мөлдір, көңілі пәк еді.

Әйел тағдыры – қай заманда да өзекті мәселелердің бірі. Әдебиет пен адамзат қоғамы бір-бірімен тығыз байланыста болғандықтан, ақын-жазушылар адами құндылықтарды жазудан бас тарта алмайды. Онсыз шығармашылық тұлғаның дамуы да болмайды. Бұл ретте қазақтың көрнекті қаламгерлері де адам факторын басты нысан етіп алған.

Ұлы жазушы Мұхтар Әуезов «Адамдық негізі – әйел» мақаласында әйелдің рөлі мен хал-жағдайы туралы былай дейді: *«Қай уақытта қай халықта болсын, білім жолында жұрт қатарына жетерлік халық болу жолында ең керекті шарт – ақ жүректі екпінді ерлер. Халықты ілгерілететін дөңгелек солар. Оларсыз мақсатқа жақындау мүмкін емес. Бұлай болғанда алғашқы сөзімді қайта айтамын. Адам баласы тағы болып, еркегі хайуандық дәрежесінде жүргенде әйелден бала туып, ол балалардың бәрі де жастық, қорғансыздықтан анасының айналасына үйіріліп үй ішінің бірлігін, одан туысқандық ұйымын кіргізген – әйел. Адам баласының адамшылық жолындағы таппақ тарақияты әйел халіне жалғасады. Сол себепті әйелдің басындағы сасық тұман айықпай халыққа адамшылықтың бақытты күні күліп қарамайды. Ал, қазақ мешел болып қалам демесең, тағіліміңді, бесігіңді түзе! Оны түзейін десең, әйелідің халін түзе».*

Мәселен, Жүсіпбек Аймауытовтың «Ақбілек» романы мен «Күнікейдің жазығы» повесі әйел тағдырымен қатар, дәстүрлі қазақ отбасындағы

құндылықтар тақырыбын қозғайды. Жүсіпбек Аймауытовтың «Ақбілек» романында қазақ қызының әлділердің ойыншығына, ермегіне айналған трагедиясын ашып көрсетеді. Бұл бір қыздың ғана емес, бүкіл елдің ұлттық намысына тиетін ауыртпалық. Романның басты кейіпкері – Ақбілек. Шығарма сол басты кейіпкерінің атымен аталған. Бұл табиғи да, заңды да. Романдағы бүкіл оқиға, іс-әрекет, қазақ ауылының әлеуметтік тіршілігі, халықтың дүниетанымы, әдет-ғұрпы, салт-дәстүрі, адамдар арасындағы түрлі қатынастар, империялық озбырлық – соның бар-баршасы діңгекті образ Ақбілек тағдырына байланысты.

ХХ ғасырдың басындағы қоғамдық өзгерістерге байланысты қазақ жастары оқуға ұмтылып, тәрбиесі мен болмысында өзгерістер пайда болды. Әдебиетте зиялы жастар, оқыған қыздардың бейнесі сомдала бастағаны белгілі. Аталған сипаттағы шығармалар заман өзгерісіне орай «дәстүрлі отбасы құндылықтарына жақындығы қандай дәрежеде», «әйелдердің жағдайы қалай өзгерді» деген сауалдардың жауабын табуы орынды.

Қорытындылай келгенде, ХХ ғасырда қазақ әдебиеті жанр жағынан дамып қана қоймай, тақырып мен идея тұрғысынан жаңа белеске көтерілді. Қазақ қаламгерлері әлем әдебиетіндегі жетістікке сүйеніп, әйелдердің қайталанбас образын жасады. Шығармалардақ азақтың ұлттық ойлау жүйесінің формасы сақталып, ұлттық құндылық пен таным-түсініктің көрініс табуы – сол заман қаламгерлерінің шеберлігі. Алғашқы классикалық туындылар қазақ әдебиетінде проза жанрындағы бағыт-бағдарды айқындап берді.

Материалды көшіріп жариялау үшін редакцияның немесе автордың жазбаша, ауызша рұқсаты қажет және «Әдебиет порталына» гиперсілтеме берілуі тиіс. Авторлық құқық сақталмаған жағдайда ҚР Авторлық құқық және сабақтас құқықтар туралы заңымен қорғалады.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. *https://kyzylorda-news.kz/kogam/aer-el-aedebietindegi-aejel-obrazdary-96680/?unapproved=9816&moderation-hash=31d174cbfb3c7d789e497e934ff8a9ea#comment-9816*
2. *Биекенов К., Садырова М. Әлеуметтанудың түсіндірме сөздігі. — Алматы: Сөздік-Словарь, 2007. — 344 бет.*
3. *Қазақстан жазушылары: Анықтамалық/Құрастырушы: Қамшыгер Саят, Жұмашева Қайырниса — Алматы: «Аң арыс» баспасы, 2009 жыл.*

ӘОЖ 342.9 Аманболды А.Д.-ҚарТУ студенті (ГД -19-5 тобы)
Ғылыми жетекшісі - з.ғ.м., оқытушысы. Саткенов А.С.

АЛКОГОЛЬДІК ЖӘНЕ ТЕМЕКІ ӨНІМДЕРІНІҢ ПАЙДАЛАНУ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘКІМШІЛІКТІК – ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕЛУІ

Қазақстан қоғамының даму кезеңінде темекі шегумен және алкоголь өнімін тұтынумен күрес жүргізу маңызды мәселе болып тұр. Дені сау жас ұрпақтың ұлттың негізін құрайтынын түсіну керек.

Денсаулық кез келген адамның басты құндылығы. Жақсы денсаулық көптеген маңызды мақсаттарға қол жеткізуге мүмкіндік береді, ал нашар денсаулық оның иесін өмірінің көп бөлігін емдік және қалпына келтіру рәсімдеріне жұмсауға мәжбүр етеді. Сондықтан адам денсаулығы мықты болу үшін салауатты өмір салтын ұстану керек. Әр адам өз денсаулығына жауапты.

Әлеуметтік тұрғыдан алғанда, жасөспірім бұл сана мен қарым-қатынас жүйе саласында түбегейлі өзгерістер жүзеге асырылатын әлеуметтену кезеңі. Жасөспірімнің жеке басының қалыптасуына ішкі орта факторлары атап айтқанда, отбасындағы қарым-қатынас сипаты және құрдастарымен өзара әрекеттесу үлкен әсер етеді. [1т.б.36].

Баланың құқықтары туралы 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345 Заңы 37-баптың 2-тармағы балаға алкоголь өнімін, темекі және темекі бұйымдарын сатуға тыйым салынады.

"Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы" Қазақстан Республикасының 2002.08.08 № 345-2 заңы осыған ұқсас 36-бап. Баланы әлеуметтік ортаның теріс әсерінен қорғау

1. Мемлекеттік органдар, жеке және заңды тұлғалар баланы оның денсаулығына, имандылық және рухани дамуына зиян келтіретін әлеуметтік ортаның, ақпараттың, насихат пен үгіттің теріс әсерінен қорғауға міндетті.

2. Мемлекет салауатты өмір салтын насихаттауды және балаларды құқықтық ағартуды өз саясаттының басым бағыттарының бірі деп таниды.

37 бап. Баланы алкоголь өнімдері мен темекі өнімдерінің зиянды әсерінен қорғау

3. Балаға алкоголь өнімін, темекі өнімдерін сатуға тыйым салынады. [3т.б.36]

Осылайша, қолданыстағы заңнама тиісті жасқа толмаған темекі мен алкогольді тұтынуға жауапты емес деп айтуға болады. Қалалық полиция бөлімі кәмелетке толмағандар бойынша профилактикалық әңгімелер жүргізіп, оларды тәрбиелеу қиын деп анықтай алады. Бұл норма ұлттың салауатты болашағын реттеуге әсер ете алмайды. Осының бәрін баяндай отырып, заңнамаға өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажеттілігі бар, мысалы:

- 133-бап темекі және темекі бұйымдарын жыйырма бір жасқа толмаған адамдарға сату ҚР Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексінің 5 шілдедегі 2014. Жыйырма бір жасқа толмаған адамдарға темекі мен темекі бұйымдарын пайдалану толықтырылсын және он бес айлық есептік көрсеткіш

мөлшерінде, ата-аналарға немесе қамқоршыларға, айыппұл жүктелсін. Отыз айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде қайталап жасалған іс-әрекет болып табылады. [2 т.б.36].

- Құқықтық нормалар 2014 жылғы 5 шілдедегі Қазақстан Республикасының Әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі 200-бап алкоголь өнімін өткізу жөніндегі Қазақстан Республикасы заңнамасының талаптарын бұзу жиырма бір жасқа дейінгі адамдарға алкоголь өнімін бірінші тармағы жеке тұлғаларға он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне - қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне бір айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл сексен, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне - жүз жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде лицензияның тоқтатылуы бойынша жүзеге асуы қажет.

1. лицензияның қолданылуы тоқтатыла тұрып, жеке тұлғаларға - он, шағын кәсіпкерлік субъектілеріне - қырық, орта кәсіпкерлік субъектілеріне- сексен, ірі кәсіпкерлік субъектілеріне бір жүз жиырма айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салуға әкеп соғады.

2. Жыйырма бір жасқа толмағандарға екі айлық есептік көрсеткіш мөлшерінде, жыйырма бір жасқа толмаған ата-аналарға немесе қорғаншыларға, қамқоршыларға үш күндік есептік көрсеткіш мөлшерінде айыппұл салынуы қажет. Бұл нормалар алкоголь және темекі өнімдерін әкімшілік-құқықтық реттеуді дамытуға ықпал етті. 2016-2019 жылдарға арналған "Денсаулық" мемлекеттік бағдарламасын қолдау үшін Ұлттық денсаулықтың деңгейін арттыру қажетілігі көрініп отыр.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. "Халық денсаулығы және денсаулық сақтау жүйесі туралы" 2009 жылғы 18 қыркүйектегі № 193-IV Қазақстан Республикасының Кодексі (28.12.2018 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)

2. Қазақстан Республикасының 2014 жылғы 5 шілдедегі № 235-V әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодексі (03.02.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)

3. "Қазақстан Республикасындағы Баланың құқықтары туралы" 2002 жылғы 8 тамыздағы № 345-II Қазақстан Республикасының Заңы (10.01.2019 ж. жағдай бойынша өзгерістермен және толықтырулармен)

ӘӨЖ 343.9 Аскерхан Н.–ҚарУ студенті (Р-31 тобы)
Ғылыми жетекшісі- оқытушы, ҚарУ Байбосунов.Д.Б.

«ТАЛИБАН» ҚОЗҒАЛЫСЫ

«Талибан» ұйымы 1994 жылы Ауғанстанда пуштундар арасында пайда болып, 1996 жылдан 2001 жылға дейін Ауғанстанды басқарған және 2021 жылы билікке қайта оралған әлемнің көптеген елдерінде тыйым салынған радикалды діни-саяси әскерилендірілген қозғалыс. «Талибан» Қазақстанда, Ресей, Түркиямен, Канада және басқа да елдерде террористік ұйым деп танылады.

"Талибан" тарихы 1990-шы жылдары басталды. 1979-1989 жылдардағы КСРО және батыс елдерінің әскерлері қатысқан Ауған соғысының салдарынан пайда болған ұйым. Талибан пушту тілінен аударғанда «студенттер» немесе «медресе студенттері» дегенді білдіреді. Бұл атаудың қойылыуы - Пәкістанның медресесінде оқыған Ауған босқындарына қатысты болып табылады. «Талибан» сөзі араб тілінен алынған «талиб» яғни оқушы сөзіне пуштун тілінің «ан» көпше жалғауы тіркесу арқылы жасалынған сөз. Алайда араб тілінде «ан» жалғауы екілік мағынада қолданған соң мағынасы «екі оқушы» дегенді бергендіктен ұйым атауының аудармасы кейде арабтарда шатастырады. Сол себепті ұйым өкілдерін көбінесе «талибтер» деп сөздің негізгі түбірін қолданады. Шын мәнінде, талибандардың көпшілігі студенттер емес, олар тіпті оқи да, жаза да алмайды. Олардың тек бір бөлігі ғана Ауғанстанды Кеңестік әскерлердің оккупациялау кезіндегі Пәкістандағы босқындар мектептерінде және көбінесе фундаменталистік діни мектептерде білім алды. Сол жылдары Пәкістанға 3-тен 4 миллионға дейін адам қоныс аударды, олар орталығы Пешаварда, Сархад провинцияларында және Орталығы Кветтегі Балучистанда шоғырланған болатын. Лагерлерде көптеген балалар болды, оларды Пәкістан мемлекеті теориялық тұрғыдан оқытуы керек еді. Бірақ ол бұл мәселені шеше алмай, «ислам прогрессі қауымдастығы» ұйымының мүшелері мұғалімдерінің қолына берді. Бұл ұйым екі үлкен мектепте тұратын топ еді. Бірі – «Джамиат улема-и Ислам» яғни олар деобандидің ілімдерін басшылыққа алады. Екіншісі оларға бәсекелес қозғалыс барельви тобы еді. Деобанди XVIII ғасырда Араб түбегінде пайда болған ваххабиттерге жақынд фундаментализм мен пуризммен ерекше топ. 2001 жылдың ортасына қарай Пәкістанның деобанди басқаратын мектептерінде кемінде миллион адам оқыды деп саналады. Пешаварда «Хаккания» мектебі оқыту барысында Маудудидің «Ислам білім беру жүйесі және оны Пәкістанда белсенді енгізу шаралары» атты кітабын колданды. «Джамаат-и Исламидің» көмегімен 40-шы жылдары сол шәкірттер арқылы Үндістанда ағылшындар мен үнділерге қарсы көше шайқастары орын ала бастады. Қақтығыс құрамын екі үлкен топтан тұрды, біреуі «жарты ай» деп аталатын жас «талибтар» үшін, екіншісі "толық ай" деп аталатын үлкен «Талибтықтар» үшін.

Алғашында Талибтердің ресми түрде діні ұстанымдары – сунниттік исламды ұстанады: теологиялық бағыты бойынша ашаризм мектебі өкілдері, ал мемлекеттік-құқықтық мәселелерінде (шариғат) ханафи мазхабын ұстанады. Олардың көбінесе террористік ұйымдар негізге алатын просалафиттік исламистік қозғалыстардан ерекше айырмашылығы осы дәстүрді ұстанымдардың жақтастары болуында жатыр. Талибан идеологиясында алдымен пуштунвалай басым болды, яғни пуштундардың діни-тайпалық әдет-ғұрыптарын сақтауға бағытталды. Алайда, 1996 жылы билікке келіп барлық ауғандықтардың мүдделерін ескеру қажет болғаннан кейін XIX ғасырда Британдық Үндістанда пайда болған отаршылдыққа қарсы қозғалысқа құрылған ханафиттік деобандизм өкілдерінің ұстанымдарына көше бастады. Өздерімен келіспеген кез келген идеологияларға қарсы қуғын ұйымдастырады, талаптары бойынша мемлекете аумағында "Талибан" шариғат нормаларын орын алуы керек, және ол талаптарды орындалуы қатаң бақыланады. Теледидар, музыка және музыкалық аспаптар, бейнелеу өнері, алкоголь, компьютерлер мен Интернет, шахмат, ақ аяқ киім (ақ түс — Талибан туының түсі), жыныстық қатынасты ашық түрде талқылау және тағы басқалар тыйым салынған, әйелдерге жұмыс істеуге, ер Дәрігерлермен емделуге, қоғамдық орындарда ашық және күйеуі немесе еркек туысы жоқ болуға рұқсат етілмеді.

Ауғанстан Талибан басып алғаннан кейінгі қазіргі жағдайы қандай болатыны әлі белгісіз. Талибтер «мәдени дәстүрлер мен діни ережелерге сәйкес» азаматтарының негізгі құқықтарын құрметтейтін «шынайы ислам жүйесін» құрғысы келетіндерін айтты. Келіссөздер барысында олар әйел адамдар құқығы тең құқықтарға, соның ішінде жұмыс және білім алу құқығына ие болады деп сендірді, бірақ Ислам заңдары аясында екенін ескере отыра. Алайда, осы жаздың басында Талибан содырлары Кандагардағы банк ғимараттарына кіріп, онда жұмыс істейтін барлық әйелдерге дереу кетуді бұйырды. Қарулы адамдар оларды үйге ертіп, қайтып оралмауды бұйырды. Сондай-ақ, Талибан террористермен және содырлармен ынтымақтаспайтындықтарын айтты.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1 Никитенко Е.Г. Афганистан: От войны 80-х до прогноза новых войн — М.: ООО «Издательство Астрель»: ООО «Издательство АСТ», 2004. — 93-362.
2 Боевые действия Советских войск в Республике Афганистан. Тематический сборник тактических примеров. М: ВАФ, 1991 год.
3 Никитенко Е.Г. Афганская компания: невостребованный опыт. Военно-космическая оборона. 2008 - No11.

УДК 796.035 Асылбекова А.А - студент КарТУ(гр. МД-20-3)
Бекболатова М.Б - студент КарТУ(гр.МД-20-3)
Научн. рук. - к.п.н. Головин И.Л.

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ В РЕЖИМЕ ДНЯ СТУДЕНТА

В нашем современном мире, научное продвижение требуют от студентов, занимающие разнообразными вариантами деятельности, не только необходимой техническим профессионализмом, но и в то же время требует физической подготовки и крепкого здоровья, продвижение духовных качеств и сильного характера, т.к. от этого зависит человек насколько стрессоустойчив и работоспособен как личность. Физические упражнения имеют огромную значимость в нашем обществе. Чтобы студент развивался как личность физическое воспитание имеет огромную роль. Помимо, физического воспитания студенту нужно правильно питаться. Высококачественная тренировка студентов в первую очередь направлена на повышении мотивации и качества всего образовательного процесса. Постоянные занятия физкультурой и спортом повышают сопротивляемость организма вредному воздействию окружающей среды, инфекциям. Научные исследования доказывают, что люди, которые регулярно занимаются спортом, реже болеют, работают более эффективно и имеют большую продолжительность жизни, в отличие от тех, кто не занимается спортом. Ряд исследований показывает, что учащиеся, в жизни которых отсутствует двигательная активность, чаще всего становятся вялыми, менее активными и заинтересованными, быстрее утомляются, ухудшается их успеваемость, снижается внимательность и умственная работоспособность. А при выполнении физических упражнений и занятий спортом у студента развивается ловкость, выносливость, быстрота и сила движений нашего те-ла. Если студент имеет более высокий уровень физической подготовки, то он будет иметь развитое строение мозга и лучше справляться со сложными задачами, требующими повышенной умственной деятельности. Студенты являются представителями той социальной группы, которая наиболее подвержена недосыпанию, а, следовательно, нервно-психическому перенапряжению. Физическую культуру можно рассматривать как метод борьбы со стрессом и утомлением, так как при физических нагрузках снижается уровень кортизола (гормона стресса) в крови и происходит расслабление мышц. Во время короновирусной инфекции организм человека ухудшился. Так как, в это время были закрыты фитнес-центры и другие точки, где человек проводил свое время активно. Пребывание дома в течение долгого периода времени может всерьез осложнить поддержание физической активности. Сидячий образ жизни и низкий уровень физической активности могут оказать негативное влияние на здоровье, благополучие и качество жизни. Хотим сказать во всех ситуациях есть свой выход. Например, во время дистанционного обучения мы делали разные дыхательные упражнения сидя на стуле. Которые очень помогают для

восстановления дыхательных путей и питанию головного мозга. Также выполняли различные, эффективные упражнения для снятия напряжения, восстановления кровообращения и укрепления мышц наших глаз. Ведь 90% информации мы принимаем глазами, поэтому они должны быть в порядке. Т. к в период дистанционного обучения пользование компьютером и телефоном стало очень длительным, эти упражнения очень помогали. В заключение хотим сказать, что спорт – это залог успеха любого современного человека. В нашем современном обществе необходимо быть стрессоустойчивым и целеустремленным человеком. Для преодоления стресса человеку необходимо быть физически активным. В то же время занятия физкультурой являются отличной профилактикой вирусных заболеваний. Думаем, каждому следует помнить фразу Авиценны: «Человек, который умеренно и своевременно занимается спортом, не нуждается ни в каком лечении, направленном на устранение болезни».

Список использованных источников

1. *Учебное пособие И.П. Зайцева "Физическая культура для бакалавров"*
2. *В.И. Ильинич "Физическая культура студента"*
3. *Бишаева А.А., Малков А.А. Физическая культура.*
4. *Кузнецов В. С., Колодницкий Г. А. Физическая культура.*
5. *Бароненко, В.А. Здоровье и физическая культура студента*

ӘӨЖ 343.9 Ахметова Г. Ғ. – Бөкетов атындағы Қарағанды университеті (Р-31 тобы)
Байбосынов Д. Б. - Бөкетов атындағы Қарағанды университеті

ШОҚАН УӘЛИХАНОВТЫҢ ЕҢБЕКТЕРІНДЕГІ БІЛІМ, АҒАРТУ ЖӘНЕ ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІНІҢ ТЕОРИЯСЫ

Қазіргі заманғы мәдени-тарихи жағдайды Қазақстан үшін зор тарихи, мәдени және әлеуметтік-саяси маңызы бар Ресейдегі XIX ғасырдың реформадан кейінгі кезеңімен (1861 жылы бекініс құқығының жойылуымен) салыстыруға болады. XIX ғасырдың екінші жартысындағы патша үкіметінің әкімшілік реформасы дәстүрлі қазақ қоғамындағы қоғамдық қатынастарды реттеудің дәстүрлі қоғамдық-мәдени тәсілдерінің бұзылуына әкеп соқты, бұл көптеген жаңа проблемалар мен әлеуметтік қайшылықтарды тудырды. Осы себепті Ш. Уәлиханов "осы шарттардан тыс кез келген жаңашылдық сөзсіз зиянды болуы мүмкін және қалыпсыз құбылыс ретінде тек қандай да бір емделмейтін әлеуметтік ауру мен аномалияны туындатуы мүмкін" деп әділ атап өтті. Уәлиханов дәстүрлі мәдениеттің ескі құндылықтарын және қазақтардың кеден құқығының демократиялық институттарын сақтауды жақтай отырып, патша үкіметінің құқықтық және әкімшілік реформасының отарлық сипатын сынға алды. XXI ғасырдағы қоғамның әлеуметтік және мәдени жағдайлары мүлдем басқа, ал қазіргі Қазақстан қазіргі өркениетті қоғамдастықта мүлдем басқа орын алады, бірақ талдау Ш. Уәлиханов Қазақстанның XIX ғасырдағы қоғамдағы әлеуметтік-мәдени жағдайы туралы, оның ғылыми қағидаттарында өз өзектілігін жоғалтпайды. Қазақ ойшылының мәдени көзқарастарын зерттеудің өзара байланысы қазіргі күрделі және динамикалық постиндустриалды қоғамдағы мәдениет пен өркениеттің артып келе жатқан рөлімен байланысты. Өркениеттің техникалық және ақпараттық толқынының жағымсыз салдарының жеткілікті болуына қарамастан, ол қазіргі қоғамды адамзат дамуының және оның мәдениетінің жоғары сатысына көтерді. Мәдениет пен өркениет нормаларын сақтау қоғамның қазіргі мәдени өмірінің сөзсіз императиві болып табылады. Кең ғылыми мұрада айтылған идеялар, қазіргі ғылым тұрғысынан алғанда, ең алдымен мәдени сана болып табылады. Сондықтан қазіргі қазақ мәдениеттануы үшін Ш.Уәлихановтың мәдени көзқарастарын талдау және қайта құру маңызды. Уәлихановтың жұмысы әлі күнге дейін ғылыми әдебиеттерде үзінді түрінде ұсынылған. Қазақ ойшылы шығармашылығының түрлі аспектілеріне арналған жекелеген кітаптардан басқа Ш.Уәлиханов феноменіне арналған синтетикалық зерттеулер жоқ. Ш.Уәлихановтың мәдени және философиялық мұрасының түрлі аспектілері бойынша әдебиетті негізгі бағыттарға сәйкес жіктеуге болады. Аналитикалық зерттеулер, жеке және ресми өмірбаянның материалдары, тарихшылардың естеліктері мен хат-хабарлары дәуірдің рухына сәйкес келеді. Мақалалар мен естеліктер (Патанин, Веселавский, Достоевский, Семенав-Тян-Шанский, д.р. Мичелл және басқалар) қазақ

ойшылының өмірі мен шығармашылығы туралы барабар түсінік береді. Бұл әдебиетті "Шаған Уәлиханов және XIX ғасырдағы Ресей"деп атауға болады. Уақыт рухына сәйкес жеке шамадан тыс әсер ету және отаршылдық ойлау элементтері. Шоқан Уәлиханов бұл фактіні білген және өз пікірін жиі айтқан. Әлі Ш. Уәлиханов қазақ халқына қайырымды Ресей басшыларымен адал келіссөздер жүргізуде. Шын мәнінде, Уәлихановтың шығармалары қазақ мәдениеті тарихының түпнұсқа мәтіні болып табылады. Мысалы, қазақтардың діни мәдениетінде Ш.Уәлихановтың "қырғыздардағы шаманизм іздері", "даладағы аспап туралы", "Тәңір (Құдай)"идеяларынан ерекше дәлелдер келтіріледі. Қазақтардың құқықтық мәдениеті де солай ("сот реформасы туралы жазба"). Әлемнің руникалық моделін қайта құруды көптеген зерттеушілер Манастың ульяндық түсіндірмесі бойынша жүргізді. Қазақтар мен басқа да түркі халықтарының дәстүрлі мәдениетін зерттеудегі жағдай осындай. Диссертацияға кіріспеде көрсетілгендей, Ш.Уәлихановтың рухани мұрасын зерттеу қазақ халқы мәдениетінің тарихын, бүгіні мен келешегін неғұрлым дұрыс түсінуге мүмкіндік береді. Уәлиханов қазақтар, қырғыздар, ұйғырлар, дүнгендер сияқты апаттар өзара ынтымақтастық пен келісімнің халықтық және қазіргі табиғи механикасын басуда орыстардың, қытайлардың, британдықтардың этникалық ерекшеліктерімен байланысты емес екенін білді. Белгілі ғалым О.А. Сегізбаев атап өткендей, ол бір халықтың мәдени стандарттарын басқаларға таңуға объективті түрде қарайды. Мысалы, ол Ресей үкіметінің XIX ғасырдың екінші жартысындағы Қазақстанда "орыс ақиқатындағы"Ресей сотының каноны бойынша сот төрелігін механикалық жүзеге асыруға қатысты шағымдарына табанды түрде қарсы шықты.

Қолданылған әдебиеттер тізімі::

1. Уәлиханов Sh.Sh . Сот реформасы туралы жазба / / шығармалар жинағы. 5 тонна-алма-ет: гожа кеңес энциклопедиясының негізгі басылымы, 1985. - Не?4. – Б.71-76.

2. Уәлиханов Sh.Sh . Қырғыз-Қазақ ордаларының сипаттамасының үшінші бөлігіне ескертулер [А. и. Левшин] / / шығармалар жинағы. – 1984. - не?1. – 198-200 Б.

3. Веселовский Н. И. Метеорит / / Уәлиханов Sh.Sh . собрание сочинений. - не?1. – Б.79-81.

ӘӨЖ 811.512 Ахметова Т.А. – ҚарТУ студенті (ГПР-21-3)
Ғыл. жет. – п.ғ.м., аға оқытушы ҚарТУ Сағатова Г.Қ.

ТӘУЕЛСІЗДІКТІ ҚАЛАҒАН АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Ахмет Байтұрсынұлы – қазақтың ақыны, әдебиет зерттеуші ғалым, түркітанушы, публицист, педагог, аудармашы, қоғам қайраткері.

Үлкен ағартушы, ірі ғалым-лингвист, қоғам қайраткері Сарытүбек деген жерде 1873 жылы 25 қантарда (5 қыркүйек 1872 жыл) дүниеге келген. Әлі күнге дейін Ахмет Байтұрсынұлының туылған күні белгісіз. Ауыл мектебінде тоғыз жастан бастап оқыған, одан соң Торайғырда орналасқан екі сыныптық орыс-қазақ училищесінде оқиды. 13 жасында Ахмет тұрған ауылға милиция қызметкерлері келіп, ауылда тәртіпсіздік орнатқан. Сондықтан әкесі Шошақұлы Байтұрсын милиция басшысын ұрып соғады, сол үшін Сібірдегі ауыр жұмысқа жіберіледі. Училищені бітірген соң, Орынбор қаласындағы мұғалімдер мектебіне түсіп, мектепті 1895 жылы аяқтаған. 1895-1909 жылдар аралығында Ақтөбе, Қостанай және де Қарқаралы уездеріндегі мектептерде, орыс-қазақ училищесінде мұғалім болып жұмыс істейді.

Ахмет Байтұрсынұлының саяси қызмет жолына түсуі 1905 жылға тұспа-тұс келеді. 1905 жылы Қоянды жәрмеңкесінде жазылып, 14500 адам қол қойған Қарқаралы петициясы (арыз-тілегі) авторларының бірі Байтұрсынұлы болды. Патша өкіметінің отаршылық саясатына қарсы күресті бастаған Ахмет Байтұрсынұлы осы әрекеттері үшін 1909 жылы, Семей қаласындағы түрмесіне қамалады. 1910 жылы 19 ақпанда Байтұрсынұлын қазақ облыстарынан тыс жерге жер аудару жөнінде шешім қабылдайды. Осы шешімге сәйкес Байтұрсынұлы Орынборға 1910 жылы 9 наурызда келіп, 1917 жылдың соңына дейін сонда тұрды. Ол ұзақ жылдар бойы «Саяси сенімсіз» адам ретінде патшалық күзет бақылауында болады. Орынбор қаласында өзінің ең жақын әрі сенімді достары Ә. Бөкейхан, М. Дулатұлымен бірігіп, қазақ халқының қолдауына сүйеніп, 1913 жылы жалпыұлттық «Қазақ» атты тұнғыш газетін шығарады. 1917 жылдың қыркүйек айына дейін осы газеттің редакторы болған.

Ахмет Байтұрсынұлы қазақ елінің тәуелсіздігін қалаған адамдарының бірі. Қазақ мемлекетінің қалпына келтіру үшін күрескен «Алаш» партиясының көсемдерінің ретінде де белгілі. Қазан төңкерісінің жеңісінен кейін Ахмет Байтұрсынұлы біраз уақыт бойы «Алаш» партиясының қатарында болды. Байтұрсынұлы 1919 жылы наурызда Алашорда үкіметі атынан Мәскеуге Кеңес үкіметімен келіссөзге аттанды, осы жылғы шілдеде РКФСР Халық Комиссарлар Кеңесі мен Қазақ әскери-революциялық комитеті төрағасының орынбасары болып тағайындалды.

Байтұрсынұлының ықпалымен сәуірде Алашорда басшылары мен мүшелеріне Кеңес үкіметінің кешірімі жарияланды. Байтұрсынұлы бұл тарихи кезеңде «патшалардың төрінде отырғаннан, социалистердің босағасында өлгенім артық» деген пікірде болды. 1920 жылы В.И.Ленинге үкіметінің

Қазақстанды басқару ісіндегі алғашқы қатал сынға жіберген. 1922-1925 жылдары Халық ағарту комиссариатына қарасты ғылыми-әдеби комиссияның төрағасы болды, Халық ағарту комиссары болып сайланды. Бүкілресейлік Орталық Атқару Комитетінің Қазақ Орталық Атқару Комитетінің мүшесі болып жұмыс істеді. Одан кейін Түркістан Компартиясы Орталық Комитетінің газеті «Ақ жолда» жұмыс істеген. 1925-1929 жылдары Қазақ Халық ағарту институтында сабақ берген. 1929 жылы Баку қаласына сапармен барған кезде, шетелдік ғалымдармен кездескені үшін және Мұстафа Шоқаймен байланысқа шығуға тырысқан деген айыппен, тұтқынға алынды.

Ахмет Байтұрсыновтың қазақ әдебиетіне дамуына қосқан үлесі де аз емес. 1909 және 1911 жылдары «Қырық мысал» және «Маса» атты жинақтары жарияға шықты. Ақын халықты қараңғылық, енжарлық, кәсіпке марғаулық сияқты кемшіліктерден арылуға шақырды. Абайдың ағартушылық, сыншылдық дәстүрін жаңарта отырып, Байтұрсынұлы 20 ғ. басындағы қазақ әдебиетін төңкерісшіл-демократтық дәрежеге көтерді. Қазақ балалары үшін ана тілінде тұнғыш оқулықтар жазды. Байтұрсынұлы әдебиет тарихына, теориясы мен сынына, методологиясына тұңғыш рет тиянақты анықтама беріп, қазақ әдебиеттану ғылымының жүйесін жасады.

ХХ ғасырдың 30 жылдары Сталиндік жазалауға іліккендердің арасында Ахмет Байтұрсынұлы да болды. 1938 жылы алдымен тұтқындалып, кейіннен атылған еді. Халық ауыз әдебиетінің үлгілерін жинап жарыққа шығаруда Байтұрсынұлы зор еңбек сіңірді. Әдебиет саласындағы алғашқы зерттеуі деп оның Қазақ газетінің 1913 жылғы үш санында шыққан «Қазақтың бас ақыны» деген көлемді мақаласын атауға болады.

Ахмет Байтұрсынұлы атқарушылық қызметті де атқара жүріп, оқу-ағарту ісінен ешбір қол үзбеген қайраткер. Өзі үшін емес, халық үшін өмір сүрген рухани көшбасшы, өйткені Ахмет Байтұрсынов өз өмірін халық үшін құрбан еткен абзал азамат. Өз халқының өмірінің сан-саласына араласып, өз көзқарасын ашық ортаға салған қоғам қайраткері. Ахмет Байтұрсынұлының ойы, сөзі, ісі әрдайым бірлікте болған. Сонысымен де ізгі педагог. Ахмет Байтұрсынұлының өмірі мен қызметі, рухани мұралары ұрпаққа баға жетпес үлгі.

Пайдаланған әдебиеттер:

1.https://comode.kz/post/chelovek-i-ulitsa-10-faktov-ob-ahmete-bajtursynove

2. https://adebiportal.kz/kz/authors/view/2236

3. Ұлттың ұлы ұстазы: Халқымыздың көрнекті қоғам қайраткері , ғалым, ағартушы Ахмет Байтұрсыновқа арналады/ В.Қ.Күзембаев – Алматы: Орталық ғылыми кітапхана , 2001.– 267 бет

УДК 18925 Бабажанов Р.Т. - студент КарТУ (гр. ЦАФ-19-4)
Савельев А.Ф. – студент МУК (гр. ТФП)
Научн. рук. – м. ю. н, ст. преп, КарТУ Сейдинова М.А.

ОЧЕРК ПРОБЛЕМАТИКИ КАЗАХСКОЙ ФИЛОСОФИИ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННЫХ СТУДЕНТОВ НА ПРИМЕРЕ РАССМОТРЕНИЯ «ҚАРА СӨЗДЕРІ» АБАЯ КУНАНБАЕВА

Испокон веков наши предки, беспокоясь о нас предавали свою мудрость, напутствия, опыт молодому поколению. Так Сократ, Аристотель, Конфуций и много других философов, мыслителей старались обучить и внести в молодые умы как можно больше мудрости и воспитать в них правильные этические нормы. На нашей родине также было не мало выдающихся мыслителей и философов. Выдающимися представителями казахской мысли считаются Юсуф Баласагуни и Махмуд ал-Кашгари. Но самый яркий и известный философ великих степей является Абай Кунанбаев. К его изречениям, стихотворениям, словам прислушиваются и обращаются многие наши современники, находя в них ответы на многие вопросы. У Абая Кунанбаева имеется один из значимых трудов казахской мысли, а именно «Қара сөздері». Их количество составляет 45. Все они преисполнены мудрости и полезными напутствиями молодому поколению, но в данной работе, нам хотелось бы рассмотреть самое актуальное, на наш взгляд, а именно 31 слово.

Сущность данного напутствия заключается в удивительном открытие Абаем 4 причин нашего восприятия и запоминая. Еще до многих известных психологических теорий о восприятие, которые начали развиваться активно в начале и середине XX века. Предлагаем рассмотреть выделенные им причины и проанализировать актуальность, а также возможность прибегать к их использованию.

Во-первых, Абай рекомендует духовно утвердиться в нашем обществе и после утверждения стать непокорным. Не поддаваться каким-либо внешним и внутреннем сомнениям и порокам. Стоит отметить, что в наше время многие молодые люди стремятся к духовному самоутверждению и определению. Однако есть и те, кто подается внешнему воздействию и встают на неправильный путь. Когда неокрепшие умы и духовно ищущие себя люди губят свое будущее из-за внешних убеждений, оказываемых на них.

Во-вторых, Абай призывает нас слушать советы умных людей со вниманием и открытым сердцем, с готовностью и желанием уяснить смысл сказанного. Он впервые направляет казахскую молодежь на путь эмпиризма. За счет опыта близких людей. Это прекрасный и актуальный совет и направление познавательной деятельности, которое способно упростить нашу жизнь, а также позволит нам утвердиться духовно и социально. Наши близкие люди, делятся умными советами, но из-за юношеского максимализма мы пропускаем их мимо ушей или просто игнорируем. Пример из студенческой

жизни. Преподаватель дает материал для успешной сдачи сессии, говорит, где удобнее и правильнее искать информацию, однако студенты часто игнорируют его. В итоге, мы имеем случаи плохих оценок, пересдач и не усвоенных тем. В наше время важно уметь слышать и прислушиваться к мнению другого человека.

Третий причиной или же тезисом он выделяет: вдумчиво повторять про себя эти слова, и закреплять их в памяти. Данным тезисом Абай отображает одну из народных мудростей «повторение-мать учение». В данном тезисе мы также видим, что через повторение Абай пытался популяризировать и более глубоко внедрить знание среди населения и это также связанно уже с имеющееся тенденцией обучения в мектебах, где основной принцип заключается в «механическом зазубривании» сур Корана. Однако, мы считаем, что необходимо не только повторять про себя полученные знания либо же опыт, но и провести анализ с последующем изучением.

В-четвертых, следует избегать вредных свойств ума, если даже придется подвергнуться порокам, не поддаваться им. Абай в своём слове также и выделяет эти вредные свойства ума: беспечность, равнодушие, бездумное веселье. Ведь многие талантливые люди из-за своей беспечности и пагубных привычках теряли все. К сожалению, есть такие примеры и среди молодых людей. Часто «дурная минута славы» рушит жизни молодых людей. Следует обратить внимание и прислушаться к совету философа. Будем сдерживаться и избегать вредных свойств ума. Лучше насыщать наш разум интеллектуально-духовными развлечениями.

Подведём итог. На наш взгляд слова Абая остаются актуальными и по сей день. Соблюдая напутствия 31-го слова нам будет легче усваивать, проводить анализ и в целом качественно воспринимать всевозможные данные. Это особенно важно, когда информации обширное количество и только глубокий анализ позволяет свободно овладеть ей более полно и безвредно для современных молодых людей. Также путем изучения «Слов Назидания» у молодых людей формируются духовно-нравственные ориентиры на основе совокупности эмпирических и рациональных знаний, что позволит лучше осваиваться в постоянно конкурирующей и меняющейся среде.

Резюмировать данную работу будем словами великого философа Абая: «Человек, запомнивший слова мудрых, сам становится благоразумным».

Список используемых источников:

1. *https://abai.kz/post/6*
2. *https://www.zharar.com/kz/2154-qara.html*

УДК 18925 Бабажанов Р.Т. - студент КарТУ (гр. ЦАФ-19-4)
Савельев А.Ф. – студент МУК (гр. ТФП)
Научн. рук. – м.ю.н, ст.преп, КарТУ, Сейдинова М.А.

ПРОБЛЕМЫ КАЗАХСКОЙ ФИЛОСОФИИ ГЛАЗАМИ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ.

Испокон веков наши предки, беспокоясь о нас предавали свою мудрость, напутствия, опыт молодому поколению. Так Сократ, Аристотель, Конфуций и много других философов, мыслителей старались обучить и внести в молодые умы как можно больше мудрости и воспитать в них правильные этические нормы. На нашей родине также было не мало выдающихся мыслителей и философов. Выдающимися представителями казахской мысли считаются Юсуф Баласагуни и Махмуд ал-Кашгари. Но самый яркий и известный философ великих степей Абай Кунанбаев. К его изречениям, стихотворениям, словам прислушиваются и обращаются многие наши современники, находя в них ответы на многие вопросы. У Абая Кунанбаева имеется один из значимых трудов казахской мысли, а именно «Қара сөздері». Их количество составляет 45. Все они преисполнены мудростью и полезными напутствиями молодому поколению, но в данной работе, нам хотелось бы рассмотреть самое актуальное, на наш взгляд, а именно 31 слово.

Сущность данного напутствия заключается в удивительном открытии Абаем четырех причин нашего восприятия и запоминая. Еще до многих известных психологических теорий о восприятии, которые начали развиваться активно в начале XX века. Предлагаем рассмотреть выделенные им причины и проанализировать актуальность, а также возможность прибегать к их использованию.

Во-первых, Абай рекомендует духовно утвердиться в нашем обществе и после утверждения стать непокорным. Не поддаваться каким-либо внешним и внутреннем сомнениям и порокам. Стоит отметить, что в наше время многие молодые люди стремятся к духовному самоутверждению и определению. Однако есть и те, кто подается внешнему воздействию и встают на неправильный путь. Когда неокрепшие умы и духовно ищущие себя люди губят свое будущее из-за внешних убеждений, оказываемых на них.

Во-вторых, Абай призывает нас слушать советы умных людей с вниманием и открытым сердцем, с готовностью и желанием уяснить смысл сказанного. Он впервые направляет казахскую молодёжь на путь эмпиризма. Это прекрасный и актуальный совет и направление познавательной деятельности, которое способно упростить нашу жизнь, а также позволит нам утвердиться духовно и социально. Наши близкие люди, делятся советами, но из-за юношеского максимализма мы пропускаем их «мимо ушей» и просто игнорируем. Пример из студенческой жизни: преподаватель дает материал для успешной сдачи сессии, говорит, где удобнее и правильнее искать

информацию, однако студенты часто игнорируют его. В итоге, мы имеем случаи плохих оценок, пересдач и не усвоенных тем. В наше время важно уметь слышать и прислушиваться к мнению другого человека.

Третий причиной или же тезисом он выделяет: вдумчиво повторять про себя эти слова, и закреплять их в памяти. Данным тезисом Абай отображает одну из народных мудростей «повторение-мать учение». В данном тезисе мы также видим, что через повторение Абай пытался популяризировать и более глубоко внедрить знание среди населения и это также связанно уже с имеющееся тенденцией обучения в «мектебах», где основной принцип заключается в «механическом зазубривании» сур Корана.

В-четвертых, следует избегать вредных свойств ума, если даже придется подвергнуться порокам, не поддаваться им. Абай в своём слове также и выделяет эти вредные свойства ума: беспечность, равнодушие, бездумное веселье. Ведь многие талантливые люди из-за своей беспечности и пагубных привычках теряли все. Пример, который можно описать в качестве доказательства — это современная биография Маколея Калкина. Он подался пагубным увлечением и потерял свой статус успешного актера, карьеру и часть своих сбережений. К сожалению, есть такие примеры и среди молодых людей. Часто «дурная минута славы» рушит жизни молодых людей. Будем сдерживаться и избегать вредных свойств ума. Лучше насыщать наш разум интеллектуально-духовными развлечениями.

Подведём итог. На наш взгляд слова Абая остаются актуальными и по сей день. Соблюдая напутствия 31-го слова нам будет легче проводить анализ и в целом качественно воспринимать всевозможную информацию. Это особенно важно, когда информации обширное количество и только глубокий анализ позволяет свободно овладеть ей более полно и безвредно для современных молодых людей. Также путем изучения «Слов Назидания» у молодых людей формируются духовно-нравственные ориентиры на основе совокупности эмпирических и рациональных знаний, что позволит лучше осваиваться в постоянно конкурирующей и меняющейся среде.

Резюмировать данную работу будем словами великого философа Абая: «Человек, запомнивший слова мудрых, сам становится благоразумным».

Список используемых источников:

3. *https://abai.kz/post/6*
4. *https://www.zharar.com/kz/2154-qara.html*

ӘӨЖ 82.09(574) Ә.Д. Базыл– ҚарТУ студенті (С-21-3с)
Д.К. Умиргали– ҚарТУ студенті (С-21-3с)
Ғылыми жетекші, ф.ғ.к., ҚарТУ доценті А.Б. Аширбекова

М. МАҒАУИН РОМАНДАРЫНДАҒЫ ОБРАЗДАР ЖҮЙЕСІ

М.Мағауиннің кеңестік дәуірдің шындығын суреттейтін романдары бүгінгі күні толық өз бағасын алды деп айту қиын. Қаламгердің қазіргі заман тақырыбына жазылған шығармаларына арналған зерттеу еңбектері де жоқтың қасы. Өз заманының бар шындығын жасырмай айта білген жазушы шығармаларының орны ерекше екені де белгілі.

Қазақ қаламгерлерінің және «Шақан шері», «Сары қазақ» романдарының адам мен табиғат тағдыры байланысын бейнелеулеріндегі, көркемдік-эстетикалық ерекшеліктеріне тоқтала отырып, сөз майталмандарының авторлық тұжырымдамасына тоқталдық. М.Мағауиннің «Шақан шері», «Сары қазақ» романдардағы адам мен табиғат қарым-қатынасы бұрын зерттелмеген тың тақырып ретінде зерттеудің басты ғылыми жаңалығын негіздейді. Жоғарыда аталған романдардағы қаламгер өре-деңгейінің ауқымында жалпы адамзаттық өзекті проблемаға қосқан үлесі анықталды. Яғни әлемдік деңгейдегі шешуі күрделі мәселеге деген қазақ жазушыларының қарым-қатынасы оның эстетикалық идеалы арқылы зерделенді. Қаламгердің романындағы образдар жүйесінің адам, табиғат қарым-қатынасын ашуда атқарған қызметі, суреткер дүниетанымы мен көркемдік ойлау арасындағы тұтастық кең түрде саралауға тырыстық.

Жазушы М.Мағауиннің шығармаларын екшеп, сұрыптап, жүйелі түрде талдау арқылы замана шындығы мәселелерін, бейнелеудегі жазушының шеберлігінің поэтикалық қуатын көрсету негізгі нысан болды. Жазушы романшы ретінде ешкімге ұқсамайтын өзіндік биік шоғыр екендігін, прозасындағы тақырыптық-идеялық ізденістер мен жанрлық, көркемдік, стильдік ерекшеліктерін айқындауда шеберлік танытқан. Қаламгердің ұлттық көркемдік дамуға қосқан үлесін, романдарының қазақ әдебиетінен алатын орны мен жаңашыл сипатын ашу бағытында ерекше орын алады. Жоғарыда айтылған мақсатты іске асыру үшін төмендегідей міндеттерді шешуді көздедік: М.Мағауиннің «Шақан-Шері», «Сары қазақ» романын әдеби процесте талдау арқылы замана шындығын бейнелеудегі қаламгер ізденістерін, табыстары мен жетістіктерін айқындау; «Шақан-Шері», «Сары қазақ» романын жан-жақты талдау үстінде оның әдеби процестегі маңызын көрсету, қазақ әдебиет тарихындағы алатын орнын екшеу; Қаламгер романындағы философиялық ұғымдар: адам, қоғам, табиғаттың өзара үйлесімді шеберлікпен суреттелгенін анықтау; Жазушы шығармасының әдеби сында бағалануы мен кейінгі зерттеулердегі зерделенуі, айтылған пікірлердегі пайымдаулар; Қаламгер романындағы көркемдік ізденістер мен жазушы шеберлігін зерделеу; Жазушының өзіне тән қасиетін ашу. Бұл міндеттерді орындау үшін жазушының замана шындығын бейнелеудегі шығармашылық

ізденістерін өмір жолымен және қызметімен байланыстыра қарастыруға тырыстық.

Мұхтар Мағауин ең алдымен прозашы, үлкен романист. Соңғы ширек ғасыр ішінде ғылыми еңбектерін есептемегенде, оның қаламынан ондаған әңгіме, «Тазының өлімі», «Қара қыз», «Көкбалақ», «Бір атаның балалары» сияқты тамаша повестер, «Көк мұнар» және «Аласапыран» атты романдар туды. Бұл шығармалардың әрқайсысы адамзаттық, ұлттық мәселелерді көтерген, әлемдік әдебиеттегі озық шығармалармен деңгейлес, иықтас туындылар. Мұхтар Мағауин өзінің бірде-бір шығармасында кеңес үкіметін, оның саясатын дәріптемеген. Қайта қызыл үкіметінің саясатына қарсы бағытта жазған.

Қаламгердің бұрын-соңды әдебиет сынының назарына көп іліне қоймаған «Шақан шері», «Сары қазақ» романының тақырып, идеясын ашып, романдағы табиғат, адам, қоғам арасындағы қарым-қатынас мәселесін эстетикалық мұрат және өзекті проблема тұрғысында зерттеуге тырыстық. Сол арқылы Мұхтар Мағауиннің «Шақан шері», «Сары қазақ» романдарының қазіргі қазақ прозасынан алатын өзгеше орны мен мәнін, жаңашыл сипатын анықтауға ұмтылыс жасады. Бұл еңбегіміз жазушының роман жанрындағы даралығын, көркемдік тәсілдерді қолданудағы ерекшеліктер мен заңдылықтарды, жазушының ізденістерін, «Шақан шері», «Сары қазақ» романдары арқылы қазақ прозасына әкелген жаңалықтарын айқындауға бағытталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Сейдахметова Ж. Қаһарманның әлеуметтік әрекеті. // «Қазақ тілі мен әдебиеті, № 1-2,2000. 38 б.

2. Сейдахметова Ж. Әдеби тұлғаның адамгершілік әлемі., // «Ұлт тағылымы», № 6,1999. 29 б.

3. Тұрышев А. «Шақан-шерінің жан айқайын кім естиді? // Қазақ тілі мен әдебиеті», № 1-2,2000. 17 б.

4. Жұмаділов Қ. Мұхтар Мағауин туралы сөз. // «Қазақ әдебиеті», № 1-2,2000 2 б.

5. Сыздықов С. Тартысып өткен тарихтың таңбасы жатыр осында. // «Орталық Қазақстан», 10 қаңтар, 2003. 3 б.

6. Хамзин М. Қазіргі қазақ романы. –Қарағанды, 2007. 200 б.

УДК 81 Байдилдина Ж.Н. – ҚарТУ студенті (гр. ЦАФ-21-2)
Ғылыми жетекші – п.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Тен А.В.

ҚАЗІРГІ ТАҢДАҒЫ ОРЫС ТІЛІ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Тіл-халық мәдениетінің айнасы. Оның игілігті жұмыс істеуі үшін оны дәріптеп, әдемі және сауатты пайдалану керек. Сөйлеу мәдениеті-бұл екпіннің өзекті қойылымы және сөздерді дұрыс қолдану ғана емес, сонымен қатар экспрессивті құралдардың бай жиынтығымен шебер жұмыс жасауы.

Әрбір адам үшін ана тілі – бұл қарым-қатынас немесе ақпарат беру құралы ғана емес, сонымен қатар ата-бабалар оған берген баға жетпес сыйлығы.

Орыс тілінің бай тарихы бар, шетелдік тайпалар оны бірнеше рет игеруге тырысқан болатын, бірақ орыс халқы сияқты ол да тәуелсіздігін, бірлігін мен күшін сақтай алды.

Орыс тілі өте жан – жақты - ол адамның жан дүниесінде пайда болатын барлық сезімдерді, ойлар мен тілектерді оңай жеткізе алады.

Тіл біртіндеп өзгереді деген ой арнайы дәлелдерді қажет етпейді. Тілдің лексикалық және грамматикалық жақтарының эволюциясына байланысты айырмашылықтарды көру үшін қазіргі көркем әдебиеттің тілін Пушкин тілімен салыстыру жеткілікті.

Көптеген ғалымдардың пікірінше, бүгінде әлемде "қоғам мен ұлт құндылықтар мен моральдық нұсқауларды жоғалтады, сәйкесінше тіл – мағыналар мен стильдер саласындағы бағдар" орыс сөзінің қарсыластарына байланысты:

1) орыс тілінің бірінші жауы-жастар сленгі. Кейде вернакулярлық және жаргондық лексиканы дұрыс пайдаланбау қарым-қатынасты бұзуы, сұхбаттасушыны ренжітуі және тіпті қорлауы, ересектердің белгілі бір реакциясын тудыруы мүмкін. Өкінішке орай, жастар әрдайым бір немесе басқа қолданудың орынсыз екенін сезбейді.

2) варваризмдер. Шетелдік сөздерді қолдана отырып, студенттер тыңдаушыға түсінікті екеніне сенімді болуы керек. Егер тілде бірдей мағынасы бар орыс сөздері болса, шетелдік сөздерді қолданудан аулақ болу ұсынылады. Шетелдік қосындылар орыс сөзінің сұлулығын бұзады.

3) сөздіктің кедейлігі маңызды қарсылас деп атауға болады. Мақал-мәтелдер, фразеологизмдер, қанатты сөздер сөйлеуден кетті. Мәселе мынада, адамдардың сөздік қоры жақында минимумға жетіп, жаргон мен вернакулярлық сөздерден тұруы мүмкін.

4) жарнама. Жарнама да үлкен зиян келтіреді. Интернеттегі жарнама әсіресе алаңдатады, онда ол өздігінен пайда болады және оны жабу мүмкін емес. Теледидарда және интернетте жарнама соншалықты интрузивті, сондықтан көптеген студенттер оны қарап қана қоймайды, сонымен қатар барлық жарнамалық ұрандарды жатқа біледі.

Осылайша біз келесі қорытындыға келдік:

1) студенттердің және барлық ана тілінің сөйлеу мәдениетіне ерекше назар аудару қажет. Орыс тілінің мұндай проблемалары тек студенттер қауымдастығында ғана емес, сонымен қатар қоғамның басқа салаларында да бар. "Орыс тілінің бейнелеу-мәнерлі құралдары"тақырыбында сыныптан тыс іс-шаралар немесе орыс тілі бойынша кеңестер өткізуге болады.;
2) тілді қарызға алынған, әдеби емес сөздермен жаппаңыз, өйткені шетелдік барлық нәрсені іздеуде, батыстық үлгілерді көшіру үшін біз өз ерекшелігімізді, оның ішінде тілде де жоғалтамыз, өйткені тіл өмір салты мен ойлау тәсілін көрсетеді. Өкінішке орай, бүгінде бұл процеске қарсы тұру үшін тиімді шаралар қабылданбайды, өйткені оның ақпараттық қауіп ретінде қауіптілігі әлі де дұрыс қабылданбайды. Бұл қауіп өте нақты және ол өсуде. Мәселенің ішінара шешімі қажет болған жағдайда қарыз алуды пайдалану, оларды теріс пайдаланбау болуы мүмкін.

Орыс тілінің көптеген фактілері бұл біз үшін тек лингвистикалық жүйе ғана емес, орыс ұлтының миссиясы бейнеленген өмір екенін көрсетеді, оны И.С.Тургенев айтқандай: "... бірақ мұндай тіл ұлы адамдарға берілмейтініне сену мүмкін емес. "

Қолданылған әдебиеттер:
Журналдар мен жинақтардан мақалалар:
1. *Тайна русского слова. Заметки нерусского человека// Даниловский благовестник. – 2009. – С. 35.*
2. *Тургенев И. С. Полное собрание сочинений и писем в 30 томах. Т.11. – М. – 1983. – С. 126.*

Электрондық ресурстар (Интернет ресурстары):
1. *https://multiurok.ru/files/probliemy-russkogho-iazyka-v-sovriemiennom-mirie.html*

УДК 81’351 Баймагамбетова З.М. – студент КарТУ (гр. ОПИ-21-3)
Научн. рук. – м.п.н., ст. преп. КарТУ Сагатова Г.К.

ПЕРЕХОД КАЗАХСКОГО АЛФАВИТА НА ЛАТИНСКУЮ ГРАФИКУ

После принятия наши народ ислам, рунические надписи постепенно отошли, начали использовать арабский язык и арабский алфавит. На протяжении 900 лет на казахской земле использовался арабский алфавит. Как отметил первый Президент Н.А. Назарбаев в своем труде «взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» о частой смене алфавита, 29 августа 1929 года Президиум ЦИК СССР и Совнаркома СССР принял постановление «о введении нового латинизированного алфавита – единого тюркского алфавита». Вид письма, составленный на основе латинского алфавита, использовался с 1929 по 1940 год, после чего был переведен на кириллицу. 13 ноября 1940 года был принят закон «о переводе казахской письменности с латинизированного алфавита на новый алфавит на основе русской графики». Таким образом, изменение казахского алфавита определялось историческими, в основном, конкретными политическими причинами.

В 2017 году первый Президент Республики Казахстан подписал Указ "О переводе алфавита казахского языка с кириллицы на латиницу". Переход Казахстана с кириллице на латиницу был обусловлен тем что у страны стоит цель к 2050 году войти в топ 30 самых развитых стран мира. И для этого необходимо чтобы государственый алфавит был легко усваемым зарубежным странам так как латинский алфавит пользуется спросом в большестве стран мира. К 2025 году Казахстан перейдет на латинский алфавит. Это очередной этап модернизации и окончательный разрыв с советским прошлым. В целом, переход от кириллицы к латинскому алфавиту данный вопрос, который регулярно поднимается с первых лет независимости нашей страны. Официально он начинается с выступления первого Президента Н.А.Назарбаева на XII сессии Ассамблеи народа Казахстана. Первые шаги перехода с кириллицы на латиницу. Разработан план орфографического правила казахского алфавита на основе латиницы. На ранний Концепции учеными Института языкознания им. А.Байтурсынова модернизированный проект "Новые правила правописания казахского языка".

В 2018 году Министерством культуры и спорта Республики Казахстан воплощен ряд проектов в области информационных технологий в целях ввод нового алфавита в информационное пространство. В частности, национальный портал “Qazlatyn.kz был создан документ, содержащий полную информацию о переходе на латиницу.

В 2019 году для обучения детей казахскому языку был создан мультфильм “IQdos” в формате 3D, к анимационному фильму “Селтен сери” были созданы титры латиницей и он был контратипный на национальном языке. В центре "Тіл-Қазына" введены обучающие курсы, которые посвящены орфографическим правилам нового алфавита. Классы оснащены

необходимым оборудованием и техникой для проведения курсов. В аудиториях есть возможность наладить контакты с учеными, методистами, проводить онлайн-семинары как в стране, так и за рубежом. После этого глава государства неоднократно возвращался к этому вопросу. В своем очередном послании он высказал свое мнение о переходе на латинский алфавит с 2025 года. «Эта мысль часто беспокоила меня после обретения нашей страной независимости». Но мы многонациональный народ. У каждой нации есть свое мнение. Через нынешнюю кириллицу воспитывалось и обучалось несколько поколений как казахов, так и казахстанцев. Мы узнали жизнь, увидели мир. Поэтому в случае перехода на латиницу, я думаю, что кириллица будет использоваться параллельно, и мы должны начать переводить алфавит на латиницу и латиницу с 2025 года.

Это принципиальный вопрос, который должна решать нация. Когда-то в истории мы делали такой шаг. Мы должны принять такое решение для будущего наших детей, и это создаст условия для нашего сотрудничества с миром, для того, чтобы наши дети в совершенстве владели английским языком и языком интернета, а главное – модернизировали казахский язык». Глава государства потребовал от нас подойти к этому вопросу с большой ответственностью. Поскольку наша страна многонациональна, необходимо всесторонне дифференцировать и постепенно осуществлять переход на латинский алфавит. Это огромный прорыв и огромный шаг к развитию страны. Возникнет проблема потребуется достаточное количество времени для изучения алфавита. Необходимо обучить и найти достойные кадры преподавателей для быстрого изучения латиницы. Чтобы преподаватели могли быстро обучить учеников новой грамматики.

В целом, переход на латинский алфавит правильный выбор. Молодежь быстро осваивает казахскую письменность на латинице. Поскольку английский язык преподается в школе, они, несомненно, быстро примут латинский алфавит. Я думаю, что новый латинский алфавит оказался очень удобным в использовании, адаптированным к новым мировым технологиям, включающим как языковые условия казахского языка, так и других этносов, проживающих в Казахстане.

Список использованной литературы:

1. *https://egov.kz/cms/en/articles/Alfavit-kazahskogo-yazyka-na-latinice*
2. *https://www.nur.kz/politics/kazakhstan/1766581-perehod-na-latinskuu-grafiku-v-kazahstane-velenie-vremeni/*

ӘОЖ 796 Баймахан Ә.О. – студент КарГТУ (РЭТ-21-1)
Ғалыми жетекші – аға оқытушы Саденов Р.М.

ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДАҒЫ ӨЗІНДІК ЖАТТЫҒУЛАР МЕН СПОРТ ТҮРЛЕРІ

Дене жаттығуларымен және спортпен өз бетінше айналысудың көп түрлері бар деп айта аламыз. Таңертеңгі жаттығулар және гимнастикалық жаттығулармен өзіндік шұғылдануға болады. Таңертеңгі жаттығуға таза ауада жүгіру және сергіту жаттығуларын айта аламыз. Таңертең жүгіру адам ағзасындағы қан айналымын жақсартып, адамның көңіл күйін көтерумен қатар стресстен шығуға көмектеседі. Өзіндік иогамен айналысса болады. Бірақта жаттықтырушы немесе көмекші қажет болады. Қыздырыну жаттығулары міндетті түрде күрделі жаттығу алдында жасалуы қажет. Себебі қыздырыну жаттығулары бұлшықеттерді қыздырып, жарақат алудың бірден бір жолы. Велосипед тебу адамның қан айналымын жақсартып, өкпені дамытып қана қоймай жүрек бұлшықеттерін күшейтеді. Бұл спорт түрі жүрек ауруларының алдын алады. Әрбір шығу алдында велосипедтің ақаусыздығы мұқият тексеріледі. Бұл жағдайда шиналардың бар екеніне көз жеткізу керекжеткілікті түрде сорылған; дөңгелектер, педальдар және вагон осі еркін айналады; тізбек зақымдалмайды және дұрыскеру; ер-тоқым мықтап бекітілген. Тежегіштердің жарамдылығы әсіресе мұқият тексеріледі.Велосипедпен жүру жылдамдығы мен ұзындығы бойынша жақсы мөлшерленеді. Велосипед спидометрінің болуы жақсы,оның көмегімен қозғалыс жылдамдығы мен қашықтықты анықтауға болады. Сонымен қатар спорттық гисмнастикаменде айналысуға болады. Бұл спорт түрі төзімділікті қажет етеді және ептілікті дамытады. Күш және соған байланысты жаттығулардың максималды ұзақтығы жаттығулар үш топқа бөлінеді: күш, жылдамдық және төзімділік. Төмен жылдамдықта (үлкен сыртқы қарсылық) статикалық немесе динамикалық режимде пайда болатын негізгі қозғалыс қарқынды қозғалыс деп аталады. Максималды күш-жігермен негізгі жаттығудың максималды ұзақтығы бірнеше секундты құрайды. Бір уақытта үлкен энергия шығыны пайда болатын динамикалық қозғалыс, яғни салыстырмалы түрде жоғары қарқындылық пен жиырылу жылдамдығы жылдамдық пен күшке бағытталған қозғалыс болып табылады. Ол жалпы қуаттың 30-50% құрайтын сыртқы қарсылық (статикалық күш) арқылы максималды қуатты дамытады. Қуаттың төмендеуі орын алатын жаттығудың максималды кезеңі 3-5 секундты құрайды. Бұл 2 минуттан басталады. Төзімділікке арналған жаттығуларға жаттығулардың негізгі тобында күш пен жиырылу жылдамдығы жетіспейтін жаттығулар кіреді, бірақ оларды қалпына келтіруге және бірнеше минуттан бірнеше сағатқа дейін қайталауға болады. Жалпы адам ағзасына кез-келген жаттығу түрлері пйдалы болып келеді. Тек ол спорт түрі адам ағзасына зиянын келтірмегені дұрыс. Күрделі спорт түрлерін жаттықтырушылардың көмегімен жасаған дұрыс. Себебі

жаттықтырушы кез-келген жарақаттың алдын алып қала алады. Дене шынықтыру сабақтарын мұғалімнің көмегімен өткізген дұрыс. Жастар арасында футбол, волейбол, баскетбол секілді доптың көмегімен ойналатын спорт түрлері кең тараған. Бұл ойындарда 2 топ болып ойнайды. Футбол жастардың допты аяқтың көмегімен басқаруға көп мүмкіндік береді. Бұл ойынның ерекшелігі және қиындығы допқа қол тимеу қажет. Допты қолмен ұстауға тек қақпашының рұқсаты бар. Сол секілді волейбол, баскетбол 2 топтың ұпай салынуымен ерекшелінеді.

Елімізде ежелден қалған ойындарда бар. Олар асық ату, көкпар тарту және оданда басқа көп ойын түрлері де бар. Қазіргі заманда бәрі ұмыт болуда. Президентіміз сол ежелгі салт-дәстүр, ойын түрлерін сақтау мақсатында Рухани жаңғыру атты бағдарламаны қолға алған болатын. Соның арқасында көптеген іс шаралар өткізілуде. Ауыл балалары ол ойындарды әлі күнге дейін ойнап жүр. Асық ату ойыны баланың көз жанарына жақсы жағынан әсер етеді. Баланың мерген болуына көп септігін тигізеді. Көкпар тарту ойыныда өте қызық ойындардың бірі. Ол шымырлыққа, ептілікке, қырағылыққа үйретеді.

Менің ойымша дене шынықтыруға кез-келген спорт түрлері үлкен септігін тигізеді. Бірақ бәрін өз мөлшерімен жасаған дұрыс. Мысалы бірден көп жаттығу жасап қоятын болса, бұлшықеттердің жыртылуына, сіңірлердің созылуына әкеліп соғады. Менің ойымша спортпен жаттықтырушының көмегімен айнылысқан әбден дұрыс. Сіз жаттықтырушы жалдау арқылы салмақ жинау, салмақ азайту, шынығу секілді әрекеттерді жылдам әрі қауіпсіз жасай аласыз.

Қорытындылай келе өздік дене жаттығулары өте көп. Бірақта қауіпсіздік ережелерін ұстанған дұрыс. Кез-келген спортпен шұғылдану алдында дене қыздыру жаттығуларын жасаған дұрыс.

Әдебиеттер тізімі:

1. *https://kk.birmiss.com*
2. *https://kk.m.wikipedia.org*

ӘОЖ 013.22 Бақыт М.А., Мусаев М.М. – ҚарТУ студенттері (С-20-2)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы Байжуманова Н.С.

ОТБАСЫНЫҢ ЖАСӨСПІРІМНІҢ ӘЛЕУМЕТТЕНУІНЕ ӘСЕРІ

Бүгінгі таңда отбасы жасөспірімдерді әлеуметтендірудің маңызды институты болып қала береді. Алайда, отбасы бұдан бұрынғы дәуірде талап еткен тәуелсіз рөлге ие емес.

Жасөспірім – моральдық ұғымдарды, идеяларды, нанымдарды, қағидаларды қарқынды қалыптастыру кезеңі. Бұл уақытта құрдастар тобының жасөспірім үшін құндылықтар күрт артады, олармен қарым-қатынастың тұрақты қажеттілігі дамиды. Жасөспірім – бұл өмірдің қиындықтарын енді біле бастаған адам; өз сезімдерін, іс-әрекеттерін бақылауды әлі үйренбеген. Жасөспірім кезіндегі түсіну мен дұрыс тәрбие ерекше мәнге ие.

Әлеуметтену дегеніміз – жеке адамның мінез-құлық үлгілерін, психологиялық көзқарастарды, әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды, білімді, қоғамда сәтті жұмыс істеуге мүмкіндік беретін дағдыларды игеру процесі. Сонымен қатар, адамның қоғамда толыққанды өмір сүруге қажетті дағдыларды игеруі қажет процесі. Әлеуметтену балалардың, жасөспірімдердің, жастардың олардың дамуына әсер ететін көптеген түрлі жағдайлары бар өзара әрекеттесуінде жүреді.

Отбасы – әлеуметтік институт, қоғамның негізгі бірлігі. Отбасының негізгі функцияларының бірі – жас ұрпақты әлеуметтендіру. Әлеуметтенудің агенттері – ата-аналар, достарымыз, мұғалімдер, теледидар және басқа да БАҚ. Олардың барлығы балаға үлкен әсер етуі мүмкін, бірақ отбасы бала әлемінің маңызды бөлігі болып табылады. Осы себепті, әлеуметтенудің негізгі және ең күшті агенті ретінде қарастырылады. Өйткені жеке қасиеттер мен мотивтерді қалыптастыруда, әлеуметтік мінез-құлықты басқаруда, мәдениетке тән құндылықтар мен нормаларды беруде маңызды рөл атқарады.

Отбасының тәрбие институты ретіндегі маңыздылығы баланың өмірінің едәуір бөлігінде болатындығына және оның адамға әсер ету ұзақтығына байланысты тәрбие институттарының ешқайсысы отбасымен салыстыра алмайды. Ол баланың жеке басының негізін қалайды және мектепке түсу үшін ол жартысынан көбі жеке тұлға ретінде қалыптасты. Тәрбиеге қабілетсіз отбасы баланы әлеуметтендіру процесінде елеулі бұзушылықтарға әкеледі. Сондықтан отбасылық тәрбиенің тұлғаның дамуы мен қалыптасуына әсері мәселесі өте өзекті. Отбасының ерекше тәрбиелік рөліне байланысты баланың тәрбиесіне отбасының жағымды әсерін барынша азайту және азайту туралы мәселе туындайды.

Жасөспірім кезіндегі жеке тұлғаны әлеуметтендіру процесі сәтті болуы үшін ата-аналар балаларына барлық жағынан қолдау және үлгі болуы керек. Олар жасөспірімге қиындықтарды жеңуге, әлеуметтенуге қолайлы жағдай жасауға, демек, оның қалыптасуына көмектесуі керек. Бұл ата-ана міндеттерін жүзеге асыру тәрбие арқылы жүзеге асырылады. Отбасылық әлеуметтену

барысында сәйкестендіру мен нығайту тетіктері жүзеге асырылады. Оның аясында отбасы жеке адамның қоғамға кіру нәтижелерінің тиімділігін қамтамасыз етіп, жасөспірімге жан-жақты әлеуметтендіру әсерін жүзеге асыра алады.

Жасөспірімнің әлеуметтенуі тұрғысынан отбасының негізгі міндеті – тәрбие беру. Отбасылық тәрбие процесінде жасөспірімде жеке басының, ақыл-ойының, құндылықтарының, нанымдарының, моральдық және адамгершілік нормаларының, мінез-құлық үлгілері мен әдеттерінің қалыптасуы жүреді. Онсыз ол өзін қоғамның толыққанды мүшесі ретінде сезіне алмайды. Бұл жасөспірімге өмірлік мақсаттарды, басымдықтарды анықтауға, өзінің мінез-құлық, қарым-қатынас, қоғамдағы өзара іс-қимыл стратегиясын жасауға көмектесуі керек. Жасөспірімнің жеке басының әлеуметтік қалыптасу нәтижесіне шешуші әсер отбасылық тәрбие стилі, сондай-ақ ата-ана мен бала қарым-қатынасының түрі болып табылады.

Қорыта айтқанда, ата-ана балаларды тәрбиелеуде кез-келген басқа ересектер мен қоғамдық ұйымдарға қарағанда басым құқықтарға ие. Сондықтан тәрбие үшін барлық жауапкершілік оларға жүктеледі. Кейіннен баланың жеке басы қандай болады, ол қоғаммен қалай қарым-қатынас жасайды, осының негізінде отбасы тұрады. Сондықтан отбасы баланың өзі үшін де, қоғам үшін де үйлесімді тұлғаны тәрбиелеу үшін үлкен жауапкершілікті алады, ал кейінгі әлеуметтік топтарда, атап айтқанда мектепте, ЖОО-да ол өзін толық көрсете алады. Осылайша, біз баланың дамуының қай жағын алсақ та, оның тиімділігінде отбасы шешуші рөл атқарады деген қорытындыға келдік.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі:

1. Мардахаев Л.В. Семейное воспитание: проблемы и особенности // Вестник Челябинского гос-го университета. – 2012 – №13(342). – С. 173-178

2. Беляева Н. И. Влияние стиля семейного воспитания на формирование личности ребенка // IN SITU. – 2016. – №4. – С. 95-98

3. Мардахаев Л. В. Семейное воспитание: проблемы и особенности// Вестник Челябинского гос-го университета. –2012. – №13(342). –С. 173-178

4. Иванова В. С., Иконникова А. А. Влияние стабильности семьи на формирование ценностных ориентаций и са-моопределение подростка // Вестник Томского государственного университета. – 2010. – №3. – С. 98-105

УДК 81’11 Баянова Д. - студент КарТУ (гр. ИС-21-1)
Научн. рук. - ст. преп. Тимохина Т.В.

РОЛЬ ЯЗЫКА В ФОРМИРОВАНИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ БУДУЩЕГО СПЕЦИАЛИСТА

Основная цель преподавания дисциплины «Профессионально-ориентированный русский язык» - формирование у студентов коммуникативных умений и навыков, позволяющих решать профессиональные задачи. Современное общество предъявляет к выпускникам вуза определенные требования, связанные с его профессионализмом и мобильностью, с умением строить свою собственную карьеру, работать в условиях конкуренции, активно содействовать благополучному развитию всего общества.

На сегодняшний день образовательная система диктует активное использование в учебном процессе новых педагогических технологий, поскольку традиционные методы являются устаревшими. Сегодня владение языком из специальности переходит в язык для специальности.

В этой связи содержание каждого занятия должно быть нацелено на новейшие результаты в разных областях жизнедеятельности человека, отражающие те достижения в области науки, которые напрямую связаны с профессиональными интересами студентов. Каждое занятие должно давать студентом возможность расти в профессиональном плане. Основной акцент при изучении дисциплины «Профессионально-ориентированный русский язык» делается на овладении студентами коммуникативными навыками, включающими в себя умение общаться, обмениваться информацией, а также умение устанавливать конструктивные отношения с участниками рабочего процесса, организовывать совместную творческую деятельность.

Кроме этого, профессиональные речевые умения предполагают владение профессиональной лексикой, терминологией, различными формами письменной и устной в профессиональной среде; умение продуцировать тексты по специальности.

Специфика коммуникативной направленности дисциплины «Профессионально-ориентированный русский язык» в высших учебных заведениях строится на основе двух взаимосвязанных составляющих межкультурной коммуникации: профессиональной и социокультурной.

Разнообразие современных методов позволяют активизировать образовательный процесс, побудить обучающихся к творческому участию в нем. При обучении студентов профессионально-ориентированному русскому языку преподаватели активно используют такие методы, как метод проблемного обучения, игровой метод, метод проектов и другие.

Проблемность - это дидактический принцип, при котором изучаемый материал преподносится не в готовом виде, а путем постановки проблемной

ситуации, позволяющей самостоятельно искать пути решения поставленной проблемы.

Игровой метод, задача которого заключается в совершенствовании умения ориентироваться в различных обстоятельствах, предполагает инсценирование поведения обучающегося в определённой ситуации. Моделируемые профессиональные отношения позволяют вовлечь студентов в имитируемую профессиональную среду.

Использование проектного метода позволяет развивать у студентов навыки критического мышления, дает возможность научить обучающихся самостоятельно работать с информацией, думать и аргументированно излагать свои мысли; уметь работать в команде, выполняя свою работу в коллективе. Отметим, что все вышеперечисленные умения относятся к деятельности человека, связанной с его профессией и специальностью, т.е. профессиональной деятельности. Мы видим, что данный метод приобретает особое значение в процессе подготовки специалистов, формировании у них социально и профессионально важных компетенций.

Нельзя не отметить, что в условиях информатизации современного общества вопрос формирования у студентов коммуникативных умений и навыков приобретает особое значение. Применение ИКТ предоставляет студентам возможность выбора и переработки современной информации, которая способствует развитию профессиональных компетенций и профессионального мышления, повышению мотивации к освоению дисциплин.

Таким образом, использование современных педагогических технологий при обучении студентов русскому языку как языку специальности способствует соединению русского языка с избранной специализацией, что способствует повышению качества и объема профессиональных знаний студентов. Это, в свою очередь, содействует подготовке квалифицированного специалиста определенного уровня и профиля, конкурентоспособного на рынке труда, компетентного, свободно владеющего своей профессией.

Список использованных источников

1. Кашлев С. Интерактивные методы обучения: учебно-методическое пособие. - Москва, 2011.

2. Полат Е.С. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования: учебное пособие для студентов высших учебных заведений.- Москва, 2009.

3. Мынбаева А.К., Садвакасова З.М. Инновационные методы обучения или как интересно преподавать: Учебное пособие. - Алматы, 2009.

4. Вейлланд Д. Компетентностный подход в правовом образовании // Проблемы правового образования в контексте модернизации общего образования: материалы Всерос. науч.- практ. конф.- М.,2002.

ӘОЖ 020.20 Бейсенбинов М.А.– ҚарТУ студенті (ТТ-20-1тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ, аға оқутышысы Садвакасова Р.М.

ҚАЗАҚСТАННЫҢ ҚАЗІРГІ САЯСИ ЖҮЙЕСІ.

Тәуелсіздік алғаннан бері Қазақстан Республикасы дамуының негізгі бағыттарының бірі тұрақты, тиімді жұмыс істейтін саяси жүйені құру болды. Бұл мәселеде қоғамның таңдауы бастан-ақ демократияға түсті,бұл саяси жүйенің осы түрінің жаһандық жетістіктерінің әсерлі демонстрациясымен де, қазақстандықтардың да осы ұйымға қосылу үшін тиісті әлемдік тәжірибені пайдалануға ұмтылуымен байланысты болды. Әсіресе, Қазақстан Республикасының Тұңғыш Президенті Н.Ә.Назарбаев «Реформаларды тереңдету,ұлттық келісілім арқылы жаңарған Қазақстанға» және «Тарих толқынында» кітаптарында кең ауқымды фактілік материалдар мен жеке бақылауларға сүйене отырып, 90 жылдарының әртүрлі кезеңдеріндегі Қазақстанның саяси жаңғыруының тарихи тәжірибесін талдайды [1]. Бұл еңбектер ТМД елдеріндегі, ең алдымен Қазақстан Республикасы мен Ресей Федерациясындағы саяси процестердің дамуын зерттейтін, қоғамды саяси, экономикалық және демократиялық жаңғырту теориясының әдіснамалық мәселелерін әзірлейтіндер үшін елеулі ғылыми қызығушылық тудырады. Қазіргі саясаттануда «саяси жүйе» түсінігі белгілі бір қоғам шеңберінде ұйымдастырылған саяси қызмет пен саяси қатынастардың барлық негізгі аспектілері мен элементтерін қамтитын категория ретінде әзірленді. Саяси жүйенің бірқатар өзіне тән белгілері бар: саяси билік оның шеңберінде жүзеге асырылады; ол әлеуметтік ортаның сапасына және ел халқының әлеуметтік ортаның сапасына жәнеел халқының әлеуметтік құрылымына байланысты; салыстырмалы дербестікпен сипатталады [2, б.97]. «Саяси жүйе» категориясы таптардың, әлеуметтік, этникалық топтардың саяси мүдделеріне терең еніп, саяси құбылыстардың өзара байланысын түсінуге мүмкіндік береді. Себебі, жоғарыда аталған элементтердің негізгі мақсаты – адамдардың саясаттағы іс – әрекетінің тұтастығын, бірлігін және олардың мемлекетпен байланысын қамтамасыз ету. Сонымен қатар, институционалдық көзқарас уақыт пен кеңістіктегі саяси құбылыстардың тұрақты және нақты сипаттамаларын белгілеуге мүмкіндік береді.Бұл тәсілдің мәні жеке тұғалардың өздері саяси жүйенің элементтері ретінде әрекет ете алмайтынын көрсетуге арналған ұйымдық критерийді көрсетеді.Адамдар саяси емес, әлеуметтік – биологиялық болып туады. Осы күштердің ықпалымен саяси партиялар құрылады. «Партия» термині латынның «partis» - топ, бөлік деген сөзінен шыққан. Саяси партиялар – халықтың бір бөлігінің мүддесін қорғайтын және мемлекеттік билікті жаулап алу, сақтап қалу және оны жүзеге асыру немесе оған ықпал ету арқылы жүзеге асыруды мақсат ететін пікірлестердің ұйымдасқан топтары [3, б. 159].

Қазақстанның даму жолы – ол қоғамның саяси ырықтандыруымен дәйекті түрде қолдау тапқан озық экономикалық реформалары бар

эволюциялық жол. Конституцияға қабылданған түзетулерді жүзеге асыру Қазақстанның саяси тұрақтылығымен мойындалған экономикалық жетістіктерін нығайтады. Жалпы конституциялық реформаның төрт бағыты бар:Парламенттің өкілеттіктерін кеңейту; Ел өміріндегі саяси партиялардың рөлінің айтарлықтай артуы; Сот-құқықтық жүйені жетілдіру және адам құқықтарын қорғау жүйесін нығайту. Функцияларын мәслихаттар атқаратын жергілікті өзін - өзі басқаруды нығайту. Қазақстанның саяси жүйесінің даму логикасы парламенттік сайлау нәтижелері бойынша үкіметті саяси партиялардың құру қажеттілігіне әкелді. Жоғарыда айтылғандардын саяси – құқықтық режимдердің табиғатын, мәнін, мақсатын, олардың барлық алуан түрлілігін және өзара әркеттесуің жан-жақты зерделеу заң шығармашылық үшін де, құқық қолдану тәжірибесі үшін де маңызды екендігі шығады. Оларды жан - жақты талдау мемлекеттік– құқықтық реттеу механизмін жетілдіруге, оның тиімділігін арттыруға айтарлықтай ықпал ете алады.Болашақта бұл мәселе қазақ заң ғылымының маңызды салалардың біріне айналу көзделіп тұр.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1.Қадыржанов Р. Қазақстанның саяси жүйесінің консолидациясы: мәселелері мен болашағы.Алматы, 1999 ж.

2. Матузов Н.В., Малько А.В. Мемлекет және құқық теориясы. – 96 б

3.Иванников И.А. Мемлекет және құқық теориясы. - С. 159.

ӘОЖ 020.20 Бейсенбинов М.А.– ҚарТУ студенті (ТТ-20-1тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ оқытушысы, г.ғ.м. Аубакиров Е. Ж.

МАМАНДЫҚТАН ТРАНСФЕССИЯҒА КӨШУ: КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ПРИНЦИПТЕРІНІҢ ТРАНСФОРМАЦИЯСЫ.

Бүгінгі таңда білім әртүрлі ғылыми және өндірістік салалардың өзара әрекеттесуінде, тоғысуында көрінеді. Ақиқат «байланыстарда, қарым-қатынастарда, ауысуларда, «сфера арасында» және «өзара өмір сүруде »[1] сызықтық емес желілік өзара әрекеттесулерде және білімнің әртүрлі салаларының коммуникативтік тоғысында»[2,б. 107-111] ашылады. Мұндай тоғысу бірте-бірте өткен кәсіптік салалардың айқын шекараларын өшіреді, бұл мамандық бейнесінің өзгеруіне әкеледі. Әрине, мамандықтың жаңа келбеті де заман талабын көрсетуге дайын жаңа мамандарды қажет етеді. Олар біліммен, өзінің кәсіптік аймағымен және басқа да кәсіп өкілдерімен өзара әрекеттеседі. Жаңа кәсіпқойлар – транскәсіпшілер – қазірдің өзінде басқа білім кеңістігін қажет етеді. Трансфессия- бұл ең бастысы өту, кетпеу, болғанды түзеу емес, үнемі өту, өту, жеңу, өтпелі кезеңде болу.

Мамандықтың жаңа имиджін, сонымен қатар заманауи маманға қойылатын талаптарды бекіту қажет. Мамандықтар енді бір білім саласымен анықталмайды, керісінше, олар пәндік шекараларды теңестіруге, қарым-қатынасқа, тоғысуға және ашық диалогқа ұмтылады. Қарым-қатынас қазіргі кәсіби салада басым әрекетке айналуда. Қарым-қатынас арқылы проблемалық мәселелер қалыптасады, шешімдері табылып, өзара әрекеттесу үшін жаңа перспективалар ашылады. Өткеннің пәндік білімінің құндылығы бірте-бірте пәнаралық өзара әрекеттестік құндылығымен ауыстырылады. Ақиқат өзара әрекеттесу процесінде ғана ашылады. Жаңа кәсіп басқа мамандарды – транскәсіптерді «күтеді». Трансфессионалдардың кәсіби тұлғасы бұрынғыдай кәсіби дәстүрмен анықталмайды. Тұлға пластикалық – ашық – тұрақты өзгерістерді қабылдай отырып, әртүрлі онтологияларда, әлемнің әртүрлі суреттерімен, әртүрлі мәдениеттер аясында жұмыс істеуге мүмкіндік береді.

Сәйкесінше, транскәсіптік тәрбие басқа принциптерге құрылады. Біріншіден , білім беру енді уақыт пен кеңістікпен шектелмейді – транскәсіптік мүлде басқа форматтарда, үлгілерде және тәжірибелерде өмір бойы білім алуға бағытталған . Бұл институттандырылған білім беруді ғана емес, сонымен қатар басқа (көбінесе бәсекелес) білім беру мүмкіндіктерін - бейресми білім беруді, қосымша білім беруді дамыту есебінен мүмкін болады. Транскәсіптің үздіксіз білім беруі кәсіби траекториялардың қазіргі сызықты емес, ауыспалы, таңдамалы әлеміне жауап болады.

Екіншіден, білім киелі білімнің бір жақты берілу үрдісінен тұлғалық мағынаны үнемі тудыру процесіне айналады. Қазіргі шындықтағы білім беру жүйесі «кепілдендірілмеген мағыналар әлеміне» жол көрсетушіге айналатыны атап өтіледі[4] – демек, жеке мағыналарды құрастыруды үйрету басты мақсат

болып табылады. Бұдан шығатын болсақ, білім тұрақты білімге емес, ойлауға – оның туу процесіне бағытталған. Өмір бойы біліммен белсенді (шығармашылық) әрекеттесуге, ойлаудың әртүрлі түрлерімен, идеялар мен контексттер әлемінде, әртүрлі мәдениеттерде жұмыс істеуге дайын маманға сұранысты «түсіне отырып», білім беру өзінің әдістемесін қайта қарап, қайта бағыттауда. білім берудің коммуникативті сипаты туралы. Кәсіби әлемнің ашық диалогқа, мағынаны тудыруға және контекстік шындықты құруға бағытталған шығармашылық өзара әрекеттесуге қабілетті мамандарға деген жоғары қажеттілігі коммуникативті құзыретті транскәсіптік құзыреттер картасында ең маңызды етеді . Оқыту процесіндегі білім шығармашылық өзара әрекеттің нәтижесі болып табылады, оны «беру» мүмкін емес, оны «үйрету» мүмкін емес - ол тек белсенді, енгізілген диалогта туады.

Қорытындылай келе, тарих бойында білім беру кәсіптік дүниенің сын-қатерлеріне жауап беріп, оның ішкі құрылымын болашақ маманды кәсіптің шындығына барынша тиімді бейімдейтіндей етіп құрғанын атап өткен жөн. Ал егер бұрын болашақ маманды кәсіптік оқытудың ең алғашқы кезеңдерінде де үстемдік еткен күшті кәсіптік дәстүр кәсіпке бейімдесе, енді бейімделу элементі болашақ маманға мазмұнды тәжірибе жинақтауға мүмкіндік беретін білім беру кеңістігінің коммуникативті архитектурасы болып табылады. Ол кәсіп әлеміне кез келген белгісіздік пен өзгерістерге төзімді, ашық диалогқа дайын мамандарды шығаруға дайын – бұл транскәсіптік жобаның негізгі құрамдас бөлігі болып табылады.

Пайдаланған әдебиеттер тізімі

1. Батищев Г.С. Тиісті философиялық тұрғыдан шығармашылық // Философиялық-педагогикалық еңбектер. Жинақталған жұмыстар: 2 томдық 2 том: 1980 жылдардағы шығармалар. (II). Бийск: АГАО, 2015. 602 б.

2. Петрова Г.И. «Шекарадағы шындық»: түсінігі, мазмұны, мәдени-ағартушылық салдары // Философия мен ғылымдағы ақиқат мәселесі. Томск мемлекеттік университетінің еңбектері. Философиялық сериялар. 2008 ж., 279-том, 107–111-беттер.

3. Өстеміров К, Шаметов Р, Васильев И.Б. Професиональная педагогика. Алматы, 2005

4. Архипова О.В. Өмір бойы білім берудің философиялық және мәдени негіздері: классикалық емес контекст // Үздіксіз білім: XXI ғ. – 2013.

UDC 81.13 Bertisova Aisulu – Student of KarTU (BJD-21-1)
Research supervisor - Master of Pedagogical Sciences. Isina.N.T

THE USE OF "MIND-MAPPING" TECHNOLOGY FOR THE DEVELOPMENT OF WRITING SKILLS IN FOREIGN LANGUAGE LESSONS

What is the importance of learning a foreign language? In the last decade, the study of other languages of the world has been of particular interest. And this has an increasing impact on human consciousness and activity. Knowledge of a language except for the native and open speech today are a clear sign of knowledge and intelligence. Nowadays, as a result of globalization and internalization, culture and interethnic relations are developing in all spheres of our life. With the growth of exchange at universities, scientific conferences, joint ventures, tourist trips and exhibitions, the relevance of learning a foreign language increases. In addition, knowledge of several languages is the main sign of a successful person. A person's proficiency in a foreign language is an expression of his personal and professional development. After all, a person who has managed to establish cultural ties with another country should be confident in the development of his thinking.

In addition to knowledge of English, the skills of its study and understanding play an important role. Currently, modern educational standards are aimed at preparing an educated, thinking and creatively developed person who is able to adapt to the modern socio-economic environment. There are several different ways to learn a language along the way. Among them are often memorable actions-watching movies or TV shows, listening to music, memorizing rules and grammar, and playing exciting games. However, another unique method used when learning English is the "mind - mapping" or "intelligence map" technology.

An intelligence map is a way of fixing thoughts similar to how our mind is born and develops. They are also called a "mind-mapping" map, a mental map, or a diagram. Our thinking is not linear, but bright. This means that a thought generates a number of other thoughts, and any idea can be infinitely developed in all directions. The basic idea generates several basic thoughts, each of which is developed and concretized in an even smaller form. Any small thought is connected with some kind of global thought. All this can be represented by a mental map.

The mental "Mind-map" was developed by one of the first well-known writer, lecturer and consultant on the psychology of learning and thinking Tony Buzen. Today, "Mind Map" has become an indispensable tool for building system plans for many people. The principle of constructing any mental map can be represented in the words of its author: "Every bit of information entering the brain – every feeling, memory or thought-can be represented as a central spherical object, on which tens, hundreds, thousands and millions of rays diverge."

Let`s discuss how the "Mind-mapping" make learning English easier. An intelligence map is a system that combines all thoughts into a single scheme. That is, the same thing will happen in English. Grammar, rules, vocabulary, learning

process - all this can be easily and quickly learned with the help of an intelligence map. If the question arises "How will this be implemented?", then we will look at each section separately.

Mind maps are a great way to work consciously with grammar. They help to sort out all the rules on the shelves and summarize the available knowledge from the system. Firstly, when studying a particular grammatical topic, it is necessary to use flashcards. As a rule, it includes the form and conditions of its application. This is especially true for studying the time system, since almost everyone has multiple use cases. Secondly, it is a great tool for summarizing your knowledge. You can draw conclusions on the topic by writing the accumulated thought and keywords in one drawing. That is, a tool that helps to keep all the conscious information in mind.

The “Mind-map” is a great alternative to writing and memorizing words. The most rational way to use this map is to place words of the same category on this map (for example, food, clothing, animals, etc.). In addition, it is useful to group keywords on important topics.

Using the “Mind-mapping” when reading in any language allows, firstly, to read and analyze carefully; secondly, to memorize the read text; thirdly, to repeat the previously read text from the finished card. Thus, reading and listening allow you to memorize new words.

When writing any text, abstract, the “Mind-map” helps to systematize the thought first. For example, if you get one thought in the introduction, you can simplify the writing process by dividing the arguments into the main part. That is, it is a good opportunity to systematize a thought within the framework of one topic and take this topic away.

Summing up, we would like to say that the “Mind Map” method, invented by Tony Buzen, is an indispensable source of knowledge for anyone. We believe that this method, which trains hearing daily and makes the brain work, improves intelligence, is an easy and effective way for any soul. Because memorizing the usual grammar not with words, but with pictures, memorizing new words necessary in everyday life by placing words on a map, and using a reading method that brings thoughts into one node is a fruitful idea and success. This means that with the help of a mental map, you can develop and achieve some goals.

Bibliography

1. Bershadsky M.E. The method of intelligence maps // 2021,

2. Apatova N.V. Information technologies in school education//2009

УДК 37.378 Бертісова А. - ҚарТУ студенті (БЖД-21-1 т.)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ кафедра оқытушысы Докучаева Н.В.

ПОЛИМӘДЕНИ БАЙЛАНЫСТЫ ЖҮЗЕГЕ АСЫРУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ КӨПТІЛДІ

Қоғамдағы орасан зор өзгерістердің бір бөлігі ретінде адамдарда жаңа көзқарастар, мінез-құлық үлгілері, құндылық бағдарлары пайда болады, оларды басқа тілде сөйлейтін коммуниканттар әртүрлі түсіндіреді. Бұл «кері таңдау» алаңын жасайды [1, б. 20], «көптілділік» ұғымын оның әлеуметтік маңыздылығы тұрғысынан қайта қарау. Осыған байланысты мәдениеттердің басқа тілдерін түсінуге көшу қажеттілігі туындайды, бұл өз кезегінде адамдардың көптілді мәтінді түсіну, түсіндіру және бейімдеу қабілетінің қалыптасуына әкеледі. Осылайша, көптілділікті түрлендіруші қоғамның аспектілерінің бірі ретінде қарастыруға болады, ол әртүрлі тілдерде үнемі өсіп келе жатқан байланыстар саны жағдайында даму қажеттілігімен байланысты.

Тілді түрлендіру процесі адамның көптілділік феноменімен байланысты құндылық ретінде қарастырылатын және мәдениеттің ерекше түрін тудыратын оның қоғамшылдығын арттыру қажеттілігінің болуы арқылы жүзеге асады. Көпмәдениетті құбылыстардың өсу динамикасы адамның даму аспектілеріне, мәдениетті, материалдық және рухани құндылықтарды, өз дәуірінің мінез-құлық формаларын меңгеру аспектілеріне ағылады.

Айта кету керек, мәдениет адамның шығармашылық әрекетін білдіреді, оның нәтижесі басқаларға түсінікті ойларды, дәстүрлерді, мұраттарды, ұмтылыстарды білдіретін белгілі бір өнім болып табылады.Айта кету керек, мәдениет дегеніміз адамның шығармашылық әрекеті, оның нәтижесі басқаларға түсінікті ойларды, дәстүрлерді, мұраттарды, ұмтылыстарды білдіретін белгілі бір өнім.

Нәтижесінде қоғамда көпмәдениетті қауымдастық – түрлі этностардың, конфессиялардың және әлеуметтік мәртебелердің өкілдері өзара әрекеттесетін ақпараттық-білім беру кеңістігі қалыптасты. Мемлекет басты саяси құндылық ретінде қарастырылса, тіл – ұлттың өмір сүруіне, дамуына қажетті мәдени құндылық. Кез келген тіл – өмір салты, құндылық бағдарлары, мінез-құлық философиясын қалыптастыратын өзіндік мәдени код. Тіл мәдениеттің шынайылығы мен бірегейлігінің белгісі бола отырып, мәдениетаралық қарым-қатынаста делдал қызметін атқарады.

Анықтамаға сәйкес, мәдениетаралық коммуникация ең маңызды құрамдас бөлігі тіл болып табылатын әртүрлі мәдениеттерге жататын адамдар мен топтар арасындағы қарым-қатынас пен қарым-қатынастың әртүрлі нысандарының жиынтығы ретінде түсініледі. «Тіл мәдениеттен тыс өмір сүрмейді, яғни біздің өмір салтымызды сипаттайтын практикалық дағдылар мен идеялардың қоғамнан тыс тұқым қуалайтын жиынтығы» [1].

Сонымен бірге, қазіргі заманның әлеуметтік-мәдени траекторияларының оң әлеуеті оларды көптілді мәдениеттің аспектілерінің

бірі ретінде зерттеуді болжайтынын атап өткен жөн. Сонымен бірге көптілді мәдениет жоғары сөйлеу және коммуникативті мәдениеттің арқасында адамның идеялары мен тұжырымдамалары, құндылықтары мен қасиеттері, танымның әмбебап әдістері мен мәдени іс-әрекеттің гуманистік технологиялары жүйесі ретінде зерттеледі, сондай-ақ қолданылады. сырттан келетін жаһандық деструктивті процестерді бейтараптандыру [2].

Біз М.Е. Рябова қоғамның әртүрлілігінің көбеюі оның тұрақтылығының негізі болып табылады, оның ішінде жаңа мағыналардың әлеуетті тасымалдаушысы ретінде, өйткені әртүрлілік тарихтың өсіп келе жатқан сын-қатерлеріне тиімді жауап беру мүмкіндігін ашады. Адамдарға табиғи, ал егер олар жеткіліксіз болса, жасанды әртүрлілік көздері қажет, онсыз шығармашылық процесс мүмкін емес, көбею мүмкін емес [3].

Қоғамдағы адамдардың өзара әрекеттесуін, оның ішінде коммуникация жүйелерінің жұмыс істеуін қамтамасыз ететін тасымалдау механизмі коммуникация екенін атап өткен жөн. Бұл тұрғыда коммуникация адам дамуы мен қоғамның қозғаушы күштерін барабар түсіну үшін алғышарттарды құра отырып, конструктивті қызметтің анықтаушы факторы болып табылады.

Көпмәдениетті коммуникация аясын кеңейтуге көшу қоғам дамуының сапалық жағынан басқа траекториясына серпіліс жасауды білдіреді деп айтуға болады. Өркениеттің бүкіл ғұмырында қоғамдық қозғалыстың әрбір қадамы субъектінің тарихи қалыптасқан қабілеттерін қамтиды. Әлеуметтік эволюция процесі өзін-өзі жетілдіру логикасының даму заңдылықтарын зерделеу арқылы, кез келген тілде сөйлеушінің көптілді кеңістікке бейімделу қабілетінің пайда болуы арқылы пайда болады және ашылады. қоғамды өзгертудегі сапалы өзгерістердің қозғаушы факторы болып табылатын көпмәдениетті коммуникация аясындағы тілдер.

Әдебиеттер тізімі:

1. Садохин А.П. Мәдениетаралық қарым-қатынас теориясына кіріспе. – М.: Жоғары мектеп, 2005. – 310 б.

2. Буланкина Н.Е. Көптілді білім беру кеңістігін ізгілендіру. Докторлық диссертация. – Барнаул, АМУ, 2005. – 450 ж

3. Рябова М.Е. Қазіргі қоғамдағы көптілділік: шындықтар мен перспективалар. – Қол жеткізу режимі: https://cyberleninka.ru/article/n/poliyazychie-v-sovremennom-obschestve-realii-i-perspektivy/viewer

ӘОЖ 159.9.15.31.31 Білəл Ж.Т.ҚарУ (ПиМО21-1к тобы)
Ғылыми жетекшісі - магистр, аға оқытушы ҚарУ Исина С.С.

МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДА ҚИЫНДЫҒЫ БАР ОҚУШЫЛАРДЫҢ ЖЕКЕ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ ЖӘНЕ ОЛАРҒА СЕБЕПШІ БОЛАТЫН ФАКТОРЛАР

Қиын баланың мәселесі бойынша алғашқы зерттеу жүргізген П. П. Бельский кәмелетке толмағандардың мінез-құлқындағы қиындықтары бар балалардың ішкі әлемін қарастырды. В. В. Трифоновтың зерттеулерінде «мектептегі қиын бала-бұл күнделікті педагогикалық әсерге ұшырамайтын, өзіне, ерік-жігеріне, мұғалімнің күшіне, қажырлы педагогикалық еңбекке үнемі қосымша уақытты қажет ететін оқушы» деп анықтама берген. Г. А. Фортунатовтың зерттеулерінде «қиын балаларға» сәтсіз және тәрбиелік әсер етпейтін балалар мен психикалық бұзылулардан зардап шеккендер жатады.

Қазіргі кезде психологияда қиын бала түсінігінің бірыңғай анықтамасы жоқ. Бұл шексіз ұғым, ол жеке адамның өзгеру құбылысын жинақтаушы. Осы категориядағы балалардың жалпы адамдық және өзге ешкімде қайталанбайтын қасиеттері, әлеуметтік және биологиялық факторлардың ықпалымен қамтамасыз етіледі [1].

Ғалымдардың бірқатары қиын балалардың пайда болуын өмірдің қолайсыз және әлеуметтік-биологиялық факторлармен байланыстырды.

А. А. Невский отбасында, мектепте қиын баланың пайда болуын жеткіліксіз оқу-тәрбие жұмысымен түсіндірді. Яғни, ата-аналар тарапынан, мектеп қабырғасынан жылулықты сезінбеген, мейірімділікті көрмеген, өмірде зұлым, агрессивті, қатыгез болып өсіп, ешкімге керек емес деп санайтын оқушы. Қиын оқушының пайда болу себептерін анықтай отырып, біз, біріншіден, отбасындағы тәрбиеге, екіншіден, мектептегі тәрбие жұмысына ерекше назар аударамыз.Өйткені, көптеген психолог ғалымдардың зерттеулеріне жүгінетін болсақ, оқушылардың мінез-құлқындағы қиындықтардың пайда болу себептерін отбасындағы дұрыс тәрбие бермеудің салдарынан болатындығын анықтады:

1) отбасының әлеуметтік және экономикалық жағдайы;
2) ата-ананың баласына немқұрайлы қарауы;
3) қараусыз қалған бала немесе шектен тыс қамқорлық.

Егер қазір жас ата-аналар өсіп келе жатқан баланы қатты еркелетеді деп айтсақ, біз қателеспейміз. Шамадан тыс мадақтау мен шамадан тыс әдепсіздікте өскен бала ешқандай күш-жігерсіз байқағысы келеді, әлсіз, тәуелсіздікке қабілетсіз бала болып өседі, егер мұғалім ескерту жасаса жылайды. Сонымен бірге, ата-бабаларымыз айтқандай, «Үйлену оңай, отбасын құру қиын», қара көзді балалар толық емес отбасында немесе жетім балаларға арналған баспанада тәрбиеленеді, өйткені қазіргі жастардың отбасылық өмірге дайын еместігі, немқұрайлылығы осының дәлелі десек те болады. Не анасының жылылығын, не әкесінің мейірімділігін, тәрбиесін

көрмей өскен баланың психикасы жарақатталып, қиын балалар санының қатарына қосылады.

Сонымен балалардың мінез-құлқындағы қиындықтардың пайда болу себебі, біріншіден, отбасы тәрбиесі десек, екіншіден, мектептегі оқу-тәрбие жұмысындағы кемшіліктермен сипатталады [2].

Бала мектепке келген сәттен бастап оқушы - мұғалім мен оқушы-оқушы арасындағы қарым-қатынас қалыптаса бастайды. Мұндай қарым-қатынасты орындау бастапқыда оқушыға қиындықпен беріледі. Мектептегі мұғалімнің барлық балаларға қоятын талаптары да бірдей болуы керек. Дегенмен, кейбір мұғалімдердің сүйікті және ұнатпайтын студенттері бар (жаман үйрек). Бұл мұғалімнің оқушылармен қарым-қатынас орнатуын қиындатады. Мұғалім жақсы бағалар қояды және жақындарын қолдайды, ал қалған балалар қанша тырысса да, шетінде қалады, бұл оқушылардың оқу мотивациясының төмендеуіне әкеледі.

Мінез-құлқында қиыншылығы бар оқушыларды әдетте екі топқа бөліп қарастырады:

1. Тән кемтарлығы және жан жарақаты бар оқушылар;

2. Отбасында, мектепте тәрбиелеуден шет қалған, жеке басын қалыптастыруда сыртқы кері факторлардың, әлеуметтік жағдайдың әсері болған және өтпелі кезеңнің күрделілігінен мінезі дұрыс қалыптаспаған оқушылар.

Қазіргі уақытта мектепте бала дөрекі әрекеттер жасағанда, тәртіпсіздік танытса, ата-аналар мұғалімнің немесе тәрбиешінің тәрбиесін кінәлі деп санайды. Тәрбие негіздері бала туылғаннан кейін басталады. Баланы материалдық жағынан қамтамасыз ету үшін ата-аналар күні бойы жұмыс істегендерін, балаларының ешкімнен кем болмауы үшін жұмыс істегендерін қалайды. Алайда, қараусыз қалған балалар тез және жаман мінез-құлыққа бейім. Бос уақытында баласының не істейтінін, қайда баратынын және немен айналысатынын білмейтін ата-аналар қанша. Осылайша, біз балаға материалдық қажеттіліктен гөрі рухани қажеттілік қажет деп санаймыз.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. *Серкебаев Қ. "Қиын балаларға көмек." «Ұлағат» журналы, 2016/1*
2. *Қожахметова К. "Қиын балалар жайлы түсінік" «Ұлағат» журналы, 2011/1.*
3. *Аубакирова Ж. Ойынның бала психологиясына әсері //Ізденіс. 2017. №4-5, 203-208 б.*
4. *Елубаева С. Дидактикалық ойын оқыту әдістерінің бірі //Бастауыш мектеп 2000. №2, 7-12 б.*
5. *Қаратаева F. Ойын адам психологиясын дамыту факторы. //Қазақстан мектебі 2006. №5, 20-26 б.*

УДК 613.71 Боголюбов Б.А. – студент КарТУ (гр. АиУ-20-3)
Научн. рук. – ст. преп. КарТУ Саденов Р.М.

ОСНОВЫ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ЗАНЯТИЙ ПО ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЕ, ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ФИТНЕС-ПРИЛОЖЕНИЙ ДЛЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ЗАНЯТИЙ.

Как сказал древнегреческий философ Плутарх: «Движение – кладовая жизни». И это утверждение так же относится и к человеку, ведь формирование человека на всех этапах эволюционного развития происходило в неразрывной связи с мышечной активности, так что человеку просто жизненно необходимо заниматься мышечной активностью для поддержания тела в нормальном здоровом состоянии.

Для достижения хороших результатов, благодаря многолетним исследованиям разных ученых, были выработаны 3 главных принципа тренировок:

1. Тренируйтесь через день или хотя бы три раза в неделю
2. Тренируйтесь непрерывно в течение 20 минут.
3. Тренируйтесь энергично, но следите за своим дыханием.

Так же Министерство здравоохранения определило минимальную норму недельного объема двигательной активности студента - десять часов. Сюда входят не только полноценные тренировки, но и такие занятия, как обязательная утренняя гимнастика и физкультпаузы.

Утренняя гимнастика помогает организму прийти в работоспособное состояние, укрепляет двигательный аппарат, сердечно-сосудистую, нервную и дыхательную систему.

Утренняя гимнастика не должна утомлять, она должна проводиться в хорошо проветренном помещении или на улице. В комплексе утренней гимнастики должны быть упражнения для всех мышц тела, которые выполняются со своим весом или с легкими гантелями (для женщин – 1,5-2 кг, для мужчин – 2-3 кг). Рекомендуют выполнять следующие упражнения: медленный бег, ходьба, упражнения на гибкость рук, ног, шеи и туловища, силовые упражнения с небольшим отягощением, наклоны и приседания, прыжки. Нагрузку следует повышать постепенно. Для заминки подойдет легкий бег и ходьба.

Физкультпауза – это кратковременные физические упражнения для расслабления, восстановления дыхания, переключения работы мышц, занятых в производстве. Проводится 1-2 раза за рабочий день. Её длительность составляет 5-10. В основном в физкультпаузу включены несложные дыхательные упражнения, а так же упражнения на растяжку. Если сидячая работа, то стоит больше внимания уделить аккуратному разминанию мышц спины, шеи и таза. Так же стоит сделать разминку для глаз: это могут быть повороты глаз вправо и влево.

Самостоятельные тренировочные занятия рекомендуют проводить не менее 2-х раз в неделю по 1-1,5 часа во второй половине дня. Важно, чтобы тренировка была не раньше, чем через 2 часа после приема пищи, и чтоб после тренировки до следующего приема пищи или сна прошел час. Тренировочное занятия должно носить комплексный характер. Оно состоит из разминки, основной части и заминки. Разминка чуть ли не важнейшая часть: во время нее организм нужно разогреть и подготовить к основной части во избежание травм. Рекомендуют начинать с ходьбы и медленного бега, после переходя к гимнастическим упражнениям на все группы мышц. Упражнения начинаются с упражнений для мелких групп мышц, переходя к более крупным мышцам туловища и заканчивая упражнениями для ног. После упражнений силового характера и растягивания следует выполнять упражнения на расслабление.

В основной части тренировки происходит развитие физических и волевых качеств, таких как сила, скорость и выносливость. Такая часть основной тренировки, как атлетическая гимнастика, способствуют гармоническому развитию мускулатуры тела, улучшают осанку. Она включает в себя работу с различными отягощениям, такими как гантели, гири, штанги. Вес отягощений выбирается таким образом, чтобы каждое упражнение можно было выполнять 8-10 раз подряд. Для развития абсолютной силы в каком-либо движении вес отягощения увеличивается, а число повторений уменьшается. Для развития силовой выносливости, уменьшения жировых отложений применяются отягощения меньшего веса с большим числом повторений.

Для заминки следует выполнить медленный бег, переходящий в ходьбу, а так же упражнения на расслабление.

Если нет возможности ходить в зал с тренером или хочется заниматься самостоятельно, то сейчас есть большое количество приложений, которые сами подскажут вам упражнения для различных тренировок, а так же дадут инструкции по их выполнению. Ниже рассмотрим некоторые из них.

Workout Trainer – приложение с большим количеством упражнений без спортивного инвентаря, из-за чего их можно делать дома или на улице.

Фитнес тренер FitProSport – бесплатное приложение с большой базой упражнений, а так же с подробными профессиональными инструкциями по их выполнению.

Nike+ Training Club - в нем доступно более 150 тренировок по нескольким направлениям, есть варианты работы со снарядами, есть тренировки без снаряжения, адаптированные для занятий дома. Подходит как для начинающих, так и продвинутых спортсменов.

Список использованной литературы:

1. *https://tinyurl.com/2p9euhv4*
2. *https://tinyurl.com/ycy9azsf*

УДК 372.881.111.1

Бощанова Б.Е - «Болашақ» Академиясының студенті (ДИН-20-1с гр.)
Ғылыми жетекшісі - «Болашақ» Академиясы ИЯиМК кафедрасының аға оқытушысы, п.ғ. Маербекова А.Е

ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНА ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУДА МОБИЛЬДІ ҚОСЫМШАЛАРДЫ ҚОЛДАНУ МЕХАНИЗМДЕРІ

Еліміздің барлық саласын цифрландыруды жетілдірудегі негізгі мақсат – бәсекеге қабілеттілікті арттыру болса, ел болашағын оқытып тәрбиелейтін білім беру саласында сапаны арттыру негізгі мақсат болып табылады. Білім беру саласында жаңа ақпараттық технологияларды қолдану – ол жай техникалық құрал емес, сонымен бірге жаңа ақпараттық-коммуникациялық технология және білім беру жүйесіндегі сабақ берудің жаңаша әдістер жүйесі[1, б 21].

Жаңа ақпараттық құралдарды ағылшын тілі сабағында қолдану көп нәтижеге жеткізеді. Мәселен, үлгерімі төмен оқушыларға көмектеседі; оқушылардың шығармашылығын арттырады; жеке жұмыс істеуге, сабаққа деген қызығушылығын арттыруға; сабақта пайдаланылатын көрнекіліктердің санын молайтады; грамматикалық құрылымдарды оңай түсінуге көмектеседі; оқушылардың есте сақтау, есту, көру, сөйлеу, ойлау қабілеттерін дамытады; пікірталас, талдау, анализ жасау мүмкіндіктерін жетілдіреді [2]. Сондықтан инновациялық технологияларды қолдану мұғалімнің әрекетін белсенділендіріп, сабақтың нәтижелілігін ұлғайтады, ал оқушылардың білім меңгеру ынтасымен талабын, зияткерлік мүмкіндіктері мен шығармашылық қабілеттерін дамытады.

Бүгінде қолымыздағы техникалық құралдар көмегімен әр сабағымызды оқушыны қызықтыра алатындай етіп өткізуге толық мүмкіндік бар. Бұл мүмкіндікті ұстаздар ұауымы ұтымды қолдануы тиіс.

Өзім нәтижелі қоланатын қосымшалар туралы айтып өтер болсам, алдымен **Jamboard** қосымшасын атар едім. Бұл көптеген қатысушыларға нақты уақыт режимінде қашықтан жұмыс істеуге мүмкіндік беретін интерактивті онлайн-тақта. **Padlet** онлайн қызметі сіз немесе кез келген адам өз қолтаңбаңызды қалдыра алатын, суретті тіркей алатын, файлды немесе хабарландыруды орналастыра алатын қосымша. **Quizlet** – оқушылардың білімін тексеруде, жаңа сөздер мен терминдер үйренуде, ережелерді еске сақтауда аталған әдісті қолдану оқушының есте сақтауын жақсартады [3].

Бүгінде заман талабына сай тіл үйренуге деген сұраныс өте көп. Өскелең ұрпақтың талаптануы қуантады. Бұл жағдай мені ізденіске итермеледі. Өз

ізденісімнің нәтижесінде оңай әрі тиімді, тіл үйренушілер арасында үлкен сұранысқа ие мобилдік қосымшаларды тауып, өз тәжірибемде қолданып көрдім. Оқушылармен тіл үйрену жұмыстарында өз тәжірибемде белсенді қолданатын 10 мобилдік қосымшаны атап өтейін. Олар:

1. Lingualeo
2. Duolingo
3. Drops
4. Wordreal
5. Visual Vocabulary
6. EWA
7. Aword
8. Lingvist
9. Английский 4 YOU
10. Emister

Міне бұл қосымшалар маған сабақ үстінде де, арнайы үйірмелерде де көмекші бола алады[4]. Өз бетімен тіл үйренгісі келетін шәкірттеріме де ұсынып отырамын.

Баяндамамды қорыта келе, Цифрландыру – Қазақстанның озық ел атану жолындағы басты құралы кенін естен шығармағанымыз абзал дегім келеді[5]. Демек мобилді қосымшаларды неғұрлым көбірек қолдану соғұрлым нәтижеге жақындата түспек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *Білім саласын цифрландыру мәселесі қаралды // Егеменді Қазақстан.- 2018. - 20 наурыз. – Б. 21.*
2. *http://nci.kz/ru/content/uchebno-metodicheskie-posobiya-po-ispolzovaniyu-cifrovyh-obrazovatelnyh-resursov-v-uchebnom - сандық білім беру ресурстарының қолданылу әдістемесі.*
3. *2017-2021 жылдарға арналған «Цифрлық Қазақстан» мемлекеттік бағдарламасы. – Астана: 2017ж.*
4. *Игілігі мол цифрлы қоғам // Егемен Қазақстан. - 2018.- 2 ақпан. – Б. 12. Абай Асанкелдіұлы.*
5. *Қазақстан мектептерінде ағылшын тілін үйрету журналы. – Алматы:*

УДК 79:347.167.1 Волоконцев А.А. – студент КарТУ (гр. ЛОГ-20-2)
Научн. рук. – зав. каф. ФВ, к.п.н., Головин И.Л.

ОТНОШЕНИЕ МИРОВЫХ РЕЛИГИЙ К СПОРТУ

В здоровом теле здоровый дух
(Пословица)

В наше время многие люди стали воспринимать религию как атавизм, как пережиток прошлого, от которого нужно избавиться, на деле же все вовсе не так: религия и по сей день играет важнейшую роль как социальный институт: в частности, она выполняет крайне значимую функцию – мировоззренческую. Спорт же стал восприниматься человечеством как средство получения хорошей фигуры для возможности похвастаться, хотя изначальное его предназначение вовсе не в этом. Учениям мировых религий более тысячи лет, соответственно, их отношение к каким-либо проявлениям в обществе не может быть не авторитетным. Как соотносятся понятия религий и спорта? Противоречат ли они друг-другу? Правда ли, что заниматься спортом – грех, потому что это забота не о душе, а о плоти? Эти и другие вопросы рассмотрим далее.

Как известно, существуют три мировые религии: Ислам, Буддизм и Христианство: они имеют огромное влияние на всем мировом пространстве, но живя в Казахстанском обществе, ценности и традиции которого уходят корнями в Ислам, начать следует именно с рассмотрения его позиций.

Согласно статье издательства Muslim Village, «Всевышний Аллах предписал человеку заботиться о своем теле и здоровье наилучшим образом. Как говорится в хадисе, «Поистине, у твоего тела есть на тебя право». Чрезмерная полнота как последствие переедания, безволие и физическая леность являются недугами, которые порицаются в исламе. При этом занятия в спортзалах в откровенной одежде – это далеко не полезно, заниматься спортом можно и нужно в доступных условиях, без лишних соблазнов. Так же, в целом, согласно социологическим опросам, сама религия Ислам ассоциируется у людей со странствующим воином, который априори не может быть физически слабым. Вообще, в странах Арабского континента мужчины отличаются физической крепостью и мужеством, чего, увы, нельзя сказать о всех мужчинах и юношах нашего континента.

Раз уж речь пошла о континентах, то предлагаю переместиться в Индию - эпицентр Буддизма, который не так распространен на нашем пространстве, но имеет место в мире. Буддисты считают тело «темницей души», соответственно забота о нем – это нечто излишнее, среди буддистов огромное количество аскетов, которые себя изнуряют не только голодом, но и очень длительной задержкой дыхания, но иногда и это бывает полезным. Тем не менее, с чем у всех ассоциируется Буддизм? Безусловно, с йогой. Если убрать все ритуальные элементы сего действа, то мы получим самую обычную ЛФК, польза которой колоссальна, а это значит, что и здесь элементы физической активности имеют большое значение.

Очень тонкое отношение к телу наблюдаемо в Христианстве, где тело хотя и является Храмом Божиим: «*Или не весте, яко телеса ваша храм живущаго в вас Святаго Духа суть, Егоже имате от Бога, и несте свои?»*, но и является той самой плотью, источником страстей и греха, отводимой на второй план после души: *«Не уповай, душе моя, на телесное здравие и на скоромимоходящую красоту…» ,* т.е. здоровье для христианина – далеко не самая главная вещь, думать нужно больше о душе, но это вовсе не значит, что о теле думать не нужно. Сам Господь Иисус Христос, согласно Предания, работал до явления народу плотником, значит физически слабым не был. Христианство учит заступаться за тех, кто слабее тебя, защищать своих ближних: это значит, что забывать про спорт никак нельзя и нужно быть всегда в форме, но не делать это центром своей жизни и перетруждаться. Стоит подметить, что очень активная игра – большой теннис была придумана доминиканскими монахами, значит и спортивные игры в жизни христианина могут и должны быть.

Вывод напрашивается сам собой: не важно, какую религию ты исповедуешь, в какого бога веруешь, или не веруешь, забывать о спорте никак нельзя: нужно всегда поддерживать свою фигуру в тонусе, а если ты юноша или мужчина – уметь дать отпор противнику, защитить своих ближних и себя самого. Занимайтесь спортом!

Список использованных источников

1. *https://islam-today.ru/veroucenie/kak-otnositsa-k-sportu-islam/*
2. *Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета (1 Кор 6:19).*
3. *Канонник. Издательство Московской Патриархии, 2012 г.*

УДК 323.2-053.6 Волоконцев А.А. – студент КарТУ (гр. ЛОГ-20-2)
Науч. рук. – м.ф.н Шарипова Р.М.

ЦЕННОСТИ ПОЛИТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ МОЛОДЕЖИ КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ КАК ФАКТОР ОПРЕДЕЛЕНИЯ ИХ ОТНОШЕНИЯ К ПОЛИТИЧЕСКОЙ ЖИЗНИ В КАЗАХСТАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ (НА МАТЕРИАЛАХ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ)

Изучение ценностей политической культуры молодежи является важной составляющей политической культуры и политической системы в целом. Ценности политической культуры молодежи, определяют политический сценарий будущего развития страны, говоря словами К. Мангейма: «Молодёжь ни прогрессивна, ни консервативна по своей природе, она — потенция, готовая к любому начинанию» [1]. Поэтому ценности политической культуры этой социальной группы должны постоянно исследоваться и особенно в модернизационные периоды развития страны.

Политическая культура в обществе определяется степенью укоренения в сознании различных социально - демографических групп ее ценностей. В данной работе представлен анализ ценностей политической культуры молодежи (обучающейся, рабочей) Карагандинской области. Исследование проведено согласно методике проведения оперативных социологических исследований. Была разработана Программа социологического исследования, на основании которой была разработана Анкета исследования на двух языках: на казахском и русском. Выборочная совокупность 100 человек - молодежь Карагандинской области в возрасте от 14 до 29 лет.

Предметом исследования является ценности политической культуры. Целью исследования является определение основных ценностей политической культуры у молодежи и выявление уровня их отношения к политической жизни.

Толерантность – это своеобразный маркер цивилизационного развития общества. В нашем исследовании среди молодежи был выявлен уровень знания данного термина, как выше среднего, но при этом следует отметить, что 11% русскоязычной молодежи слышали этот термин, но не знают его значения, а среди казахоязычной молодежи этот термин не знают 10%. Анализ дополнительных вопросов анкеты о природе толерантности также позволили сделать вывод о необходимости проработанности вопроса изучения толерантности особенно среди работающей молодежи возраста 26-29 лет, поскольку их знания о толерантности расцениваются как уступки другим убеждениям и т.п.

Изучение такой ценности, как патриотизм, вызывает большой исследовательский интерес. Свыше 70% молодежи гордятся тем, что они являются жителями Казахстана, но при этом около 20%, как среди

казахоязычной, так и русскоязычной молодежи затруднились с ответом на данный вопрос. Доля молодежи, планирующих переезд в другую страну, более сильно выражена среди русскоязычного населения (32%). Затруднились с ответом о переезде 30% всей (и казахоязычной и русскоязычной) молодежи. Среди молодежи – казахов особенно таких возрастных групп, как 14-16, 17-19 сильно выражена гордость достижениями страны, желание сохранять её характер и культурные особенности. Данные Диаграммы свидетельствуют о том, что ответственность за судьбу страны, готовность к защите государства больше сформирована у казахоязычной молодежи; присутствуют такие ответы, как готовность покинуть страну (15%), отказ от ответа (10%), безразличие к судьбе страны.

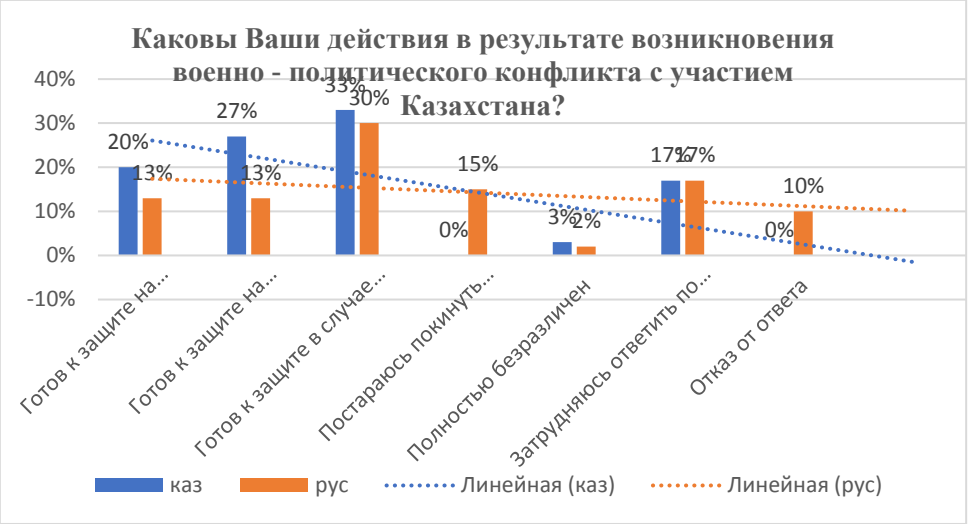

Согласно результатам исследования, можно констатировать, что ценности политической культуры современной молодежи имеют неустойчивый характер, а ведь именно ценности регулируют политическое поведение, отношение к политической жизни в обществе. Глава Государства в своем Послании отметил «для нас жизненно важно не отступать от намеченных целей, сохранять сплоченность, общенациональное единство, солидарность» [2]. Необходимо разрабатывать проекты, направленные на усиление работы по формированию политических ценностей у молодежи.

Список использованных источников.

1.К. Мангейм Диагноз нашего времени. - М.: Юрист, 1994. - 700 с.

2.Токаев К.К. Послание Главы государства народу Казахстана «НОВЫЙ КАЗАХСТАН: ПУТЬ ОБНОВЛЕНИЯ И МОДЕРНИЗАЦИИ» от 16.03.2022года.

УДК82 (091).827

Дехканов А.– студент ЮКГПУ (гр.118-78)
Научн.рук.– к.ф.н., доц. ЮКГПУ Маханова Г.Б.

ЗНАЧЕНИЕ ПЕРЕВОДА АБАЕМ РОМАНА В СТИХАХ А.С. ПУШКИНА «ЕВГЕНИЙ ОНЕГИН»

В работах академика М.П. Алексеева мы находим не только информационную «космическую бездну», но и большие перспективы для новых исследований, его статья, впервые опубликованная более тридцати лет назад, о переводе «Евгения Онегина» Пушкина [1, с. 273-286]. М.П. Алексеев не исчерпал себя, но проблема до сих пор не решена. Вот личное примечание, спрятанное в комментарии: «Причины особой популярности «Письма Татьяны» подлежат, очевидно, специальному анализу. Нельзя не припомнить в этой связи широко известную у нас историю перевода отрывков из «Евгения Онегина» на казахский язык Абаем Кунанбаевым (1889), в том числе – именно «Письмо Татьяны» – приобрело необычайно широкую популярность в Казахстане в самой широкой среде» [1, с. 358].

У Абая восемь отрывков из «Евгения Онегина», три из них близки к оригиналу: «Образ Онегина» (глава 1, стихи X-XII), «Из слов Ленского» (глава 6), «Письмо Татьяны к Онегину». Четыре отрывка можно считать весьма вольной транскрипцией соответствующих строк романа «Ответ Онегина Татьяне» и «Слова Онегина» (глава 4, стихи XIII-XVI), «Письмо Онегина к Татьяне», «Слова Татьяны» (глава 8, тома XLIV-XLVII). Наконец, предсмертное слово Онегина – свободная импровизация казахского поэта [2, с.216-232].

В 1889 году Абай перевел несколько отрывков из «Евгения Онегина». Эта неустанная работа увенчалась большим успехом. Письмо Татьяны и ответ Онегина были так хорошо восприняты молодежью, что девушки и джигиты так запомнили их: «Во время айтысов девушки пели строки из письма Татьяны, а джигиты отвечали словами Онегина. Отрывки из романа Пушкина в переводах Абая передавались из уст в уста, имена Татьяны и Онегина стали широко популярны в казахском народе» [3, с.24-25].

Вдохновленный восторженным приемом пушкинских переводов, Абай написал свой роман в стихах. Одно из писем называется «Предсмертные слова Онегина». Эти письма были составлены самим Абай и отправлены в народ: «Уже в начале XX в. их слышали в казахских аулах, причем об истинных авторах (как русском, так и казахском) певцы-жыршы даже не подозревали. Но и первый абаевский онегинский сюжет (заканчивавшийся «Предсмертным словом Онегина»), подхваченный сначала учениками Абая, потом свободно варьировался в импровизациях акынов» [4, с. 32-34].

Все это свидетельствует о том, что роман Пушкина «Евгений Онегин» представляет собой органичное развитие культур. Конечно, с одной стороны, Абай сближает ее с многовековой традицией лиро-эпических песен о трагической любви, таких как «Козы-Корпеш и Баян-Сулу», с другой стороны,

с традиционными айтысами (поэтическими состязаниями) и жар-жар (свадебными обрядовыми песнопениями). Однако процесс культурного влияния всегда обоюдный. Таким образом, переводя письмо Татьяны на казахский язык, Абай раскрывает процесс взаимодействия разных культур.

Давно известно, что идеалы писателей русской литературы «Золотого века» наиболее полно отражаются в образах женщин. «Недаром, что именно в русской философии вызрела идея Вечно-Женственного, оплодотворившая русскую поэзию серебряного века. В такой перспективе подчас оценивалась и пушкинская Татьяна» [5, с. 21-46].

Абай не оставляет никаких сюжетных коллизий, не останавливается на событиях русской истории и полностью сохраняет свой гуманистический пафос в трактовке творчества Пушкина, который, вероятно, был особенно понят как востоковед.

В конце XIX века «Евгений Онегин» несколько раз переводился в разных странах мира. Но именно Абай интуитивно нашел новый путь в развитии пушкинского шедевра – он был очень перспективен.

Литература

1. Алексеев М.П. «Евгений Онегин» на языках мира: Мастерство перевода. – М., 1995.
2. Антология казахской поэзии. – М.,1978.
3. Шалабаев Б. История казахского народа. – Алма-Ата, 1975.
4. Суюншалиев Х.Ж. Проза Абая. – Алма-Ата, 1986.
5. Гессмен А.П. Жизнь поэта. – М., 1972.

УДК 796.035 Дипнер С.П. – студент КарТУ (гр. МАРК-20-1)
Научн. рук. КарТУ – Окасов. Е. А

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ АКТИВНОСТЕЙ НА МОЗГОВУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ В ПОВСЕДНЕВНОЙ ЖИЗНИ

Аннотация. Статья посвящена влиянию физических упражнений на умственную активность человека в независимости от формы его повседневной деятельности. Учитываются моменты влияния обычного и спортивного отдыха в перерывах от занятий на способность мозга к запоминанию информации.

Ключевые слова: головной мозг, здоровье, умственная активность, эксперименты, память

С внедрением в нашу жизнь разнообразнейшего спектра технологий и инноваций большая часть населения Земли начала разменивать свое физически активное состояние на пребывание в виртуальном интернет пространстве. Безусловно, благодаря высоким технологиям в глобальной перспективе мы удлинили сроки нашей жизни, но на каждом отдельном индивиде это сказывается в форме проблем со здоровьем в силу человеческой психологии, которые мы правим медициной.

Проблема со здоровьем в силу инженерного прогресса сильнее всего задевает приходящее поколение молодых людей, которые обесценивают значимость спорта в пользу развития технологий. Тем не менее спорт влияет на нашу жизнь в равной степени с активностью мозговых нейронов во время мыслительного процесса.

С целью обеспечения высокой нейронной стимуляции требуется подпитка мозга питательными веществами, пребывающими в мозг вместе с кровью, забивающейся за время бездействия человека на рабочем кресле. Не важно работает ли человек в офисе, либо занимается изо дня в день от лица студента высшего учебного заведения. В периодах между исполнением работ требуется запуск процессов организма физическими упражнениями.

Доказательством заявления выше служит проведенное исследование Ефремовой Н.Г [2 с. 2] и других исследователей, по которым наблюдается повышение способности мозга к запоминанию информации по сравнению с бездействующими во время перерывов.

Разновидностью другого исследования представляется в работе Ермаковой Е.Г. [1 с.1], проведенного на крысах в клетках с разными наборами инвентаря. Лучшие результаты нейрогенеза показали крысы, имеющие беговое колесо в месте обитания, ибо было зафиксировано двукратное увеличение в образовании нейронов у мышей и крыс, бегающих несколько недель в колесе.

По нынешнее время продолжают воспроизводиться подобные эксперименты, доказывающие значимую роль физических упражнений в обыденной жизни. Благодаря таким опытам была опровержена гипотеза о влиянии упражнений на развитие участков в мозге, отвечающих за двигательные функции в единоличном формате, подтверждая развитие мышления, памяти и концентрации [4, с. 177]

Помимо роста мозговой активности влияние спорта имеет значимую роль в общем психологическом состоянии индивида, проявляясь в роли стабилизатора психологического состояния человека, положительно влияя на его сон, мотивацию и количество радости.

Итогом из вышесказанного вытекает рекомендация для людей, ведущих в большей степени домашний образ жизни, подвергать свое тело физическим нагрузкам в целях нейростимуляции и укрепления тела как побочного эффекта. На сегодняшний день требуется выделить больше внимания и средств на разработку методов внедрения физической активности в нашу обыденную жизнедеятельность.

Библиографический список

1. Е.Г. Ермакова Влияние физических упражнений на умственную деятельность человека и их взаимосвязь // Текст научной статьи по специальности «Психологические науки»

https://cyberleninka.ru/article/n/vliyanie-fizicheskih-uprazhneniy-na-umstvennuyu-deyatelnost-cheloveka-i-ih-vzaimosvyaz/viewer

2. Efremova N. Antonova I. Mavrina S. - Influence of physical exercises on mental activity of students. https://www.rea.ru/ru/conference/eheu/SiteAssets/Pages/conference-papers/Статья%20Ефремова%20Н.Г.%20от%2010.11.pdf

3. Джин Лоренс. Тренируй свой мозг [Электронный ресурс]/Д.Лоренс. - 2000. http://www.webmd.com/fitness-exercise/train-your-brain-withexercise

4. Горобий А.Ю., Третьяков А.А. Особенности использования физических упражнений для повышения умственной работоспособности и снижения нервно-эмоционального напряжения студентов в процессе образовательной деятельности // БЕРЕГИНЯ.777.СОВА, 2012. – С. 177

https://cyberleninka.ru/article/n/osobennosti-ispolzovaniya-fizicheskih-uprazhneniy-dlya-povysheniya-umstvennoy-rabotosposobnosti-i-snizheniya-nervnoemotsionalnogo/viewer

УДК 140.8 Дүсенбай Ж.А. – студент КарТУ (гр. МЕТ-19-1)
Есенов А.Е. – студент КарТУ (гр. МЕТ-19-1)
Научн. рук. – ст преп. КарТУ Буканов Ж.У.

ПАРАДИГМА СОЗНАНИЯ КАК МЕТОД ОБУЧЕНИЯ

В этой статье исследуется и доводится до сведения студентов и преподавателей о парадигме сознания в основном подсознания в преподавании технических дисциплин. Как подсознание действует на усвоение технических дисциплин. Научить студентов командовать своим подсознание. Ведь подсознание играет не маловажную роль в усвоении дисциплин технической направленности.

Изучение парадигмы сознания и подсознания начинается с враз «У меня все получится», «Я с лёгкостью решу эту задачу». Применение этих парадигм можно начать с начало с выполняемых заданий чтоб наше подсознание начинало постепенно привыкать, а га у него всё что он задумал исполняется. Затем после того как подсознание наше начинает понимать что всё выполнимо приступаем к выполнению более сложных задач.

Существуют функциональная и субстанциональная парадигмы. Нами на кафедре Нанотехнологии и металлургия под руководством Буканова Ж.У. ведутся исследования используя знания этих парадигм как преподнести предмет так чтобы затем на производстве выпускник мог с лёгкостью решать те или иные производственные вопросы не задумываясь сразу найти решения задачи.

Нас с детства родители воспитывают и внедряют в наше сознание свою парадигму. В чем она выявляется, например, 1) они нам говорят, как нужно вести себя в обществе, 2) что нельзя делать, а что можно. 3) преподаватели в школе преподают азы дисциплин не думая о нашем подсознании. Тем самым выстраивается целый ряд компетенций, которые мы на подсознательном уровне выполняем из года в год. Мы смотрели прекрасные фильмы Гайдара о комсомоле, о БАМЕ. Какие эмоции были у нас? А что сейчас смотрят молодёжь? В современном социуме нужно как мы считаем выстраивать другую парадигму мышления. Ведь современная цивилизация состоит из людей из их отношений и организаций которые они создают. Нужно так построить парадигму чтоб студенты понимали на подсознательном уровне что за предмет о чём он и из чего состоит. Например, нам нужно рассчитать шихту для плавки меди это сделать трудно. Во время преподавания дисциплины стараться так преподнести предмет чтоб подсознание студента ему сразу выдало решение.

Список использованных источников

1. *Кехо Дж. Подсознание может всё. Издательство: Попури. 2020г. 160 с.*

УДК 903.5«638»(574.51) Дюсенова Д.Т. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Кизатов М.А. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Научн. рук. – м.п.н., ст. преп. Нурлигенова З.Н.

КУЛЬТУРА КАЗАХСТАНА В ЭПОХУ САКОВ

В первом тысячелетии до н.э. обширную территорию, охватывающую Северную Индию, Афганистан, Среднюю Азию и юг Казахстана заселяли многочисленные племена, носившие собирательное имя. Геродот (V в. до н.э.) и другие античные историки называли их азиатскими скифами. Одно из самых ранних упоминаний встречается в «Авесте», где под собирательным именем «туры» фигурируют все восточно-иранские кочевые племена на территории Казахстана и Средней Азии, противопоставлявшиеся в древнеиранском эпосе обществу оседлых скотоводов и земледельцев – ариев. В ахеменидских клинописных источниках сообщается о трех группах саков: саки-хаумаварга (изготавлявшие напиток хаому), саки-тиграхауда (носящие остроконечные шапки), саки-парадарайя (которые за морем).

Саки принадлежали к европеоидной расе. По данным антрополога О. Исмагулова, в антропологическом типе саков присутствовало 20% монголоидных элементов. Саки говорили на восточно-иранском языке индо-иранской языковой группы [1].

В связи с этим, необходимо отметить, что на развитие сакской культуры большое влияние оказала культура Ахеменидского Ирана. Особенно популярный памятник рассматриваемого периода является курган Иссык, расположенный в 50 километров восточнее города Алматы в предгорьях Заилийского Алатау. Он входит в Иссыкский могильник, состоящий из более 40 курганов.

По определению антропологов, погребенному в кургане Иссык юноше было 17-18 лет, облачен царевич был в богато расшитую золотом торжественную одежду. На голове высокий 65-70 см конической формы убор, украшенный золотыми пластинами многообразных форм и размеров. Всего на головном уборе находилось около 150 украшений, имитирующих барсов, тау-теке, архаров, лошадей, птиц. Переднюю участок головного убора красили изображения двух крылатых лошадей с козлиными рогами. Верхняя одежда воина была из кафтана и штанов. Кафтан украшало около трех тыс. золотых предметов, а во всей одежде, головном уборе и обуви насчитывалось около четырех тыс. золотых блях и пластин. Археолог К. Акишев относит погребенного к числу саков тиграхауда [2].

Среди находок преимущественно значительной представляется двухстрочная надпись из 26 символов неизвестного руно подобного, очевидно, алфавитного письма на серебряной чаше. Памятники сакского периода обширно представлены во всех частях Казахстана на западе, севере, востоке. Например, в Центральном Казахстане культура этого периода приобрела наименование тасмолинской по месту особо крупных

археологических раскопок в урочище Тасмола. Основой ее отделения средь других послужил особый тип памятников – «курганы с усами» («курганы с каменными грядами»).

Следующий курган, относящийся к сакской культуре, стал Бесшатырский курган, найденный археологами в долине реки Или. Курган состоит из 31 могильников. Датировка кургана V-IV вв. до н. Самый большой могильник – Большой Бесшатырский, который имеет диаметр 104 м, высота – 17 м. В одном из куранов оказалась деревянная постройка из массивных стволов тянь-шаньских елей. Находки из Бесшатырского кургана, дает информацию о том, что сакская знать стремилась увековечить свое властвующее положение и после смерти, сооружая огромные памятники.

Городище Чирик-рабат был столицей саков-апасиаков, руины данного сооружения находятся в 300 км юго-западнее города Кызыл-Орды в пустыне Кызылкум. Для города был выбран ровный холм возвышенностью 15 м, длиной 800 м и шириной 600 м. Городище имеет овальную форму, с площадью 42 га. В центральной части находилось прямоугольное укрепление – цитадель, с площадью 12 га. Цитадель Чирик-рабата служила своеобразным участком захоронения знатных особ. В цитадели сооружено 4 кургана, один из которых раскопан. Диаметр кургана составляет 60 м, а высота – 3,5 м. Под насыпью была вырублена прямоугольная камера, стены и пол которой обмазаны глиной и побелены. В погребении найдены – обломки глиняных кувшинов, железный меч с плоской рукояткой (датируется V-IV вв.), бронзовый наконечник и золотая обкладка. Памятник датируется IV-II вв. до н.э. [3].

Таким образом, сакские племена Казахстана были прямыми потомками андроновского населения – ариев и туров, дахов и данов Авесты. Этот неоспоримый вывод подтверждают археологи, проводящие прямые линии связей между андроновской и сакской культурами, а также антропологи, установившие генетическую преемственность населения сакского времени от населения эпохи бронзы. Анализ всех категорий предметов представленных курганов, позволяет получить информацию о материально-технических достижениях развития древнего общества, мировоззрении, социальной дифференциации древнего общества.

Список использованных источников:

1. Племенные союзы и ранние государственные образования на территории Казахстана. URL: https://www.kstu.kz/wp-content/uploads/docs/ik/teor/teor2.htm (дата обращение 20.02.2022 г.).

2. Культурные ценности саков и массагетов. URL: https://melimde.com/kuleturnie-cennosti-sakov-i-massagetov.html?page=4 (дата обращение 20.02.2022 г.).

3. Археологические исследования городища Чирик-Рабат. URL: http://ulytaureserve.kz/22-arheologicheskie-issledovanija-gorodischa-chirik-rabat.html (дата обращение 20.02.2022 г.).

ӘОЖ 811.512.1 Елеу Д.Е. – студент ҚарТУ (ТТ-21-1)
Яқияқызы А. – студент ҚарТУ (ТТ-21-1)
Ғылыми жетекші. – п.ғ.м. ҚарТУ Кулейменова Л.М.

ҚАЗАҚ ЗИЯЛЫЛАРЫНЫҢ БІРІ – АХМЕТ БАЙТҰРСЫНҰЛЫ

Ахмет Байтұрсынұлы өмірге 1873 жылы келген. Ол қазақ әдебиетін зерттеуші ғалым, түркітанушы және публицист, педагог, аудармашы. Сонымен қатар Ахмет Байтұрсынұлы – ұлт-азаттық қозғалысы жетекшілерінің бірі болған және ұлттық жазудың реформаторы, ағартушы. Атасы Шошақ немересі Ахмет өмірге келгенде қатты қуанады. Ауыл ақсақалдарынан бата алып, азан шақырып атын Ахмет деп қояды. Туыстары елгезек Ахметті Торғайдағы екі сыныптық орыс-қазақ мектебіне береді. Бұл мектепті 1891 жылы бітіреді. Әрі қарай оқуын жалғастыру үшін Орынбордағы 4 жылдық мектепке оқуға түседі. 1895–1909 жыл аралығында оқытушы қызметін атқарады. Ақтөбе, Қостанай, Қарқаралы уездеріндегі орыс-қазақ мектептерінде оқытушы болып көп еңбек сіңіреді. Қарқаралы қалалық училищесінде меңгеруші болады. 1905 жылы саяси қызмет жолына түседі. Қоғам қайраткері Байтұрсынұлы Қарқаралы петициясы авторларының бірі. Ол петицияда жергілікті басқару істеріне, халыққа білім беруге, қазақ елінің мүдесін қорғайтын істерге өзгерістер енгізу, газет шығаруға, баспахана ашуға рұқсат сұрау туралы жазылған болатын.

Үнемі бақылауда болған Ахмет Байтұрсынұлы 1910 жылы 19 ақпанда губернатор Тройницкийдің бұйрығымен тұтқындалады. Оны Семей түрмесіне жауып тастайды және қазақ облыстарынан тыс жерге жер аудару жөнінде шешім қабылданады. Шешім бойынша ол Орынборға 1910 жылы 9 наурызда келіп, 1917 жылдың соңына дейін осы қалада тұрған болатын. Осы жерде ең жақын деген сенімді жолдастары Ә. Бөкейханов және М. Дулатовпен бірігіп, қазақ халқының мұң-мұқтажын жоқтаған, жастарды білім алуға, өнермен айналасуға шақырған ұлттық «Қазақ» газетін жарыққа шығарды. Газетке өзекті мақалалар беріліп отырды.

Байтұрсынов қазақ халқы үшін көптеген өзгерістер әкелді және қайтыс болғанға дейін қазақ елі үшін шырылдап кетті.

Қазақстандағы көптеген көше, мектептерге, институттарға Ахмет Байтұрсынұлы есімі беріліп, ерекше құрмет көрсетілуде.

Қорыта айтқанда, осындай дана, кемеңгер ұлы тұлғаны ұмыту мүмкін емес, әрдайым жүрегімізде сақтаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы: «Аруна» ЖШС, 2014.*
2. *Тарихи тұлғалар. Танымдық-көпшілік басылым. Құрастырушы: Тоғысбаев Б., Сужикова А. – Алматы, «Алматы кітап баспасы», 2010.*

ӘОЖ 001(075.8) Елубай Ж.Қ. – А.С. Сағынов атындағы
ҚарТУ студенті (ЦАФ-19-2 тобы)
Ғылыми жетекші – з.ғ.м., ҚХА және ӘГП
кафедрасының аға-оқытушысы Жуматова Г.М.

ГУМАНИТАРЛЫҚ ҒЫЛЫМДАРДАҒЫ ФИЛОСОФИЯНЫҢ МАҢЫЗЫ

Менің ойымша, философия дегеніміз ол адам баласының сонау заманнан басталған білімі, болмыс пен танымның жалпы заңдылықтары туралы ілім. Қоғамдағы әрбір адамды қоршаған орта, білім, дін, әлем, табиғат, мәдениет секілді мәселелер бей-жай қалдырмайтыны айдан анық. Жалпы философия ілімінің қарастыратын мәселелері осы іспеттес болып табылады. Философия бұл мәселелерді шешуде өзінің нақты, жалпы жүйелі тәсілімен және тәжірибеге емес, дәлелді дәлелге сүйенуімен ерекшеленеді. Философия біздің өмірлік тәжірибеміздің бір бөлігі болып табылады.Біз мұны мойындасақ та, теріске шығарсақ та философиялық ой-толғаулар біздің күнделікті өмірімізді толықтырып, адамзат дамуының бүкіл ұзақ жолы ілесіп келеді.

Философия – дүниеге көзқарас қалыптастыратын ғылым. Қандай да бір адам болмасын, ол дүниеге белгілі бір көзқарассыз өмір сүрмейді. Өмірді танып, білу арқылы адам белгілі қорытындыға келеді: қабылдайды, теріске шығарады, қолдайды, ұнатпайды, т.б. Міне философияның методологиялық, дүниеге көзқарастық рөлі деп осыны айтамыз.

Ал енді гуманитарлық ғылымдар дегеніміз не? Осы сұраққа жауап іздеп көрейік. Гуманитарлық ғылымдар дегеніміз адам және оның қоғамдағы тіршілігіне маманданған ғылымдар. Гуманитарлық ғылымдарға философия, мәдениеттану, дінтану, филология, лингвистика, әдебиеттану, өнертану, ішінара (әлеуметтік ғылымдармен өзара әрекеттесу кезінде) тарих, психология, антропология, этнография, когнитивистика пәндері кіреді. Осы пәндердің ішінен философияның гуманитарлық ғылымдардағы маңызын қарастыратын боламыз.

Гуманитарлық ғылымда басты мәселе тікелей көріністегі адам болып табылады, ол өзін жасайды, өзін бірегей, қайталанбас болмыс ретінде түсінеді және өзінің өмір сүру жағдайларын, өмірін, басқа адамдармен бірлескен өмір сүру мәнін құрайды. Солай философия гуманитарлық ғылымдардың бүкіл кешені үшін әдіснамалық принцип болып табылады. Гуманитарлық ғылымдар кешеніндегі философияның рөлін қазіргі заман талабына сай түсінуде. Ең алдымен, философиялық және гуманитарлық білімді таным тәсілі тұрғысынан ажырату мәселесі маңызды. Философиялық білімнің тарихи даму процесінде болмыстың әртүрлі көріністерін қарастыруда зерттеу қызығушылығының ауысуы болғандығы белгілі. Егер классикалық философия үшін бұл қызығушылық негізінен табиғатты философиялық зерттеу жазықтығында және оның болмысы мен танымының сәйкес формаларында жинақталса, онда

постклассикалық философияда адамның болмысы және оның рухани тәжірибесі орталық онтологиялық проблема болып табылады.

Классикалық мағынада философия адамның барлық танымдық іс-әрекетінің, оның ішінде гуманитарлық міндеттер саласындағы әдіснамасы ретінде ұсынылған. Гуманитарлық ғылымдар адам әлемін зерттейтіндіктен, ол өзі оқыған әлемге тығыз еніп, таным процесіне де, танылуына да әсер етеді. Гуманитарлық ғылымдардың құзыреті болып табылатын әлеуметтік қатынастар адам табиғатымен, оның ішінде эмоциялармен, психикамен, санамен, ерік-жігермен, идеялармен, басқа адамдармен және жалпы әлеуметтік ортадағы қарым-қатынаспен байланысты.

Сонымен қатар, гуманитарлық зерттеулердің басқа салаларының басталуы ежелгі уақытта да орын алды: бұл психология, құқық, тілдік пәндер, физикалық және психикалық денсаулық мәселелері. Барлық гуманитарлық ғылымдарда қоғам туралы идеялардың саналы және стихиялық дамуының арақатынасы бар, теория мен практика әлеуметтік қатынастардың қалыптасуының жеке және әлеуметтік деңгейлерінде өзара байланысты. Бұл білімнің жалпы дүниетанымдық принциптері қоғам мен гуманитарлық білімнің дамуымен қатар қалыптасты.

Әрине, бұл әдіснамалық базаның қалыптасуына философияның өзі де әсер етті. Философияның маңыздылығы гуманитарлық білімді әлеуметтік процестердің динамикасына, осы процестердің дамуына бет бұрды. Философия арқасында гуманитарлық зерттеулердегі әлеуметтік процестерді талдаудың тарихы мен логикасы қатар жүреді. Гуманитарлық зерттеулерде мәселенің тарихына, мәселенің қалыптасу жағдайларын зерттеуге үлкен орын берілуі кездейсоқ емес. Бұл гуманитарлық ғылымның алдында тұрған қолданбалы міндеттерді шешу үшін маңызды. Яғни осы мәселеде философия бірқатар өзекті мәселелерді жан-жақты талдау арқылы да көмектесе алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Никифоров А.Л. Философия науки: история и методология. - М.: Доминтеллектуальной книги, 1998. - 280 с.

2. Патуршев А.С. Влияние философии. – М., 2016. – 256 с.

3. Бахтин М. М. К философским основам гуманитарных наук / Собрание сочинений 7-ми томах. Т. 5 — М.: Русские словари, 1997. — с. 8

4. Философия : Жоғарғы оқу орынарындары студенттеріне арналған оқулық// құрастырған Т. Ғабитов аударған Б. Сатершинов –Алматы: Қаржы-Қаражат , 20002—352 бет .

ӘОЖ 378 (075.8) Ермек Г.Б. - ҚарТУ студенті (СТ-21-1)
Шуленбаева А.Б. - ҚарТУ студенті (СТ-21-1)
Ғылыми жетекші - п.ғ.м ҚарТУ Абильгазин Б.И.

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ БІЛІМ БЕРУДІҢ ЖАҢАШЫЛДЫҒЫ

Білім- ол адам өміріндегі қаланатын кірпіштің фундаменті. Білімсіз елдің ертеңгі күнін елестету мүмкін емес. “Мәдениетіміздің негізі – білім. Білімге тіл арқылы жетіледі. Білімді жұрттардың тілі бай болады.”,-деп Алаш қозғаласының қайраткері, ғалым Халел Досмұхамедұлы айтып кеткен болатын. Қазіргі таңдағы білім беру жүйесі бұрынғы кезге қарағанда өзгеше. Осы заманғы білім берудегі басты талап ол - бәсекеге қабілетті мамандарды дайындау. Қазіргі кезеңде еліміз үшін білім берудің жаңа жүйесі жасалып, әлемдік білім беру кеністігіне қарай қадам жасауда. Бұл педагогика теориясының өзгеруіне байланысты: білім берудің мазмұны жаңарып, жаңаша көзқарастар мен қарым-қатынастар пайда болды.

Елбасымыз Н.Ә.Назарбаев “Қазақстан-2050” стратегиясы: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты” атты Жолдауында “Білім және кәсіби машық- заманауи білім беру жүйесінің, кадр даярлау және қайта даярлаудың негізгі бағдары. Бәсекеге қабілетті дамыған мемлекет болу үшін біз сауаттылығы жоғары елге айналуымыз керек. Барлық жеткіншек ұрпақтың функционалдық сауаттылығына да зор көңіл бөлу қажет,” - деп атап көрсеткен болатын[1].

Баланың ең негізгі білім көзін алатын орны ол - мектеп. Мектептерде қазір түрлі техникалық құралдар толығымен жаңартылып, жаңа баспадағы кітаптар мен олардың мазмұны мен мәліметтері де кішкене өзегртіліп барлық баланы толығымен қамтамасыз етілдіріліп отыр. Сонымен қоса, топтық жұмыстар, рефлексия түрлері қолданылу үстінде. Кейбір сабақтар қысқартылып немесе алынып тасталып басты сабақтарға басты назар аудартылуда. Менің ойымша тек қана мектептер емес балабақшада да балаларды үйретсе жақсы болар еді. Сол себепті де осы мәселеге баса назар аударылса деймін. Баланың логикасының, сөйлеуінің дамуына балабақшадағы ұйымдастырылған оқу қызметінің пайдасы өте зор.

Мектептегі білім беруде негізгі бөлім бойынша және тоқсандық жиынтық бағалау жүйелері балалардың сауатсыздығына әкеліп жатыр деп санаймын. Себебі, балалар сол бөлім бойынша берілген тапсырманы дұрыс оқып қарамайды да, жиынтық бағалауға келгенде интернет желісінен көшіріп бере салады. Менің пікірімше бұл жиынтық бағалаулар негізінен жақсы, ең басты назар оқушыларға аударылса деймін. Егер де әрбірі дұрыс жүйелі дайындалса, кейінге қалдырмай тапсырманы уақытында орындаса, онда нәтижесі жоғары болады. Әрине, әрбір ата-ана өзінің баласының мықты мектепте оқығанын қалайды. Сондықтан да көптеген мектерді мамандандырылған мектепке айналдырса жақсы болушы еді.

Қазіргі уақытта тек білім беру жүйесіне ғана емес, білім беретін мамандарға да аса маңызды назар аударылуда. Әрбір баланы мықты маман дайындайтын болса, онда болашақта еліміз де мықты елдер қатарынан көрінеді. Осындай мақсатпен педагогтардың жалақылары өсіп, тиісінше олардың білімінің жетілдірілуіне түрлі жобалар ұйымдастырылып өткізіліп жатыр.

Қазіргі кезде білім жүйесіндегі оқытудың кең таралған бірнеше модельдері бар:

- Пассивті - білім алушы оқытудың басты «обьектісіне» айналады (тыңдайды, қарайды);
- Активті - білім алушы оқытудың «субьектісіне» айналады (дербес тапсырмалар, шығармашылық тапсырмалар);
- Интерактивті - өзара байланыс [2].

Осы модельдерді қолдану арқылы біз оқушыларды сапалы біліммен қамтамасыз етіп қана қоймай, әрі қарай дамуына үлесімізді тигіземіз. Интерактивти модель қазіргі заманға ең қажетті деп айтуға болады. Себебі, кері байланыс жасау арқылы тақырыпты жақсы меңгеріп, оны әрі қарай сабақтастыра отырып дамытады. Себебі мектепте балалар жауап беруде де орысша қазақша сөздерді араластырып өзіміздің тілдегі кейбір сөздер ұмыт болып бара жатыр. “Тілі жоқ елдің- болашағы жоқ,”- екенін ұмытпауымыз керек.

Қорытындылай келе, “Жастардың бүгінгі міндеті — оқу, білім, тәрбие жұмыстары. Жастар бүгін сөзден іске көшетін заман. Білімсіз істің реті болмайды. Сондықтан, жастардың жалпы назары мектепке аударылуы керек,”- деген екен Ғани Мұратбаев ағамыз. Еліміз болашаққа қарай нық қадам жасап келеді. Президентіміз Қасым-Жомарт Тоқаев: “Негізгі басымдық – сапалы білімге деген қолжетімділікті арттыру. Бұл барлық қоғам дамуының маңызды факторы. Осы орайда 2025 жылға қарай беделді 5 шетелдік университет филиалын ашып, оның ішінде ЖОО-лардың техникалық басымдылық берілетін екі филиалын еліміздің батысында ашу қажет”, -деп айтып өтті. [3]

Мықты маманы, мықты ұлты, мықты баласы бар еліміз әрқашан да жоғарғы орындардан көрінетініне мен сенемін. Еліміз білім саласына қатты осылай көңіл бөлетін болса, онда біз міндетті түрде бәсекелі мемлекет болатынымыз сөзсіз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1.Н.Ә.Назарбаев., Ел президентінің Қазақстан халқына жолдауы Астана қ., 2012 жылғы 14 желтоқсан

2.Ж.Досова «Жаңа технологияны оқытуда қолдану» // Педагогикалық кеңес. – 2009. - №4. – Б. 16-25.

3.Қасым-Жомарт Тоқаев., Президенттің Қазақстан халқына жолдауы Нұр-Сұлтан қ., 2022 жылғы 11 қаңтар

ӘӨЖ 378.1 Есен А.С. - ҚарТУ магистранты (ПОМ-20-1)
Исмакова Б.С. - ҚарТУ п.д.н, профессоры

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖӘНЕ КӘСІПТІК БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ДУАЛДЫ ОҚЫТУДЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ БАРЫСЫНДА ТӘЛІМГЕРДІҢ ҚЫЗМЕТІ

Дуалды оқыту – бұл білім беру ұйымындағы теориялық оқытуды, ал практикалық – өндірісте оқытуды көздейтін білім беру процесін ұйымдастыру мен іске асырудың нысаны. Оқу процесін осындай ұйымдастыру кезінде практикалық оқыту барысында студентті тәлімгермен қамтамасыз ету міндеті ерекше өзектілікке ие болады, оның мақсаты оқыту үшін практикаға бағдарланған орта құру, студенттердің құзыреттерін қалыптастыру және бағалау, оның өзіндік жұмысын ұйымдастыру, студенттер үшін жеке білім беру траекторияларын әзірлеу болып табылады[1].

Тәлімгерлік-техникалық және кәсіптік білім берудің кадрлардың кәсіби құзыреттілігін арттыруға және бекітуге ықпал ететін кәсіби бейімделудің ең тиімді түрлерінің бірі. Тәлімгер қандай болуы керек?

Тәлімгерлерді таңдау барысында үш сапа тобы жатуы тиіс:

-адамгершілік, ізгілік, эмоционалды тұрақтылық және т. б.;

-кәсіби-яғни жоғары біліктіліктің, қажетті сертификаттаудың және тәжірибенің болуы;

-тәлімгерлік - бұл кәсіпқойлық пен адамгершіліктен басқа қажет "дельта" - байланыс табу, нақты түсіндіру, жалпы және нақты көрсету, қолдау, тексеру, талап ету және т.б[2].

Тәлімгердің қызметінің мақсаты неде? Тәлімгер міндетті:

-білім беру саласындағы заңнаманың, атқаратын лауазымы бойынша жас маманның құқықтары мен міндеттерін айқындайтын ведомстволық нормативтік актілердің талаптарын білу;

-жас маманмен бірлесіп, оның зияткерлік даму деңгейін, пән бойынша педагогикалық, әдістемелік және кәсіби даярлығын ескере отырып, оның кәсіби қалыптасу жоспарын әзірлеу;

-қажетті оқытуды жүргізу;

-жас маманның оқу сабақтарын өз бетінше өткізуін бақылау және бағалау;

-жас маманға педагогикалық кәсіпті меңгеруде, сабақтарды сапалы өткізудің практикалық әдістері мен тәсілдерінде жеке көмек көрсету,

-жас маманның қызметіне талдау жүргізу, жіберілген қателерді анықтау және бірлесіп жою;

-жас маманның кәсіби бейімделуінің қорытындысын шығару, тәлімгерлік қорытындысы бойынша бейімделуден өту нәтижелері туралы қорытындымен, жас маманның одан арғы жұмысы бойынша ұсыныстармен есеп жасау[3].

Оқу орындары жыл сайын жаңа бастаған педагогтарды, өндірістік оқыту шеберлерін, педагогикалық колледждер мен институттардың түлектерін қарсы алады. Жаңа мамандыққа үйрену оңай емес, бақытымызға орай, жас маманға көмектескісі келетін тәлімгер мұғалімдер әлі де кездеседі.

Дуалды оқытудағы студенттердің тәлімгерлері жұмыс тәжірибесі мол өндірістік мамандар ғана емес, сондай-ақ тағылымдамадан өтушілер ортасынан жақында шыққан, жаңа идеяларды тұжырымдай алатын, өндірістік және ұйымдастырушылық міндеттерді, оның ішінде тәлімгерлікті шешуге мүлде өзгеше, " тың " көзқарасы бар жас мамандар бола алатынын және болуға тиіс екенін атап өту қажет. Алайда тәлімгерлерді тағайындау барысында бірнеше таңдау критерийлерін қарастыру керек[4].

Тәлімгерлерді таңдау критерийлері-бұл қызметкерге қойылатын және тәлімгердің функцияларын орындау үшін қажет талаптардың жиынтығы. Бұл критерийлер мыналарды қамтиды:

-біліктілік талаптары;

-нәтижелілік көрсеткіштері;

-кәсіби дағдылары;

-жеке тұлғаның кәсіби маңызды қасиеттері.

Тәлімгерлерді таңдау өлшемшарттары тәлімгерлік жүйесін құру шеңберінде қалыптастырылады және тәлімгерлерді таңдауға бірыңғай көзқарасты қамтамасыз етеді[5].

Тәлімгерлер педагогикалық функцияларды жүзеге асырады, сондықтан білім беру ұйымы педагогикалық құзыреттілігін дамыту үшін олармен жүйелі жұмыс ұйымдастыруы керек.

Осылайша, техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде тәлімгердің қызметінің маңыздылығы зор. Себебі тәлімгер -студенттерге дұрыс бағыт бағдар беріп, өзінің тәжірибесімен бөлісіп, болашақта бәсекеге қабілетті маман болуға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1Сморгович О.А. «Сущность и содержание понятия «наставничество».,//https://nsportal.ru/detskiysad/raznoe/2019/10/20/sushchnost-i-soderzhanie-ponyatiya-nastavnichestvo-nastavnichestvo-v2019 г

2 Гилева Н.Т. Методическая разработка "Организация наставничества в образовательном учреждении" из опыта работы, 2018 г.

3 Сторожева Г.И. Методические рекомендации об организации наставничества в рамках реализации дуального обучения, 2020 г.

4 Гехтман, А. Л. Возможности управления профессиональной адаптацией молодого педагога [Текст] / А. Л. Гехтман // Педагогическое образование: современные проблемы, концепции, теория и практика. — СПб., 2013. - С. 4-7.

5 Фаляхов И.И. Особенности подготовки наставников для дуального обучения студентов., 2014 г.

ӘОЖ 37.378 Есен А.Ш. – ҚарТУ студенті (ВТ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – ҚарТУ оқытушысы Баймамыров С.А.

ТЕХНИКАЛЫҚ УНИВЕРСИТЕТТЕ ОРЫС ТІЛІН ОҚЫТУДАҒЫ ТҰЛҒАҒА БАҒЫТТАЛҒАН ТӘСІЛ

Қазіргі заманғы қазақстандық қоғам экономикалық, әлеуметтік және мәдени тұрғыдан өзгерістерге ұшырауда, бұл өзгерістер жалпы білім беру жүйесіне де, атап айтқанда жоғары білім беруге де әсер ете алмады. Қазіргі қазақстандық әлеуметтің жаңа экономикалық формацияға көшуі жоғары мектептің жұмыс істеуіне де әсер етеді.

Осыған байланысты техногендік өркениет педагогикасы "антропогендік өркениеттің гуманитарлық педагогикасына" ауысады, оның негізінде оқыту мен тәрбиелеу процесін осындай ұйымдастыру идеясы жатыр, онда "білім алушылар өз дамуының субъектілері болады" [2]. Жалпы білім беру және орыс тілін оқыту саласында, атап айтқанда, тұлғаға бағытталған оқыту басым болып табылады. Оқыту мұғалімге немесе оқушыға бағытталған тәсілге немесе екі тәсілдің үйлесуіне бағытталуы мүмкін. Ғасырлар бойы мұғалім бүкіл оқу процесінің негізгі буыны және жетекшісі болды, мұғалімге бағытталған оқытуға артықшылық берілді [1].

Орыс тілін оқытудың қазіргі жүйесі негізінен дәстүрлі, дегенмен мұғалімдер көбінесе жеке тұлғаға бағытталған әдістерді қолдануды талап етеді. Көп жағдайда "орыс тілі" пәнінің оқу жоспарларын университеттердің оқу-әдістемелік Басқармасы қабылдайды, онда мазмұны, кестесі, оқу шарттары, сабаққа қатысу саясаты және бағалау процесі сипатталады.

Орыс тілін оқытудың ерекшелігі ескерілмейді. Мұғалімге қатаң нұсқаулық беріледі, ол мұғалімнің бәріне жауап беретінін анық көрсетеді. Алайда бұл шешімдер мұғалім үшін бастама болып табылады. Мысалы, оқытушыларға белгілі бір сағат саны бар белгіленген курс беріледі және олар оны белгіленген және алдын-ала белгіленген мерзімде, әдетте семестрде аяқтауы керек.

Бұл жағдайда болашақ маман бәсекеге қабілетті болуы үшін авторитаризмді, адамгершілікті және дәстүрлі оқыту процесін өзгерту керек, онда мұғалім негізгі рөл атқарады, орталықта студент орналасқан оқу. Алайда, бұл ауысу білім беру жүйесінің барлық деңгейлеріндегі барлық мамандар қатысқан жағдайда ғана мүмкін болатындығын нақтылау қажет [3].

Оқуға деген ынтаның болмауы көптеген студенттер арасында байқалады. Мұны барлық мүдделі тараптар байыпты қабылдауы керек: әкімшілер, тәрбиешілер, білім беру саясатын жасаушылар, мұғалімдер, ата-аналар және бүкіл қоғам. Бұл мәселенің себептерін анықтау үшін барлығы шаралар қабылдауы керек. Жеке тұлғаға бағытталған тәсілге қатысты бүкіл білім беру жүйесінің тұзақтарын анықтау үшін зерттеулер жүргізу қажет. Жеке тұлғаға бағытталған тәсілді жүзеге асырудың жай-күйі туралы білу үшін студенттердің көп санын қамтитын жан-жақты зерттеу қажет.

Бүкіл жүйеге байланысты басқа қиындықтар-бұл бағалау және қатаң оқу бағдарламасы, топтағы студенттердің көп болуы және т.б. мұның бәрі студенттерге бағытталған оқуда нақты прогреске қол жеткізуге үлкен кедергі келтіреді.

Қазіргі бағалау жүйесі қиындықтар туғызады. Оқыту бұрынғыдай дәстүрлі болғандықтан, бағалау да солай. Дәстүрлі оқыту әдістерінің негізгі міндеті-тестілеудің жалғыз әдісі арқылы жүзеге асырылатын ресми бақылау. Дәстүрлі тесттер декларативті білімді өлшейді :лексика мен грамматикалық құбылыстарды жаттау, әртүрлі сипаттағы мәтіндердің дұрыс аударылуы [4]. Олар студенттердің түсіну тереңдігіне немесе дағдыларына қатысты емес.

Студенттерге бағытталған әдістерді қолдана отырып студенттерді бағалау әр түрлі және әртүрлі дағдылар мен қабілеттерді өлшейді, мысалы, ойлау, сыни және шығармашылық, материалды терең түсіну және т.б. дәстүрлі тесттер жеке тұлғаға бағытталған тәсілге сәйкес келмейді. Журналдарды, файлдарды, блог күнделіктерін және жобаларды қолдана отырып, өзін-өзі бағалау немесе алқалы бағалау сияқты жаңа әдістерді қолдану керек [5]. Студенттерге бағытталған оқыту дегеніміз, оларға да, оқытушыларға да оқу процесінің екі жағы таңдай алатын, тапсырмалар бере алатын, іс-шаралар ұйымдастыра алатын және жеткілікті ресурстар дайын және қол жетімді болуы керек. Бұл әрдайым мүмкін емес.

Осылайша, бүгінгі таңда білім берудегі жағдай әкімшілік жүйе әзірлеушіге немесе оқытушыға таңдау еркіндігі аз болатын белгілі бір бағдарламаны ұстануы керек. Ынталы оқытушы студенттерге бағытталған әдістерді енгізуге немесе оларды қолдануға тырысқанда, олар белгіленген бағдарламаны ұстану және оны белгілі бір уақытта аяқтау немесе өз қалауы бойынша емес белгілі бір тақырыптарды үйрету сияқты қиындықтарға кезігеді.

Жеке тұлғаға бағытталған тәсілді қолдана отырып оқыту мұғалімнің топтық жұмыстың әртүрлі түрлерін қолдана алуы үшін топтағы студенттердің аз санын қажет етеді. Бұл сыныптағы студенттердің орташа саны жиырма-жиырма бес студентке жететін көптеген жағдайларға қолданылмайды.

Пайдаланылған дерексөздердің тізімі

1. Дубских А.и., Кисель О. в., Босик Г. А. студенттердің шет тіліндегі кәсіби коммуникативтік құзыреттілігін саралап оқыту тәсілі арқылы дамыту // ғылым мен білімнің заманауи мәселелері. 2019. No 4. Б.85.

3. Зеркина Н. Н., Кисель О. в. ересектерді оқытудың тәсілдері, нысандары мен әдістері //білім беру, инновациялар, зерттеулер қоғамды дамыту ресурсы ретінде : С. мат-лов II Междунар. ғылыми.-практ. конф. Чувашия Білім Министрлігінің "Чуваш республикалық білім беру институты"ҚБ. Чебоксары, 2018. С. 71-74.

УДК 372.881.111.1 Есмағанбетова А.М. - «Болашақ» Академиясының студенті (ДИН-20-1с гр.)
Ғыл. жет. - «Болашақ» Академиясы аға оқытушысы, п.ғ. магистрі Абдрешева М.К

ЖОҒАРЫ СЫНЫПТАРДА АҒЫЛШЫН ТІЛІН ҮЙРЕНУГЕ ДЕГЕН ЫНТАНЫ АРТТЫРУ МАҚСАТЫНДА ТҮПНҰСҚАЛЫҚ БЕЙНЕМАТЕРИАЛДАРДЫ ПАЙДАЛАНУ

Даму жылдамдығы ұшқан құстың қанатымен теңесетін жаһандану үрдісі адамзат атаулыны әжептәуір өзгеріске салды. Күн сайын бізге жаңа сый дайындап тұратын әлемнің жаңаруынан біз әр күнге жаңашылдық көзқараспен қарауға дайын болуды үйрендік. Толассыз келіп жатырған ақпарат ағыны қай салаға болмасын аялдауға мұрша бермеді. Дегенмен де, білім беру саласы қандай болмасын қиындықты еңсеріп, мәселені оңтайлы шешіп, алға қарай қадам жасауға тиіс болды. Өйткені, білім беру - бұл ел болашағы үшін аса жауапты үрдіс екені онсыз да мәлім. [1]. Ақпараттандырылған ғасырда озық технологияның үздік жемістерін пайдалану – дамыған елдердің шешімі. [2].

Өз пәнім тұрғысынан алсам, Тіл – қарым – қатынас құралы. Тіл сөйлеу арқылы жүзеге асады, сөйлеу арқылы ғана дамып, өмір сүреді. Ендеше, біз шет тілін оқыту туралы айтқанда, оны ең алдымен қатынас құралы ретінде оқимыз. Себебі ол жоғары динамикалы, жаһандану дәуірінде өмір сүру үрдісін, ойлау мен қарым- қатынасты түбегейлі өзгертетін, жетілдіретін байланыс құралы.[3]

Ағылшын тілі – бүкіл әлемді біріктіріп отыр, тіпті көптілділікке негіз болып отырған да - осы ағылшын тілі. Ағылшын тілі арқылы әлем өзара коммуникациялық байланысқа түсіп, интеграциялану үрдісімен барлық ұлттар бірігіп жатыр. Әлем ғаламдануда, әрі осы ғаламдану үрдісін жүзеге асырап жатқан – ағылшын тілі...Қазір жаһандану дәуірінде тілдердің үштұғырлы құбылысы пайда болды. Оған өзіміздің елімізде жүргізіліп жатқан «Үштұғырлы тіл» саясаты дәлел бола алады. Мұның бәрі қажеттіліктен, әлеммен бірігуден туындаған болса, біздің билік бұл саясатты тиянақты жүргізуде. [4]

Өзімнің ұстаздық жолымда оқушыларыма ағылшын тілін үйретіп қана қоймай, үнемі осы пәнге, яғни тіл үйренуге қызығушылықтарын арттыруды мақсат тұтамын. «Жеті жұрттың тілін біл, Жеті түрлі білім бұл» нақылын ұстанып, осы сөзді шәкірт санасына жеткізуге еңбектенемін. Ауыспалы заманның өкілдері бүгінгі оқушылардың қызығушылықтарын бір жерде ұзағырақ шоғырландыру мүмкін еместігі баршамызға аян. Сондықтан да, өзімнің көздеген мақсатыма жету үшін мен өз сабақтарымды неғұрлым қызықты етуге көп ізденемін. Ол үшін түрлі сайттарда жұмыс жасау, оқушылармен үнемі байланыста болу, Телеграмм мессенджерінің сауалнама

рубрикасы арқылы кері байланыс орнату, әлеуметтік желі арқылы тікелей эфирге шақыру үрдістерін қоданып та көрдім. Тәжірибеме енгізген бұл үрдістердің әрқайсының өз нәтижесі бар. Ең ұтымды болғаны бейнематериалдарды пайдалану болды. Мұнда оқушылар диалогты, байланысқа түсу, оның ішінде қаратпа сөздерді меңгеруді, ырғақты, сөзді дұрыс жеткізу интоннациясын меңгереді. Және тәжірибелік бөлімде бейнематериалдағы диалогтарды қайталап орындатамын. Бұл әдіс арқылы мен екі мәселені шешеуге мүмкіндік алып отырмын. Олай дейтінім, бейнематериалдар көрсету арқылы мен оқушылардың қызығушылығын тиімді оятып, қабылдау сапасын арттырамын.

Заманауи инновациялық технологияларды шет тілі сабағында ұтымды қолдану мұғалім шеберлігі мен құзыреттілігіне байланысты. Қоғам талабына сай шетел тілдерін оқытуда қойылып отырған ортақ міндет – тілді коммуникативтік бағытта оқыту. Ондағы мақсат – оқушылардың өз ойларын жеткізумен шектеліп қана қоймай, өзара тіл табысып, пікір алмасуға үйрету, өз жұмысына, топтағы немесе жұптасқан оқушының жұмысына сыни тұрғыдан талдау жасай алу, өз ойын қорытындылай білу, интерактивті, өзіндік шығармашылық әрекетке бағдарлау. Бұл дағдыны меңгертуде мен жоғарыда атап өткен бейнематериалдар таптырмас құрал бола алады.

Менің мақсатым – оқушының тіл үйренуге деген құлшынысын арттырып, қызығушылығын туғызу. «Ағылшын ілгерілеушілік пен технологиялардың тілі болғандықтан біз оны үйренуге тиіспіз» деген Президентіміздің жанашыр тілегін орындап және орындаушылар қатарынан табылып жүргеніме қуаныштымын.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Қазақстан мектептеріндегі шетел тілдері. 2018 ж. №5*
2. *Мектептегі шет тілі, 2016 ж. №2*
3. *Тілдерді оқыту барысындағы танымдық қызығушылық қалыптастырудың дәстүрлі олындағы проблемалар мен ізденістер // Ұлт тағлымы. – Алматы. -2017 №4*
4. *Бейнематериал қолдану технологиясының ерекшеліктері // Интернет*
5. *«Ойын әрекеті арқылы белсенділікке баулу» Петров А.В. 2018*

UDC 81.13 Abilkair Moldir– KTU student (group BJD -21-1)
Research supervisor - Master of Pedagogical Sciences. Issina N.T

TEACHING A FOREIGN LANGUAGE AT A UNIVERSITY IN THE FORMAT OF DISTANCE LEARNING

The COVID-19 pandemic led to a sharp transition of universities to a distance learning format, which became a big challenge for many, especially in March-July 2020, brought with it a certain number of problems that had to be solved, and turned into a huge experience that forever brought changes in ideas about the possibilities of the learning process. Distance learning is the latest form that can complement any type of distance learning: full-time, part-time. Thanks to this format, students have the opportunity to learn new materials, consult with teachers, perform control and examination work at a convenient time for them using their personal computer.

In the spring of 2020, the education system of the Republic of Kazakhstan faced difficulties unknown before. In the context of preventing the spread of the coronavirus (COVID-19) pandemic, the Ministry of Education recommended that educational institutions switch to a remote format. As a result, consumers of educational services are not only schoolchildren and students, but also a significant part of the adult population of the country. As a result, in the modern world there is a sharp increase in demand for educational services. In connection with all of the above, distance learning has become very popular, which is characterized by great flexibility. Distance learning is a way of learning at a distance, in which the teacher and students are physically located in different places.

The process of teaching foreign languages is the coordination of the teacher, student and teaching aids. For this, audio and video materials are used, of course, work with a teacher, video lessons, books, teaching materials.

Let's dwell on the stages of the work of the teacher and students in a distance lesson. Selection of technical equipment: the learning process to be successful, communication between the teacher and the student should be carried out with the availability of additional technical means, primarily the student's computer. The computer must have a webcam, in addition, a short program must be installed to provide with the best connection with the teacher, as well as fast Internet. Guided by our own experience, we advise you to turn your passion to the presence of headphones and a microphone for both the teacher and the student, which fundamentally improves the sound quality of speech. As in regular lessons, the student can use notebooks, pens, additional books. On the one hand, this way of teaching is very similar to the traditional face-to-face, and to some extent ahead of it due to access to any necessary Internet resources.

Consider the pros and cons of distance learning:

- immersion in the language environment, systematic communication with native speakers;
- the admissibility of learning the language at a convenient time, in any place convenient for the student;

- the complexity of learning at home;
- the ability to record a lesson with its subsequent playback;
- the ability to work independently, in addition, it is possible to get the help of a teacher at any time;
- opportunity to work with each student individually;
- opportunity to learn new technologies;
- often the video during the online lesson can be very slow, which can lead to the phenomenon of echo and delay in the transmission of the voice message;
– the occurrence of industrial failures (interruption of communication, extraneous noise, a noticeable lag of audio from video, etc.);
- Lack of boundaries between work and free time.

Based on the foregoing, it follows that, despite the difficulties and disadvantages of online classes, distance learning has many advantages in that it removes spatial barriers, enables students to learn a language along with native speakers from different regions.

We can conclude that distance education expands their scope of promise, contributes to the development of motivation for learning. In my opinion, in the future, education will be unconditional, no matter where the student is located. To achieve all of the above goals, the unusual course of teaching a foreign language will increasingly be used online classes.

Bibliography:
-Modern problems of science and education, 2018
-Leontyeva T. P. Methods of teaching in. language, textbook.
-Kisarin A. Questions of theory and practice.
-Internet resource: www.gram.net

ӘОЖ. 341.462.2 Әликәрімов Қ.Н. – ҚарТУ студенті (ТТ-18-1тобы)
Сембек А.Д. – ҚарТУ студенті (Цаф-21-1тобы)
Ғылыми жетекші – п.ғ.м., оқытушы ҚарТУ Конурова Н.А.

КӘСІБИ ТЕРМИН СӨЗДЕРДІҢ ҚОЛДАНЫЛУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мемлекетіміз дамудың жаңа жолына түскен XXI-ғасырда техника саласы бойынша тың жаңалықтармен жаңа технологиялардың дамыған уақытында олардың тілін меңгеру үшін жаңа терминологиялық сөздіктерді құрастыру басты міндет болып табылады. Кәсіби техникалық термин сөздерді оқытудағы басты құрал бейне жазба аппараттардың көмегі арқылы жұмыс жасауда тілді үйренушінің сөздік қорындағы техникалық кәсіби терминдердің баламаларының (немесе мағыналарын) дұрыс берілуі мен меңгерілуіне байланысты. Қазіргі кезде мемлекетіміз қазақ тілін үйретуге құштарлықты арттыруды қолға алу үстінде екенін ескерсек, болашақтағы жаңа технологиялардың тілін меңгеруді бүгіннен қарастыру керек. Мемлекеттік тілдің дамуы бірінші жағынан, қазақ тілінің бай сөз қорын қамтитын (ғылыми-техникалық терминдерді қоса алғанда) техникалық сөздіктің сапалы құрастырылуына байланысты. Қазақ тілі көп мағыналы тілдер қатарына жататынын ескере отырып, тіліміздің байлығын дәлелдейтін көлемді сөздік құрастыру, әр түрлі салалар оның ішінде техникалық салалар бойынша мемлекеттік тілді дамытуға үлкен көмек болар еді. Қазіргі қолданып жүрген «Қазақша-Орысша», «Орысша-Қазақша» сөздікпен бірге ғылыми-техникалық терминдер сөздігі, әр мамандыққа байланысты қолданылатын терминдер мысалы, техника саласына байланысты оның ішінде тау-кен, машина жасау салалары бойынша сөздіктер жиынтығы мен экономика, медицина салаларында кездесетін кейбір сөздердің қазіргі кездегі қолданыстағы мағынасын кең көлемде ұсыну қажет. Оның үстіне қазақ тіліндегі кейбір әдістемелік нұсқаулықтар мен оқулықтардың жетіспеушілігі үлкен әсерін тигізеді. Мемлекеттік тілдің өз деңгейінде қолданылуы мен оқытылуына көптеген факторлардың да кері әсері болады. Тіл бұл қандай салада болмасын техника, медицина, қоғамда бәріне ортақ қатынас құралы. Сонымен қатар, қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде жандандырудың бірнеше бағыттары барын ескеру қажет. Мысалы, техника саласы бойынша соңғы жылдары двигатель-қозғалтқыш, насос-сорғыш, фильтр-сүзгіш, кейде сүзгі, енді бірде сүзбе, мысалы: вакуум-фильтр-сүзбе-вакуум, кран-жүк көтергіш, жүк тиегіш, богажник-жүк салғыш, жүк тиегіш (екі түрінде) т.б. тау-кен саласы бойынша откос-құлама, ковш-шөміш, профиль-қима, разбивка-бөлу, разрез-тілік, разработка-кен қазу, кен өндіру, ствол-оқпан, слой-қатпар, ал егерде слой горизонтальный-жазық қатпар, завал-көшкін, құлама, вентилятор-желдеткіш секілді тағы басқада балама сөздермен аударып қолданылады. Мамандықтар бойынша термин сөздердің құрастырылуында бірінші сөздің бастапқы аударғандағы мағынасын түсіну. Екінші аударылған мағынасына жұрнақ,

жалғау, қосымшалар арқылы жаңа сөздерді жасау тәртібін ескеру. Түбір сөзден құралған термин сөзге қосымша жалғанғанда беретін мағынасын өзгертпей сөз тіркестерін құрастыру тәртібін сақтау. Қосымша жалғану арқылы құрастырылған сөзбен сөз тіркестерінен сөйлем құрастыра отырып, айтылатын ойға байланысты мәтін құрастыру. Мәтін құрастыру барысында әр мамандыққа қатысты термин сөздердің қандай да бір салаға қатысын анықтап қалу қажет. Кәсіби сөздер мен сөз тіркестерімен жұмыс жасағанда мамандық туралы толық мәлімет беретін ақпараттардан құрастырылған мәтін жиынтығын беру керек. Тіл үйренушілерге термин сөздермен жұмыс жасау туралы тапсырма берілген жағыдайда, студент өз мамандығы бойынша мамандығына қатысты кәсіби сөздермен еркін мәтін құрастырып, өз ойын жеткізе алатындай деңгейде болуы тиіс. Тілді оқыту барысында қолданылытын түрлі әдістердін барын ескерсек, алдымен білім алушының түсінуі, синонимдік, антонимдік, оминимдік мағыналарын аша білуі, сондай-ақ, берілген мәтіндегі негізгі ой мен мазмұнды ұғынықты етіп жеткізе білуі ескерілуі абзал. Мәтінді оқи отырып, дұрыс мәнерлеп оқу, аудио жазбадан тыңдай отырып, есте сақтау қабілетін дамыту, мәтінде берілген тапсырмалар негізінде сауатты жазып, сөйлем құрастырып, жазба жұмыстарын қатесіз орындау, Мәтін бойынша түсінгенін сұрақ-жауап, сұқбат, пікір алмасу, әңгімелеу, баяндау, өз ойымен, сөйлем түрінде құрастырып жеткізуге дағдыландыру негізгі құзыреттіліктердің бірі болып табылады. Топ студенттерінің деңгейіне, мәтіннің күрделі, жеңіл түріне байланысты тапсырмаларды деңгейге қарай топтастыруы қажет. Кәсіби термин сөздермен жұмыс жасау, оны меңгерту барысында маман міндетті түрде сол сала бойынша біршама ақпараттармен танысып, ой жинақтап, сөздік қорын молайта отырып бірлескен жұмыс жасаған жағдайда күтілетін нәтижеге қол жеткізуге болады. Ол үшін түрлі технологиялар мен бағдарламалар тілін жетік меңгерген болса ешқандай мәселелер туындамайтыны сөзсіз.

Жалпы алғанда, техникалық мамандықтар бойынша кәсіби термин сөздерді оқытуда заманауи түрлі әдіс-тәсілдерді тиімді қолдана отырып, болашақ жас мамандарға өз саласының білімді, бәсекеге қабілетті маманы етіп қалыптастыруға тың идеялар мен тиімді әдістерді жаңа технологияларды қолдана отырып, тілді меңгертуде қолданылып, жүзеге асырылып жүрген IT технологиялар сынды жаңа құрылғыларды пайдалану оң нәтиже береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:.
1. Барци Г. Современное состояние исследований лексики венгерского языка. ВЯ., 1967. - С. 60-66.
2. Қазақ тіл біліміндегі этимологиялық зерттеулердің негізгі бағыттары//Қазақ тілі тарих лексикологиясының мәселелері, Алматы, Ғылым, 1998. - Б. 100-120.

ӘОЖ. 341.462.22 Әликәрімова Ж.Н. – ҚарТУ студенті (Лог-21-1тобы)
Ғылыми жетекші – Тусенова Б.К.
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі,
«Сәкен Сейфуллин атындағы гимназиясы» КММ Қарағанды қаласы

ҚАЗАҚ ТІЛІН ОҚЫТУ БАРЫСЫНДА ОҚУ ДАҒДЫЛАРЫН ҚОЛДАНУДЫҢ ТИІМДІЛІГІ

«Қазіргі жаһанданған, ақпараттың дамыған ғасырында болып жатқан түрлі өзгерістер мен жаңашылдықтар еліміздің экономика саласына да, білім беру жүйесіне де тың ізденістерді де енгізіп отыр. Біздің міндетіміз егемендік жылдары қол жеткізгеннің барлығын сақтай отырып, XXI ғасырда орнықты дамуды жалғастыру»,- деп Елбасымыздың жолдауында айтылғандай, еліміз қай салада болмасын қарқынды дамып, еркін қанат сермеуде.Осыған орай, білім беру ұйымдарында да оқытудың жаңа әдіс-тәсілдерін үнемі жетілдіріп отыру керек.

Жаңартылған білім беру мазмұнының негізгі мақсаты – білім мазмұнын жаңарта отырып, бағалау жүйесіне өзгеріс енгізу, яғни критериалды бағалауды қолдану.Оқушылардың пәндік үлгерімі қалыптастырушы және жиынтық бағалау тәсілдері арқылы жүзеге асырылады. Әрбір мұғалім, әсіресе, қазақ тілі пәнінің мұғалімі сабақ жүргізу барысында жаңа технологияларға сүйене отырып, тың идеялар мен проблемалық ой тудыру арқылы балалардың пәнге деген қызығушылығын арттыра алады. Мұндай күрделі мәселені шешуге сабақ барысында қолданатын 4 дағдыны (тыңдалым, айтылы, оқылым, жазылым) дұрыс қолданғанда нәтижеге қол жеткізе аламыз. Осы аталған 4 дағдыны жүзеге асыру үшін көптеген интербелсенді әдіс-тәсілдерді қолдану табысты оқуға жеткізеді. Бұндай әдіс-тәсілдер оқушының функционалдық сауаттылығын арттырып, шығармашылық қабілетін шыңдап, алған білімін өмірде қолдана алу дағдысын қалыптастырады.

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында: «Білім беру жүйесінің басты міндеті – оқытудың жаға технологияларын енгізу, жаңаша білім беруді ақпараттандыру, халықаралық коммуникациялық желілерге шығу, ұлттық және жалпы адамзаттық ғылым мен практика жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыруға, дамытуға және кәсіби шыңдалуға бағытталған білім алу үшін қажетті жағдайлар жасау»,- деп атап көрсеткен. Қазіргі кезеңде әрбір мұғалімнің алдына қойылып отырған басты міндеттердің бірі – оқытудың әдіс-тәсілдерін үйрену және жаңа педагогикалық технологияларды меңгеріп, тәжірибеде қолдану. Оқытудың жаңа технологияларының принциптері – оқытуды ізгілендіру, өздігінен дамитын, дұрыс шешім қабылдай алатын, өзін-өзі жетілдіруші, тәрбиелеуші жеке тұлғаны қалыптастыру. Осындай принципке негізделген жаңа технологияларды оқыту жүйесінде пайдалану, тәжірибеге енгізу жақсы нәтиже берері сөзсіз. Сындарлылық теориясына негізделген оқытудың мақсаты - барлық жастағы оқушыларға кез келген құбылыс пен заттарға,

әрекет пен мазмұнға сыни тұрғыдан қарап, көптеген пікірдің ішінен біреуін таңдауға саналы шешім қабылдауға, өз ойын еркін жеткізіп тұжырым жасауға үйрету, оқушының пәнді терең түсіну қабілетін дамыту.

Әдістемелік нұсқау хатта тыңдалымда оқу бағдарламасы аясындағы түрлі тақырыптарға қатысты айтылған ауызша пікірлердің негізгі мазмұнын түсіну және олардан негізгі ақпаратты бөліп алу; сөйлеушінің пікірін түсіну; мәнмәтін бойынша сөздердің мағынасын анықтау; түрлі стратегияларды қолдану арқылы білім алушылардың деңгейіне сәйкес келетін әртүрлі мәтіндердің мазмұнын қабылдау және түсіну: тыңдалған мәтіннің негізгі мазмұнын түсіну, таныс сөздерге, фразаларға және сөйлемдерге сүйенумен қажетті/нақты ақпаратты, мәтіннің бөліктерін таңдау және түсіну деген түсінік берілген.

Айтылымда оқу бағдарламасы аясындағы түрлі тақырыптардағы сұхбаттасу барысында ресми және ауызша сөйлесу стильдерін қолдану; қажетті ақпаратты алу үшін неғұрлым күрделі сұрақтар қоя білу білігі; өз пікірін айту; күтпеген түсінікке жауап беру; хикаялар мен оқиғаларды мазмұндау керек.

Жазылымға байланысты түрлі тақырыптарға байланысты жазбаша жұмыстарды жоспарлау, жазу, редакциялау және түзету; нақты және ойдан шығарылған оқиғалар туралы жаза білу, оқылғаны туралы сыни пікірлер беру білігі; орфографиялық және грамматикалық қателер жібермей барынша сауатты жазу; белгілі стильді ұстану; түрлі байланыстырушы сөздерді қолдану арқылы параграфтағы сөйлемдерді байланыстыру жүзеге асады.

Оқылым кезінде түрлі тақырыптардағы әдеби және ғылыми мәтіндердің негізгі мазмұнын түсіну және олардан негізгі ақпаратты белгілеу, ақпаратты іздеудің түрлі стратегияларын қолдану; мәнмәтін бойынша сөздердің мағынасын анықтау; автордың қарым-қатынасын және пікірін түсіну; сөздердің мәнін тексеру және оқығанды терең түсіну үшін қағаз және электронды тасымалдағыштардағы түрлі дереккөздерді байланыстырады.

Әр сабақтың өзіндік ерекшеліктері мен қайталанбайтын мәні оның мазмұнына да байланысты болады. Оның мақсаты мен міндеттері, мазмұны мен құрылысы, әдіс-тәсілдерінің барлығы да дұрыс бағытты ойластырылса, сонда ғана ол сабақтарымыз нәтижеге бағытталады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Мұғалімге арналған нұсқаулық. Екінші (негізгі) деңгей. Астана: «Назарбаев Зияткерлік мектептері» ДББҰ Педагогикалық шеберлік орталығының кітабы, 2014 ж.*
2. *Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңы. 15 тамыз, 2007 ж.*
3. *Әдістемелік нұсқау хат. Астана, 2017 ж.*

ӘОЖ 378.147 Жәнібек М.А.– ҚарТУ студенті (ИС-20-1 тобы)
Ғыл.жетек.– КарТУ аға оқытушысы Курымбаева С.К.

ЖОБАЛАУ ӘДІСІ ИННОВАЦИЯЛЫҚ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ТЕХНОЛОГИЯ РЕТІНДЕ

Қазіргі білім берудің негізгі міндеті - оқушылардың өмірдің әртүрлі салаларындағы мәселелерді өз бетінше шешу қабілеттерін дамыту. Бұл мәселені шешу үшін білім беру процесіне инновациялық педагогикалық технологияларды енгізу қажеттілігі туындап отыр. Әр мұғалім өз жұмысының тиімділігін арттыруға тырысады. Ол үшін оқу іс-әрекетін тиімді ететін көптеген инновациялық технологияларды қолданады. Осындай жаңа технологиялардың бірі – жобалау әдісі. [1, б. 15].

Жобалау әдісі – инновациялық педагогикалық технология. Педагогикалық жоба ол педагогтардың арнайы ұйымдастырған, балалардың өздігінен шешім қабылдауын және де өз таңдауы мен еңбегінің, шығармашылығының нәтижесіне өзін жауапты ететін іс-әрекеттер тобы. Арнайы білімді қажет ететін айқын мәселелерге ынталандыру және жоба іс-әрекеті арқылы мәселенің шешімін қамтитын білімнің іс-жүзінде пайдалануы.

Жоба технологиясының ерекшелігі – баланың алдағы іс-әрекетті жобалай алуы мен оның субьектісі бола білуі.

Жобалау әдісі әлемдік педагогикада жаңа әдістеме емес екені белгілі, алайда қазіргі уақытта ол XXI ғасырдың инновациялық педагогикалық технологияларының құрамына жатады. Орыс мұғалімдері бұл әдіске XX ғасырда қызығушылық таныта бастаған. С.Т. Шацкий, Л.К. Шлегер және А.У. Зеленко бастаған мұғалімдер тобы орыс білім беру жүйелерінде жобалау әдісін қолданған, бірақ отызыншы жылдары бұл әдісті қолдануға ресми түрде тыйым салынған болатын. [2, б. 37].

Жобаларды орындай отырып, студенттер өз идеяларын жүзеге асыруға, өз бетінше шешім қабылдауға және сол шешіміне жауапкершілік алуға үйренеді. Жобалық іс-әрекет процесінде студент өз қызметін талдайды, сәтсіздіктердің себептерін іздейді және оларды қалай жою керектігі жайлы ойланады. Қазіргі уақытта жобалау әдісі басқа әдістердің арасында жетекші орын алуды. Жобалық оқыту теориясы мен практикасы педагогикалық процестің тұтастығын қамтамасыз ете отырып, білім алушылардың шығармашылық жобалық қызметі білім алушыларды дамытуға, оқытуға және тәрбиелеуге мүмкіндік беретінін көрсетеді. Жобалау әдісі теориялық білімнің ұтымды үйлесімін және оларды нақты мәселелерді шешуде практикалық қолдануды қамтамасыз етуге мүмкіндік береді. Мәселе ойдың мақсатын белгілейді, ал мақсат ойлау процесін басқарады. "Мен білгенімнің бәрі, маған не үшін керек екенін және осы білімді қайда қолдана алатынымды білемін" – бұл әдістің негізгі мәні. Жобалау әдісі танымдық іс-әрекетті ынталандырудың белсенді механизмі болып табылады, оқытудың жеке және топтық әдістерін біріктіруге мүмкіндік береді. [3].

Қорыта айтатын болсақ, жобалау әдісі — бұл оқу жүйесі, оқу үрдісінің ұйымдастырылған моделі, ол оқушылардың интеллектуалды және физикалық мүмкіндіктерін жаңа жобаларды құру үрдісінде шығармашылық қабілеттерін дамыту жолымен өзіндік тұлғаны жүзеге асыруға бағытталған. Теориялық тұрғыдан жобалау — белгілі бір мәселенің өзгеруі, дамуы деп танимыз. Жобаның құрылымы мәселенің талдауынан басталып, оны шешіп нәтижесіне жету үшін жасалатын қадамдардың жобалауынан тұрады. Жобалау жұмысында ой өрісінің дамуы, критикалық ойлау, креативтілік, сонымен қатар мәселелерді шешу қабілеті пайда болады. Мұғалім оқушыны өз бетімен білім алып, алған білімін арнайы рәсімдеумен жобалау әдісі арқылы дәлелдей білуге үйретеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1.Гузеев В.В. Метод проектов как частный случай интегральной технологии обучения // Директор школы. – 1995. – №6. – С. 14-19.

2.Пахомова Н.Ю. Метод проектов // Информатика и образование. Международный специальный журнал: Технологическое образование. 1996.

3. Веракса Н.Е. «Проектная деятельность дошкольников» 2006 жыл

ӘОЖ 37.378 Журсинбаев Т.Т. – ҚарТУ студенті (ЭЭ-21-3 тобы)
Ғылыми жетекшісі – ҚарТУ оқытушысы Баймамыров С.А.

СТУДЕНТТЕРДІ ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІН ТАҢДАУ ЖАҒДАЙЫНДАҒЫ АЛГОРИТМДІК НҰСҚАМА

Студенттерді оқыту кезінде оқытушы сабақта қойылған міндеттерді ұтымды шешуге болатын оқыту әдістерінің жүйесімен қарулануы керек. Психологиялық-педагогикалық зерттеулер бұл бағыттағы тиімді жолдардың бірі алгоритмдерді қолдану екенін көрсетеді.

Оқыту әдістерін таңдау жағдайында алгоритмді сөздің дәл математикалық мағынасында құру орынды деп санамаймыз.

Л.Н. Ланда алгоритм "белгілі бір сыныпқа (немесе типке) жататын кез-келген мәселені шешу үшін белгілі бір ретпен қарапайым операцияларды орындау туралы нақты түсінігі" деп түсінеді [1].

Алгоритм ұғымы екі талаптармен байланысты:

1) конструктивтілік талабы, яғни алгоритм ережелерінде ұйғарылған қарапайым операциялар жүзеге асырылатын объектілердің бір мәнді танылуы (ажыратылуы және сәйкестендірілуі);

2) Осы алгоритмдік жүйеде пайдаланылатын операциялардың түпкілікті жиынтығын бөліп көрсету және анық көрсету.

Міндеттің сипатына сәйкес біз айналысатын құрылымдық нысандардың ауданын алдын-ала бекіту мүмкін емес. Нысандардың конструктивтілігі салыстырмалы, оқушылардың зияткерлік деңгейіне, әдістемелік шеберлікке, ұйымдастырушылық қабілеттерге және оқытушының қарым-қатынас дағдыларына байланысты. Оқыту әдістерін таңдаудағы объектілердің конструктивтілігін немесе конструктивтіліктен тыс байқауы және эксперимент арқылы ғана орнатуға болады.

Студенттерді оқыту әдістерін таңдау процесінде орын алатын операциялармен жағдай ұқсас. Олар бір-біріне ұқсамайды, сондықтан оларды аяқталған тізім ретінде ұсынуға болады. Операциялардың қарапайым сипаты да салыстырмалы. Бір жүйе үшін бірдей операция қарапайым болуы мүмкін, ал екіншісіне – қыйын. Мұның бәрі жүйенің күрделілігі мен құрылымына байланысты.

Алгоритмдердің маңызды ерекшеліктерінің мысалы бойынша (Л. Н. Ланда мен бірге [1]) Біз оқыту әдістерін таңдау бойынша алгоритмдік нұсқаманы келесі маңызды белгілермен сипаттаймыз

- Детерминизм-оқыту әдістерін алгоритмдік таңдау-бұл кез-келген адам қайталайтын және бірдей бастапқы мәліметтермен бірдей нәтижелерге апаратын қатаң бағытталған және басқарылатын процесс.
- Жаппай-алгоритмдеу жағдайында оқыту әдістерін таңдау бір нақты оқу тапсырмасына емес, белгілі бір сыныптағы (типтегі) әртүрлі тапсырмаларға қол жеткізуге мүмкіндік береді.

• Тиімділік-алгоритмдік рецепт бойынша оқыту әдістерін таңдау әрқашан қажетті нәтиже алуға бағытталған. Алгоритмдік рецепттің бұл ерекшелігі барлық рецепттер белгілі бір сыныпқа жататын барлық бастапқы мәліметтермен қажетті нәтижеге әкеледі деп болжамайды. Алгоритмдік рецепт кейбір бастапқы мәліметтерге қолданылмайды, содан кейін оқыту әдістерін таңдау процесі нәтижесіз аяқталады.

Оқыту әдістерін таңдауға арналған алгоритмдік рецепт бойынша келесі құрылымды ұсынамыз:

1) белгілі бір жастағы білім алушыларды оқыту әдістерін таңдау туралы белгілі бір нұсқаулардан (ережелерден, командалардан) тұратын нұсқаманың өзі;

2) оқытушы осы нұсқаулар жолданған және студенттермен жұмыс жасауда белгілі бір операцияларды жүзеге асыра отырып, оларды орындайтын орындаушы жүйе ретінде;

3) операциялар бағытталған және операциялардың әсерінен қажетті білім, білік және дағдыға ие болатын объектілер ретінде білім алушылар.

Кез-келген мәселенің шешімі, қарап келгенде, белгілі бір объектіні немесе объектілерді бастапқы күйлерден ақырына дейін түрлендіруден тұрады.

Осылайша, оқыту әдістерін таңдау мәселесін шешу барысында екі түрлі қатынастар бар: рецепт бойынша оқытушыға тиісті операцияларды орындау арқылы осы бұйрықты орындауға тиісті жүйе ретінде қатынасы және оқытушының жүйе ретіндегі қатынасы және оның операциялары осы операциялар бағытталған және оқытушының әсерінен қажетті білім алатын объектілер ретінде студенттерге қатынасы іскерліктер мен дағдылар. Осыған байланысты детерминизм туралы екі мағынада айтуға болады: оқытушының іс-әрекетін белгілі бір рецепт бойынша детерминациялау (актуализациялау) және оқытушының іс-әрекетімен студенттердің өзгеруін детерминациялау.

Жоғарыда айтылғандарға байланысты оқыту әдістерін таңдауды алгоритмдеу оқытушыны еркін (интуитивті) таңдаудан гөрі дұрыс оқыту әдісін таңдауда тиімді құрал болып табылады деп айтуға болады. Бұл сізге алгоритмдік сипатқа ие және нақты талдауға, сипаттауға және модельдеуге мүмкіндік беретін оқыту әдістерін оңтайлы таңдау құрылымына енуге мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дерексөздердің тізімі

1. Ланда Л. Н. Алгоритмизация в обучении / Академия пед наук РСФСР. Ин-т психологии. АН СССР. Науч. совет по кибернетике. М. : Просвещение, 1966. 523 с.

2. Рогожинская Т. А. Как выбрать оптимальные методы обучения? // Народная асвета. 2013. № 6. С. 16–20.

ӘОЖ 811.512.122 Жүніс Д.С. – студент ҚарУ (гр. БӘжәнеДД-32)
Ғылыми жетекші. – п.ғ.м. ҚарУ Кулейменов А.Ж.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫ ҰЛТТЫҚ СПОРТҚА БАУЛУДЫҢ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қазіргі таңда жастардың денсаулығын нығайту мен тиімділігін қамтамасыз ету қоғамның басты мәселелерінің бірі болып отыр. Оған себеп кейінгі жылдары оқушылардың денсаулығының ерекше нашарлап бара жатқандығы, бұл еліміздің әртүрлі аймақтарында өмір сүру деңгейінің төмендеуіне, экологиялық жағдайдың нашарлауына, сонымен бірге кейбір оқу орындарындағы оқу-тәрбие мәселелеріндегі кемшіліктерге байланысты болып отыр деп айтуға болады. Бүгінгі таңда дене тәрбиесі сабақтарында дене шынықтырудың түрлі тәсілдерін қолданып, қозғалыс белсенділігін арттыруға байланысты ойындар мен дене жаттығуларын қолданса оқушылардың денсаулықтарының мықты болуына көп көмегі тиер еді.

Дене шынықтыру дегеніміз - денсаулықты сақтау үшін талпыну, адамның күш мүмкіншілігін дамыту, сонымен қатар жеңіске деген жігерін шыңдау, қиыншылыққа төзе білуге үйрету болып табылады. Оны мынадан көруге болады:

- дене еңбегімен үнемі шұғылданып жүрген адамның бұлшық ет талшықтары жылдам өседі;
- адам бойының күш-қуаты қалыптасады;
- кез келген сыртқы ортаның қолайсыз жағдайларына төзімді болады;
- шыныққан адамдардың қозғалысы жинақы, ширақ, тез болады;
- тез қабылдау, сезіну, ойлану және еңбектену қабілеттері бір-бірімен үйлесімді және бірін-бірі толықтырып отыратын болады.

Қазіргі таңда ұлттық спорт түрлері мен халық ойындарының элементтерін өскелең ұрпақты тәрбиелеуде мектептерде үнемі қолданса, тигізер пайдасы шаш етектен болар еді. Жас жеткіншектің денсаулығына пайдасы тиер еді және ұмытылып бара жатқан ұлттық ойындарымыз қайта жаңғырар еді.

Қорыта айтқанда, дене шынықтыру пәні мұғалімдері ұлттық ойындар тәсілдерін орта білім беру мектеп орындарында оқушылардың қозғалыс белсенділіген деген қызығушылығын арттыра отырып, салауатты өмір салтын ұстанудың тиімді құралы ретінде қолданса, дені сау ұрпақ тәрбиелеуде үлкен үлес қосары сөзсіз.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасында дене шынықтыру мен спортты дамытудың 2011-2015 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы (2010ж).

2. Аханов А.А. Қазақстанда салауатты өмір салтын қалыптастыру шаралары. //Валеология дене тәрбиесі және спорт. – Алматы: 2004,- №4, -Б.12-15.

ӘОЖ 378.14 Жұмаділ П. – ҚарТУ студенті (ИС-20- тобы)
Ғылыми жетекші – КарТУ, аға оқытушы Құрымбаева С.К.

ҚАШЫҚТЫҚТАН ОҚЫТУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Қазіргі әлемде онлайн оқыту жай ғана ыңғайлылық емес, қажеттілікке айналуда. COVID-19 пандемиясына байланысты жабық топтар үлкен проблемаға айналды, бұл бүкіл әлемде әлеуметтік алшақтық пен мәжбүрлі карантин қажеттілігіне әкелді. Осы себепті қашықтан оқыту бұрынғыдан да өзекті болып, барлық оқу орындарында енгізілуде [1].

Қашықтықтан оқыту – оқытуға тән барлық құрамдастарды (мақсаттар, мазмұн, әдістер, ұйымдастыру формалары, оқыту құралдары) сақтай отырып және нақты техникалық құралдарды (Интернет-технологиялар немесе басқа интерактивті орталар) пайдалана отырып, қашықтықтан студент пен оқытушының өзара әрекеттесу процесі. Білім алу – адам өміріндегі маңызды кезеңдердің бірі, оның жан-жақты жетілуіне ғана емес, сонымен бірге болашақта тәжірибені пайдалана отырып, табыс табуы үшін өзіне ұнайтын белгілі бір тар мамандықты таңдауға көмектеседі[2].

Мұндай білім алуға қызығушылық танытқандар қашықтықтан білім алу мәселелерінде білуге мүдделі болуы мүмкін.

Онлайн форматқа бейімделудегі қиындықтар

Дәстүрлі сыныптағы әрекеттерден онлайн форматқа көшу оқу тәжірибесін мүлдем басқаша етеді. Кәдімгі сыныпта студенттерден пассивті тыңдау және жазу күтілсе, виртуалды талқылаулар, жеке кабинетпен жұмыс және әртүрлі мультимедиялық форматтағы материалдар әрекетті қажет етеді. «Дәстүрлі» ой-өрісі бар студенттерге мұндай өзгерістерге бейімделу қиынға соғады.

Компьютерлік сауаттылықтың төмендігі

Компьютерлік сауаттылықтың жоқтығы қазіргі әлемдегі күрделі мәселе болып табылады, ол студенттерге де, мұғалімдерге де әсер етті. Көптеген адамдар әлі де дербес компьютермен (ДК) және MS Word және PowerPoint сияқты стандартты кеңсе қосымшаларымен жұмыс істеуді білмейді. Тәжірибелі мұғалімдер мен студенттер арасында да онлайн білім беру платформалары, бейнеконференция жүйелері, байланыс пен оқу материалдарын қарауға қатысты әртүрлі қолданбалар сияқты қашықтықтан оқыту құралдарын түсінбеушілік болуы мүмкін.

Техникалық ақаулар

Техникалық мәселелер жиі онлайн оқытуда кедергі болып табылады. Оқу платформаларының операциялық жүйелермен, браузерлермен немесе смартфондармен үйлесімділігінде проблемалар болуы мүмкін, ал Интернетке қосылу жылдамдығының төмендігі онлайн сабақтарды өткізіп жіберуге немесе сабақтарды бейне форматта жүктеп алуда қиындықтарға әкелуі

мүмкін. Осының барлығы білім алушылардың көңілсіздігін арттырып, оқу процесіне қатысуды азайтады[3].

Жалпы айтқанда, қашықтан оқыту дәстүрліден айтарлықтай ерекшеленеді, бұл белгілі бір проблемаларды тудырады. Бірақ оларды жеңуге болады, тек жаңаға қарсы тұруды тоқтатып, онлайн форматқа көзқарасты өзгерту және қосымша техникалық дағдыларды алу керек. Сонымен қатар, әрбір студент басқа студенттермен онлайн қарым-қатынасқа белсене қатысып, ақпаратпен және пікірлерімен бөлісіп отыру керек. Себебі, бірінші орында білім алу болғаннан кейін сол білімді алу үшін барлық жағдайлар жасалуы керек.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *http://edunews.kz/shcollnews/1803-ashytytan-oytu-zaman-talaby.html*
2. *https://4brain.ru/blog/problemy-distancionnogo-obuchenija-i-sposoby-ih-reshenija/*
3. *https://bilimainasy.kz/24-08-02/*

ӘОЖ 371. 38 Жұмаділлә М.Б. – ҚарУ студенті (БОПжӘ-32 тобы)
Ғылыми жетекші – п.ғ.м., ҚарУ оқытушысы Дағарова Ж.Ө.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТІҢ МАТЕМАТИКА САБАҒЫНДА ОҚУШЫЛАРДЫҢ ОЙЛАУЫН ДАМЫТУДА ЛОГИКАЛЫҚ ЕСЕПТЕРДІ ҚОЛДАНУ

Логикалық жаттығулар оның зерттеу ережелерін теориялық тұрғыдан алдын ала меңгермесе де, өмірлік тәжірибе арқылы балаларға қолжетімді материал негізінде дұрыс пайымдаулар жасауға мүмкіндік береді. Сабақта логикалық есептерді шығару барысында балалар практикалық түрде талдау, салыстыру, негізгіні ерекшелеу, жалпылау, жүйелеу, дәлелді терістеу, ұғымдарды анықтау және түсіндіру, міндетті қою әдістерін меңгеріп, ойлау қабілетін жетілдіреді.

Математикада логикалық есептерді шешу пәнді ойдағыдай меңгеруге ықпал етеді, мәселені терең ойлатып, ақыл-ойды дамытады. Кіші мектеп оқушыларының стандартты емес есептерді шешу барысында ойлауын одан әрі жетілдіру әрекеттің психикалық әдістерін, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға, интеллектінің, танымдық қабілетттің артуына, оқу үлгерімдерінің жоғарылауына септігін тигізеді. Балалар қиын есептерді шешу шабыт әкелетінін неғұрлым тез түсінсе, соғұрлым олардың математиканы оқуға деген қызығушылығы артады. Балалардың стандартты емес есептерді шығаруға ынталы екендігіне көз жеткізу, оларды шешудің дұрыс тәсілдерін үйрету «Бастауыш сыныптарда математика сабағында логикалық есептерді қолдану» экспериментін ұйымдастыруға жетеледі.

Стандартты емес логикалық тапсырмалар арқылы кіші мектеп оқушыларының ойлауын дамыту мақсат етіп алынған бұл зерттеуге мынадай тапсырмаларды орындау жүктелді:

1. Кіші жастағы оқушылардың математикалық ойлау ерекшеліктерін және оның дамуына логикалық тапсырмалардың әсерін зерттеу.
2. Логикалық есептер шығарудың әдістерін таңдап, жүйелеу.
3. Логикалық ойлауды дамытуға арналған жаттығу тапсырмалары жүйесін құрастыру.
4. Логикалық ойлаудың даму динамикасын және әртүрлі есептерді шешу дағдысын бақылау.

Логикалық тапсырмалардағы негізгі анықтаушы факторлар: деректер арасындағы байланыстарды (көбінесе жасырын) табу, оларды салыстыру, мақсатқа жету үшін пайымдаулар тізбегін орнату және есептер көмекші рөл атқаратын тапсырмаларды анықтау. Логикалық тапсырмалар әдетте сандық деректерсіз болуы мүмкін.

Логикалық есеп шартында көптеген деректер болуы мүмкін, сол себепті олардың барлығын есте сақтау қиын. Сондықтан мұндай жағдайда диаграмманы, кестені, сызба мен сүлбені құруға жүгінеді.

Математикалық шынайылықта меңгерілетін ақыл-ой операциялары: салыстыру, талдау, синтездеу, абстракциялау, жалпылау және нақтылау.

Логикалық ойлауға арналған тапсырмалар дәлелсіз, аналогия арқылы шешілмейді. Сіз баладан мазмұнды қайталап айтып беруді және анықтық негізінде сызбаны, графикті, сегментті есептің талдауын сұрай аласыз.

Шығармашылық ойлауды дамыту үшін мұғалімнің түсіндірмесі тәуелсіз, бірақ мұғалімнің бақылауымен кезектесіп есептерді шешу жолдарын іздестіретін проблемалық оқыту элементтері жиі қолданылады.

Мәтіндік логикалық тапсырмалар балалардың жеке басының жалпы зияткерлік дамуына ықпал етеді. Білім алушыларға есепті шешу мен оны көрнекі етуде графикалық әдісті қалай қолдануға болатыны түсіндіріледі. Оларға жиындар арасындағы сәйкестікті орнату, элементтердің орналасу ретін анықтау, барлық мүмкін мәндерді санау тапсырмалары жатады. Графикалық түрде жазылған ақпарат мәтіндік ақпаратқа қарағанда әлдеқайда жеңіл қабылданады. Артықшылығы оның көрінуінде және қол жетімділігінде. Ол мәтінді талдауға, оның жағдайын модельдеуге, шешім іздеуге және жоспар құруға, оның шешімін құрастыруға, нәтижені тексеруге үйретеді.

Эксперимент нәтижесінде оқушылардың логикалық ойлауын дамытатын тапсырмалардың ең тиімді формалары анықталды:

1. Шешілген мәселе бойынша жұмыс жасау. Көптеген білім алушылар күрделі мәселені шешудің жоспарын қайталап талдаудан кейін ғана іске асырады. Бұл математикада білімнің беріктігін дамытатын тәсіл.
2. Есепті әртүрлі тәсілдермен шешу. Негізінен уақыт тапшылығына байланысты қиын мәселелерді әртүрлі тәсілмен шешуге аз көңіл бөлінеді. Бірақ бұл дағды жеткілікті жоғары математикалық дамуды көрсетеді.
3. Мәселені талдаудың дұрыс жолы – сұрақтан туындаған деректерді талқылау.

4. Тапсырмада сипатталған жағдайды суреттеп бейнелеу. Зерттеуде балалардың назарына міндетті түрде ұсынылатын және елеуге тұрмайтын бөлшектерге аударамын. Сызба мен сүлбе бұл жағдайға психикаға әсер етіп, тапсырма мәтіні мағыналық бөліктерге жіктеледі. Осылайша тапсырма кескін арқылы жағдаятты модельдейді.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Баракина Т.В. Бастауыш мектепте математика және информатика сабақтарында логика элементтерін зерттеу мүмкіндіктері //Бастауыш мектеп: плюске дейін және кейін. – 2009. – №4. – Б. 33.

2. Белошистая А.В. Әдістемелік мәселе ретінде оқушының математикалық қабілеттерін дамыту // Бастауыш мектеп. – 2003. – №1. – Б. 44-45.

3. Гороховская Г.Г. Бастауыш сынып оқушыларының логикалық ойлау компоненттерінің қалыптасу деңгейінің диагностикасы // Бастауыш мектеп. – 2008. – №6. – Б. 40-43.

УДК 811.111 Заитов Ф.Р.- студент университета «Мирас» (гр. ИН 811р1ф)
Научн. рук. - ст. преп. университетата «Мирас» Пушко Н.А.

CHALLENGES WITH LEARNING MANAGEMENT SYSTEM NAVIGATION DUE TO LOW INTERNET LITERACY

In educating a class online, low digitally literate people can delay the class in progress. What are the main challenges? And how can they be prevented?

Internet illiteracy is a misunderstanding of platform layout or its options. The main issue and challenges in navigating students are misperceptions.

The reasons for misunderstandings could be different perceptional and learning styles. Students differ in the way they acquire information. There are visual, kinesthetic perceptional styles, and field-dependent and field-independent styles of learning.

In navigating the software and particularly Learning Management System which is quite complex in its term and hence might be difficult to understand and explain. In the other words, an abundance of features may confuse students. For better acquisition, it's better to use eye-catchy signs, colors, icons, and symbols. Images and symbols are easily perceivable for both learning styles. According to Quality Matters requirements for QM certified course "Navigation throughout the course should be consistent, logical, and efficient".

There are basic logical icons understanding which a student will easily manage to manipulate a platform. Hence navigational icons are logically comprehensible and easy to find because of the way they are shaped.

Generally, symbols are more comprehensible than written text. Nevertheless, icons can be misunderstood.

Many misunderstandings might appear due to misinterpretation of icons or even just ignoring them. The reason for misunderstanding icons may be a lack of experience in using technologies which usually happens of the poor availability of digital devices of students with poor income.

Gender differences in navigation also must be considered. Males produce more directional persistence, less pausing, and less revisiting compared with females, which in turn relates to more navigational success.

Females are more cautious which is the level of trust and risk aversion differs according to gender. In order to make the course operating process more comprehensible, it's better to develop a clear "Course Overview" considering gender discrepancies.

It is essential for students especially for digitally illiterate students to have a course overview information that introduces the purposes and structure of the course and how the learning process is carried out. This information is usually titled "Welcome from the instructor" "Course schedule," "Start Here," "Course Map," "Course Outline," "Course Introduction," "Course Calendar," etc. The understanding of course objectives and objectives of specific assignments leads to adequate results in performing assignments.

To sum up we have to admit that the navigational process is a sophisticated job but very crucial for successful completion of a course. Educators or facilitators may achieve a satisfactory performance from their students by guiding them through a course taking into account ways of acquisition of information.

Список использованных источников:

1. *Quality matters Course Design Rubric Standards*
2. *https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC4605762/*
3. *https://link.springer.com/article/10.3758/s13423-019-01659-w*

УДК 37.062 Зияда М. А. – студент КарТУ (гр. ЭЭ-21-2с)
Научн. рук. – преп. каф. ИЯ КарТУ Каримова Г.К.

АНАЛИЗ НЕДОСТАТКОВ ПРОЦЕССА ОНЛАЙН-ОБУЧЕНИЯ В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ ПО COVID-19

С начала установления карантина по Covid-19 система образования в Республике Казахстан перешла в формат онлайн-обучения. И все казахстанские школьники, и студенты были переведены на дистанционную форму обучения. Поскольку это был достаточно новый опыт для всех участников процесса, то в первое время отмечалось негативное отношение, активно выражаемое в информационном пространстве. Большая часть озвучиваемых проблем, в той или иной степени успешно решалась на местах по мере их возникновения. Нами был проведен небольшой опрос участников процесса (учащиеся и преподаватели). В ходе опроса были выявлены их мнения относительно недостатков обучения в онлайн-формате. Результаты опроса представлены нами в докладе «Анализ недостатков процесса онлайн-обучения в период пандемии по Covid-19».

Ключевые слова: онлайн-обучение, недостатки онлайн-обучения, опрос, изучение общественного мнения.

Респонденты в ходе опроса озвучили целый ряд недостатков характерных для процесса онлайн-обучения в его существующей форме. Большая часть из них в той или иной степени связана с техническим оснащением процесса онлайн-обучения. Наиболее часто озвучиваемые недостатки представлены ниже:

1. недостаточность числа необходимой техники у участников процесса. Данная проблема проявилась в семьях, где обучается не один, а двое или более детей. А также в семьях, где один из родителей сам работает в онлайн-формате. Например, учитель или фрилансер. В части случаев, онлайн-обучение осуществлялось посредством использования сотовых телефонов. Однако данный способ отрицательно влияет на зрение и осанку учащихся. Кроме того, в случае с использованием сотовых телефонов, когда это касается детей и подростков может возникать проблема неконтролируемого их использования (с участием в онлайн-играх) и возникновения зависимости от них.

2. нестабильность интернет соединения. Одновременный выход в интернет большого числа людей отражалась в снижении его скорости, обрыва связи или ее ухудшении, т.е. «терялась картинка» в Zoom, Microsoft Teams и т.п. Кроме того, были отмечены сбои и аварии, а также нестабильная работа самих приложений и онлайн-платформ, также снижающих качество учебного процесса.

3. несовершенство программ приложений и онлайн-платформ, используемых в процессе онлайн обучения. К примеру, в Zoom-конференциях время собрания ограничено сорока минутами.

Соответственно, требуется новое подключение по ссылкам. Использование Microsoft Teams решило часть проблем. Однако, и Microsoft Teams не является гарантией от проблем, которые студентами определяются как: вылеты из конференции, потеря картинки, и зависание программы.

4. неготовность учебных заведений к онлайн обучению. Отмечались перебои в работе сайтов учебных заведений, а также их неудобный интерфейс и ограничения в функционале. Например, наличие ограничений к размеру файлов (5 мегабайт), проблемы с одновременным прикрепления нескольких файлов. А также отсутствие у отдельных преподавателей технических навыков необходимых для работы в современных программах. К примеру, для визуализации учебного материала, контроля посещаемости, степени усвоения материала. Продолжительность онлайн-занятий может негативным образом сказываться на здоровье участников онлайн-обучения, и в первую очередь учителей, которым приходится ежедневно проводить по 3-4 пары подряд. Ведь учителя школ и преподаватели ВУЗов вынуждены были подолгу находиться в одной позе, и постоянно следить за монитором, чтобы отслеживать реакции учащихся.

5. низкий уровень дисциплины учащихся и связанное с ней снижение академических показателей. Имели место: 1) номинальное подключение учащихся (когда они выходят из онлайн-занятия, как только пройдет перекличка), 2) отключение камер во время занятия, 3) и даже использование сайтов, на которых скопированные у других задания конвертируются в тексты, выглядящие написанными от руки для последующего прикрепления в учебном портале.

По результатам нашего исследования были выработаны следующие рекомендации:

1) организовать специальные курсы по программному обеспечению и работе с приложениями,

2) внедрить обязательные перерывы (3-5 мин) в ходе занятий для отдыха (кроме официальных перемен),

3) усовершенствовать существующие средства контроля в помощь преподавателям, автоматизировать процесс контроля за несанкционированными выходами с онлайн-занятий.

Список использованных источников:

4. Брагин Д. Вспомнить все: хронология распространения коронавируса в Казахстане в 2020 году https://www.ktk.kz/ru/blog/article/2021/01/02/168297/ доступно 21.03.2022

5. Coronavirus2020.kz https://www.coronavirus2020.kz/ru/important доступно 01.03.2022

ӘОЖ 9 – 05(574) Иемберген А.Б. - ҚарТУ студенті (СИБ - 21 -2 тобы)
Әрімбек.Н.М. - ҚарТУ студенті (СИБ - 21 -2 тобы))
Ғылыми жетекші - ҚарТУ аға оқытушысы Хасен М.Ә. (ҚарТУ)

БИЛЕР КЕҢЕСІНДЕГІ ӨЗЕКТІ МӘСЕЛЕЛЕР

Би - саясаткер қоғам қайраткері. Ел арасындағы қоғамдық мәні зор мәселелерді шеше білген, ханның кеңесшісі. Би-заңгер,барлық даулы мәселелерде айыптаушы, ақтаушы қызметтерін атқарды.

Билер тарихында аттары қатар аталатын Төле би, Қаздауысты Қазыбек би, Әйтеке би өз дәуірінде, елін-жерін шапқыншы жаудан бірлесіп қорғаған қолбасшы билер ретінде, халықтың бірлігі мен ынтымағын сақтауда өздері ісімен де, сөзімен де үлгі бола алған көсем билер ретінде, адамгершілік, парасаттылық келбетін өзара және өзгелермен болған сөз сайыстарында таныта алған ұлы билер ретінде, хандарға ата-баба намысын, дәстүр-салтын сақтаған заң шығартуда бір ауыздан келісілген ақыл - кеңес берген көреген билер ретінде дәріптеуге болады.

«Қазақ билерінің ойласып шешетін орталығын Билер кеңесі деп атаған. Ол билер уағдаластығымен белгілі бір жерде өтіп, онда ел қамына байланысты мәселелер қаралып, мәмілеге келіп отырған. Билер кеңесінде үш жүздің ірі билері түгел қатысып, мәселені бірлесіп шешкен. Билер келісіп шешкен іс халыққа жария етіліп отырған» - дейді зерттеуші К. Қайырғалиева [1]. Екі ел бітімге келгенде елшілікке немесе дау-жанжалға айбар ретінде батыр жүрсе, сөз ұстауға от ауызды, орақ тілді би, шешен жүреді. Батыр мен батыр маңдайласқан жауда бас қосады, би мен би таңдайласқан дауда бас қосады. Қай уақытта болсын бидің орны жоғары. Би қазақ қоғамындағы бұрын - соңды қалыптасқан әдет - ғұрып, салт - сананы жетік білетін, сөзге шешен, өзі заңгер, өзі істін ақ - қарасын айқындап үкімін шығаратын сот қызметін атқарған [2].

Би есімі халыққа қазақ пен қалмақ арасындағы жаугершілік, шапқыншылық кезінде екі елдің арасында бітімші, бүтінші болған батыл елші, парасатты мәмілегер ретінде мәлім.

Жер дауы - қазақ жерге бүкіл халықтық - ұлттық қазына деп қараған, қоныс пен өрісті жайлап - қыстап ортақ пайдаланған. Сол қоныс, жайылым, шабындық үшін ру мен рудың арасында болған дау-жанжалдарды бейнелейтін шешендік даулардың үлгілері бар.

Тәуке хан тұсында жер-су, жайлау-қыстау, көшу-қону қоныстары туралы болып тұратын күрделі дау-жанжалдарды шешуде ұсталатын белгілі заң, жол - жобалар болған. Жер - су, жайылым, ата - қоныс, мекеніне иелік ету үшін талапкерге қойылатын салт-сана заңдарының түрлі шартты сұрақтары мен қажетті белгілері баршылық, онда - даулы жердің талапкердің пайдасына шешілуі үшін төрелік биді қанағаттанарлықтай, төменде аталған анықтамалардың болуы шарт. Олар: ата-бабасының салынған қабірі, қойылған құлпытасы, қазылған арық, егілген егіннің аңыз жантары, құрылған шығырдың орны, малдың қысқы көні, қойдың күзгі түнегі, тұрғызылған

қарақшы, үйілген омақа белгі, тігілген ағаш, егілген бақша, салынған там, соғылған қора, салынған шеген, қазылған ошақтың орны т.б.

Осы аталған белгілі мұралардың қайсыбірі болса да, талапкердің иә болмаса бабасының, яки туысқан-туғанының біреуінің еңбегімен істелініп, бір кездерде оның қоныстанып, мекен еткені анықталмаса, ол жерді даулап, талап етуші кейінгі иеленушіден сөзсіз қайтарып алған.

Ол жерден соңғы мекендеушінің алып кете алмайтын (ғимарат, қора-жай, бау-бақша т. б.) салынған күрделі жайларының құны бейтарап үш кісінің кесімі бойынша істі тілеуші талапкерге төлеткен.

Егерде жерді қайтарып, алған иесінің даулаған кезінен кейінгі уақыттарда салынған жайлар, егілген бау-бақшалар болса, онда даулы жердің шатағы шешілмей тұрғанда біле тұра әдейі істелінген нәрседей табылы, жауапкердің ол еңбегіне ешнәрсе төлемеген.

Бір жерге дауласушылардың екі жағынан да куә-айғақтары тең болса, істелінген еңбек, салынған белгілер екі жағынан да бар екен деп табылса, бірақ қайсысының бұрын мекендеп, еңбек еткені анықталмай, күмәнді болса, әдет-ғұрпы заңы бойынша, билік айтушылар бұрын даулаушының антына салады. Ант алған екінші жағы жерден шығып қалады. Егерде бірінші талапкер ант беруден бас тартса, онда жерден айырылады.

«Жеті жарғы» заңы бойынша - ант алып, ант беру көпшілік жағдайларда: ер құны, жесір дауы, ұрлық, жер дауы сияқты күрделі дау-жанжалдарда қол-данылатын дәстүрлі заң [3].

Шешендік дау қазақтарда бірнеше түрге бөлінген. Атап айтқанда жер дауы, жесір дауы, құн дауы, мал дауы және ар дауы дейді. Соты жоқ, прокуроры жоқ қазақ даласында қазылық институтты өмірдің өзі осылай қалыптастырған. Билік, төрелік мәселесін ақсақалдылар, даналар алқасы жөнімен, жөн-жосығымен шешіп берген.

Бертін келе қазақ хандары қазылықты билік жүргізу, салым-салық салу, қаражат жинау жағына жақындастырып, іс пайдасына шешкен.

Дау, қылмыстың түрлері ашық түрде, халық ортасында талқыланып, үкім айтып отырды.

Би – мәселелерге тереңнен үңіле білетін, мәселенің түйінін бағалай және шеше білетін, осының арқасында іс барысына хандар мен заңды билеушілерден кем түспейтіндей әсер ететін адам.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Байтұрсынов А. Әдебиет танытқыш. –Алматы: Ана тілі, 1992, – 367 б.

2. Адамбаев Б. Қазақтың шешендік өнері – Алматы: Ғылым, 1984. – 136 б.

3. Негимов С. Шешендік өнер. – Алматы, 1997.

4. Мұсаұлы Ж. Қазақ шешендік өнері. Көкшетау. – 2004 159 бет.

УДК 796.035 Игнатов Д.В. – студент КарТУ (гр. ТТ-21-2)
Науч. рук. – ст. преп. КарТУ Черясова О.Ю.

РОЛЬ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ В СОВРЕМЕННОМ ОБЩЕСТВЕ

Для начала ответим на вопрос «что же такое физическая культура?». Физическая культура – это часть общей культуры личности и общества, представляющая собой совокупность материальных и духовных ценностей, создаваемых и используемых для физического совершенствования людей. Но не надо путать её со спортом, потому что спорт – это всего лишь часть физической культуры, сложившийся в форме специальной практики подготовки человека к соревнованиям и соревновательной деятельности с целью достижения наивысших результатов.

Несомненно, спорт - явление двустороннее и противоречивое. Спорт рассматривается как сфера общественной жизни, в которой формируются и проявляются лучшие качества человека, осуществляется формирование человека как духовного и физического целого. В то же время способность спорта создавать негативные стимулы для личного развития становится все более очевидной. В спорте человек обнаруживает и «измеряет» свои физические и умственные возможности, но в то же время включает в себя риск выхода за пределы допустимого для человека стресса.

В современном обществе активно проявляется интерес к спорту и здоровому образу жизни в целом, а всё из-за того, что в последнее время ухудшилась экология, происходит замена ручного труда на автоматизированный труд и вообще занятия спортом становится популярнее. Это мотивирующий фактор для изучения этого явления, определения перспектив его развития и, самое главное, выявления средств оздоровления и гуманизации спорта. Поэтому я думаю, что роль физической культуры в наше время играет ведущую роль. Потому что, физическая культура в большинстве своем определяет поступки и проявление характера человека в учебе, на работе, в повседневности, в коллективе, благоприятствует решению экономических, социальных, оздоровительных и решению множества других задач.

В качестве ключевых направлений образовательного процесса отмечены необходимость формирования ответственного отношения к своему здоровью и необходимость здорового образа жизни у подрастающего поколения; формирование мотивации детей и семей к занятиям физической культурой и спортом, активным и здоровым образом жизни.

Очень важным являются функции физической культуры. Это свойства присущее физической культуре воздействовать как на человека, так и на другие сферы общественной жизни. Физическая культура является немаловажным общественным явлением и оказывает влияние на различные стороны жизни людей. Верно. Физическая культура, здоровый образ жизни способствуют: укреплению здоровья, развитию умственных способностей,

эстетическому, моральному и духовному удовлетворению, сохранению молодости и красоты. Доказательство этому эксперименты. Например: вам неожиданно и немедленно задали приготовить доклад. Тренированный человек соберётся, сфокусирует свое внимание и справится с задачей в более короткий срок. А тот, кто проводит свое свободное время у компьютера или на постоянно сидячей работе, будет выполнять её на много дольше и труднее. Он будет часто отвлекаться, чтобы удалить усталость и сонливость.

Нынешнее состояние различных элементов общества, культуры, социокультурной целостности, в том числе спорта, часто связано с формированием человеко-машинной среды.

Не забываем про материальные и духовные ценности. К материальным ценностям относятся научно-исследовательские институты (здания, лаборатории, аппаратуры), стадионы, бассейны, медицинские учреждения, спортивные залы, спортивные базы учебных заведений, и т.д. Они позволяют занимающимся тренироваться, восстанавливаться и наблюдать за различными соревнованиями. А к духовным ценностям относят сети учебных заведений, готовящих специалистов по физической культуре, произведения искусства, посвященные физической культуре и спорту, систему управления в сфере физической культуры. Современная цивилизация во многом меняет как окружающую среду, так и социальные институты, организующие жизнь человека, а также самого человека. Особое место занимают физическая культура и спорт, упражнения, выступающие средством изменения природы человека как социальной личности. Всё это нужно и важно для современного общества.

По данным Всемирной организации здравоохранения, «здоровье человека является одним из наиболее важных аспектов жизни общества и тесно связано с основными правами на физическое, духовное и социальное благополучие с максимальной продолжительностью жизни».

В заключении подытожу, что роль физической культуры значительна для социума и стремительно набирает обороты в наше время. Также она является важной составляющей общей культуры общества, служит мощным и эффективным средством физического воспитания всесторонне развитой личности. С каждым годом всё больше людей начинают заниматься физической культурой, спортом и приобщаться к здоровому образу жизни.

Список использованных источников:

1. «В.М. Гелецкий, Л.Н. Гелецкая, А.В. Разуваев, А.В. Лочехин ТЕОРИЯ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ И СПОРТА Учебное пособие Красноярск 2008»

ӘОЖ 128 Изатуллаева Б.М. – ҚарТУ студенті (Арх 20-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – з.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Қайырбек М.С.

АБАЙ ФИЛОСОФИЯСЫНДАҒЫ АДАМ МӘСЕЛЕСІ

Адам мәселесі философияның пайда болуынан зерттеліп келеді. Сондықтан философия әрдайым адамның өмірдегі орны мен мән-маңызын ашып көрсетуге тырысты.Адам мәселесіне Аристотельде ерекше көңіл бөлген.Оның пікірінше «адам – ақылға ие қоғамдық жануар».Ежелгі грек философы Демокрит бойынша «адам - табиғаттың бір бөлігі,табиғат сияқты ол да атомдардан тұрады.Адамның жаны да атомдардан тұрады».Ал қазақтың ұлы ақыны Абай «атаңның баласы болма,адамның баласы бол» дейді.

Абай философиясының негізгі тақырыбы – адам.Ол өзінің азаматтық парызын түсініп,саналы түрде ерекше әрекеттер жасап,адамтану, адам болу, «толық» адам ілімінде көп жаңалықтар ашты.Абай философиясының басты мақсаты адамды барынша жоғары деңгейге жеткізіп,кемелдіктің мәнін ашу. Сонан да Абай өлеңдерінде, адам табиғат аясында жоғалмайды,ал табиғат адамның ішкі кеңістігіне сиып кете береді...[1.]Абай:

«Өлсе өлер табиғат,адам өлмес,
Ол бірақ қайтып келіп, ойнап күлмес,
«Мені» мен «менікінің» айрылғанын,
«Өлді» деп ат қойыпты өңкей білмес» дейді.Бұл өлеңде «мені» дегені бұл «адамның жанын» білдіреді.Ал «менікінің» деген сөз «адамның тәні».

Абай адам баласының жақсы – жаман қасиеттеріне терең мән беріп, философиялық ой-толғауларында атап көрсетеді. Талап пен еңбек – қайратты танытса, терең ой – ақыл, ал қанағат пен рахым – жүректен туатын қасиеттер. Адам бойындағы осы үш қасиетті ерекше танып білуге тұратын таным екенін ақын «Малға достың мұңы жоқ малдан басқа» өлеңінде: «Үш-ақ нәрсе – адамның қасиеті: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек» деп нақтылай түседі. Абайдың «Он жетінші қара сөзі» қайрат,ақыл,жүрек ғылымға арналады.Ғылым үшеуінің де жақсы, жаман қасиеттерін дәл сипаттап,әділ сынайды. «...Осы үшеуің басыңды қос,бәрінде жүрекке билет»,-деп ғылым үкім шығарады [2]. «Әуелде бір суық мұз,ақыл,зерек» деген өлеңінде Абай:

«Ақыл қайрат,жүректі бірдей ұста,
Сонда толық боласың елден бөлек»,-дейді.Абай үшін дүниенің басты құндылығы – адам,жай ғана емес, рухани тұрғыдан кемелденген толық адам.Осы қасиеттерді бойына сіңірген адамның келешегі зор,болашағы айқын.Адам баласының мәдениетін,парасатын тұлғалайтын да осы қасиеттер деп ұғынамын.Абайдың пікірі бойынша адамгершілік нормалары мен принциптерін күнделікті өмір сүру тәсіліне айналдырған адамды ғана нағыз адам деп есептуге болады.Сондықтан Абай Құнанбайұлы шығармашылығында «адам бол» тезисі маңызды орын алады.

«Адам болам десеңіз
Өсек,өтірік,мақтаншақ,

Еріншек бекер мал шашпақ-

Бес дұшпаның,білсеңіз.

Талап,еңбек,терең ой,

Қанағат,рақым,ойлап қой.Егер «адам болам» десеңіз бес асыл іске асық бол және үш қасиетті берік ұстан!Бес асыл іс (талап,еңбек,терең ой,қанағат,рақым) және үш қасиет (қайрат,ақыл,жүрек) арасында тағыз байланыс бар екеніне көз жеткіздік.Абайдың қарастырған қос адам болу қағидасы түбі бір таным екенін түсіндік.Абай адам өмірден нені іздеп,нені күнкөріс қылады деген сұраққа тұжырымды жауап береді:

Адамзатқа не керек:

Сүймек,сезбек,кейімек,

Харекет қылмақ,жүгірмек,

Ақылмен ойлап сөйлемек.Адамның өмірі мағыналы,саналы болу керек деген байламын осылай айқын айтып жеткізеді.[3]

Абайдың ойынша,адамзат баласы ызалы жүректің құлы емес,сондықтан да Адам өмір сүруі,еңбек етуі және адамдыққа ұмтылуы қажет.Дүниенің теңдессіз жетістігі Адам, сол Адамның жаны мен тәні сұлулық пен келісімнен айнымауы керек, деп айтудан Абай жалыққан емес,сол сөзінен тайған да емес.Адамның жаны,ойы,тәні мен сезімі кәусар судай таза болуы керек.Адам санасын тек қана қайырымдылыққа,жоғары мақсатты рухани кемелдікке жұмсауы шарт.Туған халқының ардагер азаматы болған Абай Адам алдындағы парызына дақ түсірмей,ақиқатқа жан-тәнімен қызмет етіп өтті[4].

Қорыта келе,біз өскелең ұрпақ адамды Абайша түсінудің тұжырымдамаларына,құндылықтарына бет бұруымыз керек.Адамдар Абай айтқан үш асыл қасиетті бойына сіңіріп,бес асыл істі өмірлік принципіне айналдырса толық адам болып қалыптасады деп ойлаймын.Менің ойымша,Адам бұл өмірге жәй келген жоқ,оның бұл өмірде орындауы тиіс бір миссиясы бар,яғни Абай айтқандай, білім алу,еліне қызмет істеу,адал еңбекпен мал табу,Алланы тану.Абай философиясының басты мақсаты – адам болу үшін жақсы мен жаманның ара жігін ажыратып,жақсыдан үйреніп,жаманнан жирену.Сондықтан Абайдың «Адам бол» үндеуін ұмытпағанымыз абзал.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Абай.Өлең сөздің патшасы. 2006ж. 536б.*
2. *Халықаралық Абай клубы.2006ж.439б.*
3. *А.Құнанбайұлыны шығармаларының екі томдық жинағы. «Жазушы» баспасы,2016.20б.*
4. *Абай.Өлең сөздің патшасы.2006ж.538б;539б.*

УДК 355.233.22 Ильин В.С., Жабагенов Д.Р. (гр. МД-21-2)
Научн. рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

PHYSICAL EDUCATION IN HIGHER EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Abstract: The importance of physiological education and other forms of directed application of physical culture in universities is multifaceted. Technological progress, the rapid development of science and the ever-increasing abundance of freshly baked information necessary for a modern specialist make the student's educational work more intense and intense. Therefore, the importance of physical culture increases as a means of optimizing the system of life, functional recreation, savings, and increasing the ability to work of students throughout the entire period of study at the university.

Along with these means of physical culture, general and special physical training is supported, usually for the conditions of the future profession.

Solving peculiar tasks, physical education of students plays at the same time a significant role in moral, stenical and aesthetic development, makes a solid contribution to the training of educated and multilaterally developed specialists.

The increase in the significance of the directed use of means of physiological culture during the period of study at the university of specialists is due, in particular, to the fact that the student's work schedule is characterized by sedentary, monotonous working posture for 3-8 hours. Physiological exercises in these conditions are a fundamental factor in countering the negative results of physical inactivity, as well as intellectual and neuropsychiatric stress. At the same time, the time spent on physical exercises will be reimbursed due to an increase in general working capacity, including mental. The purpose of physical education of students is to create a physiological culture of personality.

Topics of physical education. In the process of physical education of students, the following key tasks are solved:

I) Improving well-being by means of physical culture, establishing the need to maintain a high level of physical and intellectual performance, self-organization of a healthy lifestyle;

II) Students' mastery of abstract knowledge, sports and applied skills and abilities;

III) Increasing the level of physical fitness;

IV) Improvement of psychomotor abilities that ensure the highest productivity of professional and technical actions;

There are three main sections in the physical education program for students: theoretical, practical, and control.

Theoretical section. The basis of the branch takes into account the study by students of the system of scientific, practical and special knowledge necessary to comprehend the processes of functioning of the physiological culture of society and personality, knowledge of their active and creative application for individual and

high-class development, the organization of a healthy lifestyle in the performance of educational, professional and socio-cultural activities.

Practical section. The educational material of the provided section is focused on increasing the level of functional and motor capabilities for the formation of sufficient qualities and personality traits, on mastering the methods and means of physical culture and sports activities, on acquiring one's own experience in it, providing the opportunity to independently, intentionally and creatively use the means of physical culture and sports.

Control section. Control classes guarantee prompt, ongoing and final information about the level of study of theoretical, factual and methodical knowledge and skills, about the state and dynamics of physiological development, physical and professional-applied readiness of any student. As performance criteria, test requirements and actual standards, tests are developed.

Literature:

1. Belyakova R.N., Timoshenkov V.V., Timoshenkova A.N. Differentiated program of improvement of students of special medical groups by means of physical culture.- Mn., 2001.

2. Kholodov Zh.K., Kuznetsov V.S. Theory and methodology of physical education and sports: Textbook for students of higher education.institutions.-M.: Academy, 2001.

3. Chermit K.D. Theory and methodology of physical culture: reference schemes: textbook. -M.: Soviet sport, 2005.

ӘОЖ 001(075.8) Исабаева Е.С.– А.С. Сағынов атындағы
ҚарТУ студенті (ЦАФ-19-2 тобы)
Ғылыми жетекші – з.ғ.м., ҚХА және ӘГП
кафедрасының аға-оқытушысы Толеуова М. О

ГУМАНИТАРЛЫҚ ПСИХОЛОГИЯ ЖӘНЕ ОНЫҢ ӘДІСТЕРІ

Менің пікірімше,психология ғылымына, оның көптеген тәсілдеріне, тенденцияларына және мектептеріне қарасақ, біз көп жағдайда осы тәсілдерде, ағымдар мен мектептерде танымға жаратылыстану-ғылыми көзқарасты жүзеге асырумен айналысамыз деп қорытынды жасауға болады.

Ғылымдағы жаратылыстану-ғылыми көзқарас ең көне және ең беделді болып табылады. Бұл тәсілдің бірнеше рет дәлелденген артықшылықтары бар. Психологтардың өз жұмыстарында қолдануы таңқаларлық емес.

Бұл тәсілдің мәні мынада: зерттеуші үшін негізгі құндылық шындықты объективті білу, детерминизм принципіне бағдарлау, жалпыдан жекеге қарай қорытынды жасау жолы. Бұл жағдайда зерттеудің негізгі әдістері зерттелетін құбылысты бөліктерге ыдыратуға мүмкіндік беретін сыртқы бақылау және эксперимент болып табылады және неліктен осы бөліктерден қайта құру, талданатын тұтастықты құру керек.

Зерттеудің міндетті атрибуты – теорияның салдары болып табылатын және зерттеу пәнін құрайтын элементтерді байланыстыратын ғылыми гипотеза. Зерттеудің бұл құрылысындағы ақиқат критерийі тәжірибе болып табылады.

Гипотезалардың тәуелсіз дәлелділігі құпталады - әртүрлі жағдайларда, әртүрлі әдістерді қолдануда, бұл бейтарап және білім пәнінен оқшауланған зерттеушінің міндеті.

Бұл арада зерттеу тәжірибесі, ең алдымен, бұл тәсілдің біржақтылығын, оның шектеулері мен әдістемелік жеңілдеулерін, редукционизмді көрсетті. Жаратылыстану психологиясының әдістерімен жанды адам психикасының көптеген психикалық процестерін, қасиеттерін және күйлерін, мысалы, құндылықтарды тану (өлшеу, талдау, зерттеу және т.б.) мүмкін болмады. субъект, оның шығармашылық әрекеті, махаббат тәжірибесі, тұлғаның өзін-өзі актуализациялау феномені және п. т.б. Нәтижесінде, деп аталатын бар. гуманитарлық психология жаратылыстану психологиясына балама ретінде.

Гуманитарлық психология адамның психикалық және рухани өмірін түсінуге тұтас және бөлінбейтін, тұтастай қарайды және соңғысын жеке бөліктердің арифметикалық қосындысы ретінде қарастырмайды. Гуманитарлық психологияның әдістері субъектінің ішкі жан дүниесін өзінің жан-жақтылығымен түсінуге және түсінуге бағытталған. Бұл әдістердегі ең бастысы - рухани көріністердің бүкіл тұтастығында оның түсінігіне назар аударудан тұратын адамға ерекше көзқарас.

Гуманитарлық психологияда түсінуге әртүрлі тәсілдермен қол жеткізуге, әртүрлі формада жүруге, әртүрлі жолдармен жүзеге асыруға

болады. Гуманитарлық психология әдістерінің толық классификациясы болмай-ақ, олардың кейбіріне қысқаша тоқталайық (айтпақшы, бұл мүмкін емес).

Ғылыми психологияның бастауында пайда болған интроспекция (өзін-өзі бақылау) әдісі адам психикасының іргелі қасиетінен – оның субъектінің өзінің психикалық күйлерін тікелей бейнелеуінде кездесетін оның рефлексивтілігінен шығады. Интроспекция – адамның өз санасына, психикалық өмір құбылыстарына, психикалық тәжірибелерге «қарау» (сөзбе-сөз «ішіне қарау»). Интроспекция әртүрлі формаларда бар және жаратылыстану психологиясының өкілдері тарапынан сынға ұшырайды, бірақ ол психологияны гуманитарлық түсіну әдістерінің бірі ретінде әрекет етеді.

Өмірбаяндық әдіс гуманитарлық психология әдісі ретінде оның өмірбаянын сипаттау арқылы субъектінің өмір тарихын зерттеуге бағытталған. Адамның ішкі әлемін түсіну осы әдіспен өткен өмір кезеңдерін сипаттау арқылы жүзеге асырылады. Өмірбаяндық әдіс өте сенімді және кең спектрге ие. Сонымен қатар, бұл өте ауыр және психологтың ерекше дайындығын қажет етеді.

Қортындай келе,осылайша, гуманитарлық психологияның әдістері адам тұлғасының жеке бөліктерін жинақтамай, тұтастай алғанда бүкіл тереңдігін түсінуге бағытталған. Бұл әдістер жаратылыстану көзқарасының әдістерін тамаша толықтырады және адамның табиғатын, оның психикасын жақсырақ түсінуге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Рубинштейн С.Л. Жалпы психология негіздері. – Петербург: Петр, 2002. – 720 б.*
2. *Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психологиялық антропология негіздері. Адам психологиясы: субъективтілік психологиясына кіріспе. - М .: Мектеп-Баспасөз, 1995. - 384 б.*
3. *Фромм, Е. Адамның жаны. — М.: Республика, 1992. — 430 б. — ISBN 5-250-01511-5*
4. *Парыгин, Б.Д.Қоғамдық көңіл-күй / Б.Д.Парыгин. - М .: Ой, 1966. - 328 б.*
5. *Гергенган, Б.Р. Психология тарихына кіріспе. — 6-шы басылым. - Wadsworth Publishing, Cengage Learning, 2009. - 752 б. - ISBN 978-0-495-50621-8.*
6. *Выготский Л.С.Педагогикалық психология. Мәскеу: Педагогика, 1991 ж.*

ӘОЖ 37.048.45 Калиева А.М. – ҚарТУ студенті (БТ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқытушы Курымбаева С.К.

КӘСІБИ БАҒДАР ЖҰМЫСЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Кәсіптік бағдар беру – оқушының қызығушылығына, мүмкіндігіне, қабілетіне сәйкес болашақ мамандығын таңдауға көмектесетін психологиялық-педагогикалық сипаттағы шаралар кешені. Кәсіптік бағдарлау – кәсіптік білім беру, кәсіптік насихат, кәсіптік білім беру, кәсіптік диагностика, кәсіптік жарамдылық, кәсіптік таңдау, профессиография, кәсіптік белсендіру, кәсіптік бейімдеу, кәсіптік кеңес беруді қамтитын жеткілікті кең ұғым [1].

Қоғамда дербес және өнімді өмір сүруді қамтамасыз ету үшін адам әлеуметтенудің мақсатты процесіне қосылуы керек, оның маңызды институттарының бірі кәсіптік білім беру жүйесі болып табылады. Жасөспірімнің кәсіби бағдары тұлғаның әлеуметтенуінің маңызды міндеттерінің бірі – оның кәсіби өзін-өзі анықтау міндетін шешеді.

Мектептегі кәсіптік бағдар беру дәстүрлі түрде еңбек ресурстарын дамыту, азаматтардың өнімді, еркін таңдалған жұмыспен қамтылуын қамтамасыз ету және жастар арасындағы жұмыссыздықтың алдын алу мақсатында қызмет етіп келеді. Әлеуметтік қамсыздандыруды нығайту және жастардың еңбек нарығындағы бәсекеге қабілеттілігін арттыру әрқашан кадрларға деген қажеттілікті және облыс пен еліміздің әлеуметтік-экономикалық даму серпінін ескере отырып әзірленген кәсіптік бағдарлау әдістерімен жүзеге асырылып келеді [2].

Кәсіптік бағдар беру жұмысы – кәсіптер мен жұмыс іздеушіге қойылатын талаптар, таңдаушы тұлғаның ерекшеліктері мен қабілеттері туралы ақпарат негізінде болашақ кәсіптік қызметті таңдау бойынша практикалық консультативтік қызмет және оның қалаған қызмет түрі бойынша оның табысын болжау.

Нарықтық экономика жағдайында мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысы көмекші сипатта емес, бітірушілердің өміріне қатысты мәселелерді шешуге бағытталған [3].

Кәсіптік бағдар беруге заманауи көзқарас көптеген әлеуметтік институттардың: мектептердің, түрлі психологиялық орталықтардың (медициналық, әлеуметтік-психологиялық, жұмыспен қамту орталықтары, жастарға кәсіптік бағдар беру орталықтары және т.б.), техникалық шығармашылық клубтары мен үйлерінің, кәсіптік білім беру ұйымдарының үйлесімді жұмысын білдіреді. мекемелер, қоғамдық ұйымдар, құқық қорғау органдары (жастармен жұмыс), бұқаралық ақпарат құралдары және т.б.

Әртүрлі ұйымдардың үлкен қатысуын ескере отырып, бұл жұмысты сауатты үйлестіру қажет. Қазіргі уақытта мектеп көбінесе мұндай үйлестіруші қызметін атқарады, ал оның құрамында – психологтар мен әлеуметтік

педагогтар, сирек жағдайларда қалалық немесе аудандық бағыныстағы мамандандырылған кәсіптік бағдар беру орталықтары ашылады [4].

Кәсіптік бағдар берудің пайда болуы 1903 жылы Страсбургте және 1908 жылы Бостонда (АҚШ) кәсіптік бағдар беру кеңсесінің пайда болуымен байланысты. Бұл алғашқы кәсіптік бағдар беру қызметтерінің жұмысы «үш факторлы модельге» негізделген. Ф.Парсонс, белгілі бір мамандықтарға үміткер қабілеттері мен психологиялық қасиеттерін анықтаған кезде, оларды кәсіптердің талаптарымен корреляциялаған және осының негізінде адамның берілген мамандыққа сәйкестігі немесе сәйкес еместігі туралы ұсыныс берген.

Сонымен, кәсіптік бағдар беру жоғары сынып оқушыларының болашақ мамандығын таңдауы тиіс бірқатар принциптерді қамтиды: саналылық принципі, белсенділік принципі, таңдаған мамандығының жеке тұлғаның қызығушылығына, бейімділігіне, қабілеттеріне сәйкестігі принципі. сол кездегі қоғамның кадрға қажеттілігі, даму принципі. Мектептегі кәсіптік бағдар берудің негізгі мәселелерінің бірі – мамандық таңдауда тұлғаға жеке, сараланған көзқарастың болмауы, сонымен қатар практикалық әдіс болмаған кезде сөздік әдістердің басым болуы [5].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Дюкова Т.С. Білім беру ұйымындағы кәсіптік бағдар берудің заманауи нысандары мен әдістері / Электрондық ресурс: http://ipk.68edu.ru/consult/uros/1543-konsult-sovr-formy-2013.html*
2. *Кон И.С. Ерте жастық шақ психологиясы. - М.: Ағарту, 1989. - 256 б.*
3. *Білім берудің практикалық психологиясы / Ред. И.В. Дубровина. - М.: Сфера, 1997. - 528 б.*
4. *Пряжников Н.С. Мектептегі кәсіптік бағдар беру: ойындар, жаттығулар, сауалнамалар. - М.: ВАКО, 2005. - 288 б.*
5. *Барановский А.Б., Потапенко Г.М., Щекин Г.В. Кәсіптік бағдар беру әдістерінің жүйесі. Кәсіптік бағдар беру негіздері: Оқу-әдістемелік құрал.- Қарағанды.,1991.*

УДК 37.035:796

Кайнетова Ф.Р. – студентка КарТУ (гр. МЕТ-20-3)
Научн.рук. – ст.преп. КарТУ Свяженин Н.П.

PATRIOTIC EDUCSTION OF STUDENTS AT THE LESSONS OF PHYSICAL CULTURE.

1. Annotation.

This article shows the concept of patriotic education in physical education classes, as well as the attitude and participation of students in this part of their path. The importance of patriotic education in the life of every person, who leads an active initiative in the prosperity and life of his state.

2. Patriotism.

Patriotism is one of the most important features of a comprehensively developed personality. Students should develop a sense of pride in their homeland and their people, respect for its great achievements and worthy pages of the past. Much is required from the university of education: its role in this regard cannot be overestimated. Their meaning lies in explaining the real concepts of good and evil, turning the consciousness of people to the high ideals of national history and thereby creating in them independent ideas about worthy global significance and self-worth. But the feeling of patriotism cannot be instilled by force, artificially formed. An idea must be based on objective necessity, need and historical pattern.

3. Patriotic education of students in physical education classes.

Physical education lessons demonstrate the role of physical culture and a healthy lifestyle in personal development, health is considered as a value.

The system of patriotic education includes: civic-patriotic education; moral education; local history education; sports and leisure education; health education.

The goal of the civil-patriotic and moral directions is the formation of the civic position of students, moral standards of behavior, responsibility, awareness of the idea, in the name of which readiness for worthy service to the Fatherland is manifested.

Patriotic education is understood as the gradual and steady formation of students' love for their homeland. As physical education teachers, they need to be aware that they are faced not only with the task of physical improvement of children, but also with all the components of health - physical, mental, social, etc. It is important to take care of the moral aspect of the student's health in physical education classes, to skillfully combine work on the implementation of the curriculum and the ideological and patriotic education of students. Such work seems necessary precisely at the present stage, when traditional ideological values have been lost, that without spirituality and immorality become almost the norm of life.

Practical work in this direction in the classroom helps to form a full-fledged personality, realizing himself as a future full-fledged member of society, a citizen of his country.

4. Conclusion.

Patriotic feelings and such moral qualities as the desire to do good, modesty, nobility, honesty, internal opposition to injustice, the desire to help the disadvantaged, the weak, respect for other people, mutual respect - all this is directly related to physical culture, and various physical exercises can really perform specific educational goals.

List of literature:

1. https://koncpekt.ru/metodicheskaya-kopilka/obmen-opytom/5351-patrioticheskoe-vospitanie-na-urokah-fizkultury.html

2. https://www.uchportal.ru/publ/23-1-0-10302

УДК020.20 Кайролла А.К. – студент КарТУ (гр. Э-202)
Научн.рук. – к.т.н., доц. КарТУ Ивлева Е.Н.

РАЗВИТИЕ СИСТЕМЫ ОБРАЗОВАНИЯ И ВОСПИТАНИЯ-ГЛАВНЫЙ ВЕКТОР КАЧЕСТВЕННОГО РОСТА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА

Развитие человеческих ресурсов является одним из наиболее признанных эффективных механизмов построения успешного государства. Развитие человеческого капитала оказывает непосредственное влияние на здоровье населения, рост поколений, через распространение знаний, повышение инновационного потенциала экономики. увеличивая производство, тем самым увеличивая национальный доход. Сегодня прочно утвердилось понятие «реальное богатство нации — ее народ», а не только материально-техническая база, но и человеческие ресурсы признаны ключевым фактором развития стран. Главной ценностью нашей независимости всегда остаются люди. Как известно, очень важным аспектом является послание Президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева: «Образование — это важнейшая отрасль экономики». [1]. Молодежь является как объектом, так и субъектом экономического, научно-технического, социального, политического, культурного и духовного развития всего общества.

Четыре сферы человеческого капитала: образование, здравоохранение, занятость и достойная социальная защита – обязательное условие достижения высокого уровня удовлетворенности жизнью. Поэтому молодым людям необходимо отношение к различным материальным ресурсам в обществе как к более важному стратегическому "человеческому капиталу" то есть изменения в современной стране открытость общества и его оперативная информированность, интенсивность предъявляют требования к образованию.

В своих посланиях и выступлениях на очередной встрече Главы государства Касым-Жомарта Токаева говорил о реализациях государственной программы развития образования Республики о продолжениях проекта «Бесплатное техническое и профессиональное образование». Так же подчеркнул о проблемах образовании «На сегодня неохваченными остаются 237 тысяч человек из числа молодежи NEET. Ежегодно 50 тысяч абитуриентов поступают на платной основе, 85% из них относятся к категории малообеспеченных. Задача профильного министерства – обеспечить повышение качества высшего образования. Вузы обязаны нести ответственность за должную подготовку кадров. Важнейший приоритет – развитие науки. Системе образования нужны мотивированные и квалифицированные педагоги что переобучение учителей требуется проводить раз в три года, а не в пять лет, как сейчас. Ведь именно они должны быть носителями новых знаний, настоящими просветителями. При этом нельзя допускать случаев, когда педагоги проходят курсы за свой счет» [3].

И целью является привитие студентам любви к избранной профессии и воспитание творческого поколения, уважающего общечеловеческие ценности. В связи с этим одно из базовых, многопрофильных учебных заведений – Карагандинский технический университет имени Абылкаса Сагинова – находится в авангарде подготовки будущих квалифицированных молодых специалистов. Потому что учеба, наука и воспитательная работа-это непрерывный процесс, основная форма образования. Основных перспективных, стратегических планов учебных заведений является реализация всех механизмов обучения и воспитания в подготовке образованных, квалифицированных, интеллектуальных молодых специалистов, создающих светлое будущее Казахстана.

Результаты и перспективы экономической реформы в Республике Казахстан определяются правильным выбором стратегии развития страны и ее дальнейшей реализации и самого ценного ресурса - грамотного использования человеческого капитала. Глава государства подчеркнул необходимость нового импульса, новых изменений, последовательности в молодежной политике. Молодежь Казахстана задается вопросом: «что мы сделали до сих пор, что будем делать в будущем, куда мы пойдем?

И в заключение хотелось бы добавить, именно молодые люди создают наши будущее нового Казахстана. Яркие молодые люди создают будущее нового Казахстана. Молодежь - будущее страны. От них зависит яркость завтрашнего дня. Преемственность поколений – это исторический процесс. Каждое новое поколение приносит новую ситуацию. Сегодня молодежь стала движущей силой общества. Ссылаясь на пословицу «Недалеко от прошлого, не ближе к будущему». Ежегодное Послание Президента: «В целом перед казахстанским образованием и наукой стоит масштабная, неотложная задача – не просто поспевать за новыми веяниями, а быть на шаг впереди, генерировать тренды.Сегодня молодежь стала движущей силой общества»[3]. Напоминаем, что главная цель и задача молодежи заключается в получении всесторонних знаний и образования, проявлении воли и настойчивости во имя будущего страны, будущего нашей суверенной страны.

Список использованной литературы:

1. Сайт «Важнейшая отрасль экономики». [Электронный ресурс]./ Выступления президента государства Касым-Жомарта Токаева на заседании Национального совета//- Режим доступа: https://aif.ru/

2. Ерошенкова Е.И. Просоциальная компетентностная модель будущего педагога./ ., Шаповалова И.С., Карабутова Е.А., Анохина С.В., - .2022;24(2):11-47.2.

3. Сайт «Президента Республики Казахстан» [Электронный ресурс]. / Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана// – Режим доступа: https://www.akorda.kz/ru/addresses.

ӘОЖ 371.13 (= 512.22) Канагат Е.Е.– ҚарТУстуденті (АиУ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші - п.ғ.м. ҚарТУ аға оқытушы Оспангалиева М.Т.

ЖАС МАМАНДАРДЫҢ КӘСІПТІК МӘДЕНИЕТІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ҚҰЗЫРЕТІ

Бүгінгі күні білім беру жүйесін дамытуда болашақ мамандарды даярлау саяси, экономикалық және мәдени салаларда жаңа қоғамдық қатынастарға өту жағдайларына ие болуда. Болашақ маман өз ісінің шебері, бәсекеге қабілеті жан-жақты маман болуы үшін мамандығына қажетті кәсіби дағдыларды жетік меңгеріп, қарым-қатынас мәдениетін қалыптастырып, әлемдік деңгейдегі білім кеңістігіне талпынуы қажет.

Ұлтымыздың ұлы ұстазы, түркітанушы, лингвист Ахмет Байтұрсынов «Білім біліктілікке жеткізер баспалдақ, ал біліктілік сол білімді іске асыра білу дағдысы», - деп бекер айтпаса керек. Қазіргі таңда еліміздегі білім беру жүйесінің ең басты міндеттерінің бірі – білім берудің ұлттық моделіне өту жас мамандардың интелекті білімдерін арттыру арқылы жеке тұлғаның білім деңгейін халықаралық дәрежеге жетелеу басты орында тұр. Ғаламдық ғылымның күннен күнге дамып келе жатқанын ескерсек, халықаралық бәсекелестік қоғамында болып жатқан өзгерістердің ауқымы мен қарқынының өсуі білім беру саласының, мемлекет дамуының басты факторына айналуына себебін тигізері анық.

Жеке тұлғаның дамуының, мәдениаралық алмасулардың ғылыми тұрғыдан пікірін еркін білдіруі, жаңашыл жобаларды, шығармашылық ойларды жүзеге асырудың түпқазығы ретінде еліміздегі жастарға арналған көптеген қолайлы жұмыстар мен стратегиялық бағдарламалар жүзеге асырылып, барлық бағыттар бойынша мүмкіндіктер жасалып жатыр. Бұл, өз кезегінде, жас ұрпақтың білімге деген көзқарастары мен қызығушылығына барынша жауап беретін білім беру саласындағы прогрессивті жүйесін қалыптастырумен анықталады. Осылайша еліміздің қазіргі даму кезеңінде маңызды болып саналатын білім беру бағдарламалары негізгі рөл атқарады [1,7б]. Демек, білім беру туралы тұжырымдамада белгіленген артықшылықтарға сәйкес, мемлекеттің әлеуетін анықтайтын бәсекеге қабілетті, білікті, құзыретті мамандарды даярлау білім беру жүйесіндегі ерекше мәселелердің бірі болып отыр [2,30б]. Яғни, ол тұлғаның жалпыланған сипаттамасын анықтайтын педагогикалық мәдениеті болып табылады. Жас ұрпаққа тәрбие – білім беру барысында тиімді өзара әрекеттесу үйлесімділікте, табандылықты қажет ететін қабілеттілігін көрсетуі қажет. Осыған орай, жоғарғы оқу орындарында білім алатын студенттерге кәсіптік даярлауда жүргізілетін жұмыстардың өзектілігін арттырған дұрыс.

Белгілі орыс ғалымы Г.М. Андрееваның пікірінше, әр түрлі көзқарастарды қарастыра келе, қатынастың кез келген түрлері дегеніміз адамдардың бірлескен іс-әрекетінің ерекше түрлері деп атап өтеді: адамдар әр түрлі қоғамдық функцияларды орындау нәтижесінде жай ғана

араласпайды, сонымен бірге олар қандай да бір іс-әрекетті жүзеге асыру үшін, іс-әрекет жасасу арқылы жай ғана ұйымдастырылмайтыны жөнінде нақтылануы керек. Адамдар арасында жаңа байланыстар пен қатынастар пайда болуы нәтижесінде мәдениеттілікті қалыптастырудың құзыреттіліктерін айқындап алған дұрыс. «Қатынас дегеніміз адамдар арасындағы қатынастардың мәдениеттілікті қалыптастыру жүйесін іске асыру... Қатынассыз адамзат қоғамын болжау мүмкін емес. Қатынас онда тұлғаларды біріктіру тәсілі ретінде және сонымен бірге осы тұлғалардың мәдени даму тәсілі ретінде қарастырылады» [3,376б].

Психологияда қатынас «ақпаратпен алмасу, бірыңғай өзара әрекеттесу стратегиясын жасау, басқа адамды қабылдау және түсінітік біліру, адамдар арасында бірлескен әрекеттің қажеттіліктерін тудыратын байланыстарды анықтаудың және дамытудың күрделі көп жоспарлы процесі» ретінде түсіндіріледі [6, 213б].

Білімділік құзыреті мәдениеттіліктің маңызды алғышарты болғанымен, бұл екі ұғымның арасындағы елеулі айырмашылық, белгілі алшақтық, кейде түрлі қайшылықтарды туғызады. Қазіргі кезде ғылымның дамуы, шектелмеген алайда, техникалық мәдениеттің дамуына үлкен нұқсан келтіруі мүмкін. Егер біз ғылым арқылы жаңашылдықты ашсақ, өнер арқылы әсемдікке ұмтыламыз, ал моральдық таным арқылы — жақсылық пен жамандықты ажырата аламыз.

Қорыта келгенде, кәсіптік мәдениеттің, кез келген басқа мәдениетпен айырмашылығы жағынан қарағанда жетілу шегінің жоқ екендігін атап кету керек. Педагогикалық қатынас қоғамның дамуына қарай оның сапалық деңгейі және тәжірибелік маңызы жағынан үнемі артып отырғанын және болашақта да артатынынын айқын дәлелі. Қатынас мәдениетінің қалыптасуы қоғамның барлық педагогикалық жүйесінің дамуы мен жұмыс істеуі үшін орасан зор мәні бар. Тұлғаның педагогикалық іс-әрекетіне әсер етіп, педагогикалық мәдениетпен бірге мемлекеттік қызмет орындарында, мекемелер мен қоғамдық ұйымдардың іс-әрекеттеріне де әсерін тигізеді. Азаматтардың арасында өзара мәдениетке деген құрметті – тәрбиемен байланыстыра отырып қарастыратын қыруар жұмыс жүргізу міндеті тұр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Қазақстан Республикасындағы білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, Астана, 2010. — 7б.

2. Концепция государственной политики в области образования // Учитель Казахстана. — 2005. — №9 — с30.

3. Андреева Г.М. Социальная психология: учебник / Г.М. Андреева. — М.: Аспект пресс, 1998. — 376с.

4. Немов Р.С. Психология. В Эх.кн. Кн. 1: Общие основы психологии /Москва, 2009.— 688с.

5. Зимняя И.А. Педагогическая психология: учебник для вузов / М.: Логос, 2004—384с.

УДК 070.

Канапиянов Б.К. – студент КУ
им. Ш. Уалиханова (гр. ИСК 201 ДК)
Научн. Рук. – м.п.н. КУ
им. Ш. Уалиханова Макатов Е.К.

ВЛИЯНИЕ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ МИНИСТЕРСТВА ЗДРАВООХРАНЕНИЯ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН В ПЕРИОД ПАНДЕМИИ COVID-19 НА РАСПРОСТРАНЕНИЕ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ

Пандемия вскрывает и обнажает глубоко укоренившиеся недостатки в медицинском обслуживании. В результате пандемия COVID-19 имела серьезные последствия и потребовала реорганизации всех субъектов здравоохранения. Следует иметь в виду, что глобальная пандемия COVID-19 продолжает иметь разрушительные последствия для здоровья, экономики, общества и оказания медицинских услуг. Пандемия привела к распространению слухов, дезинформации и дезинформации об этиологии, последствиях, профилактике и лечении заболевания. [1]

Распространение такой ложной информации препятствует рациональному поведению населения и надлежащему регулированию деятельности медицинских учреждений. Это способствует распространению вируса и, в конечном итоге, ухудшению физического и психического здоровья людей. Ложная информация – это проявление неправильной информационной политики государства или ее полное отсутствие. [2]

За время пандемии по всему миру были зарегистрированы тысячи несчастных случаев из-за недостоверной информации, вызванной отсутствием четкой и грамотной государственной информационной политики. Например, в Индии отец троих детей, как сообщается, покончил жизнь самоубийством, узнав, что у него диагностировали COVID-19. Мир помнит яркий пример распространения информации о введении национальной изоляции, вызвавший панику в 48 медиапространствах США. Население США начало массово скупать продукты питания и туалетную бумагу, что нарушило цепочку поставок, усугубило разрыв между спросом и предложением, низкий социально-экономический статус люди и другие уязвимые группы стали причиной отсутствия продовольственной безопасности населению.[3]

Другой пример негативного воздействия дезинформации в СМИ можно увидеть в Нигерии, где медицинские работники выявили случаи передозировки хлорохина (препарат, используемый для лечения малярии) после сообщений о возможной эффективности препарата при лечении. COVID-19 (Бузари и Адебайо, 2020 г.). Неправильно выстроенная информационная политика, недостоверные данные о диагностике и лечении COVID-19 сбивают с толку как общественность, так и медицинских работников, борющихся с малоизученным заболеванием. В то же время

легитимность новых научных открытий, связанных с разработкой лекарств или вакцин, снижается. Негативные последствия дезинформированной информационной политики создают социальную неопределенность в отношении COVID-19, что приводит к снижению соблюдения карантина и рекомендуемых санитарных мер.[4]

Медицинские работники и общественность для решения проблемы должны быть обеспечены результатами последних исследований и достоверной информацией. Средствам массовой информации, организациям здравоохранения, властям, НПО и другим заинтересованным сторонам необходимо установить стратегические партнерские отношения для предоставления общественности адекватной и своевременной информации.[5]

Ряд исследователей считают, что передовые технологии, такие как обработка естественного языка и методы обработки данных, должны использоваться для обнаружения и удаления контента COVID-19 со всех ненаучных платформ социальных сетей. Предлагаемая практика должна контролироваться с помощью регулирующих и правоохранительных мер, а также предоставления телемедицинских услуг, предоставляющих достоверную информацию о COVID-19. Таким образом, отсутствие четкой стратегии и плохо структурированная информационная политика приводят к серьезным негативным последствиям: снижение доверия населения к мерам, принимаемым властями; распространение ложной информации и теорий заговора; несоблюдение санитарно-профилактических мероприятий и, как следствие, распространение COVID-19 и рост заболеваемости. Имеются пробелы в информационной политике Министерства здравоохранения Республики Казахстан (МЗ РК), а также в других странах.

Список использованной литературы

1. *Жузжанов (2007). “Основные направления развития и реформирования национальной системы охраны и укрепления здоровья народа и развития здравоохранения.” Материалы III съезда врачей и провизоров Республики Казахстан. Астана.*
2. *Жузжанов, Кашаубаева, Бектурганов (2007). “Повышение эффективности здравоохранения и проблемы интеллектуального и кадрового менеджмента.” Материалы III съезда врачей и провизоров Республики Казахстан. Астана.*
3. *Засурский (2006). “Теория коммуникации в контексте новых технологий.” Вестник Московского государственного университета. Журналистика, 3 (12): 3.*
4. *Киялова (2010). “Оценка качества оказания медицинской помощи на догоспитальном этапе службой СМП.” Материалы Центрально-Азиатской 69 конференции «Современные инструменты обеспечения качества медицинских услуг». Астана.*
5. *Свитич (2000). Феномен журнализма. Москва: Икар. COVID-19.” www.sobesednik.ru. Дата последнего просмотра: 05.10.2020.*

УДК82 (091).821 Карабаева С. – студентка ЮКГПУ (гр.118-78)
Научн. рук. – к.ф.н., доцент ЮКГПУ Маханова Г.Б.

АМЕРИКАНСКИЙ ФАКТОР В ТВОРЧЕСТВЕ В.В. МАЯКОВСКОГО

В статье рассматривается образ США, который впервые в русской литературе имеет ярко выраженную политическую окраску в творчестве В. Маяковского. Н.А. Кубанев в своей книге «Образ Америки в русской литературе: из истории русско-американских литературных и культурных связей конца XIX – первой половин XX века» дает общую характеристику сложного влияния Соединенных Штатов Америки на отечественных авторов и вводят термин «американский фактор», под которым понимается «...совокупность литературоведческих, культурологических, философских, политических и социологических составляющих [1, с. 12].

С точки зрения репрезентации «американский фактор» и «Образ Америки» близки, но не одно и то же. Первый шире второго, и в ряде случаев «американский фактор» включает в себя «образ Америки». Литературное сознание воспринимается как определенная система образов, сюжетов, изобразительно-художественных средств, жанровых признаков, имеющих свою изобразительно-художественную форму.

Есть ряд факторов, ряд причин, по которым Маяковский стремился посмотреть на Америку. И если, как Вы справедливо указываете, Америка, с одной стороны, держава, которая должна вызывать ненависть как форпост капитализма, то, с другой стороны, Америка, безусловно, очень важна как символ грядущего нового технологического общество, очень привлекательная.

В поэме «150 000 000», написанном в 1920 году, Маяковский нарисовал картину Америки, и эта сила в нем как бы через несколько лет увидит его живым. Вот несколько способов подтверждения: «Мир собрал пять из света частей и наделил его магической силой.

После визита, в 1929 году, Маяковский написал стихотворение «Американцы были поражены», резюмировав чувства поэта к стране. После удачной «пятилетки» Маяковский поражался достижениям страны, в которой жил, сравнивая с ней Америку и отдавая предпочтение первой.

И если Маяковский написал в стихотворении «Бруклинский мост», то он его увидел. Если технический прогресс, по мнению Маяковского, служит капиталу, а не коммунистическим идеалам и простым людям, то виноват в такой системе будет писатель, продолжающий индустриализацию.

В результате визита в Америку Маяковский понял большую пропасть и противоречие между чистой техникой и духовным миром человека. Разочаровавшись в Америке, поэт укрепил свою веру в будущее России, выраженную в стихотворении «Американцы были поражены» (1929).

Не затрагивая обзора произведений, написанных до и после поездки в

цикле «Стихи об Америке». Это потому, что поэт написал стихотворение на основе того, что он увидел, почувствовал и пережил, когда вернулся из Америки. В своих стихах об Америке он смог выразить самые ясные воспоминания, самые сильные эмоции об этой стране, что особенно впечатляет, когда мы анализируем образ Соединенных Штатов в произведениях поэта. Серия «Стихи об Америке» – это прямой отклик на увиденное своими глазами, что является первым и, как обычно, самым блестящим описанием Маяковского.

Список использованных источников

1. Кубанев Н.А. Образ Америки в русской литературе: Из истории русско-американских литературных и культурных связей конца XIX – первой половины XX вв.: автореферат... доктора культурол. наук: 24.00.01. – Москва, 2001.

2. Дымшиц А. Маяковский против низкопоклонства перед Западом / А. Дымшиц // Звезда. – 1990. – № 3. – С. 170-175.

3. Маяковский В.В.Полное собрание сочинений: в 13 т. Т. 13 / В.В. Маяковский. – М.: Просвещение, 2010. – 628 с.

4. Маслин Н.Н. Маяковский об Америке / Н. Маслин // Большевик. – 1989. – № 1. – С. 71-80.

ӘОЖ 321.01 Карипбекова А.А. – ҚарТУ студенті (СИБ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі - з.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Қайырбек М.С.

САЯСИ ПОПУЛИЗМ

Саяси популизм — бұл жалпы саяси көп өлшемді түсінік. Бұл құбылысты дұрыс түсіну үшін алдымен популизмнің не екенін анықтап алуымыз керек. Популизм — бұл нақты жағдайда жетістікке жету үшін әйгілі әдіс-тәсілдер құралдарын колдана отырып, саяси мақсатқа қол жеткізу болып табылады.

Популизмге мынандай ерекшелік сипаты тән, ол тікелей қатынас жасайтын, яғни саяси институттардың көшбасшыларының білімі мен күшіне әсер ете алатын қабілеттерге ие болатын қасиеттермен тікелей байланысты. Қазіргі заманғы саясаттағы популист саяси қайраткер популистикалық сезімге үндеу жасайтын, халықпен жұмыс істеуге, қабілетті билік үшін күреске қатысушы ретінде танылып жүрген тұлға. Осы көзқараспен қарағанда популизмді саяси мәселелерді шешудегі шынайы емес, бірақ нақты жағдайда популярлық тәсілдерді пайдалана отырып саяси мақсаттарына жетуді анықтау деп білуіміз керек.

Популизм XX ғасырдың 30-жылдарында жарқын көрініс тапты. Бұл уақыт — ұлы депрессиядан кейінгі 1929—1933 жылдардағы әлемдік экономикалық дағдарыстың басталған кезі. Капитализм тарихындағы ұзақ уақытқа созылған халықтың жағдайының төмендеуіндегі дағдарыс қоғамда құштарлық популизмнің жаңа үрдіспен дамуына әкеп соқты. Бұл кезең популистикалық көшбасшылар үшін алтын ғасыр болды және оны Батыстың кептеген елдері пайдаланды. Екінші дүниежүзілік соғыстан кейін популизмді қоғамдық-саяси өмірде Батыс елдеріндегі саяси көшбасшылар керек уақытта қолдана білді және оны әлі де түрлі саяси көшбасшылар қолданып келеді. Мысалы популистикалық әдістер М. Тэтчерге, Р. Рейганға, АҚШ президентінің орнына тәуелсіз кандидат үміткер Р. Пероға т.б. тән. Айта берсек, бұл әдісті Кеңес Одағында — М. Горбачев, Ресейде — Б. Ельцин, Қазақстанда — Г. Колбин де қолданды [1].

Сөйтіп, әлемде популистикалық режим пайда бола бастады. Популистикалық режим халыққа, саяси процестерге нақты ештеңе де бермейді. Бұл жағдайда адамдарға «жаппай» рөл бөлінеді, үкімет әрекеттерін қолдайтын және мақұлдайтын ондай адамдар бірінші кезекте халықтың жағдайын кетеруді басты мақсат етіп қояды. Осы құбылысты қолдау үшін қолданылатын популистикалык режим әлеуметтік-саяси демогогияға — популизмге жетелейді. Шын мәнісінде популистикалық режим жергілікті тұрғындардың назарын экономикалық мүдделерден басқаға аударуға тырысады, ал олардың нақты тірегі — бюрократия. Заманауи саяси лексикондағы «популизм» түсінігі көп жағдайда саяси күрестердегі тактикалықәдістердің құралдарын анықтауда, көпшіліктің қоғамдық санасының апелляциясына байланысты жиі қолданылады, максимализм және

саяси шешімдерді бірыңғай бейімдеп кабылдау да қоғамдық өмірде орын алуда [2].

Менің ойымша, популистикалық саясаттың құйтырқы іс-әрекетінен сабақ алып, қорытынды шығаруы, жылан шақса да уытын өзіне дарытпауға тиіс. Қоғам демократиялық нормалар мен институттар кемегі арқылы популистикалық озбырлықтың аз мөлшерде болуына, немесе оны болдырмауға қол жеткізуі қажет. Егер осыны дер кезінде жасамаса, мемлекетке деген сенімсіздік орнап, халықтың көңіл-күйі ауытқи түседі. Заманауи кезеңде саяси популизммен күресе білу міндет. Популизм — құбылмалы саясат, соған сәйкес оның елшемі мен ұстамдылығы, минималды бағыты сәйкес келуі керек. Проблеманы шешудің басты жолы — халық билігінің толық механизмінің болуы, азаматтардың және лауазымды тұлғалардың жоғары саяси және мәдени құқықтық білімділігіне қол жеткізу, демократияның мөлшерлері мен дәстүрлерін бекіту.

Қазақстан Республикасы Конституциялық кеңесі де нақты, аса маңызды істерді талқылау, түсіндіру кезінде демократиялық тәсілдерді барынша тиімді қолдана отырып, популистикалық актілерге және құқықтық құралдар жөніндегі акцияларға оң баға беруі керек және болашақта да сол бағыттан айнымауы тиіс. Саяси популизммен күресудегі ерекше рөлді оппозиция атқаруы керек. Популистердің сайлау алдында сайлаушыларға берген уәделерінің орындалуын оппозиция бақылауға алғаны жөн. Сонда ғана саяси популистерді жеңуге болады. Оларды популистикалық аурудан емдейтін ең маңызды дәрі — менің пікірімше, плюрализм. Ол біржақтылықты жоюды, баламалы қызығушылықты, пікірлердің сәйкестігін, адамдардың көптеген тобының, сондай-ақ әлеуметтік және саяси топтардың саясатқа әсер етуге мүмкіндігі болуын ұсынады. Саясат тиімді және сенімді болуы үшін, оның жоғары деңгейге жетуі үшін оның ақпараттық негізін нығайтып дамыту, сонымен қоса жетістіктері мен кемшіліктерді анықтау міндет.

Сонымен, саяси популизм — бұл саяси жол, ол жұртшылықтың мойындауына, қолдауына, ез ортасында атақты болуға ұмтыла отырып, атышулы мәлімдемелер ұсыну, орындалмайтын, көпірме лозунгтар мен талаптар арқылы жетістікке қол жеткізу деген сөз. Сондықтан, саяси популизммен белсенді, тұрақты күрес жүргізу керек. Әр түрлі әдіс-тәсілдерді қолдана отырып саяси популизмді жеңу қажет. Сонда ғана өркениетті мемлекетті, қоғамды құра аламыз. Бұл Қазақстан қоғамы үшін де бүгінгі таңда аса маңызды міндеттердің бірі болып отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Гаджиев К.С. Введение в политическую теорию. Учебник. М, 2015*
2. *Мухаев Р.Т. Политология. Учебник для вузов в 2ч. М, 2016.*

УДК 020.20

Каркешева А.Е. – студент КарТУ (гр. СТ-21-1)
Балтабаева А.А. - студент КарТУ (гр. СТ-21-2)
Научн. рук. - м.п.н., КарТУ Рахымбаева Г.Ж.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ СТУДЕНТОВ К ОБУЧЕНИЮ В УНИВЕРСИТЕТЕ

Аннотация. В статье рассматривается проблема обучения будущих студентов в высших учебных заведениях, учитывая их психологические особенности. Предоставлены результаты опроса о мотивации к поступлению в ВУЗ среди студентов.

Введение. Учение - человеческая деятельность, в котором человек может самостоятельно контролировать свои действия с основной целью. Это объясняется тем, что в процессе обучения человеку даются требования к уровню его развития и качествам личности.

Во время обучения в ВУЗе формируется прочная основа профессиональной деятельности. Освоение своей профессии - долгий и сложный процесс, через который нужно пройти. Нам нужно понимать, что самое сложное, но столь важное значение имеет вхождения в учебно-профессиональную деятельность. В этом нам может помочь мотивация. Так как от этой мотиваций зависит всё последующее обучение студента: успеваемость, активность и т.д.

Формирование хорошей мотивации не только может обеспечить успех в профессиональной подготовке студента, но и способствует к саморазвитию и самореализации [1]

Говоря о формировании готовности учащихся к обучению в вузе необходимо учитывать их психологические особенности (14–18 лет):

- формирование самосознания — самооценивание умственных, моральных и волевых качеств;
- возможность самовоспитания;
- развитие концентрации внимания, самостоятельности, объема памяти, умение работать с учебным материалом, сформирование логического мышления, силы воли;
- собственное мировоззрение, знаний, убеждений; стремление приобрести профессию [2] Ведь именно эти психологические возможности влияет на учебный процесс.

Смотря на психологическую готовность учащихся к обучению в вузе, мы можем заметить социальную зрелость самого ученика. Проводя опрос среди первокурсников о том, на каких мотивах и с какой целью они поступили в ВУЗ, мы получили следующие данные. В опросе участвовали 63 студента 1 и 2 -го курса Карагандинского Технического Университета имени Сагинова. Им был дан вопрос: «С какой целью и по каким причинам они обучаются в ВУЗе?»

Получить диплом	**22 (34,9%)**
Добиться одобрения родителей и окружения	**8 (12,7%)**
Стать высококвалифицированным специалистом	**34 (54%)**
Обеспечить успешность своей будущей профессии	**21 (33,3%)**
Приобрести глубокие и прочные знания	**6 (9,5%)**
Получил государственный грант	**15 (23,8%)**
Другое	**3(4,8%)**

Как мы можем увидеть по таблице, количество тех, кто учится ради диплома преобладает. Это может привести тому, что обучение из-за такой причины послужит пустой трате жизненных ресурсов: время, энергия и т.д.

А также, все полученные данные дают нам знать, что причины поступления сильно влияют на процесс адаптации и обучения студента к новым для него условиям вузовской жизни, и от того, как вчерашний школьник будет подготовлен к преодолению трудностей, будет во многом зависеть качество его учебы в вузе. Учитывая эти отличия, можно решить проблемы с подготовкой студентов к обучению. А также проинформировать не только школьников, но и преподавателей о разнице между школьной и университетской системы обучения.

Заключение. Формирование качеств, обретаемые во время обучения в университете поможет не только в учебном процессе, но и в жизни. Если хорошо подготовить учеников к обучению в университет, это может изменить успеваемость студента, ВУЗа и у них не возникнут проблемы с психологической стороны. Вывод таков, что поступая в университет, надо быть не только готовым, но и знать с какой целью и по какой причине ученик решает сделать такой шаг.

Список использованной литературы:

1. электронный ресурс: https://cyberleninka.ru/article/n/issledovanie-motivatsionnoy-sfery-studentov-v-protsesse-obucheniya-v-vuze/viewer

2. электронный ресурс: Титова, Е. И. Формирование готовности учащихся к обучению в вузе / Е. И. Титова, А. В. Чапрасова. — Текст: непосредственный // Молодой ученый. — 2014. — № 18 (77). — С. 648-649. — URL: https://moluch.ru/archive/77/13372/ (дата обращения: 04.03.2022)

UDC 165.242.1 Karpova D.D. - student KTU (gr. Log-20-2)
Scientific Supervisor - Head of the Department
of Physical Education, Ph.D. Golovin I.L

SELF-EDUCATION OF STUDENTS

Self-education is a purposeful process for the development of the best, socially valuable personality traits and the categorical prohibition of bad deeds and even thoughts to oneself.

The goal of self-education comes from motives that encourage people to work on themselves and desires, aspirations of a person. Without a goal, no business can be started, including self-education. But you have to have, of course, enough healthy sense to set yourself tasks on your own. Otherwise, unrealistic, unrealistic hopes can lead to the opposite effect, to self-doubt.

Each of us can make a list of traits that should be strengthened, and a list of traits that should be weakened or eradicated.

The eradication of shortcomings, as well as the development of desirable qualities of character and abilities can be the goal of self-education.

Self-education is a conscious activity aimed at the fullest possible realization by a person of himself as a person. Based on the activation of self-regulation mechanisms, it assumes the presence of clearly realized goals, ideals, personal meanings.

Self-education is a relatively late acquisition of ontogenesis associated with a certain level of self-awareness, critical thinking, ability and readiness for self-determination, self-expression, self-disclosure, self-improvement. It is based on an adequate self-assessment, a critical analysis of their individual characteristics and potential capabilities. It is inextricably linked with education, not only reinforcing, but also developing the process of personality formation. The necessary components are self-analysis of personal development, self-report and self-control. The techniques include self-assessment, self-approval, self-suggestion.

Self-order. This is a short, jerky order made to himself: "Talk calmly!", "Do not give in to provocation!", "Be silent, be silent!" helps to restrain emotions, behave with dignity, comply with ethical requirements.

Autosuggestion. It helps to behave without going beyond the rules of cultural behavior accepted in this society, to control oneself in the most difficult situations. It can be applied in the process of self-education of any personality qualities.

Self-correction. It is difficult to overestimate the ability to control one's actions and actions, to carry out self-controlled behavior. Self-correction makes it possible to adjust the intensity of passions, teaches you to control yourself, quickly calm down in difficult situations. Self-correction allows you to transform the chaos of negative thoughts and feelings that destroy life potential into a harmonious structure. If such a transformation occurs consciously, it leads to a more effective use of the vital energy of the individual.

Self-regulation. This technique provides training in the ability to monitor the external manifestations of emotional states. The fact is that by changing the external expression, emotions, you can regulate your inner mental state. Reflection plays an important role in self-regulation. First, it is necessary to intensify self-awareness. This allows you to detect the incompatibility of your principles, thoughts, and actions and it is relatively easy to outline ways to consolidate new elements of behavior. At the same time, it should be borne in mind that the higher the human intelligence, the more accurate self-awareness, the more effectively self-regulation functions.

Self-stimulation. Methods of self-awareness and self-punishment can be of great help in self-education. In the case of even minor successes, it is advisable to praise yourself, mentally saying: "Good girl", "Well done", "It turned out great", "And so on." And in case of failure, mentally reprimand yourself: "Bad", "Very bad", "Ashamed". Obviously, in the case of major successes and significant failures, the impact is amplified.

Self-education presupposes a certain level of personality development, its self-awareness, the ability to analyze it when consciously comparing their actions with the actions of other people. The attitude of a person to his potential, the correctness of self-esteem, the ability to see his shortcomings characterize the maturity of a person and are prerequisites for the organization of self-education.

List of sources used:

1) Golovin I.L., Nikitina E.D. Professional self-education of students of institutes of physical culture // Theory and Practice of Physical Culture, 1989, No. 4.

2) Golovin I.L. Independent work on physical culture in the process of training future specialists, 2021.

3) http://www.rusnauka.com/pdf/274640.pdf.

УДК82 (091).821 Кенжаев У. – студент ЮКГПУ (гр. 118-78)
Научн. рук. – к.ф.н., доцент ЮКГПУ Маханова Г.Б.

ЛИТЕРАТУРНАЯ ПОЛЕМИКА ВОКРУГ ОБРАЗА ГАМЛЕТА

В статье рассматривается полемика вокруг образа Гамлета. Объяснений всей трагедии и особенно характера его персонажа очень много. Отправной точкой полемики, которая продолжается и по сей день, стало мнение персонажей романа Гёте «Годы учения Вильгельма Мейстера», в котором выражена мысль Шекспира о том, что Шекспир хотел показать «великое деяние, тяготеющее над душой, которой порой такое деяние не по силам… здесь дуб посажен в драгоценный сосуд, которому назначение было лелеять в своем лоне только нежные цветы…» 1, с.48]. Они согласны с мнением Белинского о том, что Гамлет есть образ вселенского значения: «…это человек, это вы, это я, это каждый из нас, более или менее, в высоком или смешном, но всегда в жалком и грустном смысле…» [2, с. 301]. С Гете стали спорить, и еще настойчивее, с окончанием романтического периода, Гамлет доказал, что он не раним, а находится в состоянии исторического отчаяния.

Однако в XX веке Т.С. Элиот начал свое знаменитое эссе о трагедии с предупреждения о том, что «пьеса «Гамлет» – первостепенная проблема, а Гамлет как характер – только второстепенная» [2, с. 309].

Понять Гамлета – значит понять законы художественной целостности. Сам Элиот считал, что Шекспир чудесным образом предсказал зарождение в этом образе человеческих проблем, настолько глубоких и новых, что он не мог рационально объяснить их и найти им адекватную форму. Примерно в это же время в России начал формироваться анализ трагедии «Гамлет» с точки зрения жанровой структуры, проведенный Л. С. Выготским, задавая вопрос: «Почему медлит Гамлет?» – замечательный лингвист и психолог ищет ответ в том, как, согласно законам построения и воздействия трагедии, в ней сосуществуют фабула, сюжет и герой, приходя в неминуемое противоречие [3, с.50].

Гамлет – герой ума и совести, и этим он отличается от всей галереи шекспировских образов. Только в Гамлете совершенная культура сочеталась с совершенной культурой и глубокой чуткостью, образованностью и непоколебимой нравственностью. Он нам ближе и роднее любого из шекспировских персонажей, как силой, так и слабостью. Намного легче дружить с ним мысленно, через что сам Шекспир как бы напрямую общается с нами. Если так легко любить Гамлета, то это потому, что мы в определенной степени чувствуем; иногда это так трудно понять, потому что мы еще не до конца понимаем себя.

Шекспир писал о современной Англии. Все в его пьесе – характеры, мысли, проблемы, персонажи – принадлежит тому обществу, в котором жил Шекспир. Размышляя о сущности человеческой природы, Гамлет произносит самый трогательный и глубокий из своих монологов, первыми словами

которого уже давно стала трогательная фраза: «Быть или не быть, вот в чем вопрос».

В конце пьесы Шекспир в последний раз взвешивает весы власти. Но если погибнут все герои, как можно измерить эти силы? Только Гамлет может одержать моральную победу. Автор указывает, что борьба не окончена, урегулирование конфликта еще впереди. За несколько минут до смерти Гамлет просит Горацио рассказать ему, что произошло. Им необходимо знать Гамлета, чтобы последовать его примеру, чтобы «сразить противоборством» зло на земле и мир-тюрьму превратить в мир свободы.

Как бы ни были популярны другие пьесы, никто не может соперничать с Гамлетом, в котором человек современной эпохи впервые узнавал себя и свои проблемы.

Литература

1. Гете И.В. Годы учения Вильяма Мейстера, собр. соч. в 13 томах, т.VII. – М.: Художественная литература, 1978. – 248 с.

2. Белинский В.Г. «Гамлет», драма Шекспира. Мочалов в роли Гамлета. – М.: Художественная литература, 1998. – 420 с.

3. Выготский Л.С. Психология искусства. Трагедия о Гамлете, принце Датском У. Шекспира. – М.: Искусство, 1987. – 326 с.

4. Шекспир У. Трагедия о Гамлете, принце Дании: в 5 актах / У. Шекспир; пер. с англ. И. К. Тюриковой. – М: Тип. «Ваш формат», 2014. – 288.

5. Шекспир, В. Полн. собр. соч.: в 8 т. / под общ. ред. С. С. Динамова, А. А. Смирнова. – М.; Л. :Academia / Гослитиздат, 1936-1950.

УДК 796.035 Ким Д.А. – студентка КарТУ (гр. МЕТ-20-3)
Научн.рук. – ст.преп. КарТУ Свяженин Н.П.

ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ЗАЩИТНИКОВ РОДИНЫ НА ЗАНЯТИЯХ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ КАРТУ.

1. Аннотация.

В истории и культуре любого народа заложена основа физического и патриотического воспитания подрастающего поколения. Проблема еще долго не потеряет своей актуальности. Для подготовки будущих защитников Родины истоки берут еще в раннем возрасте на занятиях физической культуры. Для гармоничного развития личности крайне важно осознавать свое место и предназначение в этом мире. И все эти мысли неизбежно приведут к рассуждениям о здоровье и физической подготовке. Однако без понимания, такое рассуждение может завести очень далеко, поэтому вопросу о правильном патриотическом воспитании и физическом развитии детей, уделялось достаточно пристальное внимание.

2. Общее понятие о физической подготовке, здоровье и патриотизме.

Патриотизм – это любовь к Родине и ее преданности. Физическое здоровье – это сильный и мужественный защитник Родины. Цель патриотического воспитания - создание цивилизованного общества, в котором граждане будут уважать друг друга. А целью физического воспитания является здоровая и крепкая молодёжь. Цели патриотического воспитания состоят, прежде всего, в том, чтобы молодые граждане научились понимать другие страны и при этом любить, и ценить свою. А цель хорошей физической подготовки это участие в международных соревнованиях и олимпиадах за честь своей страны. Поэтому эти великие чувства формируются с самых ранних лет.

Также цели патриотического воспитания и здорового образа жизни молодежи заключаются в том, чтобы родители и педагоги могли донести до юношей и девушек что является настоящим патриотизмом и для чего нужен здоровый образ жизни, чтобы у них сформировалось представление о том, что если они будут настоящими патриотами и физически подготовленными, то страна начнет ими гордится.

Главные задачи физического воспитания:

- Формирование знаний о закономерности активности, спортивной тренировке, подготовки к службе в армии.
- Закрепление потребности к регулярным физическим упражнениям.
- Способность быть смелым, решительным и уверенным в своих силах.

- Создание условия для выполнения трудностей физического характера, чтобы ребенок мог быть терпеливым и выносливым.

Все эти качества должны быть заложены в человеке с раннего возраста.

Формирование и развитие физических качеств будущего защитника Родины осуществляется как в урочное, так и в неурочное время, например, на стадионах, спорткомплексах и т.д. Каждый педагог должен знать, что на нем лежит очень большая ответственность, так как они должны готовить будущих защитников Родины.

3. Патриоты в истории Казахстана.

Если заглянуть в прошлое то можно заметить, что казахстанский народ всегда отличался своей физической подготовкой, силой и любовью к своей Родине. Сейчас даже выделим несколько примеров. Касым хан, он призывал народ бороться, любить, ценить, уважать свою Родину. Он даже смог расширить границы ханства, разработать конституцию, которая называлась «Светлый путь хана Касыма», благодаря сильным, здоровым и выносливым воинам.

Также Абылай хан, проявил себя в борьбе против джунгарского нашествия, стал ханом трех жузов. Благодаря сильной и крепкой армии.

В наше время физическая подготовка и здоровье спортсменов играет большую роль в их развитии и становлении.

Например, Гюзель Манюрова с детства занималась спортом, была здоровой и отличалась своей физической подготовкой. Боролась в 2010 году на олимпиаде и принесла в копилку Казахстана бронзу и серебро чемпионата мира.

Также велосипедист Александр Винокуров, олимпийский чемпион, заслуженный мастер спорта, призер самых престижных соревнований, не смотря на травмы, которые он получал из-за многих неудач все равно он благодаря своей физической подготовке стал таким выносливым спортсменом т.к. начал заниматься спортом еще в детстве.

4. Заключение.

Подводя итог можно сказать что каждый из нас стремится к здоровому образу жизни, хорошей физической подготовке, чтобы быть патриотами и защитниками своей Родины. Если говорить о подготовки защитников Родины В КарТУ, то преподаватели стараются сделать нас сильными, здоровыми, физически подготовленными для служения Родине.

Литература

1. *https://infourok.ru/statya-na-anglijskom-yazyke-na-temu-patrioticheskoe-vospitanie-5117831.html*
2. *https://infourok.ru/podgotovka-buduschego-zaschitnika-otechestva-sredstvami-fizicheskoy-kulturi-i-sporta-2211064.html*
3. *https://moluch.ru/archive/179/46437/*
4. *https://www.sports.kz/rio/news/gyuzel-manyurova-tri-medali-sbornoy-kazahstana-v-jenskoy-borbe-dostoynyiy-rezultat*
5. *https://www.nur.kz/sport/about-sports/1815398-aleksandr-vinokurov-cto-izvestno-o-cempione/*

УДК 615.825.4 Киндсфатер Д.В. – студент КарТУ (гр. МД-21-2)
Научн. рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

ЛЕЧЕБНАЯ ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА ПРИ НЕСТАБИЛЬНОСТИ ШЕЙНОГО ОТДЕЛА ПОЗВОНОЧНИКА

Аннотация: Текст рассказывает про нестабильности, которые могут возникнуть в шейном отделе позвоночника, и каким образом Лечебная Физическая Культура способствует в лечении данных нестабильностей

Сегмент позвоночника — это анатомическая и функциональная единица позвоночника.

За стабильность сегмента отвечают следующие структуры: межпозвонковый диск, связки и фасеточные суставы, тела позвонков. Следовательно, причины развития нестабильности именно в этих структурах.

Причинами нестабильности являются:

- травмы родовые, спортивные, автодорожные и др.;
- дегенерация дисков (протрузии и грыжи);
- оперативные вмешательства на позвоночнике;
- аномалии развития позвоночника и его структур (любая структура).

Симптомы нестабильности шейного отдела позвоночника:

1. Головная боль. Может появляться после или во время физической нагрузки. Другие случаи – после сна в неудобном положении, сгибании и разгибании головы.
2. Постоянное ощущение напряжения мышц шеи, усталости. Повседневная нагрузка вызывает напряжение, боль и требует отдыха.
3. Простреливающие боли, онемение и слабость верхних конечностей.
4. Повышенное внутричерепное давление, что, усиливает головную боль, головокружение. Также повышение артериального давления.
5. Шум в ушах и головокружение, нарушение зрения. Симптомы вызываются сдавлением позвоночной артерии.
6. Деформация позвоночника. Боль уменьшается при фиксированной в одном положении шее, часто при наклоне на бок.
7. Нарушение сна. Ощущение постоянного дискомфорта, сложность найти удобную для сна позу, вынужденная поза при выполнении ежедневной нагрузки — это способствует невротизации, и развитии нарушения сна.

Наиболее распространенными осложнениями являются сдавление позвоночной артерии (или же синдром позвоночной артерии) и интенсивный болевой синдром. При наличии нестабильности лечение должно быть комплексным. Оно строится из нескольких этапов.

Медикаментозное лечение:

- нестероидные противовоспалительные препараты имеют своей целью купировать воспаление, уменьшить и излечить боль;

- миорелаксанты позволяют уменьшить мышечный спазм и тонус, способствуют уменьшению сдавления нервных корешков; витамины группы В питают нервную ткань, восстанавливая и защищая её;
- витамины группы Д и препараты кальция назначаются пациентам с остеопорозом.

Лечебная гимнастика – это одно из самых эффективных средств профилактики и лечения. Курс разрабатывается для пациента в зависимости от индивидуального случая. После обучения курс проводится дома самостоятельно. Образцовый комплекс упражнений для лечения нестабильности шейного отдела позвоночника

1. Исходное положение (и. п.) – лёжа на спине, положите руки на живот, чтобы ваши локти свисали. Делайте повороты в обе стороны с максимальной амплитудой, голова при этом не отрывается от пола. Повторять по 10-12 движений в одну сторону.
2. И. п. - прежнее. Голова в правильном положении, шея выпрямлена, голову назад не запрокидывать. На вдохе прогнитесь и сделайте «мостик» с опорой на затылок и ягодицы. Задержите дыхание на 5 секунд и медленно возвращайтесь в исходное положение. Повторить 10-12 раз.
3. И. п. – лёжа на спине, руки вдоль туловища. На выдохе сядьте. Наклонитесь вперёд, подбородок прижат к груди, а руками возмитесь за голени и стараться ещё больше согнуть туловище, чтобы приблизить лоб к коленным суставам, ноги при этом прямые. В достигнутом положении задержите дыхание на 5 секунд, а затем примите исходное положение. Повторить 6 раз плавно и без рывков.
4. И. п. – стоя или сидя. Плечи расслаблены и опущены. Голову положите на грудь, спина прямая. Начните медленное вращение головы вправо-назад-влево-вперёд, стараясь растянуть мышцы с противоположной стороны. Закончив полный оборот, голову поднимите, а затем снова положите на грудь и начните вращение в противоположную сторону. Скорость движения не должна быть выше одного оборота в минуту. Повторить по 4 раза в каждую сторону.
5. И. п. – сидя за столом, как за партой. Положите руки на стол ладонями вниз, а на них положите голову лбом вниз. На вдохе напрягите мышцы шеи и задержатесь в таком положении на 5 секунд. Повторите 10-12 раз.

Все упражнения следует делать по два раза в день на пустой желудок.

Список использованных источников:

1. Бубновский С.М. Остеохондроз – не приговор!, Эксмо, 2020г. – 192с.

2. Д.А. Чечетин, В.Я. Латышева, М.В. Олизарович, А.Е. Филюстин Лечебная Физическая Культура при остеохондрозе позвоночника, Гомель, 2014г. – 59с.

UDC 796.035 Klyukina K.A.- student KTU(gr. Log-20-2)
Scientific Supervisor – Head of the Department
of Physical Education, Ph.D. Golovin I.L.

WHAT HAPPENS TO THE BODY IN THE ABSENCE OF PHYSICAL ACTIVITY

It's no secret that movement is life. Our body is designed to move. With the passage of time and technological progress, many daily activities have become simpler – we no longer need to run after a mammoth and climb mountains. At the same time, the dependence of our vital activity, almost all internal organs and systems, psychological state and much more on the amount of activity that we perform has remained constant.

First of all, due to the lack of movement, muscle fibers, ligaments, bones and joints suffer. Since they exist in our body in order to carry out these very movements. Everything in which there is no need in any organism for a long time atrophies, that is, dies. Thus, it is these tissues that lose their volume the fastest (due to uselessness). Of course, their complete disappearance is unlikely to be feasible, but if you exaggerate the situation to the maximum, without giving a load on the muscles, you are on this path.

Physical activity is directly related to the state of many systems of the human body. First of all, it is cardiovascular. Its development and maintenance in tone, as well as strengthening of the walls of blood vessels and capillaries and normalization of blood pressure occur exclusively during movement, namely, when the body is subjected to cardio loads.

They also contribute to the maintenance of another important system in a healthy state – the immune system. Without protection, our body is exposed to various external factors, microbes and bacteria that will be happy to take over your body for their own purposes.

The work of internal organs is closely related to the state of the circulatory system of the body. And as we discussed above, her condition is associated with physical activity. Therefore, in the absence of movement in an important life, stagnant phenomena form in the tissues of internal organs and dangerous fat deposits accumulate – visceral. In large quantities, they envelop the internal organs and prevent the passage of useful substances and the excretion of harmful ones. This is fraught with disorders of the gastrointestinal and genitourinary systems.

Without exercise, the development of such vital indicators as strength, endurance, balance and flexibility is simply impossible. These indicators, in turn, affect our daily lifestyle. Have you noticed that it is much more difficult for people with low physical activity to run after the bus, climb the stairs or carry heavy bags from the store than for those for whom sports are a part of life? Such phenomena are not surprising, because without strength exercises you do not increase your

physical strength, without aerobic training you do not develop endurance, without functional training it is difficult to develop a sense of balance, and without stretching to achieve high flexibility.

Due to the disruption of metabolic processes in the body caused by the lack of activity in general, the appearance and condition of the skin naturally suffer. The required amount of moisture and trace elements simply does not reach most cells, which is why the skin becomes drier and flabby, loses elasticity and elasticity, cells begin to mutate and the risk of malignant tumors - cancer increases every day.

Hair and nails may not be skin, but their condition and appearance also directly depend on what substances and in what quantities they receive. Sport affects the speed at which trace elements reach their destination and the intensity with which cells are cleaned and renewed.

The work of the brain also depends on metabolic processes, but it also needs oxygen very much, which is transported to it naturally from the lungs. Aerobic exercise directly affects the state of the respiratory system, the patency of the lungs and, therefore, the rate of oxygen saturation of all cells. A common advice for those who are engaged in mental work is to include constant simple workouts in their schedule. They significantly improve the speed of communication of brain neurons with each other, that is, they increase mental and thinking abilities.

It has long been proven that active sports contribute to the production of the hormone of joy - endorphin. This hormone has a great influence on your emotions and psychological state. It is able to change the perception of external factors - to reduce pain, reduce feelings of fear and anxiety and provoke feelings that people describe as a state of happiness. Endorphin emissions carry the function of a ”safety cushion" for the nervous system, protect you from negativity from the outside and reduce stress levels. And sport is one of the ways to activate these processes.

All of the above factors of the influence of physical activity on the human body add up to one big consequence – since many systems and almost your entire body begin to work worse without exercise, their absence inevitably causes various diseases: from frequent colds due to weakened immunity to Alzheimer's disease due to a decrease in memory elasticity over time. The presence of any diseases is closely related to life expectancy. A physically active person has a much healthier body compared to the opposite situation, which means he will live a long and healthy life.

List of literature

Physical culture and sport (lecture course for students of I - III courses) : textbook / comp. V. N. Buyanov, I. V. Pereverzeva. - Ulyanovsk : UlSTU, 2011. - 310 p.

УДК 796.032.2 Кожахметова Д. С. – студент КарТУ (гр. Диз-20-1)
Научн. рук. - ст. преп. Черясова О. Ю

ИСТОРИЯ ЗАРОЖДЕНИЯ ОЛИМПИЙСКИХ ИГР

Олимпийские игры – это крупнейший международные спортивные соревнования, которые проводятся раз в 4 года под эгидой МОК. Первые современные Олимпийские состязания состоялись 6 апреля 1869 года. В данном докладе мы рассмотрим историю зарождения олимпийского движения.

Традиция проведения Олимпийских игр существовала в Древней Греции, зародилась как часть религиозного культа. Античные Олимпийские игры проводились в месте, которое носило название Олимпии и считалось священным местом у греков. О том, как зародились олимпийские игры историки спорят по сей день, так как большинство сведений не дошло до нас. Но, оспаривается лишь связь игр с культом Зевса. В самой известной легенде говорится, что Геракл в честь своего отца Зевса посадил священную рощу и заставил в ней соревноваться. Эта роща находилась на западном полуострове Пилопанесс в местечке Олимпии, где в 776 г. До н. э и прошли первые письменно зафиксированные Олимпийские игры. Согласно истории, одним из первых Олимпийских чемпионов стал обычный повар Корибос из города Элида, одержав победу в беге. Возродителем современные Олимпийских игр были французский общественным деятель Пьер де Куберта. Он считал, что причиной поражения французов во франко-прусской войне 1870-1871 годов было слабое состояние французских солдат. Он стремился улучшить физическое положение французов, параллельно с этим стремился преодолеть национальный эгоизм и внести вклад за мир и международное взаимопонимание. Лучшим решением в его глазах считалось возрождение Олимпийских игр.

На конгрессе 6-23 июня 1894 года в Сорбонне (Парижский университет), он сообщил о своих идеях международной публике. Было решено, что первые Олимпийские игры современности состоятся в 1896 году в Афинах, стране-родоначальнице Игр — Греции. Был основан Международный Олимпийский комитет (МОК). Первым президентом МОК стал грек Деметриус Викелас, а генеральным секретарем – барон Пьер де Кубертен. Первые Олимпийские игры Современности прошли с большим успехом и стали крупнейшим событием в истории, несмотря на то, что приняло участие менее 250 человек.

Список использованных источников:

1. *Ю. Шанин «От эллинов до наших дней»; Москва 1975.*
2. *Л. Кун «Всеобщая история физической культуры и спорта»; Москва 1987.*
3. *Олимпиада // Большая олимпийская энциклопедия: В 2 т. / Автор-составитель В. Л. Штейнбах. — М.: Олимпия Пресс, 2006.*

УДК 796.035 Кожмагамбетова А.Т. – студент КарТУ (гр. МД-21-2)
Ғылыми жетекшісі – к.т.н., доц. КарТУ Головин И.Л

КОРОНАВИРУСТЫҚ ИНФЕКЦИЯМЕН КҮРЕСТЕГІ ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ

Дене белсенділігі COVID-19-дан қорғайды. Коронавирусты жұқтырған кезде, тіпті кішкентай жаттығулар сізді ауруханаға жатқызу немесе реанимацияда болу немесе өлу мүмкіндігін азайтады. Калифорниядағы Фонтандағы Kaiser Permanente медициналық орталығының американдық дәрігері Роберт Саллис 2020 жылы коронавирус жұқтырған 48 440 науқастың деректерін талдап, олардың жағдайы туралы Kaiser Permanente медициналық орталығына хабарлады.Соңғы жылдары пациенттер күніне кемінде үш рет спортпен шұғылданады.

Кейбір пациенттер қолданыстағы ұсыныстарға сәйкес жеткілікті физикалық жаттығулар жасады. Олар аптасына кемінде 5 күн жылдам қарқынмен 30 минут жүрді немесе физикалық белсенділіктің балама мөлшеріне жетті. Саллис осы топтағы коронавирустық инфекцияның нәтижелерін жүйелі түрде белсенді емес және жүйесіз белсенді пациенттердің нәтижелерімен салыстырды. Ыңғайлы болу үшін біз жеткілікті жаттығулар жасаған зерттеуге қатысушылар мен тұрақты белсенді емес санаттағы зерттеуге қатысушылар арасындағы айырмашылықпен шектелеміз.

Жаттығудың болмауы ауруханаға жатқызу қаупін, реанимация бөліміне күтім жасау қажеттілігін және өлім қаупін арттырды. Жаттығудың болмауының зияны қант диабеті, қатерлі ісік немесе жүрек-тамыр ауруларынан гөрі көп болды.

Темекі шегу, артық салмақ және саллис талдаған өмір салтының барлық басқа факторлары жаттығулардың болмауынан аз болды. Саллис белсенділіктің жетіспеушілігінен асып түсетін екі факторды ғана анықтады: 60-70 жас аралығындағы және мүшелер трансплантациясының болуы (оқыңыз: жаңа мүшелерден бас тартуға жол бермейтін, сонымен қатар иммундық жүйені басатын дәрілерді қабылдау).

Қорытындылай келе," тұрақты физикалық белсенділік адамдардың ауыр COVID-19 мен оның асқынуларының, соның ішінде өлімнің алдын - алу үшін жасай алатын жалғыз маңызды әрекеті болуы мүмкін", - деп қорытындылады Саллис. "Бұл хабарлама әсіресе локдаундар мен басқа да пандемиялық шектеулер кезінде тұрақты физикалық белсенділікке қол жеткізуге кедергілерді ескере отырып өте маңызды. Осы зерттеудің нәтижелері covid-19 ауыр нәтижесінің қаупін азайту үшін нақты. Коронавирустық пандемияға байланысты қозғалыс шектеулерінің өмір салтына әсері туралы барлық зерттеулерге сәйкес, осы шаралар нәтижесінде физикалық белсенділік азайды.

Бірқатар мемлекеттерде Спорттық клубтар мен белсенді моториканы білдіретін басқа нүктелер уақытша жабық. Ұзақ уақыт бойы үйде болу физикалық белсенділікті қолдауды нашарлатуы мүмкін. Отырған өмір салты мен физикалық белсенділіктің төмен деңгейі денсаулыққа, әл-ауқатқа және өмір жағдайына теріс әсер етуі мүмкін. Қатаң оқшаулау режимінде болу қосымша стрессті тудыруы мүмкін және адамдардың психикалық денсаулығына қауіп төндіруі мүмкін. Жаттығу және релаксация техникасы тыныштықты сақтауға және денсаулығыңызды қорғауға көмектеседі.

Сондай-ақ , кейбір тыныс алу және дене жаттығуларын орындау адамның жағдайын және оның әл-ауқатын жақсартуға көмектесетінін атап өткіміз келеді . Сатурацияны арттырады (қандағы оттегінің деңгейі), бұл өкпенің жұмысын жақсартуға көмектеседі. Бұл коронавирустық инфекция пайда болғаннан кейін ерекше өзекті және танымал тақырыпқа айналды.

Коронавирустық инфекциядан қалпына келтіру көп уақытты қажет етеді, сондықтан көптеген дәрігерлер көп уақытты адамдар көп жиналатын жерлерде емес, ашық ауада серуендеуге кеңес береді. Жаяу жүру дененің тез қалпына келуіне және оның тонусына оралуына да қатысты.

Оңтайлы денсаулықты сақтау үшін дұрыс тамақтану және жеткілікті мөлшерде су тұтыну қажеттілігін есте ұстаған жөн. ДДҰ құрамында қант бар сусындардың орнына су ішуді ұсынады. Алкогольді ішімдіктерді тұтынуды шектеңіз немесе болдырмаңыз және жастардың, жүкті және бала емізетін әйелдердің алкогольді ішімдіктерді тұтынуын болдырмаңыз. Сондай-ақ, алкогольді ішімдіктер денсаулыққа байланысты себептермен алынып тасталуы керек. Жемістер мен көкөністерді жеткілікті мөлшерде қамтамасыз етіңіз және тұз, қант және май қабылдауды шектеңіз. Тазартылған өнімдерге емес, дәнді дақылдарға артықшылық беріңіз. Дұрыс тамақтану туралы қосымша ақпарат COVID-19 кезінде тамақтану туралы ұсыныстарда келтірілген: "пайдалы тамақ және дұрыс тамақтану: өзін-өзі карантин кезінде қалай дұрыс тамақтану керек».

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Physical inactivity is associated with a higher risk for severe COVID-19 outcomes: a study in 48 440 adult patients.

2. Robert Sallis, Deborah Rohm Young, Sara Y Tartof. Br J Sports Med. 2021 Apr 13:bjsports-2021-104080.

3. Харламов А.И. «Влияние физических упражнений на психические процессы: формирование внимания»

4. Сушенцова А.А., Ольховская Е.Б. «Лечебная физическая культура при заболеваниях дыхательной системы: бронхиальная астма, пневмония.

ӘОЖ 020.20 Корабаева М.Б. – ҚарТУ студенті (Ст-21-1 тобы)
Шуленбаева А. Б.– ҚарТУ студенті (Ст-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші - п.ғ.м ҚарТУ Абильгазин Б.И.

ПЕДАГОГИКА ҒЫЛЫМДАРЫ

Педагогика ғылым ретінде. Тақырып, объект, функциялар, міндеттер. Негізгі категориялар. Педагогикалық ғылымдар жүйесі, басқа ғылымдармен байланыс.

Педагогика – бұл әлеуметтік тәжірибені аға ұрпаққа беру заңдылықтарын және оны жас ұрпаққа белсенді игеруді зерттейтін ғылым.

Педагогиканың объектісі – қоғам мен тәрбиешінің мақсатты қызметі процесінде адамның дамуы мен қалыптасуын анықтайтын шындық құбылыстары. Мысалы, шындықтың мұндай құбылысы білім беру адамның, қоғамның және мемлекеттің мүдделері үшін білім беру мен оқытудың мақсатты процесі.

Педагогиканың пәні саналы және мақсатты түрде ұйымдастырылған педагогикалық процесс болып табылады. Педагогикалық ғылым педагогикалық процестің мәнін, заңдылықтарын, принциптерін, тенденциялары мен даму перспективаларын зерттейді, оны ұйымдастырудың теориясы мен технологиясын жасайды, мазмұнын жетілдіреді және тәрбиешілер мен оқушылардың педагогикалық іс-әрекетінің жаңа ұйымдастырушылық формаларын, әдістері мен әдістерін жасайды.

Объект пен пәннің осындай анықтамасына сүйене отырып, педагогика балалар мен ересектерге білім беру, оқыту және білім беру туралы ғылым деп қорытынды жасауға болады.

Педагогикалық ғылымның мақсаты – заңдылықтарды анықтау және адамның қалыптасуының, оны тәрбиелеудің, оқытудың және білім берудің оңтайлы әдістерін табу.

Педагогиканың міндеттері:

1. Тәрбие, білім беру, оқыту, білім беру жүйелерін басқару салаларындағы заңдылықтарды ашу.
2. Педагогикалық іс-әрекеттің тәжірибесі мен тәжірибесін зерттеу және жалпылау.
3. Білім беруді болжау - педагогикалық футурология.
4. Зерттеу нәтижелерін практикаға енгізу.

Педагогика ғылым ретінде алдында тұрған мәселелер:

1. Мақсат қою туралы мәселе. Неге, неге оқыту, тәрбиелеу керек?

2. Тәрбие мазмұны туралы мәселе. Нені үйрету, тәрбиелеу керек?

3. Мұғалім жұмысының әдістері мен технологиялары. Қалай оқыту, тәрбиелеу керек?

Негізгі педагогикалық ұғымдар педагогикалық категориялар деп аталады.

Педагогиканың ғылыми байланыстары:

1. Психологиямен: жалпы зерттеу нысаны – бұл жеке тұлғаны дамыту және қалыптастыру процестері. Психология адам психикасының даму заңдылықтарын зерттейді, ал педагогика жеке тұлғаның дамуын басқару, осы тұрғыда оның қызметін ұйымдастыру заңдылықтарын жасайды. Екі ғылым арасындағы көпір педагогикалық және жас психологиясы, педагогикалық жүйелерді басқару психологиясы болды.

2. Тұтас ағзаның тіршілік әрекеті туралы ғылым бола отырып, физиология педагогикамен байланысты. Жоғары жүйке қызметіне байланысты физикалық және психикалық дамуды басқару механизмдерін түсіну үшін әсіресе маңызды.

3. Әлеуметтанумен Байланыс көп. Әлеуметтанулық зерттеулердің нәтижелері педагогикалық құбылыстарды бағалауға көмектеседі (мысалы, мектеп оқушыларының арасында, яғни білім алуға қабілетсіз ер адамдар жиі кездеседі).

4. Философияда білім туралы ғылым ең алдымен тірек әдіснамалық ұстанымдарды табады.

5. Тарих, география, әдебиет, адам, оның тіршілік ету ортасы - бәрі педагогикаға қызығушылық танытады.

6. Кибернетикамен байланыс, педагогиканы компьютерлендіру (тиімді басқару, оқыту бағдарламалары).

7. Медицинамен (мысалы, емдік педагогика - ауру оқушыларды оқыту және тәрбиелеу туралы ғылым).

Педагогика адамның тұлға ретінде дамуы мен қалыптасуымен байланысты ғылымдар жүйесіндегі ең маңызды болып табылады. Мұндай қалыптасу баламен өзара әрекеттесудің мақсатты процесі, оған әлеуметтік тәжірибе беру ретінде тәрбиесіз іс жүзінде мүмкін емес. Адам туралы барлық ғылымдардың жетістіктеріне сүйене отырып, педагогика адамның қалыптасуының, оның тәрбиесі мен білімінің оңтайлы жолдарын зерттейді және дамытады.

Әдебиет:

1. *Пидкасистый п. и. педагогикалық теориялар, жүйелер, технологиялар. - М., 1995.*
2. *Педагогика. Оқу құралы / ред.Крившенко л. п. - м.: ТК Велби даңғылы, 2004.*
3. *Рат в. г.схемалар мен кестелердегі Психология және педагогика. - Минск, 1999.*
4. *Смирнов С. А. педагогикалық теориялар, жүйелер, технологиялар. - М., 2000.*

УДК 796.004 Куанышова Д.А. - студент КарТУ (СИБ-21-5 тобы)
Әлиев Ә.Ұ. - студент КарТУ (СИБ-21-5 тобы)
Ғылыми жетекшісі. – к.п.н., доцент КарТУ Головин И.Л.

ҚАЗІРГІ СПОРТТА АҚПАРАТТЫҚ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Компьютерлік технологиялар да өзгерді және дамыды, бастапқыда олар тек ғылыми мақсаттарда қолданылды, адамның физикалық процестерін, әсіресе олардың барысын зерттеді. Уақыт өте келе ақпараттық технологиялар өмірдің көптеген салаларында кеңінен таралды, спорт та ерекшелік емес. Жоғары технологиялардың мүмкіндіктерін пайдалана отырып, адамзат өзі үшін спорттық іс-шаралар үшін қолайлы жағдай жасай алады. Бұл көптеген мәселелерді шешіп қана қоймай, дамудың жаңа көкжиектерін ашады.

IT-технологиялар саласы жаттығу, рекреациялық және қалпына келтіру процесін ұйымдастыруды жеңілдетуге мүмкіндік береді. Дене шынықтырудың әртүрлі түрлері: спорттық, жалпы, сауықтыру және т.б. — оларды жоспарлау, сондай-ақ жүктемелерді жоспарлау процесінде әртүрлі тәсілдерді қажет етеді. Спорт саласында технологияны сәттерді жеңілдету және уақытты азайту үшін де, спортшы үшін қолайлы және жайлы жағдай жасау үшін де қолдануға болады.

Спортшының денсаулығына қамқорлық жасау басты міндет болып қала беруі керек және компьютерлік технологиялар тепе-теңдікте денені сақтауда маңызды рөл атқарады. Денеге зиян тигізбеу үшін ең қолайлы жаттығуларды есептеу, дененің жалпы жағдайын талдау, сонымен қатар тағы басқалар - компьютерлер ғасыры не істеуге мүмкіндік береді.

Қазіргі уақытта қолданылатын техникалық жаңалықтардың шекаралары жоқ. Бейнебақылау жүйелері, өлшеу датчиктері, ашық заманауи алаңдар бүгінгі күнге дейін қолданылады және жетілдірілуде. Идеялар мен даму жоспарларының әртүрлілігі осы салада жоғары технологиялар жаңа жағынан ашылатынына сенімділік береді

Әдебиеттер тізімі:
1. http://www.inteeu.com/2020/10/18/informatsionnye-tehnologii-v-sovremennom-sporte/
2. https://studme.org/192713/meditsina/informatsionnye_tehnologii_fizicheskoy_kulture_sporte
3. https://infourok.ru/informacionnie-tehnologii-v-sporte-3294881.html
4. https://scipress.ru/pedagogy/articles/ispolzovanie-informatsionnykh-tekhnologij-v-sporte.html

УДК 796.035 Кудабаев И.В. – студент КарТУ (гр.МД-21-2)
Бекимов Д.А. – студент КарТУ (гр.МД-21-2)
Научн. рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

THE ROLE OF PHYSICAL EDUCATION IN THE DEVELOPMENT AND FORMATION OF PERSONALITY.

Abstract: The article describes the influence of physical education on the improvement of well-being, the formation of physical abilities, comprehensive personal development. Physical culture is considered as a sphere of culture that allows using its own means and methods to reveal a person's abilities. The article defines the role of physical culture in the upbringing and self-education of a person, which is achieved only with proper physical education and sports.

The degree of culture of society is largely determined by the level of development, identification and application of personal human capabilities. In the concept of universal cultural values, one of the main elements is considered to be the degree of health and physical fitness.

A person as a person is formed in the process of social life: in work, study, in communication with people. Physical education has an impact both on the formation of a person as a person and on the development of social relationships.

Physical culture is a part of social culture, the result of human activity, a method of physical improvement of a person, which affects the vital aspects of personality, their abilities. Physical culture develops in the course of life under the influence of upbringing, activity and the environment. It satisfies social needs in communication, entertainment and in forms of personal self-expression through socially active activities. Physical culture is aimed at strengthening and improving the level of health, at educating a comprehensively developed personality.

Physical education plays a significant role in the formation of personality. Most social situations occur in sports activities that allow you to improve your life experience, build a special system of values and attitudes.

The result of work in physical culture is physical fitness and the level of knowledge of motor skills and abilities, a high degree of development of vitality, achievements in sports, moral, aesthetic and mental development.

Physical education performs the following functions• * development and strengthening of the body (physical qualities and abilities are formed, motor skills are improved, etc.)• * preparation for work and protection of the Motherland (increased efficiency, resistance against adverse working conditions, professional and applied training, etc.)• * satisfaction of the needs for active recreation and optimal the use of extra-working time (sports games, entertainment)• * identification of volitional and physical qualities, motor capabilities of a person at the maximum level.

Physical education is considered not only an effective means of physical development of a person, strengthening and maintaining his health, the sphere of communication and activity, but also, of course, has a great influence on such

aspects of life as authority and position in society, aesthetic ideals and value orientations, the structure of moral and intellectual characteristics, work activity. In society, physical culture is considered an important method of educating a new person who harmoniously combines moral purity, physical perfection and spiritual wealth. It has an impact on increasing a person's social and labor activity.

The purpose of physical education is to strengthen human health and its proper physical development. In unity with education, aesthetic and moral, labor education and training, physical education contributes to the multifaceted formation of a person's personality. During training sessions, trainings, sports competitions, students endure significant moral and physical stress. Character traits such as courage, discipline, determination, self-control, willpower, endurance, confidence in their abilities are formed on the basis of the ability to subordinate their interests, the interests of the team, compliance with specific competition rules, respect for the opponent.

Diligence is instilled during physical exercises and sports, when students, in order to achieve the ultimate result, coping with fatigue, repeatedly performing physical exercises.

In preschool, school institutions, in all types of educational institutions, the army, compulsory physical education classes are conducted according to state programs.

Based on this, the role of physical education in the development of basic qualities and personality traits is very great. Everyone should be able to develop general provisions and act according to them. However, it is not enough just to have the ability to reason and draw conclusions — it is necessary to be able to use them in life, to achieve your goals, overcoming obstacles that meet on the way. This can be achieved only with proper physical education and sports.

List of sources used:

1.Andronov O.P. Physical culture as a means of influencing the formation of personality: textbook / O.P.Andronov – M.: Mir, 1992. – p. 98.

2.Vydrin V. M. Sport in modern society: textbook / V.M.Vydrin – M.: Physical culture and sport, 2007. – p. 292.

3.Smirnov V.M. Sports physiology: textbook / V.M. Smirnov, V.I.Durovsky – M.: Vlados, 2009. – p. 10.

УДК 020.20 Кузяхметова Л.Ф. – студентка КарТУ (гр. С-21-2)
Научн.рук. – к.п.н., доц. КарТУ Готтинг В.В.

ГЕНЕЗИС ТВОРЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ

В поисках быстрых решений человек всегда ищет лёгкие пути, поверхностные ответы на вопросы, в целях облегчить работу себе и своему мозгу и не думает о том, как это влияет на процесс мышления. Зачастую, в данном случае, остаётся подавлена творческая часть мышления, которая не может выйти за грани логики, сдерживая, при этом, неординарные идеи.

Само понятие «креативность» – это способность генерировать мысль или идею, которые являются совершенно новыми, привлекательными и полезными. Творческое мышление – это навык, который позволяет придумывать оригинальные и нетрадиционные идеи.

Существует множество способов проявления творческого мышления. Например, графический художник создает оригинальный логотип, адвокат открывает для себя нестандартную стратегию защиты своего клиента, фотограф запечатлевает необычно редкий оригинальный кадр, дизайнер ищет способы решить проблему инновационными подходами.

В каждом человеке заложено креативное мышление, у кого-то оно более развито, кто-то обладает большим потенциалом, но не знает, как развить творческую часть своего разума. Необычные, оригинальные идеи, неординарный подход стимулирует инновации и прогресс в обществе на протяжении многих лет. А момент «эврики», когда на ум приходит гениальная идея, может произойти с каждым человеком, независимо от его сферы деятельности.

Творчество исходит из самых разных источников. Не существует единого «источника» творчества, оно представляет собой сложную систему, которая задействует многие сферы и требует большого количества ресурсов, и в конечном счете оно может утаить от нас некоторые из своих величайших секретов. Тем не менее, будет справедливо сказать, что люди – творческие существа. Отношение человека к творчеству во многом связано с миром идей, в котором он вырос, и его собственным жизненным опытом.

Научные исследования не показали никакой конкретной части мозга, которая была бы связана исключительно с творчеством. Похоже, что креативность возникает в результате сочетания многих частей и факторов мозга, работающих вместе. 70 % интеллекта является генетическим, но только 30 % креативности передается по наследству, что означает, что креативность в первую очередь приобретается и, следовательно, исходит из множества различных источников – внешних и внутренних.

Творчество порождает творчество точно так же, как успех порождает успех. В первую очередь для развития творческих мыслей и идей нужно вдохновение. Оно является бездонным источником творчества, который

человек может найти для себя в искусстве, музыке, архитектуре, театре, литературе, бизнесе и бесконечном разнообразии других форм.

В XXI веке у человека в распоряжении имеется невероятный спектр творческих техник и инструментов. Почти каждое проявление творчества находится под рукой. У этого есть свои преимущества и недостатки, так как среди большого количества ресурсов и информации выделить что-то ценное и действительно оригинальное – нелёгкая задача.

Само творческое мышление, в свою очередь можно разделить на 2 типа:

– Дивергентное мышление – это интеллектуальная способность обдумывать множество оригинальных, разнообразных и сложных идей.

– Конвергентное мышление – это интеллектуальная способность логически оценивать, критиковать и выбирать лучшую идею из набора идей.

В этих двух понятиях есть свои особенности. Конвергентное мышление фокусируется на достижении одного четко определенного решения проблемы. Этот тип мышления лучше всего подходит для задач, связанных с логикой, а не с творчеством.

Дивергентное мышление противоположно конвергентному мышлению и предполагает больше креативности. Обладая таким типом мышления, человек может генерировать идеи и разрабатывать множество решений проблемы.

Творческое мышление проявляется в получении новых, оригинальных результатов в деятельности и тесным образом связано с высокоразвитым интеллектом человека. Основным источником творческого мышления является вдохновение, а источником вдохновения, в свою очередь, может быть что угодно: книги, природа, нарушение зоны комфорта, трудности и испытания, успешные люди, музыка и другие различные виды искусства, путешествия, спорт, воспоминания. Мыслить творчески и неординарно может каждый, сбросив барьеры, которые люди сами устанавливают у себя в голове.

Список использованных источников:

1. Матюшкин А. М. Мышление, обучение, творчество. М.; Воронеж, 2003. – 564 с.

2. https://www.knigikratko.ru/articles/istochniki-vdohnoveniya-10-proverennyh-sposobov

3. Кукалев, С. В. Правила творческого мышления, или Тайные пружины ТРИЗ. Учебное пособие / С.В. Кукалев. - М.: Форум, Инфра-М, 2014. – 416 с.

УДК82 (091).826 Куттыбай А.Х.– студент ЮКГПУ(гр.118-78)
Научн.рук.– к.ф.н., доц. ЮКГПУ Маханова Г.Б.

МУЗА КАК СИМВОЛ ТВОРЧЕСТВА ПИСАТЕЛЕЙ

В наше время музой называют реальных людей, обычно женщин, подруг художников(поэтов). Они вдохновляют художника на творчество черезиндивидуальность, харизму, ауру, дружбу. Некоторые музы оставили значительный след в истории культуры.

В некотором смысле образ Музы – это инструмент создающий поэтический контекст. Когда образ Музы раскрывается в произведениях разных поэтов, возникает представление о его всеобщности, то есть образ музы выступает как универсальное поэтическое начало.Как всякий мифологический образ, Муза жизненна.Это также инструмент познания и мировоззрения. Текст читается через образ музы и на многих уровнях, главное, на смысловом уровне. «Муза – это знак присутствия божественной поэтической субстанции. Существуют простые и сложные структуры с образом Музы – это и есть выражение поэзии, которая может быть определена как Муза. Музу как знак автор переводит в поэтический текст, и именно через Музу доказывается универсальность его поэзии. Муза – это ключ, некий набор понятий, который открывает смысловые пласты, это универсальный художественный, поэтический код» [1, с.217].

Б.В. Томашевский писал, что «…в прочно построенном художественном произведении значение слова определяется всецело контекстом, который отсекает все паразитические ассоциации» [2, с.190]. Действительно, можно сказать, что такой контекст Музысовершенно разный.

Изначально Муза была образом античной мифологии, и «обращала» ее в литературные произведения, «уводя» ее от фольклорной среды. Система образов античной мифологии в какой-то степени сохранилась и перекочевала в литературу классицизма. В то же время образ Музы естественным образом вошел в литературный мир. Конечно, «литература связана с мифологией прежде всего через сказки и народные былины», но не все образы могут быть органично интегрированы в мифологию и фольклор.

Существуют преходящие образы, действующие как в фольклорных, так и в чисто литературных произведениях. Кроме того, сам сюжет может препятствовать появлению образа Моисея, например, в «Гаврилиаде», являющейся пародией на Евангелие. Но этот «запрет» только усилится, если «добавится» национальный колорит, ведь образ Музы не национален. То же самое относится и к произведениям жанра, относящегося к фольклору. Яркий тому пример – сказки Пушкина.

Однако художественное время и пространство, сюжет могут этого не позволить. Примером тому является «Кавказский пленник». Образ Музы не фигурирует в тексте стихотворения, но образ Музы в стихотворениях «Посвящение» и «Эпилог» органично содержится и отражает личность поэта.

Другим примером является поэма «Братья-разбойники», где отсутствие образа Музы объясняется следующими причинами: «Отсутствием четкой сюжетной основы, дающей художественное время и пространство, не допускающей образа Музы. Образ Музы, символизирующий источник вдохновения, «притягивается» к реальному плану, как и образ Музы, участвующий в персонификации» [3, с. 153].

Таким образом, в произведении на первое место выходит мифологический, а затем и реальный план. Если мифологический план выходит на первый план, значит, образ Музы играет активную роль, «притягивая» реальный план к его мифологической стороне.

Образ музы традиционен для русской поэзии. Хотя каждый автор сохраняет элементы традиции, он подчиняет себе этот образ, приспосабливая его к своей творческой индивидуальности. Для многих поэтов Муза уже не просто символ, а двойной образ. Это произошло не сразу. Например, у Ломоносова и Державина призыв к Музе– некое стилистическое средство, условное. Он лишь утверждает, что произведение принадлежит к определенной культурной традиции: классики уважали античное искусство и включали его образы в свои тексты. С уходом классицизма такой образ Музы должен был исчезнуть из русской поэзии как символ «мертвой» традиции, как пережиток прошлого. Но судьба этого образа была совсем иной: он был «возрожден» и наполнен новыми смыслами.

Литература

1. *Виленкин В.Я. В сто первом зеркале (Анна Ахматова) / В.Я. Виленкин. – М.: Сов.писатель, 1987. – 320 с.*
2. *Томашевский Б.В. А.С. Пушкин: Работы разных лет. – М.: Книга, 1990. – 672 с.*
3. *Кац Б.А. Звук и искусство звука среди мотивов ахматовской поэзии // Кац Б., Тименчик Р. Анна Ахматова и музыка: Исследовательские очерки. – Л., 1989. – 220 с.*
4. *Лотман Ю.М. Пушкин. Биография писателя. Статьи и заметки. 1960-1990. «Евгений Онегин». Комментарий. – СПб.: Искусство, 1995. – 846 с.*

5.Вересаев В.В. Загадочный Пушкин. - М.: Республика, 1996. – 420 с.

ӘОЖ 130.2 Қазисхан А.Б. – ҚарТУ студенті (ТТ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі - з.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Қайырбек М.С.

ҚАЗАҚ АҒАРТУШЫЛАРЫ-ҰЛТТЫҚ МӘДЕНИ КОДТЫ ЖАҢҒЫРТУШЫЛАР

Қоғамдық ой мен білімнің даму тарихын дараландыру мәселесі өте маңызды. Осыған орай, қазақ халқының ағартылуына үлкен үлес қосқан және қазақтың да, дүниежүзілік мәдениетті де байытқан қазақтың ұлы ғалымдары мен ағартушылары Шоқан Уәлихановтың, Ы.Алтынсариннің, А.Құнанбаевтың ғылыми қызметін зерттеу өзекті болып табылады.

Қазақтардың артта қалушылығы, олардың көзқарастарына сәйкес, халықтың пассивтілігі, оның саяси өмірге деген немқұрайлы және немқұрайлы қатынасы болды. сұрақтар. Ағартушылар халықтың надандығын, мәдениетінің төмендігін және олардағы өркениеттің қарапайым белгілерінің жоқтығын басқалардың барлығын анықтайтын қазақтардың артта қалуының ең маңызды белгісі деп санады. Қазақ ағартушылары батыстың өзгелерінен қысымның өзін қатты сынауымен ерекшеленді. Осыған орай Қазақстанның ағартушылары әлемдік білім беру ойының дамуына баға жетпес үлес қосқаны сөзсіз.

Ы.Алтынсарин ғасырлар бойы материализм бір жағынан материализм мен екінші жағынан идеализм арасында жүріп келе жатқан сұрапыл күрес туралы білді. Оның жанашырлықтары негізінен философиядағы материалистік бағыттың жағында болды.

Үкіметтен қазақ даласында мектептер ұйымдастыруды талап ете отырып, Ы.Алтынсарин бұл мектептер діни мектептермен қарама-қарсы тұруы керек және діни көзқарастардың таралуына қарсы бола отырып, адамның қоршаған әлем объектілері мен құбылыстары туралы білім береді деп санады. Оның көзқарасы бойынша, зайырлы білім ғана адамдардың экономикалық және адамгершілік дамуын қамтамасыз ете алады. Бұл бірінші нәрсе. Екіншіден, зайырлы білім ғана қоршаған әлем объектілеріне практикалық, басқаша айтқанда материалистік көзқарастың ұйытқысы бола алады. Үшіншіден, діни алғышарттар «адамдардың дамуына» зиян келтіреді және әлеуметтік прогреске кедергі келтіреді. Қазақ ағартушысының бұл идеялары сол дәуірдің озық ойлы өкілдерінің идеяларымен үндес. Бірақ ол сол уақытқа дейін қоғамның алдыңғы қатарлы қабаттарының арасында жалпыға танымал және кеңінен таралған діннің зиянды табиғаты туралы шындықты бекітумен шектеліп қана қоймай, сонымен бірге діни дүниетанымның сәйкессіздігін ашуға, ғылыми тұрғыдан қарсы тұруға тырысады дінге деген көзқарастар. Алтынсарин бүкіл өмірін туған халқын ағартуға арнады. «Қазақ халқы өздігінен білім алу үшін қолайлы жер болып табылады», - деп жазды ол.

Өз заманының барлық прогрессивті ойшылдары сияқты, Абай діннің толық сәйкессіздігі мен реакциялық мәнін жақсы түсінді. Сондықтан ол оны

аяусыз сынға алып, оның уағызшылары мен қорғаушыларына қарсы бітіспес күрес жүргізді. Ол Алланың құдіретіне сену арқылы қоғамның үстем күштері өздерінің арам жанын және арамза, жыртқыш мақсаттарын жасыруға тырысатынын жақсы білді. Құдайға деген соқыр сенім ғана ақылға қонбайтын нәрсені дәлелдей алады және дәлелдейді. Сондықтан ойшыл Аллаға деген соқыр сенім емес, тек ақылдың нұрымен нұрланған нағыз иман - иман адамның жүрегіне жол ашып, оны жақсылыққа жетудің тура жолына бағыттай алады деп табандылықпен алға тартты , махаббат пен әділеттілік. Абай мұсылман сопыларының аморализмін аяусыз ашты, оларды «адам бейнесіндегі екіжүзді шайтан» деп атады, ишандар молдалары - «жалған ғылыми», ал тұтастай барлық мұсылман дінбасылары - надандардан бейхабар, адамдарды ақиқат жолынан азғырушылар. және жақсылық. Абай өзіне белгілі философиялық мектептердің ешқайсысының ізбасары болған жоқ, бірақ ол өзі де айқын көрсетілген бағыттардың негізін қалаушы бола алмады. Ол өз дәуірінің қазіргі уақытқа дейін көптеген жағынан маңыздылығын жоғалтпаған озық философиясына айтарлықтай үлес қосты [1].

Қортындылай келе, қазақ ағартушылық Қазақстанның XIX ғасырдың екінші жартысындағы жағдайында әлеуметтік-экономикалық және мәдени прогресс жолындағы мықты қозғалыс беруші күшке айналып, орыс өркениетіне бейімделу жолында дамыды. Сонымен қатар отандық ағартушылар осы прогреске жету жолда өз мүмкіндігінше жағдай жасауға тырысты..Алайда, кеңес кезеңінде шоқындыру әсерінен қазіргі таңда қоғам азаматтары Абай, Шоқан еңбектерінен бөлек портреттерін көргенде танып ажырата алмай жатады. Дәл сол азаматтарға мен қазақ ағартушыларының әр еңбегі біз үшін бүгінгі күнге дейін өз маңыздылығын жоғалтпағанын айтқым келеді. Қазір кеңінен тарап кең етек алып жатқан психологиядағы мәліметтерді бізге Абай атамыз қаншама жылдар алдын айтып кеткен.

Менің қорытындылауым бойынша, қаралып жатқан мәселелерге мынандай ұсыныстар ұсынғым келеді:

• Шоқан, Ыбырай, Абай еңбектерін мектеп оқушыларына тек қосымша ретінде емес міндетті пән ретінде қойып, толықтай қадағалау;

• Аялдамаларға, жарнама тақталарына Абайдың, Ыбырайдың нақыл сөздерін жазу;

• Психологиялық тренингтердің орнына, Абайдың қара сөздерінен өмірге, өзімізге керек ақпараттарды алу;

Абайдың сөзімен қорытындылаймын«Үш ақ нәрсе адамның қасиеті: ыстық қайрат, нұрлы ақыл, жылы жүрек»

Пайдаланылған әдебиеттер:
1.Ғарифолла Есім «Қазақ философиясының тарихы» – Алматы, 2006.

УДК 347.19 Қайсар Б.М. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Котова А.В – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Научн. рук. – м.п.н., ст. преп.Нурлигенова З.Н.

МОДЕРНИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ: ФОРМИРОВАНИЕ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОГО УНИВЕРСИТЕТА

Общеизвестно, что исторически роль университета менялась в зависимости от экономических и социальных-политических условий, у них появлялись новые функции, что отражено в характеристиках моделей:

- Университет 1.0 – учреждения образования, которые готовят специалистов для профессиональной деятельности в отдельных секторах экономики и социальной сферы. Основная миссия – образование;
- Университет 2.0 – учреждения образования, в которых важную роль играют исследовательская работа и выполнение НИР. К основной миссии – образованию, присоединяется новая функция – проведение научных исследований для промышленного сектора.

Современный этап развития требует от университетов более активного вклада в развитие экономики, основанной на знаниях, посредством коммерциализации результатов научно-исследовательской деятельности и создания новых наукоемких предприятий. Этим задачам в полной мере отвечает модель предпринимательского университета (Entrepreneurial university) или Университет 3.0 [1].

Концепция «Университета 3.0» – это сочетание образования, науки и инновационного предпринимательства, которые неразрывно связаны между собой. Образование влияет на науку, а наука, в свою очередь, является источником предпринимательских идей. Главная отличительная черта «Университета 3.0» – развитие предпринимательской культуры у студентов, стимулирование и подготовка их к предпринимательской деятельности. Университет заинтересован в том, чтобы студенты параллельно с образованием могли заниматься наукой и развивать собственные бизнес-проекты, а потом реализовывать их на предприятиях, связанных с университетом. Для этого в учебную программу вуза вводятся специальные дисциплины, связанные с предпринимательством, которые преподают практикующие ученые и предприниматели с большим опытом. Экономике знаний для развития недостаточно только труда, капитала, технологий и разработок. Именно предпринимательство является сейчас важной движущей силой экономического развития, а перед университетами стоит новая задача – формирование предпринимательских экосистем [2].

Концепция «Университет 3.0» (в т.ч. и как концепция «предпринимательского университета» – Entrepreneurial University) популярна за рубежом и во многом формирует тренды в развитии мировой высшей школы в последние десятилетия.

Секрет этой популярности прост: университеты по определению являются источниками формирования знаний, а также местом формирования человеческого капитала. Соответственно их логично рассматривать как наиболее очевидное связующее звено между наиболее инновационными, высокотехнологическими и быстро развивающимися новыми секторами экономики и молодыми людьми, еще не вышедшими полноценно на рынок труда, чьи навыки и компетенции можно формировать с учетом требований данных секторов. Эта связь позволяет оптимизировать средства на развитие науки и инноваций, а также значительно повысить конкурентоспособность и привлекательность университетов.

Традиционные же центры научных разработок во многих случаях могут оказаться менее гибкими в перестроении своей работы и адаптации к стремительно изменяющимся требованиям рынка труда. Еще в 1981 г. Ричард Фуллер писал, что удвоение знаний человечества происходит каждые 12-13 месяцев, а к 2020 г. специалисты IBM ожидают удвоение знаний человечества приблизительно каждые 12 часов [3].

Таким образом, на сегодняшний день в области образования формируется комплекс образовательных услуг, направленных на развитие бизнес-среды, инновационной и деловой активности сотрудников и выпускников университета; в области научных исследований – создаются и совершенствуются субъекты инновационной деятельности университета – лабораторий, научного персонала; в области производственной деятельности – создаются инновационные инфраструктуры университета, направленные на взаимодействие университета с современными промышленными предприятиями, а также выпуск инновационной продукции и предоставление услуг, востребованных современной рыночной экономикой. Следовательно в современных условиях мы наблюдаем эффективную трансформацию вузов в центры передовой науки и инновационного предпринимательства, существующих в рамках концепции «Университет 3.0». При этом назрела необходимость формирования систем управления научно-инновационным развитием университетов, позволяющих выявлять ресурсы и методы для эффективного воспроизводства их научно-инновационного потенциала.

Список использованных источников:

1. *Совершенствование деятельности учреждений высшего образования на основе модели «Университет 3.0»*. URL: https://www.kstu.kz/wp-content/uploads/docs/ik/teor/teor2.htm (дата обращение 19.02.2022 г.).

2. Объясняем «на пальцах», что такое «Университет 3.0». *URL: https://times.bntu.by/news/7328-universitet-30 (20.02.2022 г.).*

3. В чем смысл «Университета 3.0». *URL: https://neg.by/novosti/otkrytj/universitet-30/ (дата обращение 21.02.2022 г.).*

ӘОЖ 321.01 Қайырбек Ә.С. – ҚарТУ студенті (ТТ-18-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі - з.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Қайырбек М.С.

ҰЛТТЫҚ ҚАУІПСІЗДІКТІҢ МӘНІ МЕН ҚҰРЫЛЫМЫ

Ұлттық кауіпсіздік — ұлттың-мемлекеттің өзінің жеке күш салуы мен халықаралық ынтамақтастықтың аркасында басқа ұлтка, мемлекетке зиян келтірмей, қоғамның өмір сүруі мен дамуының және оның тұрақтылығының лайықты жағдайларын қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін халықаралық жүйедегі жағдайы.

«Ұлттық кауіпсіздік» ұғымының өзі отандық әдебиетте жете зерттелмегендігін мойындауға тура келеді және оны ұғыну үшін батыс саясаттануының бай тәжірибесіне назар аудару қажет.

Саяси сөз корында «ұлттық қауіпсіздік» ұғымы алғаш рет 1904 жылы президент Т. Рузвельттің АҚШ Конгресіне жолдауында қолданылды. Онда президент «АҚШ-тың ұлттық қауіпсіздігі» үшін Панама каналы аймағын басып алу жәнінде әскери акция өткізуді негіздеп берді. Бұдан кейінгі жылдары американдық саясаттанушылардың еңбектері арқылы ұлттық қауіпсіздік проблемасы өзінің теориялық негіздемесін алды. Батыстық авторлар «ұлттық қауіпсіздік» ұғымының кайнар көзі «ұлттық мүдделер» теориясында деп біледі. Бұл көзқарасты алғаш рет 1943 жылы көрнекті американдық әлеуметтанушы У. Липпман ұсынған болатын, ол өз еңбегінде мүдделерін құрбандық етуге тура келмейтін кезде мемлекет қауіпсіздік жағдайында болатындығын атап көрсетті. Теориялык-әдіснамалық тұрғыдан ұлттық мүдделер тұлғаның, мемлекет пен қоғамның маңызды.мүдделерінің ішкі және сыртқы қауіп-қатерден корғалғандығының жай-күйі ретіндегі ұлттық қауіпсіздік проблемаларын зерттеудін құралдар жинағының алғашқы негізі болып саналады.

«Ұлттық кауіпсіздік» теориясын жасауға елеулі үлес қоскандар: Б. Броуди, М. Гальперин, Г. Моргентау, Дж. Шлессинджер, Г.Кан, Г. Киссинджер, Г. Лассуэль және тағы басқалар. Казіргі уақытта ұлттық қауіпсіздік проблемасы американдық «стратегиялык талдау жасау» мектебінің зерттеушілік қызметінде және басқа да елдердің ғылыми орталықтарында негізгі зерттеу объектісіне айналған [1].

Ғылыми әдебиеттерде ұлттық қауіпсіздік проблемасына талдау жасау әдіснамасында екі бағыт қарастырылады: оның бірі бұны күш арқылы, яғни бір мемлекеттің басқа мемлекеттен немесе елдер тобынан күш-қуатының артық болуы арқылы айқындайды; екіншісі проблеманы мемлекеттердің өзара әрекеті (ықпалы) тұрғысынан шешеді, яғни халықаралык қатынастардың бүкіл жүйесінің дамуына оңтайлы жағдайлар жасау арқылы ұлттық қауіпсіздікті нығайтуды қарастырады.

Батыстық авторлардың ұлттық қауіпсіздікті анықтаудағы көзқарастарының (тәсілдерінің) көп жоспарлылығы ортақ нәрсе болып табылады, олар оны нақты сыртқы және ішкі жағдайларда ұлттық

құндылықтар мен мүдделерді қорғаудағы мемлекеттің қабілеті ретінде көрсетеді. Бұл тұрғыдан алғанда, менің көзқарасым бойынша, Дж. Кеннедидің мемлекеттің саясатында қорғаныс саласында да, дипломатияда да, қарусыздануда да жеке алынған саясат жоқ — олардың бәрі ұлттық қауіпсіздіктің бірыңғай саясатында жинақталған деген пікірі біріктіруші көзқарас болып табылады [2].

Ұлттық қауіпсіздік проблемасы жөніндегі Батыс саясаттанушыларының зерттеулерін талдау төмендегідей қорытынды жасауға мүмкіндік береді: саяси ғылымның категориясы ретінде ұлттық қауіпсіздік елдің ұлттық-мемлекеттік тұтастығын сақтауға, саяси, экономикалық, әлеуметтік және мәдени даму проблемаларын дербес шешуге және халықаралық қатынастар жүйесінің дербес субъектісі болуға мүмкіндік беретін жағдайын сипаттайды.

Бұған қоса 1947 жылдан бері АҚШ-та «Ұлттық қауіпсіздік» туралы Заң әрекет етіп келе жатқанын айта кеткен жөн, бұл заңға сәйкес ішкі, сыртқы және әскери саясаттың негізгі аспектілеріне қатысты мәселелер жөнінде президентке кеңес беріп отыратын Ұлттық қауіпсіздік кеңесі құрылып, жұмыс істеуде. Осының бәрі ұлттық қауіпсіздікті нығайту мәсе-лелерін тек теориялық деңгейде ғана емес, сондай-ақ мемлекеттік деңгейде іс жүзінде шешуге деген үлкен мүдделілікті айғақтайды. Қазіргі Қазақстанда оның тарихы мен мүдделерін есепке ала отырып дайындалған «Ұлттық кауіпсіздік туралы» занда бұл ұғымдар бөліп көрсетілген. Бұл заң ұлттық қауіпсіздікті тұлғаның, қоғам мен мемлекеттің өмірлік маңызды мүдделерінің қорғалу жағдайы ретінде айқындайды [3].

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *Жамбылов Д. Саясаттану: Оқулық. Өңделіп, толықтырылған 2-басылым. – Алматы: Жеті жарғы, 2005.*
2. *Мұсатаев С.Ш. Саясибилік: Оқу құралы. Алматы: Қазақ университеті. –2014.*
3. *Әлемдік саясаттану антологиясы. «Мәдени мұра» мемлекеттік бағдарламасы. – Алматы: Қазақстан. – 2005-2009. - Т.1-9*

ӘОЖ 37.02 Қатпа А.Б. – ҚарТУ студенті (МД-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ оқытушысы, г.ғ.м. Аубакиров Е. Ж.

ҚР БІЛІМ БЕРУ ЖҮЙЕСІНДЕ ОҚЫТУ ТЕХНОЛОГИЯСЫНЫҢ ЖОБАСЫ

Қазақстандық қоғамда болып жатқан өзгерістер белгілі бір дәрежеде оқушылармен жеке, студентке бағытталған жұмыс істеуге бағытталған жаңа педагогикалық технологияларды қолданудың дамуын білдіреді. Білім берудің қазіргі кезеңінде жеке тұлғаның жалпы және жеке тұлғаның белсенділігін дамытуға, сонымен қатар оқушының шығармашылық қабілеттерін жетілдіруге және өз бетінше шешу дағдыларын қалыптастыруға баса назар аудару қажет, оған жүктелген міндеттер: студенттердің өз бетінше ойлау, алған білімдерін қолдана білу қабілетін дамыту қажет; іс-әрекетті жоспарлай білу, сұрақтар қою және оларға жауап табу. Осының бәрі білім беруде жаңа педагогикалық формалар мен технологияларды іздестіру мен енгізуге сөзсіз себеп болуы керек. Жоғарыда аталған талаптарды қанағаттандыратын технология оқушылардың жобалық әрекеті болып табылады. Оқытудың жобалық әдісі идеясының терең тарихи ғылыми-педагогикалық тамыры бар.

Мектеп оқушыларын жобалық оқыту мен жобалық іс-әрекеттің теориясы мен тәжірибесінің қалыптасуы мен дамуы отандық және шетелдік зерттеушілердің ғылыми ізденістерімен байланысты.Жобалық іс-әрекеттің және жобалық оқытудың теориясы мен тәжірибесі Жобалық әдіс XIX ғасырдың екінші жартысында АҚШ-тағы ауылшаруашылық мектептерінде пайда болды. Алғашында ол «проблемалық әдіс» немесе «мақсатты әрекет әдісі» деп аталды. Алғаш рет жоба сөзін 1908 жылы ауылшаруашылық мектептерінің оқу бөлімінің меңгерушісі Д.Снезден қолданған. Жобалардың көмегімен мектептердің жұмысын ауыл шаруашылығы өндірісінің қажеттіліктерімен байланыстыру көзделді. Американдық педагог В.Х. Килпатрик жоба концепциясын жүзеге асырылатын «жүректен» мақсатқа сай іс-әрекетпен, яғни «жүрек мақсаты актісімен» байланыстырады. Бұл ретте В.Х. Килпатрик «жоба» терминінің астарында байсалды ғылыми түсінік жатқанын және бұл терминнің осы ұғымды білдіретінін тіледі. Американдық ғалым Э.Коллингс жобалық әдіс бойынша АҚШ тәжірибесін қорытындылады, оқу бағдарламасының әртүрлі бөлімдері бойынша мектеп оқушыларының орындаған жобаларының мазмұнын ашты. Орыс ғалымдары оқыту әдістерін (соның ішінде жобалық әдісті) ең алдымен тұлғаны дамыту, оны өмірге және еңбекке дайындау мәселесімен байланыстырды.

«Дидактикалық очерктер» атты кітабында орыстың атақты педагогы және психологы П.Ф. Каптерев былай деп жазды: «Білім, әрине, құнды, бірақ шеберлік, өнер, қабілет одан да құнды. Не білімді адам, не ақылды адам. Ақыл білімнен жоғары, өйткені ақыл-ой бар болса, әрқашан білім алуға болады, ал білімге ие бола отырып, сіз әрқашан ақылға ие бола алмайсыз. Сондықтан ақыл-ойды ақпаратпен байытпай, оның жан-жақты жұмыс істеуі үшін сан алуан материал беретін, сөйтіп, оған икемділік, ұтқырлық беретін, оны

жетілдіретін және жылтырататын зерттеу пәндері ең құнды болып табылады [1, 324 Б.].

Педагогикалық әдебиеттерде жобалық оқыту деп өз бетінше ақпаратты жинау, міндетті негіздеу және студенттің кейінгі өнімді оқу іс-әрекетін түзету негізінде студенттердің оқу міндеттерін шешуге бағытталған оқу үдерісін ұйымдастыру түсініледі. өзін-өзі бағалау және нәтижені ұсыну [2, 23 Б.]. Студент дизайнмен тиімді айналыса алуы үшін жобаның негізінде жатқан бағдарламаны меңгеруге студентті тартуға арналған логикалық түрде құрылған ситуациялық тапсырмалардың тұтас жүйесі қажет [3].

Көптеген қазақстандық ғалымдар қазіргі уақытта біздің жылдам өзгеріп жатқан әлемде күнделікті өмірде жоғары технологиялық құрылғылар мен гаджеттерге үйренген студенттердің алдында «Неге оқу керек?» деген сұрақ туындайтынын атап өтеді. Мұғалімдер, керісінше, мәселені шешеді: әр баланы оқуға қалай қызықтыру керек? Баланың көзқарасы бойынша біздің бақылауымыз көрсеткендей, мектептің ең үлкен кемшілігі жеке тәжірибені еркін, толық пайдалану мүмкін еместігінде. Екінші жағынан, оқушы мектепте алған білімдерін күнделікті өмірде қолдана алмайды. Бұл екі маңызды міндетті оқытудың дәстүрлі сыныптық-сабақ формасы аясында шешу мүмкін, бірақ қиын, жобалық әдісті қолдану әлдеқайда ыңғайлы. Өйткені, жобалық әдістің басты ерекшелігі – студенттің жеке мүдделеріне сәйкес келетін мақсатқа сай әрекеті арқылы белсенді негізде оқыту. Оның мәні балаға белгілі бір тапсырманы орындауды ұсына отырып, мақсатқа жету кезеңдерін үйрететіндігінде. Мұнда маңызды мәселе нақты өмірден алынған, балаға таныс және маңызды, оны шешу үшін ол қолда бар білімді пайдалануы керек. Жобалық іс-шаралар мектеп оқушыларының, әсіресе кіші мектеп оқушыларының оқу-тәрбие процесіне оң әсерін тигізеді, өйткені ол өзін тәуелсіз, жауапты және әлеуметтік маңызды істің белсенді қатысушысы ретінде сезінуге мүмкіндік береді [4, 86 Б.].

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Каптерев П.Ф. Избранные педагогические сочинения – М.: Педагогика, 1982 - 413с.

2.Блонский П.П. Избранные педагогические и психологические сочинения. В 2-х т. Т.1-М.: 1979 - 357с.

3. Тросян .Г. История образования и педагогической мысли: учеб. для студентов высших учебных заведений – М., 2003 – 269с.

4.Медеуов Е.У., Ахмедова Р.Б. Технология проектного метода обучения в системе образования РК., А.2020г., - 193с

УДК 372.451(574) Құдайберген Б.И.- студент КарТУ(гр.ЭЭ-19-1)
Науч.рук. - преп. КарТУ Кишенова А.Ю.

ГУМАНИЗАЦИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОГО ПРОЦЕССА

Система образования Республики Казахстан в настоящее время перестраивается на интеграцию отечественного образования в мировое образовательное пространство, удовлетворяя меняющиеся и растущие требования и потребности. Это способствует совершенствованию и повышению качества системы образования. В связи с этим в ходе исследований рассматриваются лучшие мировые практики и особенности отечественной системы образования.

Основные направления реформы: оптимальный этап обучения в общеобразовательной средней школе, переход на новое содержание и технологию образования, определение базового компонента образовательной подготовки, создающего условия для гармоничного развития личности; изменение структуры средней школы для скорейшей адаптации к сложившейся ситуации, открытие пути к адаптивной подготовке на заключительном этапе получения общего среднего образования; способствовать своевременной и адекватной адаптации школы к изменяющимся условиям; формировать механизм самостоятельного развития и многое другое.

На современном этапе обучение шестилетних детей в школе является актуальной проблемой, стоящей перед обществом: кардинальное обновление системы образования, выбор новой модели развития личности школьника в общеобразовательных школах в 21 веке. Вместе с тем, возникают вопросы создания пятиступенчатой системы непрерывного образования и перехода к 12-летним школам среднего образования.

На сегодняшний день необходимость отбора и подготовки талантливых студентов в высших учебных заведениях - вопрос открытый. Базовая программа обучения бакалавра должна способствовать подготовке талантливой молодежи, желающей и способной продолжить обучение в магистратуре, а также на этой основе - осваивать программы аспирантуры и докторантуры.

К началу нового столетия система образования стала одним из главных механизмов, составляющих критерий общественного развития и основу этого общества на уровне всего мира. Поэтому сегодня получение качественного образования является важнейшим из духовных потребностей человека. Подготовка квалифицированного специалиста через качественное образование является признаком цивилизованности и требованием времени для вхождения в межнациональное образовательное пространство.

Мудрый народ на протяжении многовековой истории накапливает богатый опыт сознательного воспитания подрастающего поколения, формирует самобытные обряды и обряды нации. В молодой трудолюбивый,

знающий человек становится воспитание гражданина, патриота, иметь учебно-воспитательной соблюдением жизни.

Самая высокая постановка интересов страны-это честное понятие, которое сопровождается такими качествами, как искренность, честность. Наши предки в древних записках оставляли для последующих поколений, что устойчивое воспитание национальным сознанием дорого для нашей страны, что ни богатство, ни власть не могут быть ему альтернативой.

Когда речь идет о молодежи, мы не можем не остановиться на другом вопросе. В ходе успешного осуществления реформирования национальной системы образования Республики Казахстан важно активизировать работу студенческой молодежи по всем направлениям. В этой связи, совместно с центрами занятости пришло время создать в учебном заведении молодежные клубы и центры занятости, призванные организовать социальное обслуживание, наладить взаимодействие между отечественными учебными заведениями в направлении совершенствования студенческого самоуправления, развития студенческой науки, физической культуры, спорта, художественной самодеятельности.

Таким образом, в 21 веке увеличение образовательных грантов в системе образования в предстоящем учебном году, в частности, на технические специальности, обмен студентами за рубежом - это не только одна из граней льгот для молодежи, но и логическое продолжение мудрой политики Главы государства. По словам Президента: «21 век-это квалифицированная, образованная, конкурентоспособная молодежь». Это действительно справедливое и точное мнение. Знания, данные молодым людям, ценны только в сочетании с их интеллектом. Умение правильно направлять стремление подрастающего поколения к новизне - задача профессиональной деятельности каждого учителя, долг перед обществом, долг чести.

Использованная литература:

1. Послание Н. А. Назарбаева народу Казахстана, Астана 2005 г.

2. Университеты XXI века: инновации, реформы. Е. Мамберкызы, 2002 г.

3. «Жас алаш», 21 октября 2004 г.

4. «Егемен Қазақстан» 4 июня 2005 г.

5. Опыт и приоритетные направления в подготовке конкурентоспособных специалистов. Бисенов, 2007 г. 6. содержание образования основного среднего звена 12-летней школы. Астана 2005 г.

ӘОЖ 80 А.Ж.Магадиева – ҚарТУ студенті (Э-21-2 тобы)
Э.Б.Манбаева – ҚарТУ студенті (Э-21-2 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ доц.,ф.ғ.к. Қ.М.Хамзина

ҚАЗАҚ ХАЛҚЫНЫҢ ШЕЖІРЕ ҚҰРАСТЫРУ ЖҮЙЕСІ

Шежіре немесе жеті ата – қазақтың шежірелік тегі. «Шежіре» сөзі арабтың «шаджарат» сөзінен шыққан, ол осылай аударылады – шежіре, шежіре. Шежірені білу әр адамға парыз деген ежелден қалыптасқан. Бұл көшпенділердің жарысты жалғастыруға, өз халқының әдет-ғұрпын, мәдениетін есте сақтауға ұмтылуында әрқашан қажет болған дәстүр. Ғалымдар дала халқының шежіресін білу Ұлы дала халықтарының бірегей мұраларының бірі екенін атап өтеді. Бұл басқа мәдениеттердің ата-баба кітаптарының элиталық сипатына қарағанда, әрбір дала тұрғынына мыңдаған жылдар бойы өзінің көне бастауын іздеуге мүмкіндік беретін ең демократиялық жүйелердің бірі.

Шежіре – есте сақтау, ру мен адам тарихын сақтау, идеялық тәрбие беру қызметін атқарады. Ол бірегей генетикалық картаны білдіреді, соның арқасында мінсіз дені сау ұрпақтар жасалды. Сондай-ақ, ол дала халқының нығаюына, бірлігіне септігін тигізіп, шежірелік жіптердің күрделі тоғысуынан сабақтас тармақтарды табуға көмектесті.

Қазақ халқында: «Жеті атасын білмеген жетесіз» десе, «Жеті атасын білген ұл – жеті жұрттың қамын жер» деген аталар сөзі бар.

Қазақтардың шежіреге деген жаппай қызығуы белгілі бір рудың барлық мүшелерінің тізімі жазылған көп томдық кітаптардың шығуынан көрінеді. Мысалы, наймандар, дулаттар, албандар, байылдар немесе алимұлдар сияқты ірі рулар басқа халықтарды есепке алмағанда, қазақтардың құрамында бір миллионға дейін адам болуы мүмкін, олар атауларын сәл өзгерткен болуы мүмкін (Дулу → Дуғлат → Дулат). Салыстыру үшін айта кетейік, арғындардың саны миллионнан асады, ал қазақ емес (мысалы, Ресейде немесе Башқұртстанда тұратындар) арғындарды есепке алғанда бірнеше миллион. Шежірелерді тізімдейтін кітаптар 3 немесе одан да көп бөлем болуы мүмкін. Мысалы, Ж.Д.Уақбаеваның 2010 жылы шыққан «Тобыл толқыны» деп аталатын қазақтардың шежіресі туралы кітабы 3 бөлімнен тұрады.

Ш.Уәлиханов шежіре туралы былай деп жазды: «...бұл халықтың алғашқы өмірінен бері есте қалатын бірде-бір оқиға, бірде-бір айтулы тұлға болған жоқ, оның естелігі халық жадында сақталмаса керек. Қазақ шежіресі ата-баба ұрпақтарының тізімін ғана емес, мінез-құлық ерекшеліктерін, өмірбаянын, халық өміріне қатысуын да толық қамтиды. Осылайша, тарихтың негізгі оқиғаларының ұжымдық жады шежірелерде өрілген, сондықтан оны көбінесе ауызша дала тарихнамасы деп атайды. Бұл Орта Азия түркілерінің тарихы негізінен шежіре, көбінесе билеуші әулеттердің шежірелері түрінде ресімделетін ортағасырлық тәжірибеден басталады. Оған мысал ретінде XV

ғасырдағы «Түрік шежіресі» және т.б. белгісіз автордың еңбекті келтіруге болады.

Шежірелер ата-бабалардың жеті-он ұрпағын (жеті ата), олардың өмірбаяндарын ғана қамтыған жоқ, сонымен бірге терең, көбінесе аңызға айналған көне дәуірден бастау алған. Бұл нұсқаларда қазақ руларының шығу тегі кейде Адам ата мен Хауа анадан немесе Мұхаммед пайғамбардың сахабаларынан басталады. Сондықтан оны дәстүрлі қазақ қоғамындағы әлеуметтік және мәдени капитал ретінде ғана емес, сонымен бірге жалпылама ақпаратты тарихи және діни баяндауларға жалпылаудың ерекше қызметі ретінде де кеңірек қарауға болады.

Шежіре сақталып, негізінен ауызша жеткен. Дәстүрлі қоғамның әрбір мүшесі негізгі құзіреттілікке ие болғанымен, өз руының ғана емес, жалпы қазақтардың шежіресін, басқалармен туыстық байланыстарын, ғұлама өкілдерінің өмірбаянын терең білетін «шежіреші» мамандары болды. ру, халық тарихы, ауыз әдебиеті, әдептілік нормалары т.б. Дастандарда тектік үзінділер жиі кездеседі. Ауызша тарихта қазақ-жоңғар соғысы кезінде жойылған шежірелердің жазба нұсқалары болғаны, жоңғарлардың «шежіреші» шежіресін сақтаушылар мен олардың кітаптарын іздеп, жойып жіберген арнайы жасақтарының болғаны туралы аңыздар бар. Көне дәуірде кеңірек жазылған кітаптар киізге «киіз кітап» (қазақтар арасында киіз негізінен терең ежелгі дәуірдің белгісі) жазылған деген де пікірлер бар.

Қорыта келгенде, «шежіре» мыңжылдықтар қойнауынан келе жатқан есте сақтаудың негізгі амалдарының бірі деп айта аламыз. Ол жалпылық принцип бойынша құрылған дәстүрлі қазақ қоғамында жүйелі рөл атқарды. Қазіргі қоғамда ол ең алдымен мәдени капитал ретінде өз орнын тапты. Құрастырушылардың басты дәлелі – қайтыс болған ата-бабалардың есімдерін тарихтан өшірмеу. Қазіргі ұрпаққа керегі болмаса да, ата-бабаның талай ұрпағы алдындағы қарыз деген уәж жиі айтылады. Олардың шығу тегіне қызығушылық танытатын келешек ұрпақтан шыққан бірліктер бүгінгі ұрпақтың әрекетсіздігі, ең болмаса өз есімдерін келешек ұрпаққа бекіте алмаулары үшін ренжітпеуі үшін.

Шынында да, адам өзінің ата-тегін зерттей отырып, өз түрінің өкілдері туралы көп нәрсені біледі, жаңа туыстармен танысады. Әрине, шежіре саласындағы білім олқылықтарының орнын толтыру үшін тиісті мәліметтерді зерделеу қажет.

Әдебиеттер:

1. *Тер-Минасова С.Г. Мәдениетаралық коммуникация: оқу құралы. - М.: Слово / Слово, 2000 – 624 б.;*
2. *Тіл айнасындағы этникалық мәдениеттер кездесуі (салыстырмалы лингвомәдени аспектіде). - М .: Наука, 2002 – 478 б.*

УДК 81’272=11

Б.С.Максут – магистрант ЦКА (гр. ИФ-20)
Научн. рук. - д.ф.н.,профессор. Н.И.Букетова

АКТУАЛЬНОСТЬ АФРО-АМЕРИКАНСКОГО ДИАЛЕКТА В АМЕРИКАНСКОМ ОБЩЕСТВЕ

Афро - американский английский язык - называемый также «чёрным английским», «чёрным наречием» - является афро - американским вариантом американского английского языка. Его произношение похоже на южноамериканский английский язык, на котором общаются большинство граждан США.

Особенности этого сленга (набор жаргонизмов, составляющих, слой разговорной лексики, отражающей грубоватое, иногда юмористическое отношение к предмету речи [3, с.467]) довольно уникальны, и в его структуре есть много общего с другими вариантами стандартного и нестандартного английского языка, который используют граждане США и стран Карибского бассейна.

Трудно определить точное количество людей, которые общаются на таком диалекте. Ведь некоторые говорящие могут использовать только аспект фонологии или лексики, а не грамматические структуры, которые присущи афро - американскому варианту английского языка.

Люди говорящие по - английски, не только носители языка, но и изучающие его тоже, и сегодня пользуются словами, которые имеют африканское происхождение jubilee, banana, jumbo, gumbo, jazz и banjo. Приведенные в пример слова не являются сленгизмами.

Современное общество должно быть заинтересовано не только в преподавании стандартного варианта английского языка, но также оно должно отражать, и демонстрировать все многообразие языка, включая другие диалекты, (разновидности языка употребляемого как средство общения лицами, которые связаны тесной социальной, территориальной и профессиональной общностью [3, с.`132],) или сленги английского языка.

Диалекты происходят от племенных языков и не выделяются из литературного языка, тогда как афро - американский английский сформировался в современном виде только после образования варианта стандартного американского английского языка. Эта возникшая под влиянием социальных факторов языковая форма обладает огромной субкультурой и богатыми традициями. В этом отношении, на наш взгляд, афро - американский английский является социолектом – «вариантом языкового употребления, используемым определенной социальной группой» [2, с.223]. Социолект по определению В.И. Карасика, является символом групповой принадлежности и средством взаимоподдержки, относящихся к данному слою общества [1, с. 55]

Афро - американцы намеренно «кодируют» свою речь, для того, чтоб подчеркнуть свою групповую принадлежность. Многие из них пользуются

переключением кодов - переходят с одного варианта языка на другой - для общения с разными собеседниками, в зависимости от ситуации. [4, с.107]. Анализ лексики подтверждает, что большинство слов и фраз являются социально маркированными. Чтобы показать принадлежность личности к черной расе в афро - американском сленге используют большое количество синонимов: brother, bad boy, John Henry, member, black 360', wigger, nigger, through and through. Перечисленные слова имеют положительную коннотацию, хотя в лексиконе афро-американцев имеются слова и выражения с отрицательной коннотацией, выражающие негативное отно-шение к представителям своей расы: butter-head (негр, позорящий свою расу), faded boogie (потерявший свою этничность), Dr.Thomas (при-надлежащий к среднему классу, стремящийся достичь статуса белого).[5]

Что интересно, в афро - американском сленге часто употребляют слово nigger, которое в американском варианте считается оскорбительным. Одно из его значений в этом варианте - «друг». Друга называют и словом dog, возможно из-за схожести преданности собаки и близкого друга. «Чужими» воспринимают, в первую очередь, белых американцев, и в коннотации «чужой» лексики явно выражена отрицательная оценка, например, devil, beast, peckerwood, cave boy. [5]

Большое количество афро - американских слов дают характеристику преступности, но в основном они относятся к двум типам преступлений: совершение убийства с помощью огнестрельного оружия (to bang, to gatt, to do, to pop, to smoke, to wrack,) и воровство (to tax, to rip, to jack, to scheme). [5]

В результате анализа характеристик традиционно выделяемых типов в отношении к системам афро-американского английского выявился третий, промежуточный тип – территориально-социальный, характеризующийся не только территориальными признаками, но и существованием многочис-ленных этнических групп на территории государств (в том числе и США).

Список литературы:

1 Карасик В.И.Язык социального статуса. – М.: Ин-т языкознания РАН;Волгогр.гос.пед.ин-т,1992.

2 Леонтович О.А. Россия и США: Введение в межкультурную коммуникацию: учеб. пособие. – Волгоград: Перемена, 2003.

3 Лингвистический энциклопедический словарь / гл.ред. В.Н. Ярцева. – 2-е изд.доп.–М.:Большая Рос. энцикл. 2012

4 Шустрова Е,В Изменение семантики слова в афро-американском английском

5 https://cyberleninka.ru/article/n/sotsialnyy-status-afro-amerikanskogo-varianta-angliyskogo-yazyka

УДК 342.4.(574.3) Мангушева О. - студент КарТУ (Мет(МВ)-20-3)
Науч. рук. – ст. преп. Хмельницкая О.М.

АССАМБЛЕЯ НАРОДА КАЗАХСТАНА В КАРАГАНДИНСКОЙ ОБЛАСТИ

Создание Ассамблеи народа Казахстана прошло 1 марта 1995 года. Президент Казахстана говорил об этой идеи в 1992 году. Президент Казахстана высказал идею о необходимости форума по сохранению дружбы народов. На общественно-политической арене республики появился институт, который действовал в области национальной политики являющимся Ассамблеей народов Казахстана.

Реализация государственной национальной политики является деятельностью Ассамблеи народов Казахстана. В деятельности Ассамблеи, также можно подметить обеспечении общественно-политической стабильности, а также повышение эффективности взаимодействия государственных и гражданских институтов, которые направлены идей межэтнических отношений.

Карагандинская область является одной из полиэтнических регионов Казахстана. В регионе проживают представители свыше 100 этносов. По Карагандинской области имеется председатель Ассамблеи народа Казахстана, им является аким области - Абдибеков Нурмухамбет Канапиевич. В составе республиканской Ассамблеи находятся 21 карагандинцев, которые являются представляющими председателей областных этнокультурных объединений, являются представителями национальной элиты, духовенства. Состав консультативно-совещательного органа составляет 105 человек. В этом состав входят: люди представляющие совет ветеранов, государственных структур, интеллигенцию области, а также этнокультурные объединения.

Секретариат областной Ассамблеи проводит сессии по научно-экспертной группе, Совету общественного согласия, Совету матерей, научно-практическим конференциям, также проводят сессии по заседанию Совета областной АНК. Также стоит отметить, что проводятся заседания круглых столов, где идет обсуждение вопросов, которые направлены на укрепление межконфессионального и межэтнического согласия, заседания по вопросу языков этносов, сохранению и развитию культуры.

Можно смело отметить, что зарегистрировано 43 этнокультурных объединения, 22 из них это областные, а остальные 21 это городские и районные. Объединения, которые появляются служат тому, что идет возрастание гражданского интереса к истории и культуре своего народа.

Коммунальное государственное учреждение «Қоғамдық келісім», которое создано Главой государство в области, создано для обеспечения деятельности областной АНК.

Строительство Дома дружбы завершилось в 2015 году. Дом дружбы является как центр мира и согласия, гражданских интересов, а также многофункциональных центров институтов гражданского общества.

В области проводится активная информационно-пропагандистская работа. Руководство ЭКО, а также члены АНК, областной АНК выступают в электронных или же печатных СМИ, с целью пропаганды межэтнической толерантности.

«Один народ – одна страна – одна судьба», является Форумом этнических групп, а также является важным мероприятием в плане Ассамблеи. Форум прошел перед Днем Независимости, который дал старт мероприятиям, которые были посвящены Году АНК.

Про состав Совета АНК, можно сказать, что в него входят члены АНК, также представители Государственных структур и СМИ, также представители ЭКО. Установлена порядок проведения заседания, а также проводимость заседаний ежеквартально.

В составе областной Ассамблеи находятся 2-е человек, а именно: главный специалист, а также заведующий.

Партия «Нұр Отан» подписала меморандум, который гласит о сотрудничестве областной АНК с партией. В области утвердили общенациональный консенсус, который функционирует исходя из вопросов национального объединения, а также согласия общества, тем самым Ассамблея не просто механизм межпартийного сотрудничества. Конструктивное сотрудничество со всеми ЭКО направлено на деятельность областной АНК.

Ежегодно от Научно-экспертной группы областной АНК, а также Университетом «Болашак» проводятся мероприятия, которые, связаны с проектом «Память во имя будущего» и посвящены Дню памяти жертвам политической репрессии. Аким области ежегодно вручает почетные грамоты за развитие культуры ЭКО, а также за вклад в укрепление межнационального согласия. Также, от акима выделяется премия 700 тыс. тенге и благодарственные письма. Финансирование для фестивалей, круглых столов, научно-практических конференций, участия коллективов в республиканский фестивалях, выделяется из бюджета области, также выделяется из спонсорской помощи.

Список источников:

1. *Бакытова А. С чего начинается Родина... – Общенациональная ежедневная газета «Казахстанская правда» от 05.06.2009 г., №121-122, с. 4*

2.«Қазақстан – 2050» Стратегиясы қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты. 2012 ж.

3.Махин В. Уроки мужества и патриотизма. – Общенациональная ежедневная газета «Казахстанская правда» от 19.02.2009 г., №43-44, с. 3

УДК 796.035 Мангушева О.С – студент КарТУ (гр. МВ-20-2)
Науч. рук. – ст. преп. КарТУ Свяженин Н.П.

ЗНАЧЕНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ ПО РЕАБИЛИТАЦИИ ПОСЛЕ ПЕРЕНЕСЕННОЙ КОРОНАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ.

Концепция применения физической культуры для поддержания здоровья имеет место быть уже давно. Люди, чьё здоровье является хрупким, так же в большинстве своем прибегают к занятию спортом.

Находясь в любом общественном месте, всегда существует вероятность заболеть коронавирусной инфекцией, поэтому сейчас как никогда актуально внимательно следить за своим самочувствием и беречь окружающих. Так как полный отказ от посещения всех общественных мест невозможно осуществить, то укрепление здоровья с помощью разнообразных витаминов и занятием физической культурой является наиболее результативным вариантом. Опытными специалистами было доказано, что физически активные пациенты с диагнозом коронавирусной инфекции попадают в больницу реже, чем заболевшие с меньшим уровнем подвижности.

Так же особенно остро встает вопрос по реабилитации, так как после перенесенного заболевания иммунитет является наиболее уязвимым и нуждается в поддержке и укреплении. Реабилитационный курс следует начинать постепенно, не нагружая все тело сразу. В первую очередь людям, переболевшим COVID-19, необходимо обратить внимание на восстановление правильной работы легких и увеличение их жизненной емкости, чтобы позже приступать к более сложным физическим упражнениям. Было выявлено, что дыхательная гимнастика является одним из наиболее действительных способов прийти в норму и восстановить работу легких [1]. Дыхательная гимнастика позволяет повысить функциональные способности дыхательной системы, способствует выработке определенного стереотипа дыхания, который в последующем может использоваться при выполнении физических нагрузок, занятиях спортом, помогает справиться с затрудненным дыханием, уменьшает частоту простудных [2].

После перенесения коронавирусной инфекции наиболее важным вопросом является избежать последствий после болезни, а так же реабилитация для дальнейшего облегчения жизни.

Список использованных источников

1. *Даже бессимптомным: как восстанавливаться после COVID-19 - Текст: электронный // URL: https://www.gazeta.ru/social/2020/05/20/13089703.shtml;*
2. *Вдох-выдох: чем полезна дыхательная гимнастика - Текст: электронный // URL: https://www.fitness-orange.ru/blog/tpost/adka7ispf4-vdoh-vidoh-chem-polezna-dihatelnaya-gimn;*

ӘОЖ 30.304.2

Марленова Е.А. – Е.А.Бөкетов
атындағы ҚарУ студенті (Р-41 тобы)
Ғылыми жетекшісі – Е.А.Бөкетов атындағы
ҚарУ аға оқытушысы Уксукбаева М.Т.

ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИН ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫНДАҒЫ ИМАНИ-АДАМГЕРШІЛІК ҰСТАНЫМ

Руханилық пен адамгершілік – адамның ең маңызды, негізгі қасиеттері. Руханият жеке адамның таңдаған мақсаттарына ұмтылуы, санаға тән құндылық ретінде анықталады. Мораль – адамдардың бір-біріне және қоғамға қатысты мінез-құлқының жалпы принциптерінің жиынтығы. Олар үйлесімде тұлғаның негізін құрайды, мұнда руханилық адамгершіліктің негізі болып табылады.

Қазақ халқының көрнекті ағартушысы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының тарихына жаңашыл ұстаз, этнограф, ақын, фольклоршы, прозаик, орыс классиктерінің аудармашысы ретінде білеміз. Ыбырай Алтынсариннің бүкіл рухани-адамгершілік тағылымы жеке адамға деген сүйіспеншілік пен құрметтің асыл сезімімен, гуманизммен қаныққан. Ыбырай Алтынсарин тәрбиенің адамгершілігі мен халықтық болуы, байға да, кедейге де қолжетімді болуы керектігін, рухани-адамгершілікті қалыптастырудың басты құралы ата-ананың еңбегі мен үлгісі екендігін алға тартты. Оның ойынша, адамгершіліктің негізі – білім мен тәрбие: «Тек ұдайы қамқорлық пен адамгершілік тәрбие ғана бала бойына ең жақсы адамгершілік қасиеттерді қалыптастырады».

Ыбырай Алтынсарин ең алдымен адам бойына білім ұялату идеясын басшылыққа алды. Сонымен бірге ол оқу-тәрбие процесінде тәрбиеге, жеке тұлғаның бойында жоғары адамгершілік-моральдық қасиеттерді қалыптастыруға үлкен рөл арнады, ол үшін дінге де жүгінді. «Олардың (оқушылардың) адамгершілігіне, кейін парақор болып кетпеуі үшін бар күш-жігеріммен әсер етуге тырысамын. Маған күле беріңдер, мен кейде сабақтан бос уақытта студенттерге ресми молда болып көрініп, рухани тарихтан білгенімді айтып, соған және басқа да пайдалы, түсінікті әңгімелерді қосамын», - деді Ыбырай Алтынсарин. Ғалым-ұстаз діннен еш айып көрмеді, тіпті «Мұсылмандықтың негіздері» атты еңбегін өзіне тән түрде жазды. Ыбырай Алтынсарин бұл жерде де адамдарды ағартуға тырысты: кітап қалың бұқараға қолжетімді қазақ тілінде жазылып, ислам дінінің ережелерін түсіндірді. «Бұл кітапты жазудың себебі – белгілі қасиетті кәламдар мен үлкен ғылыми кітаптар араб тілінде жазылған. Араб тілін білу көптеген қарапайым адамдар үшін қиын да, мүмкін емес», - деп түсіндірді. Тілдік кедергілердің салдарынан бұқара діннің шын мәнін түсінбеді. Ыбырай Алтынсарин жазғандай, «мұндай жағдайдағы адамдар кәпірлікпен өмір сүреді». «Мұсылмандықтың негіздерін» ғалым өзі әзірлеген қазақ әліпбиінде жазған. Ол сенімнің үлкен рөл атқаратынына сенді. Бірақ ол дін туралы білімге де мән

берді. Ағартушы иманның бірнеше түрін атап көрсетеді, соның ішінде «иман тәклиди (еліктеу)». Мұндай сенушілер Алланы естіп, оған иман келтірді, өйткені руластары оған иман келтірді. Бірақ олардың өздері діннің мәнін дұрыс түсінбеді. «Әрине, мұндай иман надан жұрттың басына түседі, сондықтан бұл ең әлсіз иман. Себебі, ондай адам өзі ештеңе түсінбейтін, біреудің сөзіне, үлгісіне еріп жүрсе, күнәһар сияқты басқа біреуге жолығады, шайтан, азғырушы болса, оның соңынан оңай еріп, тіпті діннен шығып кетуі мүмкін», - деп ескертті Ыбырай Алтынсарин.

Ағартушы дүниетанымының маңызды элементі – оның исламға қатысты өзіндік түсіндірмесі, мұны оның ислам бойынша «Шариат-ул Ислам» («Мұсылманшылық тұтқасы») атты оқулығын құрастырғанына қарап бағалауға болады. Бұл Ы. Алтынсариннің ешқашан ислам дінінің жауы болмағанын дәлелдейді, өйткені кеңестік идеологтар оны біржақты көрсетуге тырысты. Оның кітабында халыққа қолжетімді тілде жазылған Имам Ағзам Әбу Ханифа мәзһабының Ислам дінінің барлық негізгі ережелері қамтылған. Ы. Алтынсарин былай деп жазады: «Мұсылман болу тек мұсылманша киім кию немесе олардың арасында болу ғана емес. Алдымен сен иманды болу керек, иманның не екенін түсіну керек...». Мұсылманның парызын, дінін, иманын білуге шақырады. Иманды болу – мұсылманның басты парызы.

Ыбырай Алтынсариннің өмірі мен шығармашылық жолы ерекше қызығушылық тудырып, заманауи тұлғаның рухани-адамгершілік дамуына ықпал етеді. Ы. Алтынсариннің тәрбие мен ағарту саласындағы қызметі ұшан-теңіз. Оның шығармаларын зерделеп, оқу-тәрбие үрдісінде қолдана отырып, болашақ ұрпаққа лайықты тәрбие бере аламыз.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. *Алтынсарин Ы. Таңдамалы шығармалары. - Алматы: Жазушы, 1995. - 324 б.*
2. *Алтынсарин Ибрагим. Собрание сочинений. В 3-х томах. Т. 1. – Алма-Ата: «Наука» КазССР, 1975.*
3. *Ильминский Н. Воспоминание об Алтынсарине. – Казань: Типолитография В.М. Ключникова, 1891. – 396 с.*
4. *Джумагулов К.Т. Ибрай Алтынсарин и развитие культуры казахского народа. – АлмаАта: Казахстан, 1984. – 204 с.*
5. *Алтынсарин, Ы. Мұсылманшылықтың тұтқасы: шариат-ул-ислам / Алтынсарин, Ы. - Алматы: Қаламгер, 1991. - 80 б.*

УДК 020.20 Маткаримов А.Р. - студент ун-та «Мирас» (гр. ИН-811Р-1н)
Научн. рук. – ст. преп. ун-та «Мирас» Пушко Н.А.

LINGUOCULTOROLOGICAL ASPECTS IN THE STUDY OF PLACE NAMES IN ENGLISH

Toponymic names were not the object of independent consideration, and the appeal to them by linguists in the framework of general works on onomastics is only in the nature of passing remarks. However, this group of lexical units represents a significant lexical layer, since they have been accumulating for thousands of years and their number is huge.

Toponyms have many associations (literary, historical and cultural). Without the semanticization of the cultural component of the meaning of a toponym-nickname, its regional value will be limited only to information about a particular geographical object, and at the same time a vast layer of historical, cultural and socio-economic associations will remain unrecognized.

Toponyms, having a significant cultural component, may contain literary, historical and cultural associations familiar to a native speaker.

Geographical names are extremely rich and diverse mainly due to changes in language and culture. The toponyms of Great Britain are based on elements of the languages of at least five different peoples – Celts, Romans, Anglo-Saxons, Scandinavians, French. All these peoples have contributed to the toponymy of the country and made English toponyms what they are today:

Celtic toponyms – landscape features of the area (for example, Blencantra, Helvellyn mountains), names of rivers, lakes, valleys (Ehen, Cocker, Aberdeen, Woolacombe), llan, lhan - church (Lhanbryde, Llanwenog - village where there is a church), keth, cheth - forest (Penketh, Culcheth), etc.

Roman place names – names of settlements (the suffix caster/chester - Gloucester, Lancaster), pons (later, pont) - bridge (Pontypridd), strata (later, street) - paved road (Spittal-in-the-Street), colonia –-coln) - military settlement (Lincoln), etc.

Anglo-Saxon place names – the name of the country (Engaland - later, England - the country of the Angles), bourne - stream (Eastbourne, Ashbourne), don - hill (Abingdon), ton - fenced place (Brighton), etc.

Scandinavian place names - by - settlement (Grimsby), dalr (later, dale) - valley (Rochdale, Airedale), firth - bay (Firth of Forth), etc.

Norman place names - Grays Thurrock, Stanton Lacy, Chapel-en-le-Frith, etc.

Celtic and Old English place names are native to Great Britain. Currently, not many people speak the languages of the Celtic group. There are 6 territories inhabited by speakers of Celtic culture and Celtic languages. These are: Brittany (Breizh), Cornwall (Kernow), Ireland (Éire), the Isle of Man (Mannin), Scotland (Alba) and Wales (Cymru).

In each of these territories, one of the Celtic languages is spoken or was spoken before. In addition, areas of the northern part of the Iberian Peninsula, for

example, Galicia, are sometimes also considered Celtic, due to the unique culture of the region, but nowadays Celtic languages are not spoken there. Before the expansion of the Roman Empire and the Germanic tribes, most of Western Europe was Celtic.

According to the researchers' calculations, the toponymic lexical layer makes up only 2-3% of the commonly used vocabulary. But nevertheless, knowledge of its constituent units is essential for successful communication.

Toponyms are an integral part of the background knowledge of native speakers of a given language and culture; they reflect, as in a mirror, the history of this people, the history of settlement and development of this territory, therefore, this part of the vocabulary has long attracted the attention of philologists, ethnographers, historians and geographers.

Toponymy is incredibly stable. Peoples and their languages may disappear from the face of the earth, but toponymic names, as proper names, do not mean anything else, except for the object to which they are assigned, and, therefore, are easily assimilated by other peoples, i.e. they can be preserved for thousands of years. Toponymic and hydronymic names created by one and perceived by another people speaking another language can only undergo phonetic adaptation.

Список использованных источников:

1. Чернов Г.В. Англо-русский лингвострановедческий словарь «Американа». - Смоленск: Полиграмма, 1996.

2. Швейцер А.Д. Литературный английский язык США и Англии.-М.,1971.

3. Ярцев В.Н. Большой энциклопедический словарь, 2-е издание, 1990.

4. OxfordDictionary, Publishedonline, 2010.

5. Webster'sNewWorldCollegeDictionary, WilleyPublishing, 2010.

ӘОЖ 796.035 Махамбет А.Қ. - ҚарТУ студенті (СИБ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі - ҚарТУ аға оқытушы Мадияров М.

САЛАУАТТЫ ӨМІР САЛТЫ

Салауатты өмір салты-бұл нақты қоршаған ортада (табиғи, техногендік және әлеуметтік) физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқатты және белсенді ұзақ өмір сүруді қамтамасыз ететін адам мінез-құлқының жеке жүйесі. [1].

Салауатты өмір салты физиологиялық және психикалық процестердің қалыпты жүруі үшін жақсы жағдай жасайды, бұл әртүрлі аурулардың ықтималдығын азайтады және адамның өмір сүру ұзақтығын арттырады.

Денсаулықты қалай нығайтуға болады? Жауап қарапайым-салауатты өмір салтын ұстану. Олар:

1. Күн тәртібі және адам денсаулығы. Адамның бүкіл өмірі уақытты бөлу режимінде өтеді, ішінара мәжбүрлі, әлеуметтік қажетті қызметпен байланысты, ішінара жеке жоспарға сәйкес. Мысалы, студенттің күн тәртібі оқу орнындағы оқу жоспарымен, әскери қызметшінің режимі — әскери бөлім командирі бекіткен күн тәртібімен, жұмыс істейтін адамның режимі-жұмыс күнінің басталуы мен аяқталуымен анықталады.Өнімділікті қалпына келтірудегі ең тиімді-бос уақытты ұтымды пайдалануға мүмкіндік беретін белсенді демалыс. Жұмыс түрлерінің ауысуы, ақыл-ой мен дене еңбегінің үйлесімді үйлесімі, дене шынықтыру күш пен энергияны тиімді қалпына келтіруді қамтамасыз етеді. Адам физикалық және рухани денсаулығын нығайту үшін бос уақытын пайдаланып, күнделікті, апта сайын демалыс күндері, жыл сайын келесі демалыс кезінде демалуы керек.

2. Рационалды тамақтану және оның денсаулық үшін маңызы. Адамдардың дені сау және еңбекке қабілетті болуға деген мәңгі ұмтылысы жақында салауатты өмір салтының маңызды компоненттерінің бірі ретінде ұтымды тамақтануға көп көңіл бөлуге әкелді. Дұрыс, ғылыми негізделген тамақтану-бұл адамның денсаулығы, денсаулығы мен ұзақ өмір сүруінің маңызды шарты.

Азық-түлікпен адам ағзаны ұлпалардың өсуіне және тіршілік етуіне қажетті энергиямен қамтамасыз ететін барлық қажетті элементтерді алады.

Денеге қажетті қоректік заттар алты негізгі түрге бөлінеді: көмірсулар, ақуыздар, майлар, дәрумендер, минералды элементтер және су. Дұрыс тамақтану дегеніміз-тамақпен жеткілікті мөлшерде және дұрыс үйлесімде ағзаға қажет нәрсенің бәрін алу.

Дұрыс тамақтану-бұл, ең алдымен, адамның генетикалық ерекшеліктерін, жасын, физикалық белсенділігін, климаттық және маусымдық экологиялық ерекшеліктерін ескере отырып, әртүрлі тамақтану. Бұл организмге өзінің генетикалық әлеуетін барынша арттыруға мүмкіндік береді, бірақ организм тамақтану қаншалықты жақсы ұйымдастырылса да, бұл әлеуеттен асып кете алмайды.

3. Қозғалыс белсенділігінің әсері. Дене шынықтыру әрқашан адамды белсенді жемісті өмірге дайындауда жетекші орынға ие болды. Ол эмоционалдық ынталандырудың күші мен дененің физикалық қажеттіліктерін жүзеге асыру арасындағы бұзылған тепе-теңдік мәселесін сәтті шеше алады. Бұл рухани және физикалық денсаулықты нығайтудың сенімді жолы.Күнделікті таңертеңгілік жаттығу-бұл күніне физикалық белсенділіктің міндетті минимумы. Оны таңертең жуу сияқты әдетке айналдыру керек.

4. Жаман әдеттерден бас тарту. Жаман әдеттерге алкогольді теріс пайдалану, темекі шегу, нашақорлық және есірткіге тәуелділік жатады. Олардың барлығы адам денсаулығына теріс әсер етеді, оның денесіне зиянды әсер етеді және әртүрлі ауруларды тудырады. Темекі шегу-ең көп таралған жаман әдеттердің бірі. Уақыт өте келе ол темекі шегушінің физикалық және психикалық тәуелділігін тудырады.

Ең алдымен, өкпе жүйесі темекі түтінінен зардап шегеді, өкпені қорғау механизмдері бұзылады және созылмалы ауру дамиды — темекі шегушінің бронхиті.Темекі шегудің алдын алудың маңызды бағыттары-адамгершілікті, халықтың жалпы және медициналық мәдениетін арттыру және психологиялық және педагогикалық Ықпал етудің басқа шаралары.

Алкоголь барлық жүйелер мен органдарға деструктивті әсер етеді, өйткені ол қанда жақсы ериді және оны бүкіл денеге таратады.

Денсаулық-адамның толық физикалық, психикалық және әлеуметтік әл-ауқатын көрсететін және еңбек, әлеуметтік және биологиялық функциялардың толық орындалуын қамтамасыз ететін адамның қалыпты психосоматикалық жағдайы.[2]

Денсаулық көбінесе өмір салтына байланысты, алайда салауатты өмір салты туралы айтқанда, олар ең алдымен жаман әдеттердің болмауын білдіреді. Бұл, әрине, қажет, бірақ жеткілікті шарт емес. Салауатты өмір салтындағы ең бастысы-оның барлық компоненттерін қоса алғанда, денсаулықты белсенді құру.

Салауатты өмір салты көбінесе студенттің құндылық бағдарына, дүниетанымына, Әлеуметтік және адамгершілік тәжірибесіне байланысты. Студенттер қоғамдық нормаларды, салауатты өмір салтының құндылықтарын жеке тұлға ретінде қабылдайды, бірақ әрқашан қоғамдық сана қалыптастырған құндылықтармен сәйкес келмейді.[3]

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. *https://www.healthline.com/health/fitness-nutrition/healthy-lifestyle-benefits#benefits)(қолданылған уақыты 18.03.2022)*
2. *Том Райт. "Тамақтан, қозғалыңыз, ұйықтаңыз". — "Альп Паблишер", 2020*
3. *https://polyclinika.ru/zdorovyy-obraz-zhizni/ (қолданылған уақыты 18.03.2022)*

УДК 793.035 Махонин Е.А. – студент КарТУ(гр. МД-21-2)
Научн.рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ НА РАБОТОСПОСОБНОСТЬ СТУДЕНТОВ ГОРНОГО ФАКУЛЬТЕТА

Аннотация: в статье рассказывается о важности физического воспитания для студентов, обучающихся на горном факультете. Приводятся доводы о факторах, влияющих на работоспособность студентов. В конечном выводе описывается необходимость занятий физическим воспитанием для студентов, обучающихся на горном факультете.

Работоспособность – это способность человека к выполнению различного вида работы, с определенной эффективностью. Работоспособность человека напрямую зависит от физиологических данных человека и условий работы. Работоспособность человека подразделяется на два вида:

Физическая работоспособность человека – способность человека выполнять физическую работу и выдерживать физические нагрузки в максимально возможном количестве и с определенной эффективностью.

Умственная работоспособность человека – способность человека эффективно выполнять умственную работу, требующую концентрации внимания и мыслей.

Работоспособность человека зависит от различных факторов, но основными факторами, влияющими на человеческую работоспособность являются:

- Психические. (самочувствие человека и его настроение)
- Физиологические. (состояние здоровья, питание, усталость и т.д.)
- Физические. (освещение, температура, влажность воздуха и т.д.)

Также одним из факторов, влияющих на человеческую работоспособность считается смена обстановки, адаптация к новым условиям. Например: адаптация студентов первых курсов к новым условиям и обстановке, смена рабочего коллектива для уже работающих специалистов.

Высокий показатель работоспособности является очень важным качеством для всех студентов, и в особенности для обучающихся на горном факультете. Многие из специальностей горного факультета тесно связаны с работой в шахтах и карьерах. В подобных условиях серьезное значение имеет физическая и умственная работоспособность специалиста. Для достижения максимальных показателей работоспособности в таких условиях, студенту необходимо быть устойчивым к физическим нагрузкам, соблюдать правильное питание и режим сна. Во многом для освоения навыков, влияющих на работоспособность студентам помогает физическое воспитание.

Физическое воспитание способно значительно укрепить и улучшить работоспособность обучающихся. На физическом воспитании студенты также

обучаются дисциплине, что в свою очередь поможет будущим специалистам соблюдать правильное питание и правильный режим сна, необходимые для повышения работоспособности. Помимо этого, физическое воспитание подготавливает студентов к нагрузкам, тренирует выносливость обучающихся, что также в будущем поможет студентам сохранять высокие показатели работоспособности даже в тяжелых трудовых условиях. Физически и умственно развитый специалист, способный сохранять высокие показатели работоспособности будет более востребован на производстве в шахтах и карьерах.

Исходя из вышеперечисленного, можно сделать вывод, что физическое воспитание оказывает значительное положительное влияние на студентов горного факультета. Благодаря занятиям физическим воспитанием студенты будут гораздо более работоспособны и смогут без каких-либо затруднений адаптироваться к трудовым условиям на предприятиях, связанных с горной промышленностью, соответственно их производительность на предприятиях будет гораздо выше, чем при отсутствии физического воспитания. Следовательно, физическое воспитание, в связи с его положительным влиянием на студентов - вполне справедливо можно считать одним из важнейших предметов для освоения студентами, которые обучаются на горном факультете.

Список использованных источников:

1. *Пенцик Б.Н., Маркизов В.В. Исследование факторов, определяющих профессионально-прикладную физическую подготовку студентов - будущих специалистов по морской нефтегазоразработке. Профессионально-прикладная физическая подготовка студентов нефтяных вузов. - Баку, 1989. - с. 10-12*
2. *Булавкина Т.А. Коррекция профессиональных мотивов у студентов технических вузов средствами физического воспитания. - Малаховка, 1997. - 23 с.*
3. *Пирогова Е.А., Иващенко Л.Я., Страпко Н.П. Влияние физических упражнений на работоспособность и здоровье человека. - Киев: 1986. - 152 с.*

ӘОЖ 331.538 Мәжит М.М. – ҚарТУ студенті (ТС-21-1тобы)
Шаймерденов Т.М. – ҚарТУ студенті (ОПИ-21-2 тобы)
Ғылыми жетекші – аға оқыт. ҚарТУ Тажибаева С.М.

ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРЫНДАРЫНЫҢ ТҮЛЕКТЕРІ НЕЛІКТЕН МАМАНДЫҚТАРЫ БОЙЫНША ЖҰМЫС ІСТЕМЕЙДІ

Жоғары оқу орындарының түлектері неліктен мамандықтары бойынша жұмыс істемейді деген сұрақ соңғы кезде ұдайы туындап отырады. Мәселенің тереңдігі соншалық, көптеген талапкерлер мен студенттер университетті тек диплом алу тәсілі ретінде ғана қабылдайды. "Сіз мамандық бойынша жұмыс істейсіз бе?» деген сұраққа «Жоқ» - деп жауап беретін жастарды жиі кездестіруге болады. Бүгінгі таңда бос жұмыс орындарына сұраныс жұмыспен қамту ұсынысынан бірнеше есе көп. Нәтижесінде, түлектер басқа мамандықтарға қайта даярлануға және басқа салада жұмыс істеуге мәжбүр. Жұмыс берушілердің көпшілігі түлектердің нақты жұмыс істеу үшін қажетті білімдері жоқ екенін айтады. Көптеген менеджерлерде кешегі түлектер туралы жағымсыз пікір қалыптасқан. "Олар көп ақша тапқысы келеді, бірақ білімдері таяз. Диплом - жұмысқа орналасудың кепілі деп санайды, университеттің есігінен шыға сала, бірден кәсіби түрде жұмыс істеуге қабілеттіміз деп санайды. Өкінішке орай, шындық бұның керісінше екенін дәлелдейді" дегенді айтады. [1]

Жүргізілген сауалнама нәтижелері бойынша ЖОО түлектерінің 40% - дан астамы мамандығы бойынша жұмыс істемейтінін мойындады. Сауалнамаға қатысқандардың 65% — ы бұл мәселенің басты себебі-ЖОО-да алынған білімге деген сұраныстың жоқтығын атап өтті. Білім министрінің айтуынша, жоғары оқу орындарының тек 15% - дан астамы ғана сапалы кәсіби дайындықтан өткізеді. Сондай-ақ, қандай мамандар қажет екеніне сапалы болжам елімізде әлі де жасалған жоқ. Шамамен 77 % жоо түлектерінің өз кәсібі туралы ойлары өзгеріп, кәсібі және шынайы өмір туралы түсініктері сәйкес келмейд, нәтижесінде түлектердің жартысынан көбі мамандықты дұрыс таңдамағанына өкінеді. [2]

Белгілі бір мамандықты таңдау себептері ретінде талапкерлердің көпшілігі "осы мамандықтағы өмір салтын тартады", "жоғары табыс" тармақтарын атап өтті, алайда 10% олар жай ғана диплом алуды жоспарлап отырғанын мойындады. Бір қызығы, жоғары табыс табуға қабілетті мамандықтарға негізінен экономистер, заңгерлер, менеджерлер және АТ-мен байланысты мамандықтарды жатқызады, ал шығармашылық мамандықтарға үміткерлер негізінен өздерін көрсету үшін таңдайды екен.

Мамандық таңдаудағы мақсатының анық болмауы. Көптеген жастар мамандықты көп ойланбастан, жасөспірімдерге тән амбициямен немесе немқұрайлықпен, достарымен компания үшін, ата-аналарының айтуымен немесе ата-аналарына қарсы шықпау үшін таңдайды, кейінірек бұл мамандық ұнамайтындығын түсінеді.

Осы мақаланы жазу барысында Сәулет және құрылыс факультетінің бірнеше топтарында сауалнама жүргізілді, оған 50 студент қатысты. Студенттерге келесі сұрақтар қойылды: Сіз өз таңдаған мамандығыңызда оқисыз ба? Сіздің осы мамандықты таңдауыңызға не әсер етті?

Студенттердің сауалнама сұрақтарына берген жауаптары төмендегі кестеде берілген:

Мамандықты өзім таңдадым	Ата-анамның айтуы бойынша осы мамандыққа түстім	Достарыммен бірге болу үшін осы мамандыққа түстім	Грант алу мүмкіндігі үшін осы мамандыққа түстім
9	18	4	19

Алынған нәтижелерге талдау жасай келе, өздерінің болашақ мамандығына өз қалауымен оқуға түскен студенттер саны жалпа сауалнама қатысқандардың шамамен 5/1-н ғана құрайтынын байқадық. Келешекте бұлардың ішінен де өз мамандығы бойынша істемейтін жастардың болатынын болжау қиын емес.

Жоғары оқу орнына түсушілердің, осы немесе басқа мамандықты таңдаса, немен айналысатыны, қандай міндеттер атқаратыны, шамамен жалақысы қанша болатыны және т.б. туралы түсініктері де болмайды. Мұның себебі мектеп бағдарламасында оқушыларды нақты мамандықтармен таныстыру пәндері қарастырылмаған.

Қазір кезде көптеген адамдар шын мәнінде кім болғысы келетінін, өз мамандығы арқылы неге қол жеткізе алатыны туралы мүлдем хабарсыз. Жастарда өз өмірін жоспарлау жөнінде белгілі бір дағды жоқ. Сондықтан оқушылармен мектеп қабырғасынан, тіпті төменгі сыныптардан бастап кәсіби бағдар беру бойынша жұмыс жургізілуі керек деп ойлаймыз.

Қорыта келе, мамандық - еңбек негізі, адамның рухани тірегі, сондықтан оны таңдау кезінде зор жауаптылық талап етіледі. Кәсіп бойынша еңбек ету - шығармашылық әлеуеттің, адам өмірінің бақытты да мәнді болуының басты шарты екені сөзсіз. Мамандыққа деген сүйіспеншілік, таңдаған ісін толық білу әр адамның ізгі тілегі немесе жеке ісі ғана емес, объективті қажеттілік. Бүгінгі таңда жоғары кәсібилік қызметкерден өзінің «тар» саласындағы тиісті біліктілікті ғана емес, сонымен бірге жеке тұлға ретінде барлық шығармашылық әлеуетін жалпы еңбек процесіне көрсетуді, жұмыс нәтижелеріне, бүкіл ұжымның кәсіби беделі үшін жауапкершілікте болу талап етіледі.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Царенкова О. Неліктен жұмыс берушілер жоғары білім туралы дипломға деген сенімін жоғалтады / / Краснодар бизнес журналы. — 2008. — № 10. — 5-10 б.

2. Қажетсіз адамдар факультеті // Forbes. URL: http://www.forbes.ru/karera/rynok-truda/50390-fakultet-nenuzhnyh-lyudei (дата обращения 16.03.2022).

УДК 020.20 Мирзахмедова Ж.Ж. – студент «Мирас» (гр. ИН-811Р-1ф)
Научн. рук.- к.ф.н., ст. преп. «Мирас» ШоймановаМ.Б.

GRAMMAR AS A KEY ASPECT OF FOREIGN LANGUAGE LEARNING

The structure of a language is called grammar. Grammar transforms written language into spoken words. When learning a foreign language, it is unavoidable to study grammar. As you may know, of the three parts of language - phonetics, vocabulary, and grammar - grammar, i.e. the assimilation of grammatical patterns, is the most hardest to acquire.

The goal of grammar instruction in secondary school is to develop students' grammatical skills in both productive and receptive types of speech activity while staying within the grammatical minimum set by the programs. Supporters of the implicit approach to teaching grammar think that repeating the same sentences in appropriate settings over time builds the ability to speak without making grammatical errors. When studying a foreign language at home, and especially when there are several courses per week, grammar must be taught directly, which means referring to the rules, memorizing grammatical structures, and learning a variety of word forms.

If we consider that developing grammatical abilities necessitates a large amount of time spent doing exercises, it is improbable that a student will master all of the phenomena of a foreign language to the point of automated use in the context of a foreign language classroom. In both productive and receptive types of speech engagement, certain, very significant limits are required in the selection of grammatical material and, above all, those grammatical phenomena that students must actively master. Overestimating the amount of actively assimilated grammatical material has been shown to have a negative impact on the quality of mastery: students do not have a firm grasp of the most basic morphological and syntax phenomena.

Language is used to communicate between the transmitting and receiving brains in order to make information transmission and reception more precise, faster, and intelligible. And any statement bears signs of mentality, i.e., pertaining to the cognitive domain of the speaker, in addition to its linguistic form. A regular utterance usually represents an understandable message, which is not always completed as a sentence, not always consistent in terms of the members of the phrase, not always smooth, but occasionally confused and broken by pauses. It also includes typical speech faults.

At the same time, any component of the remark, even the most trivial part in the form of a randomly dropped word, always represents the speaker's ideas (it is no coincidence that S. Freud attached exceptional importance to reservations). Ignoring these limitations, foreign language teachers frequently attempt to reach unambiguous and immaculate standards of student speaking, causing additional challenges and creating "silent" students in the classroom. Colloquial grammar has

universal characteristics that are present in both adult language proficiency and the phase of early childhood mastery.

As you may have guessed, English grammar necessitates extra effort on the part of the student, as well as perseverance, practice, and more practice. It is impossible to communicate without it. When you speak in the wrong tense forms, you'll remain a misunderstood foreigner because he won't be able to figure out what you're trying to say. Reading literature (newspapers, magazines), listening to English audio, studying grammar as the foundation of the language, and practicing with a native speaker through Skype or in classes will all aid you in learning a foreign language. You should not attempt to study grammar by memorizing rules from a textbook on your own. This is not the way to get results. For instance, if you enjoy writing, then try to write an essay using newly learned words and, of course, grammar rules. And, finally, the most effective way is to go abroad to a language camp, on an exchange program, or just travel and combine business with pleasure.

Список использованных источников:
1. Tsvetkova N.I. The role and place of communicative strategies in the process of teaching a foreign language / N.I. Tsvetkova // Languages in the modern world: materials of the V Intern. conf. - M. : Publishing House of Moscow State University, 2006. - S.724-729.
2. Panov E.M. Fundamentals of methods of teaching foreign languages. - M., 1997.
3. Maslyko E.A. Communicative English for Intensive Learning. – Minsk, 1989.
4. Podlasy I.P. Pedagogy vol. 1, 2. - M., 2001.

ӘОЖ 316.472.4 Мукатаева М.С. – ҚарТУ студенті (С-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқыт. Байжуманова Н.С.

ӘЛЕУМЕТТІК ЖЕЛІЛЕРДІҢ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ КҮЙІНЕ ӘСЕРІ

Бұл жұмыс жасөспірімнің Интернетті және әлеуметтік желілерді пайдалану ерекшеліктерін зерттеу болып табылады. Әлеуметтік желілердің әсер ету тақырыбы қазіргі уақытта жасөспірімдер Интернетті өз өмірлерінде көбірек қолданатын кезде өте өзекті. Зерттеу жұмысымыздың мақсаты – дүниежүзілік ғаламдық компьютерлік желінің жасөспірімдердің психикалық денсаулығына әсерін бақылау. Зерттеу барысында әлеуметтік желілерді пайдалану кезінде жас ұрпақтың алдында тұрған негізгі проблемалары қарастырылады.

Әлеуметтік желі – Интернеттің ғаламдық компьютерлік желісінде әлеуметтік қатынастарды құруға, көрсетуге және ұйымдастыруға арналған платформа, онлайн-сервис, веб-сайт. Әлеуметтік желі – бұл, ең алдымен, жеке тұлғаның портретін жасауға және қажетті байланыстарды табуға болатын орын.

Менің түсінігімдегі әлеуметтік желі – бұл қарым-қатынас жасау, жаңа адамдармен танысу және достармен сөйлесу, қызықтыратын заттар туралы білу, қызықтырушы топтастықтарға мүше болу мүмкіндігі.

Бүгінгі таңдағы танымал әлеуметтік желілер

Insider Intelligence аналитикалық компаниясы 2022 жылы әлеуметтік медианың танымалдылығын болжады. Зерттеу нәтижелері eMarketer сайтында жарияланды. 2022 жылы 3,57 млрд адам әлеуметтік желілерді айына кемінде бір рет пайдаланатын болады, бұл бүкіл әлем бойынша интернет қолданушыларының 82% - ын құрайды.

Сарапшылардың пікірінше, бірінші орынды Facebook бүкіл әлем бойынша 2,098 миллиард қолданушыдан алады.

Екінші орында meta – Instagram корпорациясының тағы бір ақылшысы болды, оған ай сайын 1,282 миллиард адам қолданады.

Үздік үштікті Snapchat (464,9 млн) және Twitter (345,3 млн) озып шыққан TikTok (755 млн) тұйықтады.

Есепте атап өтілгендей, TikTok әсіресе тез өсуде. 2020 жылы пайдаланушылар саны бір айда 59,8% - ға, ал 2021 жылы тағы 40,8% - ға артты. Сарапшылардың пікірінше, келесі жылы Жас әлеуметтік желінің нарықтағы үлесі алғаш рет 20% - ға, ал 2024 жылға қарай 25% - ға жетеді.

Жасөспірімдер және әлеуметтік желі

Қазіргі жасөспірімдер (13 пен 19 жас аралығындағы жас жігіт немесе қыз) өткен жылдардағы жасөспірімдер ұрпағынан айтарлықтай ерекшеленеді. Себебі, сол заманның балалары қазіргі біздің заманымыздың балаларының өмірінің мағынасына айналған гаджеттерсіз, компьютерсіз және әлеуметтік желілерсіз өмір сүрді.

Шын мәнінде қазіргі жасөспірімдер мен әлеуметтік желілер бір-бірінен ажырамайтын болды, бұл балалардың санасына еніп, бүкіл ішкі әлемін толтырған Интернетке тәуелділік. Қазір балалар мен жасөспірімдер өздерінің нағыз достарын, ойын-сауықтарын және тіпті ата-аналарын алмастырған сүйікті компьютерлерімен көбірек уақыт өткізеді. Жасөспірімдер мен әлеуметтік медиа – бұл мәселе ме?

Әлеуметтік медианың жасөспірімдерге әсері жағымды да, жағымсыз да болуы мүмкін. Бірақ әрдайым дерлік теріс факторлар көбірек болады.

Мысалы, «Дәл қазір әлеуметтік желілердегі аккаунттарды жою үшін он дәлел» кітабында Джарон Ланиер әлеуметтік желілердің айқын емес қауіптері, оларды жасаушылар пайдаланушыларды қалай басқаратыны және оларды зұлым, ақымақ және шектеулі ететіндігі туралы жазады. «Неліктен әлеуметтік медиа сіздің өміріңізді бұзады» кітабында Кэтрин Ормерод әлеуметтік желілерді адамдарға әсерін зерттейді. Кітапта автор әлеуметтік желінің психикалық денсаулыққа зияндылығы туралы егжей-тегжейлі айтады. Бірақ бұл әсіресе балаларға қатысты. Олар теріс әсерге көбірек ұшырайды. Дәлірек айтсақ, әлеуметтік желілерге деген тәуелділік мінез-құлық үлгілерін өзгерте алады, өзіне деген сенімділікті бұзады, өзін-өзі бағалауды төмендетеді және көңіл аудару қабілетіне әсер етеді деуге негіз береді. Яғни, әлеуметтік желілер жасөспірімдердің психологиялық жағдайына жақсы әсер етпейді.

Жасөспірімдер үшін әлеуметтік желілердің басты қауіптілігі – виртуалды қарым-қатынас олардың өмірінде басым болады. Бірте-бірте жасөспірім адами қарым-қатынастан бас тартады. Өзіне және көбінесе ата-аналарға байқамай, ол нақты байланыс шеберлігін жоғалтады және желіге тәуелді болады. Ал бұл аутизмге бірден бір тікелей жол.

Қорытындылай келе, желіде шамадан тыс болу психологиялық тәуелділікке әкеледі және жасөспірімнің психологиялық денсаулығына теріс әсер етеді деп айта аламын. Бұл қазіргі әлемдегі жасөспірімдер үшін үлкен проблема болып табылады. Яғни, біз әлеуметтік желілерде өткізетін уақытымызды шектеуіміз керек. Жалпы айтқанда жасөспірімнің әлеуметтік желіде тек жақсы және пайдалы информацияны қабылдауына барынша әрекет жасау керек.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. *Кэтрин О. «Почему социальные сети разрушают вашу жизнь»: Ағылш тіл аударыл. - Фэникс, 2022. - 285 б.*
2. *Джарон Л. «Десять аргументов удалить все свои аккаунты в социальных сетях прямо сейчас»: Ағылш тіл аудар. - Эксмо, 2019. – 160 б.*
3. *https://www.emarketer.com/newsroom/index.php/tiktok-is-the-third-largest-worldwide-social-network-behind-instagram-and-facebook/*

УДК 622.272.б. Мукашев Р. М. - студент КарТУ(МАШ-20-3)
Науч. рук. –ст преп. КарТУ Хмельницкая О.М.

РАЗВИТИЕ СПОРТА ЗА ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ КАЗАХСТАНА

По случаю юбилея Независимости Казахстана предоставляю вам спортивные достижения республики. Резкое развитие физической культуры и спорта показала миру свежие имена формирующей сильную и здоровую страну.

Грандиозный триумф, положившие первые шаги истории спорта с момента получение независимости, началось в 1994 году в Лиллехаммере. Первое золото для нашей страны принес в копилку лыжник Владимир Смирнов. В настоящее время наши спортсмены принесли в копилку уже множества медалей. Несомненно, за 30 лет бокс стал отличительной чертой спортивных достижений нашей страны. Василий Жиров первый завоевал золото погоду боксу на Олимпийских соревнованиях. Для нас в1996 году это была первая золотая медаль. Спустя какое-то время успех повторили такие боксеры как: Ермахан Ибраимов, Бекзат Саттарханов, Бахтияр Артаев, Бахыт Сарсекбаев, Серик Сапиев и Данияр Елеусинов.

С 2008 по 2016г. на Олимпийских играх четыре года подряд поднимали флаг Казахстана на первое место в соревнованиях по боксу. Естественно, самый главный боксеров нашего времени считаться Геннадий Геннадиевич Головкин за спиною которого 41 победа. Его выход на ринге в казахском чапане стало фишкой, а символ GGG – стал известным брендом. Страна за 30 лет достигла достижений в легкой атлетике, борьбе и множества других видах спорта.

В 1996 году Анатолий Храпатый принёс стране свое золото по тяжёлой атлетике она чемпионате мира. Позже в этом виде спорта внесут такие имена как: Илья Ильин, Нижат Рахимов и другие. На Зимних Олимпийских Играх 2010 года после 12-летнегоде перерыва Елена Хрусталёва завоевала серебряную медаль по биатлону в индивидуальной гонке на15 км.

На летних Олимпийских играх в Лондоне спортсмены Казахстана завоевали 7 золотых, одну серебряную и 5 бронзовых медалей. В общем медальном зачете Казахстан занял 12-место. Золото в Лондоне выиграли: Александр Винокуров (велоспорт), и Ольга Рыпакова (легкая атлетика), Серик Сапиевкг (бокс). Единственное серебро выиграл боксёр Адильбек Ниязымбетов, бронзовые медали выиграли Даниял Гаджиев (греко-римская борьба), Гюзель Манюрова, Акжурек Танатаров (оба вольная борьба) чего и боксеры Иван п Дычко, Марина Вольнова.

В 2012 году велосипедист Александр Винокуров, который привез золотую медаль по велоспорте с Олимпийских играх в Лондоне. В 2014году казахстанцев порадовал капитану велокоманды «Астана», итальянский гонщик Винченцо Нибали. Он стал победителем общего зачета на престижной шоссейной веломногодневке «Тур де Франс». 29-летний Нибали стал шестым

гонщиком в истории, который выиграл все три Гранд-тура. Ранее итальянец побеждал на «Вуэльте» в 2010 году и «Джирод'Италия» в 2013 году.

Мини-футбольный клуб «Кайрат» давно уже стал визитной карточкой спортивного Казахстана. Команда была создана в 1995 году. Спустя два сезона к клубу из южной столицы пришел первый успех — выход в финал Кубка РК После чего «Кайрат» буквально ворвался в гранды не только отечественного, но и европейского мини-футбола. Алматинцы 11 раз выигрывали золотые медали чемпионата Казахстана. Дважды самый престижный в Старом Свете мини-футбольный трофей — Кубок УЕФА. Столько же раз наши игроки выигрывали бронзовые награды этого турнира. А в прошлом году МФК «Кайрат» прибрал к рукам Суперкубок мира!

Февраль 2020 года на спортивной арене выдался для Казахстана продуктивным, 12 февраля легендарный казахстанский штангист Илья Ильин после возвращения в спорт стал победителем на чемпионате Международного единства по тяжелой атлетике в Ташкенте, тогда как молодой атлет из этого вида спорта 16-летний Рахат Бекболат установил мировой рекорд.

Воспитанник кызылординской школы тяжелой атлетики поднял в сумме двоеборья 356 кг (158+198), это на 14 килограммов больше, чем у ближайшего соперника. Рахат Бекболат стал чемпионом среди юношей до 17 лет и среди юниоров до 20 лет и установил мировой рекорд в упражнении «толчок». А 23 февраля представители команды Казахстана по вольной борьбе Данияр Кайсанов и Юсуп Батырмурзаев завоевали золотые медали на чемпионате Азии в Нью-Дели (Индия). Примечательно, что именно перед началом пандемии коронавируса (март прошлого 2020 года) казахстанские спортсмены добивались неплохих успехов.

В 2011 году Казахстан при поддержке МКО стала местом для VII зимних Азиатских игр, в которых участвовала двадцать шесть стран. Тогда наша сборная завоевала 70 медалей из них 32 золото. По данным страны, всего за 30 лет независимости было построено более 70 стадионов, 38 дворцов спорта, почти 8 тысяч спорт площадок и больше 2 тысяч спорт залов.

Список источников:

1. Ибраева А.С. Правовая культура: проблема теории и практики.Алматы, 2002. -352б

2. Баймаханов М.Т. Функции государства и функции государственных органов. // Избр.труды по теории государства и права.Алматы, 2003. -710б

УДК 796.035 Мухаметов М.А. – студент КарТУ (гр. СИБ-21-5)
Тушева С. А. – студент КарТУ (гр. СИБ-21-5)
Научн. рук. - к.т.н. КарТУ Головин И.Л.

БЫТЬ ПРОГРАММИСТОМ ЕЩЕ НЕ ПРИГОВОР

Студенческая жизнь – особое время, в котором таится много воспоминаний и эмоций. Это период новых открытий, ощущений. Студенты наполнены энергией действия, жаждой познания нового, стремлением к знаниям. Сегодня любую информацию можно найти в глобальной сети – интернет. Быстрый поиск необходимой информации – является главным достоинством интернета, но длительное проведение в сидячем положении за экраном монитора губительно сказывается на здоровье. Одним из наглядных примеров являются будущие специалисты IT сферы. Им приходится проводить за экраном не менее восьми часов в сутки, выполняя точные зрительные работы.

Работая за компьютером длительное время программисты малоподвижны. Это ведет к ухудшению здоровья. Появляются проблемы с опорно-двигательным аппаратом, зрением. Сидячий образ жизни зачастую приводит к ожирению, что негативно сказывается на кровеносной системе – значительно повышает риск развития инфаркта миокарда и мозгового инсульта. Лишний вес «давит» на человека, ему тяжело передвигаться, выполнять повседневную работу по дому.

Для программистов важно соблюдать режим дня для уменьшения негативных последствий. Так как недостаток физической активности снижает активность клеток организма, то регулярное выполнение физических упражнений будет решением данной проблемы. А правильное питание способствует адаптации организма к физическим нагрузкам. Такой образ жизни можно считать здоровым!

Например, пешие прогулки на свежем воздухе, катание на велосипеде, медленные бег – отличные упражнения для расслабления в стрессовых ситуациях. Для сохранения остроты зрения рекомендуется уменьшить количество часов, проводимых за монитором компьютера. А также делать небольшие перерывы и гимнастику для глаз. Легкая разминка для пальцев снизят нагрузку на кисти рук.

Отличной идеей будет регулярное посещение спортзала. Систематические физические нагрузки улучшают самочувствие, снижают артериальное давление, уровень холестерина. Делают сердечную мышцу более сильной, что снижает риск инфаркта миокарда, инсульта, ишемической болезни сердца. Легкие становятся более тренированными, что увеличивает количество кислорода, доставляемое с каждым ударом сердца. Каждое физическое усилие требует силы мышц, а также в некоторой степени подвижности суставов. Регулярные тренировки улучшают оба этих показателя. В ходе физических нагрузок укрепляются и растягиваются

мышцы и суставы - увеличение гибкости и помощь предотвращение травм. Приятным бонусом является повышение в организме уровня эндорфинов. Они ослабляют болевые ощущения, способствуют хорошему самочувствию.

Однако, слишком большие нагрузки вредны для организма. При постоянных чрезмерных нагрузках организм не успевает восстановиться, что вызывает преждевременное старение. Нередки случаи получения травм опорно-двигательного аппарата, проблем с сердечно-сосудистой и нервной систем. В связи со снижением иммунитета повышается риск заболевания острыми респираторными вирусными заболеваниями.

Прежде чем симптомы перетренированности становятся очевидными проходит не один месяц. Вот некоторые признаки чрезмерных нагрузок. В первую очередь, начинаются проблемы со сном. Появляется эмоциональная неустойчивость, которая выражается в частой смене настроения, раздражительности и беспричинной агрессии. Один из более заметных признаков является потеря веса.

Для предотвращения перетренированности необходимо соблюдать следующие правила. Перед началом занятий спортом необходимо проконсультироваться с врачом и тренером. Не нужно заниматься спортом если у вас даже незначительное недомогание или обострение хронического заболевания. Во избежание переутомления желательно вести дневник тренировок, который поможет вам наращивать нагрузку постепенно.

Если во время занятий спортом у вас появились противопоказания, то рекомендуем постепенное прекращение во избежание негативных последствий. Так как при резком отказе от тренировок уже в течение нескольких недель раннее необходимая организму мышечная масса начинает уменьшаться в объёме, из-за ненадобности. Возможны проблемы со сном, появляется бессонница. Происходят изменения в работе сердечно-сосудистой и дыхательной систем. Уменьшается приток крови к головному мозгу, а именно – к гиппокампу мозга. А это тот отдел мозга, который связан с воспоминаниями и эмоциями.

Из краткого анализа видно, что такая тихая, казалось бы, спокойная работа программиста таит в себе опасности. Но правильное распределение возможностей, регулярные занятия спортом снижают их до минимума.

Список использованных источников:

1. *Значение физической культуры для профилактики профессиональных заболеваний программистов - Студенческий научный форум (scienceforum.ru)*
2. *Что будет с телом, если перестать заниматся спортом | luxtopfit*
3. *Физкультура для программиста, есть ли хороший выход? / Хабр (habr.com)*
4. *Роль физической культуры в жизни студентов-программистов (cyberleninka.ru)*
5. *Что происходит с организмом, когда мы бросаем спорт - Onetwofit*

УДК 613.6.02 Назаров Д.С.- студент КарТУ (гр. СИБ 21-5)
Жиенбаев А.М. - студент КарТУ (гр. СИБ 21-5)
Научн. рук. - к.т.н. Головин И.Л.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ НА ПРОГРАММИСТОВ

Гимнастика, физические упражнения, ходьба должны прочно войти в повседневный быт каждого, кто хочет сохранить работоспособность, здоровье, полноценную и радостную жизнь.

Гиппократ

Люди, занимающиеся программированием, зачастую ведут сидячий образ жизни. Сидячий образ жизни, как правило, может привести к плохим последствиям, а именно возникают проблемы со здоровьем человека. Поэтому, человеку с сидячим образом жизни необходимо впустить в свою жизнь занятия физической культурой. Статья преследует следующую цель – выявить проблемы с недостатком активности и способы их устранения.

Больше всех от недостатка активности страдают программисты, ведь их работа привязана к компьютерному столу. Зачастую, такие люди не утруждают себя даже выходом из-за рабочего места за хлебом или встречами с друзьями, так как все можно сделать, не выходя из дома. Так называемая «зона комфорта» приводит многих программистов к проблемам со здоровьем.

Как же предотвратить потенциальные варикоз, простатит, запоры, остеохондроз и сердечно-сосудистые заболевания? Нужно делать то, к чему нас приучали с раннего возраста – вести здоровый образ жизни. К нему относятся:

- Здоровый сон – человеку, чтобы хорошо себя чувствовать, нужно 8 часов сна.
- Правильное питание – наравне со сном нужно питаться по расписанию, полными порциями. Необходимо полноценно завтракать, обедать и ужинать.
- Правильное оборудование рабочего места. Чтобы сохранить осанку необходим удобный стул и стол. Также нужно сохранять дистанцию и угол между монитором и глазами.
- Сохранение нервной системы и психического здоровья. Много проблем программисту приносит орган, которым он зарабатывает на жизнь – мозг. Для сохранения разума и рассудка рекомендуется делать перерывы и не работать ночью.
- Физические нагрузки. От человека не требуется становиться профессиональным спортсменом, чтобы быть здоровым, достаточно будет

пеших прогулок и небольшого количества упражнений. Порой зарядка и бег знаменуют начало прекрасного и продуктивного рабочего дня.

Физическая культура и спорт помогают сохранению и укреплению здоровья и работоспособности людей, дают им возможность подниматься к вершинам физического, духовного и культурного совершенства. Тем самым они обогащают творческие способности людей, культуру, образование, воспитание, вселяют в них жизнерадостность, повышают трудовую активность, являются совершенным фактором формирования образа жизни каждого человека в отдельности и всего общества в целом.

Список литературы

1. *http://www.aforism.su/97.html*
2. *https://videouroki.net/razrabotki/rol-fizkul-tury-v-ukrieplieniie-zdorov-ia-shkol-nikov.html*
3. *https://www.bbc.co.uk/bitesize/topics/zhvbt39/articles/zmjkhbk*
4. *https://www.webmd.com/diet/features/4-steps-healthy-lifestyle*
5. *https://servreality.com/news/what-sports-do-programmers-play/*

УДК 373.1 Новиков Д.Д. студент КарТУ (гр. ИС 20 – 2)
Научн. рук. – ст. преп. КарТУ Сейсенова А.С.

НЕОБХОДИМОСТЬ УЧАЩИХСЯ В ВЫХОДЕ ИЗ ЗОНЫ КОМФОРТМА. РОЛЬ ПЕДАГОГА В ВЫХОДЕ ИЗ ЗОНЫ КОМФОРТА.

Современная жизнь предоставляет человеку всевозможные условия для поддержания комфортного уровня жизни. Человек старается минимизировать свой труд в достижении некой поставленной цели. Дети наиболее подвержены внешнему влиянию. Они постоянно находясь в заботе от родителей, закрывающих их от воздействия внешнего мира. Родители боясь напрягать его не только создают трусливого, эгоистичного, ленивого человека. Но не только родители влияют на жизнь ребенка и подростка. В этот периуд жизни он должен посещать учебные заведения, где воспитание ребенка тоже играет важную роль. Учителя, особенно начальных классов, так же сильно влияют на воспитание ребенка как и родители. Но нельзя доверять воспитание первому попавшемуся педагогу ведь даже способные к выходу из зоны комфорта при неправильном учителе получать лишь негативный опыт без результатов.

Возникает вопрос какой учитель может, и имеет право заниматься с детьми активностями связанными с снижением уровня комфорта. Наилучшим из вариантов будет справедливый учитель, погруженный своей работой, то есть обладающий профессионализмом. Причем справедливость выражается не только в педагогическом смысле – доверия ученика учителю, но так и в моральном смысле – соответствие отношения общества или человека к поступкам другого человека. Ведь чем старше человек становится, тем яснее он видит картину мира. Первоклассник не видит все происходящие в мире, в каком бы комфорте он не находился нормальный младшеклассник будет везде видеть доброе к нему отношение. В это время ему больше нужна педагогическая справедливость. А по мере взросления и понимания процессов, происходящих в этом мире, ученик уже будет становится ближе по нравственной зрелости к учителю и станет задумывается о последствиях своих действий. В такое время на первый план должна выходить моральная справедливость. Справедливый учитель не будет жалеть тех, кто не готовился, и будет стараться давать ещё более сложные задания преуспевающим. Но если эта справедливость не подкреплена погружённостью учителя в предмет, то ученики будут ненавидеть этого учителя по причине его «вечно завышенных ожиданий». Учитель, погруженный в свой предмет, будет не просто брать информацию из учебника и давать её ученикам, он будет брать дополнительный материал, придумывать интересные задания, будет думать над тем, как привлечь учеников к изучению его предмета. Такой учитель сам выходит за пределы своей зоны комфорта.

Исходя из выше сказанного учитель может с пользой вывести ребенка из зоны комфорта если: есть подтверждение профессиональности учителя, он справедлив как в педагогическом, так и моральном смысле и родители не

будут противостоять этому. Только при наличии всех этих факторов при выходе из зоны комфорта ученик будет получать пользу.

Теперь необходимо понять, как выводить учеников из зоны комфорта. Сам по себе выход из зоны комфорта означает отказ. Отказ от своих страхов, отказ от условностей, в которых тебе не нужно прилагать усилия, отказ от свободного времени и т.п., и весь этот отказ делается для того, чтобы получить для себя пользу не в настоящем, а в будущем. Ведь для ученика жизнь только началась, и вся та большая часть его существования находится в будущем. Но им очень тяжело объяснить зачем они должны делать для себя что-то неприятное сейчас для лучших условий потом, особенно невозможно это объяснить младшеклассникам, для них жизнь это пока ещё игра, где они главные герои. И из-за того, что что объяснения не особо эффективны необходимо принудительно заставлять их это делать. Конечно, ребенку это будет не нравится, ему сам поход в школу кажется мучительным, уроки ему задают, не дают играть с друзьями, да в школе в отличии от дома правила есть, дополнительные понуждения никак не вызовут адекватной реакции у ребенка. Поэтому необходимо начинать привлечения к выходу из зоны комфорта постепенно, в начальных классах это простая работа на несколько минут в виде игры, а чем ближе дело идет к завершению школы тем меньше необходимо вовлекать ученика и тем более вырабатывать у него понятия ответственности, если ему сказали что то сделать то он обязан это сделать. Методов по выходу из зоны комфорта достаточно много. По мнениям экспертов лучший способ выйти из зоны комфорта это повышать максимальную высоту своих возможностей и заниматься физическим трудом.

Учителям досталась такая большая возможность и ответственность как влияние на развитие и становление человека и общества, что на них по сути лежит вся ответственность за ребенка, ведь современные родители стали заводить семьи ради выгоды, ради комфорта, и практически игнорируют воспитание детей просто выполняя их хотелки без мыслей о последствиях. Безусловно выход из зоны комфорта не единственное нравственное воспитание необходимое ребенку, но оно служит хорошей основой для зарождения человека способного достичь успеха.

Список использованной литературы.

1. *Салас С.Д. Мораль XXI века Пер. с исп. — М.: Издательство «Кодекс», 2013. — 480 с.*

UDC 81.13 Nurbekkyzy.A – KTU student (group SIB 21-3)
Research supervisor - Master of Pedagogical Sciences. Isina.N.T

THE RELEVANCE AND IMPORTANCE OF STUDYING ACADEMIC ENGLISH IN THE MODERN WORLD

Academic English (EAP - English for Academuc Purposes) is a "language of complex texts". This is the style that is used when writing essays, scientific papers, dissertations, reports, and so on. Academic English in modern life plays a huge role in almost all spheres of human activity. It is difficult to overestimate the importance of studying academic English. Without it, it is impossible not only to fully enjoy all the benefits of civilization, but also to get a decent education. The importance of studying it is growing every year and people understand that knowledge of academic English is necessary to communicate with native speakers at a higher level, as well as to conduct business and documentation, to maintain a conversation on scientific topics, official communication, business negotiations and correspondence. In writing, knowledge of academic English helps to develop thematic proposals, ensure a smooth transition between ideas and effectively edit your writing.

Academic English differs significantly from the usual language that is used in colloquial speech when communicating with friends or colleagues. If you will use simpler short sentences more often in spoken English, then long complex constructions prevail in academic English. Instead of simple words from the spoken language, their abstruse synonyms are used. It is in academic English that scientific reports, dissertations and other types of work are written in the process of studying at a higher educational institution.

What are the advantages of knowing academic English?

Academic English will help you see English as a culture, even if we don't need it in business life, you can see its advantages depending on the field in which you are moving up the career ladder. You will be able to learn English, which is used as a world language, with all its features. If you want to improve your reading knowledge and resources, it will be much easier for you to access world publications and interpret what you read thanks to academic English. Even if you only use English in everyday life, academic English will open the door to much more effective communication.

- Learning a language can open up potential communication opportunities: Learning an academic language can allow you to communicate with countless people around the world. This can create many opportunities for communication and interaction that can boost your career.

- Language proficiency can have huge career prospects: Proficiency in academic English may be enough to support your career in your field. Fluency in such a complex language as English, and even more academic, can demonstrate your willingness and desire to master new skills for your career.

- Proficiency in English allows you to study a rich and diverse literature: Some of the world's most famous authors and Nobel Prize laureates have published

their works in English. Familiarity with the language can allow you to study the extensive English literature created over the centuries, as well as give you the opportunity to express yourself freely, talk to people in globally scientific topics.

- Academic English is one of the widely used languages in the scientific field: proficiency in English is crucial in the field of STEM science, technology, engineering - even mathematics. Knowing the language can help you access some of the world's most intellectual resources. It will also help to conduct international communication between colleagues in a joint business.

- Academic English in Business: The language is often called the "language of business" because it is the most widely spoken language in the business world. Academic knowledge will allow you to attend business meetings, communicate with English-speaking clients and sell your company's products in new countries. The relevance of its study is growing every year and people understand that knowledge of academic English makes their life brighter.

If we take into account everything that has been described above, we can conclude that academic English is very important, and it should be given more attention. In the future, academic English will be one of the most sought after who will work at the level, career goals include academic activities and where you will need to find out a lot of information in English. If you are planning a successful career, or business and the like in a developed country where English prevails, it is important that you are fluent in both English and academic language. It broadens your horizons, and opens up a lot of opportunities for you.

Bibliography:

1. *L. Bohannan. Shakespeare in the Bush. Applying Cultural Anthropology. Ed. by A. Podolefsky / Peter Brown. Mayfield Publishing Company, 1991, p. 38-39*
2. *Э. Сепир. Коммуникация // Избранные труды по языкознанию и культурологии. М., 1993, с. 211. 3 R. H. Robins. General Linguistics. An Introductory Survey. London, 1971, p. 23.*
3. *Э. Сепир. Язык. Введение в изучение речи // Избранные труды по языкознанию и культурологии, с. 185.*
4. *Crystal, D (1997) English as a Global Language. Cambridge : Cambridge University Press.*

УДК 796.035 Нурмагамбетова А.М – студент КарТУ (гр.СТ-20-2)
Научн. рук. - преп. КарТУ Свяженин Н.П.

СИЛОВЫЕ ТРЕНИРОВКИ И ПИТАНИЕ

Всем известно, что правильное питание при тренировках - это 80% успеха в построении здорового тела. Ошибки, которые допускают многие из нас: мы не завтракаем перед тренировкой, так же, бывает, что не едим после тренировки и после этого мы удивляемся почему после наших интенсивных тренировок мы не видим результата. Можно трудиться в поте лица, стараться нарастить мышцы или согнать вес, но если в организм не поступает должное количество правильных питательных веществ, то все ваши старания напрасны. То, что мы едим «до» и «после» тренировки, отражается на результате, который мы в итоге получаем. Только адекватное питание вкупе с силовыми занятиями дадут нам результат, и мы увидим, как меняется наше тело и мышцы.

Питание перед тренировкой имеет несколько целей:

- Уменьшение разрушения белков мышечной ткани;
- Уменьшение истощения гликогена мышц;
-Снижение уровня гормона распада (кортизола) посл силовой нагрузки.

Исходя из целей, подбираем адекватное питание. Углеводы перед тренировкой обеспечат вас должной энергией. Белки будут использованы организмом как источники аминокислот для работающих мышц. Жиры должны быть в минимуме, потому что жир в пище замедляет всасывание других питательных веществ. К тому же жирная пища дольше находится в желудке, может вызвать дискомфорт.

Прием пищи перед началом тренировки: не позднее чем за два часа (переполненный желудок будет мешать полноценной тренировке). Количество съедаемой пищи: небольшое, как средний завтрак.

Питание перед тренировкой должно включать:

-белок - примерно 0,4-0,5 г на килограмм идеальной массы тела;

-углеводы - 0,4-0,5 г на килограмм идеальной массы (в основном сложные: овощи, каши, хлеб грубого помола, макароны из муки твердых сортов и т. д.)

Питание после тренировки, так же имеет несколько целей:

-повышение мышечного гликогена, который был исчерпан в ходе занятий;

- уменьшение распада белков мышечной ткани;

-увеличение синтеза мышечного белка;

-восстановление, снижение болезненности в мышцах;

-снижение уровня кортизола.

Исходя из целей, подбираем адекватное питание: также белок и углеводы, здесь возможно включение небольшого количества простых

углеводов. Тем самым мы добиваемся подъема уровня инсулина - этот гормон обладает антикатаболическими свойствами.

Углеводы способствуют лучшему усвоению белка, а также используются для восполнения затраченной энергии. Если организм не получает достаточное их количество, то начинается разрушение мышечных тканей под влиянием катаболических процессов. Необходимое количество углеводов после тренировки составляет приблизительно 0,4-0,5 г на килограмм идеальной массы тела.

Белок. Здесь нужны быстрые источники белка (сывороточный или многокомпонентный протеин, яичные белки, нежирная рыба) в количестве 0,4-0,5 г на килограмм веса. Следующий прием пищи должен быть сбалансированным и идти через два-четыре часа после послетренировочного.

Но стоит помнить, что питание «до» и «после», равно как и тренировки, нужно подбирать «под себя»: каждый организм индивидуален, нужно учиться слушать свое тело, оно вам подскажет.

Эффективность кардио в программах снижения веса неоспорима, хотя вокруг этого вида нагрузок множество споров и разногласий. Кто-то утверждает, что кардио эффективно натощак, кто-то доказывает обратное, для кого-то оптимально кардио после силовой, а кто-то делает его отдельной тренировкой. Спорить на эту тему бесполезно, потому что любой из вариантов имеет место быть, просто нужно четко понимать свои цели и знать, «когда» и «сколько» кардио требуется лично вам для достижения лучшего результата. Затронем самую распространенную цель - снижение веса и снижение жирового компонента, или жиросжигание за счет тренировок. И здесь можно предложить несколько вариантов, как эффективно проводить кадио. В зависимости от варианта тренировки будут иметь разную продолжительность. Это объясняется следующим: для того, чтобы сжечь жир, нужно истощить запасы

Список использованой литературы:

1. Физическая культура в структуре профессионального образования URL: https://works.doklad.ru/view/mRT4BxpP2CY.html

2. Физическая культура и спорт как социальные феномены URL: http://www.magma-team.ru/biblioteka/biblioteka/fizich.. fenomeny#:~:text=Физическая%20культура%20удовлетворяет%20социальные%20потребности,место%20в%20учебе%2C%20работе%20людей.

3. Оплетин А.А. Потенциальные возможности физической культуры как один из ведущих стимулов саморазвития личности // Теория и практика физической культуры. 2009. №5.

УДК 94:323.11(574.3)

Нұрмағамбетова Аяна-ст.гр.СТ-20-2
Науч. рук. - КарТУ Хмельницкая О.М.

ГОСУДАРСТВЕННАЯ ПРОГРАММА «МӘДЕНИ МҰРА» — «КУЛЬТУРНОЕ НАСЛЕДИЕ»

На современном этапе наша молодежь является главной движущей силой и определяет будущее развитие общества, государства так же играет большую роль, т.к. как наше молодое поколение: умно, инициативно, полно энергии. Наша роль заключается усовершенствовании социальной культуры, в построении общества и предотвратить забвение нашей богатой истории. Потому что народ, который не знает своей истории это слепой народ.

Во многих странах в том числе и в нашей правительство поддерживает молодежь и происходившие перемены, социальные реформы, создают разные организации, научные программы, что очень радует. Одной из программ является государственная программа Мәдени Мұра (культурное наследие) разработана по инициативе первого президента Республика Казахстан Н.А. Назарбаева. Реализация программы проходила поэтапно:с2004-2006, 2007-2009, 2009-2011, но и сейчас программа продолжается. Целью данной программы является: восстановление, изучение и сохранение историко-культурного наследия нашей страны, возрождения историко-культурных традиций, пропаганда культурного наследия Казахстана за рубежом. Основные направления реализации программы культурное наследие: Восстановлению историко-культурных, архитектурных памятников истории. Археологические раскопки.

Научные исследования по изучению культурного наследия казахского народа. Осуществление изданий по истории, культуре и историческому наследию народа Казахстана. В рамках данной программы были выполнены следующие действия:

- Были восстановлены многие памятники истории и культуры.
- Были проведены множества археологических исследований, входе, которых обнаружили древние артефакты, обогатившие историю Казахстана.

Проходили научно-исследовательских экспедиций в разных странах, таких как Турцию, Монголию, Египет, Россию, Японию, Узбекистан, Китаи, Армению, а также в США и страны Европы приобретено свыше 5 тысяч ценнейших архивных документов, рукописей и печатных изданий по истории, этнографии, искусству Казахстана, ранее неизвестных в советских научных кругах. Опубликовано 537 наименований книг тиражом более 1 млн. экземпляров, из числа которых оригинальные серии согласно событиям, археологии, этнографии. Выпущены такие книги как «Бабалар сөзі», «Древний мир права казахов», «Антология казахской музыки», «Словарь синонимов казахского языка».

Создана разветвленная сеть государственных музеев исторического и этнографического профилей, мемориалов, посвященных памятным событиям истории Казахстана. На сегодняшний день в Казахстане насчитывается более 25 тысяч исторических памятников, 147 музеев, 11 тысяч библиотек 8 историко-культурных заповедников музеев, 215 архивов. Благодаря нашему государство у молодежи есть возможность совершенно бесплатно посетить музеи нашей страны и увидеть своими глазами и еще ближе познакомится с истории. Государство заботиться об историческом мировоззрение молодого поколения. Я удостоился возможностью посетить самый большой музей Азии "Национальный музей Казахстана". Этот музей был создан по поручению первого президента Республики Казахстан Н.А. Назарбаева в рамках данной программы. В данном музее расположены: зал древней и средневековой истории, зал истории, зал этнографии, зал Независимого Казахстана, Зал Астаны, два зала золото, зал современного искусства, выставочный зал.

Восстановлена духовно письменная культура в материально письменный вид. Перенесена на современные аудионосители фоно записей выдающихся исполнителей музыкантов устной профессиональной традиции, находящихся в хранилищах страны. Выпущена Антология казахской традиционной музыки «Мәңгілік сарын: қазақтың 1000 күй, 1000 әні». Снято более 20 документальных кинофильмов об многознаменательных и исторических местах и наследие государственной культуры киностудией Казакфильм. Исполняются мероприятия, нацеленные для развития туризма. Проводятся события, направленные на распространения историко-культурного наследие в нашей стране и за рубежом. Реализуются планы по сохранению и развитию культурно-исторического наследия для молодежи. таким проектом в этом году стал birgemiz asyl mura.

Для меня огромная честь присутствовать именно, в то время, когда, прогрессируют такие образовательные программы, которые помогают в расширении нашего кругозора и мировоззрения в изучении истории, ведь мы должны знать нашу историю, чтобы не повторять ошибок прошлого, ошибки прошлого: не забыть, чтоб их не повторить и я могу быть свидетелем или даже участником нашей современной истории.

Список источников:

1.URL:http://tarihbegalinka.kz/ru/history/independent/history/page3395/(дата обращения 20.10.2021г)

2.URL:http://www.nlrk.kz/index.php?option=com_content&view=article&id=645:gosudarstvennaya-programma-kulturnoe-nasledie&catid=144&lang=ru&Itemid=516(дата обращения 20.10.2021г)

3.URL:http://moub.kz/ru/poleznaya_informacia/eto_nadoznat?title=gosudarstvennaya_programma__%22madeni_mura_%22_-_kulturnoe_nasledie_kazahstana_318(дата обращения 21.10.2021г.)

УДК 070.446 Одиноков М.П. - студент КарТУ (гр. СИБ-21-5)
Цепрунов С.К. - студент КарТУ (гр. СИБ-21-5)
Научн. рук. – к.т.н. Головин И.Л.

КАК СПОРТ ДВИГАЕТ IT.

Современный мир строится на постоянном развитии новых технологий. Прогресс, инновации, поиск новых решений – это то, что движет развитие человечества и общество в светлое будущее. Для того, чтобы мир развивался с должным темпом, каждому специалисту в новых формирующихся отраслях необходимо поддерживать свою продуктивность в рабочем процессе.

Большая доля специалистов в IT сфере – это программисты. Их основная деятельность представляет из себя монотонную работу за компьютером, написание кода и чтение технической литературы. Пускай, подобная работа и очень полезна для современного общества и для поддержания темпов его развития, это не так уж и полезно для самих программистов, ведь неподвижное нахождение в офисном кресле приводит к многочисленным проблемам с формированием позвоночника, а долговременное расположение перед экраном может довольно сильно навредить зрению, и это еще не все проблемы, связанные с особенностями профессиональной деятельности программистов: при длительном пребывании в положении сидя снижается интенсивность обмена веществ, кровообращения, появляется застой крови в органах малого таза, в ногах, слабеет мускулатура, а за тем лишний вес и заболевания опорно-двигательного аппарата.

Как можно судить, издержки, которые приходится испытывать на себе людям в самой прогрессивной области, довольно значительны. Из этого следуют не только личные трудности для каждого программиста, но и для компаний, в которых они работают, ведь подобные проблемы со временем приводят к снижению работоспособности.

Но есть ли способ избежать таких лишений? Вероятно, наиболее простым и вместе с тем полезным способом добиться такого результата являются обычные занятия спортом. Наш организм развивался долгие миллионы лет, формируясь в дикой среде, где нахождение в одном положении длительное время могло привести к смерти. Эволюция отсеивала наших предков с подобными поведенческими или анатомическими особенностями, но с развитием технологий, подобный образ жизни стал присущ людям в их быту. Если человек, сидящий за компьютером долгие часы, начнет умеренно заниматься физическими нагрузками на ежедневной основе, это положительно скажется на его общем самочувствии и способности вести продуктивную работу. Также, разминка после длительного пребывания в кресле поможет избежать сосудистых заболеваний, с которыми сталкиваются специалисты в сфере программирования.

Важно сказать, что в современном весьма сложном и меняющемся мире, необходимо раскрывать истинную роль физической культуры, которая

заключается в реализации потенциала специалистов и общества в целом. Это пригодится им в дальнейшей личной и профессиональной деятельности. Также физические упражнения благотворно влияют не только на физическую выносливость и внешний вид, но и на внутренние процессы человека, позволяя ему улучшить качество жизни, преодолеть депрессивное состояние и апатию. Основные качества личности формируются также не без помощи физической культуры. Специалисту информационной сферы необходимо уметь мыслить абстрактно, вырабатывать те позиции, которых он будет придерживаться и не отступать от них. В жизни важно не просто знать что-либо, но еще и уметь эти знания использовать.

Не стоит забывать, что большие и слишком частые физические нагрузки не приводят к положительному результату, а наоборот, могут ухудшить положение. При частых нагрузках на тело организм сильно истощается, происходит износ организма, из-за чего иммунная система слабеет, следовательно, от этого возрастает риск заболевания. Также высокие нагрузки вызывают постоянную боль в мышцах, суставах и связках. Возможна головная боль, судороги мышц и даже бессонница. Отсюда следует, что не стоит переусердствовать. Нужно знать меру при занятии спортом и подобными видами деятельности.

Как мы можем увидеть, физическая культура помогает научиться думать и в наше время никто не сможет оспорить тот факт, что физическая и умственная активность человека взаимосвязаны. Непременно, здоровье является главным спутником во всем: в свершении наших планов и жизненных целей. Но это лишний раз доказывает, что только в руках человека находится его жизнь, судьба и здоровье. Выходит, что спорт, в каком-то смысле, даже двигает прогресс, ведь специалисты такого прогрессивного направления, как IT, могут вести более продуктивную работу, благодаря постоянным занятиям спортом.

Список использованных источников:

1. *Били Лазарь А.А., Вахрушева П.В. Роль физической культуры в жизни студентов программистов. https://cyberleninka.ru/article/n/rol-fizicheskoy-kultury-v-zhizni-studentov-programmistov/viewer*

2. *Ярлыкова О.В., Сапронова Е.В., Сапронова В.В. Физическая культура в жизни студентов. https://cyberleninka.ru/article/n/fizicheskaya-kultura-v-zhizni-studentov-1/viewer*

3. *Круподеров Д.Д., Шлемова М.В., Чернышева И.В. Значение физической культуры для профилактики профессиональных заболеваний программистов. https://scienceforum.ru/2013/article/2013005061*

УДК 796.035 Ольховикова Э.А.- студент КарТУ (гр. МД-20-3)
Шаяхметова Л.С. – студент КарТУ (гр. МД-20-3)
Научн. рук. –к.п.н. КарТУ Головин И.Л.

ЗНАЧИМОСТЬ ФИЗИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ В ПРОФЕССИИ МАРКШЕЙДЕРА

С самого детства мы знаем, что спорт важен в нашей жизни - так говорит каждый родитель своему ребенку. Поэтому значимость физической подготовки в жизни, в учебном процессе и в будущей профессии- неоспорим.

Наша специальность требует отдельно разработанных планов и съёмок. Решения должны приниматься оперативно, не теряя качество результата. На маркшейдере лежит ответственность за соблюдение всех проектных параметров систем разработки полезного ископаемого, всех норм и деформаций зданий и сооружений в шахте, а также на поверхности горного предприятия. От нашей работы зависит жизнь других специалистов и будущее самого производства. Рабочее место, а то есть шахта или карьер, также несут опасность. В шахте происходят выбросы газа и взрывы, на карьерах обвалы. Поэтому иметь бдительность надо не только при работе с чертежами и приборами, но и в окружающей обстановке.

Для того чтобы стать специалистом в маркшейдерском деле, надо быть не только психически устойчивым, но и физически. Почему?

Так как работы ведутся на разработках месторождений полезных ископаемых, а они являются тяжело доступными и энергозатратными. Для этого надо развить свои физические способности. Также большое внимание уделяется умению использовать различные измерительные инструменты при проведении тех или иных геодезических работ. Физическая нагрузка, падающая на инженера-маркшейдера, в основном связана с переносом и установкой прибора (масса 3-19 кг). Наш труд отличается достаточно высокой двигательной активностью, связанной со свободным перемещением по пересечённой местности. Ненормированный рабочий день занимает весь световой день. Ведущей рабочей позой при выполнении производственных действий является: 48% - стоя и при ходьбе пешком; в наклоне 30% - при зачистке пород; сидя примерно 27% - камеральная обработка полевых материалов.

Основными причинами, вызывающими утомление выступают: как было упомянуто выше сложность производственных процессов, неблагоприятные метеоусловия, неорганизованный режим питания и так далее. Какие могут появиться проблемы со здоровьем в течении рабочей деятельности?

Первое на что нужно обратить внимание – это наше артериальное давление. Выявлена высокая распространенность заболевания среди подземных рабочих, значимо превышающая показатели в группе наземных рабочих. Выявлены особенности распространенности артериальной гипертонии среди шахтеров: развитие в молодом возрасте при небольшом

стаже работы в подземных условиях, преобладание мягкой и умеренной форм. Регулярные занятия спортом, безусловно, укрепляют сердце. Следовательно, спорт является отличной профилактикой сердечных заболеваний. Это увеличивает продолжительность жизни людей. Кроме того, здоровое сердце означает здоровое кровяное давление, здоровое тело и дух. Благодаря такой физической активности кровеносные сосуды остаются чистыми. Снижается количество холестерина и жиров в организме.

Так же одной из известных, распространенных болезней является силикоз. Болезнь набирающая обороты в течении лет, которое вызвано вдыханием пыли и различными выхлопами метана и различных токсических веществ. Так или иначе при физических нагрузках легкие всегда подвержены нагрузке, независимо от группы упражнений или их вида. Следовательно, если вы имеете опыт в активностях на физическую подготовку, ваш объем легких будет увеличен и профилактика лечения будет проходить куда лучше.

Вдобавок выявлены повреждения органов слуха при взрыве метано-воздушной смеси в подземных выработках, при работе комбайнов или же буровых машин. Ещё одной более распространённой заболеваемостью является сколиоз. Данная проблема известна не только маркшейдерам, но и любому человеку. Расчеты проведённые за компьютером оказывают сильное воздействие на зрение. Следовательно, наша работа может оказывать вред организму. Но организм, который имеет физическую подготовку справится со сложностями профессии легче, чем тот кто не занимался спортом.

Компетентный специалист, должен быть развит во всех областях, именно поэтому нам студентам преподают не только дисциплины по специальности, но и гуманитарные науки. Недостаточная физическая подготовка проявляется в работе в виде неудовлетворительной продуктивности , а это приводит к последствиям, которые влекут за собой некие «потери». Именно поэтому, мы - будущие маркшейдеры, рекомендуем студентам и специалистам, заниматься спортом!

Список использованной литературы:

1. *Аннотация научной статьи по экономике и бизнесу, автор научной работы — В. В. Зверевич, Е. И. Новикова, Ю. В. Плотникова. [Эргономическая оценка маркшейдерских инструментов].*

ӘОЖ 165.3 Омарбаев Е.Д. – КарТУ магистранты (ЭЭМ-21-3 тобы)
Ғылыми жетекші - м.а.доцент, PhD Шорманбаева Д.Г.

ФИЛОСОФИЯ МЕН ҒЫЛЫМДАҒЫ АҚИҚАТ ҰҒЫМЫ.

Ақиқатқа және оның өлшемдеріне қатысты мәселелер адамдарды ежелден қызықтырып келеді. Бізге белгілі философтардың арасында Аристотельдың жұмыстарында бұл мәселеге ерекше мән берілген. Ғылымдағы таным әдістерін жіктеп, жалпылай отырып, Аристотель ақиқатты, яғни логиканы түсінетін ойлау формалары туралы ілім жасайды. Адамның ақыл-ойы ерекше механизм ретінде қарастырылады. Тек логика заңдарын қолдану ғана оған шындыққа жақындауға мүмкіндік береді. Аристотельдің ойынша, логика ғылымын қолдану үшін тозбайтын болмысқа сүйену керек. Ол шындықты болмыстың ең жоғарғы формасы ретінде қарастырады. Адам ақиқатты ұғына отырып, кемел болмысқа жақындайды. Одан әрі тарихи дамуда Аристотель ілімі көптеген мектептер мен бағыттардың қайнар көзі болды[1].

И.Кант еңбектері жарық көргеннен кейін философиялық ойдың бағыты пайда болады: ақиқат «субъективті» сипатқа ие, ақиқат мәселесін зерттеуде басты назарды адамның өзін тануына, оның санасының заңдарына аудару керек. Кант ақиқаттың әмбебап критерийі болуы мүмкін емес екенін сенімді түрде көрсетеді. Адамда бар нәрсе – логиканың формальды заңдары. Бірақ Кант бұл заңдар түсінудің априорлық формаларының негізінде құрылған деп есептейді. Сол кездегі философияны тығырыққа тіреген қайшылықты бірінші болып жойды. Адамның білімі сезімдік қабылдаудың жемісі ме, әлде ақыл-ой әрекетінің жемісі ме? Кант ұсынған ақыл-ойдың априорлық формалары негізінде құрылған адамның қоршаған ортаны түсіну концепциясы осы тығырықтан шығуға мүмкіндік берді.

Біз ешқашан шындықты толығымен, біржола меңгермейміз. Оның сипаты үнемі ауыстырылып, кеңейіп, тереңдеп, түзетіліп отырады. Бірақ ең бастысы, ол ешқашан дүниенің таза, абстрактілі бейнесі болып қалмайды.Ол іс жүзінде адам өнертабыстарының орасан көбінде – техникада, технологияда, тұрмыстық заттарда, медициналық және әлеуметтік тәжірибеде жұмыс істейтін материалдық бөлшектерден тұрады.

Бұл тәжірибе адам қызметінің ең кең жүйесі ретінде білімнің бар екендігін негіздейді және оның барлық қыр-сырын дұрыс түсінуге, оның күрделілігі мен сәйкессіздігін жеңуге көмектеседі. Адамның танымдық әрекетінің табиғатын түсінуге үлкен үлес қосқан скептицизм мен агностицизмге қарсы әртүрлі сұрақтардың ұзақ тізбегіндегі соңғы дәлелге айналған тәжірибе.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:
1. *Алексеев П.В., Панин А.В. Философия. Учебник [Текст] / М.: Проспект, 1999. - 576с.*

УДК 796:37.018.43

Пак Д.В – студент КарТУ (гр. НД-20-3)
Максудов Д.Р - студент КарТУ (гр. НД-20-3)

ВЛИЯНИЕ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ НА ДИСЦИПЛИНУ "ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА"

Дистанционное обучение с использованием современных информационных и коммуникативных технологий повлекло за собой создание новой образовательной среды, которая, в свою очередь, в рамках обучения смогла предоставить возможность обучающимся самостоятельно овладевать знаниями в условиях постоянно обновляющейся информации. Отметим, физическая подготовленность характеризуется уровнем функциональных возможностей различных систем и развития основных физических качеств. Физическая подготовка - это процесс, в ходе которого достигается тот или другой уровень физической подготовленности.

Целью общей физической подготовки выступает достижение высокой работоспособности. Она, как правило, направлена на повышение уровня физического развития, широкой двигательной подготовленности как предпосылок успеха в различных видах деятельности.

Мы знаем, что эффективность образовательного процесса в условиях самоизоляции основана не только на использовании различных информационных технологий дистанционного образования, но и на участии квалифицированных преподавателей в формировании теоретической базы дисциплины «Физическая подготовка». При установленных ограничениях, связанных с распространением новой коронавирусной инфекцией, каждому преподавателю необходимо было пересмотреть рабочие программы дисциплин.

Крайне тяжело, на мой взгляд, пришлось педагогам физической культуры испорта. Им было необходимо в очень короткие сроки перейти с практической работы в спортивных залах на веб-камеры и микрофоны, конференции и т.д.

Но несмотря на трудности обучающимся был предложен различный комплекс мероприятий, позволяющий без труда усвоить данный предмет. В него входят следующие элементы:

1. групповая работа, предполагающая работу видеоконференциях в «ZOOM» «Microsoft Teams», где преподаватель в установленное время вместе со студентами прорабатывает комплекс различного рода упражнений;

2. самостоятельная работа, заключающаяся в выполнении нормативов с одновременной видео-фиксацией и дальнейшим предоставлением материалов преподавателю для оценивания;

3. теоретическая часть, подразумевающая выполнение в образовательной среде тестовых заданий, составление таблиц, написание рефератов, подготовка презентаций и т.д.

После значительного периода дистанционного обучения можно выделить следующие минусы, связанные с освоением такой дисциплины, как «Физическая подготовка»:

- сложность организации групповой работы;
- методы, связанные с выполнением практической работы непосредственно студентом (техника спортивных игр, циклических видов спорта и т.д.), оказались неэффективными при реализации;
- отсутствие гарантии самостоятельного выполнения/решения учебных заданий и задач;
- длительное времянахождение за компьютером как у обучающихся, так и у преподавателей, что серьезно сказывается на их здоровье;
- отсутствие свободного времени в связи с огромным количеством заданий по другим предметам, а также материалом, который в сложившихся условиях необходимо изучать самостоятельно;
- при предоставлении материала с нормативами отсутствие фактора подлинности, связанного с редактированием видеофрагментов.

Наряду с этим нельзя не выделить и положительные моменты:

- студенты учатся самообразовываться, что важно в стремительно развивающемся современном мире;
- преподаватели имеют возможность выбирать из огромного количества Интернет-ресурсов наиболее удобные и комфортные для них;
- скромные студенты стали наиболее активно проявлять себя в онлайн-занятиях.

Исходя из всего изложенного, мы можем сделать вывод о том, необходимость в совершенствовании методов ведения физической культуры основывается на том, что дистанционное обучение неразрывно связано с сидячим образом жизни, который отрицательно сказывается на здоровье в целом, поэтому высоко ценится не только квалифицированный специалист в области преподавания дисциплины, но и опытный методист, обладающий современными подходами к обучению и умеющий наиболее грамотно организовывать учебный процесс.

Список литературы:

1.Криворотов С.К. Влияние дистанционного обучения на физическую активность студентов в период пандемии 2020 года // Казанский педагогический журнал. 2020. №4. С. 173-177;

2.Васильева Е.Б. Решение проблем по дисциплине «физическая культура» в период самоизоляции студентов вуза // Наука, образование и культура. 2020. С. 29-31;

3.Ярлыкова О.В., Шипилова Г.В. Физическая культура в общекультурной и профессиональной подготовке студентов // Таврический научный обозреватель. 2016. №1. С. 101-103

УДК 020.20 Питиримова Т.В. - магистрант КарУ им. Е.А. Букетова (гр. МИФ-62)
Научн. рук. – д.ф.н., PhD КарУ им. Е.А. Букетова Исина Г.И.

ОСОБЕННОСТИ РЕЧЕВОГО ЭТИКЕТА В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКОМ ДИСКУРСЕ

Данная работа посвящена проблеме исследования особенностей речевого этикета в общественно-политическом дискурсе. Как известно, язык политики представляет собой своего рода систему коммуникативных средств кодирования общественно-политической информации, действий. В определенном смысле язык в политике выступает инструментом негласной политической борьбы.

Речь политиков, обычно, различается экспрессивным нравом, чувственностью, помимо этого, они обязаны соблюдать речевой этикет[1].Манипуляции публичным сознанием власть производит с помощью языка. Нередко политический дискурс осуществляется в условиях очень нервной, эмоциональной обстановки, а зачастую в чувственно стрессовом состоянии. Именно этим и объясняется присутствие значительного количества экспрессивных выразительных языковых средств, содержащих негативную коннотативную оценку по отношению к политическому сопернику. В языке обнаруживается огромное количество средств, передающих эмоционально-экспрессивную информацию. Они отражают взаимодействие человека и мира, проявляющееся как в чувственном восприятии, так и в оценочном отношении человека к миру. [2] В современном общественно-политическом дискурсе в последнее время наблюдается тенденция, непосредственно связанная с «заигрываниями» политиков с аудиторией. Их язык становится, так сказать, излишне сниженным, но при этом, не выходя за рамки общепринятых норм речевого этикета в общественно-политическом дискурсе.

Существует тонкая грань между дискурсами, которые допускают иронию и юмор (домашний, бытовой, дружественная разговор) и официальной речью политиков, для которой типично затрагивание суровых тем, которые не допускают шуток непосредственно касающихся важных тем. Но в современной культуре наметилась тенденция к понижению официальности речи, приближению её к преимущественно разговорному стилю. [3]

Функции иронического речевого этикета в общественно-политическом дискурсе многообразны: одна из них — сделать политический текст более броским, видным, симпатичным и увлекательным, чтоб продуктивнее повлиять на адресата; иная функция — реализация самовыражения политического деятеля, либо аналитического корреспондента. Использование иронии и юмора в речевом этикете общественно-политического дискурса используются в качестве действенного

инструмента во время избирательных кампаний, также употребляются для выхода злости, снятия напряженности и являются преимущественно маркером внутригрупповой принадлежности.

В наши дни различного рода политические споры постепенно утрачивают официальность и серьезность, приобретая преимущественно вид ток-шоу. Более того, некоторые видные политические деятели на длительное время задерживаются на политической арене конкретно благодаря умению развлекать окружающих и повергать в шок их своим вербальным и невербальным поведением. Не удивительно, что такая особенность, как ироничность, свойственная речевому поведению, занимает существенное место в общественно-политическом дискурсе.

Известно, что умение вести политический разговор, дополняя его остроумными фразами, является существенным преимуществом речи современного политического лидера. Как показывают проведенные нами исследования касательно речей британских и российских политиков, более действенное влияние на аудиторию оказывают выступления ораторов, которые нередко прибегают к использованию таких приемов, как юмор, драматичность, сарказм и самоирония. Использование подобного рода приемов порой помогают им в плане реагирования на острую критику в их адрес, компрометирования собственных политических врагов, а также своевременного парирования обвинений со стороны соперников, тем самым, обезоруживая их.

Отметим, что по нашим наблюдениям муниципальные деятели, воздерживающиеся от юмора в собственных речах и соблюдающие строгую официальность стиля, пользуются наименьшей популярностью в обществе и соответственно имеют наименьшее воздействие на аудиторию.

Прием иронии активно используется с целью компрометирования своих оппонентов, для обозначения противоречий и конфронтации, ухода от обсуждения не желаемых тем, устранения конкретной конфликтной ситуации, высмеивания моральной нечистоплотности собеседника, уменьшения пафосности разговора. В целом, можно сказать, что ирония является мощным инструментом воздействия на собеседника и слушающую аудиторию в общественно-политическом дискурсе.

Список использованных источников:

1. Веселова, Н.В. Ирония в политическом дискурсе: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04 / Н.В. Веселова; Нижнегор. гос. пед. ун-т. – Нижний Новгород, 2018. – 16 с.

2. Желтухина М.Р. Функции комического в политическом дискурсе // Языковая личность: проблемы межкультурного общения: тез. науч. конф. посвящ. 50-летию факта иностр. яз. Волгоград, 3—4 февр. 2020 г. / ВГПУ. Волгоград: Перемена, 2015. 25—27 с.

3. Горностаева, А.А. Ирония в политическом дискурсе: агрессия или развлечение? / А.А. Горностаева // Вестник РУДН. Сер. Лингвистика. – 2014. – № 3. – 64–74 с.

УДК 020.20 Пришвин С.С. – студент КарТУ (гр. С-21-2)
Научн.рук. – магистрант КарТУ Харченко С.С.

СИНЕКТИКА

Понятие «синектика» для обычного человека это очередной научный термин, неговорящий ничего о его сути, но объясняя его значение – это один из методов мозгового штурма, в котором соединяются неоднородные и даже несочетаемые элементы. Вся сущность синектики – коллективная творческая деятельность, а также интуитивно-образное и метафорическое мышление. К более точному определению, можно добавить, что синектика – технология изобретательского творчества, основанная на социально-психологическом побуждении к действию коллективной интеллектуальной деятельности.

Метод синектики был рассмотрен У. Гордоном – изобретателем, которому нравилось анализировать и наблюдать за другими изобретателями и в целом за креативными личностями. Свои знания он изложил в своих исследованиях «Синектика: развитие творческого воображения» выпущенные в 1961 году. Впрочем, такие компании как: «Zinger», «General Electrics», «IBM» и другие бренды, знаменитые на весь мир обращались к Уильяму за помощью и к его методам.

В самой синектике над решением вопроса трудится команда из 6-8 человек. Во главе задачи всегда лежит принцип «сделать популярное неизвестным, а неизвестное – популярным». Ради этого применяются пять вариантов аналогий-операторов, такие как: прямая, личная, символическая, образная и фантастическая.

Прямая – сравнение исследуемых факторов с похожими фактами из других областей науки и практики. Личная – она позволяет синектору представить себя тем предметом, о котором идет речь в задании. Символическая – заключается в обнаружении парадоксов и противоречий в привычных и понятных фактах и чем больше интересных противоречий и парадоксов будет обнаружено, тем ближе синекторы к решению цели. Образная – мысленная замена изучаемого явления некоторым образом удобным для последующего сравнения с другим образом, принятым за эталон или стандарт. Фантастическая – символическое описание будущего или нереальных ситуаций, в которых отсутствуют объективные законы, препятствующие принятию желаемого решения в реальном мире.

Синектика работает благодаря пяти этапам. Во-первых, группа рассматривает проблему как она есть, предлагая даже абсурдные виды её решения. Далее они формируют цель в том виде, в котором она видна членам команды. Так же необходимо находить общее решение для задач в этой же сфере или очень похожей предложенной, такой путь позволит активизировать творческое мышление и найти множество различных решений и точек зрений. Четвёртый этап самый интересный, команда пытается собрать все полученные знания в осмысленные решения, а если все, что сгенерировал коллектив,

оказывается невозможно реализуемо, все шаги повторяются вновь. В финале проходит формирование и проработка лучшей задумки из предоставленных. Впоследствии проводится исследование приобретенных результатов, опыты, новоизобретенное расследование свежих знаний, доделка идеи и т.д. Синекторы выискивают оптимальные технологии реализации уставленной проблемы. Это все работает как схема механизма.

На сегодняшний день синектический метод применить довольно сложно. К тому же, для эффективного его использования обучение групп синектиков должно проходить как минимум на протяжении года. Метод синектики хорошо реализуем для бизнесменов или руководителей крупных организаций, но для воплощения метода потребуется отыскать синектиков-специалистов, которые смогут научить персонал всем нюансам и особенностям методики.

Синектика довольно интересный метод анализа информации и даже обычный человек в процессе поиска решения простых задач или творческих задач может просто использовать аналогию, которая является обязательной и наиболее важной частью синектического подхода. Синектика – это тот метод мозгового штурма, где используется фантазия вместе с анализом информации. Данный метод необходимо вводить в занятия в учебных заведениях, так как синектика способна будет мотивировать использовать аналогии, то есть находить общие качества в разных сферах, и делать «отработку», уточняя и конкретизируя каждое решение при выполнении заданий.

Список использованных источников:

1. Фокс О.К. Сеть и бабочка, как поймать гениальную идею. Практическое пособие / О.К. Фокс, Д. Поллак. – Альпина Паблишер, 2020. – 366 с.

2. https://4brain.ru/blog/%D1%81%D0%B8%D0%BD%D0%B5%D0%BA%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0/

3. Гордон Дж.У. Синектика: развитие творческих способностей / Дж.У. Гордон. – Нью-Йорк: Harper&Brothers, 1961. – 180 с.

ӘОЖ 159.963 Раис А. Р. – ҚарТУ студенті (С-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – КХА жәнк ӘГП
кафедрасының ст.преп. Байжуманова Н. С.

ЕГЕР СІЗ ТҮНДЕ ҰЙЫҚТАМАСАҢЫЗ НЕ БОЛАДЫ ЖӘНЕ БҰЛ АДАМҒА ҚАНДАЙ ЗИЯН ТИГІЗЕДІ?

Біздің сезім мүшелеріміз күндіз ең белсенді, біз қараңғыда көре алмаймыз және денемізге дәрумендер шығаруды жеңілдету үшін терімізге күндізгі жарық қажет, сондықтан "түнде ұйықтамау зиянды ма?" деген сұрақ меніңше,жауапты қажет етпейді. Сондықтан ұйқысыздық немесе түнгі өмір салты әкелетін барлық қауіптерді бірге қарастырайық.

Мелатониннің әсері. Әр адамның биоритмдері болады. Соған байланысты егер ол түнгі сағат 2-де ұйықтамаса, бұл уақыт өте келе депрессияға және "өмірдің дәмін" жоғалтуға әкелуі мүмкін. Мұның бәрі дәл осы уақытта біздің ұйқымызды реттейтін гормон-мелатонин шығарады. Яғни, егер оның жетіспеушілігі болса және түнгі өмір салтын ұстанатын адамдарда айтарлықтай кемшілік болса, ұйқысыздық, қорқыныш пайда болуы мүмкін, ал ұйқының өзі үстірт болады, оның барысында дененің ресурстары толтырылмайды. Ұйқысыз түннен кейін қалпына келтіру үшін бірнеше күн қажет екенін байқадыңыз ба? Енді әрі қарай жүреміз. Терең ұйқы кезінде біздің жүйке жүйеміз демалады, ми күн ішінде алынған ақпаратты өңдейді, сонымен қатар денеміздің барлық мүшелері мен жүйелері қалыпқа келеді. Егер сіз табиғи Биоритмді бұзсаңыз не болады? Сіз өзіңізді сау, белсенді өмір сүру және жас және сергек сезіну мүмкіндігінен айырасыз. Мелатонин, әдетте, біздің денемізде маңызды рөл атқарады, өйткені:

- Қалқанша безінің қызметін реттейді;
- Қартаю процесін тоқтатады;
- Қан қысымын, ми жасушаларының жұмысын.
- Уақыт белдеулерін өзгерту кезінде бейімделуге көмектеседі;
- Антиоксиданттық қасиеттері бар.

Зерттеу. Ғалымдар өлімге жол бермеу үшін экспериментті соңына дейін жеткізбеді, сондықтан олар эксперимент кезінде мидың қысқа мерзімді ұйқы сияқты үзілістерін жоққа шығара алмағандықтан, қанша адам ұйқысыз жасай алатындығы туралы нақты жауап бермеді. Бірінші күні адамдар апатияны сезінді, екінші күні олар шашыраңқы және агрессивті болды. Үшінші күні галлюцинациялар пайда болды, төртінші күні олар керемет шаршап, таусылды. Жақсы демалыссыз максималды кезең – 5 күн, содан кейін эксперименттер өлім қаупіне байланысты тоқтатылды, өйткені үшінші күні ми жасушалары өле бастайды.

Салдары. Егер адам аптасына кемінде үш рет уақытында ұйықтай алмаса, бұл ұйқысыздықтың болуын көрсетеді деп саналады. Егер ол 6 сағаттан аз ұйықтаса немесе үзілістермен, мысалы, ауысым режимі бар

жұмысқа байланысты болса, онда ұйқының созылмалы болмауы (хронический недосып) дамуы мүмкін. Бұл жағдай адам екі күн ұйықтамаса, агрессивтілікке тең келеді. Сіз адам қанша ұйықтауы керек екенін білесіз бе? Орташа алғанда, 6-дан 8 сағатқа дейін. *Сонымен, ұйқы режимін сақтамау салдары:*

- Иммунитет төмендейді.
- Стресске төзімділік нашарлайды.
- Онкология қаупі артып келеді.
- Метаболизм бұзылады.
- Қант диабеті сияқты аурудың пайда болу ықтималдығы бар.
- Инсульт немесе жүрек ұстамасы қаупі едәуір артады.
- Психикаға және депрессияның дамуына әсер етеді.
- Адам мерзімінен бұрын қартаяды.
- Кортизолдың жоғарылауына байланысты стресс гормоны мен ми жасушаларының жаңаруы тоқтатылады.

Ұсынымдар. Егер сізде ұйқысыздық немесе ұйқының болмауы бар екенін байқасаңыз, сіз ұйықтайтын таблеткаларды өзіңіз қабылдауға болмайды. Сіз тек өзіңізге зиян келтіресіз немесе тәуелді боласыз, содан кейін дозаны үнемі арттырып отыруыңыз керек, өйткені таблеткасыз өздігінен ұйықтап кету мүлдем мүмкінболмайды. Сондықтан сіз сауатты және қауіпсіз емдеуді тағайындайтын маманға міндетті түрде көрінуіңіз керек. Егер бұл орын алса және түннің бір бөлігін демалуға мүмкіндігіңіз болмаса, күндіз кем дегенде жарты сағат ұйықтауды ұмытпаңыз. Бұл кем дегенде біраз қуат береді және өнімділікті арттырады.

Қорытынды. Көріп отырғаныңыздай, ұйықтамау салдары денсаулыққа үлкен зиян келтіреді, сондықтан өзіңізді сынамаңыз және өзіңізді жақсы сезіну үшін қажет болғанша демалыңыз. Сізге сәттілік тілейміз және өзіңізді қорғаңыз!

Әдебиеттер тізімі:

1) *Физиология сна [электронный ресурс] http://psychiatry. narod.ru/dream.html*
2) *Вейн А.М. Патология мозга и структура ночного сна. Материалы симпоз. "Механизмы сна". - Л.: Наука, 2001.*
3) *Как улучшить сон [электронный ресурс] http://shkolazhizni.ru/archive/0/n-632/*
4) *Тхостов А.Ш., Рассказова Е.И. "Методы оценки субъективного качества сна и мыслей перед сном"., М., Методическое пособие, 2008 г.*
5) *Сны и здоровье человека [электронный ресурс] http://www.mariapugacheva.ru/casualpsy/dream/sni_zdorovie/*

UDC 811 Ramazanova Z.E. — KarU student (MEPh-51)
Scientific supervisor — PhD, Associate Professor of KarU, Kitibaeva A.K.

TABOOS IN KAZAKH LINGUOCULTURE (BASED ON "THE WAY OF ABAI" NOVEL)

In Kazakh linguistics "taboos" are called as "tyiym" (prohibitions). As stated by Kazakh specialist in Turkic philology A. Akhmetov, "tyiym" is "universal ethnographical, ethnocultural and ethnolinguistic categories reflected in a spiritual culture and language of nations appeared from omnifarious beliefs of humanity" [1, 9]. To identify features of taboos in Kazakh view, we examined the novel of M. Auezov "The Way of Abai" because it thoroughly represents Kazakh culture. The words of Kazakh scientist Q. Satbaev is proof of it: "The Way of Abai" is "a semi-centenial encyclopedia of Kazakh life" [2]. There are a plenty of taboos in the novel:

1.Bride or daughter-in-law is not allowed to call the relatives of her husband by their real name. Instead she gives them name describing this or that relative. For instance, jenge (sister-in-law) of Togzhan – wife of Asylbek – Qarashash calls her sister-in-law (Togzhan) "Bikesh" (lady). It describes Togzhan as a tender, beautiful girl, thus, Qarashash gives her such name not calling her real name. Abai's second wife Aigerim also does not address her husband's little brother, Ospan, by his real name: "Кенже! Түн қатып шыққансың ба?" (Kenzhe! Were you outside at mid-night?) [3, 96]. Here 'kenzhe' literally has the meaning of "the youngest child".

2.Disobeying the older generation is a total ban in Kazakh culture. For example, despite being in love with Togzhan, Abai obeys his father's decision to marry another girl, Dilda: "Ата-ананың әмірінде. Бар жүрек, бар қиялы Тоғжанмен туысып тұрса да, мынау тұсауға көнбеске шара жоқ" [4, 194] (It is under parents' control. Even if his heart and thoughts are connected with Togzhan, he is tied up with no choice). These words designate a status of parents as elder people. Another example of this taboo can be noticed in the conversation between Abai's grandmother Zere and father Qunanbai: "Зере мен Ұлжанға бала атаулының барлығы: «Қыстауға көшейік, тоңдық» деп, салмақ салған. Осымен Зере Құнанбайға ұрсып, еріксіз бүгін көшетін етті" [4, 76] (People require from Zere and Ulzhan: "We should move to qystau (wintering), it's cold". Thus, Zere scolding Qunanbai, forces him to move today). From given example, we highlight that no matter how tough, strict sultan Qunanbai is, he obeys his old mother Zere.

3.As most of Kazakh people are Muslims, it is paramount to respect Allah and praying related to Islam religion. For instance, despite of age ranges, status, race and other characteristics of a person, no one has rights to interrupt, stop namaz (praying): "Бірақ бұл – дауыс. Намаз сияқты бұзылмайтын жол-жора. Айтар сөз, тыйар тыйым, істер шара жоқ" [4, 167] (But this voice. It can't be interrupted like namaz. There is no other choice than shutting my mouth up). Also, when someone reads Quran no one must interrupt it: "Қаражаннан жоғары отырған

Айғыз бен Қалиқалар келінге: – Тоқта, құранмен таласпа! – десті” [3, 100] (Aigyz and Qaliqa say to daughter-in-law Qarazhan: –Stop, don’t interrupt Quran!).

4.Dishonering Kazakh traditions is considered as a disrespect towards ancestries. There are many customs before the wedding itself in Kazakh culture. In the novel, Abai does not want to follow this part of tradition. However, Zere directly says to Abai: “Ата-бабаң жолы осы! Барған елің сені кінәламайды. «Әкесі – күйеу, шешесі қалындық болмаған ба?» деп бізді мінейді” [4, 196] (That’s a long way from our ancestries! No one would judge you but us saying “Wasn’t his father husband, mother – wife?”) letting him know that she would not allow him to stop following tradition. The words “Wasn’t his father husband, mother – wife?” in terms of Zere indicates that Abai is not taught about marriage customs from his parents. In addition to it, from her words “бізді мінейді” (they would judge us) we found out that for Kazakhs the reputation in front of their relatives and other people is significant.

5.Another Islam-related taboo is disrespect towards deceased person/people. No matter how one hates or is offended at this person, Kazakh always shows respect to deceased person by “Құран бағыштау” (reading Quran for deceased). Here “reading Quran for deceased” is given as ‘ас’, ‘ас беру’ which literally mean “giving food”. So, Kazakhs sacrifice the cow or horse, or ram for deceased. Then, the relatives, friends and other people who know the deceased are invited to gather together at the same table, where Quran is read. After reading Quran, everyone reminisces benevolent, good deeds of deceased person and does dua “иманды болсын” at the end (wishing and asking all the best to deceased from God).

In conclusion, taboo is the prohibition or avoidance in any society of behavior believed to be harmful to its members in that it would cause them anxiety, embarrassment, or shame [5, 234]. Verbal taboos: disobeying parents, elder generation; prohibition to bride to address relatives of her husband by their real name. Non-verbal taboos: interruption of namaz and reading Quran; not following Kazakh traditions. Thematic taboos: speaking openly about “love”. The topic “love” is not spoken openly between husband and wives, parents. Therefore, Abai and Aigerim who are so in love with each other could not tell directly about their love, and consequently, both marry to another people.

References:

1. Ә.Ахметов. Түркі тілдеріндегі табу мен эфвемизмдер. Астана: Ғылым, 2015.- 202 б.

2. https://abaialemi.kz/post/view?id=1616

3. М.Әуезов. Абай жолы, 2-том. Алматы: Жеті Жарғы, 1997. -347 б.

4. М.Әуезов. Абай жолы, 1-том. Алматы: Жеті Жарғы, 1997. -308 б.

5. Wardhaugh, Ronald. (2000). An Introduction to Sociolinguistics (Third edition). Oxford: Blackwell Publishers Ltd.

ӘОЖ 159.9

Рымкулова Ж.Д. –ҚарТУ магистранты (тобы ЭЭМ-21-2)
Ғылыми жетекші – м.а. доцент, PhD Шорманбаева Д.Г.

ФИЛОСОФИЯНЫҢ ҚАЗІРГІ БІЛІМДЕГІ ОРНЫ

Философия барлық уақытта жалпы мен жекені, ұжым мен жекені, ғылыми мен қарапайымды байланыстыруға шақырылды. Философия әрқашан ғылымдар, мамандықтар, адамдар мен ұлттар арасында делдал қызметін атқарған және қазір де әрекет етеді. Философия бізге диалог құралын береді. Ежелгі Грециядағы философия дүние мен адам құрылымы туралы сұрақтардан және болмыс пен таным туралы сұрақтарға жауап іздеуден басталғанын білеміз. Диалог осы сұрақтарға жауап табудың түрі мен әдісі ретінде әрекет етті. Адамзат өмірінің тарихи жағдайларының өзгеруімен философияның өзі де, оның әдістері де өзгерді. Бірақ философтардың бізден шындықты жасыратын құпия пердені көтеруге деген ұмтылысы әрқашан тұрақты болды.

Қазіргі әлемде не өзгерді және бүгінгі философия не істеуге шақырылады? Жалпы әлемде және жеке адамның өмірінде орын алған барлық түбегейлі өзгерістерге қарамастан, Homosapienceдеп аталатын тірі тіршілік иесінің қажеттіліктері өзгеріссіз қалады: өзара түсіністік пен сүйіспеншілікке деген қажеттілік, қалаған нәрсеге қол жеткізу, болмыстың мәнін іздеу.Ал философия, бұрынғыдай, бұл сұрақтарға жауап беруге емес, ойлаушы адамға оларға тәуелсіз жауап беруге шексіз талпыныс құралдарын беруге тырысады.[1]

Сонша уақыт бұрын басталып, адамзатқа көп нәрсе әкелген дүниенің дамуы өз кезегінде жаңа мәселелердің туындауына және бұрын күтпеген сұрақтардың туындауына әкелді. Адамзат өркениетінің табиғатқа қатысты шектен тыс амбицияларының аяқталуы туралы мәселе өте өткір тұрды. Адамның қоршаған дүниені игеріп, иемдену қабілеті адамның өзіне қауіп төндіре бастайды. Дүние жүзіне осы қауіптер туралы алғашқылардың бірі болып философтар ескертті.

Жаһандық өзгерістер бүгінгі күні әрбір адамның өміріне әсер етті, олар бір ұрпақтың ішінде біздің өмірімізді түбегейлі өзгертті.Өркениеттің барлық игіліктеріне қол жеткізу әлдеқайда жеңілдеді және жалғыз кедергі - банкноттардың саны. Сонымен бірге адамдардың өзін және әлемді тануға ұмтылысы өзгеріссіз қалады.

Білім беру жүйесі мен университет адамдардың осы тілектерін қолдауға және мүмкіндігінше қанағаттандыруға шақырылады. Мұнда философиялық сипаттағы көптеген сұрақтар туындайды. Қазіргі білім мен философиялық білім қандай болуы керек? Білім беру процесінде мұғалімнің (философия оқытушысының) рөлі қандай? Қазіргі студентте білім беру процесінің субъектісі ретінде қандай құзыреттер (әдіс - жаңалықтар) қалыптасуы керек?

Осы сұрақтарға жауаптар философияның біздің өміріміздегі рөлі туралы ойлануға мәжбүр етеді. Философия тарихи жағдайларға байланысты әрқашан оқу үшін міндетті пән болды. Көптеген жылдар бойы ол оларды ағарту емес, бұлыңғырлау, ақыл-ой жаттықтырушысы ретінде әрекет етті. Бірақ саяси жағдайдың өзгеруімен философияның рөлі де өзгерді. Ағарту, міне, философияның жылдар бойы өзіне артқан міндетінің бірі және бірегейі. Ағарту, диалог сияқты, адам мен адам арасында ғана мүмкін, бірақ адам мен машина арасында емес. Мұны оқу бағдарламаларын алға қойған мақсатқа сәйкестендіруді мақсат еткен білім саласының қызметкерлері мүлде ұмытады.Сонымен қатар, нақты білім беру мақсаттары әрқашан орындала бермейді. Диалогтың болмауы сұрақтардың болмауына әкеліп соғады, нәтижесінде нақты психологиялық және жеке мәселелерге толы «бәрін түсіну» және «бәрін білу» жалған ұстанымына әкеледі.[1]

Біздің көзқарасымыз бойынша, жалпы қазіргі философияның және оның ішінде философтың рөлі: адамдар, топтар, мәдениеттер және тұтас елдер арасында диалог орнату болып табылады. Философ әртүрлі деңгейдегі коммуникацияларда делдал болуға шақырылады. Оған мүмкіндіктер мен біліктілік барлық философиялық білімдердің жиынтығымен де, оқу барысында алған кәсіби дағдыларымен де беріледі.

Философияның бұл рөлін философия факультетінің көптеген түлектерінің өмірбаяндары растайды,олар өздерінің тікелей мамандығы бойынша жұмыс істемесе де, билік элиталары мен шенеуніктер арасында, журналистік қауымдастық пен қарапайым адамдар арасында, бизнес пен тұтынушы мүдделері арасында диалогты жалғастырды және жалғастыруда.[2]

Біздің терең сеніміміз бойынша, философия өзін барлығына ұсынбауы керек, бірақ ол әрқашан оған ұмтылатындарды тартуға тырысуы керек.Адамның білімге деген ұмтылысы шексіз, оны уақытында тану және бағыттау маңызды.Философия, демек, білімге құштарлықты қолдауы және қанағаттандыруы, ағартушылықпен тынымсыз айналысуы және ең алуан түрлі қатысушылар арасында диалог орнатуы керек.Бұл міндеттерді орындау өз алдына мақсат емес, билік, ақша және немқұрайлылық үстемдігінің қазіргі әлемде зиялы үшін шын бірден-бір мүмкін нәрсе ретінде қарастырылуы керек.

Қолданылған әдебиеттер:

1. *Конанчук Д., Волков А. Эпоха «Гринфилда» вобразовании// Исследование SEDeC. Центр образовательных разработок Московской школы управления СКОЛКОВО (SEDeC). 2013, сентябрь. 50 с.*
2. *ДеСерто М. Изобретение повседневности. 1.Искусстводелать. СПб.: Изд-во Европейского университета в Санкт-Петербурге,2015. С.75.*

УДК 316.03 Рыспаев М. –студент КарТУ (гр.ПСК-18-2)
Научн. рук. – ст.преп. КарТУ Беркинбекова А.М.

ПРОЦЕССЫ АССИМИЛЯЦИИ В США НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Движение за гражданские права в XX веке привели к либерально-демократическим изменениям в американском обществе. Закон о гражданских правах и Акты нового иммиграционного законодательства, принятые в 60-х годах прошлого века, демонтировали устоявшиеся до этого времени институты ассимиляционной политики и миграционной избирательности. Все граждане вне зависимости от расы и этнической принадлежности были наделены одинаковыми правами и возможностями. Эти процессы сложили в стране новую социальную политику – мультикультурализм. Значительным шагом по упрочению этой политики можно считать последующее внедрение билингвальных программ обучения в школах, целью которых было сохранение языков представителей меньшинств и повышение академических способностей детей из этих групп. По имеющимся данным можно уяснить, что в США нет никакого министерства, регионального представительства, муниципального органа занимающегося реализацией политики мультикультурализма. Функцию «миротворца» в напряжённых и конфликтных отношениях между общинами выполняет всего лишь один орган – Служба по связям с общественностью, учреждённая законом 1964-го года при Министерстве юстиции. Кроме этого, количество билингвальных программ варьируется в зависимости от штата, а также половина штатов имеет законы «только на английском». Наконец, в США нет конституционного, законодательного или парламентского подтверждения политики мультикультурализма. Отсюда можно прийти к выводу, что в стране имеется социально-политический вакуум, который не заполняется законами и представительными органами политики мультикультурализма.

Одним из главных факторов ассимиляции в США является проводимая языковая политика в стране. Основными каналами, транслирующими языковое планирование, являются школа, СМИ и делопроизводство. Несмотря на внедрение двуязычных программ обучения с 90-х годов многие публичные и государственные школы вернулись к политике «только на английском». Также на федеральном уровне не имеется никаких центральных структур по таким программам, соответственно, эти программы не имеют общей политики, а это в свою очередь сохраняет их разрозненность. В этом и заключается одна из главных проблем билингвальных методик преподавания из-за чего они не могут предложить себя, как стабильную альтернативу одноязычному образованию во всех штатах. Среди перечисленных трансляторов языковой политики страны СМИ в США является наиболее демократическим. Существующая с 1969-ого года Корпорация общественного вещания определяет одним из своих целей поддержку программ, ориентированных на этнические меньшинства. Делопроизводство

в США остаётся чисто англоязычным. Это можно понять по тому, что более 90% всех американцев вне зависимости от их национальности согласны с тем, что владение английским имеет высокую важность. Проведённые исследования показывают, как владение английским влияет на перспективу по трудоустройству и занятости. К тому же английский находится в статусе официального языка в 36 штатах. Миграционные процессы тоже не остаются в стороне от культурно-политических споров внутри государства. Существует прямая зависимость между стремлением к гомогенизации в обществе и миграционным контролем страны. Жесткий миграционный контроль всегда во времени совпадал с ассимиляционными процессами. Это исходит из формулы самой ассимиляции, по которой одни группы легче ассимилируются чем другие. Послабление в миграционном контроле произошло на фоне демократических реформ в 60-х годах. Но уже в начале XXI-ого века прозвучали критические отзывы по этому поводу. Это происходило на фоне увеличивающейся латиноамериканской миграции, которая сложнее остальных этнических групп интегрируется в общество ввиду низкого уровня образования, низких социально-экономических возможностей и т.д. Такой Политический тренд, связанный с растущей мигрантофобией – главным образом, к мигрантам из стран Латинской Америки, на региональном уровне постепенно перешел из сферы политических дискуссий в поле законодательных инициатив. В противовес позиции федерального центра в лице Администрации Президента в ряде штатов были проведены массовые кампании против мигрантов и приняты законы, усиливающие репрессивные меры по отношению к нелегальным мигрантам и общий контроль за миграцией. В 2010 г. Парламентарии Аризоны приняли жесткий закон антимиграционной направленности (SB1070), наделяющий полицию штата правом останавливать любого человека для проверки его статуса в том случае, если у полицейского возникло подозрение, что «данный индивид является нелегальным иммигрантом». В 2011 г. аналогичные законы были приняты в штате Юта, Индиана, Джорджия, Алабама и Южная Каролина.

Список литературы:

1. *Mary C. Waters and Marica G. Pineau. The integration of immigrants into American society. Washington, DC: National Academy of Sciences, 2015.*
2. *https://www.diversityresources.com/multicultural-societies/*

ӘОЖ 37.035 Рыстанова М.С. - ҚарТУ студенті (ЦАФ-20-1тобы)
Ғылыми жетекші – г.ғ.м., ҚарТУ оқытушысы Аубакиров Е. Ж.

БІЛІМ АЛУШЫЛАРДЫҢ АДАМГЕРШІЛІК ТӘРБИЕСІ ЗАМАНАУИ БІЛІМ БЕРУ ТЕХНОЛОГИЯЛАРЫН ҚОЛДАНУ

Қазіргі заманғы жағдайында жастарды адамгершілік тәрбиелеу мәселесі ерекше өзекті болып отыр. Бірақ бұл ең күрделі және аз зерттелген білім алушының жеке басына әсер етумен байланысты құрылымдық элементтер (сезімдік-эмоционалдық, мотивациялық, құндылыққа бағдарланған, дүниетанымдық-мағыналық).

Адамгершілік мәселесін шешу қазіргі әлеуметтік-экономикалық жағдайда тәрбиелеу оңай емес, өйткені бұқаралық ақпарат құралдарының адамға теріс әсер етеді. Қоғамның қазіргі өмір сүру жағдайлары теріс факторлардың күшеюіне және олардың нәтижесі моральдық жас ұрпақтың едәуір бөлігінің ыдырауына әкеледі. Теріс процестер, біздің қоғамдағы терең дағдарыстың салдары жастармен тәрбие жұмыстарын жүргізуді қиындатады [1].

Психологиялық-педагогикалық ғылымда адамгершілік көптеген зерттеушілердің еңбектері жеке қасиеттерге арналған (Д. А. Бобков, М. А. Бондаренко, А. Е. Воробьева, А. Б. Купрейченко, Селезневой, И. С. Рыбиной, Я. И. Яковлева және т.б.). Көптеген авторлар тұлғаның мінездемесін бергенде моральды ең маңызды, негізгі екенін айтады. Адамгершілік-адамның өз нормаларын ішкі бағалауы, мінез-құлық және олардың іс-әрекеттері. Адамгершілік анықтау бойынша, И. С. Марьенко, "Ерікті қамтамасыз ететін жеке тұлғаның ажырамас жағы бар оның қолданыстағы ережелер мен мінез-құлық принциптерін сақтауы". Олар Отанға, қоғамға, ұжымға және жеке адамдарға, өзіне қатысты өрнек табады [3].

Зерттеу барысында Л. А. Григорович және т. б. «Марцинковская мораль» мұндай қасиеттерді қамтитын жеке сипаттама ретінде анықтайды. Олар: мейірімділік, әдептілік, адалдық, шыншылдық, әділеттілік, тәртіптілік, кісілік еңбекқорлық сияқты қасиеттер,.

Блюмкин [2] құрылымдық-функционалдық және мазмұндық тәсілдер біріктіруге болатын 400-ден астам адамгершілік қасиеттерді сипаттайды

4 топқа:

1. Ұжымдық қасиеттер-ұжымдастыру, ынтымақтастық сезімі және камарадиялар, сана мен міндет сезімі, дамыған жауапкершілік сезімі жатады.

2. Гуманистік қасиеттер: адамгершілік, тектілік, адамдарға деген сенім, мейірімділік, сезімталдық, әдептілік, өзін-өзі бағалау, мақтаныш, қарапайымдылық.

Тәрбиені білім алушыларда адамды қоршаған әлемде көру қабілетін қалыптастыру, оны ең жоғары құндылық ретінде қарастыру, адамға жанашырлық таныту, жақсылыққа ықпал ету, материалдық және рухани құндылықтарды өндіру арқылы адамзатты адамгершілікті мақсатты деп

санауға болады. Мұнда оқу орнының тәрбиелік ортасы үлкен рөл атқарады. Міндеттерді шешу үшін білім беру мекемесінде адамгершілік тәрбие оқу пәндері, ең алдымен әлеуметтік-гуманитарлық цикл, жүйе арқылы жұмыс істеу іс-шаралар, сыныптан тыс тақырыптық іс-шаралар, әр түрлі педагогтардың, білім алушылардың және әлеуметтік институттар өкілдерінің өзара іс-қимылы жүргізіледі.

Адамгершілік тәрбие құралдары: оқыту; үлгілі мұғалімдер; сендіру; оқушылармен шебер қарым-қатынас (педагогикалық әдептілік); шаралар ескерту; көтермелеу және жазалау. Білім алушыларды адамгершілік тәрбиелеудің негізгі қағидаттарының бірі кешенділік принципі. Бұл өскелең ұрпақтың адамгершілігін қалыптастыру дегенді білдіреді. Тәрбие беру үш деңгейде жүзеге асырылуы керек: 1)Танымдық: ол мыналарды қамтиды: жалпы гуманистік нормалардың, принциптердің және талаптардың білімі мен түсінігін қалыптастыру. парыз, жауапкершілік, Ар-намыс, жақсылық, әділеттілік, ар-ождан және т. б. сияқтылар жатады. 2)Этика: эмоционалды-бағалау-анықтау қабілетін қалыптастыру, эмпатия, рефлексия, күрделілік, барабар өзін-өзі бағалау; мінез-құлық-жағдайды позициядан объективті бағалау дағдыларын игеру; моральдық принциптерді бұзуға ымырасыздық күнделікті жағдайлар, әрекеттер мен мінез-құлықтың жоғары моральдық мотивациясын қамтамасыз ету кіреді.

Оқушылардың рухани-адамгершілік тәрбиесі адамгершілік сезімдерін дамыту және дағдылар мен әдеттерді дамыту моральдық мінез-құлықты, моральдық сананы мақсатты қалыптастыру ретінде анықталады,. Адамға рухани-адамгершілік қасиеттерді қалыптастыру мақсатында ғалымдар бірнеше мың жыл оқыған. Осы уақыт ішінде мораль ұғымы және адамның моральдық мінез-құлқы аз қалыптасты. Рухани-адамгершілік қалыптасудағы жұмыстың педагогикалық мәні, білім алушының жеке басы-оған көмектесу, қарапайым мінез-құлық дағдыларынан жоғары деңгейге өту, шешім қабылдау тәуелсіздігі мен моральдық таңдау. Рухани қалыптасудағы осы қызмет түрінің жетістігі - білім алушының адамгершілік қасиеттері мұғалімнің түрлі қолданатын әдістеріне, сауаттылығына және эмоционалдық мінездемесіне байланысты.

Пайдаланған әдебиттер тізімі:

1. Абуталипова Л.Н., Гришанова И.А. О духовности, нравственности, патриотизме // Университетская библиотека : через традиции - к инновациям. - Казань : КГТУ, 2007. - С. 188-190.

2. Блюмкин В.А. Нравственное воспитание : Философско-этические основы. - Воронеж : Изд-во Воронеж. ун-та, 2011. – 141с.

3. Григорович Л.А., Марцинковская Т.Д. Педагогика и психология. - М.: Гардарики, 2013. – 480с.

УДК 769.011.1 Савриев М.С. – студент КарТУ (гр. НД-20-3)
Абдирикамов А.Н. - студент КарТУ (гр. НД-20-3)
Науч. рук. - к.п.н. КарТУ Головин И.Л.

ВОЗНИКНОВЕНИЕ ТРАВМ ПРИ ЗАНЯТИИ ФИЗИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРОЙ И ИХ ПРОФИКЛАКТИКА

Физическая культура и здоровье часто используют как синонимы. Ведя здоровый образ жизни, и для поддержания формы люди занимаются спортом. Но не нужно забывать, что организация физической нагрузки должна быть правильно организована, во избежание травм различной тяжести.

Спортивная травма – это повреждение мягких тканей, обычно мышечных или соединительных, возникающее при выполнении физических упражнений. Самыми распространенными травмами среди людей, занимающихся спортом, являются ушибы, растяжение связок и травма сгибательного аппарата коленного сустава.

Наиболее частой травмой является повреждение коленного сустава, которое составляет 50% от всех спортивных травм. На втором месте травмы или хронические заболевания голеностопного сустава, которые встречаются у 10% спортсменов. С такой же частотой спортсмены получают травмы поясничного и грудного отделов позвоночника. В 6% встречается травматическая патология голени и стопы. На травмы области бедра, плечевого сустава и кисти приходится 5%, а области локтевого сустава 3,5%. При занятиях физической культурой 35-40% случаев травм связаны с ушибами на уроках: баскетболом, волейболом, футболом, легкой атлетикой. Наиболее часто ученики получают травмы на занятиях гимнастикой. Соответственно на подобных занятиях учитель должен быть наиболее сконцентрирован, а учащиеся максимально послушны и внимательны во избежание получения травм.

В зависимости от тяжести травмы делятся на тяжелые, легкие и средней степени тяжести. К тяжелым травмам относят травмы, которые вызывают резко выраженные нарушения здоровья и приводят к потере учебной и спортивной трудоспособности сроком свыше 30 дней. К травмам такого типа относятся

Легкие травмы – травмы, которые не вызывают значительных нарушений в организме и потере общей и спортивной работоспособности. К таким травмам относят ссадины, потертости, поверхностные раны, легкие ушибы. Травмы средней сложности тяжести – это травмы с выраженным изменением в организме, приводящие к спортивной нетрудоспособности от 10 до 30 дней.

Кроме того, выделяют еще микротравмы. К таким травмам относятся повреждения, полученные клетками тканей в результате однократного

воздействия, незначительно превышающего пределы физиологического сопротивления тканей и вызывающего нарушение их функций и структуры.

Организовывая процесс занятия физической культурой нужно учитывать ряд факторов, благодаря которым можно получить ту или иную травму. Причины возникновения травм можно условно разделить на внешние и внутренние. Внешние факторы в большей степени не зависят от самого занимающегося.

К внешним причинам относятся:

- недостатки в организации занятий со стороны преподавателя
- неблагоприятные метеорологические условия (при занятиях на улице)
- нарушение поведения занимающихся
- отсутствие должной квалификации преподавателя

К внутренним факторам, которые напрямую зависят от занимающегося, можно отнести:

- самочувствие (состояние переутомления)
- неправильная техника выполнения упражнений
- недостаточная физическая подготовленность для выполнения более сложных упражнений

Для предупреждения спортивного травматизма необходимо:

- знать причины возникновения спортивных травм при выполнении различного вида физических упражнений
- разработать меры по предупреждению спортивных травм
- правильно и профессионально организовывать занятие.

Кроме того частой причиной травматизма является падение. Такое зачастую возникает при несоблюдении правил безопасности.

К общим правилам профилактики спортивного травматизма относятся:

- внимательность и собранность
- соблюдение техники безопасности
- качественная разминка и разогрев мышц
- правильное выполнение техники движение
- расчет своих сил и возможностей организма
- профессионально подготовленный педагогический состав
- врачебный контроль.

Список литературы:

1. *https://ru.wikipedia.org/wiki/Спортивная_травма#:~:text=Спортивная%20травма%20—%20это%20повреждение%2C,занятий%20физическими%20упражнениями%20и%20спортом*
2. *https://artrombst.ru/profilaktika-travmatizma-v-sporte/*

УДК 329.78(574)

Савриев М.С.- студент КарТУ (НД-20-3)
Абдикаримов А.Н.- студент КарТУ (НД-20-3)
Научн.рук. - м.с.н., ст. преп. Ивлева Е.Н.

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ СТУДЕНЧЕСКОГО КЛУБА «SANALY URPAQ» В КарТУ им. АБЫЛКАСА САГИНОВА

В стенах нашего университета функционирует студенческий клуб «Sanaly Urpaq». Руководителями данного клуба являются Сейдинова М.А. и Жуматова Г.М. Миссией проекта «Sanaly Urpaq» на сегодняшний день является воспитание патриотичной и конкурентоспособной молодежи, проживающей в свободном от коррупции Казахстане.

Цели проекта: [1]

- Антикоррупционная культура;
- Открытое учебное заведение;
- Повышение качества образования через внедрение антикоррупционного механизма;
- Антикоррупционное законодательство в сфере образования;
- Информационная поддержка;
- Повышение антикоррупционной грамотности всех субъектов образования;
- Антикоррупционное поведение всех субъектов образования;
- Превращение студентов и преподавателей в руководителей антикоррупционной политики
- Увеличение доли населения, не приемлющего проявлений коррупции

Задачи: [2]

1. Повышение антикоррупционной грамотности всех субъектов сферы образования
2. Культивирование у субъектов сферы образования антикоррупционного поведения
3. Преобразование учащихся, студентов и преподавателей в проводников антикоррупционной политики

Пути решения. Создать условия, при которых организации образования будут заинтересованы в повышении академической культуры учащихся и студентов и, как её элемент, академической честности. В частности, предлагается создать независимый рейтинг вузов, колледжей и школ по обеспечению академической честности и внедрению антикоррупционных механизмов, который должен стать действенным инструментом в проведении организациями образования формализации и институционализации антикоррупционных процедур и мер по повышению академической этики, как учащихся, так и преподавательского состава.

Университет предоставляет все возможности для деятельности студенческого клуба «Sanaly Urpaq». Ежегодно, в университете проводятся ряд мероприятий, связанных с антикоррупционной культурой.

Одним из наиболее ярких является квест-марафон «AntiParaCraft». Квест проводится в рамках комплексной работы по формированию у обучающихся навыков антикоррупционного поведения, нетерпимости к проявлениям коррупции в образовательном процессе [3]. В ноябре 2021 года по инициативе нашего ВУЗа был проведен Республиканский слёт участников студенческого клуба «Sanaly Urpaq».

Гостями на этом слёте выступили: руководитель республиканского проектного офиса «Sanaly Urpaq»- Токушев К.А.; КазНУ им Аль-Фараби; Университет им. Жубанова; КарИУ; КарМУ.

По итогам прошедшего слёта, были рассмотрены и рекомендованы предложения по повышению прозрачности и открытости высших учебных заведений, принимавших участие в слёте, усилении агитационных мероприятий, направленных на формирование антикоррупционной культуры, привлечения большего количества студентов в ряды членов клуба. 19 ноября 2021 года прошла акция «Нет коррупции!" акция прошла. Акция была организована в рамках плана работы студенческого клуба «Sanaly Urpaq» и еще раз доказала важность проводимых мероприятий. В целях формирования антикоррупционного мировоззрения среди молодежи собрались активисты карту. Основная цель акции-предупреждение коррупции, формирование антикоррупционной культуры, принципа «нулевой терпимости» ко всем видам правонарушений, вовлечение молодежи в дело противодействия коррупции, проявление активной гражданской позиции.

+ деятельности клуба «Sanaly Urpaq»:

- Повышение качества образования
- Повышение антикоррупционной грамотности
- Противодействие коррупции в стенах учебного заведения
- Развитие конкурентоспособной молодежи

- деятельности клуба «Sanaly Urpaq»:

- Взгляд студентов на данную проблему
- Низкая активность деятельности клуба

Подводя итоги, можем сказать, что деятельность клуба «Sanaly Urpaq» очень актуальна в нынешнее время. Ведь воспитание добросовестной и конкурентоспособной молодежи – это огромный вклад в будущее развитие нашей Родины.

Список использованных источников

1. *https://sanalyurpaq.kz/ustav/ [7.03.2022]*
2. *https://sanalyurpaq.kz/antikorrupcionnaya-kultura/ [09.03.2022]*
3. *https://www.kstu.kz/respublikanskij-slyot-uchastnikov-studencheskogo-kluba-sanaly-urpak/ [8.03.2022]*

УДК 178

Савриев М.С.- студент КарТУ (НД-20-3)
Абдикаримов А.Н. - студент КарТУ (НД-20-3)
Научн.рук - преп. КарТУ Муканова А.К.

СТАНОВЛЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ МОЛОДЕЖИ

Будущее за трезвыми и нравственными людьми, а будущее любого народа – это, прежде всего, его дети и молодежь. Поэтому акцент трезвеннической и просветительской деятельности в массовом аспекте должен, так или иначе, ориентироваться прежде всего на подрастающее поколение. В этой статье мы хотели бы обратить внимание читателя на одну схему под названием «Кривая нравственности современной молодежи». Схема достаточно условна, но позволяет получить наглядное и наглядное представление об основных факторах, влияющих на нравственность подрастающих поколений.

Согласно анализу основных сфер массовой «культуры», которые нас окружают, проведенному в рамках проекта «Что есть добро»: современная музыка, телевидение, кинематограф и т. д., внутренняя алгоритмика этого доминирующего информационного потока чрезвычайно разрушительна, а сводится, в сущности, к завуалированной пропаганде различных пороков и воспитанию слабой безвольной раздробленной личности, ориентированной на удовлетворение ее инстинктов. Но так как большая часть общества еще не осознает этого влияния, и тем более не имеет понимания управляемости формирующихся тенденций в этой сфере, то и меры защиты от такой информационной агрессии не принимаются. В результате дети, вступая во взрослую жизнь, постепенно впитывают всю эту деструктивную алгоритмику

через многочисленные яркие и привлекательные экранные образы и начинают реализовывать их в своем поведении. На графике хорошо видно, как это отражается на их жизни.

Современному типичному подростку не позавидуешь: чаще всего на подсознательных уровнях в ее голове идет постоянная война между теми ценностями и идеалами, которые заложили в нее родители в семье, и теми жизненными целями, которые формируются под неосознанным для нее воздействием окружающей информационной среды. Чаще всего это выражается в нелогичном неадекватном поведении, в том, что человек не знает, чего хочет, не может контролировать свои эмоции, ведет себя половинчато и так далее. К сожалению, школа в этой ситуации не помощник, так как педагогический аспект практически исключен из современной образовательной системы, к тому же учителям зачастую сложно выдерживать яркие и заманчивые образы виртуального мира.

Во всех этих процессах отдельной графой является тема лишения трезвости. И в этом аспекте, к сожалению, большинство родителей, наряду с главными героями практически всех фильмов, показывают детям дурной пример, сами помогая им сделать этот неверный выбор. И если такие вещи целенаправленно снимаются в кино, то родители чаще просто не осознают последствий своих действий. В нравственном аспекте алкоголь, табак и другие наркотики для подростка служат некой триггерной точкой, помогая насиловать совесть и все то созидательное, что было воспитано в семье, и пойти на полевку.

Насколько действительна та дыра, которую показывает график, в которой статистически вероятно находится очень много подростков, и смогут ли они выбраться из нее, вернуться к нормальной жизни, создать свою крепкую семью, избавиться от двойной морали? норм, формирующихся в период взросления, зависит от многих факторов и, в первую очередь, от воли самих ребят.

Однако можно с уверенностью сказать, что сознательная трезвость и ее популяризация служат одним из основных элементов защиты от проявленной информационной агрессии, как для отдельной личности, так и для всего общества. При этом формируется навык распознавания технологии опьянения. Осознание этой внешней информационной агрессии даже в составе отдельно взятого аспекта является хорошей основой для развития критического мышления, необходимого для различения других деструктивных программ, вынесенных за сферу современной массовой культуры в целом.

Список литературы

1. *https://multiurok.ru/files/nravstviennyie-probliemy-sovriemiennoi-molodiezhi.html*
2. *https://scienceforum.ru/2019/article/2018016279*

UDC 81.13

Sagitov A.S – student of KTU (group VT-21-2)
Research supervisor - Master of Pedagogical Sciences, Isina.N.T

JUSTIFYING THE EFFECTIVENESS OF USING FILM MATERIALS IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Why is English so important? Every fifth person in the world speaks or at least understands English. There are 400 million native speakers of this language on the planet, and English is the official or one of the main languages of communication in more than 50 countries. While Chinese, Spanish, French, Russian and German also boast a large number of native speakers, and the importance of these languages has increased in recent decades, there is a good reason to learn English.

Another important reason to study English is that it increases the chances of getting a good job in a multinational company or starting working abroad. English is the language of business, which is why it is so important that employees can speak English when communicating with colleagues from other countries and foreign clients. In English, you will be able to explain yourself faster without fear of being misunderstood, order food at a restaurant without help, explain to a taxi driver where to take you, as well as make acquaintances with tourists from different countries and get deeper into the culture of the visited country.

In short, learning English opens up new opportunities. And the best way to learn English is through movies.

Watching movies is an incredible way to learn English. You will be able to find out how your favorite actors actually talk, hear their unique intonations. Most likely, many films will open in a new way and you will want to review all your favorite films and TV series - now without translation.

If you like to watch movies, you can successfully use your hobby to develop your general skills of listening to a foreign language speech and expand your vocabulary. First of all, it is worth noting that watching a movie in the original language is always a clear advantage - the intonation, pauses, timbre and sound of the characters' voices are all authentic and exactly as it was conceived by the authors of the movie. Moreover, you do not depend on the interpretation of the translator, which, unfortunately, does not always convey with sufficient accuracy the color and depth of the dialogues. For the reason that there are not many video materials available at the adapted level of the English language, it will be time-consuming and especially difficult for those who are just starting to learn the language to analyze in detail each episode of the authentic version of the film.

However, I would not dissuade anyone from watching foreign films in the original language. Even more, in our opinion, this activity should be considered as leisure, not training, that is, avoid translation and any subtitles, whether in Russian or English. With subtitles, we will develop our rapid reading, spend huge efforts on comprehension, often miss the key ideas of scenes, and as a result, then lose interest

in such activities. In addition, all because, on a subconscious, unconscious level, watching a movie will mean work. Therefore, you should not press pause to find out what the word was and what it means – do not turn the pleasure of watching a movie into work. Let some films remain a rest and leisure. Movies are not like books – they offer a visual part of the story. It is thanks to this part that we can often guess the meaning of many words and expressions, judging by the intonation and actions of the characters accompanying these statements and dialogues. In addition, films are interesting and often affect the emotional side of a person, which in turn provides a good basis for memorization.

People choose to learn new languages for a variety of reasons. Many learn a new language for occupational reasons. Many jobs have bilingualism as a requirement or increase salary for bilingual employees. They may do it as a hobby, to travel to foreign countries, or to connect with friends online. However, the most common motivator for learning a language is to communicate and build relationships with others. That is why it is very profitable to learn English from films. The student tries to reproduce the manner of speech and communication from the film in reality.

Since English, like any other language, cannot be studied in isolation from the world and culture of the peoples speaking this language, the material of the film should primarily include vocabulary with national-cultural semantics – realities that are inherent only to these people. Lexical features reflect differences between physical objects or characteristics characteristic of different cultures. They indicate differences in activities and types of behavior; where they are the result of differences existing between the institutions and realities of these countries, and, finally, where they reflect certain cultural ideas, stereotypes, processes, value orientations that distinguish the life of one country from another.

In general, by statistics more and more people are learning and becoming fluent in English. Language barriers are breaking down. All the sciences and businesses of the world communicate through English**.** There is anything special about the English language itself, it is just that it is the language that unites all cultures. English is the language that connects all people, by ignoring it, is possible to create a barrier with the rest of the world.

Bibliography
1. https://lifehacker.ru/puzzle-english-benefits/
2. https://www.busuu.com/ru/languages/reasons-to-learn-english
3. https://yourbrain.health/how-learning-a-new-language-affects-your-brain/
4. https://reallifeglobal.com/how-learning-english-will-change-your-life/

ӘОЖ 82.02 Сағынтай Е.Е. ҚарТУ студенті (ОП-20-1с)
Сағынтай А.Б. ҚарТУ студенті (ФИТ-19-1)
Ғыл.жетекші – ҚарТУ аға оқытушысы Байпелова Г.С.

АХМЕТ БАЙТҰРСЫНОВТЫҢ ТІЛ МҰРАСЫ

Жиырмасыншы ғасырдың басында жарық көрген ғылыми еңбегінде: «Тіл – әрбір адамның адамдық белгісінің зоры, жұмсайтын қаруының бірі. Біздің қазіргі заманымыз – жазу, сызу заманы, жазу мен сөйлесу ауызбен сөйлесуден артық дәрежеге жеткен заман»-деп жазды реформатор-ғалым Ахмет Байтұрсынов. Ахаң қазақ әліпбиін түзеп, түрлендірудің, ана тілінде оқулық кітаптарды жазудың мәні зор екенін ғасыр басында қоғами ахуалмен байланыстыра отырып, аса жауапты жұмысты қолға алған болатын. Араб жазуы негізіндегі реформаланған қазақ әліпбиінің өз кезінде қазақ халқының мәдени дүниесінде зор серпілістер әкелгенін, қалың көпшілікті жаппай сауаттандыру ісіне, жазба дүниелердің дамуына, кітап-баспа жұмысының жандануына ықпал еткені туралы замандастары жарыса сөз арнап жаза бастаған еді. Қазақтай өз ұлтымыздың зиялылары ішінен қалам тербегендердің алғашқылары болып – Дулатов Міржақып, Сейфуллин Сәкен, Омаров Е., Шонанұлы Т. және Мұхтар Әуезов т.б. болған. Дара тұлғаның ұшан-теңіз атқарған жұмыстары ғасыр басында-ақ айрықша аталып, жоғары бағасын алды.

Жиырмасыншы ғасыр басындағы қазақ елінің ұлттық ғылымында жүргізілген жұмыстардың бір саласы – оқулықтарды құрастырып, жазып шығу болғаны белгілі. Осы тұста біздің елімізде жаңадан ашылып жатқан жоғары оқу орындарын есептемегенде, мектеп оқулықтарының өзі де жоқтың қасы болатын. Қазақ әдебиеті мен қазақ тіл білімінде сан салалы зерттеу жұмыстарын жүргізумен бірге, түрлі оқулықтар жасаудың да қажеттілігі сезіліп, маңызды мәселе ретінде алға қойылған тұста – Ахмет Байтұрсынов оқулықтар құрастырып жазу мәселесіне өте жауапкершілікпен ұлт мүддесі тұрғысынан қараған. Патша заманында қазақ халқының қажетін өтеген кирилл таңбасындағы қазақ алфавитіне мойынсұнбаған, төтеден жол іздеген. Қазақ халқының төл, ана тілін таза табиғи қалпында сақтау үшін қандай таңбаны «әліпби» етіп алу керектігіне зор мән берген.

Ахмет Байтұрсынов қазақ халқының ұлт жазуының таңбасын алуда аса сақтықпен «қазақ ұлтының болмысын жоғалтпайтын, дыбыстық ерекшеліктерін бере алатын араб графикасын таңдап алды. Осымен қатар, ежелден келе жатқан қадим жазуындағы дала ғұламаларының зерттемелерін де негізге алды. Қазақ филологиясы ғылымында ғалым-реформатор, қазақ тілі мен әдебиетінің негізін салушы А.Байтұрсынов туралы тіл саласында бірнеше зерттеу еңбектер жазылып, ғылым диссертациялары сәтті қорғалды.

Өткен ғасырдың бір мың тоғыз жүз тоқсан бірінші жылы Өмірзақ Айтбаев «Қоғамдық ғылымдар терминологиялық лексикасының қазақ тілінде қалыптасуы мен дамуы» бір мың тоғыз жүз тоқсан бірінші жылы

Н.Машқанова «Ахмет Байтұрсынұлы – қазақ жазуының реформаторы», бір мың тоғыз жүз тоқсан бесінші жылы А.Қыдыршаев «Ахмет Байтұрсынұлының әдістемелік мұрасы», екі мың бесінші жылы Қ.Ибраймов «Ахмет Байтұрсынұлының еңбектеріндегі терминология және стилистика мәселелері» атты кандидаттық зерттеу жұмыстарын жазып, қорғады. Филолог мамандар өз еңбектерінде тіл саласындағы ғалым жүйелеген категорияларды бүгінгі таныммен байланыстыра қарастыра зерттеді. Біз жоғарыда атап өткен зерттеуші ғалымдар А.Байтұрсынұлының айшықтары мен тұжырымдамаларын қазақ тіл білімінің бастауы деп таныды.

Әдебиеттер тізімі:
1.Байтұрсынов А. Шығармалары. -Алматы 2012
2.Қазақ әдебиеті – энциклопедия. -Алматы , «Білім»2005

ӘОЖ 159.9:316.77

Садырбайқызы Н. – ҚарУ студенті
(ПиМО21-1к тобы)
Ғылыми жетекшісі – докторант,
аға оқытушы ҚарУ Кусайнова М.А.

ВЕРБАЛДЫ ЕМЕС ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТЫҢ АДАМ ӨМІРІНДЕГІ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Қазіргі қоғамның әлеуметтік, экономикалық, саяси, мәдени, рухани өміріндегі өзгерістер моральдық құндылықтарды, соның ішінде қарым-қатынас мәдениеті мен адам деңгейін түбегейлі қайта қарастыруды талап етеді. Әсіресе, әлемдік деңгейдегі қарым-қатынас проблемаларының шиеленісуі жағдайында адамның адамға деген көзқарасын ізгілендіру және жоғары мәдениет деңгейін арттыру қажеттілігі айқындала түсуде.

Адамдар бір-бірімен өздерінің немесе басқалардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін байланысады. Бұл ауызша, сондай-ақ ауызша емес қарым-қатынас. Осыған сүйене отырып, қарым-қатынас адам өміріндегі маңызды аспектілердің бірі болып табылады.

Қарым-қатынастың адам өміріндегі психологиялық маңыздылығы туралы қазақстандық ғалымдар Х.Т. Шерьязданова, С.М. Жақыпов, Н.Т.Тоқсанбаева, С. Елеусізова, Ф. Ш. Оразбаева, А.М. Құдиярова, сонымен қатар шетел ғалымдары Г. М. Андреева, В. А. Горянин, Е. Е. Смирнова, А. Пиз, Ф. А. Кузин, В.П. Шейнов, В.Ю.Дорошенко, Л.И. Зотова, Н.А. Нартов, Л.Гласс, В.П. Енгалычев және т.б. еңбектері арналған.

Адамдар арасындағы қатынас екі негізгі қарым-қатынас каналымен жүзеге асырылады. Олар: вербалды және вербалды емес.

Ауызша қарым-қатынас тіл, сөйлеу арқылы жүзеге асырылады. Тіл-бұл сөздер жүйесі, сөздерді дұрыс құрастыру, ойды сөзбен толық жеткізу, дыбыстың анықтығы, интонация, сөздер. Тілдік дыбыстық құбылыс-сөздің қарқыны, дауыс ырғағы, ырғақ, тембр, дикция.

Вербалды емес қарым-қатынас - «дене тілі», «ым-ишара тілі» деген ұғымдармен байланысты. Бұл қарым-қатынас құралына – поза, ым-ишара, мимика, визуалды қатынас, тұлға аралық дистанция.

Вербалды емес қарым-қатынас ерекшеліктеріне байланысты зерттеулерді шетелдік ғалымдардың, атап айтсақ, Пол Экман, Аллан Пиз, Барбара Пиз, Роджер Акстел, Альбер Мерабян, Альберт Шефлен, В.Б. Шапарь, Э. Холл, Д. Ньюренберг, Г. Калеро, С. Данкелл, А. Штангль, Карстен Нимиц, А.Л. Ярбус, т.б. еңбектерінен көруге болады[1].

А.А. Леонтьев өз жұмысында: «Қарым-қатынас-білім мен мәдениеттің құрамдас бөлігі, оның ажырамас бөлігі, басқа адамдармен тәрбие мен қарым-қатынастың ерекше тәсілі ретінде» адам өміріндегі қарым-қатынас процесінің ерекше маңыздылығын ғана емес, сонымен бірге өзінің анықтамасын да көрсетті [2].

Вербалды емес қарым-қатынастың ерекшеліктерін білу әңгімелесушіні жақсырақ білуге ғана емес, сонымен қатар айтылған сөздің басқа адамдарға қалай әсер еткенін алдын-ала көруге, яғни қажетті нәтижеге жету үшін мінез-құлық пен мінез-құлықты өзгерту қажеттілігі туралы білуге мүмкіндік береді [3].

Адамдар арасындағы қарым-қатынастың қалыптасуы, әдетте, олар бір-бірін қабылдай, түсіне және бағалай алатындығымен байланысты, яғни, қарым-қатынас нәтижесінде бір адам екіншісінің бейнесі туралы түсінік қалыптастырады. Екінші өмір адамның жеке басының болады анықтау арқылы оның сырт келбеті, фонетикалық және мінез-құлқы. Ал психологиялық сурет әр адамның қажеттілігінде, әртүрлі өмірлік жағдайлардағы іс-әрекеттердің мотивтерінде, кейіпкерлерінде, көңіл-күйлерінде және әрекеттерінде көрінеді.

Вербалды емес белгілерді ажырата білген жөн. Олар:

Біріншіден, сөздер арқылы біз тек нақты білімді айта аламыз, ал сөздердің сезімдерін жеткізу азаяды. Кейде біз: «Мен қалай жеткіземін...» біз сезімдеріміздің тереңдігі мен күрделілігін сипаттайтын сөздерді таба алмаймыз. Қалай болғанда да, кейбір сезімдер ауызша емес, вербалды емес жолмен беріледі [4].

Екіншіден, біз осы вербалды емес тілдерді (дене тілі) біле отырып, өзін-өзі ұстауды үйренеміз. Егер әңгімелесуші өзінің ашуын басқара алмаса, ол айқайлайды немесе орынсыз нәрсе жасайды. Вербалды емес арналар адамдардың біз туралы не ойлайтынын түсінуге мүмкіндік береді.

Сондай-ақ, вербалды емес сигналдар санасыз түрде көрінетінін ескеру қажет. Сондықтан, адамдардың сөздерді саралап, салмақтай отырып айтқанына қарамастан, көбіне жест, мимика, интонация, дауыс ырғағы шындықты көрсетеді. Осы вербалды емес қарым-қатынастың кез келген элементі айтылған сөзді растауға немесе күмәнмен қарауға жол ашады.

Адамның іргелі сұранысы бола отырып, қарым-қатынас тәуелсіз құндылыққа айналады, өйткені адам әрқашан басқа адамға мұқтаж. Ол үшін басқа адам, онымен қарым-қатынас, ортақ істі бірлесіп орындау, ізгілік маңызды. Тек қарым-қатынас процесінде және тек ол арқылы адамның мәні көрінеді [5]. Адам басқа адамдармен қарым-қатынассыз өз өмірін елестете алмайды, себебі оның өмірі бүкіл адамзаттың сақталуына тікелей байланысты.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Леонтьев А.А. Лекция как общение. – М.: (Общество «Знание»), 1974 – 39 с.

2. Горянина В.А. Психология общения: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений/-3 изд., стер. – Москва: Издательский центр Академия, 2005. -415 с.

3. Немов. Основы психологического консультирования: Учеб. для студ. педвузов. –Москва: Гуманист идз. центр ВЛАДОС, 2000. -528 с.

4. Аллан Пиз, Барбара Пиз. Язык телодвижений. Расширенная версия ; [пер. с англ. Т. Новиковой]. – Москва: Эксмо, 2009. – 464 с.: ил.

5. Елеусізова С. Қарым-қатынас психологиясы. –А.: Рауан. 1996. -64 б.

ӘОЖ. 341.462.2 Сакенова А. – ҚарТУ, ИТК студенті (КВТ-9/19-1тобы)
Сейтқалиева А. – ҚарТУ, ИТК студенті (КВТ-9/19-1тобы)
Ғылыми жетекші – п.ғ.м., оқытушы ҚарТУ Конурова Н.А.

МӘДЕНИ ҚҰНДЫЛЫҚТАРДЫҢ НЕГІЗІ – ТІЛ

Әлемдік өркениетке қосылу үшін кез-келген ұлт өзінің рухани құнды мәдениетін, тарихын, салт-дәстүрін басқа бір ұлтқа жеткізуге, түсіндіруге мүдделі. Осы тұрғыдан алатын болсақ, тілдің қоғамдағы мән-маңызынын ашыла түсуіне ұлт мәдениетінің тигізер әсері мол. Қазіргі заманда ұлт пен ұлыс бірлесе өмір сүріп отырған тұста, көп ұлтты мемлекет жағдайында өз халқыңды сүюмен бірге өзге халықты да құрметтеу, тілін қастерлеу, бүгінгі қоғамдағы гуманизмдік қағиданың басты өлшемінің бір көрінісі болып табылады. Тіл – қоғам дамуында адамдардың бір-бірімен қарым-қатынас жасауында маңызды рөл атқарады.

Халықтың жаны да, қасиет болмысының көрінісі де оның тілінде екенін ескерсек, сол тілі арқылы ғана әр ұлттың өзіндік ерекшеліктері айшықталып отырады. Бай мұрамыз бен тарихымыз, ғасырдан – ғасырға мирас болған салт-дәстүріміз, дініміз бен тіліміз, басқа да құнды жәдігерлеріміз, ұрпақтан – ұрпаққа тіл арқылы жетіп, жалғасын тауып келе жатқаны баршамызға аян. Егер өзгенің тілін білсек, сол халықтың бай құнды, жауһарларымен жан дүниемізді байытқан болар едік. Халқымыз бабадан қалған өсиетін, атадан алған тағылымын перзентіне дарытуға тырысқан. «Ұяда не көрсең, ұшқанда соны ілерсің» деген халық даналығындағы терең мағыналы ұлы ойдың астарында текті тәрбиенің ізі жатқандығын ұғыну кейінгі жас ұрпақ үшін қымбат дүние. Ұрпақтар сабақтастығы мен бірлігі дегенде біз өткен мен бүгінге саралай тарихқа көз жібереміз. Кейде тілді қатынас құралы ғана деп қарап, оның жалпы ұрпақ, адам тәрбиесіндегі өлшеусіз зор орнын шатастырып алып жатамыз. Өйткені, тілсіз тірлік жоқ. «Тәрбие басы-тіл» деп М. Қашқари еңбектерінде ерте ғасырларда жазып кетсе, өткен ғасырда қазақтың Ұлы ақыны Абайды бүкіл әлемге танытқан М.О. Әуезов «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» деп қалың жұртқа ортақ өшпес ой тастады емеспе. Тіл арқылы ұлт мәдениетін, ұлт мәдениеті арқылы ұрпақ тәрбиесіне көңіл бөлуге үндейді. Осыны ескере келе, тіліміз бен тарихымыздың, мәдениетіміздің тамыры тереңнен бастау алатынын айтпасақта ұғынамыз. Тіл – ұлт болып ұйып, ел болудың бірден – бір кепілі. Тіл әр ұлттың негізгі қасиетті белгісі. Тіл - халықтың қымбат қазынасы, халықтың рухани байлығы, ұлттың салт - дәстүрі, әдет-ғұрпы, мәдениеті. Халқын сүйген адам ана тілін де сүйеді, құрметтейді, себебі: халық - тілімен халық. Қазіргі уақытта тілді оқытуда мәдениет тұрғысынан да қарастыруды қажет етеді. Бұл орайда қазақ халқының бай мұрасынын біршама үлгілеріне жүгіне отырып, ұлт мәдениетінің қалыптасуын кейінгі ұрпақ санасына сіңіре білетіндей деңгейдегі жұмыстардың жүргізілуіне көңіл бөлу керек. Осы орайда «тілді мәдениет арқылы таны» демекші, тұтастай ұлттың тілі мен мәдениетін

меңгеру үшін алдымен сол халықтың тарихына, ұлттық салт-дәстүріне терең көз жіберіп, саралап алуды қажет етеді. Тілдерді дамыту мен қолдану аясында әзірленген мемлекеттік бағдарламада соңғы кезде тілдің әлеуметтік – коммуникативтік қызметін кеңейту мен нығайту мақсатында қол жеткізуге байланысты өз кезегінде көптеген міндеттерді шешудегі талаптар жолға қойылған. Онда: түрлі этникалық қауымдастықтар өздерінің мәдени орталықтарында тілдерін, мәдениеттерін насихаттап, қолданылуларына жағдай жасау туралы, сондай-ақ, әр бір халық тілін қорғап, қастерлеп, ұлтының өсіп жетіліп, тарих, мәдениет, әдебиетінің өзіндік құндылықтарын келешек ұрпағының еншісіне табыстап қалдыру - әрбір ұлт жанды азаматтың борышы деп саналатынын атап көрсеткен. Мемлекетімізде кейінгі жылдары арнайы жасалған мәдени мұра мен тарихи бай мәдениетімізді дәріптеуде, кейінгі ұрпаққа ата-баба дәстүрін насихаттау барысында жүргізіліп жатқан жұмыстар осының айғағы. Еліміз жаһандану кезеңінде барлық әлемге тәуелсіздікті ту етіп, достықты ұран қылып, татулықты үлгі ретінде қалыптастыра көрсете білді. Бұл тарихта болған талай оқиғалардың бүгінгі күндегі қол жеткізген нәтижесі. Осы тұста халықтың, ұлттың мәдениетін, тарихын, тілін сақтауда, құрметтеп, қалыптастыруда ұлт тұтастығын берік ұстауда, өзара келісім жүргізуде тілдің қатынас құралы ретінде мүмкіндігі зор. Бұл бір жағынан ұлт мәдениетін тануда, халықтың тіліне, тіл арқылы оның салт-дәстүрімен танысып, бай мұрасы мен тарихына көз жеткізуге бірден-бір себеп болып табылады. Сол арқылы тұтастай ұлттың құрылымдық тарихи шежіресінің неден, қайдан бастау алатынын пайымдай келе, тілдің ашылмас құпияның кілті екенін дәлелдейді.

Мемлекетімізде әр түрлі ұлт өкілдері тұратындықтан, кейінгі кезде ұлтаралық татулық пен конфессияаралық келісім деген сөздер тілімізде жиі ұшырасады. Себебі, ұлтаралық татулықтың негізгі тірегі мемлекет ішіндегі немесе ұлттар арасындағы өзара түсіністік пен бірлікті нығайту болса, ал, түсіністік пен бірлікті дұрыс қастерлей білетін ел, өз халқының мәдениетін, тілін қашанда жоғары бағалай біледі, татулықты, достықты сақтай біледі. Тіл, ұлт, мәдениет деген ұғымдар қашанда бір-бірін толықтырып, тұратын құбылыс. Мысалы, *тілсіз-ұлт, ұлтсыз-мәдениет, мәдениетсіз-ұлтта, тілде* болмайтынын ескерсек, *тіл мәдениеті, ұлт мәдениеті, ұлт мәдениеттің болмысы* секілді тіркестер бүгінгі қоғамда рух пен ақыл, ой мен сананың жедел қалыптасып дамып жатқан тұсында ерекше маңызға ие екені белгілі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:.

1. «Қазақстан»: Ұлттық энциклопедия / Бас редактор Ә. Нысанбаев – Алматы «Қазақ энциклопедиясы» Бас редакциясы, 1998 жыл, II том.

2. Қазақ тіл біліміндегі этимологиялық зерттеулердің негізгі бағыттары//Қазақ тілі тарих лексикологиясының мәселелері, Алматы, Ғылым, 1998. - Б. 100-120.

UDC 81

Sarbassova K.Zh. – student of KTU (gr. S-21-1)
Scientific advisor – M.A. KTU Toluspaeva D.Zh.

AFFIXAL FORMATION OF TERMINOLOGY WORDS IN ENGLISH, KAZAKH AND RUSSIAN

Abstract.The purpose of the article, which is called "AFFIXAL FORMATION OF TERMINOLOGY WORDS IN ENGLISH, KAZAKH AND RUSSIAN" is a review of grammar, namely one of the significant topics in any language – word formation. In this article, such a type of word formation as affixal, it is also morphological, will be considered and studied. The basis and example for it will be terminological words in English, Kazakh and Russian. Their similarities and differences in terms of term formation will also be analyzed. The relevance of this research lies in the importance of the topic of the article in the education of schools and universities, in changing and updating vocabulary in three languages. As a result, this article will talk about word formation, show its importance and role and help to develop the skills of word formation in students, schoolchildren and any readers of this study.

As we have all known since primary school, a language is made up of words, which in turn are made up of sounds and letters. Therefore, the word is one of the most important, if not the most important, unit of a language. These units of language help us form simple and complex sentences, long and complex phrases, some strange and incomprehensible idioms and much more. But how do they form and where do they come from?

Word formation is an important process that takes place in any language in our world. [1]

As far as ways of deriving words are concerned, we can think of quite a few, as each language has its own grammar, as was mentioned at the beginning, which is both similar and has its own idiosyncratic features. But in this article we will look at the lexicon of English and, in addition to it, Kazakh and Russian, namely their affixational word formation. We can take as a base the affixal formation of terminology words.

In English, there are altogether two ways of word formation, and those are *word-formation and word-production*, which are both divided into their own ways of putting words together. [2]

1. Let us take a closer look at the *suffixal method* of forming technical terms. The following units are used as term elements in the suffixal function: -ing, -ic, -er, -ion, -or, -ment, -ure, -ant, -ation, -ate, -ar, -ance, -y, -al, -ed, - able, -ity, -ive, -age, -s, -ize, -let, -ness, -or, -le.

2. Besides the suffixation technique, new teams can also be formed by means of ***prefixation***, where the suffixing prefixes are added on the left-hand side of the root word. New terms or words can be formed with prefixation. [3]

In Russian terminology, terms are considered from different points of view: morphological, word-formation, semantic, etc. But the morphological way is the main way of word-formation and term-formation in a given language. Terms are formed on the same derivational models and with the same derivational affixes.

1. The most common method of morphological formation is ***suffixation.***

2. A much smaller number of terms are formed using *prefixation*, and there is a significant tendency to use borrowed prefixes taken from the Latin language. A characteristic feature of prefixation is that in some cases it can be used to express hyponymic (generic) relationships, eg: *бетонирование – обетонирование – набетонирование*.

3. The prefix-suffixal method of word-formation is used only in Russian terminology and in insignificant amounts. "It is one of the combined affixal methods, in which the word-formation formant is a combination of two affixes - a prefix and a suffix: снег – под-снеж-ник ". [4]

There are no prefixes in Kazakh, but there are endings and suffixes. "*An ending* is a morpheme that stands at the end of a word and indicates the relationship of the word to other words.

In downloading this article, it is worth noting once again that affixational word formation, and word formation in general, is one of the main units, processes of the indicator level of any language of the world and not only. [5]

References and websites:

1. Kytyzov L.F. Ppakticheckaya gpammatika angliyckogo yazyka / L.F. Kytyzov. M.: Veche, 1998, p. 448

2. Klepikovskaya N.V. Suffiksatsiya kak sposob obrazovaniya tekhnicheskikh terminov. Russia. P.59

3. Valiakhmetova Yuliya Alekseyevna. AFFIKSATSIYA KAK SPOSOB MOR-FOLOGICHESKOGO SLOVOOBRAZOVANIYA ANGLIYSKOY TERMINOLOGII TAMOZHENNOGO DELA. 2017. P.84

4. Mazurenko. Osnovnyye sposoby terminoobrazovaniya v terminologii. P.20-23

5. ҚҰДАЙБЕРГЕН ЖҰБАНҰЛЫ, ҚАЗАҚ ТІЛ БІЛІМІНІҢ МӘСЕЛЕЛЕРІ, p. 163

УДК 811.11

Сардарбек А.- студент Университета «Мирас» (гр.ИН-911к2а)
Медеуова С. – студент Университета «Мирас» (гр.ИН-911к2а)
Науч.рук. - магистр, ст. преп. Университета «Мирас» Калматаева Г.Н.

READING FAIRY TALES AS MEANS OF LEARNING ENGLISH IN EARLY AGES

Teaching little children of foreign languages is a special area of the methodology of early learning a foreign language. One of the main trends in the development of the imagination of primary school children is the improvement of recreational imagination. His principle of action is as follows: the child represents what he perceived earlier; or creates images according to the description, scheme, drawings, etc. A more correct and clear reflection of reality improves the recreational imagination. Creative imagination also begins and develops: new images are created because of the transformation or processing of impressions of the child's experience, which in the end can make up a new combination.

Research methodologists working in this area, as a rule, are devoted to the game as the main method of training. The work of many domestic scientists explores the functions and principles of the organization of the game when teaching children in early ages, as well as the features of game modeling of communication in teaching a foreign language. Most researchers involved in the issues of early learning a foreign language note that when teaching children it is important to solve not only practical, but also developing tasks. Such an approach requires the creation of fundamentally new types of training materials and methods. Obviously, it is advisable to refer to the experience of preschool education accumulated in the country and consider the techniques traditionally used in the practice of preschool education and upbringing in the methodology of early learning a foreign language. Therefore, for example, the methodology of the initial teaching of a foreign language does not at all address issues related to the use of storytelling and teaching listening and speaking on its basis. However, specialists emphasize the importance of such training. The literature also notes that the activities of primary school children should teach the child to perceive a foreign language as a new way of expressing and perceiving thoughts. Moreover, such activities become the foundation for including the child in the dialogue of cultures, as well as to facilitate the child's awareness of involvement in the linguistic and cultural community of the world.

A fairy tale consisting of poems, rhymes and songs is, thanks to its rhythmic structure, an excellent material for the formation of auditory and pronunciation skills, which is one of the most important tasks in teaching English. It is very important to create suitable conditions for the speaking process; otherwise, students may have difficulties. A fairy tale helps create a pleasant, comfortable atmosphere

in the lesson. Because this study examines the issues of teaching English to primary children of primary school age, the term "English-language fairy tale" is used in the future. This term refers to both authentic tales and fairy tales created specifically for learning.

A fairy tale most closely matches the age characteristics of children; one hearing of a fairy tale develops memory, attention and thinking [3, 19]. The tale contributes to the development of the imagination and fantasy of the child. The fairy tale is vital for the child, as it entertains, teaches and acts for the child a means of knowing the world around him and himself. In recent years, studies have appeared that confirm the importance of the tale for the mental development of the child. They most convincingly show the complex system of relationships between the child and the world of fiction that exists in a fairy tale.

American psychologists discovered the psychotherapeutic value of a fairy tale for a child. In Western studies, the term "fairy tale age" appears, i.e. the age at which the child is most susceptible to fairy tale reality. Based on the foregoing, it seems that it is most advisable to start using the fairy tale in the education of preschool children with children of 5 years [4, 96]. Thus, the fairy tale is a unique type of educational material, the possibilities of which for the methods of early teaching of foreign languages have not really been studied. Using a fairy tale in a foreign language class allows you to combine successfully the developmental, educational and practical aspects of learning. The lack of demand for the tale by the method of early teaching of foreign languages is partially explained by the multi-aspect nature of the tale.

A fairy tale is a special art genre, a cultural phenomenon, and a text as a complex hierarchical semantic formation. An analysis of the literature on psycholinguistics has shown that enough has been done in the field of elucidating the peculiarities of children's understanding of texts. However, the data of psycholinguistic studies in the field of children's perception of texts by texts turned out to be currently unclaimed by the method of early teaching foreign languages [5, 44]. The solution of methodological problems is also complicated by the fact that in our country there are practically no works that would study the mechanisms of understanding by children of primary school age of coherent texts in foreign languages.

Список использованных источников:

1. Амонашвили, Ш.А. Психологические особенности усвоения второго языка младшими школьниками // Иностр. яз.вшк., 2016. -N 2.

2. Артемов, В. А. Психология обучения иностранным языкам [Текст] / В. А. Артемов. – М.: Просвещение, 2019.

ӘӨЖ 81.271 Сарсенғалиева Г.Қ. – ҚарТУ студенті (СТ-19-1 тобы)
Ізтұрғанова Л.Е. – ҚарТУ студенті (СТ-19-1 тобы)
Ғыл. жет. – доцент Нурпеисова С.К.

XXI ҒАСЫРДАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ СӨЙЛЕУ МӘДЕНИЕТІ ЖӘНЕ СӨЗ СӨЙЛЕУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Қызметіне қарай адамдармен байланысып, жұмысын ұйымдастырып, бағыт-бағдар беріп, іскерлік келіссөздер жүргізетін, білім беретін, денсаулығын күтетін, адамдарға түрлі қызмет көрсететін әрбір адамның сөйлеу мәдениетінің болуы маңызды. Ал орыс тілінің бай, түрлі-түсті және жарқын болғаны сонша, оның өз ойын әдемі жеткізуге мүмкіндіктері өте көп, оны қолданбау орыс тілін де, өзін де, осы тілде сөйлейтін адам ретінде қорлау деген сөз. Адаммен сөйлескенде, оны түсіну ғана емес, сонымен бірге онымен сөйлескеннен ләззат алу маңызды.

Екі үлкен әлеуметтік сілкініс – революция мен қайта құру – халыққа ғана емес, тілге де әсер етті. Болып жатқан жағдайдың әсерінен орыс тілінің өзі өзгерді, оның үстіне билік оған мақсатты түрде ықпал етті, өйткені тіл оның қуатты құралы болды. Тілдегі өзгерістер, олардың әлеуметтік себептері мен салдары қазіргі ғылымның ең қызықты тақырыптарының бірі болып табылады.

Жасөспірімдік қарым-қатынас ерекшеліктеріне келесі компоненттер кіреді:

- идеялық-адамгершілік мәселелер (өмірдің мәні, дүниелік мәселелер, өмірлік жоспарлар, адамдар арасындағы қарым-қатынастар);
- өмірдің оқиғаларға толы жағы (өздері оқитын сыныптың өмірі, отбасы, таныстары, олардың іс-әрекеттері мен құрбыларының өмірі, естеліктер, жақын арада жоспарлар);
- өмірдің эмоционалдық аспектілері (әсерлер, бір нәрсеге немесе біреуге қатынасы, олардың сезімдері, реакциялары, тәжірибелері, көңіл-күйлері);
- болмыстың объективтік саласы (олардың өмірлік іс-әрекетінің мазмұны және оны жүзеге асыру жолдары, объектілік-эстетикалық орта).

Бұрынғы және қазіргі жасөспірімдер арасындағы қарым-қатынас мазмұнын салыстыратын болсақ, мазмұнның таңдалған компоненттері жасөспірімдердің қарым-қатынасында бұрын болған, әлі де бар деп қорытынды жасауға болады. Бірақ осы мазмұндық қабаттардың толтырылуы ғана өзгерді, бұл еліміздегі әлеуметтік-тарихи өзгерістерге байланысты.

Жасөспірімдер диалог түрінде қарым-қатынас жасайды: фактілік, пікірталас, ақпараттық және конфессиялық.

XXI ғасырдағы тілдің жағдайы мемлекет үшін, бүкіл қоғам үшін өткір мәселе болып табылады. Бұл қазіргі заманның өзекті мәселелерінің бірі. Біздің компьютерлік технология ғасырында барлығына Интернет сияқты ұғым таныс. Қазіргі уақытта бүкіләлемдік желінің ақпараттық ресурстарына тіпті баланың қолы жетеді. Интернет-қауымдастықтардың барлық түрлері қазіргі

әлемнің ең маңызды атрибуты болды, адамдар виртуалды қарым-қатынасқа көбірек артықшылық беруде. Әлеуметтік желі – әмбебап байланыс құралы және адамдарды іздеу, оның көмегімен сіз әрқашан байланыста бола аласыз, достарыңыз туралы жаңалықтарды біле аласыз және көптеген адамдар үшін бұл өзін-өзі көрсетудің өте ыңғайлы тәсілі. Әлеуметтік желілерге сұраныс күн сайын артып, оның құшағына барлық жастағы адамдарды көбірек тартуда.

Желілік ресурстарды оң немесе теріс деп толық бағалау мүмкін емес. Бір жағынан, бұл қазіргі заманғы адамның өмірін айтарлықтай жеңілдетеді, бірақ бәрі бірдей желідегі қарым-қатынастың қауіпті дәрежесін түсінбейді. Бірақ бәрінен де қызықсыз өмір салтын ұстанатын жасөспірімдер интернет-коммуникацияға тәуелділікке бейім. Желілердің көмегімен олар парақта ұсынылған ақпаратты шындық ретінде шығаруға тырысып, өзін-өзі бағалауды арттырады. Көбінесе кейбір адамдар өздері жасаған бейнеге сенетіні сонша, олар өздері жаратылған әлемге сене бастайды. Олар өздері туралы қалыптасқан пікірді жоймау үшін жеке кездесулер мен қарым-қатынастардан аулақ бола бастайды [1].

Дүниежүзілік Интернет желісі біздің қарым-қатынас тілімізді жаңа терминдермен баяғыда шырмады. Ал егер бұрын желінің ықпалы аз ғана қолданушылардың тар шеңберде ғана байқалса, қазір «интернет – неологизмдер» әдеттегі тілге, тіпті сәнді қарым-қатынас стиліне айналды, әсіресе жастар арасында, бірақ тек қана емес. Бұл VK, instagram, whatsapp сияқты неологизмдер тілімізге еніп үлгерді. Чаттарда ешқандай сөз қолданбай – ақ суреттер, стикерлер, эмодзилер көбінесе қарым-қатынаста эмоционалды күй мен көңіл-күйді білдіру үшін қолданылады.

Сонымен, 21 ғасырдағы тілдің жағдайы өткір мәселе деп тұжырымдауға болады. Тілдің, оның нормаларының дамуы мен сақталуы жас ұрпаққа байланысты. Қазіргі кезеңнің қаншама қиындықтарына қарамастан, орыс тілі – ұлттық байлығымыз екенін ұмытпауымыз керек, оны түп-тамырын жоғалтпай сақтап, көбейту – ұлттық байлық ретінде қарауымыз керек. Тіл – адамның қарым-қатынасының ең маңызды құралы екенін ұмытпауымыз керек. Тілсіз қарым-қатынас мүмкін емес, ал қарым-қатынассыз қоғамның одан әрі дамуы мүмкін емес.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:
1. Дайрабаев.А., Дайрабаева А. «Педагогиканың негіздері» Алматы. «Қазақ университеті» 2005.

УДК 796:364.694

Семеренко И.А. - студент КарТУ (гр.ИС-21-2)
Научн. рук. – м.п.н. КарТУ Сайдулин В.Н.

ПРОТЕЗЫ В СПОРТЕ

Технологии не стоят на месте, а недавний тренд в развитии наук – кибернетика. Кибернетика – наука, которая изучает такие отрасли, как: хранение, сбор, обработку информации в сложных системах, машины и живые существа. Одно из достижений кибернетики, что кардинально упростило жизнь людей с ограниченными возможностями, – протезы.

Протезы – искусственно воссозданные части тела человека. Например, если в случае несчастного случая у кого-то перестанет функционировать конечность, на место утраченной конечности можно будет установить протез. Благодаря развитию такой науки как кибернетика, протезы у людей по функционалу неотличимы от обычных конечностей, а в некоторых аспектах даже превосходят их.

Развитие кибернетики может помочь людям с ограниченными возможностями снова начать более полноценно чувствовать свое тело, а это означает, что они смогут вновь заниматься спортом. Зная, что некоторые протезы могут превзойти человеческие возможности, будет ли разумно и справедливо выставлять людей с протезами против людей без них на соревнованиях? Этот вопрос я хочу разобрать в своем тезис-докладе.

Данный вопрос решили разобрать ученые из университета Борнмута, Англия. Они проанализировали множество выступлений мужчин на различных соревнованиях. Среди участников были спортсмены, как с протезами, так и без них.

В статье описывались типы протезов, а также изначальные условия установки протеза: установка выше колена, ниже или собственно на само колено. В статье проанализировали результаты за 2012 и 2008 года. Авторы исследования заключили, что на скорость спортсменов влияет тип протеза, метод его крепления, материалы. Сильное влияние оказывает тип гонки, ее дистанция.

Они указали, в том числе и то, что данную технологию могут начать использовать полностью здоровые люди, что приведет к получению преимущества в различных видах спорта.

Выводы из данной статьи подтвердились также в статье 2014 года, где была взята информация за 2012 и 2004 года. В данном разборе исследователи получили подробную информацию о том, как спортсмены используют свои протезы во время бега, изучили эволюцию развития протезов, доказали конкурентное преимущество протезов в спорте.

Благодаря этим исследованиям, ассоциации решили внедрить отдельный вид забегов. В подобных забегах участвуют спортсмены без протезов и с «особенными» протезами.

Чтобы понять, почему спортсмены соревнуются в разных группах, изучим строение протеза подробней.

Отличием спортивных протезов от модульных, которые повторяют анатомию ног, является их строение, которое предназначается специально для бега. То есть, голеностопный сустав и сама стопа имеют форму стопы в виде буквы "С", позаимствованной у гепарда. Такие протезы делают из сплавов одновременно прочных и легких металлов, либо из углепластика.

Особое значение имеет амортизация, которая должна избавить от ударных нагрузок культю. Сцепление с поверхностью необходимо: важно сбалансировать площадь взаимодействия и само сцепление. Функция "кисти" основана на деформации металла, из которого она сделана. При давлении веса бегуна, "кисть" сжимается и при старте распрямляется, давая "фору" самому хозяину протеза.

Имеют место встроенные амортизаторы, которые помогают стабилизировать равновесие и нагрузку на всю полость протеза и ноги. Плюсом ко всему идет, в том числе и имитация "сустава": протезы имеют шарниры, сгиб которых задан под углом сгиба профессиональных бегунов. Гильза культеприемника изготавливается для каждого заказчика отдельно, что позволяет обеспечить максимальный комфорт и удобство пользователю.

Список использованных источников:

1.Hossein Hassani, Mansi Ghodsi, Mehran Shadi, Siamak Noroozi, Bryce Dyer. A Statistical Perspective on Running with Prosthetic Lower-Limbs: An Advantage or Disadvantage? Sports. 2014, vol.2, N.4, pp.76-84. http://www.mdpi.com/2075-4663/2/4/76/pdf

УДК 020.20

Симонова П.Е. – студент КарТУ (гр. С-21-2)
Научн.рук. – магистрант КарТУ Харченко С.С.

РАЗВИТИЕ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ СТУДЕНТОВ

Успешная учеба в вузе требует интеллектуального развития, эрудиции, памяти и способности логически мыслить. Критическое мышление – это знание правил логики и следование этим правилам.

Критическое мышление представляет собой когнитивный навык, необходимый студентам. Данный навык готовит студентов к умению реагировать на различные сложные проблемы, возникающие в их профессиональной и личной жизни.

Обращаясь к терминологическому словарю, критическое мышление – это система суждений, которую применяют для анализа вещей и информации, интерпретации явлений, оценки событий, а также для последующего составления объективных выводов. Развитие критического мышление у студентов происходит при работе с какой-то информацией. Обучающиеся при прочтении любого текста могут задуматься о достоверности в данной им информации. Благодаря тем познаниям, которые у них уже имеются они находят свои аргументы на предоставленную информацию. Говоря проще, критическое мышление – это и умение определять, когда, где и какая потребуется информация, и способность выбирать оптимальный тип и уровень сложности данных для каждого конкретного случая.

Существует технология развития критического мышления включает в себя три этапа или стадии: вызов, осмысление и рефлексия.

Под вызовом принято понимать активизацию и обобщение уже имеющихся у студента знания по данной теме или проблеме. Здесь же необходимо вызвать устойчивый интерес к изучаемой теме и мотивировать студента к учебной деятельности. Преподаватель также должен сформулировать вопросы для студентов, на которые хотелось бы получить ответы и побудить студента к активной работе на уроке и дома.

На стадии осмысления студентам необходимо получить новую информацию, осмыслить ее и соотнести с уже имеющимися знаниями. Здесь же следует найти ответы на вопросы, поставленные в первой части.

Рефлексия – это тот этап, который помогает целостно осмыслить и обобщить полученную информацию. Необходимо также проанализировать новую информацию студентам и сформировать у каждого из студентов собственное отношение к изучаемому материалу. Провести анализ, творческую переработку и интерпретацию изученной информации.

Данная технология позволяет развить критическое мышление у студентов, которые в дальнейшем смогут ее интерпретировать под различные ситуации.

Критическое мышление не должно ограничиваться негативными суждениями и критикой, наоборот, оно должно учитывать разумную

рациональность и различные подходы. Критическое мышление, то есть склонность к сомнению, развивается по мере того, как человек расширяет границы своих мирских знаний. В этом контексте «критика» эквивалентна «анализу», направленному на познание и анализ.

Критическое мышление позволяет человеку анализировать объем информации, отбирать необходимые факты, логически пересматривать и принимать решения, а критическое мышление является бесценным навыком, необходимым для успешной профессиональной и личной жизни студентов. Педагоги могут быть вдумчивыми и целеустремленными при постановке целей обучения, которые способствуют развитию навыков критического мышления низкого и высокого уровня, и использовать технологии для предоставления функций, поддерживающих эти цели обучения.

Как личностное качество, критическое мышление вплетено, интегрировано в каждый из других видов мышления, влияет на их логику, качество, целостность, взаимосвязь: служит связующим звеном между всеми типами и видами мышления, поведения; является одним из элементов менталитета индивида, социума, общества.

Список использованных источников:

1. Пушкарский А.Г. Критическое мышление, логика, аргументация // Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта. Серия: Гуманитарные и общественные науки, 2005. – 237 с.

2. http://www.intelros.ru/readroom/credo_new/credo-new-2012-1/13145-k-probleme-formirovaniya-kriticheskogo-myshleniya-studenta-vuza.html

3. https://cyberleninka.ru/article/n/razvitie-kriticheskogo-myshleniya-studentov-v-vuzah

УДК 373.31 Сорокина М.Д. – студент Академии «Bolashaq»
Научн. рук. – магистр фил. наук,
ст. преп. Академии «Bolashaq» Калижанова А.Н.

ОЦЕНКА ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕЗУЛЬТАТОВ ОБУЧАЮЩИХСЯ В ИНКЛЮЗИВНОМ КЛАССЕ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Инклюзивное воспитание дает вероятность любому ребенку автономно от телесных и интеллектуальных возможностей ублаготворить надобность в получении образования и равные права для всех. В базе инклюзивного образования лежит создание важных критерий для интеграции ребят с ограниченными вероятностями самочувствия (ОВЗ) в сплошное образовательное место с целью раскрытия их личного потенциала. Инклюзивное воспитание в обязательном порядке подразумевает создание гибкой адаптивной образовательной среды, которая имеет возможность отвечать образовательным необходимостям всех обучающихся.

В Республике Казахстан разработаны абстрактные и методические почвы особого (коррекционного) изучения и воспитания, есть образовательные учреждения, в коих исполняется реабилитация, и общественная приспособление ребят с ОВЗ. Законодательством Республики Казахстан в согласовании с интернациональными документами в области обороны прав ребят введены понятие – лица (дети) с особенными образовательными необходимостями и принцип равных прав на получение высококачественного образования всеми обучающимися с учетом персональных вероятностей.

В согласовании с Гос программкой становления образования в Республике Казахстан с 2011 года поэтапно внедряется инклюзивное воспитание. Стратегический проект становления Республики Казахстан до 2025 года, сообразно пункта 1.1 «Обеспечение доступности и инклюзивности образования», подразумевает достижение надлежащих целей:

1. Обеспечивание психолого-педагогического сопровождения инклюзивного образования, создание особых офисов психолого-педагогического сопровождения, разработка учебных программ среднего, технического и проф, послесреднего образования по нужным трудящимся квалификациям, увеличение квалификации педагогических сотрудников.

2. Для лиц с особенными образовательными необходимостями работа по обеспечиванию доступа ко всем уровням образования, в рамках подушевого финансирования учтен завышенный норматив финансирования, увеличен муниципальный заявка на их изучение.

Установленные цели говорит о востребованности методического обеспечивания психолого-педагогического сопровождения лиц с особенными образовательными необходимостями в общем образовании.

Впрочем, на практике, в реальной жизни, в согласовании с отчетом интернациональной правозащитной организации Human Rights Watch,

основная масса ребят с инвалидностью в Казахстане не получают высококачественного инклюзивного образования. Система образования в Казахстане сегрегирует и отделяет ребят с инвалидностью. В том числе и в что случае, когда ребёнок с инвалидностью имеет возможность обучаться в общеобразовательной школе по пространству жительства, почти все малыши учатся в отдельных классах с другими ребятами с инвалидностью. Малыши обучаются в спецшколах, нередко вдалеке от жилища. Почти все присутствуют на бытовом обучении, при котором наставник в наилучшем случае приходит на некоторое количество часов в неделю. В замкнутых психоневрологических учреждениях интернатного на подобии малыши вообщем не получают добродетельного образования.

Human Rights Watch припоминает, собственно что в 2015 году Казахстан ратифицировал Конвенцию о правах инвалидов, которая ручается право на высококачественное инклюзивное воспитание. К 2019 году Правительство обязалось устроить 70% общеобразовательных средних учебных заведений инклюзивными. Впрочем, оказалось, собственно что малыши с инвалидностью сталкиваются с отсутствием физиологической доступности и приспособленных учебных материалов, а еще нехваткой ассистентов [1].

В мощь такого, собственно что в настоящих критериях есть различия меж заявленными целями по обеспечиванию доступности и инклюзивности образования в Республике Казахстан и тем, как это исполняется в школах, Правительство Казахстана надлежит гарантировать подключение ребят с инвалидностью в общеобразовательные средние учебные заведения и предложение им помощи, которая разрешила бы этим ребятам благополучно обучаться вровень с другими.

Список использованных источников:

1 «На обочине жизни». Образование для детей с инвалидностью в Казахстане. 2019. – Режим доступа: https://www.hrw.org/ru/report/2019/03/14/327863 (дата обращения: 21.10.2021).

УДК 81-13 Сүлейменова А.Ә. – студент КарТУ (гр. СИБ-21-4)
Научн. рук. – м.п.н., ст. преп. КарТУ Сейдахметова З.К.

MULTILINGUAL CULTURE AS A FACTOR IN SOLVING SOCIAL PROBLEMS OF EDUCATION

In the meantime, we are living in a rapidly changing international space. An important component of multicultural image formation is the patronage of interethnic integration, which is directed and in the customs and traditions of a number of peoples, the common life and cultural value of the common and real influence. youth educate. In this regard, the problem of language education obtain a new meaning. In our time, it is impossible to imagine that somewhere else there are countries whose people speak only one language. According to experts, the minimum number of languages that individual should know in the third millennium will be at least three languages.

Kazakhstan is a multinational country with a multilingual population. The diversity of cultures and languages is the national treasure of our state. In the concept of the development of education in the Republic of Kazakhstan, much attention is paid to multilingual education, which is seen as an productive tool for preparing the younger generation for life in an interconnected and interdependent world. It is well known that in the activity of mastering a language, a person not only acquires language skills, but is also brought up, since the study of any language should be accompanied by the study of the culture of native speakers of this language.

Language of people any to study is a word, that to investigate that culture of people cuts on slices language preparation level nowaday world гі language role knows teaches efficiency and student lifts question special sharpness puts. Language plays an important role in terms of the internationalization of cultures, the globalization of intercultural communication, the dialogue of cultures based on lexical-semantic mutual translation. Cut on slices, at first, means, information takes that about material and spiritual culture society man. Culture man public production, material values to divide and designates place on system of what is a consumer. The speakeris what society and a language that. He in detail changed intensive use mass the impression of facilities of information top advantages of presence technologyHere it would be appropriate to consider the state of the language as a mirror of the communicative ability of language and speech. Language is a social phenomenon, not an individual one. Teaching languages at a technical university forms a communicative skill that is so necessary for a person as a member of society, a member of a team. It involves the ability to listen to the interlocutor, to engage in communication, including business. Language is an objective reality. It exists outside of each of us independently of our being and consciousness. The information space within a certain historical time is the most important factor in the formation of conscious human activity due to the function of language.

Silhouetting, a multilingual culture as a set of indicators that reflect the level of prevalence of "languages of culture" in the language space, as well as the level of

proficiency in native and non-native languages in the space of a particular society, we see an important factor in solving many social problems of modern education in the study of the role of language culture.

The purpose of multilingual education is to form a person capable of active life in a multinational environment, with a developed sense of understanding and respect f0r other cultures, the ability to live in peace and harmony with people of different nationalities, races and beliefs, which is very important in our country. Thus, world experience shows that knowledge of languages is useful not only for individuals, but also for the whole s0ciety.

The more languages people know, the more along with the language they learn the history, customs and traditions, culture of these peoples. And this contributes to international cultural and profitable ties, which, of course, leads to an improvement in the whole situation in the country as a universe.

List of used literature

1. Modern trends in the world educational space and current problems of training competitive specialists: methodology, innovation, search. Collection of articles of the Eurasian University. N. Gumilyova.-Astana, 2007.

2. Shulgina N. The culture of the Russian language in a technical university // Higher education in Russia.-2005.-№4

3. Nazarbaev N.A. Kazakhstan-2030. Prosperity, security and improvement of the well-being of all Kazakhstanis: Message of the President of the country to the people of Kazakhstan //Kazakhstanskaya Pravda.-1997.-No. 219-220-11 October

ӘОЖ 796.035 Съезбек А. К. – ҚарТУ студенті (АиУ 20-2 тобы)
Ғылыми жетекшісі - ҚарТУ оқытушысы Елеукешов А. Е.

ДЕНЕ ТӘРБИЕСІ САЛАУАТТЫ ӨМІР КЕПІЛІ

Дене шынықтыру-бұл денсаулықты сақтауға және нығайтуға, саналы қозғалыс белсенділігі процесінде адамның психофизикалық қабілеттерін дамытуға бағытталған әлеуметтік қызмет саласы. Дене шынықтыру-адамның қабілеттерін физикалық және интеллектуалдық дамыту, оның қозғалыс белсенділігін жетілдіру және салауатты өмір салтын қалыптастыру мақсатында Қоғам құратын және пайдаланатын құндылықтардың, нормалар мен білімнің жиынтығы.

"Дене шынықтыру" термині XIX ғасырдың соңында Англияда қазіргі заманғы спорттың қарқынды дамуы кезінде пайда болды, бірақ батыста кеңінен қолданылмады және уақыт өте келе іс жүзінде жоғалып кетті. Ресейде, керісінше, XX ғасырдың басынан бастап қолданысқа еніп, 1917 жылғы төңкерістен кейін "дене шынықтыру" Термині барлық жоғары кеңестік сатыларда мойындалды және ғылыми және практикалық лексикаға мықтап кірді. 1918 жылы Мәскеуде дене шынықтыру институты ашылды, 1919 жылы дене шынықтыру бойынша съезд өткізілді, 1922 жылдан бастап "дене шынықтыру" журналы, ал 1925 жылдан бастап қазіргі уақытқа дейін "дене шынықтыру теориясы мен практикасы" журналы жарық көрді.

Денедегі жүктемелер психикалық жүйенің қызметін қалыпқа келтіруге ықпал етеді. Бұл әсіресе балалар үшін өте маңызды, өйткені олар күн сайын үлкен ақпарат ағындарын сіңіреді. Спорт миға шиеленісті жеңілдетуге және бастың анықтығын қалпына келтіруге көмектеседі.

Бұл күрделі және көп функциялы құбылыс, оның формасы мен мазмұнын, сондай-ақ өзінің нақты жұмысын көрсететін құрылымы бар. Оның компоненттері қоғам мен жеке тұлғаның адамдардың тіршілік әрекетіне (еңбекке, тұрмысқа, әскери іске, белсенді демалысқа) дене дайындығына деген барлық қажеттіліктерін толық қанағаттандырады.

Құрылым дегеніміз – жүйенің (объектінің, объектінің) құрамы мен құрылымы, басқаша айтқанда-элементтердің (компоненттердің, бөліктердің) саны және олардың арасындағы қатынастардың сипаты. Бұл байланыстар иерархиялық, бағыныңқы (тігінен бағынышты) немесе координациялық, бір жазықтықта және бір деңгейде орналасуы мүмкін.

Қажеттілік-әрекеттік көзқарас тұжырымдамасына сүйене отырып, дене шынықтыру жүйесіндегі мәдениеттің түрі ретінде келесі құрылымдық элементтерді (бөліктерді) бөліп көрсетуге болады: арнайы емес (кәсіби емес) дене шынықтыру білімі (НФО), физикалық рекреация, спорт, қимыл-қозғалысты оңалту, бейімделетін дене шынықтыру.

Спорттық іс-шаралармен айналысатын адамдардың жетістікке жету ықтималдығы бұрыннан дәлелденген.

Бұл факт үш себепке байланысты:

1. Денсаулық. Спорт денсаулықты жақсартады және нығайтады. Спортпен шұғылданатын адамдар кез-келген салада жұмыс істеу үшін қажет күш пен қуатқа ие.

2. Ерікті қасиеттер. Жоғарыда айтылғандай, спорт адамды тәрбиелейді. Ол оны қыңыр және мұқият етеді.

3. Психологиялық разряд. Дене шынықтыру-бұл стресстен арылудың тамаша тәсілі. Әдетте адамдар жағымсыз эмоцияларды өздері жинайды, ал спорттық қоғам әрқашан жинақталған эмоционалды жүктемені қайда тастау керектігін біледі. Бұл психикалық денсаулықты қорғайды, күйзеліске төзімділікті және жанжалды жағдайларды шешудің өнімділігін арттырады.

Қорытындылай келе, дене шынықтыру мен спорт кез-келген ересек пен өсіп келе жатқан адамның өмірінің ажырамас бөлігі болуы керек деп айта аламыз. Өзіңіз жаттығып, оны балаларға үйретіңіз. Дене шынықтыру-бұл өмірдің "мәңгілік қозғалтқышы", ол Белсенді, Көңілді және жаңа жетістіктерге қуат береді.

Қолданылған әдебиет:

- *Дене тәрбиесінің мәні, міндеттері мен шарттары // мектеп жасына дейінгі балалардың дене тәрбиесі / ред.В. И. Ядешко және Ф. а. Сохина. — М.: Ағарту, 1978. - (Мектепке дейінгі педагогика).*
- *Кучма в. р. балалар мен жасөспірімдердің гигиенасы. — М.: ГЭОТАР-Медиа, 2010.*
- *Мұрт и. Н. дені сау бала: педиатрдың анықтамалығы. — 2-ші басылым. - Минск: Беларусь, 1994.*
- *Потапчук а. а. балалық шақтағы Емдік дене шынықтыру / А. А. Потапчук, С. В. Матвеев, М. д. Дидур.— СПб.: Сөйлеу,2007.*

ӘӨЖ 81.272 Сырлыбекова А.Е. – ҚарТУ студенті (СТ-19-1 тобы)
Байбол А.С. – ҚарТУ студенті (СТ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – ҚарТУ доценті Нурпеисова С.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҚАЗІРГІ ТІЛ САЯСАТЫ

Бүгінгі таңда Қазақстан-белсенді дамып келе жатқан, өзінің мәдени мұрасына бай, болашаққа жоспар құрып отырған көпұлтты мемлекет. Қазіргі Қазақстанның басым міндеттерінің бірі үштілділіктің (трилингвизмнің) табысты тіл саясатын дамыту болып табылады.

Елбасы, Қазақстан Республикасының бұрынғы Президенті Н.Ә. Назарбаев қазақ, орыс және ағылшын тілдерінің жұмыс істеуіне қатысты мәселелерге ерекше назар аударды; оның басшылығымен 2007 жылы «Тілдердің үштұғырлығы» атты бірегей жоба әзірленді, ол Қазақстан Республикасының халқына жыл сайынғы Жолдауында ұсынылды. Еліміздің «Қазақстан – 2050» жаңа Даму стратегиясы қабылданған сәттен бастап қазақстандықтардың қазақ, орыс және ағылшын тілдерін оқып-үйренуіне бағытталған үштілділік саясаты ерекше қарқынды жүргізілуде.

Эмпирикалық зерттеулер Қазақстанда халық шетелдіктердің Қазақстандағы мемлекеттік тіл – орыс тілі деген қате пікірімен жиі кездесетінін көрсетеді. Осы орайда, Қазақстан Республикасындағы мемлекеттік тіл – қазақ тілі және қазақстандықтардың 82,3 пайызы («Караван» газетінде жарияланған мақала бойынша, 2016 ж.) мемлекеттік тілде сөйлейтінін айта кеткен жөн. Бірақ орыс тілінің рөлі де керемет.Орыс тілі мен мәдениеті де қазақстандықтардың өмірінің ажырамас бөлігі болып табылады. 1989 жылы 22 қыркүйекте Қазақ КСР-де Тіл туралы Заң қабылданып, онда «Қазақ КСР-нің мемлекеттік тілі – қазақ тілі», ал орыс тілі – «ұлтаралық қатынас тілі» болып белгіленді, бұл «қазақ және орыс тілдерінің» заңды деңгейдегі рөлін көрсетті.

Жоғарыда айтылғандай, орыс тілі қазақстандықтардың өміріндегі ажырамас бөлігі болып табылады, оған ұлы Абайдың Қара сөздері дәлел. Жиырма бесінші сөзінде ол өзінің қара сөзінде орыс тілін үйренуге шақырды: «Орысша оқу керек, хикмет те, мал да, өнер де, ғылым да – бәрі орыста тұр. Зарарынан қашық болу, пайдасына ортақ болуға тілін, оқуын, ғылымын білмек керек. Оның себебі олар дүниенің тілін білді, мұндай болды. Сен оның тілін білсең, көкірек көзің ашылады. Әрбіреудің тілін, өнерін білген кісі оныменен бірдейлік дағуасына кіреді, аса арсыздана жалынбайды. Дінге де жақсы білгендік керек. Орыстың ғылымы, өнері – дүниенің кілті, оны білгенге дүние арзанырақ түседі».

ҚР-дағы тіл саясатын зерттейтін қазіргі заманғы зерттеушілер туралы айта кетсек, АҚШ-тағы Индиана университетінің Орталық Еуразияны зерттеу кафедрасының профессоры Уильям Фиерман өзінің бір сұхбатында: «...Қазақстандағы тілдердің үштұғырлығы туралы айтуға әлі ерте. Қазіргі уақытта сіздің елде бір тіл басым - орыс тілі...». Егер осыны 10 жыл бұрын

айтқанын ескеретін болсақ, бүгінгі таңда қазақ және ағылшын тілдерін үйрену мен қолдану деңгейі де көтерілді деуге болады.

2017 жылы Қазақстан EF English Proficiency Index рейтингі бойынша ағылшын тілін меңгеру бойынша әлемнің 80 елінен 67-орынға ие болды, бұл халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде ағылшын тілін меңгеру деңгейінің өте төмен екенін көрсетеді. Инновациялық технологияларды дамыту кезеңінде ғылымда, білім беруде, экономикада және т.б. әлемдік жетістіктер деңгейіне қол жеткізу үшін ағылшын тілін әрбір қазақстандық меңгеруі қажет. Ел Президенті өзінің жыл сайынғы халыққа Жолдауында: «қазақстандықтардың болашағы - қазақ, орыс және ағылшын тілдерін еркін меңгеруде. Өзінің тарихын, тілін, мәдениетін білетін, сондай-ақ заманына лайық, шет тілдерін меңгерген, озық әрі жаһандық көзқарасы бар қазақстандық біздің қоғамымыздың идеалына айналуға тиіс».

Вольтер айтқандай: «Бір тіл білсең - бір адамсың, екі тіл білсең - екі адамсың», яғни тілдерді үйрену арқылы біз көп нәрсеге қол жеткізе аламыз: ұлттық бірлік, тілдік әртүрлілікті сақтау, жаңа деңгейге көтеру, Қазақстанның әлемдік қоғамдастыққа интеграциясы, сондай-ақ бәсекеге қабілеттілікті нығайту, бұл біздің мемлекет үшін өте қажет экономикалық және әлеуметтік жаңғырту кезеңі.

Осылайша, Қазақстан Республикасындағы тілдердің үштұғырлығы туралы бағдарлама-бұл елдің одан әрі нығаюына, оның әлеуетін, әлемдік қоғамдастыққа табысты кірігуіне, бәсекеге қабілетті Қазақстанның жедел дамуына ықпал ететін тұжырымдама. Бұл тіл саясаты адами әлеуетті дамыту үшін барлық мүмкіндіктер береді, біздің мемлекетімізге әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына кіруге көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Назарбаев Н.А. ЖАҢА ӘЛЕМДЕГІ ЖАҢА ҚАЗАҚСТАН // Казахстанская правда. - № 33(25278). - 2007.

2. Қазақстан Республикасында тілдерді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. URL: edu.gov.kz.

3. Ақтанов Д. Қазақстанның тіл саясаты. // URL: http://www.gumilev-center.ru/yazykovaya-politika-kazakhstana.

УДК 378.14 Те Г.И. – студент КарТУ (гр. УиА-20-2)
Научн. рук. – ст. преп. Чаусова Т.А.

О НЕТРАДИЦИОННЫХ ФОРМАХ И МЕТОДАХ ОБУЧЕНИЯ В ВУЗЕ

Вхождение в мировое образовательное пространство, реформирование системы образования, происходящие в Казахстане, сопровождается серьезными изменениями в теоретической педагогике и практике учебно-воспитательного процесса. Современная ситуация подготовки специалистов нового поколения требует серьезного совершенствования из-за смены приоритетов и социальных ценностей: кардинально меняются стратегии и тактики обучения в высших учебных заведениях. Актуализируется сам процесс познания, результативность которого полностью зависит от познавательной активности самого обучающегося.

Серьезным компонентом процесса обучения становится личностно-ориентированное сотрудничество преподавателя и студентов, причем, особое место отводится духовному становлению личности будущих специалистов. При этом важно формирование у студентов позитивного отношения к изучаемой дисциплине.

Важно вооружить студентов прочными знаниями программного материала с обеспечением разностороннего развития и формирования личности, учитывая при этом индивидуальные особенности и возможности каждого студента. Серьезным средством активизации познавательной деятельности студентов является творческий подход к обучению, который, по мнению ученых педагогов и практиков, повышают интерес к изучаемой дисциплине. Импровизированное учебное занятие, имеющее нетрадиционную (неустановленную) структуру есть нестандартное занятие, требующее от студентов поиска нестандартных решений учебных проблем и задач, гибкость и мобильность способов действий, переход к творческой деятельности, развития критического мышления, повышения навыков аналитического характера, повышения доли самообразования. Как правило, на нетрадиционных занятиях используются в комплексе приемы и методы различных форм обучения. Нетрадиционное занятие это сотрудничество преподавателя и студентов в совместном поиске, апробации новых форм занятий, что, безусловно активизирует познавательную деятельность студентов, повышает эффективность обучения и реализует актуальный принцип современной педагогики – принцип активности обучения.

В процессе обучения можно применять технологию дидактических игр (ролевые и деловые игры), учебную дискуссию, занятия-пресс-конфеенции, занятия в формате круглого стола, соревнований, дебатов, технологию проблемного обучения, можно использовать интерактивные компьютерные средства обучения, использовать мультимедиа ресурсы, формат интервью, защиту проектов со взаимооценкой. Все эти формы нетрадиционных занятий

помогут выработать у будущих специалистов качества, необходимые профессионалам в современном обществе.

Нетрадиционные занятия по форме и содержанию являются сильной мотитвацией и мощным стимулом в обучении: повышается познавательный интерес студентов, активизируется учебная деятельность, совершенствуется способность критического мышления сопоставления, анализа, умения делать обобщение и выводы, формулировать обоснования, совершенствуются навыки резюмирования и активизируются психические процессы внимания, восприятия, запоминания, мышления, интереса.

Современные условия требуют новых подходов подготовки специалистов, способных к разного вида деятельности: профессиональной, общественно-политической и социально-культурной. Социокультурные условия предопределили новые параметры структуры, содержания и характера профессиональной культуры выпускников вузов. Актуально образование, ориентированное не на ретрансляцию прошлого, а на конструирование прогрессивного будущего, на природу и культуросообразное развитие всех сфер человеческой деятельности. изменений в образовании является смена принципа «образование-преподавание» на принцип «образование-созидание». Цель такого образования – обеспечить вхождение каждого студента в социум в качестве адекватного его участника. Таким образом образование превращается в трансляцию личности культурно-исторических ценностей, норм и традиций, передача ему того содержания и форм образования, которые предпочитаются государственными институтами. Наряду с профессиональными знаниями, умениями следует уделять внимание формированию у студентов профессиональных качеств личности: коммуникативных, организационных, социокультурных, уделяя серьезное внимание работе над повышением уровня развития общей и профессиональной культуры личности будущего выпускника.

Решение перечисленных задач связано с созданием в вузе особой атмосферы духовности, с созданием педагогически воспитывающей среды как важнейшего фактора формирования профессиональной направленности личности студента, развития профессиональных навыков будущего специалиста, его увлеченности избранной профессией.

Литература

1.Боткин Д.У. Инновационное обучение, микрокомпьютеры и интуиция // Перспективы. Вопросы образования. -1993. -№1. –с.39-47.

2. Кострюков А.В. Факторы профессиональной пригодности как основа построения профессиограммы /А.В.Кострюков, О.Г.Карабанова, Т.М.Гололобова //Вестник ОГУ, 2002, №5.

3. Майстер Дэвид. Истинный профессионализм /Пер. С англ. М.:Альпина Бизнес Букс, 2020.

УДК 37.013 Толегенова Ж. - ҚарТУ студенті (АиУ-19-3 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ оқытушысы Иванова С.А.

ЕРТЕ ШЕТ ТІЛІН ОҚЫТУ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ҒЫЛЫМ МӘСЕЛЕСІ РЕТІНДЕ ЖӘНЕ БІЛІМ БЕРУ ТӘЖІРИБЕСІ

Шет тілін ерте оқыту - бұл кеңінен талқыланған құбылыс. Оның маңызы қазақстандық жағдайда және көпмәдениеттілік пен көптілділік идеяларымен артып келеді. Қазақстанда шет тілін ерте оқытуды стандарттаудың көптеген оң аспектілеріне қарамастан, көптеген проблемалар әлі де шешімін таппай келеді. Қазақстан Республикасының Президенті Н. ЖӘНЕ. Назарбаева Қазақстан халқына «Стратегия» Қазақстан-2050, қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты» басымдықтардың бірі - білім берудің қазақстандық қоғамды дамытудағы рөлі. Соңғы онжылдықтарда ағылшын тілі бүкіл әлемдегі адамдардың өмірінің барлық салаларында барған сайын маңызды рөл атқарып келе жатқандығымен келіспеуге болмайды. Жаһандану ағылшын тілін экономика, ақпараттық технологиялар, саясат, білім және мәдениет тұрғысынан барлық елдердің дамуының шешуші факторына айналдырды. Нәтижесінде көптеген елдер осы мақсатқа жету үшін өз азаматтарының ағылшын коммуникативті құзыреттілігін дамыту және барлық мектептерде ағылшын педагогикасын жетілдіру қажет екенін түсінеді. Көптеген елдерде ағылшын тілі өз тілінен басқа екінші тіл ретінде, сондай-ақ мектептерде, мемлекеттік және іскери бөлімдерде ресми мақсаттарда оқыту мен білім беру ортасы ретінде қолданылады. Көптеген басқа елдерде ағылшын тілі ана тілі де, ресми тіл де емес, керісінше мектептерде оқушыларды шетелдіктермен қарым-қатынасқа дайындау үшін шет тілі оқытылады. Мысалы, Қазақстанда ағылшын тілі халықаралық қатынас тілі болып табылады және көптеген ата-аналар 2 - 3 жастан балаларда осы тілде коммуникативтік дағдыларды қалыптастыруға тырысады. Бұл жағдайларда ол EFL, ағылшын тілі шет тілі ретінде белгілі. Жақында көптеген елдер ағылшын тілін үйрену мүмкіндіктерін кеңейтті және бастауыш мектептер мен балабақшаларда төменгі деңгейлерде оқытыла бастады. Кішкентай балаларға ағылшын тілін оқытудың себептері әр түрлі. Кішкентай балалар ересектерге қарағанда дыбыстық жүйелерге бейімделіп, жаңа тілдің фонологиялық үлгілерін алады деп саналады.

Сонымен қатар, орта және жоғары оқу орындарының студенттерінің ағылшын тілін нашар үйренетіне байланысты қоғамдағы көңіл толмаушылық ағылшын тілін оқытуды ерте бастауға үндейді. Алайда, бұл елдерде ағылшын тілін оқыту мен оқуды төменгі мектеп деңгейлерінде сәтті жүзеге асыру, әсіресе оқыту әдістері, мұғалімдердің біліктілігі және оқыту мен оқуды жақсартуға көмектесу мәселелерін шешу бірқатар қиындық тудырады. Халықаралық тенденцияларға сәйкес, Қазақстанда ағылшын тілін шет тілі ретінде оқитын және қолданатын және оны мектептерде жүз жылдан астам уақыт бойы оқытатын және оқитын ағылшын тілін дамытудың

маңыздылығын түсінеді. Осылайша, соңғы кезде ағылшын тілін оқыту мен оны оқитындардың шеңберін кеңейтіп, , соның ішіне жас балаларды да қосу маңызды болып табылады.

Кішкентай балалардың шет тілін үйренуге деген эмоционалды бейімділігі және интеллектуалды дайындығын нейрофизиологиямен, оның сыни кезең гипотезасымен, мидың икемділік тұжырымдамасымен шет тілін және оны үйренуге бейімділігімен сипатталатыны даму психологиясында берілген.

Мұғалімдер кез-келген білім беру өзгерістері үшін шешуші факторлар болып табылады, өйткені олар жаңа идеяларды жүзеге асырады. Олардың инновацияға қосқан үлесі және қатысуы өте маңызды. Олардың дайындығынсыз, түсінігінсіз, ынтымақтастығынсыз және қатысуынсыз өзгеріс болмайды. Алайда, мұғалімдер жаңалыққа бейімделіп, өздерін жаңа рөлдерде көре білуі керек, өте талапшыл болуы керек.

Қазақстанда ағылшын тілін оқыту бастауыш ағылшын тілін енгізумен жаңа дәуірге қадам басты. Парадигманың құрылымдық аудиолингвистикалық тәсілден бастауыш мектепте белсенді оқыту арқылы тілдік білімге деген ғаламдық көзқарасқа айқын ауысуы байқалады. Қазір таңда жас оқушыларға тіл үйретумен айналысатын мұғалімдердің және зерттеушілердің саны артып келеді. Жаңа оқулықтар әзірленуде, бастауыш және орта деңгейдегі мұғалімдерді даярлау бағдарламаларын ұлттық және жергілікті органдар қаржыландырады. Көптеген мұғалімдер тіл туралы және оны үйрету туралы түсініктерін өзгертіп, оқыту мен бағалаудың жаңа дағдылары мен әдістерін оқу мен оқудағы жаңа тұжырымдамаларға және оқушылардың қажеттіліктеріне сәйкес тілді үйрету қажеттілігін түсіне бастайды. Бастауыш мектепте ағылшын тілін оқыту және мұғалімдерді даярлау бойынша зерттеулер тәжірибені жақсарту үшін үнемі жүргізілуі қажет.

Әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Президенті, Ұлт Көшбасшысы Н. ЖӘНЕ. Назарбаева Қазақстан халқына «Стратегия» Қазақстан-2050 »: қалыптасқан мемлекеттің жаңа саяси бағыты», 14 желтоқсан 2013 ж., [ЕР]

2. Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 7 желтоқсандағы No1118 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасының білімін дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы,

3. http://elib.bsu.by/handle/123456789/207886

УДК 796.01:612 Толеугазы А.А. – студентка КарТУ (гр. НД-20-3)
Научн.рук. – к.п.н. КарТУ Головин И.Л.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ НА РАЗВИТИЕ ОРГАНИЗМА

Физическая подготовка важна для здоровья и хорошего самочувствия, потому что упражнения благотворно влияют на большинство систем организма. К сожалению, многие люди не получают достаточной физической нагрузки. Большинству людей было бы полезно больше заниматься спортом, потому что это улучшает общее состояние здоровья.

Фитнес оказывает положительное влияние на опорно-двигательный аппарат. Это может увеличить размер и силу мышечных волокон, а также связок и сухожилий. Это также увеличивает количество и размер митохондрий.

Два типа силовых тренировок, которые имеют эти специфические эффекты, — это изометрические упражнения и изотонические упражнения. При изотонических упражнениях мышцы сокращаются против нагрузки, например, когда кто-то поднимает тяжести. При изометрических упражнениях мышцы сокращаются без движения человека. Например, неподвижное приседание является примером изометрического упражнения.

Фитнес и эндокринная система

Физическая подготовка благотворно влияет и на эндокринную систему организма, отвечающую за выработку гормонов, выполняющих множество важных функций, в том числе обмен веществ. Упражнения, будь то силовые или анаэробные упражнения, увеличивают скорость метаболизма, поэтому организм сжигает больше калорий. Это может помочь вам контролировать свой вес.

В дополнение к улучшению обмена веществ, упражнения могут сделать вас более чувствительными к гормону инсулину, который помогает регулировать уровень сахара в крови. Во время физических упражнений уровень сахара в крови может снижаться. Из-за этих эффектов регулярная физическая активность может снизить риск развития диабета 2 типа, что является еще одним способом, которым физические упражнения являются лекарством.

Влияние упражнений на пищеварительную систему

Фитнес также хорош своим воздействием на пищеварительную систему. Например, физические упражнения стимулируют работу кишечника и увеличивают приток крови к мышцам пищеварительной системы, помогая организму эффективно переваривать пищу. Вы можете обнаружить, что физическая подготовка предотвращает такие осложнения, как запор или расстройство желудка.

Упражнения также влияют на миллионы микробов, называемых кишечной микробиотой в пищеварительной системе. Считается, что эти микробы влияют на здоровье, и исследования подтверждают это мнение.

Например, исследования показали, что женщины, которые занимаются спортом три или более часов в неделю, имеют более высокий уровень кишечных бактерий, которые связаны с улучшением обмена веществ и стройностью. Есть также некоторые доказательства того, что физические упражнения увеличивают количество бактерий в пищеварительной системе, что может улучшить здоровье.

Преимущества физических упражнений для дыхательной системы

Еще одно преимущество фитнеса в том, что он улучшает работу дыхательной системы. Он не только укрепляет мышцы, используемые при дыхании; это также помогает организму более эффективно использовать кислород. Например, при интенсивных анаэробных упражнениях, таких как быстрый бег или прыжки со скакалкой, максимальный показатель азота увеличивается. Это означает, что тело сможет использовать большее количество кислорода во время упражнений и, следовательно, сможет производить больше энергии в организме. Это может сделать повседневные действия, такие как подъем по лестнице или перенос предметов по дому, менее утомительными, так как вы не будете так быстро задыхаться при физической нагрузке. Таким образом, так же, как физические упражнения могут укрепить сердце и мышцы, они могут улучшить силу легких.

Упражнения могут улучшить работу ума несколькими способами. Например, может улучшить концентрацию за счет уменьшения влияния отвлекающих факторов. Кроме того, как уже упоминалось, физические упражнения повышают уровень нейротрофического фактора головного мозга. Это может улучшить память и помочь в обучении.

Фитнес и физическая грамотность

В дополнение к своим преимуществам для различных систем организма, упражнения улучшают конструкцию, известную как физическая грамотность. Этот термин описывает степень, в которой человек способен и стремится быть физически активным.

Список использованных источников:

1. Студеникин С.И. ЦИКЛИЧЕСКИЕ УПРАЖНЕНИЯ ДЛЯ САМОСТОЯТЕЛЬНЫХ ТРЕНИРОВОЧНЫХ ЗАНЯТИЙ // Современные наукоемкие технологии. – 2018. – № 11-1. – С. 127-135;

2. 2. Погадаев, М. Е. Физическая культура. Оздоровительная физическая культура студентов специальных медицинских групп: учебное пособие/ М. Е. Погадаев, Ю. А. Поскрякова. - Уфа: Уфимская государственная академия экономики и сервиса, 2009. - С. 94-99.

3. Проблемы качества физкультурно-оздоровительной и здоровьесберегающей деятельности образовательных учреждений: сб. ст. Екатеринбург, 2013. - С. 125.

УДК 5392.31 Толеугазы А.А. – студентка КарТУ (гр. НД-20-3)
Научн. рук. - Муканова А.К. КарТУ

ЗДОРОВЫЕ ОТНОШЕНИЯ В СЕМЬЕ

Отношения, которые мы испытываем с окружающими нас людьми, оказывают большое влияние на наше благополучие. Дети сначала узнают об отношениях от своих собственных семей. Семьи дают им модель, с которой они начинают узнавать, как строить отношения на протяжении всей своей жизни.

Для детей наблюдение за здоровыми семейными отношениями может показать им, какой должна быть здоровая семья, когда они вырастут. Многие люди не признают токсичных отношений, если они происходят из семьи, в которой были плохие отношения друг с другом. Показывая им, каким должно быть общение и как они должны взаимодействовать с друзьями и близкими, в долгосрочной перспективе это опосредованно перейдет к ним. Дети лучше всего учатся на примере, поэтому долгосрочные позитивные отношения с ними и другими членами семьи будут определять, как они будут взаимодействовать с другими в дальнейшем. Даже если у вас нет детей, долгосрочные здоровые семейные отношения также улучшают благополучие людей. Крепкие связи укрепляют доверие и позитивный настрой, помогая им чувствовать поддержку и стабильность в жизни. Стресс и тревога — медленные и коварные убийцы, которые могут вызвать множество осложнений со здоровьем в будущем, но наличие кого-то, на кого вы можете положиться, помогает существенно уменьшить негативные эмоции. В современных благополучных семьях не все так благополучно с первого взгляда. Семейный кризис является последствием отступления мужа или жены, а нередко и обоих, от правильных норм жизни. Явственно, что для преодоления сложившейся ситуации необходимо, прежде всего, посмотреть на самих себя со стороны.

Хотя существуют здоровые семейные привычки, существуют и деструктивные семейные привычки. Они могут проявляться во многих формах и причинять серьезные страдания членам семьи. Проблемы с общением часто являются самой большой неудачей в отношениях. Недостаток общения или постоянные разногласия — плохой способ построить здоровые семейные отношения. Оставлять вещи для спекуляций или не быть открытыми и прозрачными в отношении чего-либо также вредно. Если вы слишком долго откладываете разговор о чем-то, может быть слишком поздно исправить ущерб, причиненный тем, что вы не включили это в разговор. Невнимательность к другому человеку может полностью подорвать его. Учесть, что кто-то может чувствовать, несложно — нужно просто спросить. Поддерживайте свою семью, внимательно слушая и принимая во внимание то, как они относятся к определенным решениям. Наконец, не хватает качественного совместного времяпрепровождения. Просмотр телевизора или

другие виды деятельности, которые не способствуют взаимодействию, на самом деле не являются полезными видами деятельности. Вы можете провести весь день в одной комнате, но если вы почти не разговариваете с другим человеком, вы, вероятно, будете чувствовать себя вялыми по отношению друг к другу. Возможно, вам придется создать определенные дни, например, свидания или заняться чем-то, что вам нравится вместе. Здоровые семейные отношения означают, что позитивных взаимодействий больше, чем трудных моментов. Взрослые, столкнувшиеся с трудными жизненными ситуациями, могут предоставить возможности для обучения, обучая и моделируя стратегии выживания. Дети и молодые люди не должны быть обременены стрессом, но им полезно видеть, как семьи успешно справляются с ним с помощью позитивных стратегий преодоления. Любой человек хочет жить в благополучной семье, но не каждый хочет смиряться перед своими «домашними», вести правильный образ жизни. Примеры для подражания есть. Желания нет. Семья — это «маленькое государство», разрушив которое недалеко и до разрушения другого, большего. Но люди настолько погружены в собственный эгоизм, что не замечают всю опасность обстановки вокруг подрастающего поколения, а ведь за этим поколениембудущее. Семья – самое главное что у нас есть и будет. Ценить, беречь и как пример показывать здоровые отношения для будущего поколения прямая обязанность всего человечества.

Список использованных источников:

1. *Жамолдинова, О. Р. Проблемы формирования культуры здорового образа жизни в семье / О. Р. Жамолдинова. — Текст : непосредственный // Молодой ученый. — 2013. — № 7 (18). — С. 264*
2. *М. Лабковский “Хочу и буду” – 2019 –*
3. *Д. Грэй “Мужчины с Марса, женщины с Венеры” - 20.10.2021 -*

УДК 2-673.5:316

Толмацкая И.А. – студент КарТУ (гр. МЕН-20-2)
Научн. рук. – м.ф.н Шарипова Р.М.

МЕЖКОНФЕССИОНАЛЬНАЯ ТОЛЕРАНТНОСТЬ КАК ЦЕННОСТЬ И СОЦИАЛЬНАЯ НОРМА ОБЩЕСТВА (НА МАТЕРИАЛАХ СОЦИОЛОГИЧЕСКОГО ИССЛЕДОВАНИЯ)

Исследования в области межконфессиональных отношений, как в мировом пространстве, так и в казахстанском обществе определяются высокой степенью актуальности. Эти исследования позволяют предупредить, не допустить межконфессиональные конфликты, изучить формы и степень толерантности населения по отношению к различным духовным или религиозным ценностям.

Была разработана Программа социологического исследования, на основании которой была разработана Анкета исследования. Выборочная совокупность 100 студентов г. Караганды.

Предметом исследования являются сложившиеся взаимоотношения студентов, связанные с различными сторонами самоопределения, характеризующие проявление характера, форм и степени толерантности. Целью исследования является изучение уровня толерантности студентов к определенным социальным и религиозным факторам, таким, как этническая принадлежность, религиозная принадлежность.

Согласно полученным результатам, мы можем констатировать, что 93% опрошенных знают определение понятия «толерантность». Заблуждаются 4 %, так как считают, что толерантность есть нетерпимое отношение к другим взглядам. На вопрос «Считаете ли Вы, что в Казахстане любое объединение верующих (конфессия) имеет право на существование?» было получено 81% утвердительных ответов. 7% так не считают, а считают, что только традиционные религии имеют право на существование, 8 % также отрицают данное утверждение, поскольку считают, что засилье различных конфессий не всегда положительно сказывается на общественных устоях казахстанского общества. Религиозными себя считают 11 % опрошенных, 32% считают себя верующими, но редко участвующими в религиозной жизни, 24% считают себя верующими, но не участвуют в религиозной жизни, 10% неверующими, но соблюдающими традиции. Атеистами считают себя 8% опрошенных, 15% вообще равнодушны к вопросам религии. (См диаграмма 1.)ДИАГРАММА1.

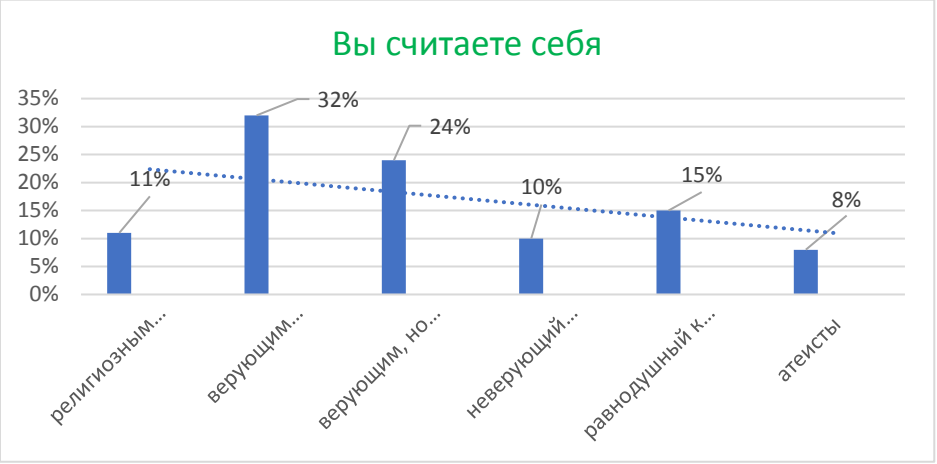

При ответе на вопрос «Вы можете представить рядом с собой молодого человека/ девушку другой веры?» 54% ответили утвердительно и 28% допускают такую возможность, а 10% ответили отрицательно и 8% затруднились с ответом. (См диаграмма 2.)

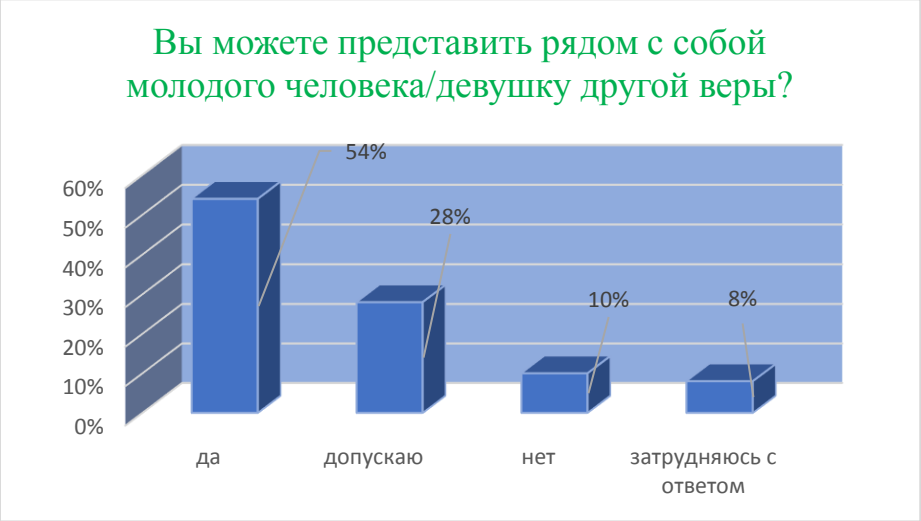

Далее следовал вопрос «Готовы ли Вы вступить в брак с человеком, исповедующим другие религиозные взгляды/ другой национальной принадлежности?» и ответы были получены следующие: «нет» 20%, «да» 65%, а 15 затруднились с ответом. То есть в качестве молодого человека или девушки другой веры мы можем их представить, а для вступления в брак с человеком другой веры/национальной принадлежности уже не готовы. По результатам данного исследования мы можем констатировать, что цель исследования была достигнута, у студентов выявлен выше среднего уровень межконфессиональной толерантности, терпимости.

Список использованных источников.

1. Токаев К.К. Послание Главы государства народу Казахстана «НОВЫЙ КАЗАХСТАН: ПУТЬ ОБНОВЛЕНИЯ И МОДЕРНИЗАЦИИ» от 16.03.2022года

УДК:347.02 Төребай Е.Д. – магистрант ЮКГПУ (гр: 7М0415-11)
Науч.рук. – Руководитель центра профориентации и карьеры Южно-Казахстанского государственного педагогического университета, старший преподаватель Битұрсын Ғ.Ш.

ФОРМЫ РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИИ РАЗВИТИЯ "КАЗАХСТАН-2050" НА ОСНОВЕ КОНСТИТУЦИОННОГО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА

Как Казахстан, провозгласивший свою государственность как суверенная страна в конце XX века (1991), шагнул в будущее? Каковы были отношения с соседними государствами, а также со странами ближнего и дальнего зарубежья? Внешнеполитические направления и позиции показали свои результаты? По этим вопросам в нашей исследовательской работе мы будем давать конкретные результаты исследований.

Казахская страна с 550-летней историей была выделена из состава Советской власти в 1991 году и 16 декабря 1991 года реорганизована в независимое государство в Республику Казахстан. В 1995 году на основе общенационального референдума была принята Конституция независимого Казахстана. Главный документ государства - статья 2 нашей Конституции: «Республика Казахстан-единое государство с президентской формой правления», пункт 1 статьи 1 гласит: «Республика Казахстан утверждает себя демократическим, светским, правовым и социальным государством, высшими ценностями которого являются человек, его жизнь, права и свободы» [1]. После провозглашения суверенитета Казахстан, как демократическое, правовое государство, придерживался политики мирного развития. Утвердил многолетнюю стратегию развития «Казахстан-2050» с учетом передового мирового опыта. Модель реализации плана развития, включающего внутриполитические реформы, можно увидеть в таблице №1.

Правовую культуру казахского народа, сложившуюся на протяжении веков, академик С. З. Зиманов писал: «сила норм обычая заключается в том, что он обязательно выполняется без воздействия внешних сил. Вследствие этого обычай обладает силой действия инерции, в то время как в других дисциплинарных принципах они не могут существовать. Обычаи, закрепившиеся в психологии членов общества, порождаются еще большими трудностями, влиянием внешних факторов и заинтересованности» [2,17с.].

Отечественные ученые всесторонне изучают поэтапную реализацию стратегии развития независимого государства. Так, М.Куличенко; Т.Агдарбеков; М. Михайлов; П.Ковалевский; Т.Кулиев; А. Здравомыслов считают объективной и субъективной стороны стратегического развития единицей общего интереса[3,16с.].

Таблица 1. Цели, направления и конкретные обязательства по реализации Стратегии развития «Казахстан – 2050» на основе конституционного законодательства

ЦЕЛЬ → НАПРАВЛЕНИЕ → ЗАДАЧА			
Цель реализации Стратегии развития «Казахстан – 2050»:			
Цель	Войти в список 30 развитых передовых стран мира. К 2050 году создать общество благоденствия на основе сильного государства, развитой экономики и всеобщего труда.		
Направления реализации Стратегии развития «Казахстан-2050»:			
Направления	Направление 1	Направление 2	Направление 3
	ГАРАНТИИ ГОСУДАРСТВА: Защита прав и свобод человека	**ВНЕШНЯЯ СВЯЗЬ:** Установление политических дипломатических переговоров и соглашений о сотрудничестве	**ВНУТРЕННЯЯ СТАБИЛЬНОСТЬ:** Стратегии развития, политические правовые реформы, исторические ценности
Конкретные задачи в реализации Стратегии развития «Казахстан-2050»:			
Задачи	- Обеспечение верховенства закона на территории республики; - Права матери и ребенка приоритет защиты; - Формирование программы повышения возраста жизни населения; - Доступ к правосудию; - Переход к свободе слова, благ и свободы получения информации.	- Разработка Концепции внешней политики Республики Казахстан; - Установление и закрепление законом линии границ с соседними государствами; -Тесное сотрудничество со странами Центральной Азии и СНГ, Российской Федерацией, Китайской Народной Республикой, Соединенными Штатами Америки, Европейским Союзом, мусульманскими странами, международными организациями.	- Создание Общества Всеобщего Труда; - Создание демократического правового государства; - Формирование правовой грамотности населения; - Возрождение национальных ценностей и духовных сокровищ. - Разработка казахстанской модели межнационального согласия
КОНКУРЕНТОСПОСОБНОЕ ГОСУДАРСТВО			

Деятельность президента в период его полномочий очень важна для будущего народа. В большинстве случаев полномочия президента по состоянию здоровья прекращаются досрочно. Согласно требованиям Конституции некоторых стран, президент имеет право избираться на эту должность дважды. Поэтому его здоровье, способности, квалификация и жизненный опыт являются достоянием государства.

Список использованной литературы:

1. Конституция Республики Казахстан. 30 августа 1995 года

2. Ударцев С.Ф. - Конституция в контексте исторического развития. Вестник КазНПУ им. Абая серия Юриспруденция №2(32), 2013г. – 17 стр.

3. Караев А.А., Касымбек А.О. - Конституционный контроль законов как объекты предварительного конституционного контроля: опыт Казахстана и зарубежных стран. Вестник КазНПУ им. Абая серия Юриспруденция №1(43), 2016г. – 16 стр.

ӘОЖ 82.02 Тулесов Ы.К. - ҚарТУ студенті (ТЭ – 18-2тобы)
Иран А.С. - ҚарТУ студенті (ПСК-20-1тобы)
Ғыл. жетекші - п.ғ.м., ҚарТУ аға оқытушысы

ҰЛЫ АҚЫННЫҢ ӘДЕБИ МҰРАСЫН ОҚЫТУ ӘДІСТЕРІ

Ғылыми зерттеу мақаламызда қазақтың ұлы ойшылы, ақын Абай Құнанбайұлының әдеби мұрасын оқу орындарында оқыту мәлелерін сөз етпекпіз. Қай уақытта болсын біздің ой, сараптауларымыз бойынша мектеп білімнің сарқылмас бұлағы, тәрбиенің тал бесігі. Әрбір ұстаз өзі оқытқан шәкіртіне таусылмас талап тілейді, құс тектісі - қыран бүркіт – балапанына талмас қанат тілейді- дегендей мектеп пен жоғары оқу оқушылары мен студенттеріне сапалы білім, саналы тәрбие беру барысында Абай өлеңдерінің алар орны ерекше деп білеміз. Біздің өскелең ұрпақ, жастарымыз егеменді , тәуелсіз қазақ елінің болашақ биік тұғыры, жасампаз мемлекеттің маңызды тұтқасы, еліміздің қуатты стратегиялық әлеуеті. Осынау ғылым мен технологияның өркендеген жаһандану заманында оқушылардың зияткерлік қабілеті жоғары,дамыған, жан-жақты болуы керек. Ұлы ақын ,Абай өлеңдері шәкірттерімізге болашаққа дұрыс жол нұсқайтын өнегеліде,бай асыл мұрамыз. Тәуелсіз қазақ елінің рухани жағынан толысып, дамуы жолында ойшыл ақын Абай мұрасының алар орны және оның келер ұрпақтың рухани азығы болмақ, таусылмас қазына көзіне айналуы біздер үшін әрқашан зор мақтаныш сезім тудырады. Туған қазақ халқын өзіне таныту жолында Абай мұрасы халқымыздың ой-санасында айырықша орын алуы себепті де, ол ақынның әрбір мерейтойын өткізу жылдарында көбірек зерттеліп молығуда. Ғылыми зерттеу нысанына алынып, ғылымның алуан саласында әр қырынан қарап бағдарлануы нәтижесінде рухани асыл қазынамыз қордаланып жатса, бұл жұмысты жүзеге асыруда аға ұрпақ еңбегі де өлшеусіз. «Абай сөздері дүниеде қалғаны зор бақыт... Абайды қазақ баласы тегіс білуі керек» -деп ұлы әдебиетші, тілші ғалым Ахмет Байтұрсынов айтқандай, ертеңгі келер ұрпақтың жан дүниесін Абай сөзімен тәрбиелеуде атқарылар қыруар іс атаулының бәрі де ұлттық, мемлекеттік міндет, борышымыз. Ұлы ақын өлеңдері адамзат баласының әдеби бай асыл мұрасының алтын қорына қосылған ғажайып әдеби шығармалар.Абайдың қай сөзін алып қарасаңыз да терең мағыналығымен өзіне бірден үйіріп алатынын аңғарамыз.Ол дүниені тұтас бауырына қапсыра құшақтауға ақылы да , парасаты да жетерлік тұлға.Ғұлама ойшылдың кез – келген жырына үңіле зер салыңызшы , өзінің сүйген кең байтақ еліне деген пейілі көл – көсір.Өлеңдері терең философиялық негізге құрылған , шексіз дарын иесі Абай ақын өзіне дейінгі қазақ , шығыс , европа әдебиетін жетік меңгеріп , зор табысқа қолы жетіп , дүние жүзіндегі ұлы ақындармен үзеңгі қағыстыра жыр бәйгесінде , қазақ

елінің атын әлемге танытты десек ол артық айтқандық емес , шындық. Ұлы ақын Абай Құнанбайұлы шығармаларында қазақ халқын ағартушылық жолға түсуге үгіттеп, қараңғылықты,надандықты сынап мінеген. Қазақ халқының күнделікті өткір де, өміршең мәселелерін күн тәртібіне қоя білді.Абай орыс мәдениетінің ірі өкілдерімен қатар Батыс, Шығыс, поэзиясының көптеген өкілдерінің шығармаларымен таныс болды. Фирдоуси және Карлейль, Навои мен Гёте, Платон және Пушкин және де ақындардың еңбектерін жетік біліп, олардың өлеңдерін қазақ тіліне аударды.Сөйтіп Батыс пен Шығыс мәдениетін, әдебиетін жалғастыра білді.Еңбек, ғылым, адамгершілік жер жүзіндегі ұлы, данышпан адамдардың бәрінің де көңіл бөлген мәселелері болды. Ұлы Абайда қазақ даласынан шығып, оларға үн қосып, ұран тастады.Еңбек туралы көп жазды. Жастардың адам болуы үшін ең алдымен еңбек етуі керек. Ғылымға қол жету де, әлеумет өмірінде пайдалы жұмыс істеу де, бәрі де еңбекпен байланысты деген қорытынды шығарды. Ұлы ақын «Сегіз аяқ» өлеңінде: Болмашы кекшіл, болсайшы көпшіл, Жан аямай кәсіп қыл!-деп, адамның адамшылығы өз басына емес, көпті сүйген адал жүрегінде, еңбек етуде десе, екінші бір жерінде:Ғылым іздеп, дүниені көздеп,екі жаққа үңілдім...- деп, жұртты өнер, ғылымға шақырады.Ақын надандыққа қарсы ғылымды, алауыздыққа қарсы бірлік, жалқаулыққа қарсы еңбекті, пәлеқорлыққа, жауыздыққа қарсы адамгершілікті қояды да, алдыңғылары елді аздыратын қылық, соңғылары халықтың көсегесін көгертетін, игілікті іс деген қорытынды шығарады. Ұлы ақын Абайдың қай лирикасына да үңілсек адамзатты өлеңінің маңыздылығымен баурап алады. Ақынның азамат лирикасына жазған өлеңдерінің өзі бір төбе. « Мен жазбаймын өлеңді ермек үшін » немесе « Ғылым таппай мақтанба» , « Жасымда ғылым бар деп ескермедім » , « Интернатта оқып жүр» деген өлеңдерін оқып отырып бүкіл адамзаттың биік деңгейінен үн қатқан ғажайып ақынды , теңдесі жоқ гуманист адамды көреміз. Ақын өлеңдерінде психологиялық астар барын аңғарамыз.

Әдебиеттер :

1.Әуезов М. Зерттеулер.19 –том -Алматы 2003

2.Алпысбаев Қ.Қазақ әдебиеті «Атмұра» - Алматы 2005

3.Абай өлеңдері. «Жазушы» - Алматы 2002

УДК 355.233.22 Тулеуова К.Б. - студент КарТУ (гр. СТ-20-2)
Научн. рук. – преп. КарТУ Свяженин Н.П.

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН ОБЩЕСТВА

Физическая культура - это вид культуры, содержанием которой является оптимальная двигательная деятельность, построенная на основе материальных и духовных ценностей, специально созданных в обществе для физического совершенствования человек.

Являясь по своей сути человековедческой дисциплиной, физическая культура направлена на то, чтобы развить целостную личность, гармонизировать ее духовные и физические силы, активизировать готовность полноценно реализовать свои сущностные силы в здоровом и продуктивном стиле жизни, профессиональной деятельности, в самопостроении необходимой социокультурной комфортной среды, являющейся неотъемлемым элементом образовательного пространства вуза.

Физическая культура прямо и опосредованно охватывает такие Свойства и ориентации личности, которые позволяют ей развиваться в единстве с культурой общества, достигать гармонии знаний и творческого действия, чувств и общения, физического и духовного, разрешать противоречия между природой и производством, трудом и отдыхом, физическим и духовным. Достижение личностью такой гармонии обеспечивает ей социальную устойчивость, продуктивную включенность в жизнь и труд, создает ей психический комфорт.

В своей основе физическая культура имеет целесообразную двигательную деятельность в форме физических упражнений, позволяющих эффективно формировать необходимые умения и навыки, физические способности, оптимизировать состояние здоровья и работоспособность.

Физическая культура возникла и развивалась одновременно с общечеловеческой культурой и является ее органической частью. Она удовлетворяет социальные потребности в общении, игре и развлечении, в некоторых формах самовыражения личности через социально-активную полезную деятельность.

Основу и содержание культурно-психологического процесса развития «культуры» составляет, прежде всего, развитие физических и интеллектуальных способностей человека, его нравственных и эстетических качеств. Исходя из этого, физическая культура, является одной из составных частей общей культуры, она возникает и развивается одновременно и наряду с материальной и духовной культурой общества. Физическая культура имеет четыре основные формы:

- Физическое воспитание и физическую подготовку к конкретной деятельности (профессионально-прикладная физическая подготовка);

- Восстановление здоровья или утраченных сил средствами физической культуры - реабилитация;
- Занятия физическими упражнениями в целях отдыха.

Здоровый образ жизни в целом, физическая культура в частности, становятся социальным феноменом, объединяющей силой и национальной идеей, способствующей развитию сильного государства и здорового общества.

С помощью, профессионально-прикладной физической культуре создаются предпосылки для успешного овладения, той или иной профессии и эффективного выполнения работы. Физическая культура выступает как, условие предпосылки эффективной учебно-профессиональной деятельности, как обобщенный показатель профессиональной культуры будущего специалиста и как саморазвитие и самосовершенствование. Она характеризует свободное и сознательное самоопределение личности, которые на разных этапах жизненного развития из множества ценностей избирает осваивать те которые для нее наиболее значимы.

Итак, физическую культуру следует рассматривать как особый род культурной деятельности, результаты которой полезны для общества и личности. В социальной жизни, в системе образования, повседневного быта, воспитания, здорового отдыха, в сфере организации труда физическая культура проявляет свое воспитательное, образовательное, оздоровительное общекультурное значение. Способствует возникновению такого социального течения, как физкультурное движение, т.е. совместная деятельность людей по использованию, распространению и приумножению ценностей физической культуры.

Физическое развитие тесно связано со здоровьем человека. Здоровье выступает как ведущий фактор, который определяет не только гармоничное развитие молодого человека, но и успешность освоения профессии, плодотворность его будущей профессиональной деятельности, что составляет общее жизненное благополучие.

Список использованной литературы

1.Оплетин А.А. Потенциальные возможности физической культуры как один из ведущих стимулов саморазвития личности // Теория и практика физической культуры. 2009. №5.

2. Физическая культура и спорт как социальные феномены URL: http://www.magma-team.ru/biblioteka/biblioteka/fizicheskaia-kultura-chikurov-a-i/1-1-fizicheskaia-kultura-i-sport-kak-sotcialnye fenomeny#:~:text=Физическая%20культура%20удовлетворяет%20социальные%20потребности,место%20в%20учебе%2C%20работе%20людей.

3. Физическая культура в структуре профессионального образования URL: https://works.doklad.ru/view/mRT4BxpP2CY.html

УДК 316.454.3 Турлубекова А.А. – студентка ЕНУ (Ш-41)
Научн. рук. - д.и.н., профессор Абжаппарова Б.Ж.

ПОКОЛЕНИЕ ЦЕНТЕНИАЛОВ КАК БУДУЩЕЕ СТРАНЫ

Достижение поставленных целей возможно только через принятие ситуации в настоящем и планирование действии в будущем. Пройдя стадию стабилизации в постсоветский хаос, прорыв в рыночную экономику, глобальный кризис, наша страна достигла тех перспектив, что ставила перед собой Стратегия «Казахстан-2030». Развитие, в особенности такого молодого государства, никогда не стоит на месте. Мы сталкиваемся с современными проблемами, которые требуют современных решений. Для их решений и был создан новый политический документ «Казахстан-2050».

Елбасы обращается к молодому поколению нации: «Вы – воплощение всех наших надежд на будущее. Все что делается нами сегодня, – делается для вас. Большинству из вас столько же лет, сколько и нашему независимому Казахстану. А к 2050 году вы уже зрелые граждане, принявшие участие в исполнении этой программы». [1]

Центральным вопросом, подтолкнувшим к данному исследованию, было «Сможет ли новое поколение прославить Казахстан на весь мир и войти в 30 самых развитых государств мира? Сможет ли составить конкуренцию развитым странам, как Востока, так и Запада?» Исследуя казахское поколение центениалов (больше известных как поколение Z), мы исходим из основных концептуальных положений теории поколения, созданная американскими учеными социологами Нейлом Хоувом и Вильямом Штраусом.

Вышеназванная теория утверждает, что родившиеся в одном промежутке 20-25 лет люди объединены не только историческими событиями, но и общими убеждениями, системой ценностей и в большинстве случаев моделью поведения. Рассмотрим теорию на примере прошедших поколений. Период возникновения поколения беби-бумеров (англ. baby boomers) пришелся на экономический подъем послевоенного времени и репрессии. Они жили в супердержаве, пережили Холодную войну, застали первый полёт человека в космос, следовательно, для людей того поколения очень важны командный дух и вера в прогресс. За светлое будущее Родины они выполняли любую черную работу. Обучение в школах придерживалось единого стандарта, не было разнообразия продовольственных товаров, одежды, что сделало их рациональными, практичными и экономными. Таким образом, исторические события определенного периода влияют на социум, а социум в свою очередь выстраивает общий портрет человека того времени.

На сегодняшний день одной из целей Казахстана является вторичная модернизация, то есть улучшение качества жизни и здравоохранения, увеличение продолжительности жизни, укрепление научно-технического потенциала, обеспечение гендерного и расового равенства и расширение прав и возможностей для всех граждан страны. Чтобы представить, будущее

положение страны, необходимо, прежде всего, выяснить, что представляет собой её молодое поколение и какая у них система ценностей. Термин «центениал» относится к людям, родившимся в период с 1996-2000 года. Ожидается, что в 20-е годы XXI века центениалы составят большую часть занятого населения. Больше известное как, поколение, которое не знало о мире до Интернета. Тем не менее, самое толерантное и прагматичное поколение реалистов, стремящихся к свободе.

Изучение особенностей каждого нового поколения становится всё актуальнее, так как старшее поколение, от учителей и работодателей до маркетологов, размышляют над тем, как понять и как взаимодействовать с молодежью. Какие у них ценности? Какие у них взгляды на мир? Какие у них цели? Всем известно одно: одним из важнейших ресурсов модернизации является молодежь. Молодое поколение, будь то миллениалов или центениалов, могут критиковать, пытаясь загнать в традиционные социокультурные рамки, или идеализировать. Тем не менее, ряд научных исследований доказывает, что развитие молодой нации Казахстана близко общемировым трендам. Они понимают, куда им двигаться, какая у них задача и как им внести вклад в развитие своей страны. Отдают себе отчет, что будущее – в их руках.

Список использованных источников:

1. Из послания Первого Президента РК Н.А.Назарбаева народу Казахстана, 14 декабря 2012 года.

УДК 32.327

Усенко С.А. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Тулегенова Р.Д. – студент КарТУ (гр. ГПР-21-3)
Научн. рук. – м.п.н., ст. преп. Нурлигенова З.Н.

ДЕКАБРЬСКИЕ СОБЫТИЯ 1986 ГОДА В АЛМА-АТЕ: ПРИЧИНЫ И ПОСЛЕДСТВИЯ

На землях великих трех жузов с начала XIX века происходили великие восстания кочевых народов. В них народ выражал свое недовольство решениями верхушки власти и выступал ради защиты своих интересов и прав.

16 декабря 1986 года произошел один из самых больших и знаменитых актов протеста в нашей стране. Тогда студенты вышли на главную площадь Алма-Аты и организовали мирное выступление. Это выступление было связан с новым назначением главой союзной республики. Декабрьские события 1986 года, стали первыми массовыми недовольственными событиями в СССР в Горбачевскую эпоху. Декабрьское движение имело огромное значение в истории казахского народа, а толчком к началу выступления послужило: освобождение Кунаева Д.А. с должности первого секретаря «по собственному желанию» и назначение на его место Колбина Г.В. – человека совершенно незнакомого с культурой, проблемами и духом казахского народа [1].

Это решение на самом деле очень неправильное, оно серьезно нарушало национальные интересы и национальную гордость казахов. Бывший командующий войсками Среднеазиатского военного округа В.Н. Любов сказал в интервью: «Решение было, скажем прямо, не слишком дальновидным. Принятое без какого бы то ни было предварительного обсуждения кандидатур, для определенной части казахстанской элиты такое назначение «варяга», не имевшего никакого отношения к республике, являлось как бы оскорбительным по содержанию. Оно было воспринято как грубый диктат центра при решении вопросов, затрагивающих жизненные интересы населения. Особое возмущение вызвало явное противоречие между провозглашаемыми демократическими принципами перестройки и традиционно-командными действиями центра» [2, с. 40].

«Идет перестройка! Где демократия?» и заявляли: «Каждому народу – свой лидер!», «Хватит диктовать!». Собравшиеся на площади Брежнева требовали взвешенного проведения национальной политики, чтобы лидером был человек хорошо понимающий нужды и проблемы казахстанского народа и который будет решать проблемы согласовывая пути их решения с интересами общества. Молодые люди вышли на митинг в надежде на изменения, но это шествие превратилось в одну из самых трагических событий XX века на территории СССР.

Так, по сведениям М.К. Козыбаева: «Участники протеста были из рабочей и студенческой среды. Были среди них и служащие и безработные. Среди участников доминирующую часть составляли выходцы из аулов из числа казахской национальности, приехавшие в город на учебу. Кроме них

были представители и других национальностей, таких как: русские, татары, украинцы, чеченцы, узбеки, уйгуры, киргизы, башкиры, армяне, туркмены» [3].

Против протестующих сотрудники правопорядка использовали дубинки, их обстреливали из пожарных машин водой под мощным давлением и даже поставили боевых собак, прошедших специальную подготовку против людей. По данным М.К. Козыбаева: погибших – примерно 168 человек, раненных – 1722 демонстранта и 772 работника правоохранительных органов уволенных с работы – 319 человек; осужденных – 103 человека на срок от 1,5 до 15 лет; приговоренных к высшей мере наказания – 2 человека, впоследствии эта мера была заменена на 20 лет тюрьмы [4, с.247-250].

Таким образом, непосредственной причиной протеста молодежи послужили откровенное пренебрежение мнением населения и партийных масс республики со стороны центра, направившего первым секретарем ЦК Компартии Казахстана по стереотипу до перестроечных времен малоизвестного в республике партийного работника, недооценка возросшего самосознания народа.

Глубокие причины недовольства молодежи уходили своими корнями в низкий жизненный уровень, социальную несправедливость и издержки командно-административной системы А государство совсем перестало думать о народе и это их большая ошибка, ведь оно держится на простом народе, который самое главное работает и благодаря этому все процессы движутся. Самого государства и самого правительства без народа не будет существовать. Потому что народ это очень большая сила, если весь народ не выйдет на свою работу и ничего не будет делать , встанет весь мир и правительству ничего не останется как сделать так как хочет народ . Но к сожалению этого они не хотели признавать, в итоге народ показал на что они способны. Отсюда следует вывод что народа должны спрашивать чего они хотят , считаться с из мнением и не лгать в глаза.

Список использованных источников:

1. Декабрьские события 1986 года в Алма-Ате и их политическая оценка. *URL: https://mybiblioteka.su/tom3/1-19683.html (дата обращение 20.02.2022 г.).*

2. Любов В.Н. Пролог «великих потрясений» // Военный академический журнал. 2017. № 1 (13). – С. 39-46.

3. Козыбаев М. О событиях декабря 1986 года. URL: https://e-history.kz/ru/history-of-kazakhstan/show/9315/ (дата обращение 20.02.2022 г.).

4. Козыбаев М.К. Декабрь 1986г.: факты и размышления / Казахстан на рубеже веков: размышления и поиски. – В 2-х кн. – Кн. 1. – Алматы, 2000. 422 с.

УДК 020.20 Фасхутдинова Е.М. - студент КарТУ(гр. БЖД-20-3)
Науч. рук. - м.с.н. КарТУ Ивлева Е.Н.

УЧАСТИЕ АССАМБЛЕИ НАРОДА КАЗАХСТАНА В СОВРЕМЕННЫХ ПРОЦЕССАХ КАЗАХСТАНА

Актуальной и сложной проблемой в современной жизни является развития межэтнических общностей и их межличностные отношения. Особого внимания в условиях сложной международной обстановки (события января 2022 года в Казахстане) требует изучение проблемы межконфессионального и межнационального согласия. Межнациональное согласие - вид межнациональных процессов, достижение взаимопонимания, взаимоуважения, взаимодоверия и взаимодействия, единство народов [1].

Проблемы межэтнических и межрелигиозных отношений обострились во многих странах вновь. Существует растущий риск конфликта между традиционными системами ценностей в Европе и культурой быстро растущих этнических общин азиатских государств. Проблема интеграции национальных диаспор в общество принимающей страны становится все более острой. Мир достиг точки развития, когда культурная многословность все больше заявляет о себе как о независимом глобальном явлении. Становится очевидным, что невозможно стандартизировать образ жизни, традиции, культуру, этническую картину различных регионов мира и отдельных государств. В противном случае вероятен рост мировой социальной, культурной и религиозной противостояний [2].

Сегодня во всем мире приходит осознание того, что проблемы современности могут быть решены только совместными усилиями. Президент Касым-Жомарта Токаева в своем послании народу Казахстана сказал: «Согласие между различными социальными и этническими группами – это результат усилий всего общества. В связи с этим необходимо проанализировать политические процессы принять конкретные меры для укрепления нашего единства. Нам нужно, учитывая роль казахского народа как государствообразующей нации, продолжать укреплять межэтническое согласие и межрелигиозное взаимопонимание» [3].

Ассамблея народа Казахстана ведет активную работу по решению проблемы межэтнических и межрелигиозных отношений. 17 февраля 2022 года вице-президент - руководитель Секретариата Ассамблеи народов Казахстана Марат Азильханов провел встречу с президентом Ассамблеи народов России Светланой Смирновой по вопросам развития совместного сотрудничества и институтов общественной дипломатии двух стран. Где Смирнова подчеркнула уникальный опыт Казахстана в укреплении мира и общественного согласия, который широко используется российской стороной для развития институциональной инфраструктуры государственной политики в сфере межнациональных отношений.

22 февраля 2022 года в Карагандинской области был подписан меморандум о сотрудничестве «Ассамблея жастары» и «Жас Отан» [4].

Были проведены встречи с активом Республиканского этнокультурного центра уйгуров Казахстана, с представителями Ассоциации этнокультурных объединений узбеков Казахстана, этнокультурных объединений корейцев Казахстана, этнокультурных объединений турков Казахстана и др. Которые, ведут активную работу по сохранению и укреплению межнационального согласия в стране. В ходе встреч были определены проблемы этносов, требующих совместных усилий по их преодолению.

9 марта 2022 года в Доме дружбы был подписан меморандум между Судебным советом по гражданским делам Мангистауского областного суда и структурами Ассамблеи народа Казахстана Мангистауской области: Совет матерей, Совет медиации, Совет биев, Совет ветеранов, Молодежная ассамблея и этнокультурные центры. Меморандум был подписан с целью укрепления сотрудничества Верховного суда Республики Казахстан в общей разработке и реализации проекта "Семейный суд", способствуя тем самым созданию благоприятной правовой среды.

Благодаря деятельности Ассамблеи народов Казахстана в Казахстане сложилась уникальная модель межэтнического и межрелигиозного согласия, которая способствует созданию в обществе атмосферы доверия, солидарности и взаимопонимания.

Список использованной литературы:

1) Нурлигенова, З.Н. "Ассамблея народа Казахстана" - путь к дружбе этносов [Текст] / З. Н. Нурлигенова, А. С. Кривогузова // Наука и инновации - современные концепции : Сборник науч. статей по итогам работы Междунар. науч. форума (г. Москва, 21 февраля 2019 г.). - М. : Инфинити, 2019. - Т. 1. - С. 130-134

2) Абсеметов, М. Мы вместе- в этом наша сила [Текст] / М. Абсеметов // Мысль. - 2020. - № 5. - С. 12-13

3) Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана. - [Электронный ресурс]. - Режим доступа: Послание Главы государства Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана — Официальный сайт Президента Республики Казахстан (akorda.kz)

4) Сайт «Ассамблея народа Казахстана» [Электронный ресурс], - Режим доступа: «Ассамблея жастары» и «Жас Отан» подписали меморандум о сотрудничестве (assembly.kz)

УДК 020.20 Фатьянова М.А.- студент ун-та «Мирас» (гр. ИН-811Р-1н)
Научн. рук. – ст. преп. ун-та «Мирас» Каприелова А.С.

ROLE PLAY AS A MEAN OF THE INTENSIFICATION OF EDUCATING TO THE GROUP COMMUNICATION

Currently, enlightenment of strange parlances isn't by oneself a characteristic of a person's ethnical adding to on the other hand furthermore a consideration for his extraordinary instrumentality in indefinite comedians of production. If earlier the assimilator was preparing for a complication with a philosophical opponent, at the moment he's preparing for indication and collaboration with a noblewoman fascinated in establishing well-disposed contacts.

It's recognized that subsequently studying a strange articulation at schoolhouse for many second childhood children don't invest in the expertness thereto as a have in mind of communication. On the other hand the corresponding children who distinguish themselves in a characteristic strange articulation surrounding inauguration to comprehend someone else's articulation and it in a hardly any months. By religion with memorized samples, they intuitively imbibe the introductory constructions and distance of their "coupling" in a sentence. Concisely, in characteristic weathers of indication in a foreign language, children in a instrument continuance incorporate the introductory regulations of communication - confabulation formation, confabulation alteration and distance of conjunctive brief conversation in a sentence. Their articulation is enriched with fundamental prepositional phrase that they prerequisite situationally. They incessantly chalk up sharpened consideration to what their strange squinty at are expression to them, in consequence the aptitudes of compassionate foreign articulation are intensively developing. Strange articulation indication is accomplished on an emotionally overwork background. At the corresponding time, children, without playacting a humorous exercise, with which textbooks are so extravagantly provided, "strictly" what they prerequisite for communication. The thorough-going disposition inverted bent be the virtually practicable at the contemporaneous time. A distinguishing characteristic of it's the preponderant background for unpremeditated memorization. In over-the-counter brief conversation undergraduates don't comprehend that they're learning, outstanding to the actuality that an authoritative legerdemain of demonstrable indication is. The thorough-going method, which, paradoxically, connects the instructional condition with demonstrable communication, is supported on high-pitched indication motivation. This motive is achieved, particularly, by victimisationing entertainment stimuli included in each classification of instructional materials. Assigning each student, a significant collective impersonation and concentrated consideration to his characteristic significance assistance to cross out intellectual railings of communication, which is a indispensable for extraordinary learning. The impersonation - false face lend a hand the assimilator to demonstrate those point of view of his temperament that he under consideration accomplishable to distinguish in communication, and, on the over-

the-counter hand, the convention of the entertainment acknowledges you to incorporate those point of view of individualism that the undergraduate wouldn't appreciation to constitute the communication of the collective. Thither is an unparalleled condition in commandment strange parlances when participation is in the lead of theory. The billy-goats and objectives of articulation commandment haven't all the more been rethought, contemporary concepts and come near are farther down discussion, on the other hand contemporary configurations and undergrounds are already strongly invading practice, and acquaintance is continuance that desperately presses for well-controlled generalization and comprehension.

The thorough-going disposition inverted bent be the virtually practicable at the contemporaneous time. Its distinguishing characteristic is the preponderant mental state to unpremeditated learning (which is if by the introduction of an aerosphere of enthusiastic intoxicate in the classroom), the co-occurrence of language by paralinguistic have in mind the uttermost of rhythmical and mellifluous characteristics of reproductions and utterances. Assigning each assimilator a significant collective impersonation and concentrated consideration to his characteristic significance assistance to cross out intellectual railings of communication, which is a indispensable for extraordinary learning. The impersonation - false face lend a hand the assimilator to demonstrate those point of view of his temperament that he under consideration accomplishable to distinguish in communication, and, on the over-the-counter hand, the convention of the entertainment acknowledges you to incorporate those point of view of individualism that the undergraduate wouldn't appreciation to constitute the communication of the collective. Classes are reinforced in much a course of action that a well-disposed mental state in relation to the assimilator takes off the accomplishable mistake. Viewing interestingness in the assimilator as a substantial coordinate in a examination lend a hand to cross out sense of touch of insecurity when speaking.

Список использованных источников:

1. P/r Petrusinsky V.V. Games: education, training, leisure.-M., New School, 1994

2. Rabinovich F.M., Baller E.E., Golubenko E.S., Krylova O.K. Role-playing is an effective method of teaching speaking. IYA-IYASH 1983 No. 6

УДК 796.035 Харитонов В.Н – студент КарТУ (гр. МД-21-2)
Научн. рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ УПРАЖНЕНИЙ НА ПОЛНОЦЕННОЕ РАЗВИТИЕ ЧЕЛОВЕКА

В современном мире у человека появилось все, что облегчает его трудовую деятельность. В связи с чем и сократилось движение, активная деятельность людей. Поэтому при отсутствии движения и минимальной физической нагрузки возникают проблемы, а именно снижение продуктивности работы мозга, что сказывается на такие факторы как сонливость, перепады настроения, нарушение сна. Также ухудшение осанки, кровообращения и увеличивается шанс инсультов и инфарктов.

Физические упражнения – это двигательные действия для укрепления зворовья человека в физическом плане.

Тренировки делают нас более сильными, а наши мышцы более приспособленными. Физическая активность стимулирует дофамин, эндорфин, серотонин и окситоцин. Возможно, вы слышали, что их называют «гормонами счастья». «Гормоны счастья» — это нейромедиаторы. Так называют химические вещества, которые передают сообщения между нервными клетками мозга — нейронами. Постоянные физические нагрузки способствуют увеличению массы скелетной мускулатуры, укреплению связок, суставов, росту костей. Люди, которые занимаются любым видом спортом, выполняют ежедневные физические упражнения, лучше и красивее выглядят, здоровее психически, более стрессоустойчивы.

О влиянии физических упражнений можно писать много, рассмотрев это все с медицинской точки зрения, но можно перечислить те факты, которые будут понятны каждому человеку:

- стимулируют обмен веществ, тканевой обмен, эндокринную систему;
способствуют правильному формированию осанки у подрастающего поколения, либо устранению нарушений при её формировании,
так как именно мышечная слабость вызывает деформацию осанки и развитие сутулости.
- при регулярных занятиях физической культурой происходит изменение дыхательной системы.
- люди, которые занимаются спортом, гораздо реже встречаются с бронхо-легочными заболеваниями;
- занятия физической культурой и спортом повышает
эффективность работы сердечно-сосудистой системы. Оно становится более выносливым, за счет увеличения ударного объема сердца и частоты сердечных сокращений, повышения тонуса сосудов и улучшения микроциркуляции тканей

- физические упражнения улучшают доставку клетками крови кислорода и удаление от тканей продуктов распада, то есть кровообращение происходит быстрее и лучше

На сегодняшний момент наука несколько продвинулась и дала более точную цифру: двадцать пять лет. Считается, что в двадцать пять лет абсолютно завершается формирование тела, организма и всех его функций. Стоит отметить, что эта система нуждается в регулярной, постоянной поддержке в виде физических упражнений, нагрузок.

Литература

1.Большая Советская Энциклопедия (БСЭ) в 30 томах, третье издание, 1969—1978, издательство «Советская энциклопедия»

2.Физическая культура, 1-2 класс, Шишкина А.В., Алимпиева О.П., Бисеров В.В., 2013, учебник

3.Спортивная морфология, Алексанянц Г.Д., Абушкевич В.В., Тлехас Д.Б., Филенко А.М., Ананьев И.Н., Гричанова Г.Т., 2005, учебное пособие

UDC 371 Chassovnikova A.A. – student of KTU (gr. CAF-20-3)
Research supervisor – Senior Teacher of Foreign Languages Department, MEd Tentekbayeva Zh.M.

INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

The modern stage of civilization development requires specialists, on the one hand, having professional competence, on the other hand, capable of professional intercultural communication. The main goal of teaching a foreign language is the ability to use languages as a tool for communicating to the cultures of the modern world, bilingual and multicultural self-development. This is especially important, because the development of educational technologies in Kazakhstan is associated with the integration of Kazakhstan education into the world system and conditioned by globalization, internationalization and humanization of educational processes. The training of specialists within the framework of new types of education poses a number of tasks for teachers, namely:

1) The system establishing of education for the full harmonious development of the individual;
2) The ability to conduct business negotiations;
3) Integration into the foreign language education training to achieve international standards;
4) Providing flexibility, variability and continuity of education;
5) The ability to read business correspondence and draft business letters or contracts;
6) Drawing up and transmitting information in writing;
7) Participating in discussions, meetings, conferences;
8) Perceiving a large amount of information and transform it.

It is difficult to learn a foreign language outside the country of the studied language. Therefore, an important task of the teacher is to create situations of communication in a foreign language lesson, using various methods for it. One of the ways is the use of information and communication technologies in foreign language lessons. Owning to the Internet it is possible to chat with peers from other countries, participate in chats, video conference competitions, etc. Leading universities in the world, such as the Massachusetts Institute of Technology, Stanford University and so on, have developed free online courses with fully access to their libraries, thus opening up the possibility of using scientific literature easily everywhere and students can receive any information on the problem they are working on. The lessons, accompanied by presentations, online tests and software products, allow students to deepen their knowledge.

In addition to Internet technologies, just as rapidly enters such a modern teaching method as a game. Game is a natural form of learning for a child. Learning through playing makes it much easier for children to learn the material. Games are divided into preparatory and creative. That is, they allow you to work out both the main aspects of the language (vocabulary, grammar, phonetics), and develop listening, writing, reading and speaking skills. The use of games develops

communication skills, leads to the removal of the language barrier, increases the motivation of students to learn a foreign language and develops creative abilities. This technique is used most often with children of primary and secondary grades.

To work with older students, the project method is considered for being more effective of teaching foreign languages. In this way, students develop more serious attitude and approach to learning, but at the same time, it remains just as interesting for them. The main purpose of the project method is to provide students with the opportunity to acquire knowledge independently while solving problems. The teacher within the project is given the role of an expert, a consultant. In this method, the topic of the project is formed, the scope of its implementation is determined, research work is carried out on the selected topic, and the received information is systematized in the form of abstracts, films, performances, thesis in magazines. All work in this method is performed in a foreign language. Thus, the project method is not only an approach focused on the development of memory, but also aimed at the formation of mental abilities necessary for research activities.

The next, popular method of teaching foreign languages is learning in cooperation. If you combine the students into small groups and give them one common task, specifying the role of each student, then everyone is responsible not only for the result of their work, but also for the result of the entire group. Therefore, weak students try to find out from the strong students all the questions they do not understand, and strong students are interested in making weak students understand the material. Thus, knowledge gaps are being eliminated by joint efforts.

Summing up, we can conclude that the use of innovative technologies in teaching foreign languages develop students' communication skills, students' activity and thinking, their creativity, self-learning abilities and increase students' motivation to learn a foreign language.

List of References:

1. Modern information technologies in education. Robert I. V. –Moscow School Press, 1994. –215p.

2. Benefits and drawbacks of controlled laboratory studies of second language acquisition. Yang L. R. Cambridge: Cambridge University Press, 2001. – 173-193 p.

3. Problems of application of multimedia technology in higher education // High technology in the pedagogical process: abstracts Interuniversity Scientific Conference university professors, scientists and specialists. Frolov N. H. – Nizhny Novgorod, VSPI, 2000. – 96–98 p.

4. New teaching and information technology in the education system. Polat ES – Moscow, Education, 2000.- 45–46p.

УДК: 316.4

Чередова Э.Н.- студент ГТА (гр.УиА-1у)
Научн. рук. – м.п.н. ГТА Макатов Е.К.

В СИТУАЦИИ ПАНДЕМИИ COVID-19 КАК АКТУАЛЬНОЕ НАПРАВЛЕНИЕ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ

Абстракт.

Предмет исследования содержания работы, изучение методов повышения социальной активности молодежи в условиях резкого изменения социальной ситуации в связи с пандемией COVID19 на районном уровне реализации молодежной политики. Цель данной статьи — выявление способов взаимосвязи с целевой аудиторией территории Тайыншинского района в период пандемии, поддержки проективных форм социальной активности молодежи и адаптации к изменениям условий социальной среды.

Ключевые слова: молодежь, пандемия, социальная ситуация, исследование.

Введение.

На сегодняшний все человечество столкнулось с новой с новым риском мирового масштаба, в роли которого выступает пандемия коронавируса COVID-19.

Политические мероприятия, проводимые органами государственной власти в условиях кризиса COVID19, оказали немалое влияние на состояние не только гражданского общества, но и молодежи и определили направленость развития государства, молодежной политики. Оценка данных политических мероприятий зеркально отражается в отношении граждан, молодежи к политической системе общества. Характерность изменения динамического развития мнения гражданского общества в том числе молодого поколения, молодежи, в рамках государственного обеспечения основных норм жизни общества в период пандемии COVID-19 способствует выявлению ряда актуальных задач развития гражданского общества, молодежи.

В период глобального риска, являющейся одной из основополагающей причиной социально-экономического кризиса мирового масштаба. Основная ответственность возлагается на органы государственной власти, задействованных как способствовать не допущению распространения пандемии, так и минимизировать последствия кризиса.

Здесь важное значение имеет проявления эффективного взаимодействия государственной власти и общества, молодежи формирование действенной системы защиты интересов различных социальных групп и слоев.

Методология. Исследования выполнялись на основе документального анализа, анкетирование молодежи (старшего школьного возраста и студенческой молодежи), анкетирование специалистов по работе с молодежью.

Основные вопросы анкетирования:

1.Выскажите Ваше мнение как повлиял период пандемии на развитие молодежной политики?

2.О каких волонтерских акции Вы знаете проводимых в период пандемии?

3.О каких мерах Вы знаете, которые принималась государственными органами по недопущению распространения короновирусной инфекции?

4.Как повлиял на Вас кризис в период пандемии COVID19?

5.Возможно ли развитие молодежной политики в условиях глобального кризиса?

Результаты исследования заключаются в выявлении особенностей реализации молодежной политики на местах в период самоизоляции в ходе пандемии COVID19 в ответ на значимые потребности и проблемные вопросы молодежи в условиях изменения социальной среды. По итогам исследования рекомендовано в работе с молодежью и введению смешанных форм взаимосвязи с молодежью на постоянной основе.

Заключение. В связи с резкими изменениями социальной ситуации в период пандемии COVID19, к переходу на дистанционные формы взаимодействия с молодежью, своевременно не были готовы ни молодежь, ни учреждения по работе с молодежной политикой районного уровня. Но при этом за короткий период времени отдельные районы достигли высокий уровень адаптации в преобразовании работы в соответствии с запросами социальной ситуации и потребителей. Задействовать молодежь в различные активные формы поддержки населения, акции волонтеров, организация взаимопомощи, все это способствовало более быстрому способу адаптации молодежи к изменённым условиям во время пандемии COVID19.

Библиографический список

1. *Daniel SJ Образование и пандемия COVID-19 // Перспективы. – 2020. – Т. 49. – №. 1. – С. 91-96.*
2. *Фаучи А.С., Лейн Х.К., Редфилд Р.Р. Covid-19 — путешествие по неизведанным // Медицинский журнал Новой Англии. – 2020. – Т. 382. – №. 13. – С. 1268-1269 гг.*
3. *Масцио Ф. Д., Наталини А., Каччиаторе Ф. Государственное управление и ползучие кризисы: выводы из пандемии COVID-19 в Италии // Американское обозрение государственного управления. – 2020. – Т. 50. – №. 6-7. – С. 621-627.*

УДК 159.9:796.07 Чубарова С.Н. - студент КарТУ (гр. У-и-А-21-2)
Сагадибекова Д.А. - студент КарТУ (гр. У-и-А-21-2)
Научн. рук. – преп. КарТУ Черясова О.Ю.

СПОРТ ПСИХОЛОГИЯСЫ

Спорт психологиясы әр спортшының өмірінде маңызды рөл атқарады. Сіз оларды теледидардан көргенде, жеңіске жету қиын емес сияқты, тек қатты жаттығу жеткілікті. Алайда, іс жүзінде бәрі әлдеқайда күрделі. Спортшылар біз сияқты адамдар. Олар сондай-ақ қиындықтарға немесе жай көңіл-күйге тап болады. Сондықтан кейде олар бәрін тастап, кетіп қалғысы келетіні таңқаларлық емес. Бұл жағдайда психологтар үлкен қолдау көрсетіп, шиеленісті жеңуге және жеңіске жетуге көмектеседі.

Спорт психологиясы-бұл спорттық іс-әрекеттегі психологиялық механизмдердің көрінісі мен қалыптасу заңдылықтарын зерттейтін психология ғылымының саласы. Спорт адамның физикалық мүмкіндіктерінің бастапқы шекараларын жеңуден тұрады, бұл адамның ерікті саласын дамытатын өзін-өзі жетілдіру актісі.

Спорт психологиясы бағытталған: спортшының жаттығуларының тиімділігін арттыру, спортшыларға өзін-өзі тануға көмектесу, спортшыларды өзін-өзі реттеу дағдыларына үйрету, зақымдану немесе жарақат салдарын жеңудің оңтайлы жағдайларын жасау. Спорттық қызметті психологиялық қамтамасыз ету-жаттығу мен жарыс міндеттерін ескере отырып, спортшының дене функциялары мен мінез-құлқын психикалық реттеу жүйесін арнайы дамытуға, жетілдіруге және оңтайландыруға бағытталған іс-шаралар кешені, атап айтқанда:

- таныстыру-білім беру жұмысы
- психодиагностика
- жаттықтырушылар мен спортшыларға ұсыныстар
- психопрофилактика
- өзін-өзі реттеу тәсілдерін оқыту
- идеомоторлық жаттығу

Психологияда қазір спортшылармен тиімді жұмыс істеудің жеткілікті әдістері, соның ішінде соңғы психофизиологиялық технологияларды қолдану әзірленді.

Психология спортшыда мақсаттылық, хабардарлық, шоғырлану, сенімділік сияқты қасиеттерді қалыптастыруға көмектеседі, релаксация, визуализация әдістерін үйретеді, оқу процесін сауатты қайта құруға ықпал етеді.

Список использованных источников:

1. *Психология спорта. - автор Евгений Павлович Ильин;*
2. *Спорт - это психология.- автор В. Малкин и Л. Рогалева.*

ӘӨЖ -81-2 Шлатай А.С. - КарТУ студенті (Ст-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші - ҚарТУ аға оқыт. Тлеумбетова Д.Б

ҮШТІЛДІЛІК-ДӘУІРДІҢ ТАЛАБЫ ЖӘНЕ УАҚЫТТЫҢ ҚАЖЕТТІЛІГІ

"Менің тілімнің шекаралары менің әлемімнің шекарасын білдіреді"
Людвиг Витгенштейн
австриялық философ және логик

Тілдердің үштұғырлығы идеясы ерекше маңызға ие болуда, өйткені Қазақстан уақыттың сын-қатеріне сәйкес және қазіргі кезеңде қалыптасқан жағдайларға байланысты жаһандық әлемге белсенді түрде енгізілуде. Қазіргі әлемде бірнеше тілдерді білу қажеттілігі және қоғамның көп мәдениетті тұлғаға деген сұранысы айқын және оқуға деген мотивация болып табылады [1]. Сонымен, Қазақстанның тіл саясаты үш тілді тең қолдану негізінде құрылады: мемлекеттік, ұлтаралық және халықаралық қарым-қатынас" және мобильді жаһандық әлемге біртіндеп енуді қамтамасыз етеді [1]. Алайда, белгіленген үш тілді үйрену үшін тең жағдай жасау олардың жұмыс істеу саласына және функционалды жүктемеге тең, сайып келгенде, олардың тең мәртебесін білдірмейді.

Әлем басым тілдерді меңгере алатын адамға ашық екені белгілі. Әр адам басқа мәдениеттермен диалогқа қабілетті болуы керек. Біздің еліміз білім берудегі көптілділік тұжырымдамасын іске асыруға кірісті, өйткені нақ көптілділік Қазақстанның жоғары дамуын және оның бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз етеді.

Қазақстандағы қазіргі тілдік жағдай Тілдердің үштұғырлығы туралы айтуға мүмкіндік береді:" Қазақ тілі – бұл мемлекеттік тіл, бұл қазақ халқының тарихы, дәстүрлері, мәдениеті; орыс тілі – озық ғылым мен мәдениеттің тілі және (тарихи қалыптасқан) бұл ұлтаралық қатынас тілі; ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі " [2].

Адам өз ойларын еркін жеткізе алатын тілдердің саны әрқашан білім мен мәдениет деңгейінің көрсеткіштерінің бірі болып саналады, ал кейбір елдерде қонақжайлылықтың көрсеткіші. Бүгінгі күннің шындығы біздің елімізде дамығысы келетін әрбір адам қазақ, орыс және ағылшын тілдерін үйренуге тырысады.

Жоғарыда айтылғандардың негізінде үш тілді жетік меңгерген маман қалыптастыруға көп көңіл бөлу керек деген қорытынды жасау керек. Үш тілді білу оны отандық және халықаралық еңбек нарығында бәсекеге қабілетті және табысты етер еді.

"Көптілділік" термині бүгінде шет тілін үйренуге деген көзқараста жиі кездеседі. Бірақ біз ережені ұстануымыз керек:"әрқайсымыз өз ана тілімізде сөйлейміз, бірақ біз бір-бірімізді түсінеміз". Қазақ, ағылшын және орыс

тілдерін білу жастарға әлемдік нарықтың, ғылымның және жаңа технологиялардың кілтін береді.

Қазақстанда енгізілетін көптілді білім беру бағдарламасы бірегей болып табылады және батыстық аналогтардан айырмашылығы үш тілде қатар және бір мезгілде оқытуды көздейді. Қазақстан Республикасында көпмәдениетті білім беру басқа халықтардың рухани және мәдени құндылықтары, дәстүрлері туралы білім алуға ықпал ететін қазіргі заманғы білімнің маңызды бөлігі болып табылады. Дәл осы білім өзін ғана емес, сонымен қатар басқа халықтардың мәдениетін құрметтейтін көп мәдениетті, толерантты тұлғаны қалыптастыру мен дамыту процесінің маңызды кезеңі болып табылады; жас ұрпақтың құндылық бағдарлары, өмірлік қағидаттары мен басымдықтары саналы және мақсатты түрде қалыптасатын кезең.

Қазақ, орыс және шет тілдерін білу қазіргі қоғамда адамның жеке және кәсіби қызметінің ажырамас құрамдас бөлігі болып табылады. Мұның бәрі, тұтастай алғанда, бірнеше тілді іс жүзінде және кәсіби түрде меңгерген және осыған байланысты қоғамда әлеуметтік жағынан да, кәсіби жағынан да беделді орынға ие болудың нақты мүмкіндіктерін алатын көптеген азаматтардың қажеттілігін тудырады.

Осылайша, әлемде көптілділікті тарату – заңды процесс және келісілген экономикадағы, саясаттағы, мәдениеттегі және білім берудегі түбегейлі өзгерістерге байланысты. Көптілді және мультимәдениетті қазіргі заманда тілдердің тоғысу мәселесі, қоғамды ұйыстыру бойынша Тілдер саласында тиімді және өміршең бағдарламаларды іздеу бұрынғыдан да өзекті болып отыр. Көптілді білім беру-көп тілді тұлғаның қалыптасуының негізі, оның қалыптасу деңгейі қазіргі заманғы қоғамдық қатынастар жағдайында адамның жеке өзін-өзі жүзеге асыруының оң сипатын, оның бәсекеге қабілеттілігі мен әлеуметтік ұтқырлығын анықтайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Концепция развития иноязычного образования Республики Казахстан. – Алматы: Казахский университет международных отношений и мировых языков им. Абылай хана, 2006г.

2. Назарбаев Н.А. Новый Казахстан в новом мире // Казахстанская правда. –2007. – 1 марта. – № 33 (25278). – [ЭР]. Режим доступа: http://freeref.ru/wievjob.php?id=8721752006.

3. ЖетписбаеваБ.А. Теоретико-методологические основы полиязычного образования: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук. – Караганда, 2009. – 46 с.

UDC 881

Shokenova L.B. – KarU student (MEPh-51)
Scientific supervisor — PhD, Associate
Professor of KarU, Kitibayeva A.K.

FOREIGN LANGUAGES IN THE ASPECT OF INTERCULTURAL COMMUNICATION

Language is the main manifestation of cultural identity, as well as the main intermediary in the process of intercultural communication. Previously, a foreign language was studied in isolation from its sociocultural context. The problem is that the actual use of a word, the actual product of speech, is often determined by knowledge of the sociocultural life of people who speak that language. "Language does not exist outside of culture, that is, outside of the socially inherited set of practical skills and beliefs that characterize our way of life." In order for the language to be actively used as a means of communication, a deep knowledge of the "world of the language being studied" is necessary. In connection with the expansion of intercultural contacts, the need for intercultural communications (personal contacts, telephone conversations, correspondence, presentations, meetings, negotiations, conferences and workshops) is primarily due to the need for specialists of various profiles who speak a foreign language. Intercultural communication is a relationship between different cultures, in which at least one of the participants can speak their native language. In the modern world, English plays an important role as the language of international communication [1, 163].

Currently, there is a process of active economic integration between the countries. In this process, information technologies are rapidly developing, the creation of global and regional organizations (World Trade Organization), environmental protection, protection of human rights, and other creation of organizations that solve problems. The globalization of business teaches people from different countries to work according to international standards [2, 65].

The link between language and culture is inextricable. Without culture, there is no language. Language is the mirror of culture.

Language, in its turn, is the guardian of culture and the past. It has its own memory. Language is primarily a means of communication [3, 11].

At the same time, successful intercultural communication means not only knowledge of a foreign language, but also the ability to adequately explain the communicative behavior of another member of society, as well as the willingness of participants to accept other forms of communicative behavior. The strategy of convergence of foreign cultural knowledge is aimed at preventing not only semantic, but also cultural failures in communication. The main thing is to understand. When solving this, it is important to keep in mind that language is only a means of transmitting forms of speech, it only creates an environment for intercultural communication. Understanding in intercultural communication is a complex process of interpretation that depends on a set of linguistic and non-linguistic factors. To achieve mutual understanding in intercultural communication, its

participants must not only master the grammar and vocabulary of a particular language, but also know the cultural component of the meaning of the word, the realities of foreign cultures. The “world of the language being studied” consists of “a multitude of extra-linguistic facts”, i.e., sociocultural structures and units that underlie the latter and are reflected in them. We can say that the linguistic picture of the world is a reflection of the socio-cultural picture of the world. Consequently, teaching a foreign language involves not only mastering the plan for expressing a linguistic phenomenon, but also the plan for its content, that is, the development of students' understanding of new objects and phenomena. For this, it is necessary to introduce elements of country studies into the teaching of languages. An integrated approach that combines appropriate linguistic training and knowledge of the sociocultural context of the target language allows for adequate translation from a foreign language into the native language [4, 55].

In a way, mastering the code of a foreign language makes it possible to successfully carry out intercultural interaction, to identify the characteristics of the partner's social and business behavior, historical traditions and customs, lifestyle, etc. The study of cultural characteristics determined by the influence of foreign languages, as a means of communication between different nations and cultures, should be studied in inseparable unity with the world and culture of the people who speak these languages.

References:

1. *Sapir E. Language, an introduction to the study of speech. – New York, 2008. – 266 p.*
2. *Hall E.T., Hall M.R. Understanding Cultural Differences: Germans, French and Americans. – Boston, 1990. – 224 p.*
3. *Ippolitova N., Sterkhova N. Analysis of the concept of "pedagogical conditions": nature, classification // Ippolitova N., Sterkhova N. // General and Professional Education. – 2012. – №1. – p. 8-14.*
4. *Kuzmenkova Yu.B. From cultural traditions to the norms of speech behavior of the British, Americans and Russians. Skazochnaya doroga Press, 2014. – 321 p.*

ӘӨЖ 101.9(092)512.122 Шөкенова Г.Қ. – ҚарТУ студенті (БТ-18-2)
Ғылыми жетекші – ф.ғ.к. Нығметова Н.Т.

ҰЛТТЫҚ ТАНЫМДА ЖҮЙЕЛЕНГЕН ТІЛДІК БІРЛІКТЕР ТУРАЛЫ

Қазіргі уақытта көркем әдебиет тілін таным тұрғысынан қарастырып, тілдің адам санасы арқылы объективтенуін лингвомәдениеттанымдық, когнитивтік аспектіде жүйелеу зерттеу нысанына айналуда.

Ұлттық танымда жүйеленген, сол ұлттың мәдени құндылығын көрсететін концептілерге тоқталмақпыз.

Қазақ әдеби шығармаларында ұлттық мәдени концептілерге жататын тілдік бірліктер көп. С. Жүнісов драмаларында этномәдени мәні мен мазмұны күшті, концептуалдық әлеуеті жоғары болып келетін тілдік бірліктер аз емес. Драмада ерекше рөл атқаратын, жиі кездесетін бірліктер шығарманың лингвокогнитивтік деңгейін көрсететін концептілер болып табылады. Ол концептілердің көлемдісі – макроконцептілер. С. Жүнісовтің драмалық туындыларында «Дала», «Туған жер», «Ұрпақ» концептілер жүйесі кеңінен қарастырылған. «Қос анар» драмасында «Дала» концептісі ұлттық таным тұрғысынан анық көрсетілген. Қазақтың ұлан-байтақ жерінің кеңдігін, тың жерлерді игеру келбетін сипаттайды. «Дала» концептісі кең далада малын бағып жатқан қазақ халқының тыныс-тіршілігін танытады. Кең байтақ дала – халқымыздың өмірінің мәні, мазмұны, тыныс-тіршілігі.

Қаламгер осы дала концептісін танытуда, оны кейіпкер тағдырымен байланыстыра отырып жұмсайды. «Дала» концептісін объективтеуде даланың белгісін – көшкен қаңбақ, ал қасиетін – «түгін тартсаң, майы шығады» деп сипатттайды. «Дала» концептісін беруде айтылар ойды суреттеу үшін кейіпкер тіліне ерекше мән береді, тілдік сипатын көркемдеуіш-бейнелеуіш құралдар арқылы бейнелі түрде көрінеді. «Дала» концептісін білдіретін тілдік бірліктер ұлттық танымның тілдік көрінісі болып табылатын тұрақты тіркестер арқылы да берілген: тақтайдай дала, ұшы-қиырсыз кең жазық, мидай дала. Қаламгер танымында дала – шетсіз де шексіз кеңдіктің эталоны.

С. Жүнісовтің халықтық мәдениетті жетік меңгергені, ұлттық болмыс пен ұлттық ерекшелік туралы ұғым-түсініктері жоғары екені айқын. Қаламгердің танымдық білімдер жүйесін зерделейтін концептісінің бірі – «Ұрпақ» концептісі. Аталған концептілік құрылым қаламгер тілінде ерекше маңызға ие. Кейіпкерлер тілі арқылы автордың айтпақ ойы танылады.

Ұрпақ ұғымын танытатын концептілік құрылымдар:

«Ұрпақ» – қасықтай шикіөкпе;

«Ұрпақ» – бала, немере-шөбере;

«Ұрпақ» – адам рухын өлтірмейтін табиғат;

«Ұрпақ» – мың сүрініп, мың тұрған ұлт;

«Ұрпақ» – тіршілік сағаты.

«Төгілген қандар, шашылған жандар» драмасындағы кейіпкерлердің де ұрпақ туралы түсініктері кереғар:

Ә л и м а. Сен шынымен ұрпақты жек көремісің, қалайша бала сүйгің келмейді? Сол – мүмкін бе?

Б а қ т ы. Ұрпақ, Ұрпақ! Немене, ертең өсіп-жетіліп, бірін-бірі жағадан алып өлтіретін, қыратын ұрпақты айтамысың? Адам көбейген сайын жер тарылады. Жер тарылған соң, адамдардың ындыны да тарылып, жер үшін талас басталады (379-б).

Туған жер ұғымы халқымыздың санасында атамекен, атақоныс ұғымдары арқылы танымдылық сипаттағы этномәдени белгі болып табылады. Кеңес Одағының сексенінші жылдарының соңында басталған қайта құру үдерісі қоғамымыздың барлық саласында үлкен серпіліс әкелді. Жариялылық пен демократияны алға ұстанып, халқымыз өзінің өткені мен бүгінін жаңа көзқараспен пайымдап, тарихи шындықты қалпына келтіру жолына барын сала бастады. С. Жүнісов өзінің жазу үлгісімен, шындықты бейнелей отырып, қоғамдық мәні бар, нақты өмірдің ащы шындығын әйгілейтін «Заманай мен Аманай» повесінің атауын ауыстырып драмаға айналдырған шығармасы «Төгілген қандар, шашылған жандар» трагедиясы.

Драмалық шығармада кейіпкердің дүниетанымы, адамгершілік келбеті оның тілі арқылы көрінеді.

«Төгілген қандар, шашылған жандар» драмасының басты кейіпкері – Балзия. Өткен ғасырдың отызыншы жылдары тағдырдың жазуымен қуғынға ұшырап, жиырма үш жасында туған жерінен қытай жеріне ауған қазақ босқындарының бірі. Қартайған шағындағы бар арманы – немересін ата-бабасы туып өскен, туған жеріне жеткізу.

Балзияның кіндік қаны тамған жері – «атамекен», осы атамекенге, туған жерге жету үшін «аттану» керек, аттанудың қозғаушы күші «немересі», осы немересіне пана, қорған болатын – Туған елі мен жұрты, атамекені – «Туған жер». «Туған жер» макроконцептісінің өзегі «Жетісу» мекені түрінде көрінеді.

Сонымен, С. Жүнісовтің драмалық шығармаларындағы концептілердің танылуы мен тілдік көрінісін зерттеу барысында біз қаламгердің ұлттық, рухани танымды бейнелі түрде жеткізетін қаламгерлік шеберлігін байқадық. «Дала», «Туған жер», «Ұрпақ» концептілері ұлт болмысын құраушы ұғымдар ретінде танылып, ұлттық мәдени өмірмен байланыста қолданылған.

Ұлы ойшыл, қаламгер М.Әуезовтің «Ел боламын десең, бесігіңді түзе» -деген сөзінде терең мағына бар. Тәуелсіздіктің тірегі – ұлағатты ұрпақ. Аталарымыз осынау ұлы даланы ұрпағы үшін қорғап, аманат еткен. Ұрпақ тәрбиесіне ерекше мән беру керек. Бүгінгі ұрпақ – ертеңгі болашақ.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. *С.Жүнісов. Көп томдық шығармалар жинағы. 1-том. – Алматы: «Қазығұрт» баспасы, 2005.*

УДК 796.035

Эшонкулов.Д.Ю. - – студент КарТУ (гр.МД-21-2)
Сухушин.И.А. – студент КарТУ (гр.МД-21-2)
Научн. рук. – к.п.н., зав. кафедры ФВ Головин И.Л.

THE INFLUENCE OF PHYSICAL CULTURE ON THE MENTAL STATE OF THE STUDENT

Annotation

Formation of physical culture of the individual and the ability to direct the use of various means of physical culture, sports and tourism to preserve and strengthen health, psychophysical training and self-preparation for future life and professional activity.

All known physical exercises have an excellent effect on human health. Physical activity affects weight loss, pressure recovery and pulse acceleration, endurance, a person develops muscle mass. Exercises strengthen bones, ligaments and muscles, which are made more robust to physical exertion and injury. And what about the impact of sports on the human psyche? Activation of blood circulation and deep breathing contribute to the best supply of blood and oxygen to the brain, thereby increasing a person's ability to concentrate. The movement gradually relieves nervous tension.

As a result, we feel joy: nothing hurts, there is no pain, all organs function normally. This feeling of joy, in turn, makes you feel good and frees you from depression. Physical activity affects biochemical processes. The metabolism changes, especially the hormonal background. consequently, after training, we feel pleasantly tired, restless, and heavy thoughts and depressive states leave us. Analyzing literary sources, we have seen patterns of formation of hormones and substances in the human body during physical education and sports: adrenaline, serotonin and endorphins. They, in turn, have a positive effect on overall well-being, increase the strength of the body and improve the emotional state. Adrenaline gives a feeling of "drive" and gets rid of negative emotions accumulated in the process of everyday noise. Serotonin relieves stress, improves mood, regulates appetite, restores sleep. Endorphins give a feeling of joy, freshness and lightness, and in addition have analgesic, lowering body temperature and anti-inflammatory effect. Moderate sports activity helps a person: increase self-esteem; lower anxiety and depression; help them overcome certain harmful habits; reduce the impact of stress and so on.

The complex application of means of psychoregulation is more effective and effective in comparison with the individual method. However, there is no particularly effective means of mental regulation, because there is no universal means suitable for any person. Many methods and means of psychological training used in physical culture and sports can be used to optimize the psychological conditions of motor activity. All mental processes are involved in self-control and

self-regulation of motor actions. This exercise is due to the fact that a person identifies a lot of difficulties, including designing, controlling and choosing a strategy, thanks to which a person begins to acquire the skill of solving them. Based on the connection between psychomotor and mental development, we can say that the influence of a deep and difficult character, purposeful influence on the motor sphere of a person leads to relative changes in his mental sphere. Exercise supports a healthy state of the human psyche. As a result of physical education, nervous tension is relieved, mood and sleep improve, performance and endurance increase. Evening classes can be especially suitable, as they release negative emotions accumulated during the day and "burn" unnecessary adrenaline produced as a result of stress. Physical activity seems to be a better conventional tranquilizer than medication. If a person wants to be not only healthy, but also in a charming mood, you need to constantly remember the benefits of physical activity and diligently devote at least 30 minutes a day to them

1. Aulova V.A. The influence of sports on the psychological health of the individual
2. Batrakova I. Sedentary lifestyle
3. Dubrovsky V.And.. Sports medicine. Vlados. 2002. p.20

Экономические науки

UDC 334.012.6 Ailin Alieva - student of SKU (group EF-21-1p)
Polezhaeva I.S. - candidate of economic sciences,
associate professor of SKU, the chair of «Economy»

IMPROVEMENT OF STATE SUPPORT FOR SMALL AND MEDIUM BUSINESS DURING THE PANDEMIC OF RK

It should be noted that entrepreneurs stimulate economic development, improve the quality of life and create jobs, contributing to a better business climate and higher living standards in society.

The current economic crisis caused by the COVID-19 pandemic is unprecedentedly unique in that it has had a significant negative impact on most industries, predominantly micro-businesses with fewer than 10 employees. Under the conditions of the pandemic and the continuing restrictions on the activities of entrepreneurs, support for small and medium-sized businesses is of particular relevance. The SME sector has been hit hardest by the economic crisis. Considering that 60% of jobs and 50-60% of GDP in the OSER countries are accounted for by small and medium businesses, the governments of these countries have made significant efforts to support domestic businesses. The main measures are aimed at restoring solvency, stimulating domestic demand, simplifying bankruptcy procedures, and creating conditions for quick and unhindered business restart. The SME sector of Kazakhstan's economy accounts for 30.8 percent of GDP and employs 3.3 million people, or 37 percent of the total working population. The small and medium sized enterprises (SMEs) represent the major part of total outputs, to be more precise 80%, but account for only 20% of all active SMEs. ¼ of SMEs and half of all employed people work in Almaty and Nur-Sultan. 2/3 of SMEs and half of all employed people work in the low productivity sectors: wholesale trade, agriculture and services. The tasks of restoring the SME sector and preventing the shutdown of enterprises, as well as the growth of unemployment, are becoming the highest priority in the economic policy of the state. Today, the topic of state support to business is becoming the most discussed in the mass media and social networks. The reforms undertaken to improve the business climate allowed Kazakhstan to climb to 25th place in the Doing Business ranking in 2019. To solve this problem and develop the most effective measures, a survey and study of the needs of SMEs in Kazakhstan were conducted. Among the measures presented by the government, the majority of SMEs used the following: tax deferrals, exemptions from paying taxes and contributions from payroll taxes, and suspension of payments on loans to financial institutions, due to liquidity problems they are experiencing. About 15% of respondents said that they could not take advantage of state support measures because they do not apply to their field of activity. More than half (51%) of the survey participants mentioned various barriers they encountered in obtaining assistance, such as lack of accessible information, bureaucracy, negligence, and lack of proper communication on the part of state support operators.

Currently, as the most demanded additional measures of state support, which are especially relevant now, entrepreneurs noted:

- the relevance of providing interest-free loans, allocation of direct financial subsidies; reimbursement of rent and utilities costs as measures of direct financial support;

- provision of state guarantees for loans; loan restructuring in the form of reduced interest rates or loan extension; additional deferral of payments as measures to improve access to liquidity;

- simplification of import and export procedures; cancellation of penalties, fines and extension of deadlines for state contracts; support for the inclusion of large international and domestic companies in supply chains as measures to expand demand for goods and services.

A new regulatory policy is being developed aimed at creating the most favorable and stimulating conditions for boosting entrepreneurial activity and attracting private capital in the new economic reality. New approaches to regulating entrepreneurial activity "from a clean slate" are being formed in order to cardinally reduce the burden on business by forming an optimal and effective regulatory system. They involve: improving the basic principles of interaction between the state and business; the institute of regulatory appeal; experimental legal regimes; automation of reporting; improvement of state control; the exclusion of retroactive application of regulations for business.

According to the given material in this article it was revealed that the measures of state support for entrepreneurship, announced in Kazakhstan, in comparison with international practice, are distinguished by the universality of application. In order to build an effective interaction between the state and business it is necessary to strengthen the role of institutions of associations, associations.

List of references:

1. *https://www.zakon.kz/5018220-kak-gosudarstvo-podderzhivaet.html*
2. *https://egov.kz/cms/ru/articles/road_business_map*
3. *https://strategy2050.kz/ru/news/msb-v-usloviyakh-pandemii-chem-pomogaet-gosudarstvo-i-kakie-problemy-ne-resheny/*
4. *https://www.morganlewis.com/ru/pubs/2020/04/economic-stabilization-and-business-support-in-kazakhstan-during-covid-19-cv19-lf*
5. *https://www.inform.kz/ru/kak-v-kazahstane-podderzhivayut-malyy-i-sredniy-biznes-vo-vremya-pandemii_a3694302*

ӘОЖ 332.82 Айтуова Д.Б. – ҚарТУ магистранты (ЭМ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші – э.ғ.д., профессор ҚарТУ Ахметжанов Б.А.

ҚР МЕМЛЕКЕТТІК ТҰРҒЫН ҮЙ САЯСАТЫ: ЖАҒДАЙЫ, МӘСЕЛЕЛЕРІ ЖӘНЕ ДАМУ БОЛАШАҒЫ

Қазақстан Республикасының тұрғын үй саясатының қазіргі жағдайына келетін болсақ, ол бүгінде жаңа реформаларды бастан кешуде. Мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үйге мұқтаж азаматтар санының жыл сайын ұлғаюы, мемлекеттік тұрғын үй қорынан тұрғын үйге мұқтаж азаматтарды тұрғын үймен қамтамасыз етудің төмен қарқыны, соның салдарынан кезекте тұру уақытының ұлғаюы, тұрғын үйдің нарықтық құнының артуы, халықтың тұрғын үй-жайға өз бетінше қол жеткізе алмауы, мемлекеттік бағдарламаларға қатысу үшін халықтың басымдылығының артуы бастапқы жарнаны төлеуге арналған қаражаттың көпшілігінде болмауы, құрылыс компаниялары үшін несие қаражатының қолжетімсіздігі, жаңа тәсілдер мен бағыттар мемлекеттік тұрғын үй қоры үлесінің төмен деңгейі және жеке тұрғын үй құрылысы үшін жер учаскелерін алу кезегінің ұзақтығы мәселелерін талап етті. Осыған сәйкес, Мемлекет басшысы халықты қолжетімді тұрғын үймен қамтамасыз ету мақсатында бірқатар тапсырмалар беріп, мынадай жұмыстар атқарды: Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2019 жылдың 2 қыркүйегіндегі «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты жолдауында тұрғын үй саласындағы бірқатар мәселелерді шешу үшін бірыңғай тұрғын үй саясатын әзірлеуді, жалдамалы пәтерлерге және «Бақытты отбасы» бағдарламасы негізінде баспана несиесін алуға кезекте тұрғындарды есепке алудың ұлттық бірыңғай жүйесін құруды тапсырды[1].

1) Мемлекет басшысының тапсырмасын орындау мақсатында, 2021 жылдан бастап, «Қазақстан ипотекалық компаниясы» АҚ, «Бәйтерек Девелопмент» АҚ біріктіріле отырып, «Даму» АҚ арқылы жеке құрылыс салушыларға субсидия беру құралы беріле отырып, тұрғын үй құрылысының бірыңғай операторы қызметі іске қосылды [4]. Аталған қызметті іске қосуда Сингапур, Оңтүстік Корея, Туркия елдерінің тәжірибелері ескерілді. Аталған шара «Бәйтерек» холдингінің мемлекеттік бағдарламаларды жүзеге асырудағы тиімділігін одан әрі арттырып, сингапурлық модель «Тұрғын үй құрылысы мен дамуы кеңесі» (Housing and Development Board) үлгісін қолдануға мүмкіндік береді.

2) Сонымен қатар, тұрғын үй саясатын тиімді жүзеге асыру және оны оңтайландыру үшін тұрғын үй кезегін жүргізудің бірыңғай ұлттық жүйесі жасалды. Бірыңғай ұлттық жүйе кезекте тұрғандар есебін ашық жүргізуге, оңтайландыруға және кезекке қою, кезектен шығару, түгендеу және тұрғын үй беру процесстерін автоматтандыруға, сонымен қатар ұсынылатын құжаттар саны мен қызмет көрсету мерзімін қысқартуға, жергілікті деңгейде жемқорлық көріністерін болдырмауға мүмкіндік береді. Осы мақсатта, 2019 жылы мемлекеттік органдардың ақпараттық жүйесіне интеграциялау

жүргізілді. Интеграциялау процесі тұрғын үйге мұқтаж азаматтардың ұсынатын құжаттарының саны мен кезекке қою процесінің мерзімін қысқартады. Аталған жүйе 2019 жылдың желтоқсан айында қолданысқа енгізілді. Жүйенің көмегімен бүгінгі күні 1,3 млн. кезектегі адамдар бойынша олқылықтар (тұрғын үйінің болуы, санатының сәйкес келмеуі және т.б.) анықталып, 41 мыңнан астам адам тұрғын үй кезегінен шығарылған [3].

3) Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаев 2020 жылдың 1 қыркүйегіндегі «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты жолдауында 2021 жылға 700 мың БЖЗҚ салымшыларына зейнетақы жинақтарының бөлігін тұрғын үй сатып алу үшін пайдалану мүмкіндігін беру мәселесін пысықтауды тапсырды. Сонымен қатар, кезекте тұрғандардың тұрғын үй мәселесін тез арада шешу мақсатында, жеке тұрғын үйді жалдау ақысын субсидиялау тетігі енгізілетіндігін атап өтті[2]. Мемлекет басшысының тапсырмасын орындау мақсатында БЖЗҚ мәліметіне сәйкес, бүгінгі күні зейнетақы жинағының бөлігін пайдалану арқылы көлемі 1 210 012 млн. теңгеге 248 605 адам баспана жағдайларын жақсартқан.

4) ҚР тұрғын үй саясаты саласындағы соңғы өзгерістердің бірі ҚР Үкіметінің 2020 жылдың 20 мамырдағы №307 қаулысымен бекітілген Экономикалық өсуді қалпына келтіру жөніндегі 2020 жылдың соңына дейінгі кешенді жоспарына сәйкес, «ҚТҮҚЖБ» АҚ негізінде тұрғын үйді есепке алуды, орналастыруды және бөлуді орталықтан жүзеге асыратын «Отбасы банк» АҚ – толыққанды дамыту және қолдау институтын құру болып табылады[4].

Жүргізілген кейбір зерттеулердің нәтижесі елімізде ай сайынғы ипотекалық несие төлеу ақысының отбасы табысына шаққандағы көлемі өте жоғары екендігін көрсетті. Бұл дегеніміз, отбасы табысының басым бөлігі әлеуметтік қажеттіліктерге емес, міндеттемелерді өтеуге жұмсалады деген сөз.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. «Сындарлы қоғамдық диалог – Қазақстанның тұрақтылығы мен өркендеуінің негізі» атты мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы [2019 жылғы 2 қыркүйек] - http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K1900002019 - Қаралған күні: 19.03.2021

2. «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» мемлекет басшысының Қазақстан халқына Жолдауы [2020 жылғы 1 қыркүйек] - http://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000002020 - Қаралған күні: 19.03.2021

УДК 336.1 Акбаева Д.Е. – студент Е.А. ҚарУ (гр. ФН-21)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м.,аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж.

(COVID19) ПАНДЕМИЯ КЕЗІНДЕГІ ЕВРАЗИЯЛЫҚ ЭКОНОМИКАЛЫҚ ОДАҚҚА КІРЕТІН МЕМЛЕКЕТТЕР АРАСЫНДАҒЫ ТАУАР АЙНАЛЫСЫНА ТАЛДАУ

Елдер арасындағы сауда-экономикалық қатынастарды дамытудың қазіргі жағдайында тауар ағындары да артып келеді. Бұл ретте, тауарларды жеткізу жылдамдығы мен сапасына көбінесе олардың нарықта одан әрі сатылуы байланысты болады. Алайда, кейде қалыптасқан сауда-экономикалық қатынастарға түзетулер енгізетін және елдер мен қалаларды өзара тиімді сауданы жүзеге асырудың жаңа мүмкіндіктерін іздеуге мәжбүр ететін еңсерілмейтін күш жағдайлары туындайды. Мұндай жағдайларға жаңа коронавирустық инфекцияны (COVID19) – 2020 жылдың басында ЕАЭО-ға қатысушы елдердің аумағында тарала бастаған респираторлық вирусты (ЖРВИ қоздырғышы) жатқызуға болады. Оның таралуы көптеген үрдістерге түзетулер енгізді, мемлекеттік шекаралардың жабылуына әкелді, тек елдер ішінде ғана емес, сонымен қатар олардан тыс жерлерде де өзгерістер әкелді.

2020 жылғы қаңтар – сәуірде ЕАЭО – ға мүше мемлекеттер арасындағы тауарлармен өзара сауда көлемі – 15,8 млрд. құрады, бұл 2019 жылғы қаңтар – сәуірдегі деңгейден 16,3% - ға аз. ЕАЭО өзара саудасының теріс серпіні 2019 жылғы қаңтар-сәуірмен салыстырғанда энергетикалық және инвестициялық (19,9% - ға) тауарлар саудасының қысқаруын қалыптастырды.

1 кесте бойынша ЕАЭО елдерінің өзара саудасының өзгеру серпінін қарастырамыз. Салыстыру үшін сәуірді әр түрлі жылдарға алып, болып жатқан өзгерістерді салыстырайық.

Кесте 1

2018-2020 жылдар аралығы, сәуір айы ЕАЭО-ға мүше мемлекеттер арасындағы тауарлармен өзара сауданың жиынтық көлемінің серпіні

	2018 ж., сәуір, млн. долл.	2019 ж., сәуір, млн. долл.	2020 ж., сәуір, млн. долл.	2018 ж. сәуір айына қатынас %	2019 ж. сәуір айына қатынас %
ЕАЭО	5000,4	5336,8	3182,7	63,59	59,64
Оның ішінде:					
Армения	48,3	59,4	37,7	78,054	63,5
Беларусь	1131,3	1227,9	900,4	79,59	73,3
Қазақстан	529,5	539,4	378,9	71,558	70,2
Қырғызстан	56,1	55,8	22,8	40,642	40,9
Рессей Федерациясы	3239,8	3454,4	1842,9	56,883	53,3
Е с к е р т у. [1] осы ақпарат көзі бойынша жасалынды					

1 кестеге талдау жасайтын болсақ, ұсынылған деректер қарастырылып отырған кезеңде өзара сауда көлемінің айтарлықтай төмендегенін, әсіресе пайыздық қатынаста төмендеу Қырғызстанда (іс жүзінде 60 %) және Ресейде (45% -дан астам) байқалғанын көрсетеді. Осылайша, Ресей экономикасы ЕАЭО-ға қатысушы елдердің барлық басқа экономикаларына қарағанда қатты зардап шекті деп айтуға болады, өйткені жиынтық өзара саудада ең үлкен үлес салмағы бар.

Пандемияға қарамастан, Еуразиялық экономикалық одақ болашаққа жұмыс істеуде. Еуразиялық экономикалық интеграцияны дамытудың 2025 жылға дейінгі стратегиялық бағыттарының жобасы әзірленді, оны әзірлеуге бизнес-қоғамдастық та тартылды. Одақтың ішкі нарығындағы кедергілерді жоюға кешенді тәсіл Еуразиялық экономикалық интеграцияны дамытудың 2025 жылға дейінгі стратегиялық бағыттарында көрсетілген, Аталған құжат ЕАЭО тауар нарықтарының жұмыс істеу тиімділігін арттыру, кедендік реттеуді жетілдіру, айналыстағы сапа кепілдіктерін, тұтынушылардың құқықтарын тиісінше қорғауды қамтамасыз ету шаралары мен тетіктерін қамтиды.

Стратегиялық бағыттар ЕАЭО елдерінің экономикалық дамуына нысаналы жәрдемдесудің икемді тетіктерін тұжырымдауды, бірлескен кооперациялық жобаларды басқару мен қаржыландырудың тиімді жүйесін құруды қамтамасыз етеді, бұл өз кезегінде экономиканың өнімділігі жоғары, оның ішінде экспортқа бағдарланған секторларын құруға және дамытуға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Н.Т. Сартанова, Г.К. Майкопова, А.М. Лесова Введение в финансы. Учебное пособие. Костанай: КГУ имени А. Байтурсынова, 2018. – 233 стр.

2. Омирбаев С.М., Интыкбаева С.Ж., Парманова Р.С., Адамбекова А.А. Государственный бюджет - Алматы: ТОО РПкК «Дауір». – 2017

3. Место ЕАЭС в мире стратегических изменений: сценарий «Собственный центр силы» на основе научно-технологического прорыва - долгосрочный ответ на вызовы глобального экономического кризиса, вызванного пандемией (аналитический доклад) – Москва, 2020.

4. www.stat.kz

5. www.expert.kz

УДК 330.3 Аллаярова А.Ш. – студентка КарТУ (гр.Э-20-2)
Научн. рук. – ст.преп. КарТУ Лустов Н.С.

СОВРЕМЕННЫЕ АСПЕКТЫ РАЗВИТИЯ МАШИНОСТРОЕНИЯ

Бурное развитие машиностроения вносит значительный вклад в экономический рост. Около 50% из 10 ведущих профессий относятся к этой специальности. Технологически машиностроение является одним из самых сложных. Производство сложных машин и устройств само по себе оказывает существенное влияние на экономику. Потому что создание одного рабочего места в машиностроении автоматически обеспечивает работой пять-шесть рабочих в смежных отраслях. В соответствии с этим отрасль машиностроения в Казахстане определена как наиважнейшая направление программ индустриального развития. За десятилетие индустриализации объем производства машин увеличился в 4 раза, а экспорт – в 3 раза. В рамках этого мероприятия были созданы новые рабочие места. Эта отрасль поднялась не только до компонентов или запчастей, но и на новый уровень [1].

В частности, к последним видам продукции относятся: электровозы, автобусы, легковые автомобили, колесные тракторы, комбайны и др. Актуальные вопросы в отрасли: отсутствие квалифицированных специалистов, отсутствие контактов с иностранными производителями, неудовлетворительные инвестиции, низкая конкуренция продукции. Для решения этих проблем в 2019 году была запущена Дорожная карта перевозок на 2019-2024 годы. Она разделена на 11 направлений, чтобы стимулировать развитие отрасли. За этот период было запущено 57 мероприятий. Разработчики плана развития автомобилестроения заявляют, что к 2030 году есть перспектива создания водородных автомобилей и беспилотных комбайнов.

На наш взгляд, в будущем машиностроение будет полностью поддерживать робототехнику, а также будет широко использоваться в эксплуатации электромобильных батарей (а именно, ядерных батарей безвредных для человека). Пандемия не привела к существенным изменениям в отрасли машиностроения по сравнению с другими отраслями. Эта отрасль не потеряет спрос на свою продукцию и после пандемии, так как объем спроса вне пандемии довольно велик. Что касается покупки машин, интересно, что люди ездили на Запад и Восток, чтобы купить этот вид транспорта. Конечно, в связи с пандемией такая возможность была исключена. Одним из способов решения проблемы была покупка отечественной продукции.

На сегодняшний день Карагандинская область занимает второе место по объёмам выпуска машиностроительной продукции. К примеру, всем нам известные детали поездов «Тальго» делают именно на нашем предприятии – Карагандинском литейно-машиностроительном заводе. В основном здесь производят оборудование для горнорудной промышленности, всего семь тысяч наименований (вспомогательная техника, шаровые мельницы,

оборудование для оснащения шахт, транспортировки руды и т.д). В момент пандемии здесь начались задержки с поставкой оборудования. Но в пик пандемии предприятие обеспечивало внутренний рынок необходимой продукцией и наоборот увеличило своё производство на 40%.

В 2022 году с 21 по 23 сентября в столице состоится Международная Специализированная выставка по машиностроению и металлообработке Kazakhstan Machinery Fair. Данная выставка призвана внести свой вклад в устойчивое развитие и укрепление машиностроения. Более 300 компаний представят свое новое оборудование и технологии, а также отечественную продукцию. Машиностроительная отрасль демонстрирует результат эффективной индустриализации страны, теперь она уже один из драйверов экономики. По нашему мнению, ожидается трансформация специальностей этой отрасли и появление новых профессий. Всё это связано с роботизацией и машинизацией. Оглядываясь назад, в конференции на тему "Искусственный интеллект - главная технология XXI века" глава государства Касым-Жомарт Токаев сказал: "Нужно быть готовым к скорейшему исчезновению таких профессий, как банкиры, бухгалтеры, кассиры, курьеры, водители" [2].

Чтобы обеспечить сохранение рабочих мест и загрузку имеющейся производственной мощности в стране Правительство Казахстана приняло постановление «О некоторых вопросах установления изъятия из национального режима». В перечень товаров машиностроения, подлежащих исключению из национального режима, входят товары: лифты, траволаторы, эскалаторы и передвижные пешеходные дорожки, автоматизированные газораспределительные станции, газорегуляторные блочные пункты и т.д. Изъятия из национального режима при осуществлении государственных закупок будут действовать в течение 2 лет. Изъятие из национального режима – это ограничение доступа других стран к участию поставщиков в государственных закупках конкретных товаров или ограничение доступа к государственным закупкам в отдельных отраслях экономики. Это будет способствовать развитию данной отрасли. Таким образом, государство придает большое значение этой сфере и с каждым годом уделяет большое внимание её развитию.

Список использованных источников:

1. Богодухов С.И., Сулейманов Р.М., Проскурин А.Д. Технологические процессы в машиностроении. Учебник для вузов. 2 – издание. - М.: Изд-во «Инновационное машиностроение», - 2021. - 640 с.

2. Выступление президента государства Касым-Жомарта Токаева на видеоконференции Artificial Intelligence Journey (AI Journey 2020). Информационный портал «Tengrinews». [Электронный ресурс]. Режим доступа: https://tengrinews.kz/kazakhstan_news/tokaev-nazval-obrechennyie-na-skoroe-vyimiranie-professii-422180/

УДК 331.5

Аманбекова А.Е.– Е.А.Бөкетов ат. ҚарУ студенті (УА-11 тобы)
Ғылыми жетекші – эк.магистрі, ҚарТУ аға оқытушысы Кошмаганбетова Ж.Б.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ЖҰМЫСПЕН ҚАМТУ ЖАҒДАЙЫ

Елдің әлеуметтік-экономикалық даму деңгейінің жоғарылауы жұмыспен қамтудың артуына ықпал етеді. Қазақстан Республикасы тәуелсіздік алған уақыттан бастап халықты жұмыспен қамту мәселесі өзекті мәселелердің біріне айналды.

1991-1993 жылдар аралығында Қазақстандағы барлық жұмыс күші мен жұмыспен қамтылғандар саны тең болды, яғни, мысалы, 1991 жылы 7 716 200 адам жұмыс күші ретінде тіркелсе, осы адамдардың барлығы жұмыспен қамтылғандар санында болды (1-сурет). 1994 жылдан бастап жұмыссыздар саны ресми деректерде тіркеле бастады. 1994 жылы Қазақстанда 536 400 адам жұмыссыздар санын құрады, ол жұмыс күшінің 7,5%-н құрады. Жұмыссыздар санының максималды көрсеткіші 1996-1999 жылдарда тіркелген – 900 000 мен 970 000 аралығында.

Жұмыссыздар санының көрсеткіштеріне құрылған сызықтық тренд теңдеуі (1-сурет) соңғы жиырма жылда әрбір жыл сайын жұмыссыз адамдар санының орташа есеппен 3200 адамға азайып отырғанын көрсетті. Тренд сызығы жұмыссыздықтың 1994 жылмен салыстырғанда 2020 жылға қарай төмендеуін анықтады [1].

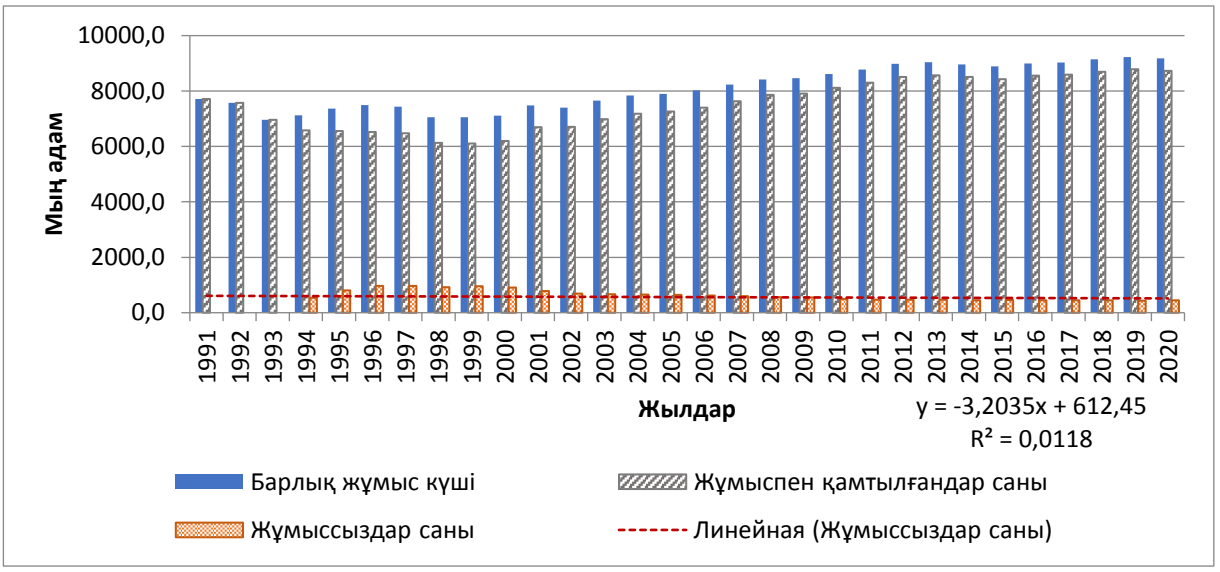

1-сурет-Қазақстан Республикасындағы 1991-2020жж.аралығындағы жұмыспен қамтылу жағдайы, (мың адам)

2-суретте Қазақстан Республикасындағы 1994-2020 жылдар аралығындағы жұмыссыздық деңгейінің динамикасы келтірілген. Диаграммадағы мәліметтер бойынша максималды жұмыссыздық деңгейі 1999 жылы –13,5%; – минимальді деңгейі 2019 жылы–4,8% құрады.

Жұмыссыздық деңгейінің көрсеткіштері бойынша құрылған сызықтық тренд теңдеуі соңғы жиырма жылда әрбір жыл сайын жұмыссыздық деңгейінің орташа есеппен 0,33%-ға азайып отырғанын анықтады. Тренд сызығы жұмыссыздықтың 1999 жылмен салыстырғанда 2020 жылға қарай, төмендеуін көрсетті [1].

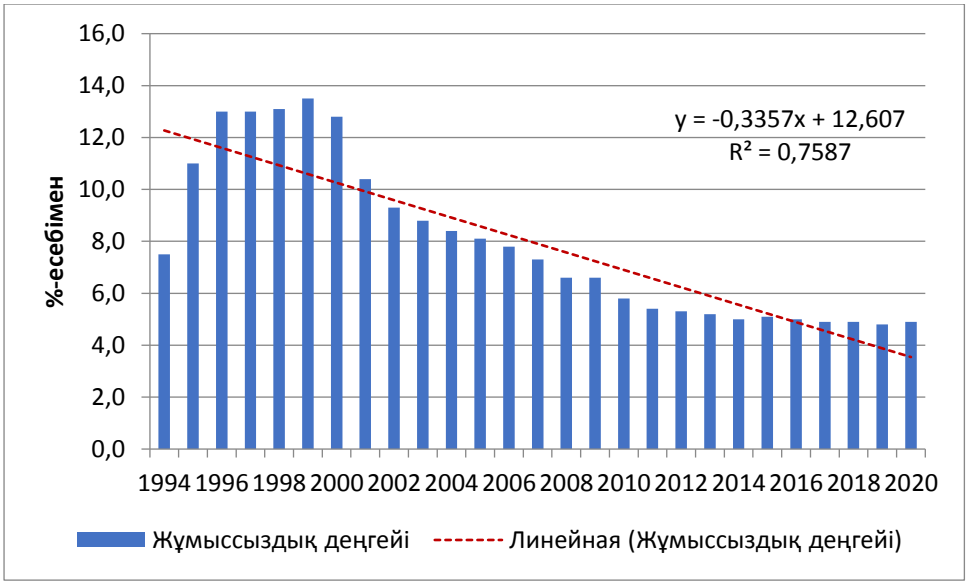

2-сурет-Қазақстан Республикасындағы 1994-2020жж.аралығындағы жұмыссыздық деңгейінің динамикасы, (%)

Қазақстан Республикасында жұмыспен қамту саясаты дұрыс жолға қойылған. Осы мақсатта бірқатар мемлекеттік бағдарламалар қабылданып, қазіргі таңда мемлекеттік және жергілікті басқару органдарының ұйымдастыруымен табысты түрде іске асырылуда. Жұмысбастылық көрсеткішінің артып, жұмыссыздықтың азаюы мемлекеттік жұмыспен қамту саясатының нәтижесі екендігі анық.

Әдебиеттер

1. *Қазақстан Республикасы Стратегиялық жоспарлау және реформалар агенттігінің Ұлттық статистика бюросының ресми сайты:* https://stat.gov.kz/

УДК 336.22 Ахмаганбетова М. - студентка КарТУ(гр. УиА-19-2)
Научн. рук. - ст.преп., м.э.н. КарТУ Кусаинова А.А.

ОСОБЕННОСТИ НАЛОГОВОГО АДМИНИСТРИРОВАНИЯ КРУПНЫХ НАЛОГОПЛАТЕЛЬЩИКОВ

Проблема совершенствования системы налогового администрирования и повышения эффективности работы налоговых органов являются необходимыми условиями обеспечения финансовой безопасности Казахстана. При изучении понятия «налоговое администрирование» необходимо анализировать его задачи, возможности совершенствования налогового администрирования путем принятия мер по увеличению налогов и других обязательных платежей в государственный бюджет, улучшению условий для добровольного исполнения налогоплательщиками налоговых обязательств.

Само налоговое администрирование в своей основе не менялось на протяжении продолжительного времени. В основе её остаются заложенными всё те же принципы. Внесение изменений – это естественный процесс, которая происходит не только в Казахстане, но и во всём мире для совершенствования налогообложения. Внесение положений уточняющие какую-то норму Кодекса РК «О налогах и других обязательных платежах в бюджет (Налоговый кодекс) не должны относиться к ней. Комитетом государственных доходов Министерства Финансов РК проводится определенная работа в направлении по борьбе с теневой экономикой.

Необходимо коренным образом пересмотреть в сторону увеличения налогов с иностранных компании которые здесь находятся, крупных налогоплательщиков как в Германии и во Франции, где на порядок больше платят иностранные инвесторы.

Комитетом государственных доходов на самом деле подготовлено широкий спектр поправок в части увеличения налогов, в том числе на недропользования, трансферт на ценообразование. Со своей стороны, комитет государственных доходов имеет ряд широких поправок, которые были направлены в адрес Министерства национальной экономики РК.

Помимо предлагаемых поправок налоговое законодательство, в том числе действующий Налоговый кодекс, для иностранных компаний, зарегистрированных в РК уже имеется определенное положение. К примеру, с чистого дохода помимо уплачиваемого корпоративного подоходного налога, по ставке 20 % с чистого дохода исчисляется так же КПН по ставке 15 %, кроме того, по международному налогообложению ряд мер предусмотрено по налогообложению, который обеспечивает обложение налогами при перечислении денежных средств за границу, в том числе при выплате дивидендов и т.д. Что касается проводимых мер, то Комитет государственных доходов Министерства Финансов РК проводит работу в области налогового контроля в отношении крупных субъектов бизнеса.

На сегодняшний день на мониторинге состоят 343 налогоплательщика, все они являются субъектами крупного бизнеса, из них 98 – недропользователи, 244 - крупные налогоплательщики различных секторов экономики, на которых приходится 44% налоговых поступлений в государственный бюджет и более 51% в республиканский бюджет[1].

По данным рисунка 1 видно, как в 2022 году увеличилось количество налоговых проверок в Казахстане по сравнению с аналогичным периодом 2021 года, увеличение составило на 963 проверок.

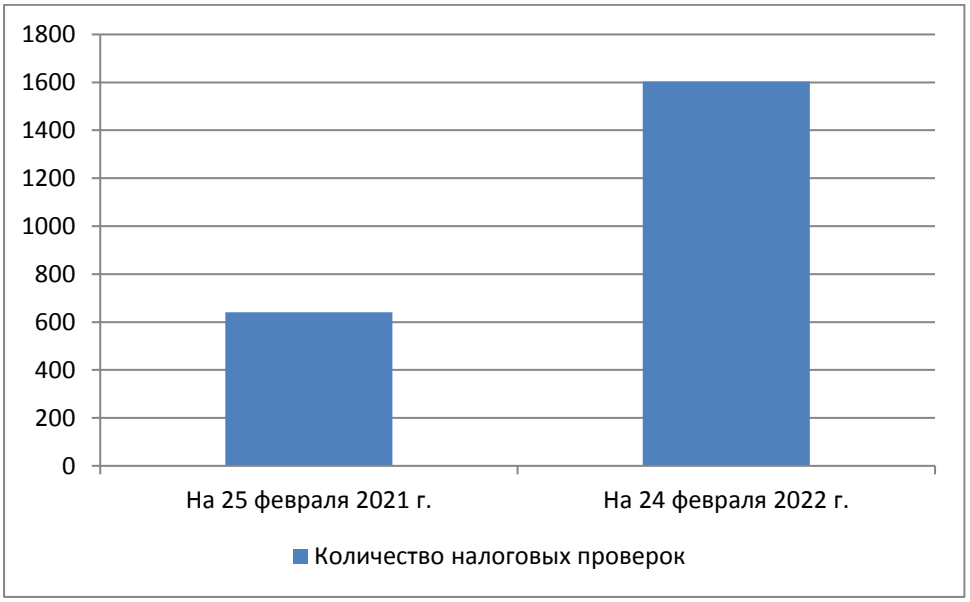

Рисунок 1– Данные по количеству назначенных налоговых проверок в Казахстане

Касательно налогового контроля недропользователей следует отметить, что недропользователи обеспечивают налогового поступления до 35% республиканского бюджета и 99,9% Национального Фонда, поэтому они являются основным донором страны.

Список использованных источников

1.Официальный сайт Комитета государственных доходов Министерства Финансов РК https://kgd.gov.kz/ru *(дата обращения 26.02.2022г.)*

ӘОЖ 338.2 Бакбаева З.Т. – ҚарТУ магистранты (БЖДМ 21-1 тобы)
Шора Ж.Ғ. – ҚарТУ студенті (БЖД 19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., доц. ҚарТУ Уразбеков А.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ МЕНЕДЖМЕНТ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Әлемнің әртүрлі елдерінде менеджменттің тарихи дамуымен ұлттық басқару үлгілері пайда бола бастады. Бүгінгі таңда менеджментте 2 негізгі полюсті бөліп көрсетуге болады: жеке жауапкершілікпен және қызметкерлердің тар мамандануымен сипатталатын американдық менеджмент және басқару иерархиясы мен әрекеттер мен бақылауды үйлестірумен жапондық менеджмент. Кейбір елдер американдық менеджерлердің, кейбіреулері жапон менеджерлерінің тәжірибесін пайдаланды, бірақ барлық елдерде өзіндік ерекшеліктері, жағымды және жағымсыз жақтары бар өзіндік басқару моделі қалыптаса бастады. Бұл үдерісте біздің қазақстандық менеджмент де қалыс қалған жоқ.

Қазақстандық менеджменттің қазіргі моделінің қалыптасуына аймақтағы тарихи процестер де, оның халқының мәдениеті де әсер етті. Қазақстан Тәуелсіздігіне 20 жылдан астам уақыт өтті және осы қысқа мерзімде қазақстандық басқару моделінің кейбір ерекшеліктері пайда болды.

Қазақстандық компаниялардың көпшілігі маркетингтік зерттеулер, жарнамалық стратегиялар, ұйымдастырушылық менеджмент, шығындарды оңтайландыру тетіктері сияқты мәселелерге ерекше мән бермей, түпкі мақсаты пайда табуды көздейді. Отандық компаниялар сататын өнімдер мен қызметтер кейде агрессивті жарнама арқылы ұсынылады, ал сапасы әрқашан ұсынысқа сәйкес келе бермейді. Оның үстіне көптеген отандық компаниялардың басқару тетіктерінің өзінде басқарудың авторитарлық принципі бар. Ұйымдастыру ортасы, әдетте, қарабайыр, ал корпоративтік мәдениет қалыптасу сатысында. Көптеген менеджерлер қызметкерлерді өздері үшін таңдайды, бұл ретте отбасылық және басқа да мүдделер жиі ескеріледі, ал жұмыс берушіні таңдауға ұсыныстар әсер етеді, бұл әрқашан компанияның жұмысына жақсы әсер ете бермейді [1].

Біздің елде басқарушы кадрларды даярлау экономикалық дамудан едәуір артта қалып отыр, сәйкесінше, қазіргі таңда елімізде өзін-өзі үйрететін менеджерлер жұмыс істейді және басқарады. Егер шетелдік қатысуы бар компанияларды көзқарас аймағынан алып тастасақ, онда үлкен сеніммен өз компанияларымызды өздігінен білім алатын компанияларға жатқызуға болады[2].

Қазақстандық менеджменттің жағымды ерекшеліктері – тез өзгеретін сыртқы ортадағы креативтілік пен тиімділік. Кәдімгі активтерді иелену, капиталды ұлғайту және технологияға ұмтылу, егер басқару төмен болса, тиімді бизнесті басқарусыз ұзақ мерзімді перспективада жұмыс істемейдіҚазақстанда дәстүрді құрметтеу, қоғамдық борышты орындау және қабылданған әлеуметтік шарттарды сақтау сияқты құндылықтардың маңызы

зор. Қоғамның үнемі қысымының салдарынан өз мүмкіндігінен асып кетсе де, басқалардан кем емес өмір сүруге, өзін-өзі бағалауды ешқашан жоғалтпауға деген құштарлық күшті. Мысал ретінде елімізде заңгерлер мен экономистердің көп болуын айтуға болады. Ата-аналар балаларын беделді мамандықтар мен жоғары оқу орындарына жіберетіндерден қалмай, осындай мамандықтарға бергенді жөн көреді. Адамдар нәтижеге тез жетуге бағытталған. Үнемділікке шақырылмайды, бұл жағдайды қазақ халқының «тойды» қалай тойлауынан байқауға болады. Қазақстандық менеджменттегі негізгі проблемаларды қорытындылайық. Қазақстандық компанияларда стратегиялық ойлаудың жоқтығы және адам ресурстарын басқару жүйесінің жетілдірілмегендігі қазіргі кездегі проблемалар болып отыр. Компаниялар өздерінің өнімдері мен қызметтерінің сапасын елемей, агрессивті және интрузивті жарнаманы қолдану арқылы максималды пайда табуға тырысады. Қазақстандық менеджмент кәсіпкерлердің «бәрін бірден» алғысы келетіндігімен ерекшеленеді, бұл ұзақ мерзімді перспективада жағымсыз салдарға әкеледі. Қазақстан Республикасында көптеген университеттер мен бизнесті оқыту орталықтары болғанымен, қазақстандық компаниялардағы кадрлардың құзыреттілік деңгейі шет елдермен салыстырғанда жоғары деңгейде емес. Компаниялардағы тиімділікті арттыру үшін қызметкерлер «алу» емес, ақша табуы керек жүйені енгізу қажет. Бүгінгі күні басқарудың авторитарлық стилі, еңбек шартын бұзу, жеке танысу мен ұсыныстар бойынша кадрларды іріктеу орын алуда [3].

Көріп отырғаныңыздай, менеджментте плюстерге қарағанда минустар көп. Басты себеп – басқарушылық дайындық деңгейінің төмендігі. Білім беру саласында тәжірибелік менеджерлерді дайындауда реформалар қажет. Персоналдың теориялық базасы әдетте жоғары, бірақ көптеген қызметкерлер бұл білімді компанияның практикалық қызметіне енгізе алмайды. Қазақстан ДСҰ-ға мүше болуға ұмтылуда, бұл қазақстандық компаниялар үшін басқару жүйесін жетілдіруге тікелей ынталандыру болады. Тиімді басқарудың заманауи құралдарын енгізу қажет, бірақ тек елдің ұлттық-мәдени параметрлерін ескере отырып. Қазақстан табиғи ресурстардың байлығының, макроэкономикалық тұрақтылықтың және тиімді халықаралық белсенділіктің арқасында жоғары нәтижелерге қол жеткізді. Қазіргі кезең адам ресурстарын, олардың инновациялық әлеуетін дамытуды талап етеді. «Біздің байлығымыз – адам ресурстары» деген қағиданы ұстанатын табиғи ресурстарға кедей Жапонияның тәжірибесін атап өтуге болады.

Пайдаланылған әдебиеттер:

1. Токсанова А.Н. Казахстан в рейтинге глобальной конкуренто-способности/ Международный экономический форум. Астана, 2007.

ӘОЖ 338.2 Бакбаева З.Т. – ҚарТУ магистранты (БЖДМ 21-1 тобы)
Шора Ж.Ғ. – ҚарТУ студенті (БЖД 19-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., доц. ҚарТУ Уразбеков А.К.

МЕНЕДЖМЕНТТІҢ ҚАЗІРГІ ДАМУ НЕГІЗДЕРІНІҢ ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНА ЫҚПАЛЫН ТАЛДАУ

Тиімді ақпарат алмасу қызметтің барлық кезеңдерінде және ұйымның барлық бөлімшелерінде көзделген мақсаттарға жету үшін қажет, сонымен қатар негізделген шешімдер қабылдаудың маңызды шарты болып табылады, тұлғааралық қатынастарда және ұйымның имиджін қалыптастыруда үлкен рөл атқарады. Ақпаратты тасымалдау процесі және оны тасымалдау құралдары коммуникация деп аталады. Бір сөзбен айтқанда, ақпарат алмасу басқару қызметінің барлық дерлік түрлерінің ең маңызды құрамдас бөлігі болып табылады. Сондықтан барлық деңгейдегі менеджерлер жұмыс уақытының көп бөлігін коммуникацияға жұмсайтыны таңқаларлық емес. Біздің елде менеджментте коммуникацияның пайда болуы мен дамуы аз уақыт бұрын (10 жыл – аз уақыт) болғандықтан, олардың одан әрі дамуында шет елдердің тәжірибесін зерттеуге дұрыс көзқарас үлкен рөл атқарады [2].

Егер бұрын кәсіпорын менеджменті негізінен басшылықтан қарамағындағыларға нақтыланбайтын, талқыланбайтын, бастама жазаланбайтын және ұшқыр қызметкерлерді жоғарылатуға болмайтын бұйрықтар қабылданатын болса, бүгінгі күні басшылар жұмысты ұйымдастыруға басқаша көзқарасты қалайды бағыныштылар. Менеджменттің бірінші негізгі мәселесі – басқарушы кадрлардың сапасы мәселесі. Себебі, нарықтық экономика жағдайында басқарушылық қызметте нақты тәжірибесі бар адамдар аз. Әрине, студенттердің көпшілігінің өмірлік тәжірибесі аз, тіпті басқару тәжірибесі аз.

Менеджменттің екінші негізгі проблемасы – қазіргі экономиканың барлық деңгейдегі сыбайлас жемқорлық. Бұл жерде мемлекеттік экономикалық құрылымдардағы менеджерлер мен жеке компаниялардың менеджерлерін ажыратуға болады. Басқару жүйесінің ерекшелігі, ірі мемлекеттік тапсырыстарды алу кезіндегі «қайтарулардың» болуы шенеуніктің экономикада «қажетті» басқарушылық шешімдерді қабылдауды ұйымдастыру кезінде «сұр бонустар» алу әсерімен «үлкен менеджерге» айналуына әкелді [3].

Үшінші мәселе – аппараттың үнемі «қысқаруымен» үнемі көбейетін мемлекеттік басқарушылардың шамадан тыс саны. Себебі, ең тиімді және табысты бизнес мемлекеттік ресурстарды басқару болып табылады. Сонымен қатар әлемдік нарықта бәсекеге қабілетті болу үшін жеке компанияларды тиімді басқаруға қабілетті жоғары білікті топ-менеджерлердің өткір тапшылығы байқалады. Әзірге бұл тек кейбір секторларда, бірінші кезекте минералдық шикізат экспортымен және қару-жарақ экспортымен байланысты ресурстық секторларда ғана қол жеткізілді. Бұл артықшылық, ең алдымен,

басқару деңгейіне ғана байланысты емес - кадрлардың көпшілігі кеңестік дәуірде тәрбиеленді, сонымен қатар географиялық, тарихи және дәстүрлі ерекшеліктерге байланысты дамыған осы салалардағы бәсекелестік артықшылықтармен де байланысты. нарықта сенімдірек. Дегенмен, бұл баға күмәнді, өйткені оны оқу үдерісіне қызығушылық танытқан мамандар береді - бұл мамандық бойынша студенттердің санын арттыру. Сонымен қатар, тарихи тәжірибе мемлекеттік басқарудың сандық өсуі кері нәтиже беретінін көрсетеді. Ұлттық экономиканың ерекшелігі компания иелері мен топ-менеджерлер арасындағы жиі қақтығыстар болып табылады, бұл соңғысының ауыстырылуына әкеледі. Менеджменттің классикалық түсінігінде бизнесті басқару стратегияны орындауға негізделген. Кәсіпкерлік тәсіл – 1990 жылдары табиғи түрде қалыптасқан және инерция арқылы өмір сүруін жалғастыратын ресейлік ерекшелік. Ол заманда бизнестің кең-байтақ кеңістігінде шарлау, батыл да жылдам шешім қабылдау, кәсіпкер болу – ел экономикасы мен кәсіпкердің өркендеуінде басты нәрсе болатын. Қазір бұл уақыт өтіп жатыр, ұлттық компаниялар өздерінің шетелдік серіктестерімен тіл табыса алуы үшін біздің компаниялар ұлттық экономиканың заманауи дамуына сәйкес келетін батыстық басқару тәжірибесін қабылдауы қажет [1].

Дегенмен, қазіргі заманғы менеджер компанияның иесімен жиі қақтығысқа түседі. Бір сәттік пайда стратегиялық жоспарлаудан маңыздырақ сияқты. Сарапшылар мұны Қазақстандағы жалпы менеджмент мәдениетінің төмендігімен байланыстырады. Стратегия үнемі өзгеріп отырады, бұл жалпы жоспарлау мүмкіндігін жоққа шығарады, кәсіпорынның қаржылық ағындарын ашық жоспарлау жоқ және олар көлеңкелі нарықпен байланысты. Осыған байланысты иесі талап ететін нәтижеге қол жеткізу мүмкін емес. Көбінесе менеджер жоғары жауапкершілік дәрежесіне ие, бірақ негізгі өкілеттіктерге ие емес, жедел басқарудың өзекті мәселелері бойынша басшылықтың шешімдеріне байыпты түрде байланысты. Басқа себеп, мысалы, құрамға нақты басқару шешімдерін орындамай, қосымша шаруашылық бақылау функциясын орындайтын «директордың адамдары» кіретін кезде, басқару тобы мүшелерінің өзара түсіністіктің болмауы болуы мүмкін.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Афонин, А.М. Креативный менеджмент в транспортном машиностроении: Учебник. Гриф МО РФ / А.М. Афонин. - М.: Инфра-М, Форум, 2018. - 333 с.*
2. *Башина, О.Э. Креативный менеджмент. Социальные, психологические и творческие аспекты экономики труда: Учебное пособие. Гриф МО РФ / О.Э. Башина. - М.: Инфра-М, Форум, 2018. - 119 с.*
3. *Бочкарев 7 нот менеджмента. Настольная книга руководителя / Бочкарев и др. - М.: Эксмо, 2007. - 832*

УДК:332.133 Балтабекова Д.Д. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-21-1пк)
Научн. рук. – к.э.н, доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

РОЛЬ ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ОБЕСПЕЧЕНИИ ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ БЕЗОПАСНОСТИ СТРАНЫ

Пищевая промышленность, как показала мировая и отечественная практика, является одной из приоритетных отраслей национальной экономики. За счет продукции пищевой промышленности на 80-85 % формируются продовольственные фонды и создаются стратегические запасы продовольствия в стране [1]. Поэтому пищевую промышленность в системе народнохозяйственного комплекса страны по праву относят, к числу особых стратегических социально-значимых отраслей, обеспечивающих совместно с сельским хозяйством продовольственную безопасность [2].

В настоящее время по некоторым продовольственным группам отечественные товары полностью или в основной массе вытесняют импорт. Конечно, сохранение определенной доли импорта по продовольственным товарам необходимо для расширения ассортимента, удовлетворения потребностей казахстанцев в полноценном питании, а также для сохранения конкурентной среды [3].

В Туркестанской области в достаточной степени собственным производством сельскохозяйственной продукции, мощностями пищевой и перерабатывающей промышленности, рыночной инфраструктуры, возможностями закупки и поставок продовольствия из других областей республики и по импорту.

В таблице 1 приведена валовая продукция сельского хозяйства Туркестанской области по категориям хазяйств.

Таблица 1 - Валовая продукция сельского хозяйства Туркестанской области по категориям хозяйств

млн. тенге

	2016г.	2017г.	2018г.	2019г.	2020г.
Валовая продукция – всего, в том числе:	137926,4	163832,8	207914,9	246 242,7	296 993,7
растениеводство	66 760,5	85 152,3	108186,7	128 202,7	167 974,9
животноводство	70 378,9	77 734,4	98 850,8	117 003,8	127 562,5
объем оказанных сельхоз услуг	787,0	946,1	877,4	958,0	997,0

В 2020 году объем валовой продукции сельского хозяйства составил 296 993,7млн. тенге, в том числе растениеводства 167 974,9млн. тенге, животноводства 127 562,5млн. тенге, услуги сельского хозяйства 149,1 млн. тенге, по сравнению с соответствующим периодом прошлого года объем

валовой продукции возрос на 50751,0 млн. тенге. Индекс физического объема составил 120,6%.

По данным таблицы 2 видно, что высокий уровень обеспеченности в Туркестанской области в 2020 году наблюдался по хлебу и хлебобулочным изделиям – 116,7%, яйцам 128,1%, картофелю – 151,7%. Низкий уровень обеспеченности составил по мясу и мясопродуктам 55,9%, по молоку и молочным продуктам 61,1%, по овощам – 49,1% (таблица 1).

Таблица 1 - Обеспеченность Туркестанской области основными продуктами питания, тыс. т

Показатель	2016 г.	2020 г.
Уровень обеспеченности продуктами питания, %		
Мясо и мясопродукты	84,4	55,9
Молоко и молочные продукты	105,3	61,1
Хлеб и хлебобулочные изделия	121,5	116,7
Яйца	149,9	128,1
Картофель	198,4	151,7
Овощи	44,5	49,1

При этом превышение физиологической нормы потребления было достигнуто по хлебопродуктам, мясу и мясопродуктам, маслам и жирам, сладостям. Недопотребление продуктов питания сохраняется по молочным продуктам, рыбе и морепродуктам, яйцу, фруктам, овощам и картофелю.

Таким образом, в регионе существует проблема обеспечения продовольственной безопасности. Анализ механизма обеспечения продовольственной безопасности Туркестанской области выявил низкий уровень технической оснащенности, научного и кадрового обеспечения АПК региона; неэффективность действующей системы заготовки и сбыта сельскохозяйственной продукции, финансовой и страховой политики в аграрном секторе; недостаточность информационно-маркетингового обеспечения участников агропродовольственного рынка.

Список использованных источников:

1. Кайгородцев А.А. Экономическая и продовольственная безопасность Казахстана. Вопросы теории, методологии, практики: монография / А.А. Кайгородцев. - Усть-Каменогорск: Медиа-Альянс, 2016.

2. Спанов М.У. Экономическая безопасность: опыт системного анализа. –Алматы: Қазақстан даму институті, 2009. – 206 с.

3. Алпысбаева С.Н., Тазабеков А.И. Факторы экономической безопасности современной воспроизводственной модели экономики Казахстана //ANALYTIC – Аналитическое обозрение. – 2013. - № 3. – С. 41-43.

УДК 330.12 Балтабекова Д.Д. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-21-1пк)
Научн. рук. – к.э.н, доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

СОВРЕМЕННАЯ СТРУКТУРА ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ КАЗАХСТАНА

Сегодня рынок пищевой промышленности в РК - один из самых интенсивно развивающихся и высококонкурентных. Пищевая промышленность имеет сложную структуру и насчитывает приблизительно 40 специализированных отраслей, которые вместе с соответствующими отраслями сельского хозяйства формируют агропромышленный комплекс.

Доля пищевой промышленности в совокупном объеме промышленной продукции составляет более 20 %, при этом на пищевых предприятиях занято не более 7 % (приблизительно 1,5 млн человек) всех трудящихся РК; примерно такой же удельный вес пищевой промышленности в стоимости основных производственных фондов [1].

Отрасли пищевой промышленности классифицируются по различным направлениям в зависимости от характерных признаков, лежащих в основе формирования отрасли: от назначения продукции, характера используемого сырья, применяемой технологии и так далее. По видам перерабатываемого сырья все отрасли пищевой промышленности подразделяются на следующие три группы: перерабатывающие сельскохозяйственное сырье растительного происхождения; перерабатывающие сельскохозяйственное сырье животного происхождения; добывающие и перерабатывающие несельскохозяйственное сырье. К добывающим отраслям относятся соляная, рыбодобывающая и часть пивобезалкогольной промышленности (добыча и разлив минеральных вод) [2].

Пищевая промышленность является отраслью агропромышленного комплекса Казахстана и включает в себя все предприятия, отвечающие за переработку сельскохозяйственной продукции и производство продуктов питания.

В зависимости от степени влияния сырьевого и потребительского факторов пищевая промышленность делится на три группы.

1.Отрасли, ориентирующиеся на источники сырья (при высоких нормах расхода сырья), - сахарная, спиртовая, крахмало-паточная, маслоэкстракционная, молочно-консервная, маслобойная и др.

2.Отрасли, которые тяготеют к местам потребления готовой продукции (выделяются при совпадении или превышении массы готовой продукции над массой исходного сырья), - хлебопекарная, пивоваренная, кондитерская, молочная и др.

3.Отрасли с одновременной ориентацией на сырье и потребителя (масса сырья больше массы готовой продукции), - мясная, мукомольная, винодельческая, табачная и др.

К основным принципам размещения промышленности относятся следующие:

1.Максимальное приближение промышленности к источникам сырья, энергии и районам потребления.

2.Специализация отдельных экономических районов на те отрасли, где для этого имеются наилучшие природные и социально-экономические условия и их комплексное развитие.

3.Учет международного разделения труда.

4.Учет обороноспособности страны.

5.Выравнивание экономики различных регионов обширной по территории РК, субъектов федерации.

6.Размещение, предприятий промышленности в соответствии с потребностями рынка для минимизации транспортных расходов.

В Казахстане имеются все возможности для реализации резервов, направленных на увеличение объемов производства пищевой продукции более высокого качества. Прежде всего, это широкое внедрение в производство достижений НТП. Для большинства предприятий важной задачей является сотрудничество с мировыми производителями, которое возможно на основе их инновационного развития [3]. Во многих случаях наиболее эффективной стала стратегия долгосрочной кооперации, участия в альянсах с мировыми лидерами, как альтернативы самостоятельному выходу на внешние рынки. Практика сотрудничества казахстанских компаний с зарубежными партнерами показывает что, чем дальше они продвинулись по пути понимания проблем и преимущества выхода на мировой рынок, тем более устойчивым является их финансовое и экономическое положение.

Список использованных источников:

4. С. Курмангалиев. Некоторые проблемы пищевых отраслей Казахстана// Пищевая и перерабатывающая промышленность Казахстана. No3-4/2010.

5. С.А. Хохлявин. Система прослеживаемости в пищевой цепочке: цели, принципы и разработка по стандарту ISO 22005:2007//Пищевая промышленность No2/2007 с.6-10.

3.Алпысбаева С.Н., Тазабеков А.И. Факторы экономической безопасности современной воспроизводственной модели экономики Казахстана //ANALYTIC – Аналитическое обозрение. – 2013. - № 3. – С. 41-43.

ӘОЖ(УДК)338.23/.24

Бауыржан.Н. – ҚарТУ студенті (БЖД-20-1 тобы)
Ғылыми жетекшісі - э.ғ.м., аға оқытушы Абдикаримова.А.М

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА: НЕГІЗГІ ТАЛАПТАР ЖӘНЕ ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Қазіргі уақытта адам баласы дамудың жоғарғы сатысына көтеріліп келеді. Қазіргі инновациялық үдеріс ғылым салаларының тоғысуы мен бірігуіне ғана емес, сонымен қатар тың ғылыми салалардың қалыптасуы мен дамуына да әсер етті. Елдің экономикасын, экологиясын жақсарту мақсатында көптеген жұмыстар жасалып, еліміз қарқынды дамуда.

«Жасыл» экономика – бұл табиғи ресурстарды тиімді пайдалану арқылы қоғамның әл-ауқатын сақтауға, сондай-ақ түпкілікті пайдалану өнімдерін өндірістік циклге қайтаруды қамтамасыз етуге бағытталған экономика. Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамалары туралы 2013 жылы Қазақстан Республикасы Елбасының жарлығы шықты. Бұл тұжырымдама жаңа экономикаға көшу мақсатындағы түбегейлі жаңартулардың негіздерін бекітеді, соның арқасында Қазақстан жаңа деңгейге көтеріледі және ел халқының өмір сүру сапасының әл-ауқатын жақсартады және мемлекеттің жаңа экономикалар қатарына енуіне мүмкіндік береді. Әлемнің ең дамыған 30 елінің қатарына қосылып, елдің экологиясына түсетін салмақты минимумға дейін төмендетеді.

Жасыл экономика – экономика ғылымындағы соңғы 2 онжылдықта қалыптасқан бағыт, оның шеңберінде экономика өзі өмір сүретін және оның бір бөлігі болып табылатын табиғи ортаның тәуелді құрамдас бөлігі болып табылады деп саналады.

Қазіргі уақытта қоғам «жасыл» экономиканың мәнін әртүрлі түсінеді. Кейбіреулер бұл ел табиғатын көркейтетін экономиканың жаңа салалары деп есептейді. Басқалары бұл өрнекті жаңа технологиялар, табиғатқа көмектесуге және пайда табуға арналған экожүйелердің бір түрі деп түсінеді. Тағы біреулері бұл дамудың жаңа кезеңіне көшу, оның мақсаты экологиялық таза өнім жасау деп санайды.

Жасыл экономика таза немесе «жасыл» технологияларға негізделген. Сарапшылардың пікірінше, «жасыл» экономиканың дамуы біздің елімізге көптеген постиндустриалды елдерге әсер еткен экологиялық дағдарысты болдырмауға мүмкіндік береді.

Осылайша, «жасыл экономика» табиғи капиталды жасайтын және арттыратын және экологиялық қауіптер мен тәуекелдерді азайтатын салалар болып табылады. Deutche Bank сарапшыларының пікірінше: «Егер дәстүрлі экономика соңғы мақсаттағы тауарлар мен қалдықтарды өндіру үшін еңбекті, технологияны және ресурстарды біріктіретін болса, онда жасыл экономика қалдықтарды табиғатқа ең аз зиян келтіретін өндірістік циклге қайтаруы керек».

«Жасыл экономиканы» дамыту бүгінде ерекше маңызға ие. 2013 жылғы 30 мамырда Елбасы Н.Ә.Назарбаев «Қазақстан Республикасының «жасыл экономикаға» көшу тұжырымдамасы туралы» Жарлыққа қол қойды, ол «жасыл экономикаға» көшу мақсатында терең жүйелі халқының әл-ауқатын, өмір сүру сапасын арттыру арқылы жаңа экономиканы қайта құрулардың негізін қалады.

Бұдан басқа, Тұжырымдамада негізінен экономиканың жекелеген секторларын реформалауға бағытталған басым міндеттердің тізбесі берілген:

- ресурстарды (су, жер, биологиялық және т.б.) пайдалану және оларды басқару тиімділігін арттыру;
- қолданыстағыларды жаңғырту және жаңа инфрақұрылымды салу;
- қоршаған ортаға қысымды азайтудың үнемді жолдары арқылы халықтың әл-ауқатын және қоршаған ортаның сапасын арттыру;
- ұлттық қауіпсіздікті, оның ішінде су қауіпсіздігін арттыру.

Тұжырымдаманы іске асыру үш кезең бойынша жоспарланған:

- 2013–2020 жж - ресурстарды пайдалануды оңтайландыру және қоршаған ортаны қорғау тиімділігін арттыру, сондай-ақ «жасыл» инфрақұрылымды құру;
- 2020–2030 жж - табиғи ресурстарды ұтымды пайдалану, жоғары технологиялар негізінде жаңартылатын энергияны енгізу;
- 2030–2050 жж - ұлттық экономиканың «үшінші өнеркәсіптік революция» принциптеріне көшуі, ол табиғи ресурстарды жаңартқан жағдайда пайдалануға негізделген.

Қазақстан Республикасы мемлекеті «жасыл» экономикаға көшу саласында белсенді саясат жүргізіп жатқан кезде, әлеуметтік қоғам осы процестің бір бөлігі ретінде енді «таза» болашақты құруға қадам басуы керек. Көптеген адамдар олардың қосқан үлесі ештеңені білдірмейді деп ойласа да, бұл табиғатты сақтауға қатысты емес. Әр адам қоршаған ортаны қорғау ісіне өз үлесін қоса алады. Ал үлес теңізге тамған тамшы болады деп ойламаңыз. Күн сайын сіз әлемді таза және жақсырақ ете аласыз.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Жасыл экономика» туралы Тұжырымдама, 2013ж.

2. ҚазАқпарат Мемлекет басшысының халқына жолдауы, Астана 10- шілде.

3. https://www.zakon.kz

4. http://egov.kz

ӘОЖ 330.01 Бауыржынұлы Т. – ҚарМУ студенті (ЖМ 5-035)
Елеу С. – ҚарМУ студенті (ЖМ 5-035)
Ғылыми жетекші–э.ғ.м., аға оқытушы ҚарТУ Рауандина Г.К.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ ИНВЕСТИЦИЯЛЫҚ КЛИМАТЫ

Қазақстан Республикасында қол жеткізілген тұрақтылық көрсеткіші елдің инвестициялық белсенділігінің артуына байланысты.

Қазақстан Республикасы бірінші болып нарықтық экономика мәртебесіне қол жеткізді, әрине бұған бірінші кезекте инвестициялар тарту есебінен қол жеткізуге болады. Қазақстан Республикасы экономикасының ерекшелігі елдің инвестициялық кеңістігінің жоғары әр түрлі халқымен сипатталады.

Осыған байланысты ҚР инвестициялық қызметінің деңгейін бағалауды жүргізу республикадағы инвестициялық ахуалды қалыптастыратын инвестициялық қызметтің бірі ретінде ғылыми та, практикалық та айтарлықтай қызығушылық тудырады.

Тұрақты инвестициялық ахуалды қолдау және еліміздің экономикасына шетелдік инвсетиция тартуды одан әрі ынталандыру Қазақстан Республикасы мемлекеттік саясатының басым міндеттерінің бірі болып табылады.

Қазақстан Республикасының соңғы 10 жылдағы инвестициялық тиімділігінің негізгі көрсеткіштерінің серпінін қарастырайық, деректер 1-кестеде келтірілген

1 кесте

Қазақстан Республикасының инвестициялық қызметінің негізгі көрсеткіштері

Жылдар	Негізгі капиталға инвестициялар	Негізгі құралдарды пайдалануға беру	Тұрғын үй құрылысына инвестициялар	Барлығы, инвсетициялар
2011	2 421,0	1 422,5	254,3	4 097,80
2012	2 824,5	1 452,6	368,4	4 645,50
2013	3 392,1	1 519,9	490,4	5 402,40
2014	4 210,9	2 462,5	468,0	7 141,40
2015	4 585,3	2 614,5	310,9	7 510,70
2016	4 653,5	3 314,9	335,6	8 304,00
2017	5 010,2	3 283,3	421,0	8 714,50
2018	5473,2	3734,9	428,2	9 636,30
2019	6 072,7	3 423,1	497,9	9 993,70
2020	6591,5	4 313,9	613,5	11 518,90

Осы 1-кестелерден көріп отырғанымыздай, соңғы 10 жылдағы Қазақстан Республикасының инвестициялық тиімділігінің негізгі көрсеткіштері мистлетиканың өсу серпінінде. Қазақстандағы негізгі капиталға инвестициялардың номиналды мәндегі көлемі жыл сайын өсім отыр.

Сондай-ақ, негізгі капиталға салынған инвестициялар көлемі инвестицияның жалпы сомасының 50% - ын қызықтыратынын атап өткен жөн, егер оның мөлшері 2019 жылы құрылымда болса 60,76% (6072,7/9993,70х100), бұл 2020 жылы 57,22% (6591,5/11518,9х100).

Негізгі капиталға салынған инвестициялардың өсу қарқынының серпіні 1-суретте көрсетілген

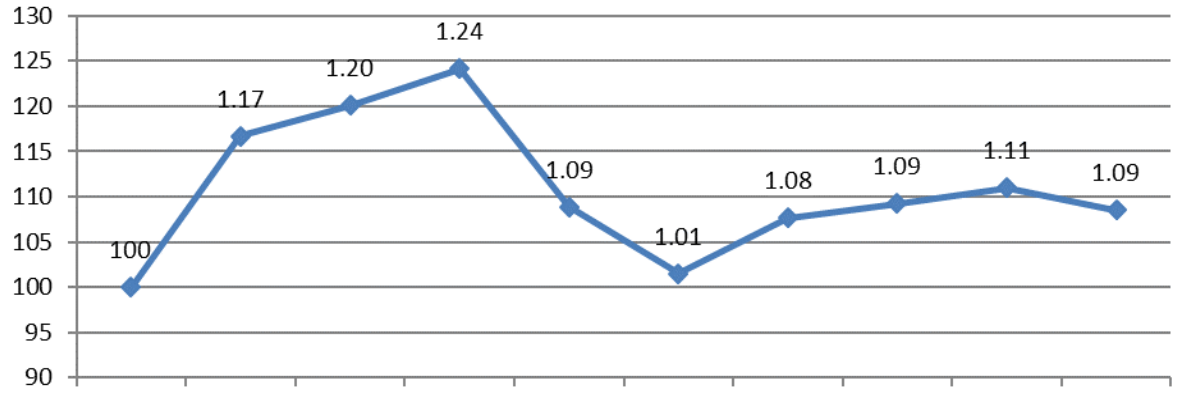

Осы 1-суретте көрсетілгендей, негізгі капиталға салынған инвестициялардың ең үлкен өсу қарқыны 2016 жылы болды , онда ол 2015 жылғы теңдеуі үшін 24,14% - ға өсті. 2020 жылы теңестіру бойынша 2019 жылдан бастап негізгі капиталға салынған инвестициялар 8,54% - ға артты, ал құндық көрініс те 518,8 млрд теңгенітеңгені құрады [10].

Инвестициялық қызметті қаржыландыруды талдау мемлекеттің инвестициялық саясатын көрсетеді.

Қазақстанның шетелдік инвестицияларды тартудағы прогресі әлемнің басқа экономикаларымен салыстырғанда елдің жоғары позицияларына әкелді. Тартылатын шетелдік инвестициялардың салыстырмалы параметрлері бойынша Қазақстан тек посткеңестік кеңістіктегі ғана емес, сондай – ақ неғұрлым кең халықаралық салыстырулар кезінде, әсіресе ел жататын елдердің әртүрлі топтары шеңберінде-неғұрлым агрегатталғандардан (тұтастай дамушы экономикалар немесе континенттік дамушы нарықтар сияқты) бастап өңірлік немесе ұйымдастырушылық бойынша мамандандырылған топтарға дейін көшбасшылар қатарына кіреді

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Инвестиция негіздері: Оқулық / А.С. Асилова. – Алматы: «Master Print» баспасы, 2019 жыл.

2. https://strategy2050.kz/news/shetelden-investitsiya-tartu-2020-zhyl-y-zhobalar-zha-a-algoritm-zh-ne-problemalary/.

УДК 339.9 Бахтьяров А.А. - студент КарУК (ПИМ-19-1)
Научн. рук. – старший преподаватель КарУК Блялов Б.Е.

ЭЛЕКТРОННАЯ ТОРГОВЛЯ – НОВАЯ ФОРМА РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА

Сегодня весь современный мир захвачен технологиями, и каждая сфера деятельности развивается, изменяется и модернизируется. Не остался в стороне и знаменитый дух предпринимательства, который зародился и занял свое место в истории еще до появления первых технологий.

Говоря о предпринимательстве, стоит рассмотреть очень перспективное и популярное в последнее время направление электронной коммерции.

Электронная торговая площадка — это интернет-платформа, на которой продавцы размещают свои товары и услуги. Сервис сам заботится о логистике, продвижении и выставлении счетов покупателям. Продавец получает выгоду от удобства размещения и огромной базы потенциальных клиентов. Сама торговая площадка берет процент от выручки продавца за предоставление вышеперечисленных услуг.

Маркетплейсы, как рынки, существуют уже не менее двадцати лет. За это время они прочно утвердились на мировом рынке перепродаж. Еще не так давно отечественные представители могли составить серьезную конкуренцию западным гигантам, таким как Ebay, Amazon, Aliexpress и др. Сегодня на пространстве СНГ работают Wildberries, Ozon, Lamoda и другие. Эти компании растут с каждым отчетным периодом, у них все больше клиентов и рекордные объемы продаж.

Как известно, компания Amazon, крупнейший в мире торговый центр и гигант электронной торговли, базируется в Сиэтле, США. Компания продаёт широкий ассортимент товаров через интернет, а также осуществляет их доставку, и пользуется невероятным успехом среди своих конкурентов.

Чтобы добиться таких впечатляющих результатов, необходимо было разработать и добавить отличительные факторы. Такие как постоянное стремление к росту и расширению, система персонального отбора персонала, жесткая и справедливая модель управления, полное игнорирование конкурентов и максимальная концентрация на потребностях собственных клиентов, и прежде всего использование и внедрение достижений научно-технического прогресса. Основатель Amazon – небезызвестный Джефф Безос. Но в чем секрет Джеффа Безоса и его многомиллиардного изобретения, почему его торговая площадка Amazon и сегодня пользуется спросом и растет?

Fulfillment by Amazon или сокращенно FBA — это специальная программа по предоставлению складских помещений и услуг Amazon для сторонних продавцов на рынке. Допустим, мы - молодые предприниматели, и у нас есть несколько продуктов, которые пользуются популярностью на рынке. В этом случае нам необходимо заказать большое количество товара, естественно, в

зависимости от размера наших фондов, обеспечить своевременную доставку клиентам, обслужить, если есть возвраты. И вот здесь возникает вопрос, как организовать непрерывный процесс продаж в начале предпринимательской деятельности, как организовать доставку и сервисные заказы на рынке с 300 миллионами клиентов Amazon? Здесь на помощь приходит программа Fulfillment by Amazon. Мы размещаем наши товары на Amazon и отправляем их на склады FBA, а торговая площадка берет на себя большинство утомительных процессов и облегчает нам жизнь, в то время как наша задача остается важной: маркетинг, обеспечение производства товаров и их доставка в страну назначения и, самое главное, у нас есть возможность постоянно развивать наш бизнес.

Если уже сравнивать и приводить пример электронной коммерции в Казахстане, то хотелось бы рассказать о ярком примере - ТОО "Silk Road city express». Эта компания родом с нашей родины, и тоже довольно молодая, зарегистрирована в Казахстане в 2017 году, но уже имеет собственные склады и курьерскую службу. Компания сотрудничает с более чем 300 производителями из Китая по широкому ассортименту товаров (товары для дома, всеми любимые электронные устройства, автомобильные аксессуары, детские игрушки и многое другое). Одной из наиболее примечательных и отличительных особенностей организации является факт прямой поставки товаров из Китая и стран ЕАЭС, их реализация, а также транспортная логистика. "Silk Road City Express" участвует в развитии программы "Один пояс, один путь" вместе с партнерами из Китая и России. А в 2020 году, а этот год всем запомнился пиком КОВИД-19 и блокировкой мира, компания запустила свой новейший проект на казахстанском рынке, "SRC SHOP" - интернет-магазин нового поколения

На рост онлайн-коммерции повлияла пандемия: за первые три месяца блокировки более 10 миллионов клиентов начали заказывать товары онлайн. Довольно позитивная статистика, цифры говорят сами за себя, но нашей главной целью было предоставить преимущества электронной коммерции для предпринимателей.

Список использованной литературы

1. *1.Твердохлебова М.Д. и Никишкин В.В. Роль маркетплейсов на рынке розничных и торговых услуг; Журнал "Практический маркетинг" - 2019.*
2. *2.Марченков А.А. Рынок как основной тренд в электронной коммерции; Сборник молодёжных научных статей "Научные устремления"-2019.*
3. *3.Мэйскин С. М. "Успех Amazon"; Научная статья Вестника науки и образования -2020г.*

ӘӨЖ 330.101 Бекболат Г.Б. – КарТУ студенті (ЦАФ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., оқытушы Магзумова Л.К.

ЭКОНОМИКА ҒЫЛЫМДАРЫНЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ ҚОЛДАНЫСЫ

Экономикалық ғылымның пәні – әртүрлі көріністегі экономикалық құбылыстар. Экономикалық жүйелер әртүрлі параметрлер арқылы сипатталады. Қарастырылып отырған жағдайға, оның ауқымы мен спецификациясына байланысты туындаған мәселелерді шешу немесе құбылыстарды сипаттау үшін қолданылатын ғылымды немесе олардың тобын таңдау байланысты. Бұл сонымен қатар зерттелетін экономикалық ғылымның нақты пәніне байланысты. Сонымен, топтар бойынша шартты түрде экономикалық ғылымдарды экономикалық процестердің мәселелерімен айналысатындарға бөлуге болады (саяси экономика, макроэкономика, микроэкономика, экономикалық ойлардың тарихы), көріністердің ауқымы (аймақтық, халықаралық, кәсіпорындар), сондай-ақ жеке көріністер ретінде (еңбек экономикасы, менеджмент, әкімшілік, маркетинг). Экономикалық ғылымдар жүйесі кең. Әртүрлі масштабтағы процестермен жұмыс істейтін, іргелі және жалпы ақпараттылығы жоғары болғандықтан, олар мақалада қарастырылады.

Экономикалық ғылымның тақырыбы туралы айтпас бұрын, бұл ғылымның не екенін түсіну керек. Бір қарағанда, тек бірінші ғана емес, бұл ғылымда көптеген оғаштықтар бар. Бастау үшін, шын мәнінде, экономика мен экономикалық ғылымды ажырату пайдалы. Бұл әр түрлі болғанымен, олар қандай да бір себептермен "экономика"деген сөзбен белгіленеді.

Экономиканың өзі материалдық тауарлар мен қызметтерді өндіру саласы болып табылады, онда адамдар өнімді пайдалы еңбекпен айналысады. Ал экономика ғылымы-бұл экономиканы зерттейтін нәрсе. Кейде "экономика" сөзінің орнына "халық шаруашылығы" термині қолданылады, кейде олар бір қатарда қолданылады.

Экономикалық ғылымдар – қоғамның экономикалық жай-күйі мен дамуының объективті заңдылықтарын зерделеумен, шаруашылық өмір құбылыстарын статистикалық өңдеумен және теориялық жүйелеумен, материалдық игіліктерді өндіру, бөлу, тұтыну және оларды айырбастау саласында тәжірибелік ұсыныстарды әзірлеумен айналысатын ғылымдар жүйесі.

Экономикалық ғылымдар негізгі үш топқа бөлінеді:

1.Жалпы экономикалық ғылымдар – саяси экономика (экономикалық теория), қоғамдық өндірісті басқару теориясы, экономикалық статистика, т.б. жатады. Жалпы экономикалық ғылымдар тобының бірнеше түріне жеке тоқталсақ:

- Саяси экономика саласы – бұл капитализм немесе коммунизм сияқты экономикалық теориялардың шынайы өмірде қалай жүзеге асатынын зерттейтін ғылым. Саяси экономияны зерттейтіндер тарих, мәдениет және

әдет-ғұрыптардың экономикалық жүйеге қалай әсер ететінін білуге тырысады. Жаһандық саяси экономика саяси күштердің әлемдік экономикалық өзара әрекеттесуді қалай қалыптастыратынын зерттейді.

2.Қолданбалы экономикалық ғылымдар – екі топқа бөлінеді:

а) «Функционалдық»: қаржы, несие, маркетинг, бухгалтерлік есеп, т.б.

- Қаржы - мемлекеттің, аймақтардың, шаруашылық жүргізуші субъектілердің, заңды және жеке тұлғалардың ақшалай қаражатының құралуы, бөлінуі, қайта бөлінуі, пайдаланылуы үдерісін сипаттайтын іргелі, қорытындылаушы экономикалық санат.

б) «Салалық»: ауыл шаруашылығы, денсаулық сақтау, сауда, т.б.

- Сауда - тауардың көрсетілетін қызметтердің, зияткерлік меншік нәтижелерінің айналымын, сатылуын ұйымдастыру жөніндегі шаруашылық қызмет аясы, яғни жеке адамның пайда алу мақсатымен тауарларды айналысқа түсіру, оларды сатып алу және сату жөніндегі шаруашылық қызметі; сатып алу-сату арқылы тауарларды өткізетін ұлттық шаруашылық саласы.

- Ауыл шаруашылығы - материалдық өндірістің ең маңызды түрлерінің бірі. Ауыл шаруашылығы халықты азық-түлікпен және өнеркәсіпті шикізаттың кейбір түрлерімен қамтамасыз етумен айналысады.

3.Біріктірілген ғылымдар – құрамына: экономикалық география, математикалық экономика, экономикалық құқық, экономикалық информатика, т.б. жатады.

- Экономикалық география – қоғамдықт өндірістің аумақтық ұйымдастырылуын, адамдар өмірінің ұйымдастырылуының кеңестік процестері мен түрлерін зерттейтін ғылым саласы.

Қорыта айтқанда, бірқатар экономикалық ғылымдар мүмкін және бар проблемаларды, сондай-ақ экономикалық сектордағы оларды шешу жолдарын зерттеумен айналысады. Менің мақала жазу барысында экономикалық ғылымдар жайлы толық мәлімет табуға тырыстым және өз пікірімше біраз ғылым түрлерімен толық таныса алдым. Мақаланың ауқымы олардың барлығын егжей-тегжейлі қарастыруға мүмкіндік бермейтіндіктен, бұл мақалада мен тек ең маңыздылары деген түрлеріне тоқталып, қарастырып өттім.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. А.В.Сидорович, Ә.Ә.Әбішев. Ұлттық Экономика. Алматы: «Дәуір» баспасы, 2019.-616 б.

2. Н. Грегори Мэнкью, Марк П. Тейлор. Экономикс, 4 - халықаралық басылым. Алматы: Ұлттық аударма бюросы, 2018. - 848 б.

3. Экономическая теория: учебник для студентов вузов / И.П.Николаевой, Г.М. Казиахмедова.- 2019.- 544 б

4. Васильев В. П., Холоденко Ю. А.. М.: Юрайт. 2020. 298 б.

УДК 347.736.3

Беленькая Е. В. – студент КРУ
им. А. Байтурсынова (гр. 19-211-11)
Науч. рук. – ст. преп.
КРУ им. А. Байтурсынова Кажикова Ж. Н.

О БАНКРОТСТВЕ ФИЗИЧЕСКИХ ЛИЦ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В настоящее время процедура банкротства регулируется Законом Республики Казахстан "О реабилитации и банкротстве". Процедура банкротства применима исключительно к юридическим лицам и индивидуальным предпринимателям. Концептуальная устройство настоящего закона предусматривает, что банкротство – это неплатежеспособность должника, признанная заключением суда и являющаяся основанием к его ликвидации.

Банкротство физических лиц — это юридическое признание того, что гражданин не в состоянии всецело погасить обязанности перед своими кредиторами или внести обязательные платежи . Для многих людей данная процедура - единственная легитимная возможность выбраться из финансовых затруднений, списать кредиты, налоги и другие обязательства.

Рассмотрев проект закона «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты РК по вопросам банкротства граждан», ниже описаны его ключевые моменты для более детализированного понимания.

Как рассматривается ниже, в проекте планируется различать две основные категории должников:

1) должники с задолженностью не более 1 000 месячных расчетных показателей (3 063 000 тенге на 2022 год) и у которых нет имущества;

2) должники с задолженностью свыше 1 000 МРП.

Должники, относящиеся к первой категории, имеют право на упрощенную процедуру банкротства без обращения в суд. По истечении шести месяцев после подачи заявления задолженность будет аннулирована, при отсутствии определенных обстоятельств, описанных в законопроекте.

Вторая категория - это должники, которые имеют право на судебную процедуру банкротства. Она может состоять из восстановления платежеспособности и продажи имущества.

При процедуре восстановления, если у должника имеется доход, он может договориться с кредитором об условиях погашения долга. Если должник погашает задолженность на оговоренных условиях, банкротства возможно избежать. Если у должника отсутствует доход или он не осуществляет условия договора, его объявляют банкротом, а имущество выставляют на аукцион.

Для удовлетворения требований кредиторов учтены разные процедуры, такие как исследование и инвентаризация активов должника, реализация

имущества и признание недействительными сделок, совершенных с целью уклонения от исполнения обязательств. После завершения расчетов с кредиторами банкрот освобождается от исполнения обязательств и иных требований, учтенных при признании юридического лица банкротом.

В отношении отдельных должников могут быть введены ограничительные меры. Например, им может быть запрещен выезд за границу. Если есть основания полагать, что прошлые сделки должника были направлены на вывод активов или уклонение от обязательств, могут быть приняты меры по признанию сделок недействительными.

После выполнения этих действий должник освобождается от исполнения обязательств, отчет утверждается и процедура несостоятельности считается завершенной. Следует обратить внимание, что все вышеперечисленные процедуры проводятся под контролем кредиторов должника и должны быть одобрены судом.

Следует отметить, что банкрот не может быть освобожден от долгов, если в течение трех лет до начала процедуры реабилитации и банкротства он скрыл какую-либо часть своего имущества или передал его другому лицу с намерением скрыть, или если он скрыл или сфальсифицировал какую- либо необходимую отчетную информацию, счета, включая бухгалтерскую информацию. По всей видимости, такую же процедуру предполагается применять и к физическим лицам, которые по каким-либо причинам не могут выполнить свои обязательства перед кредиторами.

Обычно процедуры банкротства применяются для оздоровления экономики и уменьшения безвозвратных долгов путем процедур удовлетворения требований кредиторов, списания долгов и ликвидации компаний-банкротов.

Для физических лиц банкротство видится, как способ выбраться из долговой ямы и начать жизнь «с чистого листа». При этом, следует отметить, что списанию задолженности предшествует целый комплекс мер по обращению взыскания на имущество должника. Поэтому появление такого механизма в Казахстане следует рассматривать как положительный тренд, согласующийся с мировой практикой.

Список использованных источников:

1. *Закон РК «О реабилитации и банкротстве» (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2022 г.)*
2. *Сейтимов Т. С. «Развитие института банкротства в экономике Казахстана», Алматы, 2012 г.*
3. *Зубарев И. С. «Финансовый анализ в условиях банкротства», Пермь, 2020 г.*
4. *Баренбойм П. «Правовые основы банкротства: Учебное пособие», Москва, 1995 г.*
5. *Остапенко И. Г. «Дифференциация понятий «Несостоятельности» и «Банкротства»», Алматы, 2009 г.*

ӘОЖ 338.1 Босова А.А. – ҚарТУ студенті (ЦАФ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – т.ғ.к., ҚарТУ Магзумова Л.К.

ЖАСЫЛ ЭКОНОМИКА - ЭКОНОМИКАЛЫҚ ДАМУДЫҢ ЖАҢА ТҮРІ

Әлемде қалыптасқан даму жолдарының тұрақсыздығы экономикалық, әлеуметтік және экологиялық жаңалықтарының аяққа тұруын қажет етеді. Жаңа экономикалық модельдердің болашаққа қатысты тұрақты болуы міндетті.

Соңғы уақытта әлемдік қоғамдастық бірқатар жаңа сын-тегеуріндермен бетпе-бет келуде: әлемдік қаржы дағдарысы, рецессия, экологиялық ахуалдың нашарлауы, сондай-ақ өсіп келе жатқан климаттық өзгерістер. Зерттеушілер қазіргі заманғы сын-қатерлерді бұрын болған экономикалық модельдердің призмалары арқылы талдауға тырысады. Сонымен, кейбір авторлар бар мәселелерді шешуде кейнсианизм мен фордизмнің әлеуетін талдайды. Осы мектептер ұсынатын экономикалық саясаттың негізгі құралдарының жеткіліксіздігі көрсетілген. Жалпы алғанда, Жасыл экономика көбінесе неолибералды емес және жаңа дағдарыс түрінде пайда болған өзекті жаһандық проблемалармен күресуге ықпал ететін жаңа экономикалық модель ретінде қарастырылады. Соңғы дағдарыстың ерекшелігі - ол зардап шеккен өмір салаларының кеңдігі. Қаржы нарықтарының «сәтсіздіктерінен» басқа, тамақ, энергетика және басқа салаларда айтарлықтай экологиялық проблемалар туындайды және климаттық өзгерістердің әсер ету күші өсуде. Бұрынғы экономикалық модельдердің инструменттері ендігі кезде тиімділігін жоғалды.

Бүгінгі таңда мемлекеттердің экономикалық тұрақтылыққа қатысты көзқарастары сәйкес келе бермейді. Бұл мәселе саясаткерлерге ұзақ мерзімді, тұрақты және әлеуметтік әділетті дамуды қамтамасыз етудің ұлттық стратегияларына жаңа көзқараспен қарауды ұсынатын тәсіл. Мысалы бір ғалымдар мен саясаткерлер экономикалық тұрақтылықты ЖІӨ-нің өсуі ретінде түсінсе, басқалары экономикалық тұрақтылықтын бастауы әлеуметтік, экономикалық және экологиялық тепе теңдіктен басталады дегенді жөн көреді.

Тыныс-тіршіліктің климаттық өзгеруімен, оның айқын дәлелдерімен кездескеннен кейін, «Қоныр экономика» болашақта тек деградацияға, экономиканың құлдырауына, адамзаттың өміріне қауіп қатер тигізетіні түсінікті бола бастады. Жаңа экономикадағы тәуекелдердің төмендеуі білім жинақтау процесімен тығыз байланысты. Бұл тәуекелдер әр түрлі болуы мүмкін-2008 жылдан кейінгі әлемдік экономиканың экономикалық күйзелістеріне әкелген қаржылық тәуекелдерден бастап алшақтықтың өсуіне байланысты әлеуметтік тәуекелдерге дейін. Жаңа экономиканың қағидатты сипаты қоршаған орта мен оның тозуы үшін тәуекелдерді елеулі төмендету болып табылады. Қазіргі уақытта адамның табиғат заңдары мен экологиялық

қауіптер туралы білімі әлі де жеткіліксіз, бұл жерімізді ауыр экологиялық дағдарысқа әкелді.

Дәстүрлі экономика «жер ресурстарының шексіздігі» қағидаттарынан туындады. Өткен ғасыр үшін бұл тиімді модель ретінде қарастырылып, практика жүзінде қолданылды, бірақ енді бұл жолдың қалдықтарын болашақ ұрпақ шешуге міндетті. Ескірген экономикалық модель қазіргі кезде әрқашан тиімді бола бермейді, зиян келтіреді десек те болады.

Экологиялық тапшылық және әлеуметтік әділетсіздік – экономикалық модельдің «жасыл» экономикадан өте алыс екенін анықтайтын белгілер. Жасыл экономика – бұл ең алдымен табиғатты сақтауға мүдделі экономика деп ойламаңыз. Жоқ, ең алдымен, ол «экономика» , содан кейін «жасыл». Сондықтан, еге бұл модельдің барысында экологиялық заңдардың, мысалы, шағын бизнеске қатысты талаптардың жеңілдетілгенін көрсеңіз, таң қалмаңыз. Бұл талаптар, шағын бизнеске қатысты, көбінесе формальды болып қалады. Мысалы, ауылдық дүкеннің қоршаған ортаны қорғаудағы құжаттандыруы табиғатқа зияның көбірек тигізеді. Көптеген елдерде шағын бизнес экологиялық реттеуден босатылады.

Ресурстарды үнемдеу – жаңа модельдің қалыптасуына әсер ететін тағы бір фактор. Өндірістік қалдықтардың пайда болуы ресурстарды үнемдеумен тығыз байланысты. Бүгінгі, және өткен танда қалдықтардың жалпы табыспен түсініксіз байланысы байқалады. Көптеген өндіруші елдерде тек табыс мөлшері үлкен емес, қалдықтардың көлемі де зор. Егер қалдықтар мөлшері экономиканың өсуіне және адамдардың өмір сүру деңгейінің артуына тәуелділігін жойса, жасыл экономиканың маңызды факторы - ресурстарды үнемдеу орын алады. Ақылға қонымды мемлекеттік саясат қалдықтардың көлемін азайтып, кірістердің қалдықтарға қатысты тәуелділігін жоя алады.

Басқа елдермен қатар Қазақстан тұрақты даму бойынша Жасыл экономиканы толықтай енгізу үшін жан жақты шаралар жасауда. Бұл экономиканың сәтсіз болуы немесе сіңіп кетуі тек қана саясаткерлер мен экономисттерге байланысты емес. Болашағымыздың экологиялық таза, экономикалық тұрақты болуы мемлекетімізден, бизнес пен азаматтардың бірлескен күш жігерімен кірпіш қалағандай қалыптасады. Тұжырымдар сыртқы жағдайлардың өзгеруіне байланысты жетілдіріліп, оны жергілікті жерлерде жүзеге асырып, белгі үшін емес, тұрақты экономикамыз үшін жұмыс жүрг ізуіміз керек.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. *ҚР Үкіметі. Қазақстанның Даму стратегиясы-2050*
2. *Қалиасқарова, З. К., Алиева Ж. Н., Усубалиева С. Д., Беккулиев А. А., 2017. Қазіргі*
3. *Қазақстан Республикасындағы муниципалдық қатты қалдықтарды басқару мәселелері*
4. *ЕҚЫҰ / IEA, 2014. Шығыс Еуропа, Кавказ және Орталық Азия: энергетикалық саясат*

ООН. Green Bridge Partnership Program 2011-2020

УДК 629.3.083 Габдоллин М.Е. – магистрант КарТУ (ЭМ-21-3)
Науч. рук. - д.э.н., профессор КарТУ Аубакирова Г.М.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ТЕХНИЧЕСКОГО ОБСЛУЖИВАНИЯ И РЕМОНТА ГОРНО-ШАХТНОГО ОБОРУДОВАНИЯ

Горнодобывающая промышленность - одна из наиболее важных отраслей, а устойчивое развитие - это использование природных ресурсов, инвестиции, научное и технологическое развитие, личное развитие, экологические аспекты и институциональные изменения, которые координируются, а текущий и будущий потенциал для удовлетворения человеческих потребностей.

Горнодобывающие комплексы определяют экономическое, социальное и технологическое развитие многих стран мира. Например, за последние 30 лет мировое производство увеличилось более чем в 1,5 раза и к 2050 году может превысить 25 миллиардов тонн [1-2]. Развитие этой отрасли особенно актуально для Республики Казахстан, которая является мировым лидером как по запасам полезных ископаемых, так и по объемам добычи полезных ископаемых. В этих условиях обеспечение внешних и внутренних возможностей для устойчивого роста отраслей и максимальной интеграции в мировое экономическое пространство принципиально важно для развития страны.

В настоящее время разработан отраслевой подход к стратегиям технического обслуживания и ремонта. Современные подходы к организации эффективного технического обслуживания и ремонта (ТОиР) заключаются в рассмотрении вопросов, связанных с непрерывностью технических процессов.

Рассмотрены три основных метода ремонта, используемых в эксплуатации механического оборудования горнодобывающих предприятий [3].

1. Вынужденный ремонт, ремонт после поломки. Причина - малое количество машин, низкая квалификация обслуживающего и ремонтного персонала, отсутствие ремонтной базы и опыта ремонта. Главная задача - остановить работающую машину при первых признаках повреждения и предотвратить серьезные повреждения.

2. Планово-предупредительные, регламентные ремонты. Проведенные исследования долговечности деталей машин позволили получить статистические данные и рассчитать рекомендуемые периоды проведения принудительных замен. Предполагалось, что выполнение определенного объёма ремонтных работ через равные промежутки времени позволит обеспечить безотказную работу механизмов.

3. Ремонты по состоянию. Основанием для проведения ремонтов по состоянию являлись результат технического диагностирования, полученные отделами или бюро диагностики, которые сформировались в составе ремонтной службы.

На сегодняшний день накоплен большой опыт успешного внедрения методов и средств технической диагностики на различных промышленных предприятиях Казахстана и за рубежом. По разным оценкам, даже ежегодная экономическая эффективность операций зависит от технического обслуживания и ремонта, обслуживания складов запасных частей, сокращения непредвиденных простоев, устранения и сокращения несчастных случаев. Потребление энергии в несколько раз превышает затраты на приобретение таких диагностических средств. Однако для достижения этих высоких показателей сейчас недостаточно покупать отдельные устройства, станки или стенды. На протяжении всего производства требуется комплексная стратегия для внедрения широкого спектра диагностических инструментов, разработанных на основе деталей технического процесса, текущего оборудования компании, текущего технического обслуживания и результатов технического аудита. Информационной базой для реализации этой всеобъемлющей стратегии будет программное обеспечение.

Подводя итог, отметим. Подход к организации технического обслуживания и ремонта горных машин требует техническое обоснование с учетом фактического состояния, стоимости и объема оборудования, его ремонта. Следующий этап технического обслуживания и ремонта – это переход от функций контроля и защиты к своевременному управлению состоянием техники в соответствии с определенными характеристиками параметров управления оборудованием и техническими процессами, а затем к прогностическому обнаружению и управлению явлениями. Основа для реализации этого шага – это внедрение программного обеспечения для построения эффективной стратегии технического обслуживания и ремонта.

Список использованных источников

1. *Галиев С.Ж. Перспективы развития горно-металлургического комплекса Казахстана в контексте Стратегии-2050. //Горный журнал Казахстана. Алматы. 2013. №1-2.- С.5-12.*
2. *World Mining Data. // Volume 27-Vienna. 2012 -p.p. 298.*
3. *В.Я. Седуш, В.А. Сидоров, А.Е. Сушко. Современные подходы к организации технического обслуживания и ремонта механического оборудования. //Главный механик. 2017. №8*

УДК 504.75.8.519.6. Габдулов Р.М. – магистрант КарТУ (гр. ЭМ-20-1)
Научн. рук. – д.э.н., проф. КарТУ Кошебаева Г.К.

ПРОБЛЕМА СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО МЕХАНИЗМА РАЦИОНАЛЬНОГО ПРИРОДОПОЛЬЗОВАНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Как известно высокое качество жизни населения является одним из наиболее важных факторов конкурентоспособности страны. При этом согласно мировому опыту, качество жизни населения складывается как совокупность материального благосостояния, уровня здоровья и состояния окружающей среды. Поэтому одним из важных факторов конкурентоспособности страны является охрана окружающей среды.

В Республике Казахстан накоплено более 31,6 млрд. тонн промышленных отходов, из них более 16 млрд. тонн техногенных минеральных образований (ТМО) и около 6 млрд. тонн опасных отходов. Ежегодно образуется порядка 700 млн. тонн промышленных отходов из них токсичных – около 250 млн. тонн. Наибольший удельный вес имеют отходы горнорудных и обогатительных комплексов Карагандинской (29,4%), Восточно-Казахстанской (25,7%), Костанайской (17,0%) и Павлодарской (14,6%) областей. На одного жителя Казахстана приходится 1381 тонна отходов. Для сравнения, в Германии на одного жителя ежегодно образуется лишь 0,4 тонны отходов, которые впоследствии утилизируются [1]. Особое внимание следует уделить выбросам вредных веществ в атмосферу в крупных промышленных городах. Наибольший индекс загрязнения атмосферы (ИЗА) за 2019 год составил: г. Жезказган –8, г. Караганда –8, г. Темиртау – 9 [2].

Результатом отрицательной экологической обстановки в ряде регионов Республики Казахстан, является доминирование природоемких отраслей промышленности, а также сырьевой направленности экспорта, при этом отмечается интенсивная деградация окружающей среды, затрагивающая все уровни национальной экономики. Экологический кодекс Республике Казахстан за время принятия по настоящее время потерпел ряд изменений, которые затронули и экономический механизм природопользования [3].

Экономический механизм рационального природопользования должен включать инструменты, регулирующие поведение всех субъектов общественных отношений, как производителей и потребителей. Он должен привлекать в природоохранную сферу как средства из бюджета, так и внебюджетные источники. При этом инструменты по решению экологических проблем должны определяться только после полной оценки

природных ресурсов к показателям экономической общественной полезности.

При формировании государственной политики в области изучения недр, воспроизводства минерально-сырьевого потенциала и промышленной разработки месторождений полезных ископаемых в Казахстане следует обратить внимание на следующие приоритеты:

- активизировать проведение поисковых геологоразведочных работ. Это требует, с одной стороны, при разработке стратегических планов воспроизводства запасов полезных ископаемых учитывать, как фактические, так и прогнозные объемы экспорта и внутреннего потребления основных видов минерального сырья;

-формирование механизма экономического стимулирования, во-первых, нацеленного на совершенствование системы разработки рудных месторождений, способствующей уменьшению потерь полезных ископаемых, и, во-вторых, ориентирующего на комплексное использование вторичного сырья, внедрение энерго- и материалосберегающих техники и технологии, использование альтернативных источников энергии в целях достижения оптимального использования минерально-сырьевых ресурсов;

- усилить работу по организации инновационной деятельности с целью ускорения создания и внедрения современного технологически передового оборудования и принципиально новых технологий по обогащению минерального сырья, с целью повышения качества концентрата, агломерата, окатышей необходима техника, обеспечивающая более глубокое обогащение;

- государственная поддержка мероприятий, связанных со всеобщим проведением ревизионного апробирования хвостохранилищ и отвалов с целью выявления содержания в них попутных ценных компонентов. Кроме того, на основе их переоценки в случае положительных результатов требуется проведение соответствующих геологоразведочных работ с подготовкой технико-экономических обоснований повторного обогащения накопленных хвостов обогащения и заскладированных пород.

Список используемых источников:

1. *Научные исследования по оценке экологической ситуации в Казахстане, степени использования природных ресурсов, влиянии хозяйственной деятельности на окружающую среду, и меры, предпринимаемые для снижения негативного воздействия на нее и другое (Национальный доклад о состоянии окружающей среды в Республике Казахстан в 2007 году)/ Под редакцией М.К.Баекеновой.- МООС РК. РГП «КазНИИЭК»- Алматы, 2008 -225с.*
2. *https://stat.gov.kz/*
3. *https://online.zakon.kz*

УДК 331.56 Дубовец Д.А. – студентка КарТУ(гр. Марк-19-1)
Научн. рук .- ст.преп., м.э.н. КарТУ ЕсенбековаТ.И.

УРОВЕНЬ БЕЗРАБОТИЦЫ В СТРАНАХ МИРА

Уровень безработицы любой страны определяется отношением численности безработных граждан к численности экономически активного населения. К экономически активному населению относятся граждане, занятые в экономической сфере и безработные.

В состав экономически неактивного населения относятся студенты, слушатели и курсанты, посещающие учебные заведения по дневной форме обучения (в том числе аспиранты и докторанты), пенсионеры, занятые в домашнем хозяйстве, прекратившие поиски работы, имеющие возможность не работать.

На рисунке 1 представлены данные по уровню безработицы в отдельных странах мира за последние 20-лет с 2000 по 2020гг. Как видно на диаграмме, в 2000 году высокий уровень безработицы отмечался в Болгарии(16,2%),Польше (16,09%), Литве (15,9%), Эстонии (14,5%), Латвии (14,2%), Казахстане (12,8%). В 2010 году в Испании (19,9%), Латвии (19,5%), Литве (17,8%), Эстонии (16,6%).В 2020 году в Греции (16,4%), Испании (15,5%) и Турции (13,1%). В целом, в остальных странах, судя по графику можно сделать вывод о том, что к 2020 г. по сравнению с 2000г. отмечается тренд снижения безработицы на 0,02% за каждые 10 лет.

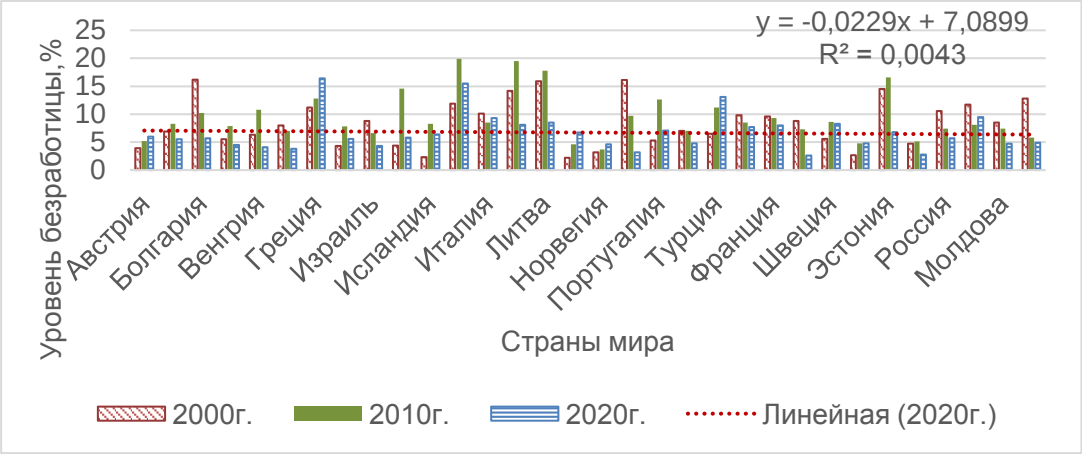

Рисунок 1– Уровень безработицы в отдельных странах мира

Список использованных источников

1.Официальный сайт Бюро национальной статистикиАгентства по стратегическомупланированию и реформамРК https://stat.gov.kz/official/industry/25/statistic/8 (дата обращения 21.03.2022г.)

ӘОЖ 338.24 Елеу С. – ҚарМУ студенті (ЖМ 5-035)
Бауыржанұлы Т. – ҚарМУ студенті (ЖМ 5-035)
Ғылыми жетекші–э.ғ.м., аға оқытушы ҚарТУ Рауандина Г.К.

БӘСЕКЕГЕ ҚАБІЛЕТТІЛІКТІ БАҒАЛАУ

Бәсекелестердің үлкен саны бар және тұтынушының таңдау мүмкіндігі бар қазіргі заманғы нарық жағдайында өнімнің бәсекеге қабілеттілігі оның нарықтағы жетістігінің шешуші факторы және компанияның өмір сүру факторы болып табылады. Тауардың бәсекеге қабілеттілігі деп тауардың нарық талаптарына, тұтынушылардың нақты талаптарына өзінің сапалық, техникалық, экономикалық, эстетикалық сипаттамалары бойынша ғана емес, сондай-ақ оны өткізудің коммерциялық және өзге де шарттары (бағасы, жеткізу мерзімдері, өткізу арналары, сервис, жарнама) бойынша сәйкестігі түсініледі.

Басқаша айтқанда, бәсекеге қабілеттілік дегеніміз тауардың нарықтағы сәттілігін анықтайтын тұтынушылық және құндық (бағалық) сипаттамаларының жиынтығы, яғни бәсекелес ұқсас тауарлардың кең ұсынысы жағдайында дәл осы тауардың басқалардан артықшылығы. Оларды өндірушілер тауарлардың артында болғандықтан, тиісті кәсіпорындардың, бірлестіктердің, фирмалардың, сондай-ақ олар орналасқан елдердің бәсекеге қабілеттілігі туралы толық айтуға болады.

Сондықтан тауардың бәсекеге қабілеттілігін (яғни бәсекелестік нарықта коммерциялық тиімді сату мүмкіндігін) бәсекелестердің тауарларын бір-бірімен салыстыру арқылы ғана анықтауға болады. Басқаша айтқанда, бәсекеге қабілеттілік – белгілі бір нарыққа және сату уақытына нақты байланысты салыстырмалы ұғым. Әрбір сатып алушының өз қажеттіліктерін қанағаттандыруды бағалаудың өзіндік жеке критерийі болғандықтан, бәсекеге қабілеттілік жеке дәрежеге ие болады.

Тауар саясатында және тұтастай алғанда нарықтық саясатта сапа мен бәсекеге қабілеттілікке ие орталық орын олардың маркетинг стратегиясы мен практикалық маркетингтік қызметтегі орнын анықтайды. Маркетинг тұтынушының назарында болғандықтан, маркетингтің принциптері мен әдістерін қолданатын кәсіпорынның барлық жұмысы өндірісті тұтынушының мүдделеріне бағындыруға бағытталған.

Тұтынушының таңдауына шешуші әсер ететін газеттің маңызды сипаттамаларын анықтау арқылы «А» газетінің мысалында бәсекеге қабілеттілікке баға береміз.

Зерттеу әдісі таңдамалы зерттеу. Үлгі көлемін анықтау үшін келесі формула қолданылды: $n = Z^2 * pq / E^2$

мұндағы, n - үлгі көлемі;

Z^2 - деректердің сенімділік деңгейі 1,96;

P - газеттер оқиды;

Q - газет оқымайды;

E^2 - іріктеу қатесі 10%.

$$n = 1{,}96^2 * 0{,}5 * 0{,}5 / 10^2 = 96 адам.$$

Зерттеу барысында 100 адамнан сұхбат алынды. Сауалнама құралы – сауалнама. Сауалнама 0-ден 5-ке дейінгі балдық шкала бойынша кездейсоқ іріктеу әдісімен жүргізілді. Нәтижесінде кестеде көрсетілген мәліметтер алынды.

Кесте – Газеттердің сипаттамаларын бағалау

Сипаттамасы	А газеті	Б газеті	В газеті	Г газеті
Ақпараттылық (ақпараттың жаңалығы, шынайылығы)	3,84	3,80	3,76	3,30
Қала туралы ақпараттың болуы	4,08	3,81	3,89	3,67
Әр түрлі айдарлардың болуы	3,92	4,00	3,80	3,15
Мамандандырылған ақпараттың болуы	3,35	3,35	3,34	3,11
Бірінші жолақты безендіру	3,22	3,88	3,62	2,78
Баспа сапасы, газеттің түстік безендірілуі	3,45	3,98	3,73	2,96
Фотоматериалдардың болуы	3,53	3,88	3,60	3,04
Сату орындарындағы қолжетімділік	4,10	4,34	4,09	3,33

Кестеге сәйкес, сипаттамалардың ең үлкен бағалауларының саны бойынша «Б» газеті бірінші орында тұр деп айта аламыз – бес сипаттаманың ауырлығы жоғары. «А» газеті екі сипаттамада ең үлкен ауырлыққа ие. Алайда, бұл сипаттамалар оқырмандар үшін өте маңызды. «В» газеті ең айқын бір сипаттамаға ие. «Г» газеті барлық сипаттамалары бойынша қатысу дәрежесін ең аз бағалайды.

Демек, «А» газетінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру жөніндегі іс-шараларды, біздің ойымызша, сипаттамаларды біріктіре отырып, төрт бағыт бойынша жүргізген орынды:әртүрлі айдарлардың болуы, мамандандырылған ақпараттың болуы; бірінші жолақты безендіру, фотоматериалдардың болуы; тбаспа сапасы, газеттің түстік безендірілуі; сату орындарында қолжетімділік.

Қорытындылай келе, жоғарыда аталған барлық іс-шараларды дұрыс өткізу газеттің бәсекелестер қатарындағы орнын жақсартуға, оның бәсекеге қабілеттілігін арттыруға және сату көлемін арттыруға мүмкіндік береді. Алайда, әр сипаттаманы жақсарту және газеттің жаңа тұтынушылық қасиеттерін жасау бойынша жұмыс істеу керек, өйткені нарық – бұл динамикалық механизм, онда бәсекелестер уақыт өте келе жетілдірілген өнімді ұсынуға дайын, ал тұтынушылар өз сұраныстарында сұранысқа ие бола бастайды. Мұндай жағдайда газеттің бәсекеге қабілеттілігін қолдау және жақсарту – бұл «А» газетінің бүкіл ұйымының үздіксіз, жан-жақты жұмысы.

ӘОЖ: 331.5-053.7(574.5) Ергеш Ғ.Е. – М.Әуезов ат. ОҚУ магистранты
(МЭФ-20-1нк тобы)
Ғылыми жетекшісі– Илашева С.А.э.ғ.к.,
М.Әуезов ат.ОҚМУ доценті

ӘЛЕМДІК МАҚТА ШАРУАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ ХАЛЫҚАРАЛЫҚ НАРЫҚТА ӨНІМДЕРІ КОНЪЮНКТУРАСЫ

Бүкіл әлем бойынша халық санының өсуі, ғылым мен техниканың тез қарқынмен алға басуы нәтижесінде өндірістің және адамдардын сұранысының артып баруы халықаралық мақта нарығының қалыптасуын және дамуын белгілеп отырады.

Халықаралық мақта нарығын талдайтын болсақ мақта экспортынының басым бөлігі әлемнің санаулы ғана мемлекеттері тарапынан атқарылатындығын көруге болады (кесте 1).

1 кесте - Әлем мақта өндірісінде жетекші елдердің үлесі 2020ж

Мемлекеттер	Өндіріс көлемі	
	Млн.т	%
Қытай	7,9	33,19
Үндістан	5	21,01
АҚШ	2,8	11,76
Пәкістан	2	8,40
Бразилия	1,3	5,46
Өзбекістан	1,1	4,62
Африканың франко зонасы	0,5	2,10
Түркия	0,5	2,10
Түркменістан	0,3	1,26
Басқа елдер	2,4	10,08
Барлығы	23,8	100

Кестенің материалдарынан көрініп тұрғандай, 2020 жылдың қорытындысы бойынша әлемде барлығы болып 23,8 млн. тонна мақта талшығы өндірілген болса, оның ең басты өндірушілері: Қытай 33,19%, Үндістан -21,01%, АҚШ -11,76%, Пәкістан -8,40%, Бразилия - 5,46%, Өзбекістан -4,62% болып табылады. Ал қалған мемлекеттердің әрқайсысының үлесі бір миллион тоннаға жетпейді.

Әлемде ең ірі мақта өндіруші және оны тұтынышу елдің бірі болған АҚШ мақта өндірісін талдайтын болсақ, онда бұл елде 2020 жылдың қаңтар айына келіп, елдегі мақта талшығының жалпы көлемі 5,0 млн. тоннаны құрап оның 2,8 млн. тоннасы 2020 жылы алынған өнім, ал 2,2 млн. тоннасы жыл басындағы қалдық көлемін білдіреді[1]. АҚШ-тағы мақта өндіру куаты жыл сайын бәсеңдеп келеді. Мұндай тенденция АҚШ-тың мақта өнімдеріне болған сұранысын күшейтіп халықаралық баға

деңгейіне оң әсер етті.

Соңғы кездегі әлем нарығындағы дағдарысқа қарамастан, әлем биржаларында мақта талшығының бағасы деңгейде болумен қатар, 2019 жылдың соңғы тоқсанында және сондай-ақ 2020 жылдың алғашқы айларында біршама өсуі байқалды. Нью Йорк фьючерс биржасының мәліметіне сүйенер болсақ, қаңтар айында 1 фунт мақта 113,93 центтен 123,12 дейін жоғарылады.

Жалпы алғанда, әлемдік мақта және тоқыма өнеркәсібінің тауарларына болған сұраныстың осы өнімдерге қалыптасқан ұсынысқа қарағанда жоғары екендігін атап етуге болады. Жоғарыда айтылғандай, ірі мемлекеттердің бірі АҚШ-та мақта өнімдеріне сұраныстың күшеюімен қатар, Қытай елінде де мақта өнімдеріне болған сұраныс 5 пайызға артып оның абсолюттік мөлшері 11 млн. тоннаны, Үндістан мемлекетінде тиісінше: 5% - 4,2 млн.т., Пәкістанда:2%- 2,6 млн.т., Түркия және Бангладеш мемлекеттерінде де айтарлықтай дәрежеде өндірістік талап пен жеке сұраныс есті. Сонымен қатар, жалпы әлемдік мақта өндірісі көлемі 2016-2020 жылдары төмендеу (26,4- тен 23,8 млн. тоннаға дейін) тенденциясымен (26,4-тен 23,8 млн тоннаға дейін) сипатталады[2]. Қазіргі кездегі мақта және тоқыма өнеркәсібінің тауарларына қалыптасқан конъюнктураны зерттей отырып осы өнімдердің бағасы жоғарылайды деп топшылауға болды. Мұндай жағдай Қазақстан товар өндірушілері үшін өте қолайлы жағдай туғызып отыр[3]. Қазір осы саладағы жұмыстарды жедел қарқынмен жүргізу республикамыз экономикасы үшін өте тиімді.

Осы жүргізілген талдаулар мынадай қысқаша қорытындылар жасауға мүмкіндік береді.

- Халықаралық мақта нарығында келешекте тоқымашылық тауарлары саудасынан даяр өнім саудасына өту ерекшелігі байқалып отыр.

- Әлемдік мақта нарығында дамыған және енді дами бастаған мемлекеттер арасында нарық секторларын бөлісу басталып отыр, келешекте бірінші топтағы мемлекеттердің экспорттық көлемдері молайып олардың әлем саудасындағы үлесі арта түседі.

- Әлемдік мақта импортында дамушы елдердің үлесі төмендеу бағыты жақын келешекте сақталып қалып, дамыған елдердің импортында көбінесе жартылай фабрикат және талшық түрлері жоғары салмаққа ие болады.

- Халықаралық еңбек бөлінісінде тоқыма өнеркәсібінің әлемнің индустриалды дамыған мемлекеттері тарапынан дамушы мемлекеттер территориясына орналастыру стратегиясы жалғасып баруы күтіліп отыр.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1.Ажиметова Г.Н. Мировой опыт и обзор развития хлопководства в Казахстане // Современные проблемы науки и образования. – 2011. – № 1. ;

2.Цена Хлопка - Котировка Хлопка// ифкмаркеты [web-сайт]. – 2022. – URL: https://www.ifcmarkets.com/ru/commodities-prices/cotton [09.02.2022].

3.Хайдаров И. Роль и значение хлопковой промышленности в развитии экономики /И.Хайдаров. — М.: Деловой партнер, 2008. — 250с.

УДК: 331.5-053.7(574.5) Ергеш Г.Е. – магистрант ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-20-1нк)
Научн. рук. – к.э.н., доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

АНАЛИЗ ЭКСПОРТА КАЗАХСТАНСКОГО ХЛОПКА-ВОЛОКНА

В Республике Казахстан хлопок возделывается лишь в Туркестанской области, где имеются для этого благоприятные почвенно - климатические условия. В 2020 году в Туркестанской области насчитывалось 19 предприятий по первичной переработке хлопка-сырца, производится свыше 100 тыс. тонн хлопка-волокна (таблица 1).

Таблица 1- Производство хлопка-волокна в Туркестанской области за 2015-2020 гг.

Район	2015г.	2016 г.	2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.
г.Шымкент	62466	5397	8703	10658	9614	7037
г. Туркестан	7072	5209	8302	6148	10170	7021
Махтааральский	51716	54556	67530	78268	98265	85875
Сарыгашский	-	-	8198	12070	11498	11945
Шардаринский	-	1578	2730	5597	7817	18234
Отрарский	-	-	-	-	-	1856
Ордабасинский	-	-	-	-	-	670
Всего по ЮКО	121254	66750	95463	112741	137364	132638

Наибольший объем произведенного хлопка-волокна в 2020 году приходился на Махтааральский район (одним из лидеров по производству хлопка-волокна в Казахстане) – 64,7%, Шардаринский – 13,7%. Сарыагашский – 9%. Шымкент и Туркестан – 5,3%. Одной из причин резкого увеличения производства хлопка-волокна в Шардаринском районе является строительство в 2017-2019годах новых хлопкозаводов. Также в 2019 году был запущен в действие новый завод в Отырарском районе. В целом, в 2020 году в Туркестанской области произведено 132 638 тонн хлопка-волокна, что на 3,4 меньше, чем в 2019 году. Уменьшение производства хлопка-волокна в 2020году объясняется неполной загруженностью некоторых хлопкозаводов из-за недостатка собственных оборотных средств предприятий. Если сравнивать с 2015 годом, то данный показатель увеличился почти на 10%.

Основная часть отечественного хлопка экспортируется в зарубежные страны. Так, в настоящее время хлопок поставляется в такие страны как Россия, Беларусь, Германия, Латвия, Молдова, КНР, Бельгия, Иран, Украина, Италия и Корея. В эти страны ежегодно вывозится более 75-90% произведенного хлопка-волокна [1]. Основной объем экспорта приходится на страны дальнего зарубежья: Европа – 95%, СНГ– 34%, в том числе Россия –3000 тонн, Китай – 2% экспорта хлопка- волокна (таблица 2).

Таблица 2 - Рынки сбыта казахстанского хлопка-волокна за 2015-2020годы

Страна	Объем экспорта	Экспортная цена долл./т	Транспортные расходы долл./т
Россия	3000	1300	10
Китай	6000	1355	10
Через Ливерпуль	45000	1270	705
Великобритания	15000	1280	500
Бельгия	10000	1350	350
Чехия	10000	1260	250
Ирландия	5000	1250	350

Объем поставок на внутренний рынок составляет 5000 тонн, цена реализации 900 доллар/тонну. Внутри страны перерабатывается 15% производимого в Республике Казахстан хлопка.

В 2020 году доля волокна в общем объеме экспорта хлопка составила 49,3%, это говорит о том, что Казахстан экспортирует сырье текстильным предприятиям зарубежных стран, а они вводят на отечественный рынок готовую продукцию.

Для решения данной проблемы необходимо развивать отечественную текстильную промышленность. Текстильное производство очень капиталоемкое, и его оборудование является одним из самых дорогостоящих в мире. Для строительства среднего текстильного предприятия, способного переработать 10 тыс. тонн хлопка-волокна в год требуется в среднем около 70 млн. долл. США причем только 10 % от этой суммы составляет затраты на строительный работы, остальное стоимость оборудования [2], но существующая система взимания НДС делает отечественные предприятия неконкурентоспособными. Поэтому хлопкоперерабатывающим предприятиям выгодно реализовывать хлопоковолокно с нулевой ставкой НДС, чем отечественным со ставкой 15%. В этой связи, для развития текстильной промышленности необходима помощь государства. Нужны значительные инвестиции как со стороны иностранных, так и отечественных предпринимателей [3].

Список использованных источников:

1.Ажиметова Г.Н. Кластерное развитие хлопкоперерабатывающей промышленности в Казахстане. // Фундаментальные исследования. - 2011. - № 8 -С. 418-422.

2.Хайдаров И. Роль и значение хлопковой промышленности в развитии экономики /И.Хайдаров. — М.: Деловой партнер, 2008. — 250с.

3. Программа развития СЭЗ «Онтустик» на 20072015 гг.: постановление Правительства от 21.09.2006 № 895 в ред. от 16.09.2009.

ӘОЖ 300:004 Ерімбетова Т.Қ. – ҚарТУ студенті (МЕН-20-1)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м, аға оқытушы Жуманбаева Т.К.

ЦИФРЛЫҚ ЭКОНОМИКА

Заманауи технологияларды ойлап табудың негізгі мақсаты – адамдардың тұрмысын жеңілдету. Елімізде электрондық төлемдер мен ақпарат алмасумен ешқандай қиындықтар болмаса, цифрлық экожүйе мен электрондық үкіметтің дамуы бойынша біршама арттамыз. Осы орайда, қазір Қазақстанда активті түрде Цифрлық Қазақстан бағдарламасы енгізіліп жатыр. Бүгінгі таңда әлемде цифрлық технологиялар мемлекеттер экономикасының дамуында маңызды рөлге ие болып отыр. Оның тек мемлекет үшін ғана емес, халық үшін де бірқатар артықшылығы бар. Мәселен, мемлекеттік қызметтерге қолжетімділік, жедел ақпарат алмасу, бизнесті жүргізудің жаңа мүмкіндіктерінің пайда болуы, жаңа цифрлық өнімдер құру және т.б.[1].

«Цифрлық экономика» термині 1995 жылы қолданысқа енгізілді, сонымен қоса және бірінші кезекте ақпараттық-коммуникациялық технологиялардың қарқынды дамуымен байланысты болды. 1995 жылы американдық информатик Николас Негропонте «цифрлық экономика» терминін енгізді. Қазір бұл термин бүкіл әлемде қолданылады. Осылайша, бұл термин саясаткерлердің, кәсіпкерлердің, журналистердің күнделікті өмірінде пайдаланылып келеді. Цифрлық экономика - бұл әлемнің көптеген мемлекеті ұлттық экономикасының тиімділігін және табысын арттыру мақсатында заманауи ақпараттық технологияларды қолдануы. Соңғы онжылдықта әлем экономикасы жаңа форматқа көшіп жатыр. Ақпараттық технологиялардың жеке және мемлекеттік сектор жұмысындағы рөлінің кеңеюі - цифрлық мемлекетке көшудің негізі болып отыр. Әлемдік жетекші сарапшылардың талдауына сәйкес, 2020 жылы жаһандық экономиканың 25 пайызы цифрландырылды. Ал мемлекет, бизнес және қоғамның тиімді өзара әрекеттесуіне мүмкіндік беретін экономиканы цифрландыру технологияларын енгізу барған сайын ауқымды және динамикалық үдеріске айналуда. Қазақстанның үкіметі мен мемлекеттік органдары ұзақ мерзімді экономикалық өсімді анықтауда қоғамды ақпараттандырудың және цифрлық технологияларды дамытудың маңыздылығын түсіне отырып, осы саланы дамытуға мемлекеттік саясаттың негізгі бағыттарының бірі ретінде қарастырады [2].

«Цифрлық Қазақстан» бағдарламасының негізгі мақсаты - тұрақты экономикалық өсуге қол жеткізу, экономиканың және ұлттың бәсекеге қабілеттілігін арттыру, сондай-ақ халықтың өмір сүру сапасын жақсарту үшін цифрлық экономикалық жүйені тұрақты түрде дамыту. Аталған мемлекеттік бағдарлама 2018-2022 жылдар аралығында бес негізгі бағыт бойынша жүзеге асырылады:

1. *«Экономикалық секторларды цифрландыру»* - озық технологиялар мен мүмкіндіктерді пайдалану арқылы Қазақстан Республикасы экономикасының дәстүрлі секторларын трансформациялау. Бұл еңбек өнімділігін арттырып, капитализацияның өсуіне әкеледі.

2. *«Цифрлық мемлекетке көшу»* - халыққа және бизнеске олардың қажеттіліктерін алдын-ала ескере отырып, қызмет көрсету үшін мемлекеттік инфрақұрылымды өзгерту.

3. *«Цифрлық Жібек жолын енгізу»* - деректерді беру, сақтау және өңдеу үшін жоғары жылдамдықты және қауіпсіз инфрақұрылымды дамыту.

4. *«Адами капиталды дамыту»* - бұл цифрлық экономика үшін қажетті құзыреттіліктер мен дағдыларды дамыту, халықтың цифрлық сауаттылығын арттыру, салалар үшін арнайы мамандарын даярлау

5. *«Инновациялық экожүйені құру»* - бизнес, ғылым саласы және мемлекет арасындағы тұрақты байланысы бар технологиялық кәсіпкерлікті дамыту үшін жағдайлар жасау, сонымен қатар өндіріске инновацияларды енгізу [3].

Сарапшылар зерттеудегі барлық ақпарат БҰҰ, Дүниежүзілік банк, Халықаралық телекоммуникация одағы, АҚШ Мемлекеттік департаменті, Дүниежүзілік экономикалық форум, француздық CNIL реттеушісі (Commission nationale de l «informatique et des libertés), Speedtest, Cable ұсынған ашық деректер көздерінен алынғанын айтады.

Швеция, Канада, Франция, Норвегия, Нидерланды, Ұлыбритания, Израиль, Жапония және Польша өмірдің цифрлық сапасы бойынша алғашқы ондыққа кіреді. 13 елде - Әзірбайжан, Болгария, Қытай, Хорватия, Греция, Венгрия, Латвия, Литва, Малайзия, Польша, Румыния, Словакия, Уругвай - DQL индексі цифрлы қауіпсіздіктің жоғары деңгейі мен Интернеттің қолжетімділігіне байланысты күткеннен де асып түскен.

Қорыта келе, экономиканы цифрландыру бүкіл жаһандану барысы мен цифрлық технологиялардың дамуына байланысты объективті процесс екені анық. Цифрлық технологияларды жасаудан кешіккен елдер әлемдік өркениеттің шегінде қалып қою қаупі бар. Заманауи цифрлық экономиканы құру саласындағы шетелдік тәжірибе осы жолға енді қадам басқан Қазақстан үшін өте пайдалы болуы мүмкін. Біз үшін басқа елдердің тәжірибесінен пайдалы сабақ алу ғана емес, сонымен қатар олардың қателіктері мен қате есептеулерін қайталамау маңызды.

Қолданылған әдебиеттер:

1.Панюкова Д.В, Нурпеисова Г.Б., Нурпеисова Т.Б., Кайдаш И.Н. «Цифрлы маркетинг» оқу құралы, Алматы 2020ж.

2. Баймухамедов М.Ф. «Жасанды интеллект: қазіргі заманғы теория және тәжірибе», Алматы: Бастау 2020. – 240б.

УДК: 331.1 Ермекбаева Ж.А. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-21-1пр)
Научн. рук. – д.э.н, профессор ЮКУ им.М.Ауезова Ниязбекова Р.К.

ТРУДОВОЙ ПОТЕНЦИАЛ: ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОНЯТИЯ

При исследовании рынка труда и социально-трудовых отношений, связанных с реализацией способностей к труду, значительное внимание уделяют раскрытию сущности ряда современных понятий в рассматриваемой сфере, в том числе и содержанию термина «трудовой потенциал».

Понятие «трудовой потенциал» широко используется в экономической науке с 70-х гг. XX в. и объединяет в себе количественную и качественную характеристики населения [1]. Чаще всего он рассматривается как совокупность демографических и социально-экономических характеристик, а также профессиональных и физических качеств трудоспособного населения.

Эффективность экономического развития современных государств в большой степени зависит от ресурсов, вложенных в «человеческий фактор», без которого невозможно обеспечить поступательное развитие общества [2].

Трудовой потенциал, который является способным к развитию, превращает человека в важнейший ресурс производства: производительность труда, мотивация и инновационный потенциал человека определяют успех стратегии, направленной на интенсификацию производства, конкурентоспособность и тому подобное.

Таким образом, трудовой потенциал - это совокупная общественная способность к труду, потенциальная дееспособность общества, его ресурсы труда. Понятие «трудовой потенциал» значительно шире понятия «трудовые ресурсы» [3]. Если в состав последнего входят только люди работоспособные по определенным формальным признакам, то понятие «трудовой потенциал» охватывает и тех, кто еще только готовится к эффективной трудовой деятельности (дети), и тех, кто уже вышел из сферы занятости (пенсионеры).

Таким образом, компоненты трудового потенциала должны характеризовать:

1)психофизиологические возможности участия в общественно полезной деятельности;

2)возможности нормальных социальных контактов;

3)способности к генерации новых идей, методов, образов, представлений;

4)рациональность поведения;

5)наличие знаний и навыков, необходимых для выполнения определенных обязанностей и видов работ;

6)предложение на рынке труда.

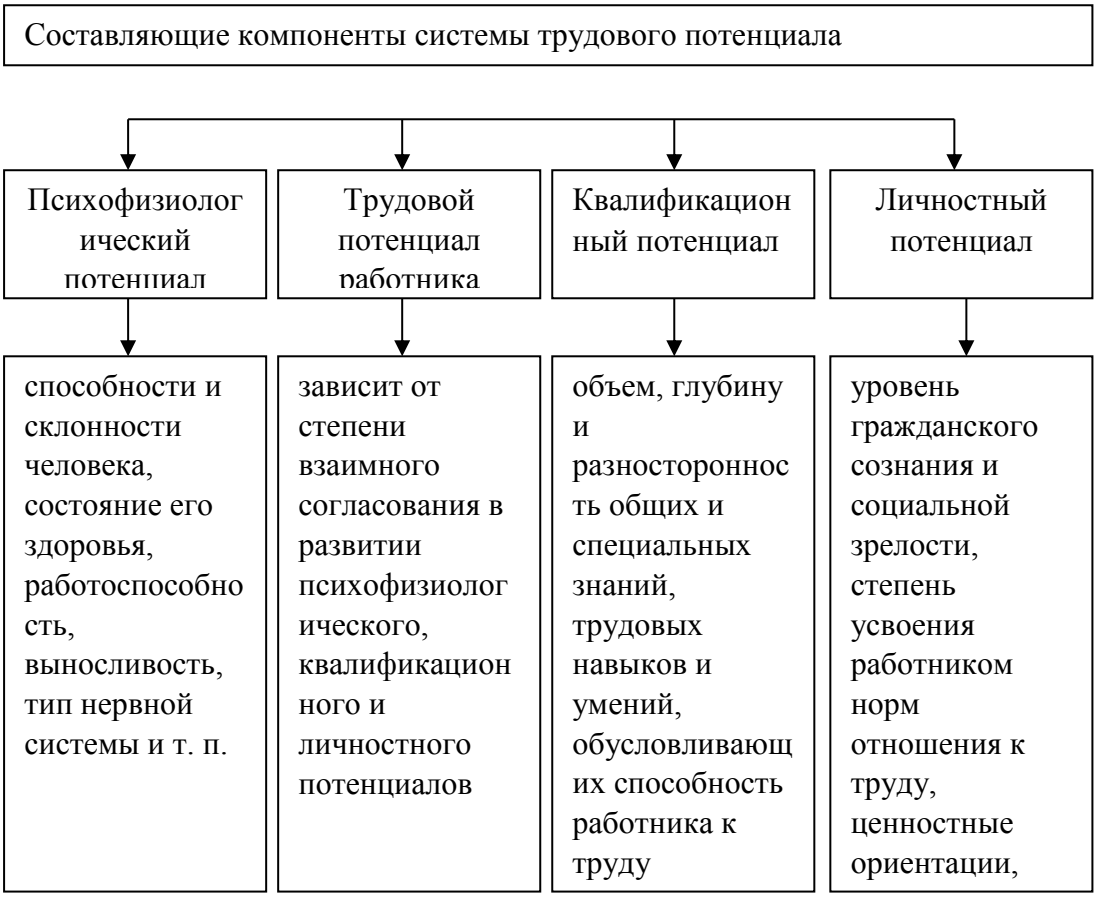

Рисунок 1 - Составляющие компоненты системы трудового потенциала

В общем понимании трудовой потенциал представлен в виде потенциала средств, запасов, возможностей для осуществления полезной деятельности[4]. Трудовой потенциал может быть рассмотрен с позиции региона, страны, общества, отдельного предприятия или работника.

При этом в одной части формально нетрудоспособного населения этот потенциал имеет тенденцию быстро расти (учащаяся и студенческая молодежь), в других - снижаться (люди пенсионного возраста).

Список использованных источников:

1.Радько С. Г. Понятийно-терминологические особенности понимания категории «трудовой потенциал» / С. Г. Радько // Human progress. - 2020. - № 6. - С. 1–13.

2. Судакова Е. С. Взаимосвязь развития трудового потенциала персонала и эффективности организации / Е. С. Судакова // Науковедение. - 2014. - № 3. - С. 1-14.

бизнеса. - 2011. - № 4. - С. 96-101.

ӘОЖ 334.75 Жақсыбаева Д. М., Акпар Ш . С. – ЭФ-18-1к1 тоб. студ.
Ғылыми жетекшісі – э.ғ.к., профессор, М. Ауезов
атындағы ОҚУ А.С. Тулеметова

КӨЛІК КЕШЕНІ ЖҰМЫСЫНЫҢ САПАСЫН АРТТЫРУДЫ СТРАТЕГИЯЛЫҚ БАСҚАРУ АЛГОРИТМІН ӘЗІРЛЕУ

Біз көлік компанияларының өзара іс-қимылының тиімділігін арттыру Көлік қызметтерінің сапасын арттырудың маңызды шарты болып табылатынын, сондықтан болашақта компаниялар арасындағы өзара қарым-қатынас, олардың коммерциялық және қалаулы синергетикалық әсері және іс жүзінде қазақстандық тасымалдау нарығы болып табылатынын бірнеше рет атап өттік. кәсіподақ мүшелері. - ортақ көлік қызметтері нарығын дамытуға арналған іскерлік ынтымақтастық.

Бірақ алдымен жүк иелеріне қызмет көрсетуді ұйымдастыру үшін қолданылатын көлік компанияларының өзара әрекеттесуінің негізгі формаларын қарастыру қажет [1]. Алдыңғы тарауда біз теориялық тұрғыдан көлік компанияларының өзара әрекеттесуі компанияаралық ынтымақтастықтың бір түрі екенін көрсеттік. Көлік қызметтерін көрсететін делдалдар арасындағы өзара іс-қимылдың белгілі бір нысандарын қалыптастыру мен дамытудың тарихи процесі (бірнеше негізгі кезеңдерден өткенін атап өткен жөн. Біздің ойымызша, жүк тасымалдау саласындағы көлік компанияларының өзара іс-қимылын ұйымдастырудың белгілі бір нысандарын (бағыттары мен әдістерін) қалыптастыру мен дамыту процесінде ақша алмасу негізінде нарықтық коммерциялық қатынастардың дамуы эволюцияның төрт кезеңіне сәйкес келді.

Нарықтың шектеулі белсенділігімен сипатталатын бірінші кезеңде кез-келген экономикалық агенттердің өзара әрекеті (белгілі бір көлік қызметтерін ұсынатын ұйымдарды, яғни көлік одағының мүшелері ретінде жұмыс істейтін болашақ компанияларды қоса) мәжбүрлі өзара әрекеттесу ретінде қарастырылуы мүмкін. Бұл, ең алдымен, тауарларды тасымалдау қажеттілігі аз болғандықтан және негізінен көліктің ең қол жетімді түрімен (әдетте жер үсті) жүзеге асырылғандығына байланысты болды. Екіншіден, 18 ғасырға дейін көліктің басқа түрлері (су, ауа). кейінгі тасымалдаудың қолайсыз жағдайларына байланысты жүктің жоғалу қаупінің жоғары болуымен сипатталды.

Біздің ойымызша, көлік компаниялары ынтымақтастығының қалыптасуы мен дамуының екінші кезеңі қысқа болды - елдер мен мемлекеттерде тұрақты әуе флотының қалыптасуына дейін (яғни XX ғасырдың бірінші үштен біріне дейін). Жүк тасымалын ұйымдастыруға арналған жаңа көліктің пайда болуы сол кезде нарықта жұмыс істейтін компаниялар мен басқа көлік компаниялары арасындағы қарым-қатынасты жандандырып, оларды жаңа кезеңге шығарды.

Тиісінше, жүк қызметін ұйымдастырудағы көлік компанияларының өзара іс-қимылының қалыптасуы мен дамуының үшінші кезеңін қысқа мерзімді немесе орта мерзімді серіктестіктің кооперативті нысандарына негізделген өзара іс-қимыл ретінде қарастыруға болады. Көлік компаниялары ынтымақтастығының дамуының үшінші кезеңі олардың қызметі нарығында күшті корпоративтік сегменттің қалыптасуымен, ал соңғы кезең - индустрияландырудың соңғы кезеңімен сәйкес келді. білім экономикасы. Көлік компанияларының өзара іс-қимылының теориясы мен әдіснамасындағы парадигманың өзгеруіне және осы шаруашылық жүргізуші субъектілердің бір-бірімен және олардың контрагенттерімен өзара іс-қимылының бейімделген нысандарын пайдаланудың басымдығы қажеттілігі туралы идеяның басым болуына қарамастан, дәстүрлі нарықтық-иерархиялық нысандар маңызды болып қала береді.

Осылайша, ұсынылған Алгоритмдан көрініп тұрғандай, қазіргі уақытта бірқатар көлік компаниялары бір жүк иесіне қызмет көрсету процесін жүйелі түрде жүзеге асыруда. Бұл ретте жүктің иесі жүктің межелі пункттен жөнелту пунктіне дейінгі қозғалысын өзі басқарады, әрбір көлік компаниясымен кері байланысты қолдайды. Бұл жағдайда тәуекелдер айқын:

- біріншіден, жүкті жөнелту пунктінен межелі пунктіне беру уақытын ұлғайту ықтималдығы өте жоғары, бұл жүк иесі үшін жоғалған пайда болып табылады, тиісінше, көлік қызметінің экономикалық әсерінің төмендеуі;
- екіншіден, ұйымдастырушылық және транзакциялық шығындар туындауы мүмкін, бұл әрбір кейінгі көлік компаниясының іс-әрекеттерін тиімсіз үйлестірудің тікелей нәтижесі болуы мүмкін;
- үшіншіден, жүктің жоғалуы немесе оның қозғалысы кезінде жүк бірлігінің құрамы мен құрылымының өзгеруі ықтималдығы жоғары, бұл сонымен қатар көрсетілетін қызметтердің экономикалық тиімділігіне және жүктің иесі алатын пайдаға әсер етеді.

Сонымен қатар тұрақты негізсіз шағын жергілікті жүк ағындарын басқаруға ұзақ мерзімді келісімшарттар жасасу экономикалық тұрғыдан орынды және ұтымды болып көрінбейді [2].

Сондықтан, көлік компанияларының өзара іс-қимылының заманауи нысандары туралы айта отырып, біз оларды жүк иелеріне қызмет көрсетуді ұйымдастыруды жаһандық жақсартудың негізі ретінде қарастыруды ұсынамыз, яғни ол стратегиялық позициялар тұрғысынан ұзақ мерзімді перспективаға ғана емес, сонымен бірге ғылымның қарқынды дамуына бағытталған.

Әдебиеттер

1. Гордина Ю.В. Региональные аспекты регулирования транспортной деятельности: Дис. канд. экон. наук Иркутск, 2015. 189 с.

2. Будрина Е.В. Проблемы формирования и управления развитием регионального рынка транспортных услуг. СПб.: СПбГИЭУ, 2014. 276 с.

УДК 346.26(574) Иванова С.В. - студентка КарТУ (гр.Марк-19-1)
Научн. рук. – м.э.н., ст. преп. Кузнецова С.Э

К ВОПРОСУ О РАЗВИТИИ СОЦИАЛЬНОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

«Социальное предпринимательство – это новаторская деятельность, изначально направленная на решение или смягчение социальных проблем общества на условиях самоокупаемости и устойчивости» .[1]

Социологи говорят о важных культурных изменениях. Оказывается, 86% потребителей в мире убеждены, что социальные и бизнес-интересы компаний должны быть одинаково приоритетными. Как результат, покупатели отдают все большее предпочтение тем производителям, в работе которых четко прослеживается общественная польза. [2]

Одна из проблем развития социального предпринимательства была слабая законодательная защита. На сегодняшний день в поддержку развития в Казахстане социального предпринимательства законодательно с 1 января 2022 года Статьей 79-4 утвержден Реестр субъектов социального предпринимательства. Государственная поддержка социального предпринимательства, предусмотренная Статьей 232-1, предполагает осуществление в виде финансовой, консультационной, информационной поддержки, организации профессионального и дополнительного образования, предоставления государственных грантов для организации и реализации социально значимых проектов в отраслях экономики и др. [3]

Ярким примером активного развития социального предпринимательства за последнее десятилетие среди молодежи, можно назвать ряд масштабных проектов, организованных в городе Атырау: Chevron и British Council с проектом образовательной программы AYDI. В рамках этого проекта реализуются проекты I-SEED и STEM, в которых в период с 2019 по 2021 год более двух тыс. молодых людей приняли участие в онлайн и офлайн тренингах по социальному предпринимательству, программированию, робототехники, дизайну.

На протяжении четырех лет активная молодежь получает поддержку для продвижения идей социального предпринимательства. Благодаря этой инициативе, функционирует ряд успешных проектов по всему Казахстану: социальное предприятие «Шанырак» в Уральске, благотворительный магазин «Радость» в Караганде.[4]

Список использованных источников:

1. *Портал «Новый бизнес: социальное предпринимательство».*
2. *Интернет-ресурс: https://and.kz/socialnoe-predprinematelstvo.*
3. *Интернет-ресурс: https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=33046086&pos=101;-28#pos=101;-28.*

УДК 336.22 Искакова А.–ҚарТУ студенті (УиА-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы ҚарТУ Кусаинова А.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА ЖАЛПЫҒА БІРДЕЙ ДЕКЛАРАЦИЯНЫ ЕНГІЗУ

Қазақстан Ресупбликасында 2021 жылы жалпыға бірдей декларациялаудың бірінші кезеңі басталды (1-кесте).Бұл декларацияның айырмашылығы мұнда табыстарды көрсетпейді, тек қана қанша активтері бар немес міндеттемелері бар, соны ғана көрсету керек болатын. Сонымен қатар шенеуніктер және квази мемлекеттік сектор басшылары 2021 жылдың ішінде шетелде мүлкі болса және активтері болса соны көрсетуге міндеттелген болатын.Былтырғы жыл үшін декларация биыл, яғни, 2022 жылдың 15 қыркүйегіне дейін тапсырылады.

Бұл декларация нысаны 270 нысанында толтырылады, егер бір жыл бойы үй сатып алса, сатса, көлік сатып алса және оны сатса,яғни сондай мүліктермен іс-әрекет жасаса соны ғана көрсетуі тиіс.Былтырғы тапсырылған декларацияда еңбек ақы мөлшері көрсетілген жоқ, биылғы жаңа нысандағы декларацияда еңбек ақы мөлшері көрсетілуі тиіс.

Жалпыға бірдей декларациялаудың басты мақсаты салық төлеуден жалтарудың болмауы, көлеңкелі экономиканы болдырмау.

Мемлекеттік кірістер органдары әртүрлі мемлекеттік органдардан,уәкілетті органдардан ақпаратты алып отырады. Сол ақпараттың негізінде камералдық бақылау жүргізіліп, нәтижесінде мемлекеттік қызметкерлерді ғана емес,жеке тұлғаларға да қатысты олардың табысын, мүлкін, сонымен қатар,жасырылған мүлкі болса, табысы болса,соған қатысты барынша салықтық әкімшілендіру жұмыстары жүргізілетін болады[1].

2025 жылдан бастап Қазақстанда жалпыға бірдей декларациялау толық енгізіледі және салықтық әкімшілендіру механизмі толыққанды жұмыс істейді, яғни камералдық бақылаудың хабарламасы жіберілген кезде жеке тұлға немесе мемлекеттік қызметкер түсініктеме береді. Оған қосымша декларация тапсыруға мүмкіндік беріледі.Егер де ол табысынан шығысы көп болып кеткендігін дәлелдей алмаса, сол жағдайда осындай тұлғаларға әртүрлі әкімшілік шаралары қолданылады (айыппұлдар, санкциялар).Егер де жасырын мүліктің немес көлеңкелі табыстың құны 20 000 АЕК тен асатын болса бұл жағдайда қылмыстық іс-шаралар да қолданылуы мүмкін.

Жеке тұлғаларға, яғни лауазымды тұлғаларға жатпайтын тұлғаларға декларация тапсырудың қажеттілігі кәсіпкерлікпен шұғылданатындығын немес қосымша табысы бар екендігін жасрып жүрген тұлғалардың сыбайлас жемқорлықпен күрес аясында іс-әрекеттерін тоқтату мақсатымен негізделеді. Сонымен қатар мемлекеттік органдар жалпыға бірдей

декларациялаудан алынатын мәліметтердің арқасында халықтың табысы, әл-ауқаты туралы, әлеуметтік көмекке мұқтаж жандар туралы мәліметтер ала алады.

1-Кесте.Қазақстан Республикасындағы жалпыға бірдей декларациялаудың кезеңдері

Кезеңдер	Мерзімі
1-кезең	01.01.2021ж.
2-кезең	01.01.2023ж.
3-кезең	01.01.2024ж.
4-кезең	01.01.2025ж.

ҚР Салық және бюджетке төленетін басқа да міндетті төлемдер туралы(Салық кодексі) Кодекстің71-тарауындажеке тұлғалардың кірістері мен мүлкін жалпыға бірдей декларациялау мәселесі қарастырылған. Мұнда 1-параграфта Активтер мен міндеттемелер туралы декларация және 630-бапта Активтер мен міндеттемелер туралы декларация қарастырылған.

Егер «Қазақстан Республикасындағы сайлау туралы» Қазақстан Республикасының Конституциялық заңында және «Сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы», «Қазақстан Республикасындағы банктер және банк қызметі туралы», «Сақтандыру қызметі туралы», «Бағалы қағаздар рыногы туралы» Қазақстан Республикасының заңдарында өзгеше белгіленбесе, осы баптың 2-тармағында аталған тұлғалар активтер мен міндеттемелер туралы декларацияны тапсыру жылының алдындағы жылдың 31 желтоқсанындағы жағдай бойынша активтер мен міндеттемелер туралы декларацияны толтыратындығы айтылған[2].

Әдебиеттер

1.Қазақстан Республикасы Қаржы Министрлігі Мемлекеттік кірістер комитетінің ресми сайты:https://kgd.gov.kz/kk.

2.Қазақстан Республикасының «Салық және басқа да бюджетке міндетті төлемдер туралы» (Салық кодексі) (1 қаңтар 2021 жылға өзгерістер мен толықтырулармен) (http://online.zakon.kz).

ӘОЖ 331.5 Каримова А.А.– ҚарТУ студенті (ИС-20-1с тобы)
Ғылыми жетекші–ҚарТУ аға оқытушысы Минишева А.Р

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ ЖАСТАР ЕҢБЕК НАРЫҒЫ

Қазақстандағы жастардың жұмыспен қамтылуы мен жұмыссыздығының ауқымы мемлекеттік билік органдарының, бизнестің, сондай-ақ жалпы халықтың да назарын аударады. Жас адамдар бүгін көрсетіледі, тәуекел тобындағы, өйткені бастан елеулі қиындықтар при трудоустройстве. Мұны көптеген факторлар анықтайды. Бір жағынан, жастардың білім беру жүйесінде алған білімдері мен құзыреттері жұмыс берушілердің талаптарын жиі қанағаттандырмайды. Көптеген компаниялар жас мамандарды қарастырмайды, өйткені оларды жалдау тәжірибесі мен Кәсіби жетістіктері бар үміткерлерді жалдаудан гөрі қымбатқа түседі.

Екінші жағынан, жастардың өздері кейбір жағдайларда жұмысқа орналасу кезінде жоғары талаптарға ие. Сонымен, жұмыс берушілер ұсынатын жалақы мен еңбек жағдайларына наразы оқу орындарының көптеген түлектері алған мамандығы бойынша жұмыстан бас тартады. Демек, жоғарыда айтылғандардың барлығы жұмыспен қамтудың төмен тиімділігіне алып келеді, сондай-ақ жас мамандар арасында жұмыссыздықтың өсуіне алғышарттар жасайды.

Жұмыспен қамту және жұмыссыздық еңбек нарығының негізгі сипаттамалары болып табылады. Жұмыссыздықтың себептері мен мәнін ашатын әртүрлі теориялар бар. Олар жұмыссыздықтың оң және теріс әлеуметтік-экономикалық және психологиялық салдарын ажыратады. Осыған байланысты жұмыссыздық деңгейінің өсу проблемасы оны шешудің жаңа әдістерін, тәсілдері мен тәсілдерін талап етеді. Осылайша, еңбек нарығында жұмыссыздықтың әртүрлі түрлері бар. Жалпы түрлердің бірі-табиғи жұмыссыздық (үйкеліс, құрылымдық) және циклдік/маусымдық жұмыссыздық.

Жұмыссыздықтың табиғи деңгейі үйкеліс пен құрылымдық жұмыссыздықты қамтиды. Бұл түр елдің экономикалық өсу динамикасымен байланысты емес және кадрлардың ауысуы, көші-қон, демографиялық себептер сияқты табиғи себептерге байланысты. Сонымен бірге, маусымдық жұмыссыздық белгілі бір салалардың өндіріс көлеміндегі маусымдық ауытқуларға байланысты. Қазақстанның еңбек нарығына келетін болсақ, елде табиғи және циклдік жұмыссыздық сияқты жұмыссыздықтың әртүрлі түрлері байқалады. Еңбек нарығындағы сұраныстың мамандық немесе біліктілік бойынша сәйкес келмеуіне байланысты жұмыс іздеушінің жұмыс табуға мүмкіндігі жоқ. Сондай-ақ құрылыс және ауыл шаруашылығы саласында маусымдық сұраныс байқалады. Қазіргі жағдайда еңбек нарығында білікті мамандарға деген қажеттілік айтарлықтай өсуде. Жұмыс күшінің сапасы мәселелері көптеген компаниялар үшін ғана емес, бүкіл

өңірлер үшін де шешілмеген проблема болып қала береді. Кадрлық әлеуеттің ағымдағы дамуы еңбек нарығын өңірлік дамытудың құрылымдық моделіне сәйкес келмейді. Бұл жағдай еңбек нарығын жаңғырту проблемасын өзектендіреді, осыған байланысты Еңбек нарығының жай-күйін талдау талап етіледі. Тақырыпты белгілі бір аймақтың мысалында зерттеу аймақтың нақты жағдайлары мен жұмыс істеу ерекшеліктерін ескере отырып, еңбек нарығының проблемаларын зерттеу қажеттілігімен анықталады, өйткені оларсыз еңбек нарығын реттеудің тиімді саясатын қалыптастыру мүмкін емес.

Корона дағдарысы Тәуелсіз Қазақстан тарихындағы ең ауқымды екінші дағдарыс болды. Екі онжылдық ішінде алғаш рет Қазақстанның ЖІӨ өсу қарқыны теріс болды, 2020 жылдың қорытындысы бойынша -2,6% - ды құрады, нәтижесінде ел экономикалық құлдырау деңгейі бойынша Орталық Азия елдері арасында Қырғызстаннан кейін екінші орын алды (-8%).

Ішкі өндірістің құлдырауынан басқа, Қазақстан елдің басты экспорттық тауары, демек, басты табыс көздерінің бірі болып табылатын мұнайдың әлемдік нарығындағы дағдарысқа тап болды. Алдыңғы дағдарыс кезеңдерінен айырмашылығы, 2020 жылы экономиканың құлдырауы қызмет көрсету саласына шоғырланды, ол Жұмыспен қамтудың 67% құрайды және шекаралардың жабылуына және әлеуметтік алыстаудың қажеттілігіне көп әсер етті. Өткен жылы экономиканың қатты құлдырауына қарамастан, халықты жұмыспен қамту айтарлықтай тұрақты болып қалды. Бірақ бұл еңбек нарығы COVID-19 пандемиясынан зардап шеккен жоқ дегенді білдірмейді, ол тек экономикадағы өзгерістерге бейімделеді.

Алайда, елде жұмыссыздық деңгейінің айтарлықтай өсуі болған жоқ, бұл ресми статистикамен расталады– 2020 жылдың қорытындысы бойынша жұмыссыздар саны небәрі 8,2 мың адамға 449 мың адамға дейін ұлғайды, ал жұмыссыздық деңгейі 0,1 пайыздық тармаққа 4,9% - ға дейін өсті. Бұл келесі себептерге байланысты. Жұмыспен қамтылғандардың бір бөлігі "уақытша жұмыспен қамтылмағандар" санатына өтті, жұмыс уақытын пайдалану қысқарды, халықтың бір бөлігі жұмыс күші құрамынан экономикалық белсенді емес санатқа өтті, қашықтықтан жұмыспен қамтудың таралуына серпін берілді қашықтықтан жұмыспен қамтудың таралуына серпін берілді.

Жастар арасындағы аймақтағы жұмыссыздық динамикасының факторларын талдау нәтижелері, ең алдымен, әлеуметтік-экономикалық тұрақсыздық жастардың жағдайына әсер ететіндігін көрсетеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Нәтижелі жұмыспен қамтуды және жаппай кәсіпкерлікті дамытудың 2017-2021 жылдарға арналған «Еңбек» мемлекеттік бағдарламасы*
2. *Заңдар - Қазақстан Республикасының жастарын қолдау жөніндегі 2021 – 2025 жылдарға арналған Кешенді жоспарды бекіту туралы (2020 жылғы 29 желтоқсанға өзгерістер)*

УДК 338.1 (574) Касылкасова Л.Т. - студент КарТУ (гр. Марк 18-4)
Научн. рук. – д.э.н., проф. КарТУ Аубакирова Г.М.

ТРАНСФОРМАЦИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ СТРАТЕГИИ СУБЪЕКТОВ БИЗНЕСА

Объект настоящего исследования - Торговый комплекс «Алтын Арба», коммерческий объект ведущей девелоперской группы компаний «ARCADA», работающий на рынке Казахстана с 1999 года. Комплекс «Алтын Арба» - известный бренд на рынке продовольственных и непродовольственных товаров, который получил новое развитие в виде торгово-фермерского центра и реконструированной территории уличного рынка «Алтын Арба». Комплекс объединяется огромным выбором товаров и сохраняет в себе все лучшие и удобные стороны бренда, а именно мелкая нарезка арендаторов, индивидуальный подход к покупателю, торговля с открытых прилавков и мобильность продавцов.

ТОО «Altyn Arba Market» не имеет прямых конкурентов в Караганде по своей концепции. В таблице представлены «косвенные конкуренты» с признаками «прямых конкурентов» по отдельным признакам (таблица).

Таблица Конкуренты ТОО «Altyn Arba Market»

№	Наименование	класс	Площадь, кв.м			
			GBA	GLA	свободно	%
1.	ТФЦ «Алтын Арба»	«В»	19 745	9 350	4 019	57%
2.	Торговый центр «Таир»	«В»	68 000	44 000	630	98,5%
3.	ТЦ «Грандстор»	«С»	16 500	8 700	840	90,3%
4.	Оптово-розничный рынок «Шыгыс»	«В»	4 800	3 800	600	84,2%
5.	Торговый Дом «Алем»	«С»	2 500	1600	200	87,5%
Итого				67450	6289	90,6%

Примечание: GBA – общая площадь, GLA – арендопригодная площадь

Подводя итог маркетинговой стратегии Комплекса «Алтын Арба», резюмируем следующее.

1. Для успешного развития Торгового Комплекса «Алтын Арба» необходимо создать уникальное предложение – Фермерский Базар. Для выполнения этой задачи необходимо, чтобы Фермерский Базар отличался большим ассортиментом разнообразных натуральных продуктов, с оптимальным соотношением цена/качества.

Продукты питания и предприятия F&B должны стать основным товарным предложением Комплекса «Алтын Арба». Мероприятия по развитию Фермерского Базара:

– увеличение торговых мест. Фермерский базар к 2023 году по площади должен занимать 1815 кв.м. первого этажа ТФЦ (по состоянию на 01.01.2022 - 1592 кв.м);

– расширение товарного ассортимента ФБ за счет открытия кафе, магазинов кулинарии с собственными производственными цехами на территории ТФЦ. К 2023г площадь предприятий общепита должна достигать до 5,3% от GLA ТФЦ (По состоянию на 01.01.2022 г. 2,7%). Необходимо развивать производство и переработку продуктов питания (например, хлебопекарня, мясной цех, молочный цех, рыбный цех и кулинария), чтобы посетители Фермерского Базара могли напрямую покупать продукты у производителей, а также дегустировать их на месте.

Реализация вышеперечисленных задач позволит Фермерскому Базару стать мощным якорем как для ТФЦ, так и для всего Торгового Комплекса. Качество проделанной работы будет оцениваться один раз в год, с помощью независимого опроса посетителей Торгового Комплекса.

2. Территория рынка «Алтын Арба» (территория «ARCADA» и «Авеста») должна стать единым местом торговли, где контейнер будет основным местом продажи – полноценным магазином с витриной, входной группой и названием (по аналогии с Mall-box Лондон, Дубай). Необходимо уделять внимание не только модернизации контейнеров, но и совместно с арендаторами работать над подбором качественных поставщиков товаров.

3. Еще одним конкурентным преимуществом должно стать развитие Торгового Комплекса «Алтын Арба»: посетители должны воспринимать всю огромную территорию в 6 Га, как единый Комплекс, с четким сегментированием товаров и понятной навигацией, которая позволит покупателям интуитивно понимать, где они находятся, и с легкостью ориентироваться в расположении торговых зон. Торговый Комплекс «Алтын Арба» должен стать местом, где покупатель может найти все необходимое и получить максимальное качество услуг.

Литература

1. *Крупчин Т.А. Маркетинг сервиса. М. – Прогресс, 2021. - 131с.*
2. *Сыделин Р.А. Приоритеты бизнес – маркетинга. Алматы. - ЛИТЕР. - 2020. – 354с.*
3. *Усольцева В.А., Васютин М.А. Инвестиции в маркетинг. Алматы. Глобус. - 2020.- 276с.*
4. *Вритун О.П. Бизнес в сфере услуг. М.- Прогресс. - 2021.- 241с.*
5. *Айманова Ф.О. Инвестиции в маркетинг. М.: Диспут.-2019.- 337с.*

УДК 658.8 Касылкасова Л.Т. - студентка КарГТУ (гр. ФИЭМ-18-4)
Научн. рук. – ст. преп., м.э.н. Байкенова Д.Х.

МАРКЕТИНГ В ЦИФРОВОЙ ЭКОНОМИКЕ

В начале XXI века все человечество попадает под волну серьезных глобальных перемен. Проникновение цифровых технологий в нашу жизнь – особенно остро это характерная особенность ощущается в нашем уязвимом мире. Всё это обусловлено прогрессом в сфере телекоммуникаций, микроэлектроники и технологий.

С развитием цифровых технологий происходят значительные изменения в сфере маркетинга. Самый распространённый вид маркетинга сегодня – интернет-маркетинг. Это совокупность приемов в интернете, направленных на привлечение внимания к товару или услуге, популяризацию этого товара (сайта) в сети и его эффективное продвижение с целью продажи.

Маркетинг на протяжении веков преодолевает сложный путь эволюции, это соответствует для глобализации этой концепции, примерной во всех сферах деятельности. Туризм по основным своим характеристикам представляет собой традиционную форму хозяйственной деятельности, поэтому все положения концепции маркетинга могут быть применены к туризму в полной мере, но в то же время в сфере туризма есть своя специфика, которая отличает его от торговли обычными материальными, физическими товарами – туризм представляет на рынок особый вид услуги, т.е. туристский продукт. Туристский продукт — комплекс услуг, объединенных на базе главной цели путешествия и предоставляемых в определенный срок по определенному маршруту в соответствии с заранее установленной программой. С точки зрения маркетинга, это особый вид товара, обладающий рядом особенностей. Одной из таких особенностей является неосязаемость товара. Это означает, что услуги невозможно продемонстрировать, увидеть, оценить, изучить до получения. Покупателю трудно разобраться и оценить, что продается, как до, так иногда и после получения услуги. Специфические особенности турпродукта оказывают существенное влияние на сам маркетинг в туризме. Всемирная туристическая организация (ВТО) выделяет три основные функции, которые должен выполнять маркетинг в туризме: -установка контактов с клиентами; - развитие; - контроль.

Однако, современный маркетинг расширяет свои функции, делая акцент на взаимоотношениях с клиентом. В наше время этому способствует социальные сети и мессенджеры, которые так же являются плодами цифровой экономики.

УДК 338.45:622.323(574)

Ким М.А. – студентка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. ЭФ-19-1р)
Научн. рук. – к.э.н, доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

ДИВЕРСИФИКАЦИЯ ЭКОНОМИКИ КАК МЕТОД ПОВЫШЕНИЯ ЕЕ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ

В современных условиях одним из способов повышения конкурентоспособности экономики страны является диверсификация.

Понятие «диверсификация» обозначает в широком смысле расширение сфер деятельности, либо с целью получения большей выгода, либо снижения рисков.

Влияние развития диверсифицированной экономики выражается в следующих позитивных переменах: повышении конкурентоспособности экономики; обеспечении нового качества человеческого капитала; создании эффективного государственного управления [1].

В настоящее время в Казахстане эффективное использование потенциала социально-экономических условий и факторов, связанных с диверсифицированной экономикой, выступает одной из необходимых предпосылок достижения устойчивости и качества экономического роста [2].

Следует отметить, что в Казахстане диверсификация имеет свою специфику. В условиях повышенной рискованности на первый план выходит проблема привлечения инвестиций, являющихся основным двигателем диверсификации компаний. Поэтому лучшим способом повышения прибыльности компании является избавление от непрофильных активов (продажа в различных формах, полное расформирование или передача в залог с последующей утратой) дочерних структур, чья деятельность находится вне стратегических направлений развития материнской компании. В результате, чем меньше компания, равно как и целая отрасль, нуждается в привлеченных средствах, тем успешнее проходит и шире распространяется диверсификация.

Отрасли, которые выбираются для осуществления диверсификации, должны быть привлекательными с точки зрения их структуры или должны быть потенциально способны обеспечить такую привлекательность. Часто компании игнорируют критерий привлекательности из-за слишком высокого барьера входа. Они выбирают отрасль, которая соответствует их бизнесу, но сталкиваются с нерациональностью структуры отрасли. Пока наилучшее соответствие структуры не обеспечит конкурентного преимущества, диверсификация не приведет к высоким прибылям. Так, крупнейшие нефтяные компании мира в свое время пытались внедрить диверсификацию, связанную с покупкой химических предприятий, однако недостатки структуры в химической отрасли превзошли преимущества от вертикальной интеграции и удачных технологических решений

Из всего сказанного следует вывод, что наличие крупных нефтегазовых запасов и их извлечение способны придать мощный импульс развитию производительных сил, но при таком условии, когда получаемые государством доходы будут использоваться, во-первых, для пополнения валютных запасов страны, во-вторых, для увеличения Национального фонда, в-третьих, для реализации наиболее значимых проектов развития экономики страны, включая как увеличение потенциала непосредственно подсистем нефтегазового комплекса, так и развитие приоритетных отраслей несырьевого направления.

Любая диверсификация - это сложный, постепенный, долговременный процесс, требующий для своего осуществления немалых вложений различного рода ресурсов [3]. И от того, какой выбирается подход к ее проведению, насколько грамотно в дальнейшем реализуется на практике поставленная задача «перенастройки» экономики, во многом зависит не только текущее положение дел, но и ее состояние в долгосрочной перспективе.

Различают два основных подхода к совершенствованию структуры экономики страны - два пути диверсификации. Первый (горизонтальные меры) предполагает создание устойчивых институтов для функционирования всех экономических агентов, формирование благоприятного инвестиционного климата, сокращение вмешательства государства в экономику, поддержание и стимулирование конкуренции на рынках. Второй (вертикальные меры) - проведение активной государственной политики по изменению структуры экономики и ее совершенствованию на основе стимулирования, в том числе финансового, отдельных отраслей и предприятий [4]. При этом одни группы экономических агентов ставятся в более благоприятные условия по сравнению с другими.

Но каков бы ни был подход и соответствующий ему способ государственного регулирования функционирующей системы национального хозяйства, необходимо помнить, что «диверсификация важна не сама по себе, а как условие создания более конкурентоспособной экономики, в полной мере, реагирующей на рыночные сигналы, устойчиво развивающейся без дальнейшего прямого участия государства». Даже «небольшие «помарки» в применении методов активного государственного вмешательства могут подорвать экономику.

Список использованных источников:

1. Андреев, А. В. Основы региональной экономики: учебник для вузов /А. В. Андреев. – М.: КноРус, 2017. – 334 с.

УДК: 330.111.4

Когай В.И. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова(гр. МЭФ-21-1пр)
Научн. рук. – к.э.н., профессор ЮКУ им.М.Ауезова Жакешова А.П.

ОЦЕНКА КОКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКЦИИ ТОО «БАЛ-ТЕКСТИЛЬ» НА РЫНКЕ КОВРОВЫХ ИЗДЕЛИЙ ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

ТОО «Бал-Текстиль» было образовано в 2012 году, находится на территории СЭЗ «Оңтүстік» в Южном Казахстане. Основная деятельность -производство ковров.

ТОО «Бал Текстиль» - одно из крупнейших ковровых фабрик в Центральной Азии. Благодаря широкому ассортименту и доступным ценам ковры ТОО «Бал Текстиль» пользуются огромным спросом не только в странах СНГ, но и на Европейском рынке.

Конкурентным преимуществом ТОО «Бал-Текстиль» является цена продукции. Ковровые изделия, производящиеся на ТОО «Бал-Текстиль» дешевле зарубежных аналогов на 40%, а отечественных на 5-7%. Например, если ковер размером 2*3 турецкого производства стоит 53 000 тенге, то ковер такого же качества, произведенного на ТОО «Бал-Текстиль» стоит 33 800 тенге. Цена на ковровые изделия формируются в зависимости от плотности узелков на 404В.м и высоты ворса[1]. Львиная доля выпускаемой продукции ориентирована на средний класс, где стоимость 1 кв.м. составляет порядка от 2100тенге.

ТОО «Бал-Текстиль» в своем развитии руководствуется принципом более полного удовлетворения потребностей покупателей и заказчиков, умением приспосабливаться к быстро изменяющимся экономическим условиям.

Для оценки конкурентоспособности ТОО «Бал-Текстиль» и других производителей на рынке ковровой продукции, используем показатели, определяющие положение организаций на рынке – доля рынка и темп прироста рыночной доли [2] (таблица 1).

Таблица 1 –Оценка конкурентоспособности производителей ковровых изделий в Туркестанской области

Предприятия – производители ковров	Доля рынка, %		Темп прироста рыночной доли, %
	2015г	2020г	
ТОО «Бал Текстиль»	4,1	12	+7,9
ТОО «Назар Тексиль»	0,6	4	+3,4
ТОО «Компания А»	0,2	1,5	+1,3
Импортеры	95,1	82,5	-12,6
Всего	100	100	

По данным анализа конкурентоспособности трех компаний видно, что среди производителей коров Туркестанской области в 2020 году большую долю рынка (12%) в среднеценовом сегменте занимал ТОО «Бал-Текстиль». С периода 2015 года по 2020 год его доля выросла с 4,1% до 12%, темп прироста составил 7,9%, у ТОО «Назар Тексиль» доля рынка за этот же период выросла с 0,6% до 4%, темп прироста составил 3,4%, у ТОО «Компания А» доля рынка выросла с 0,2% до 1,5%, темп прироста - 1,3%. Доля рынка импортных ковров уменьшилась с 95,1% до 82,5%, темп снижения составил 12,6%. Снижение доли рынка импортных ковров объясняется их дороговизной. Отечественные ковры по качеству не сильно отличаются от импортных, но за счет экономии на затратах по трансакцтонным издержкам и транспортировке себестоимость продукции более низкая [3], в итоге цена на отечествнные ковры получается, как мы выше отметили, почти в два раза ниже.

Таким образом, продукция ТОО «Бал-Текстиль» в настоящее время конкурентоспособна. Конкурентные позиции ТОО «Бал-Текстиль» поддерживает тем, что применяет современные технологии, повышает квалификацию своих работников, репутация у потребителей высокая. Предприятие направляет значительные средства на изучение новых методов работы и инновационных технологий, на должном уровне поставлена маркетинговая деятельность, грамотный менеджмент [4].

В настоящее время ТОО «Бал-Текстиль» обеспечивает своей продукцией практически все населенные пункты Казахстана, а также ежегодно наращивает объемы экспорта в ближнее и дальнее зарубежье. Стратегия ТОО «Бал-Текстиль» направлена на получение долгосрочных конкурентных преимуществ путем детального изучения потребностей внутреннего и внешнего сегментов рынка и формирования на этой основе ассортиментной политики, обеспечивающей предприятию высокий уровень рентабельности на долгосрочную перспективу.

Список использованных источников:

1. *Информационный портал "BasinesStat»" анализ рынка ковров и ковровых изделий в странах СНГ на 2014-2018 годы, прогноз на 2019-2023 годы " [Электронный ресурс] https://businesstat.ru/.*
2. *Алексенко А. А., Лейсле Т. В. Управление конкурентоспособностью предприятия //Раздел. – 2017. – С. 88.*
3. *Стародубцева Е. А. К вопросу о трактовке понятия «конкурентоспособность предприятия» //Известия Байкальского государственного университета. – 2011. – №. 4.*
4. *Грибов П. Г., Лозик Н. Ф. Управление конкурентоспособностью организации //Вестник евразийской науки. – 2016. – Т. 8. – №. 3 (34).*

УДК: 330.111.4

Когай В.И. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезовагр. МЭФ-21-1пр)
Научн. рук. – к.э.н, профессор ЮКУ им.М.Ауезова Жакешова А.П.

УСЛОВИЯ И ФАКТОРЫ ПОВЫШЕНИЯ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Конкурентоспособность предприятия определяется по отношению к конкретному рынку либо к конкретной группе потребителей, формируемой по соответствующим признакам стратегической сегментации рынка. В условиях рыночных отношений конкурентоспособность является главным фактором успеха [1].

Стратегия ТОО «Бал-Текстиль» направлена на получение долгосрочных конкурентных преимуществ путем детального изучения потребностей внутреннего и внешнего сегментов рынка и формирования на этой основе ассортиментной политики, обеспечивающей предприятию высокий уровень рентабельности на долгосрочную перспективу [2]. Так же важнейшей задачей в современных условиях становится опережение конкурентов в разработке и освоении новых видов продукции, новых технологий, улучшение качества выпускаемой продукции.

Анализ конкурентной среды показал, что основными конкурентами среди отечественных производителей ковровых изделий на региональном рынке ТОО «Бал-Текстиль» в Туркестанской области являются такие предприятия как ТОО «Назар Текстиль» и ТОО «Компания А». Однако, основными конкурентами предприятия являются импортеры ковровых изделий из Турции, Узбекистана, России. На рисунке 1 показана позиционная карта конкурентов ТОО «Бал-Текстиль».

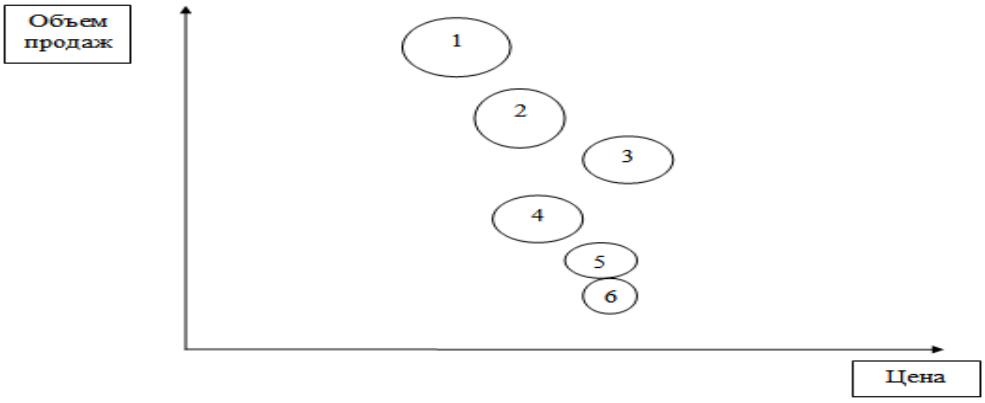

1 – Турция, 2 – Узбекистан; 3 – Россия; 4 – Украина; 5 – Китай; 6 – остальные.

Рисунок 1 - Позиционная карта конкурентов

Турция имеет годовой объем продаж, равный примерно 130 млн.тенге; Узбекистан – около 100 млн.тенге; Россия – около 80 млн.тенге; Украина– около 30 млн.тенге; Китай – около 20 млн.тенге.

Продукция ТОО «Бал-Текстиль» выходит под марками TURAN, Хан-Тенгри, Алатау, Bars, Сарыарқа, Ұлытау, Алаш, Отырар и соответствует качеству мирового уровня, о чем свидетельствуют сертификаты соответствия ISO 9001-2009. Количество дистрибьюторов по Казахстану сегодня превышает 400 точек.

На сегодняшний день практически во всех городах РК открыты оптово-розничные центры продаж продукции ТОО «Бал-Текстиль». Предприятие экспортирует свою продукцию в Узбекистан, Кыргызстан, Таджикистан, Российскую Федерацию, Великобританию, Германию, Азербайджан и во Францию.

В 2016 году ТОО «Бал-Текстиль» заключила бессрочный контракт с мировой компанией IKEA. Благодаря сотрудничеству с таким конгломератом как «LuLu Group» [3], владеющим сетью гипермаркетов и розничных компаний, ТОО «Бал-Текстиль» начал поставки продукции в ОАЭ. Рассматривается возможность выхода на рынки Китая и США.

Сырье для производства ковровых изделий поставляется из Турции, Бангладеш, Индии, России и других [4]. Производство ковров осуществляется на высокотехнологичном бельгийском оборудовании Michel Van De Wiele. Полипропиленовые синтетические нити изготавливаются на оборудовании последнего поколения фирм Oerlikon Neumag (Германия), Allma Volkmann, SUPERBA (Франция).

Таким образом, ТОО «Бал-Текстиль» является одним из самых технически оснащенных предприятий легкой промышленности Республики Казахстана. Производство высококачественных ковровых изделий осуществляется на высокопроизводительном технологическом оборудовании, обновление которого на предприятии происходит постоянно. ТОО «Бал-Текстиль» обеспечивает своей продукцией практически все населенные пункты Казахстана, а также ежегодно наращивает объемы экспорта в ближнее и дальнее зарубежье.

Список использованных источников:

1. *Грибов П. Г., Лозик Н. Ф. Управление конкурентоспособностью организации //Вестник евразийской науки. – 2016. – Т. 8. – №. 3 (34).*
2. *Царев В. В., Кантарович А. А., Черныш В. В. Оценка конкурентоспособности предприятий. – 2012.*
3. *Ковроткачество: история возникновения и разновидности // http://galamosaic.ru/ru/mediateka/detail.php?id=502*
4. *https://qazindustry.gov.kz/docs/3045207.pdf*

УДК 330.42

Когайчук Г.А. - студент КарТУ (гр. ТЭ-20-2)
Научн. рук. – к.э.н., доц. КарТУ Шувалова Г.А.

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТЕОРИЯ И ЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ДЛЯ ИНЖЕНЕРНО - ТЕХНИЧЕСКИХ СПЕЦИАЛЬНОСТЕЙ

Экономические знания имеют важное значение для всех специальностей и особенно для инженерно-технических. От качества теоретических экономических знаний зависит выбор целей и направлений экономической политики, а также научно-технического прогресса. Известно, что экономические знания зарождаются с появлением на планете человечества. И эти знания систематически совершенствуются, сохраняются и передаются от поколения к поколению. Однако, бывают ситуации, когда страны и целые регионы в силу объективных и субъективных внутренних и внешних факторов вынуждены останавливаться в своём развитии или даже возвращаться назад. Поэтому, очень важно сохранить знания экономических закономерностей, свойственных соответствующей эпохе исторического развития. Главным методологическим принципом экономической теории является принцип диалектического материализма. Практическую значимость и реальность экономических знаний будущих специалистов подтверждает только общественная практика, но не с помощью отдельных фактов или примеров, а на основе соответствующего объёма статистической выборки и математических законов. Всё это говорит о том, что экономическая теория тесно взаимодействует не только с математикой, но и со всеми науками. Особенно это характерно для современного этапа развития мировой экономики, которая имеет свои характерные региональные разнообразия. Всё это приводит к тому, что в современной экономической теории существуют различные точки зрения и, следовательно, различные экономические школы, объединяющие учёных, имеющих аналогичное мировоззрение по поводу решения глобальных экономических проблем. Глобальные экономические проблемы – это ограниченность экономических ресурсов, безграничность человеческих потребностей, достижение социально-экономического равновесия и справедливости, а более конкретно – это необходимость систематического повышения уровня и качества жизни населения. Различные экономические школы, как правило, выражают экономические интересы различных социальных слоёв населения. Например, отметим основные этапы развития экономической теории: меркантилизм, физиократизм, классическая политэкономия, марксизм, неоклассическое направление и маржинализм, кейнсианское направление, неоклассический синтез, институционализм, неоинституционализм, леворадикальная политическая экономия. Поэтому, оценка различными экономическими школами результатов реализации

экономической политики государства будет различной. Вышеизложенное указывает на то, что экономическая практика и теория тесно реагируют также на политику и юридические законы.

Для международного сравнения уровня и качества жизни населения используются экономические модели, разработанные учёными различных стран и принятые международными организациями для проведения анализа. Например, ООН рекомендует использовать показатели, которые объединены в 12 групп, а также использовать «Индекс человеческого развития», который включает три раздела: 1) здоровье, 2) культурный уровень, 3) общие ресурсы потребления и накопления в стране.

Воспользуемся достижениями современной статистики для анализа развития рынка теплоэнергии Республики Казахстан. Теплоэнергия поставляется на внутренний рынок республики. В 2016 г. потребление составило 84 млн. Гкал, в 2020г. – 84 млн. Гкал. Потери составили в 2016 и 2020 годах: 7,6 млн. Гкал, 7,2 млн. Гкал, то есть 9,0% и 7,8% соответственно. В таблице представлено потребление по регионам [1].

Таблица 1- Потребление теплоэнергии в 2020 году по регионам РК

Регион РК	Тыс. Гкал	Регион РК	Тыс. Гкал
Ақмола	2 993	Маңғыстау	7 467
Ақтөбе	5 969	Түркістан	355
Алматы	1 721	Павлодар	14 325
Атырау	7 325	Солтүстік Қазақстан	2 129
Батыс Қазақстан	2 768	Шығыс Қазақстан	8 329
Жамбыл	1 821	Нұр-Сұлтан қаласы	6 658
Қарағанды	11 368	Алматы қаласы	7 321
Қостанай	3 072	Шымкент қаласы	1 555
Қызылорда	565	xxxxxxxxxxx	xxxxxxxxx

Потребление теплоэнергии в 2020 году по видам экономической деятельности представлено на рисунке в процентах к итогу [1].

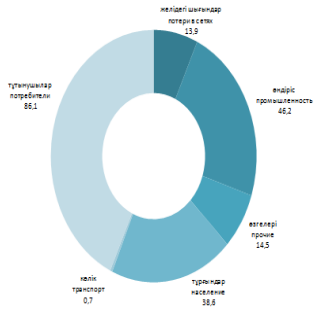

.

УДК 314.748 Куандыкова И.Н. - студентка КарТУ (гр. ФИЭМ-18-4)
Научн. рук. – к.э.н., доц. КарТУ Акенов С.Ш.

ПРОБЛЕМА ИНФЛЯЦИИ В КАЗАХСТАНЕ

11 января 2022 года Президент Республики Казахстан Токаев Касым-Жомарт Кемелевич выступал на заседании Мажилиса. Во время своего выступления Президент обратил внимание Правительства и Национального банка на такую проблему как инфляция [1].

Инфляция – повышение общего уровня цен на товары и услуги [2].

Инфляцию рассчитывают с помощью ИПЦ (индекс потребительских цен), то есть с учётом среднего уровня цен на товары или услуги, входящие в потребительскую корзину, которая в каждой стране имеет свой набор товаров и услуг.

Индекс потребительских цен, характеризующий уровень инфляции, показывает изменение цен на товары и услуги, приобретаемые населением для личного потребления. Набор товаров и услуг включает 508 позиций.

Индекс потребительских цен в декабре 2021 года по сравнению с предыдущим месяцем составил 100,6%. При этом хочется отметить, что цены на продовольственные товары повысились на 0,6%, непродовольственные товары подорожали на 0,7%, а цены на платные услуги повысились на 0,5% [3].

В декабре 2021 года годовой прирост потребительских цен составил 9,97 процента. Относительно ноября 2021 года потребительские цены в декабре 2021 года выросли на 0,9 процента. На рисунке 1 отображен график динамики потребительских цен в годовом выражении, предоставленный Национальным статистическим комитетом.

Если сравнивать данные за период с декабря 2020 года по декабрь 2021 года, то можно сделать вывод, что цены и тарифы на потребительские товары и услуги увеличились на 8,4%, в том числе на продовольственные товары – на 9,9%, непродовольственные товары – на 8,5%, платные услуги – на 6,5% [3].

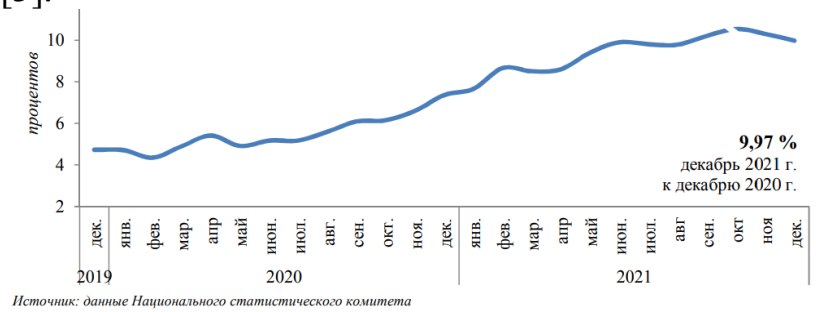

Рис.1

«Динамика потребительских цен в процентном выражении за декабрь 2019г. - декабрь 2021г.»

Главным образом увеличение инфляции в 2020 году обуславливается ослаблением валютного курса, а также ростом биржевых цен на ключевые продовольственные товары. В Казахстане, так же, как и в других странах с формирующимися рынками, отличительной чертой потребительской корзины является достаточно высокий процент продовольственных товаров от общего числа входящих в неё наименований. Данный факт способствует колебаниям уровня инфляции на рынке продовольственных товаров в связи с изменениями объемов предложения, главным образом сельскохозяйственной продукции. Уровень дефицита бюджета является ещё одним из показателей финансовой безопасности государства. Он определяется величиной превышения расходов бюджета над доходами.

Ниже представлены меры для снижения инфляции:

1) увеличить количество валового внутреннего продукта (ВВП) при неизменном объеме денежной массы в обращении;

2) уменьшить количество государственных расходов за счет эмиссии;

3) уменьшить объемов кредитования компаний и частных лиц;

4) отрегулировать вопросы связанные, с монополизмом в экономике, тем самым ослабить позиции монополистов и уменьшить возможность определять стоимость своей продукции и издержек.

Изучив вопрос проблемы инфляции в Казахстане можно сделать вывод, что Казахстан обеспечен всеми необходимыми ресурсами и обладает большим потенциалом для того, чтобы достигнуть, поставленных президентом, целей.

Для того, чтобы оценить реальный уровень национальной финансовой безопасности, необходимо не только определить какие-либо из показателей в данной области, но и сравнение этих фактических данных с соответствующими нормативными параметрами. Для разработки действительно результативных мер по защите своих финансовых интересов, необходимо непрерывное отслеживание состояния финансовой сферы, изменения факторов и угроз, оказывающих на неё влияние.

Список литературы:

1. Выступление Главы государства К.К. Токаева на заседании Мажилиса Парламента Республики Казахстан

2. https://finreg.kz/?docid=3331&switch=russian Инфляция и инфляционные ожидания. Агентство РК по регулированию и развитию финансового рынка.

3. https://stat.gov.kz/official/industry/26/statistic/6 Экспресс-информация №Э-16-3/ 9978 31 декабря 2021г. СТАТИСТИКА ЦЕН Бюро национальной статистики Агентства по стратегическому планированию и реформам Республики Казахстан

УДК 314.748 Куандыкова И.Н. – студентка КарТУ (гр. ФИЭМ-18-4)
Научн. рук. – ст. преподаватель Королёва А.А.

ПРОБЛЕМЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В КАЗАХСТАНЕ

На сегодняшний день стратегическое планирование является инструментом в управлении государством. Основной идеей формирования модели планирования: ориентированность на достижение стратегических целей и задач государства, получение конкретных результатов, обеспечение эффективным управлением бюджетными средствами, комплексная оценка деятельности государственного органа, направленная на анализ качества результатов стратегических документов.

Стратегическое планирование государственного органа представляет собой логически выстроенный документ, обозначенные цели и задачи которого направлены на оказание общественно значимых услуг населению, и взаимосвязаны с функциями, полномочиями и задачами, выполняемыми государственным органом в рамках его полномочий [1].

Современный формат стратегического плана государственного органа в Казахстане содержит 7 разделов в соответствии с рисунком 1.

Рисунок 1 – Формат стратегического плана государственного органа

Анализ казахстанского опыта планирования, основанный на теоретических и практических данных, мнениях ведущих специалистов, действующих методологических подходов к планированию, позволил выявить нам наиболее сущностные проблемы, которые сказываются на качестве реализации документов планирования деятельности государственного органа и пути их решения.

Данные проблемы можно разделить на три группы:

1) Методологические проблемы: низкое качество подготовки и реализации стратегических планов государственных органов, сохраняется

практика дублирования стратегических направлений деятельности государственного органа, низкое качество анализа, актуальности данных, раскрытия проблематики различных сфер, неэффективное управление рисками.

2) Системные проблемы: отсутствие персональной ответственности политических государственных служащих за провалы реализации стратегических целей, слабая реализация внедрения элементов бюджетирования, ориентированного на результат, не выстроена комплексная система оценки эффективности реализации стратегических целей стратегического планирования и государственного органа, низкий уровень взаимодействия между центральным государственным органом и местным исполнительным органом.

3) Организационные проблемы: недостаточный уровень внутреннего контроля в государственном органе за промежуточным достижением показателей стратегического планирования, кадровый кризис, также не обеспечена синхронизированность стратегического планирования государственного органа со статистикой [2].

Подводя итоги, необходимо отметить, что отсутствует четкая система сбора статистических показателей, что затрудняет проведение мониторинга и оценки достижения отдельных индикаторов и показателей. Ниже представлены меры по совершенствованию системы стратегического планирования в Республике Казахстан:

1) ввести разграничение между тем, что государственный орган контролирует (оказание услуг и развитие потенциала), и тем, на что он влияет (конечные результаты);

2) ввести целенаправленную конкретику на определение стратегических направлений и целей, сосредоточенных на приоритетах данного периода;

3) концентрироваться на стратегических, а не операционных вопросах;

4) необходимо отражать информацию о конечных результатах и воздействии;

5) обеспечить баланс между двумя крайностями: слишком детальные и слишком амбициозные цели в стратегических планах государственного органа.

Список использованных источников:

1. Недостатки стратегических планов центральных государственных и местных исполнительных органов: аналитические сведения [Электронный ресурс] – https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1800016493

2. Стратегическое планирование в государственных органах: опыт Республики Казахстан [Электронный ресурс] – https://expeducation.ru/ru/article/view?id=6832

ӘОЖ 338.2 Кульпеисова С.Г. – ҚарТУ студенті (ЭМ-21-1)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., аға оқытушы Шаметова А.А.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫН ИНДУСТРИЯЛЫҚ-ИННОВАЦИЯЛЫҚ ДАМЫТУДЫҢ 2015-2021 ЖЫЛДАРҒА АРНАЛҒАН БАҒДАРЛАМАСЫН ТАЛДАУ

Әлемдік экономика әлі де жаһандық қаржы-экономикалық дағдарыс салдарынан айыға қойған жоқ. Қалпына келтіру баяу және сенімсіз қарқынмен жүріп жатыр.

Қазақстан әлемдік экономиканың бір бөлігі ретінде және геосаяси қысымның эпицентріне тікелей жақын орналасқан ел ретінде барлық осы процестердің теріс әсерін сезінуде, сондықтан 2015 жылы Қазақстан Республикасы алдына қойған негізгі міндет іскерлік белсенділіктің төмендеуінің теріс үрдістерінің сынуы және өсуді жеделдету болып табылады.

Алдағы индустрияландырудың үшінші бесжылдығы шеңберінде және Қазақстан Республикасының 2025 жылға дейінгі стратегиялық даму жоспарының негізгі бағыттарына сәйкес мемлекеттік индустриялық саясатта жоғары қосылған құны бар экспортқа бағдарланған экономиканы құруға бағытталатын болады. Бұл ретте мемлекеттің белсенді индустриялық-инновациялық саясаты бизнеспен серіктестікте жүзеге асырылатын болады. Қолдау шаралары олардың өзара міндеттемелеріне айырбасталатын болады.

Кесте 1

Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын іске асыру жөніндегі іс-шаралар жоспары

№ р/р	Іс-шаралар атауы	Өлшем бірлігі	Аяқтау нысаны	Орындау мерзімдері		Жауаптылар		сонын ішінде ж. б/ша	Барлығы млн. теңге	Қаржыландыру көздері	Бюджеттік бағдарламаның коды
2020	2021	2022	2023	2024	2025						
1	2	3	4	5	6		7	8	9	10	
Нысаналы индикаторлар:											

1	Өңдеуші өнеркәсіптегі еңбек өнімділігінің 2018 жылғы деңгейге қарағанда 1,6 есе нақты өсуі	%		2020-2025 жж.	Облыстардың, Нұр-сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері, «Атамекен» ҰКП «Бәйтерек» ҰБХ»АҚ	117,4	126,2	134,9
Көрсеткіштер нәтижелері:								
1	Өңдеу өнеркәсібіндегі шағын және орта кәсіпкерлік өндірісінің көлемі	млн. теңге		2020-2025 жж.	Облыстардың, Нұр-сұлтан, Алматы және Шымкент қалаларының әкімдіктері	3845920,0	4353037,4	4927022,5

Осылайша, технологиялық және әлемдік экономикалық құрылымдардың қазіргі өзгеруі нәтижесінде мемлекеттік индустриялық-инновациялық саясат оның тиімділігін және тез өзгеретін жағдайларға бейімделу қабілетін арттыруы керек. Жоғарыда айтылғандарды ескере отырып, бағдарламаның басты мақсаты жоспарланған ауқымды нәтижелерге қол жеткізу үшін тиісті қаржыландыру арқылы ішкі және сыртқы нарықтарда қосылған құны жоғары өндірістерді дамыту арқылы Қазақстан Республикасының өңдеу өнеркәсібінің бәсекеге қабілеттілігін ынталандыру үшін жағдай жасау болып табылады.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі:

1. Абыкаев Н.А. Қазақстандағы тұрақты экономикалық даму және әлеуметтік жаңғырту перспективалары. - М.: Экономика, 2018. - Б. 329.

2. Абыкаев Н.А. Қазақстандағы тұрақты экономикалық даму және әлеуметтік жаңғырту. - М.: Экономика, 2019. - Б. 332.

3. Агапова И. Экономикалық ойлар тарихы. Дәріс курсы. - М.: «ТАНДЕМ» авторлар мен баспагерлер бірлестігі, ЭКМОС баспасы, 2018. – 248 б.

4. Амосов А.И. Экономикадағы құрылымдық қайта құрулар: факторлар, тенденциялар, институттар. - М.: ИЭ РАН, 2017. – 38.

5. Толкачев С.А., Тепляков А.Ю. «Өнеркәсіптік саясат туралы» заң және нақты индустриялық саясат // Жаңа экономика әлемі. - 2019.- № 2.

ӘОЖ 332.81(1-87)

Кульчимбаева А.Н. – М.Ауезов ат. ОҚУстуденті(гр.ЭФ-20-1к1)
Ғылыми жетекшісі- Айдарова А.Б. - М.Ауезов ат. ОҚУ профессоры, э.ғ.к.

ТҰРҒЫН-ҮЙ АЯСЫН БАСҚАРУДЫҢ ШЕТЕЛ ТӘЖІРИБЕСІ

Тұрғын-үй аясын басқару және дамыту- барлық мемлекеттердің басты позицияларының бірі. Кез келген мемлекет тұрғын үй мәселелерін тиімді шешуге мүдделі, өйткені ол әлеуметтік-экономикалық саясаттың өмірлік маңызды көрсеткіші. Отандық тұрғын үй саласын дамыта отырып, мемлекеттердің әлемдік тәжірибесін қарастырамыз.

2019ж. Ресейде тұрғындармен жеке меншікке алған тұрғын үйдің 80% жалдама тұрғын үйге келеді, ал тұрғын үйдің қалған 20% төмен табысты азаматтарға. Әлемде жеке меншіктегі тұрғын үй, орта және жоғары кірісі бар адамдарға арналған, тіпті дамыған елдерде үйлердің жеке меншіктегі үлесі орташа алғанда 50% құрайды, Германияда-40%, Швецияда – 43%, Голландияда – 45%, басқа елдерде 50% – жалдама тұрғын үй: оның ішінде: из них 40% – жеке меншік иесінен жалдама, 10% - әлеуметтік жалдама (муниципалды жалдама). Шығыс Еуропа елдерінде және жақын шетел мемлекеттерінде біздегідей тұрғын үй қоры бұрын мемлекет меншігінде болған, қазіргі болып жатқан өзгерістер Ресей аналогы бойынша болып жатыр. Сондықтан бұл мемлекеттерде келесі тұрғын үй мәселелерімен кездеседі: муниципалды жеке меншікте болған азаматтардың үйлерін жеке меншікке беру мәселелері, тұрғындардың кірістерінің жоғары деңгейінің болмауы, тұрғын үй коммуналдық нарықтың дамымауы[1].

Тұрғын үй аясын басқарудың неміс үлгісін қарастыруға болады. Германияда тұрғын үй кәсіпорындары қоғам үшін пайдалану қызметтерінің келесі түрлерімен айналысады: тұрғын үй құрылысы; жеке тұрғын үй қорын басқару; нысандарды бақылау; салынған жер учаскелерін сату; аумақты инженерлік дайындау және қала құрылысын абаттандыру бойынша іс-шаралар өткізу[2].

Тұрғын үй секторын реттеуде Сингапур тәжірибесін қарастырамыз. Тұрғын үй аясында өткізілген реформа ішінде Орталық Жинақтаушы қор ұйымдастрылған, және осы қорға әр сингапурлық ай сайын өзінің жалақысынан 37% аударып отырады. Және осы мөлшерде ай сайын шот ашқан жақта аударып отырады. Бұл жарнаның екі бөлігі жалақы қорынан 40% құрайды. Жинаққа салық салынбайды, инвестициялық банк тарапынан жыл сайын осы жинаққа проценттік аударымдар жасалады. 55 жасқа келген әр сингапурлық азамат, жылдар бойы жиналған қордан қаражатын толығымен алады. Барлық әлем мемлекеттерінде, олардың тұрғындарының өмір сүрулері жағдайы бірінші он мемлекеттерге кіреді, онда жүргізілген тұрғын үй мәселесін дамытудың өзгерістерін қолайлы, тиімдірек жолдарын айқындап, өз мемлекетімізде пайдалануға болады. Жеке меншіктегі,

әлеуметтік жалдамалық немесе коммерциялық тұрғын үйлер, және де мемлекеттік (муниципалды) тұрғын үйлер нарығының 3 компоненті болған кезде тұрғын үй қорының құрылымының тиімділік жағынан өте жоғары екендігін шетел мемлекеттерінің тәжірибелерінен көруге болады(1 кесте).

1кесте - Тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықты дамытудың шетелдік тәжірибелері

Үлгі	Нарықтың сипаттамасы	Нарықты мемлекеттік және жергілікті реттеу ерекшеліктері	Баспанамен қамтамасыз ету тетіктері
Швеция	Швецияда тұрғын үй қорының 75 % 1940 жж. кейін салынған. Тұрғын үй қорының 98 – 99 % су құбыры, орталықтандырылған жылу және кәріз жүйесімен жабдықталған. Жалға берілетін үйлер, жалпы нарықтың 57% иемденеді. Пәтерақының мөлшері құрылыстың салыну уақыты бойынша анықталады	XX ғ. 70 жж. бастап, мемлекеттік тұрғын үй саясаты қолға алынды. 1946-1948 жж. Мемлекеттік тұрғын үй басқармасы құрылды. Төмен табысты балалы жанұялар және зейнеткерлер үшін тұрғын үй субсидиясы беріледі.	Мемлекетте баспанаға ие болудың әртүрлі формалары қалыптасқан: жеке меншік, кооперативтік меншік және жалдық үйлер.
Германия	Коммуналдық қызметтерді пайдалану қызметті ұсынушы кәсіпорындармен жасалған келісім-шарт негізінде орындалады. Жалдық сегменттің үлесі -60%	Жалға берілетін пәтерлерді, тұрғындардың жекешелендіруге құқықтары бар. Пәтер жалдаушылардың құқықтарын қорғау қоғамдары ұйымдастырылған	Баспанаға қол жеткізудің жоғарылығы. Жалдық сегментін қарқынды дамуы
Дерек көздер: [3]			

Шетелде тұрғын үй мәселелерін шешудің негізгі бағыттарын келесідей жіктеуге болады: біріншіден, тұрғын үйге деген қажеттілікті мемлекеттік, жеке меншікте болған жалдама үйлер секторы арқылы қанағаттандыру; екіншіден, кондоминиумдар құрылысын кеңейту; үшіншіден, әлеуметтік тұрғын үй- жеке меншікке ала алмайтын құқықпен төмен табысты тұрғындарға жалданған муниципалды үйлерде пәтерлерді беру; төртіншіден, жеке тұрғын үй құрылысы нарығын дамыту.

Қорытындылайтын болсақ: Еуропалық тәжірибе өте көп мағынаны көрсетеді, және біз одан көп нәрсені алдық, бірақ Американдық және Еуропалық нарықта қолданатын әдістемелер біржағынан Қазақстандық шынайылыққа жарамайды. Біздің елімізге Сингапур тәжірибесі келеді деп мамандар тұжырымдайды. Жақын 10-20 жылдары халықтың көп бөлігі қалада тұратын болады. осыған байланысты Сингапур тәжірибесі өте пайдалы және қажет, өйткені қайдағы бір 40жыл үшінде бұл ұлт елсіз жерден ақылды үйлерге өткен.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:
1. Обобщение зарубежного опыта создания кондоминиумов. // https://urbaneconomics.ru/node/4520
2. Сингапур — экономическое чудо в пределах одного города. // http://bujet.ru/article/362223.php

УДК 336.748.22 Магадиева А.Ж. – студентка КарТУ (гр. Э-21-2)
Научн. рук. – ст. преп. КарТУ Лустов Н.С.

ДЕВАЛЬВАЦИЯ ТЕНГЕ И ИНФЛЯЦИЯ В КАЗАХСТАНЕ

На сегодняшний момент курс валют в Казахстане может быть плавающим из-за внезапных событий в Украине с Россией, и далее в странах Европейского союза и США. Тенге терпит девальвацию вслед за валютой России, одного из крупных экономических компаньонов Казахстана. На сайтах бирж курс доллара на начало марта составил 511 тенге, в обменниках продавали чуть дороже, к концу марта курс данной валюты составил 508 тенге. При этом на поддержку курса Национальный банк всего лишь за один торговый день потратил около 200 миллионов долларов, тем самым в Казахстане наблюдается резкая инфляция продуктов мирового рынка, что вызвало большой резонанс среди жителей независимого государства.

141 государство проголосовало за требование к России прекратить военные действия, вывести войска с территории Украины, в том числе из города Крыма. Против требований стран ООН дали отрицательный голос пять стран: Россия, Беларусь, Сирия, Северная Корея и Эритрея. Среди 35 воздержавшихся — страны Центральной Азии: Казахстан, Кыргызстан и Таджикистан. Узбекистан и Туркменистан вовсе не участвовали в голосовании. Так как, наша страна является близким партнером как с границами, так и в плане экономических отношений с Российской Федерацией, мы будем зависимы с ней и будем терпеть санкционирование со стороны Западных стран мира. Однако в поддерживающих словах нашего президента Касым-Жомарт Токаева мы всё же имеем пути к стабилизации нашей валюты.

В Послании к народу 16 марта 2022 года Токаев заявил, что Казахстан столкнулся с небывалыми в современной истории финансово-экономическими трудностями, связанными с резким обострением с приведённой выше геополитической ситуацией. Нарастает неопределенность и наблюдается хаос на мировых рынках в виде разрушения торговых и общепроизводственных цепочках.

Президент привел несколько путей для обеспечения устойчивости курса нашей валюты, одним из которых является снижение финансовой сферой повышенного теоретического спроса, возникшего из-за активности приобретения извне страны, а также неуравновешенности на валютном рынке связанных с паникой, выводом капитала и серыми трансграничными денежными перетоками [1].

Влияние на инфляционные процессы оказывают и санкции. Так, в связи с санкциями, в Российской Федерации прекратили работу ряд крупнейших компаний, таких как:

- Производитель поездов Siemens;

- Производители автозапчастей – IHI, Yokohama Rubber, AGC, Pirelli, Michelin, Bridgestone, Mitsubishi Electric;

- Телеканалы Cartoon Network, Animal Planet, TLC, Eurosport, Boomerang, Discovery Channel, Discovery Science);

- LG Electronics прекратила поставки всей своей продукции;

- Электронная платежная система PayPal;

- Производители компьютерной техники ASUS, Hewlett-Packard, Canon, Nvidia, Cisco, Qualcomm, AMD, IBM, Intel, Xerox;

- Samsung – прекратила поставку всей своей продукции;

- Напитки PepsiCo - Pepsi, 7Up, Mirinda;

- Бытовая техника фирмы Bosch;

- Шоколад компании Mars (Milky Way, Snickers, Bounty, Twix);

- Рестораны McDonald's;

- Компания Apple;

- Транспортная компания DHL;

- Сервис Netflix;

- Корпорация Procter&Gamble сокращает инвестиции в РФ и ассортимент предлагаемой продукции.

И это далеко не полный список.

Можно выделить актуальную проблему - с каждым днем ситуация с девальвацией курса тенге улучшается, однако инфляция остается неизменной по отношению к народу нашей страны, то есть после повышения цен на продукты и многие услуги, после повышения курса доллара, заработная плата казахстанцев осталась неизменной. По мнению бизнес-экспертов [2], необходимо переждать развитие событий и в скором времени курс нашей валюты стабилизируется и вернется к своим равновесным значениям.

Список использованных источников:

1. Н. Шелекпаев «В Миннацэкономики ожидают стабилизацию курса тенге в ближайшее время». Интернет-журнал «Vласть». Режим доступа: https://vlast.kz/novosti/48908-v-minnacekonomiki-ozidaut-stabilizaciu-kursa-tenge-v-blizajsee-vrema.html

2. К. Кари. «Геополитический фактор. Тенге падает за рублем, и его не спасает даже дорогая нефть.» Радио Азаттык. Режим доступа: https://rus.azattyq.org/a/31727868.html

УДК 796.035 Магадиева А.Ж. – студентка КарТУ (гр. Э-21-2)
Научн. рук. – ст. преп. КарТУ Черясова О.Ю.

ФИЗИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА В ЭКОНОМИКЕ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

Аннотация. В докладе рассматриваются вопросы влияния физической культуры на экономическую область в промышленности. Также необходимость внедрения физических упражнений и выявление актуальных проблем медленного внедрения физической культуры в экономику промышленности на территории Казахстана.

Ключевые слова. Физическая культура, спорт, здоровье, экономика промышленности, физические упражнения, физическая работоспособность человека, вредные привычки.

Физическое здоровье людей есть один из наиболее важных элементов экономической жизни общества, значимых компонентов моральной позиции приоритетов и поведения людей. Благополучное здоровье казахстанцев благотворно показывается на учебе, медицине, науке, работе многих отраслей; в том числе и в экономике промышленности. Как известно, экономика промышленности является одной из предпосылок нормального функционирования современного общества.

К сожалению, при его использовании долгое время не уделялось присущего внимания природной среде из-за пренебрежения анализом с научной стороны. Дело в том, что экономическое развитие должно оплачиваться уничтожением растительности, животного мира и большей части территорий страны.

На данный момент становится крайне востребовано давать гарантию на максимально корректный уровень защиты окружающей среды от промышленных предприятий, потребляющих большое количество природных ресурсов и являющихся крупными источниками загрязнения, так как окружающая среда напрямую влияет на здоровье человека. При том в экономике промышленности при тяжелой работе и сильной нагрузке появляются предпосылки нездорового общества. В нездоровом обществе порождаются такие вредные привычки человека, как наркомания, алкоголизм, тунеядство и т.д. Тем самым, периодические физические упражнения, занятия спортом и другие виды физической активности, значительно повышающие физическую работоспособность человека, положительно сказываются на умственной деятельности и должны помочь в борьбе против вредных привычек и ухудшении здоровья. По мнению ученых, во многих случаях это связано с большим подразделением влияния физической деятельности на организм человека, способствующем развитию общей выносливости организма, укреплению здоровья, улучшению волевых и моральных качеств, т. е. тех качеств,

которые способствуют успешной трудовой деятельности, в том числе и при умственном труде.

Всё же, как внедрить физическую культуру в культуру работы в промышленности для поддерживания своего здоровья? Дело в том, что у физических упражнений также есть и отрицательные качества, такие как злоупотребление физическими нагрузками, особенно это просматривается в современном мире. Поэтому для составления определенного плана с физическими упражнениями, нужно учесть среднее состояние здоровья рабочих и не пытаться давать нагрузку в сильном объеме, так как на предприятиях в основном встречаются тяжелые виды работы, такие как управление вручную механизмами аппаратов, разгрузка сырья и т.д.

Постепенно на производствах идет прогресс в ногу со временем, это можно увидеть в таких времяпровождениях как тимбилдинг, спортивных мероприятиях, в некоторых предприятиях проводятся зарядки или же проводятся определенные упражнения на выделенную зону мышц.

Для более убедительной заряженности работников в выполнении физических нагрузок можно выделить спонсорские награждения, в виде абонемента в тренажёрный зал или путевку на физический отдых в горах.

Тем самым, необходимо дальше продолжить внедрять физическую культуру в работу людей в промышленности, за более эффективной продуктивностью, также продолжить поиск новых высокопроизводительных спортивных технологий, направленных на предельное вовлечение всех слоев населения Казахстана в периодические и своевременные занятия физической культурой.

Список литературы:

1. *Научной статья «Роль и значение физической культуры и спорта в экономике» — Мансурова Г.И., Мансуров А. П. Режим доступа: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwi8gKqqi-n2AhXo-ioKHXL-B8cQFnoECAIQAQ&url=https%3A%2F%2Fcyberleninka.ru%2Farticle%2Fn%2Frol-i-znachenie-fizicheskoy-kultury-i-sporta-v-ekonomike&usg=AOvVaw3dkcqDqjy0JQNyjiJzGEeq*
2. *Научная статья «Спорт и экономика» — Иглин А.В. Режим доступа: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKEwir9KXoi-n2AhXtk4sKHZBbAwcQFnoECAMQAQ&url=https%3A%2F%2Fcyberleninka.ru%2Farticle%2Fn%2Fsport-i-ekonomika&usg=AOvVaw3Rd1RJcTzF8Am9M-jZ0B3n*
3. *Новиков Р.С., Янович К.В. Научно-методические подходы к повышению эффективности материально-технического обеспечения физической культуры и спорта. / Научная монография.*

УДК 336.22 Музаффаров Е. Н.– студент Е.А. ҚарУ (гр. ФН-21)
Ғылыми жетекші – э.ғ.м., аға оқытушы Тиштыкбаева А.Ж.

АКЦИЗ САЛЫҒЫНЫҢ МЕМЛЕКТТІК БЮДЖЕТТЕГІ РӨЛІ

Қазіргі салық жүйелерінде жанама салықтардың ішінде акциздер ҚҚС-тан кейін мемлекеттік бюджетке түсетін түсімдердің мәні мен мөлшері бойынша екінші орында. Акциздер арнайы жанама салықтар болып табылады, олар белгілі бір тауар түрлерінің бөлшек сауда бағасына үстеме ретінде қосылады. Оның әмбебап жанама ҚҚС салығынан айырмашылығы, акциз - бұл арнайы тізімге кіретін тауарлардың жекелеген түрлеріне салынатын жеке салық болып табылады. Акцизді түпкілікті сатып алушы төлейді, ол әр айналымда алынады және өнімнің аралық тұтынушыларына қолданылады

Акциздердің экономикалық мәні - салықтың бұл түрі әртүрлі елдердің фискалдық саясатын жүзеге асыруда маңызды рөл атқарады. Бұл рентабельділігі жоғары тауарларға акциздік алымдар белгілеу арқылы мемлекет осындай тауарларды өткізуден түскен үстеме пайданың бір бөлігін бюджетке алуына байланысты болып отыр. Қазақстан Республикасының аумағында өндірілген және Қазақстан Республикасының аумағына импортталатын, келесі тауарларға акциздер салынады: спирттің барлық түрлері, алкоголь өнімі, темекі бұйымдары, қыздырылатын темекісі бар өнімдер, электрондық сигареттерде пайдалануға арналған құрамында никотині бар сұйықтық; бензин, дизель отыны және шикі мұнай, газ конденсаты, тағы да басқа кодексте берілген тауарлар тізімі. Жалпы, басқа салықтар сияқты акциз салығының да мелекеттік бюджетте алатын орынын келесі кесте мәліметтерінен көруге болады .

Кесте 1

2018-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бюджетке түсімдерді талдау

Көрсеткіштер	2018 *мың. теңге*	Үлесі(%)	2019 *мың. теңге*	Үлесі(%)	2020 *мың. теңге*	Үлесі (%)
Салықтық түсімдер	7 890 048 341	96,12	9 216 474 323	95,13	8 561 203 064	87,77
Табыс салығы	2 525 971 457	32,01	2 851 087 088	30,93	2 973 247 093	34,73
Әлеуметтік салық	618 505 481	7,84	696 634 935	7,56	727 139 272	8,49
Меншікке салынатын салықтар	365 646 723	4,63	395 513 108	4,29	369 411 327	4,31
Қосылған құн салығы	2 434 313 934	30,85	2 693 127 193	29,22	2 532 523 649	29,58
Акциздер	365 941 687	4,64	404 180 158	4,39	483 389 148	5,65

Басқа да төлемдер мен алымдар	552 135 561	7,00	611 742 516	6,64	544 635 854	6,36
Халықаралық сауда мен сыртқы операцияларға салынатын салықтар	1 022 717 756	12,96	1 563 201 110	16,96	928 553 796	10,85
Басқа да салықтар	4 815 743	0,06	988 215	0,01	2 302 925	0,03
Салықтық емес түсімдер	225 889 625	2,75	354 605 881	3,66	1 066 014 391	10,93
Негізгі капиталды сатудан түсетін түсімдер	92 536 283	1,13	117 541 794	1,21	126 701 651	1,30
Барлық кірістер	8 208 474 250	100,0	9 688 621 997	100,0	9 753 919 106	100,0

Акциз салығының мемлекеттік бюджеттегі рөлін анықтау мақсатында Қазақстан Республикасы Қаржы министрлігінің Мемлекеттік кірістер комитетінің мәліметтері негізінде келесідей талдау жұмыстары жасалынды.

1-кесте мәліметтерін қорытындылай отырып, 2020 жылдың соңында Қазақстанның мемлекеттік бюджетіне салық түсімдері 8,5 триллион теңгені (23 млрд. АҚШ доллары) құрады. 2019 жылы жалпы салық түсімдері 9,2 триллион теңгені құрап, 2018 жылмен салыстырғанда салық түсімдері 1,4 триллион теңгеге артты, ал 2020 жылы салық түсімдері - 0,7 триллион теңгеге кемігенін байқаймыз, әрине бұл елімізде болып жатқан пандемия әсерінен болып отыр.

Акциздердің жалпы экономикалық мәні: акциздер – кең көлемдегі тауарларды қолдануды және өндіруді мемлекеттік реттеуге бейімделген, онда акциз –тауар бағасына және қызмет тарифтеріне қосылатын мемлекеттік бюджеттің негізгі қайнар көзі. Бұл салық түрі әлемдегі көптеген мемлекеттерде қолданылады және де ол осы елдердің бюджетінің кіріс бөлігін құрайды. Қазақстанда акциз екінші туынды рөлді атқарады, себебі оның түсімдері тұрақты және кейбір жағдайларда жоғары көрсеткіш болып табылады.

Жалпы, ҚР салық жүйесі басқа мемлекеттерге қарағанда едәуір қолайлы болып табылады. Талдау барысында акциз салығы мөлшері бойынша да айтарлықтай айрмашылықтыр бар. Келешекте акциз мөлшерлемелерін арттыру бойынша ұсыныстар жасалған. Сәйкесінше бюджет кірістері де едәуір артатынын байқаймыз.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Салықтар және салық салу: оқулық, Авторлар: Ермекбаева Б.Ж. Нурумов А.А. Бекболсынова А.С. Арзаева М.Ж. - Астана, : Фолиант, 2018

2. Омирбаев С.М., Интыкбаева С.Ж., Парманова Р.С., Адамбекова А.А. Государственный бюджет - Алматы: ТОО РПкК «Дауір». – 2017

УДК 338 Мустафин А.М.- студент КарТУ (гр. ФИЭМ-21-1)
Кобен Ж.Д. - студент КарТУ (гр. ФИЭМ-21-1)
Научн. рук. – ст. преподаватель КарТУ Тоимбаева Б.М.

CHINA'S IMPACT ON THE WORLD ECONOMY

The Singapore's newspaper “Lianhe Zaobao” reports that ‘China puts scientific and technological innovations at the heart of economic and social development and sets the tone for scientific and technological innovations that promote high-quality development’.

The Japanese newspaper “Asahi Shimbun” published an article saying that China has accelerated the construction of a scientific and technical center and promoted technological research and development in advanced fields such as artificial intelligence. Technological innovation is seen as the key to growth, and artificial intelligence, quantum information, integrated circuits, and life and health - all this was included in major national scientific and technical projects. China will also promote the construction of national laboratories and support the formation of international scientific and technical innovation centers in Beijing, Shanghai, and the Greater Guangdong-Hong Kong-Macau Bay area. In the future, China will accelerate the development of strategic emerging industries, focusing on accelerating the growth of a new generation of information technology, biotechnology, new energy vehicles and other industries.

Reuters reported that data released by the Ministry of Industry and Information Technology of China showed that in the first three quarters of this year, the index of production of information transfer services, software and information technology increased by 10.1%, and the growth rate was 2.2% faster than in the first half of the year. Cloud computing, big data, data centers, Internet of Things and other business revenues grew rapidly. Reuters noted that China's investment in the new information infrastructure presented by 5G, growing. China has more than 690,000 5G base stations and more than 160 million users. Cities such as Beijing, Shanghai, Guangzhou and Hangzhou have provided continuous coverage of urban areas with 5G networks.

According to the Global Innovation Index 2020, published by the World Intellectual Property Organization in early September, China retains the fourteenth place. An article published on the website of the Japanese "Scientists of Diplomacy" says that thanks to the control of the epidemic and the accelerated economic recovery, innovation and digital development will further unlock the potential of China's economic growth. "An open China has given the world more opportunities for cooperation," the South African media outlet published the opinion of Justin Yifu Lin, a researcher at the Africa and China Research Center at the University of Johannesburg, South Africa, that thanks to the participation in the construction of the Belt and Road Project, the level of infrastructure in Africa has significantly improved. China has entered the stage of high-quality

development, and its economy and society have accelerated their green transformation. African countries are looking forward to greener cooperation with China.

The Indian newspaper Financial Express believes that China's outstanding achievements in the field of epidemic prevention and control prove its unique position in the global supply chain of industrial products. In the future, China will continue to promote industrial modernization, the development of new industries and the establishment of closer ties with the world. "China's development achievements will benefit the whole world". The newspaper also reported that China will increase its openness to the outside world by facilitating market access for foreign investment and accelerating the construction of free trade zones to share the achievements in reforms and openness with countries around the world.

According to the Chinese leadership, the "One Belt, One Road" project is aimed at promoting the free, orderly movement of economic factors, efficient resource allocation and deepening market integration, promoting the development of regional cooperation at a broader border, at a higher level, at a deeper level, joint creation of an open, tolerant, balanced, favorable for all architecture of regional economic cooperation. In any case, China will retain and strengthen its place in the global economy, being the world's leading economy. As the well-known Chinese economist Hu Angang emphasizes, the future of the Chinese economy is connected with increasing the innovative capabilities of high-tech production, implementing the One Belt, One Road Project, attracting and exporting foreign direct investment, increasing the qualifications of the Chinese labor force and improving the quality of products.

List of used literature:

1. The Asahi Shimbun. THE ASSOCIATED PRESS. January 17, 2022 https://www.asahi.com/sp/ajw/articles/14523733

2. ChinaDaily. Xinhua | Updated: 2017-12-10. http://www.chinadaily.com.cn/bizchina/2017-12/10/content_35212083.htm

3. Asia Economic Policy Conference. https://www.frbsf.org/economic-research/files/Lin.pdf

4. Statistical Communiqué of the People's Republic of China on the 2015 National Economic and Social Development / National Bureau of Statistics of China. - 29.02.2016. http://www.stats.gov.cn/english/PressRelease/201602/t20160229_1324019.html

УДК 339

Наурызбай З.Е. – студент НАО КУ им. Ш. Уалиханова (гр. УиАр-202)
Уалиев.М.Б. – студент НАО КУ им. Ш. Уалиханова (гр.ГДР-202)
Научн.рук. – м. э. лек. НАО КУ им. Ш.Уалиханова Заакирова.М.С.

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ВОЙНЫ В УКРАИНЕ

В течение последнего десятилетия усиление геополитического риска было постоянной чертой мировой политики, но мировая экономика и финансовые рынки игнорировали его. От соперничества между Китаем и Америкой до подъема популистских правителей в Латинской Америке и напряженности на Ближнем Востоке, фирмы и инвесторы продолжали работать несмотря ни на что, полагая, что экономические последствия будут сдержаны.

Вторжение России в Украину, скорее всего, нарушит эту модель, поскольку приведет к изоляции 11-й по величине экономики мира и одного из крупнейших ее товаропроизводителей. Непосредственными глобальными последствиями будут более высокая инфляция, снижение темпов роста и некоторые нарушения на финансовых рынках по мере усиления санкций. Долгосрочные последствия будут заключаться в дальнейшем ослаблении системы глобализированных цепочек поставок и интегрированных финансовых рынков, которые доминировали в мировой экономике с момента распада Советского Союза в 1991 году. [1].

Помимо того, что Россия является доминирующим поставщиком газа в Европу, она является одним из крупнейших в мире производителей нефти и ключевым поставщиком промышленных металлов, таких как никель, алюминий и палладий. И Россия, и Украина являются основными экспортерами пшеницы, в то время как Россия и Беларусь являются крупными в калийных удобрениях. Цены на эти товары росли в этом году и теперь, вероятно, будут расти дальше.

Поставки товаров могут быть повреждены, если будет разрушена физическая инфраструктура, такая как трубопроводы или черноморские порты. Кроме того, более глубокие санкции в отношении российского сырьевого комплекса могут помешать западным покупателям закупать сырье. До сих пор обе стороны с осторожностью относились к оружейной торговле энергоносителями и сырьевыми товарами, которая продолжалась на протяжении всей холодной войны.

Тем не менее, сейчас существует перспектива новых западных ограничений на российскую сырьевую промышленность, которые сократят глобальные поставки. Россия может принять ответные меры, намеренно создавая узкие места, которые повышают цены. Америка может опереться

на Саудовскую Аравию, чтобы увеличить добычу нефти и подтолкнуть свои внутренние сланцевые компании к наращиванию производства. [2]

Вторая проблема касается технологий и мировой финансовой технологиях баланс экономических сил более односторонний. Америка, вероятно, выпустит санкции намного сильнее в отношении российских IT-компаний, ограничив их доступ к передовым полупроводников и программного обеспечения, а также добавит в черный список два крупнейших банка России, Сбербанк и ВТБ, или отрежут Россию от SWIFT системы обмена сообщениями, который используется для трансграничных банковских переводов.

Технические меры со временем будут тормозить рост России и раздражать ее потребителей. Банковские ограничения будут влиять сразу, вызывая кризис финансирования и препятствуя финансовым потокам в страну и из нее. Россия стремилась оградить свою экономику именно от этого: доля ее счетов, номинированных в долларах, резко упала после вторжения в Крым в 2014 году, и она накопила валютные резервы. Россия обратится к Китаю для своих финансовых нужд. Уже сейчас торговля между двумя странами изолирована от западных санкций, и только 33% платежей из Китая в Россию теперь осуществляются в долларах, по сравнению с 97% в 2014 году. [3]

Что все это значит для мировой экономики? Россия сталкивается с серьезным, но не смертельным экономическим кризисом, поскольку ее финансовая система изолирована. Для мировой экономики перспективой является более высокая инфляция по мере роста цен на природные ресурсы, усиление дилеммы, с которой сталкиваются центральные банки, и возможное приглушение корпоративных инвестиций, поскольку нестабильные рынки снижают доверие.

Долгосрочное воздействие будет заключаться в ускорении разделения мира на экономические блоки. Россия будет вынуждена наклониться на восток, больше полагаясь на торговые и финансовые связи с Китаем. На Западе все больше политиков и фирм задаются вопросом, остается ли в силе ключевой принцип глобализации—торговать со всеми, а не только со своими геополитическими союзниками, не только для России, но и для других автократий. Китай посмотрит на западные санкции в отношении России и придет к выводу, что ему нужно усилить свою кампанию самообеспечения. Вторжение в Украину может не вызвать глобальный экономический кризис сегодня, но оно изменит то, как работает мировая экономика на десятилетия вперед.

Список использованных источников:

1. Лалаян Г. Г. Глобализация мировых экономических процессов и ее влияние на обеспечение продовольственной безопасности России // Молодой ученый. — 2013. — № 4.

2. е, 1982.

УДК 657

Нуркенова А.К.-ГТА 4 курс студенті
Ғылыми жетекшісі –Исина Г.К. ГТА аға оқытушы, э.ғ.м

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ ҰЙЫМНЫҢ ЕСЕПТІК САЯСАТЫ

Әрбір ұйым бухгалтерлік стандарттар, бухгалтерлік есеп пен қаржылық есепті жүргізу үшін неғұрлым қолайлы болатын тәсілдер мен әдістерге сүйене отырып, таңдау керек және есеп саясаты осы мақсатпен құрылады. 28.02.2007 жылдың №234 «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Заңына сәйкес, Қазақстан Республикасы территориясында жұмыс жасайтын барлық субъектілер бухгалтерлік және қаржылық есепті міндетті түрде жүргізуі тиіс. Осы Занның шарты жеке кәсіпкелерге де таралады [1]. Бүгінгі таңда, бухгалтерлік есепті жүргізетін барлық тұлғаларда есеп саясаты болуы тиіс.

Есеп саясаты – кәсіпорынның бухгалтерлік аппаратының дұрыс қызметін орнату мақсатындағы маңызды құжат. Сауатты құрастырылған есеп саясаты салықтық даулар туындаған кезде сотта өз құқықтарын қорғауға мүмкіндік береді. Ол бухаглтерлік есептің принциптерін сипаттаса, салықтық саясат салық есебінің принциптерін сипаттайды, әрбір кәсіпорын үшін осы саясаттар қажет. Бірақ, осы саясаттарды біріктіруге болады, бұл жағдайда салықтық есеп саясаты бөлек бөлім ретінде қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттарына сәйкес әзірленген есеп саясатына кіргізіледі. Қазақстан Республикасының Заңнамасы және кәсіпорынның жарғысысмен есеп саясаты бекітіледі [2].

Барлық заңды тұлғалар талап ету мерзімі бойы есеп саясатын сақтауға міндетті, ал талап ету мерзімі 3 жыл. Айыппұл санкцияларына тап болмауы үшін есеп саясатын құрастыру кезінде талап ету мерзімін ескеру қажет [3].

Біріншіден, саясатты ҚЕХС немесе ҚЕҰС негізінде жазады және де осы саясаттардың әрбіреуінде есепті жүргізудің түрлі тәсілдері анықталады. Есеп саясатында компанияға сәйкес келетін және де қолданыста болатын тәсілдерді көрсету керек екендігін айта кеткен жөн. Мысалы, тексеруші салықтық инспектор кәсіпорында негізгі құралдарға амортизация есептеу тәсілін, тауарларды есептеу, өзіндік құнды шығару тәсілдерінің қайсысын қолданатын жорамалдауына міндетті емес.

Есеп саясатында есептің барлық тәсілдерінің дұрыс көрсетілуі, құрылған саясатқа сәйкес бухгалтерлік және салықтық есептерді енгізуге және олармен ыңғайлы жұмыс жасауға мүмкіндік береді.

Кәсіпорында амортизация есептеу тәсілдерінің бірнешеуін қолдануға болады, тек осы мәліметті есеп және салықтық саясаттарында көрсету тиіс. Ол бас бухгалтермен құрастырылып, кәсіпорынның басшысымен бекітіледі. Есеп саясаты дәйекті әр жыл сайын жұмыс істейді және жаңа заңнама

нормалары енгізілген кезде өзгертіледі. Салықтық есеп саясаты кәсіпорындар мен салық органдары арасындағы қарым-қатынастарды белгілі бір реттеуші ретінде шығады. Құжатты кәсіпорынның бірінші қызмет ету айында рәсімдеуі дұрыс.

Есеп саясаты барлық шаруашылық операцияларды дәл көрсетуі тиіс, сонымен қатар операцияны жасау кезінде бірінші кезекте экономикалық, кейін нақты құрамдасын есепке алу керек

Салық Кодексінде бухгалтерлік есеп стандарттарында сияқты, салықтық міндеттемелер мен салықтарды есептеудің әр түрлі тәсілдері мен ережелері бар. Есеп Салықтық Заңнама талаптарына сәйкес жүргізіледі және де ол бухгалтерлік есепте көрсетілген, тіркелген және жүйеленген, мәліметтерге негізделеді, яғни ол бухаглтерлік есеп салық есептілігі үшін бастапқы және негізгі, одан салық есебі үшін мәліметтерді ала аламыз. Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есеп ұқсас болса да, олардың маңызы бөлек. Салық есебі бухгалтерлік есептің мәліметтеріне негізделеді [4].

Осылайша, есеп саясатында жалпы ережелер, басқару, ұйымдастыру құрылымы, ішкі бақылау жүйесі, бастапқы бухгалтерлік құжаттар, құжат айналымының ұйымдастырылуы, мүлік пен міндеттемелерді түгендеуді жүргізу тәртібі көрсетіледі.

Дұрыс және сауатты құрастырылған есеп саясаты есепті ұйымдастыру кезінде уақыт шығындарын қысқартуға, сонымен қатар салық органдары алдында салық және бухалтерлік есебі бойынша өз көзқарасын көрсетуге мүмкіндік береді. Бухгалерлік қызметті құруына бағытталған кәсіпорынның бухгалтерлік есеп саясатын жүргізудің тиімділігі көбіне есеп саясатын құрастыруының нақтылығы мен мұқияттылығына тәуелді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. «Бухгалтерлік есеп пен қаржылық есептілік туралы» Қазақстан Республикасының Заңы 28.02.2007 жыл №234.

2. Қаржылық есептіліктің халықаралық стандарттары 2013 ж. -// http://www.minfin.gov.kz

3. «Есеп саясатын бекіту туралы» Қазақстан Республикасының Қаржы Министрінің бұйрығы 7 қыркүйек 2010 жыл № 444.

4. Толпаков Ж.С. Бухгалтерлік есеп: Оқулық - Қарағанды.: Қарағанды Полиграфиясы, 2017. - 408б.

ӘОЖ 796.011.1 Нығмет Лейла– ҚарТУ студенті (ИС-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші –ҚарТУ оқытушы Куатова Г.А.

СТУДЕНТТЕРДІҢ ПСИХИКАЛЫҚ ҚАБІЛЕТТЕРІНЕ ДЕНЕ ШЫНЫҚТЫРУДЫҢ ӘСЕРІ

Қазіргі заманда қоғамды үздіксіз жаһандану мен ақпараттандыру жағдайында зияткерлік белсенділік білім беруді қоса алғанда, көптеген сегменттер аясында жүзеге асырылатын басым процестердің біріне айналуда. Дегенмен, ақпараттық технологиялардың кең таралуы қазіргі қоғам өкілдерінің, әсіресе осы саланың ажырамас пайдаланушысы болып табылатын студенттердің дене белсенділігі деңгейінің айтарлықтай төмендеуіне себеп болды. Бұл, өз кезегінде, олардың ақыл-ой қабілеттерінің салыстырмалы түрде айтарлықтай нашарлауын тудырды, бұл студенттерді оқытудың қиындығы туралы деректерден көрінеді. Осыған байланысты физикалық белсенділіктің оқушылардың ақыл-ой қабілетіне әсерін анықтау қажеттілігі туындайды. [1]

Бұл мәселе салыстырмалы түрде жас, бірақ физикалық белсенділік пен интеллектуалдық белсенділіктің байланысын зерттеу 19 ғасырда жүзеге асырыла бастады. Сонымен, орыс биологы П.Ф. Лесгафт интеллектуалдық және физикалық еңбек арасындағы толық сәйкестіктің маңыздылығын анықтады. Ал ашық ауадағы іс-әрекеттерді физиологиялық тексерудің арқасында орыс ғалымы И.М. Сеченов, белсенді дене еңбегімен байланысты ақыл-ой әрекеті кезінде демалысты ұйымдастырудың маңызды принциптері қалыптастырылды [3].

Бүгінгі күні бұл мәселе бойынша әртүрлі зерттеулер жүргізілуде және физикалық белсенділіктің оның ақыл-ой қабілеттерін дамытудағы рөліне қатысты тиімділігін көрсететін жаңа фактілер барған сайын ашылуда. Мидың тиімді қызметі оның әр түрлі дене жүйелерінен үнемі импульстарды алуын талап ететіні дәлелденді, оның жартысына жуығы бұлшықет тінінен тұрады, оның белсенділігі арқасында көптеген жүйке импульстары миға енеді. Бұл импульстар миды байытады және оны жұмыс жағдайында ұстайды.

Бастапқыда ғалымдар физикалық белсенділік мидың белгілі бір аймақтарын, атап айтқанда мотор функцияларына жауаптыларды ынталандырады деп есептеді. Бірақ бірте-бірте сарапшылар физикалық белсенділік кезінде нейрондық байланыстардың дамуы мидың басқа бөліктерінде пайда болады деген қорытындыға келді. Ал, ең алдымен, бұл аймақтарға оқу, ойлау, есте сақтау және зейінді шоғырландыру процестеріне жауаптылар жатады [2]. Бірақ дәл осы процестер оқушылардың ақыл-ой қабілетінің қалыптасуына негіз болады. Сонымен, дене жаттығуларының әсерінен есте сақтаудың көлемі артады, зейіннің тұрақтылығы артады, қарапайым интеллектуалды тапсырмаларды шешу

жылдамдайды, көру-қозғалыс реакциялары жеделдейді, бұл оқушылардың ақпаратты тиімдірек өңдеуіне ықпал етеді.

Оқушылардың оқу әрекеті ақпаратты қабылдау және өңдеуге байланысты жұмыс түрлерін қамтитын ақыл-ой әрекетінің жарқын мысалы болып табылады. Оқу іс-әрекетінің ерекшелігі – оқу процесінде студенттердің жүйке орталықтарының салыстырмалы түрде шағын аймағында мидың күшті қозуы олардың тез шаршауын тудырады. Мұндай жағдайларда ұзақ уақыт жұмыс істеу тежелу процестерін тудырады және көптеген бұлшықеттерде жүйке қозуы біртіндеп пайда болады, бұл кейіннен бұлшықеттердің шамадан тыс кернеуіне әкелуі мүмкін, бұл студенттердің психикасына да әсер етеді. Нақ дене жаттығулары оқушының денесін мұндай бұлшықет кернеуі мен психикалық шаршаудан құтқара алады, оның ақыл-ой қабілетінің одан әрі қалыптасуына жақсы әсер етеді. [4]

Студенттердің дене мәдениеті интеллектпен байланысты өте маңызды салаларға байланысты қалыптасады, атап айтқанда: тұлғаның мотивациялық сферасы, дене тәрбиесі саласындағы теориялық және практикалық білімдердің, іскерліктер мен дағдылардың кеңдігі мен тереңдігі. мәдениет. Осының барлығы оқушылардың білім өрісін одан әрі дамытып, жаңа білім қоры мен құнды тәжірибені қалыптастырады. Ал, жалпы алғанда, спорттық іс-шаралар жастардың бойында еңбексүйгіштік, сенімділік, күйзеліске төзімділік, жеңіске деген ерік-жігер мен табандылықты дамытуға ықпал етеді. Мінездің мұндай қасиеттері оқушылардың танымдық қабілетіне, демек, ақыл-ой қабілеттеріне де жақсы әсер етеді [5].

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, қалыпты дене жаттығулары мен дұрыс таңдалған дене жаттығуларының жиынтығы бүкіл оқу үдерісінде оқушылардың психикалық әрекетінде оң динамика туғызатынын және ақыл-ой қабілеттерін дамытудың тиімділігіне елеулі әсер ететінін атап өткен жөн. Сонымен қатар, бүгінгі таңда оқушылардың оқу іс-әрекетінде дене белсенділігінің үлесін арттырудың түрлі әдістерін енгізуге көбірек көңіл бөлу қажет деп түсіну керек. Осы айтылған дүниелер шындап қолға алынса, әр студент психологиялық тұрғыда дамиды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. *Альдошина Е.А. Білім беру ұйымдары оқушыларының ми белсенділігіне дене шынықтырудың әсері // Наука-2020, 2020. - 76-80 Б.*
2. *Горобий А.Ю., Третьяков А.А. Оқу іс-әрекеті процесінде оқушылардың психикалық белсенділігін арттыру және жүйке-эмоционалдық күйзелістерін төмендету үшін дене жаттығуларын қолдану ерекшеліктері // БЕРЕГИНЯ.777.СОВА, 2012. - 122 б.*
3. *Ермакова Е.Г. Дене жаттығуларының адамның психикалық әрекетіне әсері және олардың өзара байланысы // Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының халықаралық журналы, 2019. - 203-207 Б.*
4. *Сбитнева О.А. Студенттердің оқу-тәрбие үрдісіндегі тиімділігі // Гуманитарлық және жаратылыстану ғылымдарының халықаралық журналы, 2018. - 137-139 б.*

УДК 338.2 Пересунько К.А. – студент КарТУ(гр. ЭЭ-20-3)
Научн. рук. – Сайдулин В.Н.

ВЛИЯНИЕ СПОРТА НА ЭКОНОМИКУ

Долгое время спорт и экономика считались двумя отдельными и независимыми отраслями. В основном спорт воспринимался как хобби, просто довольно интересное времяпрепровождение, не имеющее абсолютно никакого отношения к делу. И какое-то время не всем будет понятно, как на нее может повлиять спорт, абсолютно не имеющий связи с экономикой, но в данном случае всё не так просто, и сейчас мы разберемся. Спорт и физическая культура проникнуты всеми признаками нематериального производства. Продукт полученный не имеет материального воплощения. Физкультура и спорт производит такие продукты, как здоровье, долголетие, интересный досуг. Как и другие отрасли экономики, инвестиции в спорт приносят мультипликативный эффект - вложения в природные ресурсы с кратным увеличением первоначальных вложений. Индустрия физической культуры и спорта сбалансированно интегрировала собственную потребительскую и производственную, рыночную и нерыночную, регулируемую отрасли в национальную и международную практику. Разберем на конкретных примерах, что именно спортивная индустрия приносит в экономику. Физическая культура и спорт в современном обществе являются главным фактором сохранения и укрепления здоровья людей, повышения их культуры, способом общения, активного отдыха, альтернативой вредным привычкам и зависимостям. При регулярных физических нагрузках в экономической системе общее количество больничных уменьшится, что, несомненно, положительно скажется на росте ВВП и благосостоянии общества. Внешний аспект работоспособности в сфере физической культуры и спорта проявляется в следующих факторах. повышение престижа Казахстана, так как спорт имеет очень высокий социальный статус на определенный период времени, так как победы и даже простое участие в международных соревнованиях демонстрируют состояние здоровья нации и ее жизнеспособность. влияние на массы. Таким образом, спорт занимает место физической культуры и спорта в экономике страны. Его можно оценить, сопоставив потребности населения в физкультурно-спортивных услугах, с одной стороны, и ресурсы общества, необходимые для достижения этих целей, с другой. Существует безусловная связь между развитием физической культуры и спорта и здоровьем граждан, а также экономической составляющей государственной и общественной жизни.

ӘОЖ 338.2 Райхан М.С – ҚарТУ студенті (ЭМ-21-1)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., аға оқытушы Уразбеков А.К

ИПОТЕКАЛЫҚ ТҰРҒЫН ҮЙ КРЕДИТТЕУДІҢ ҚАРЖЫ РЕСУРСТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ ТЕТІГІ

Ипотекалық тұрғын үйді несиелеу несиелік қатынастардың күрделі нысандарының бірі болып табылады. Оның тиімді жұмыс істеуі, ең алдымен, салыстырмалы түрде арзан ұзақ мерзімді қаржылық ресурстардың болуымен анықталады. Алайда, мерзімі бойынша 10-30 жылдық ипотекалық кредиттермен салыстырылатын ұзақ мерзімді ресурстар банк жүйесіне іс жүзінде қолжетімсіз. Осыған байланысты нарықтық конъюнктураға сүйене отырып, қаржы ресурстарын қалыптастыру нысандарын, әдістерін және сайып келгенде стратегиясын айқындау ипотекалық тұрғын үй кредиттеудің негізгі міндетіне жатады.

Сонымен бірге, қаржы ресурстарының жеткіліктілігі ипотекалық тұрғын үй кредиттеуді дамыту үшін қажетті олардың жалпы көлемімен ғана емес, сондай-ақ халық үшін кредиттік ресурстардың қол жетімділігімен де айқындалады. Бұл әр мемлекеттің басым міндеті. Қаржы ресурстарының қалыптасу процесіне әртүрлі факторлар әсер етеді.

Негізгі фактор-бұл өз кезегінде мемлекеттің әлеуметтік-экономикалық тұрақтылығына байланысты халықтың ақшалай табысының деңгейі. Бұл жағдайда кірісі несиелік қатынастарға қатысуға мүмкіндік бермейтін азаматтарды қолдаудағы мемлекеттің рөлі артады. Мұндай көмек субсидиялар беру және басқа да қаржы құралдарын пайдалану арқылы жүзеге асырылуы мүмкін.

Халық үшін несиенің қол жетімділігін анықтайтын тағы бір маңызды фактор-бұл қаржылық ресурстарды тарту құнына байланысты несие бойынша пайыздық мөлшерлеме деңгейі, көбінесе ипотекалық несиелендіруді дамыту мүмкіндігін азайтады.

Қарастырылған факторлардың гетерогенділігі мен көп бағыттылығына қарамастан, олардың барлығы ипотекалық тұрғын үйді несиелендірудің қаржылық аспектілеріне әсер етеді және оларды шешудің тұтас тетігін қалыптастыруды қажет етеді. Мұндай тетіктің жұмыс істеуі халық үшін кредиттің қолжетімділігін арттыруға және ипотекалық тұрғын үй кредиттеуді қаржыландырудың тиімді және сенімді жүйесін құруға бағытталуы тиіс.

Ипотекалық кредит беру жүйесі болып табылатын күрделі жүйенің қаржы ресурстарын қалыптастыру тетігі мақсаттардың, міндеттердің, өлшемшарттардың келісілген жиынтығына және оның элементтерінің тетік ішінде де, сыртқы ортамен де өзара іс-қимылына негізделуі тиіс.

Ғылыми әдебиеттерде ипотекалық тұрғын үйді несиелендірудің қаржылық механизмінің мәні туралы консенсус жоқ.

Теория мен практика қаржылық қатынастарды ұйымдастырудың екі формасын ажыратады: Директивті және реттеуші. Бұл ереже ипотекалық тұрғын үйді несиелендіруді және оның қаржылық ресурстарын қалыптастыру механизмін зерттеуде өте маңызды болып көрінеді.

Директивті қаржылық қатынастар тек мемлекеттік басқару және тікелей мемлекеттік реттеу саласында көрінеді. Директивті қаржылық қатынастарды қолдану салаларына салықтық реттеу, мемлекеттік қарызды басқару, басқарудың барлық деңгейлеріндегі (орталық және жергілікті) бюджет қаражатын пайдалану, бюджеттік қаржыландыру, бюджеттік құрылымды және бюджеттік процесті ұйымдастыру, қаржылық жоспарлау жатады. Директивалық әсер ету кезінде мемлекет осы қатынастардың барлық қатысушылары орындауға міндетті шаралар жүйесін әзірлейді.

Реттеуші қатынастар мемлекеттік емес сектордың шаруашылық жүргізуші субъектілерінің белгілі бір қаржы сегментіндегі мінез-құлқын айқындайтын белгілі бір реттеуші шараларды құруға арналған. Оларды қолдану кезінде мемлекет ішкі экономикалық немесе қаржылық қатынастардың белгілі бір тәртібін, жеке шаруашылық жүргізуші субъектілердің міндеттерін белгілейді және осындай реттеушілік іс-шараларды орындаудың сапалық көрсеткіштеріне бақылауды жүзеге асырады. Бұл ретте шаруашылық жүргізуші субъектілердің қаржы ресурстарын салыққа дейін де, одан кейін де пайдалануының жалпы тәртібі белгіленуі мүмкін. Реттеуші қатынастар мемлекеттің мүдделеріне тікелей әсер етпейтін қаржының белгілі бір сегментіндегі негізгі заңдарды анықтайды.

Осы тәсілдерге сүйене отырып, ипотекалық тұрғын үйді несиелендірудің қаржылық ресурстарын қалыптастыру тетігі ұзақ мерзімді қаржы ресурстарын жұмылдыруға және ипотекалық бағдарламаларға қатысушылардың қаржылық қамтамасыз етілуін қаржылық әдістердің, құралдардың және оның жұмыс істеу принциптерінің жиынтығы негізінде халық үшін несиенің қол жетімділігін арттыру мақсатында басқаруға бағытталған директивалық реттелетін қаржылық қатынастарды ұйымдастыру нысанын білдіреді.

Әдебиеттер тізімі

1.Савруков, а. н. қазіргі кезеңдегі ипотекалық тұрғын үй несиесінің даму тенденциялары [Мәтін] / А. Н. Савруков / / ақша және несие. - 2012. - № 10. - Б.45-50.

2. Волков А. А. ипотекалық несиелеу: мәні, функциялары және жіктелуі // білім академиясының хабаршысы. – 2020. – № 3 (38). - Б.324-334.

УДК 334.7 Рахимгулов И.Б. - студент КарУК (ПИМ-19-1)
Научн. рук. – старший преподаватель КарУК Блялов Б.Е.

СТАНОВЛЕНИЕ И РАЗВИТИЕ ХОЛДИНГОВЫЙ КОМПАНИЙ

Любое предприятие, которая активно развивается, прогрессирует, набирать обороты и отрабатывать новые виды деятельности. Однако в процессе развития неизбежно возникают "болезни роста": Проблемы, связанные с применением определенной системы налогообложения (применение упрощенной системы налогообложения ограничено оборотом, количеством работников, производством или торговлей подакцизными товарами), распылением ресурсов, невозможностью адекватно контролировать работу различных частей многоотраслевого предприятия.

В развитой рыночной экономике все виды бизнес-ассоциаций широко распространены и важны, в которой одна компания в большей или меньшей степени контролирует деятельность других компаний или намеренно создает их. Это холдинговая компания, финансовые, промышленный и банковская группа и другая корпоративная объединения.

Холдинговые компании часто служат организационно-правовой основой для вертикально интегрированных и диверсифицированных компаний, концернов и финансово-промышленных групп. Организационная эволюция компании на определенном этапе приводит к тому, что она может быть преобразована в холдинг. Само по себе существование дочерней или контролируемой компании говорит о том, что компания стала холдинговой.

Холдинг определяется как торговая предприятие, которая контролирует несколько дочерних компаний. Холдинги является одной из наиболее распространенных форм объединения бизнеса и концентрации капитала как в Казахстане, так и в международной практике.

В настоящее время почти все крупные компании в США и Западной Европе имеют структуру холдинговой компании. В Англии и США, в англосаксонской правовой системе, такие объединения называются "холдингами". В континентальном немецком праве речь идет о связанных компаниях, к которым относятся предприятия. Во Франции юридические лица, связанные отношениями экономической зависимости и контроля, называются партнерскими группами.

В Казахстане возможность создания холдинговой компании была впервые утверждена Указом Президента № 1138 от 5 марта 1993 года. Холдинговая компания может быть создана на корпоративной основе, принадлежать к ассоциации (обществу, компании) или находиться под контролем национального или местного органа власти, с согласия антимонопольного органа. Целью холдинговых компаний, созданных в соответствии с законом о приватизации, является поддержание технических

и кооперационных связей, существующих в крупных промышленных и экономических комплексах.

В Казахстане наиболее распространенной формой крупной компании является холдинговая компания. Холдинговая компания - это группа юридических лиц, в которой одна компания (материнская) может участвовать в органах управления других компаний и контролировать их через контроль над другими компаниями (дочерними).

Холдинговая компания основана на отношениях экономической зависимости и контроля, хотя ее члены юридически независимы, Подчиненный в своей экономической деятельности члену группы, который является подчиненным в силу наличия у него контрольного пакета акций (доли капитала), договор или другие обстоятельства оказывают решающее влияние на принятие решений другими участниками группы.

В Казахстане нет четкого регулирования деятельности холдинговых компаний (концернов), что приводит к неопределенности в отношениях с их участием. Например, в признании существования определенных прав участников холдинга или в ответственности участников холдинга по долгам других участников.

Акционерное общество "Национальный инфокоммуникационный холдинг "Зерде" ставший в соответствии с постановлением Правительства Республики Казахстан от 4 август 2009 года № 667 О создании акционерных обществ государственный инфокоммуникационный холдинг "Зерде", государственнный промышленный холдинг "Парасат", государственный информационный холдинг "Арна Медиа".

Государственным органом, осуществляющим права владения и пользования государственным пакетом акций холдинговой компании, является Комитет связи, информации и компьютеризации Министерства по инвестициям и развитию Республики Казахстан.

Холдинговая компания учреждена государством РК и представлена Комитетом правительственному имущества и приватизации отдел финансов РК.

Эта стратегия основана на стратегии "Казахстан 2050" - видении перспективного улучшения. Новый политический курс состоявшегося государства", государственной программы "Информационный Казахстан - 2020", а также стратегического плана уполномоченного органа по информатизации и связи Республики Казахстан.

Список использованной литературы

1. *Шиткина И.С. Холдинги: правовой и управленческий аспекты. - М.: Городец-издат, 2018.-367 с..*
2. *Голубева А.М. «Холдинг – образование и управление», Инвестиционный эксперт, 27.08.2018.*
3. *Берзон Н. Современные тенденции развития холдингов // Управление компанией. – 2016. - № 4*

УДК: 330.122

Санникова Г.В. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-21-1пр)
Научн. рук. – д.э.н., профессор ЮКУ им.М.Ауезова Ниязбекова Р.К.

ВИДЫ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ

В большинстве стран мира рост предпринимательской деятельности имеет большое значение для развития экономики и повышения ее эффективности. Только с развитием предпринимательской деятельности возможно построение стабильно функционирующей рыночной экономики.

Значение предпринимательской деятельности в различных странах определяется экономической и социальной ролью, которую он играет в общем развитии государства.

Исходя из этого, предпринимательство - это особый вид экономической активности (под которой мы понимаем целесообразную деятельность, направленную на извлечение прибыли), которая основана на самостоятельной инициативе, ответственности и инновационной предпринимательской идее [1].

В таблице 1.2 приведена наиболее распространенная классификация предпринимательской деятельности

Таблица 1.2 - Классификация предпринимательской деятельности

Признаки классификации	Характеристика предпринимательской деятельности			
	Производственная	коммерческая	Финансовая	Сфера потребления
По организационно-правовому статусу	Без образования юридического лица	Частное предприятие	Фермерское хозяйство	Общество с огран.ответст-венностью
	Малое предприятие	Смешенное товарищество	Акционерное общество	Совместное предприятие
По отношению к собственности	Индивидуальное	Частная или государственная		
По количеству собственников	Индивидуальная, частная	Семейная	Коллективная	Смешанная, совместная
По масштабам производства	Малое предприятие	Среднее или крупное предприятие		
По территор. признаку	Сельская, районная	Городска, областная	Региональная, национальная	Зарубежная
По отраслевой принадлежности	Строительная, текстильная	Металлообрабатывающая, горнодобыв.	Пищевая, судостроительная	Энергетика, транспорт, связь
Примечание: составлено с использованием данных источника [2]				

1.Производственное предпринимательство - включает выпуск промышленной и сельскохозяйственной продукции, потребительских товаров, строительных работ, перевозки грузов и пассажиров, услуги связи, коммунальные и бытовые услуги, производство информации, знаний, выпуск книг, журналов, газет.

В Казахстане производственное предпринимательство является наиболее рисковым занятием, так как существует риск нереализации произведенной продукции, хронические неплатежи, многочисленные налоги, сборы и пошлины являются тормозом в его развитии. Также это развитие в Казахстане сдерживается труднодоступностью некоторых ресурсов, отсутствием внутренних побудителей и слабым уровнем квалификации начинающих бизнесменов.

2.Коммерческое (торговое) предпринимательство - в Казахстане высокими темпами развивается коммерческо-торговое предпринимательство. Торговое предпринимательство связано с относительно высоким уровнем риска, особенно при организации торговли промышленными товарами длительного пользования.

3.Финансово-кредитное предпринимательство - особая форма коммерческого предпринимательства, в котором в качестве предмета купли-продажи выступают валютные ценности, национальные деньги и ценные бумаги, продаваемые предпринимателем покупателю или предоставляемые ему в кредит. Финансово-кредитное предпринимательство относится к числу самых сложных, для организации финансово-кредитного предпринимательства образуется специализированная система организаций: коммерческие банки, финансово-кредитные компании (фирмы, валютные биржи и другие специализированные организации) [3].

4.Посредническая предпринимательская деятельность - предпринимательство, в котором предприниматель сам не производит и не продает товар, а выступает в роли посредника, связующего гнезда в процессе товарного обмена, в товарно-денежных операциях [4]. В качестве посреднических предпринимательских организаций на рынке выступают оптовые снабженческо-сбытовые организации, брокеры, дилеры, дистрибьюторы, биржи, в какой-то мере коммерческие банки и другие кредитные организации.

В зависимости от предмета деятельности выделяются и другие виды, и сферы предпринимательства.

Список использованных источников:

1. Предпринимательство: учебник для студ. вузов / под ред. М.Г. Лапусты. – 4-е изд. – М.: ИНФРА-М, 2012. – С. 263.

2. Виды предпринимательства. ЮрПлюс – URL: http://www.yurplus.ru /vidi.htm

3. Елиферов, В.Г. Бизнес-процессы: регламентация и управление: учеб. пособие / В.Г. Елиферов; Ин-т экономики и финансов «Синергия». – М.: Инфра-М, 2013. – С. 26.

УДК: 330.122

Санникова Г.В. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-21-1пр)
Научн. рук. – д.э.н., профессор ЮКУ им.М.Ауезова Ниязбекова Р.К.

АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В КАЗАХСТАНЕ

Развитие малого и среднего предпринимательства - основа экономики любой страны. Без развитого малого и среднего предпринимательства (МСП) сложно говорить о стабильности макроэкономической ситуации государств.

Сегодня можно констатировать, что малый и средний бизнес приобрел ключевую позицию в развитии экономики Казахстана, так как он способствует решению проблемы занятости населения, наполнению рынка отечественными товарами и услугами, формирует конкурентную среду.

По данным Комитета по статистике МНЭ РК вышеуказанный показатель по итогам первого полугодия 2020года составил 28,4%, что ниже аналогичного показателя 2019 года на 0,1процентных пункта.

Субъекты малого и среднего предпринимательства Казахстана произвели в 1 полугодии 2020 года ВДС на сумму 8,1 трлн. тенге, что на 1,6% выше уровня 2019 года [1].

Данный показатель существенно варьируется по регионам. На первом месте находится город Алматы, удельный вес которого в республиканском показателе ВДС МСП составляет 28,1%, затем следует город Нур-Султан с показателем 19,2%, на третьем месте Атырауская область –10,1%. Низкие показатели произведенной субъектами МСП продукции по итогам 2019 года, у Кызылординской, Жамбылской, Северо-Казахстанской, Туркестанской, Павлодарской областях [2].

На сегодняшний день в стране зарегистрировано более 753 тысяч субъектов малого и среднего предпринимательства.

Отраслевая структура непосредственно внутри сектора малого бизнеса представлена на рисунке 1.

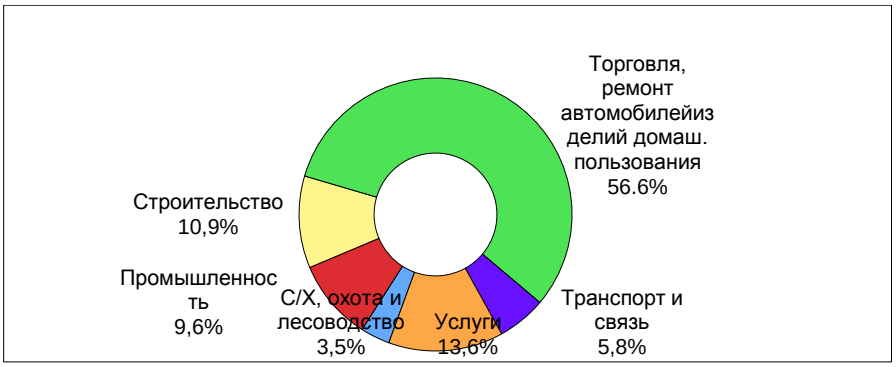

Рисунок 1 - Отраслевая структура малого бизнеса в 2020 году

Сравнительно небольшая доля субъектов малого и среднего бизнеса в сфере услуг объясняется тем, что она включает в себя коммунальные услуги, которые как правило, предоставляются крупными предприятиями. В тоже время доля малых и средних предприятий в сфере оказания услуг населению (рестораны, стоматологические клиники, прачечные, парикмахерские и пр.) значительно выше и достигает 70 – 80%.

Более 56,6% активных предприятий малого бизнеса сосредоточено в сфере торговли, ремонта автомобилей и изделий домашнего пользования, 10,9% – в строительстве, 13,6% – в сфере услуг, 9,6% – в промышленности.

Анализ показал, что наибольшая численность занятых в малых и средних предприятиях наблюдается в промышленности – 220 тыс. чел., в строительстве 209 тыс.чел., в торговле 206 тыс.чел. Наибольшее количество индивидуальных предпринимателей заняты в сфере торговли и услуг. Так как, Казахстан имеет развитое сельское хозяйство, то и количество людей, занятых в сфере сельскохозяйственного малого бизнеса больше чем в других секторах экономики.

Наименьшая численность занятых в малых предприятиях наблюдается в финансовой сфере, здравоохранении и в энергетике; низкий процент индивидуальных предпринимателей в горнодобывающей промышленности и финансовой сфере.

Новым импульсом к развитию МСП может стать налаживание кооперированных взаимосвязей с крупными предприятиями и отраслевая диверсификация сектора МСП. Именно эти изменения позволят проявится на качественно новом уровне предприятиям малого и среднего бизнеса, а именно быстрое реагирование на изменения конъюнктуры рынка, способность к ускоренному освоению инвестиций, высокая оборачиваемость капитала и инновационная деятельность. Однако, в силу сложности технологического цикла малый предприятия пока у нас в стране не могут кооперироваться с крупными промышленными предприятиями. Поэтому главными сферами деятельности малого бизнеса остаются пока такие сферы как торговля и услуги [3].

Не смотря на принимаемые государством меры все еще существует ряд проблем малого предпринимательства. В этой связи, перед Правительством РК стоит задача по решению некоторых проблемных вопросов, которые оказывают негативное влияние на развитие МСП в Казахстане.

Список использованных источников:

1. Динамика основных социально-экономических показателей (2020). Официальный сайт Комитета по статистике МНЭ РК. – URL: https://stat.gov.kz/region/247783

2. Кантарбаева А.К. Предпринимательство институционально-эволюционный подход. – Алматы: "Раритет", 2013.

УДК: 338.45:621

Светнев В.Д. – студент ЮКУ им.М.Ауезова (гр.ЭФ-18-1р)
Бекманова Г.У. – магистр, ст. преп. ЮКУ им.М.Ауезова
Научн. рук. – к.э.н, доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

МАШИНОСТРОИТЕЛЬНАЯ ОТРАСЛЬ КАЗАХСТАНА: ПРОБЛЕМЫ И ПУТИ РАЗВИТИЯ

Машиностроение является важнейшей отраслью экономики любого индустриально развитого государства. Производя всевозможное оборудование, машины, станки, приборы, а также товары для населения, машиностроение обеспечивает стабильность деятельности агропромышленного комплекса, энергетического и металлургического секторов, транспорта и других ключевых отраслей экономики.

В настоящее время из 37 подотраслей машиностроения в Казахстане развито 14 подотраслей и металлообработка. При этом порядка 16 крупных предприятий отрасли выпускают продукцию для нефтегазового сектора, около 12 - крупных предприятий выпускают продукцию для горно-металлургического сектора, 15 - крупных предприятий для транспорта и коммуникаций, 20 - сельхозмашиностроения, 13 - оборонного комплекса, многие из которых основаны на сборочном производстве импортных узлов, агрегатов и комплектующих [1].

Основные причины неконкурентоспособности машиностроительной продукции отечественного производства по сравнению с зарубежными аналогами – ее более высокая себестоимость и низкое качество, вызванные применением на большинстве предприятий республики устаревших технологий производства, чрезмерно высокой долей использования импортируемых комплектующих, материалов, энергоносителей и т.д. Кроме того, большая часть продукции отечественных заводов устарела морально и намного уступает зарубежным аналогам по техническим и эксплуатационным показателям. Особо следует отметить, имеющийся в отрасли дефицит кадров инженерно-технических и рабочих специальностей [2].

Объем промышленного производства в 2020 году по сравнению с 2016 годом увеличилось на 528906 млн. тенге, доля продукции отрасли в общем объеме производства промышленной продукции в 2020 году составила 4,9%, инвестиции в основной капитал составили 51872 млн. тенге (по сравнению с 2016 годом увеличились на 45,8%), рентабельность возросла на 1,0%.

Почти в двое увеличилось производство компьютеров, электронной и оптической продукции по сравнению с 2016 годом и составило в 2020 году 37006 млн. тенге (таблица 1).

Таблица 2 Динамика экономических показателей машиностроительной отрасли по видам деятельности за 2016-2020 годы, млн. тенге

Виды деятельности	2016	2017	2018	2019	2020
Объем производства компьютеров, электр. и оптической продукции	16555	23428	26848	33169	37006
Производство электрического оборудования	49259	63607	70045	77889	84867
Производство машин и оборудования, не включенных в другие категории	56898	77383	98132	97003	103391
Производство автотранспортных средств, трейлеров и полуприцепов	15754	35389	78404	157137	187912
Производство прочих транспортных средств	27429	78415	118489	156735	140198
Ремонт и установка машин и оборудования	210291	258654	295319	337268	351415
Примечание: составлено по данным Агентства РК по статистике (2020г.)					

Электрического оборудования в 2020 году произведено на сумму 84867 млн. тенге, что больше в 1,7 раза чем в 2016 году. Машин и оборудования, не включенных в другие категории произведено на сумму 103391 млн. тенге, что так же почти вдвое больше чем в 2016 году. Производство автотранспортных средств, трейлеров полуприцепов за этот же период увеличилось в 11,9 раза и составило в 2020 году 187912 млн. тенге, производство прочих транспортных средств увеличилось в 1,7 раза. Произведено ремонта и установки машин и оборудования в 2020 году на сумму 351415 млн. тенге, что больше 1,6 раза.

Таким образом, реализация государственных стратегических программ позволит модернизировать машиностроительный комплекс, насытить предприятия оборотными и инвестиционными средствами, повысить конкурентоспособность производимой продукции и, как следствие, превратить машиностроение в технологическое ядро промышленной сферы [3]. От государства требуется предусмотреть соответствующие меры по следующим направлениям: в области совершенствования нормативно-правового регулирования; в области таможенно-тарифной политики; в области бюджетной политики; в области кадровой политики; в области научно-технического обеспечения развития машиностроения; в области страхования и поддержки экспорта.

Список использованных источников:

1. «БРК – Лизинг» дочерняя организация АО «Банк Развития Казахстана», (2020). Обзор рынка машиностроительной отрасли РК

2. А. Ташенов. Развитие машиностроительного комплекса в РК: развитие и проблемы // Саясат, №7, 2013г.

3. Об утверждении Дорожной карты (комплексного плана) по развитию машиностроения на 2019 - 2024 годы. Распоряжение Премьер-Министра Республики Казахстан от 26 июня 2019 года № 115-р

УДК 339.13 Серик А. – студентка КарУК (ПИМ-19-1)
Научн. рук. – старший преподаватель КарУК Блялов Б.Е.

ТОРГОВАЯ МАРКА ПРЕДПРИЯТИЯ

Торговая марка – это название и набор отличительных знаков, которые имеют силу на рынке, придавая значение продуктам и создавая воспринимаемую ценность для клиентов и экономическую ценность для компании.

В нашем развивающем мире понятие торговой марки играет наибольшую роль.

Нынче в магазинах мы все чаще замечаем товары из разных стран, разных отраслей промышленности и под разными названиями в разных упаковках. Но, внутренне, у них разница особо ничем не отличается. И если покупать, то конечно, покупатель выберет товар, про который он ранее слышал и уже использует. В конце концов, «знакомые» товары продаются в большом количестве, а остальное остается. Результативность маркетинга зависит не только от рациональности использования инструментов, но и от потребительской характеристики товара в потребностях рынка [3].

Бренд сияет, когда он является источником доверия потребителей, когда он создает ценность для клиентов. Это гарантия для покупателя, поскольку дает гарантию не только на происхождение продукта, но и на его характеристики. Бренд оправдывает более высокие цены и гарантирует качество.

Рассмотрим пути решения успешного формирования бренда в Казахстане. Прежде всего необходимо провести обучающих тренингов и семинаров с участием зарубежных специалистов по обращению и продвижению новых и старых товарных марок в стране, о том, что делать с брендом после выхода с рынка, оценивать его жизненные наклонности и планировать маркетинговые сборы, продлевающие жизнь торговой марки.

Что такое Казахстанская реклама и имеет ли право иметь общее представление?

По мнению многих работников этой сферы, реклама - это экономический барометр. Из года в год в Казахстане увеличивается количество рекламных агентств [2]. Если в стране есть достойные специалисты, то возникают вопросы по улучшению деятельности рекламных агенств. Государству необходимо иметь дополнительные субсидии для обращения продукции и товаров, выпускаемых на международный рынок - зерна, нефти, хлопка и т.д.

Также это ужесточение закона в сфере рекламы, торговой марки и бренда.

В целом, бренд добавляет к товарам компании дополнительную, полную реальную стоимость, так, чтобы она приносила существенную

прибыль. Если стоимость торговой марки - ее расходы и прохождение юридической защиты это будет максимум в тысячу долларов, а стоимость бренда - миллионы долларов.

При этом любая компания должна решить, стоит ли создавать торговую марку для своего продукта. Товарная марка сейчас имеет важную роль, что нынче сложно найти товар без фирменного наименования.

Основу европейской и американской, или скажем обобщенно «западной», стратегии разработки и продвижения марки составляет теория дифференциации продукта, это значит придания ему отличительных особенностей с целью завоевания преимуществ перед конкурентами. При этом марки компаний или предприятий не связываются друг с другом и именем самой компании.

Тем самым, маркетологи выделяют отдельно американский и европейский подходы в брендинге. По их мнению *американский* подход более сконцентрирован на внешней форме марки, то есть слогану, упаковке [1]. А европейский подход делает акцент на внутренние свойства, качество и рекламу.

Что касается восточной стратегии, для них важным элементом является корпоративный имидж, нежели имидж отдельных брендов (марок). Также для потребителей наименование фирмы было важнее торговой марки.

Как мы уже знаем, узнаваемость, ценность и практичность компаниям-производителям пришли, благодаря торговым маркам. И сегодня торговая марка является важной темой в бизнесе.

Торговая марка притягивает лояльных клиентов с помощью своей уникальности и свойствам, на основе которых у потребителей появляется интерес и доверие продукту.

Благодаря знакомым нам торговым маркам, мы экономим время при выборе продукта. Ведь мы уже знаем, пробовали и будем в дальнейшем пользоваться этим продуктом. К примеру, мы идем в hani, даже не задумываясь о том, что там может быть просроченный торт или разбавленный кофе. Ведь мы знаем, что в hani всегда качественно и вкусно. Поэтому для производителей и для обычных предприятий важно изучить климат потребителей, создать условия и целенаправленную стратегическую политику, чтобы клиенты доверяли своему выбору.

Список использованных источников

1. Добробабенко Н. Mission & vision: ценности марки и основа корпоративной стратегии / Н. Добробабенко Реклама.- 2015.-№ 1.

2. Иевлев В.Ю. Товарный знак и продвижение товара на казахстанском рынке/ В.Ю. Иевлев М.:7.320с.

3. Маркетинг: Учебное пособие/ Под ред..Н.К. Мамырова. – Алматы: Экономика, 2017

ӘОЖ 338.48

Серик Аида, студент Карагандинский университет Казпотребсоюза (Караганда, Республика Казахстан)
Жумабаев Арнур, студент Центрально-Казахстанской академии (Караганда, Республика Казахстан)
Несипбаев Р. Е., м.э.н., старший преподаватель. Карагандинский университет Казпотребсоюза (Караганда, Республика Казахстан)

ЦЕНТРАЛЬНЫЙ КАЗАХСТАН ДЛЯ РАЗВИТИЯ ТУРИЗМА РАЦИОНАЛЬНОЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЕ РЕКРЕАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ РЕГИОНА

Туризм является одной из самых интенсивных отраслей в экономике Казахстана, по мнению международных экспертов, в настоящее время туризм относится к одной из тех отраслей, темпы которой в мировой экономике не снижаются. Туризм во многих странах способствует формированию валового внутреннего продукта, созданию дополнительных рабочих мест и активизации внешнеторгового баланса. В последние годы туризм является одним из самых успешных предприятий в мире [1].

На долю международного туризма ежегодно приходится 7% мирового экспорта и 25-30% услуг. Ежегодный рост международного туризма составит 4,0%, а в будущем этот показатель будет повышаться. Факторы, способствующие развитию сферы туризма:

- наличие туристского рекреационного ресурса в любой стране, как в Казахстане;
- развитие прямых или косвенных отраслей и предприятий туризма;
-выездной туризм привлечение иностранной валюты в страну;
-минимальный расход заработать распечатать;
- отсутствие потерь в обеспечении первичного фактора производства;
- развитие среднего и малого бизнеса, обеспечивающего население рабочими местами;
- рост сектора услуг;
-узнаваемость и формирование имиджа страны в мировом сообществе.

В настоящее время социально - потенциал Казахстана является важным строящим направлением, имеющим экономические возможности и природные. Главная цель интеграции Казахстана в мировой туристский рынок требует выпуска привлекательного туристского продукта, который можно предложить, как на международном, так и на внутреннем рынке. В этой связи можно отметить, что Карагандинская область имеет высокий туристский потенциал и предпосылки для формирования качественного туристского продукта. Туристско-рекреационное хозяйство

Карагандинской области создано под влиянием местных рекреационных ресурсов и потребностей, которые приспособлены для удовлетворения потребностей населения в краткосрочном и долгосрочном отдыхе. Но вопрос обновления и повышения качества туристской инфраструктуры в настоящее время остается актуальным. Его главным преимуществом является возможность создания еще большего количества рабочих мест. Создание одного рабочего места в этой отрасли в 10 раз дешевле, чем в промышленности. В целом, как отмечается, основой индустрии туризма является инфраструктура. В его состав входят туристские организации, места размещения и рестораны, виды транспорта и коммуникаций, туристско-рекреационные объекты и др. Существующая туристская инфраструктура Карагандинской области представлена объектами размещения и питания, транспортной и коммуникационной системой и многое другое. Поэтому необходимо проанализировать состояние туристической инфраструктуры в регионе. В таблице 1 представлены показатели мест размещения за период с 2018 по 2020 годы [2].

Таблица 1. - Основные показатели мест размещения Карагандинской области

Показатели	Годы		
	2018	2019	2020
Количество мест размещения, единиц	150	180	195
Количество обслуженных человек, чел.	222585	235596	260919
Объем оказанных услуг, тыс. тенге	290849,8	328845,5	4499112,3
Примечание – Составлена автором на основе источника: Данные Комитета по статистике МНЭ РК за 2010-2019гг. //www.stat.gov.kz [3].			

Анализируя представленную выше таблицу, можно заметить, что в 2019 году по сравнению с 2018 годом количество мест размещения увеличилось на 12%, количество обслуженных человек увеличилось на 2%, а объем оказанных услуг увеличился на 7%, в 2020 году к 2019 году количество мест размещения увеличилось на 10%, количество обслуженных человек увеличилось на 21%, объем оказанных услуг увеличился на 18%. Группировка этих посетителей в зависимости от целей поездки была проанализирована в следующих 2 таблицах [5].

Список литературы

1.Узбекова Е.А. Значение экономических факторов в формировании спроса на туристский продукт/Вестник РМТ.- 2018. № 31.-

2.Закон Республики Казахстан от 13 июня 2019 года № 211-II О туристской деятельности в Республике Казахстан https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=1023618

УДК 657.6

Ситникова А.П. – студент КРУ им. А. Байтурсынова (гр. 19-211-11)
Науч. рук. – ст. преп. КРУ им. А. Байтурсынова Кажикова Ж. Н.

ЭТИКА, КАК ВАЖНЫЙ ИНСТРУМЕНТ В РАБОТЕ АУДИТОРА

Для начала в моей работе я бы хотела уделить внимание тому, что представляет собой аудиторская деятельность и в чем заключается её цель. Аудиторская деятельность – это в первую очередь предпринимательская деятельность по проведению аудита финансовой и налоговой отчетностей, которая так же включает в себя проверку и иной информации, оказывает услуги в соответствии с Законом «Об аудиторской деятельности». Главная цель аудитора заключается в доказательности достоверности бухгалтерской или же налоговой отчетностей своего клиента и подтверждение (или же наоборот) всех соответствий, которые были совершенны им в финансовых и хозяйственных операциях нормативным актам, действующим на территории Республики Казахстан.

При начале своей карьеры (работы) каждый аудитор знакомится с кодексом профессиональных этическим норм аудитора впоследствии чего он обязан производить свою деятельность опираясь на этот кодекс.

Современный кодекс этики, по которому по сей день работают аудиторы, был разработан Палатой аудиторов Республики Казахстан в 1995 году 20 июля. В кодексе нашли отражение пять основных принципов профессиональной этики аудитора. Это: профессиональное поведение, конфиденциальность, честность, объективность, профессиональная компетентность и должная тщательность. Остановлюсь кратко на каждом принципе.

Итак, принцип первый – профессиональное поведение. Аудитор не имеет права критиковать работу других аудиторов или же устраивать, какие-либо, сравнения; аудитору полагается соблюдать нормативные правовые акты.

Второй принцип – это всем известный принцип конфиденциальности. Аудитор не должен забывать о том, что он несет ответственность за информацию, которой владеет; должен и дальше продолжать хранить конфиденциальность даже после прекращения работы с субъектом; помнить о всей ответственности за сказанное им.

Третий принцип – честность. Каждый аудитор непременно должен действовать честно, по совести и отличаться справедливостью. По завершению своей работы давать только честное заключение.

Четвертый принцип – объективность. Аудитор в своем деле обязан быть непредвзятым и независимым.

Пятый принцип – профессиональная компетентность и должная тщательность. Аудитору, как и любому другому работнику нужно всегда обновлять свои знания в своей сфере; а также, проводить свою работу своевременно и с должной тщательностью.

Совершая какие-либо нарушения профессиональных этических норм сотрудника аудиторской организации или же независимого аудитора будут ожидать жестокие наказания, и суд не является исключением, при этом самыми лояльными из них будут – отзыв лицензии на совсем или отстранение от деятельности на какой-то период времени, а также не является исключением и наложение штрафа.

Одним из нарушений кодекса этики аудиторов является и частая смена организаций аудитором, если он не поставит в положенное время в известность директора, что подрывает авторитет не только этого аудитора, но и всей организации в целом. Поэтому прежде, чем уйти с организации любой порядочный работник (аудитор) должен передать организации всю имеющуюся у себя информацию и дела, документацию, тем самым кодекс этики в этом случае не будет считаться нарушенным.

Все аудиторские организации или аудитор, который занимается предпринимательской деятельностью в этой сфере обязаны четко соблюдать профессиональный кодекс этики, все принципы и нормативные акты, уметь принимать их в своей работе, так как незнание всего этого может нанести ущерб в принятия решения. Так же аудитор не должен забывать о том, что его знания постоянно должны обновляться, не упускать тот факт, что постоянно вводятся какие-то новшества, то есть, следить за всеми изменениями в кодексах. Аудитор - это честный, справедливый и компетентный работник, должен всегда помнить свои права и обязанности, и своевременно принимать все решения, которые могут существенно повлиять на его деятельность в этой сфере.

Список использованных источников:

1. *Кодекс профессиональной этики аудиторов от 21 мая 2019 г, протокол №47 одобрен Советом по аудиторской деятельности (с изменениями от 17.11.2021 г)*
2. *Закон Республики Казахстан «Об аудиторской деятельности» от 20 ноября 1998 года № 304-I (с изменениями и дополнениями по состоянию на 01.01.2022 г.)*
3. *Горожанкина Е.А. «Аудит» Учеб. для студ. эконом. колледжей» Изд-во «Дашков и Ко» - Москва, 2008*
4. *Макальская М.Л., Пирожкова Н.А. «Основы аудита» - М.: «Дело и Сервис» 2005г.*
5. *Ковалева О.В., Константинов Ю.П.: Аудит: М.: Издательство ПРИОР, 2004 г.*

ӘОЖ 338.2 Сиязбек А.Қ. – ҚарТУ магистранты (ЭМ-21-1)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., қауым. проф. Тажибекова К.Б.

«КӘСІПОРЫНДАРДА АЙНАЛЫМ КАПИТАЛЫН БАСҚАРУ ТИІМДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ»

Айналым капиталын тиімді басқарудың негізі екі іргелі мәселе бойынша шешімдер қабылдау болып табылады, олар:

1) айналым активтеріне инвестициялардың оңтайлы деңгейі;

2) айналым қаражатының осы деңгейін ұстап тұру үшін қысқа және ұзақ мерзімді қаржыландыру көздерінің тиісті арақатынасын айқындау;

Айналым қаражатының көлемін анықтаған кезде компания басшылығы рентабельділік пен тәуекел арасындағы оңтайлы қатынасты табуы керек. Өндіріс деңгейіне байланысты компанияда ағымдағы активтердің әртүрлі деңгейлері болуы мүмкін. Ағымдағы активтердің қажетті деңгейін анықтаудың үш тәсілін қарастырайық:

Консервативтік стратегия кезінде өндіріс деңгейіне тәуелсіз ағымдағы активтердің үлкен көлемі көзделген. Барлығы тең болған кезде, ағымдағы активтердің деңгейі неғұрлым жоғары болса, компанияның өтімділігі соғұрлым жоғары болады. Қарама-қарсы стратегия-бұл агрессивті, ол айналым қаражатының тиісті деңгейін қамтамасыз етпейді. Бұл стратегия, керісінше, кәсіпорын активтерінің өтімділігін төмендетеді.

Күтілетін кірістілік тұрғысынан қарасақ, инвестицияланған капиталдың кірістілігі туралы теңдеуді (ROI) келесідей қайта жазу керек:

$$\text{ROI} = (\text{Таза пайда})/\text{Активтер} \qquad (1)$$

Қарама-қайшылық байқалады: айналым капиталы неғұрлым көп болса, өтімділік соғұрлым жоғары болады, бірақ активтердің кірістілігі мен тәуекелі аз болады және керісінше. Осылайша, айналым капиталын басқару саясаты өтімділікті, кірістілікті жоғалту тәуекелдері арасындағы ымыраға келуді қамтамасыз етуі керек.

Кесте 1. «Кайнама комир» ЖШС айналым активтерін қалыптастыру көздерінің құрамы мен құрылымы

Көрсеткіш-тер	2018ж.		2019ж.		2020ж.		Салыстыр-малы ауытқу 2020ж. % -бен	
	Сома, мың тг	Құрылым, %	Сома, мың тг	Құрылым, %	Сома, мың тг	Құрылым, %	2018	2019
Меншікті айналым капиталы	*24383*	*85,97*	*24689*	*74,00*	*36421*	*90,16*	*149,37*	*147,52*
Қарыз қаражаты	-	-	-	-	-	-	-	-
Тартылған қаражат	*3979*	*14,03*	*8676*	*26,00*	*3973*	*9,84*	*99,85*	*45,79*
Жиыны	*28362*	*100*	*33365*	*100*	*40394*	*100*	*142,42*	*121,07*

Кәсіпорынның меншікті айналым капиталы оң үрдіске ие – оның өсу қарқыны 147,52% құрады. «Кайнама комир» ЖШС меншікті капитал шамасының едәуір ұлғаюына (бөлінбеген пайда есебінен) байланысты айналым қаражатын қаржыландырудың меншікті көздерінің жоғары үлесімен (90,16%) сипатталады. Тартылған қаражат (қысқа мерзімді кредиторлық берешек) 2020 жылы 2018 жылмен салыстырғанда 4,19% қысқарып, барлығы 9,84%-ды алады. Кәсіпорын айналым қаражатын қаржыландыру үшін қарыз көздерін пайдаланбайды және тартылған қаржыландыру көздерінің төмен үлесімен сипатталады. Бұл модель ымыраға келу немесе қалыпты деп танылады.

Қаржыландыру моделі айналым қаражатының барлық дерлік көлемін қамтитын меншікті капиталдың жоғары үлесімен сипатталады. Сондай-ақ қысқа мерзімді берешектің аз үлесі бар. Бұл модель агрессивті емес, консервативті стратегияға көбірек ұмтылады деп болжауға болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. - М.: Высшая школа, 2003. - 572 с.

2. Маркс К. Энгельс Ф. // Соч.2-е изд. - Т.23. -907 с.

3. Маршалл А. Принципы экономической науки // пер. с англ. - М.: Сафит, 2007. - 410 с.

4. Макконнелл К.Р., Брю С.Л. Экономикс // Пер с англ. - М.: ЮНИТИ, 2004. - Т.1,2. - 480 с.

5. Фишер М., Дорибуш. Р., Шмалензи Р. Экономика // пер.с англ. - М.: Дело, 2004. – 347с.

ӘОЖ 622:338.45

Сүлейменова М.Қ. – ҚарТУ магистранты (ЭМ 21-1)
Ғылыми жетекшісі – КарТУ, э.ғ.к., қауым. проф, Тажибекова К.Б.

ТАУ-КЕН ӨНЕРКӘСІБІНДЕ КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ДАМУ БАСЫМДЫЛЫҚТАРЫН ЗЕРТТЕУ

Кәсіпкерлік саласы экономикалық белсенді халықты жұмыс орындарымен қамтамасыз ететін, инновацияларды енгізуге және салаларды әртараптандыруға ықпал ететін кез келген ел экономикасының негізі болып табылады. Тау-кен өнеркәсібі экономикалық өсу мен әлеуметтік дамудың басты факторларының бірі болып табылады. Қазақстандағы кәсіпкерлік, ең алдымен, заңнаманы одан әрі жетілдіру, шағын бизнесті қаржылық қолдау, шағын және орта бизнесті дамытудың өңірлік бағдарламаларының тиімділігін арттыру, әкімшілік кедергілерді жою және сыбайлас жемқорлықты еңсеру бойынша дәйекті жұмыс қажет болатын күрделі қиындықтарды бастан өткеруді жалғастыруда. Осыған байланысты осы жұмыстың тақырыбы ерекше өзектілікке ие болады.

Қазіргі уақытта әлемдік дағдарыс жағдайында шағын және орта бизнес сияқты экономика салаларына көбірек көңіл бөлінуде."Қазақстан-2050" Стратегиясында көрсетілгендей, дамыған шағын және орта кәсіпкерлік республика халқының басым бөлігінің әл-ауқат деңгейін арттырудың, ұлттық экономиканы нығайту мен дамытудың кепілі болып табылады.Үкімет алдына 2050 жылға қарай ЖІӨ-дегі ШОК үлесін 50% - ға дейін ұлғайту міндеті қойылды. Бұл Қазақстандағы кәсіпкерліктің дамуына жоғары назар аударылатындығын көрсетеді. Алайда, COVID-19 пандемиясы жеке бизнес секторына бұрын-соңды болмаған соққы берді, бұл әлемдегі кедейлікпен күресте және жалпы өркендеу жолында соңғы жылдары қол жеткізілген прогреске қауіп төндірді.

Тау-кен өнеркәсібі белгілі бір дәрежеде COVID-19-ның жаһандық экономика мен өндіріске әсері контекстінде күшті позицияда. Тау-кен компаниялары қаржылық тұрғыдан сенімді және олардың көпшілігі сақтық шаралары мен профилактикалық бақылау деңгейі жоғарылағанымен жұмысын жалғастыруда. Дегенмен, індеттің ұзақ мерзімді перспективадағы салдары әлі белгісіз. Топ 40 тау-кен компаниясы өз стратегиясын қайта қарастыру үшін ағымдағы қаржылық тұрақтылықты пайдалануы керек. Бұл болашақта бизнестің тұрақтылығын арттырады.

Статистикалық деректерге сәйкес, соңғы жылдары ЖІӨ-де шок үлесінің өсуінің оң үрдісі байқалды. Мәселен, 2019 жылы ЖІӨ – дегі ШОК үлесі 3,4 п.т. ұлғайды (2019 жылы – 31,7%, 2018 жылы-28,3%). 2020 жылдың 9 айында бұл көрсеткіш біршама төмен және 30,5% - ға тең.

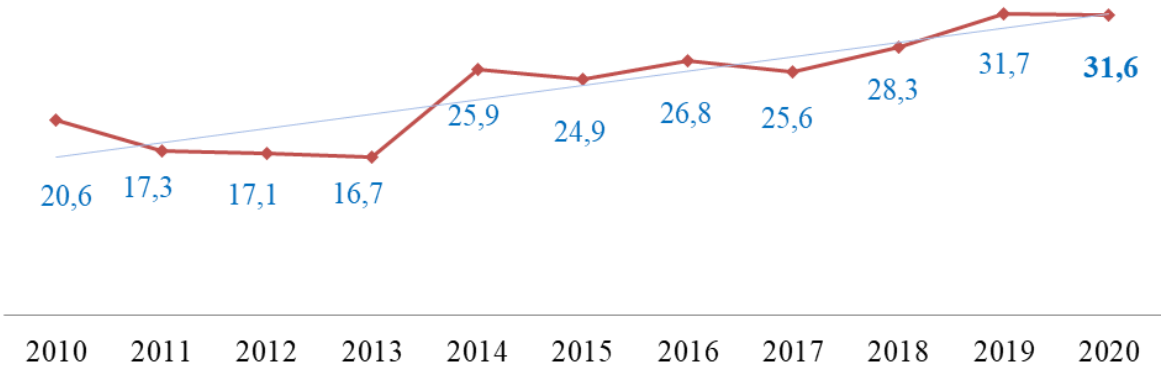

Сурет 1.1 - Қазақстандағы ЖІӨ-дегі шағын және орта кәсіпкерлік үлесі, %-бен

Суреттен көріп отырғанымыздай,2018 жылдан бастап 2020 жылға дейін тіркелген ШОК субъектілерінің саны 2,1% - ға артты. Тіркелген ШОК субъектілерінің жыл сайынғы орташа өсімі 1,5% - ды құрайды. 2020 жылы карантиндік шектеулерге байланысты пандемия кезінде тіркелген ШОК субъектілерінің өсуі шамалы болды, тек 6 657 жаңа ШОК субъектілері немесе 2019 жылмен салыстырғанда +0,4%.[1] https://stat.gov.kz/

Қорытындылай келе,тау-кен қауымдастығы инвестициялық қызметті дамытуға, аймақтық және кейде ұлттық экономиканың жағдайын жақсартуға мүмкіндік беретін несие және меншікті инвестициялау көздерін жұмылдыру бойынша шаралар кешенін дайындауға ықпал етуі керек. Нәтижесінде бұл инновациялық әлеуетті көбірек пайдалануға, оны ынталандыруға, бірлескен өндіріс, мемлекеттік тапсырыстарды орындау, лизинг, франчайзинг және венчурлық қаржыландыру сияқты өзара іс-қимыл нысандарын дамытуға алып әкеледі,олар Қазақстан Республикасының нарықтық экономикасының тұрақты жұмыс істеуін құруға көмектеседі, оның басты тірегі мықты кәсіпкерлік тап болады.

Пайдаланылған әдебиеттер

1. М. Батанов кәсіпкерлік-Қазақстанның экономикалық қауіпсіздігінің бір жолы. // Аль Пари, 2018. № 1-2. 43-бет.

2. Байюлосын р.Ж. Қазақстандағы кәсіпкерлік. Алматы, - 2019. - 480

3. Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі. Статистика комитеті. [Электрондық ресурс]//қол жеткізу режимі: www.stat.gov.kz

4. Н. Ә. Назарбаев Қазақстан Республикасы Президентінің Қазақстан халқына Жолдауы. "Қазақстан — 2050" Стратегиясы, 14 желтоқсан. — Астана: Ақорда, 2012.

ӘОЖ 371.445 Тлемисова Н.А. – ҚарТУ студенті (МВМ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші – э.ғ.к., доц. ҚарТУ Уразбеков А.К.

БОЛАШАҚТЫҢ КІЛТІ – КРЕАТИВТІ ОЙЛАУ

Қазіргі заманда қай жерде болмасын жиі айтылатын сөз ол креативті ойлау. Креативті ойлауға тиімді шешім қабылдау, жағдайды алдын-ала болжау, әріптестік байланысты арттыру, жаңалық ашу, басқарудың жаңа тәсілдерін ойлап табу, стандартты ойлау жүйесінен тыс идея және т.б. деген сияқты анықтамаларды жатқыза аламыз.

Инновациялық экономикаға – «білім экономикасына» көшу үшін инновацияларға, жаңалықтарға және теориядағы "серпілістерге" негізделген жаңа креативті тәсіл қажет.

Сондықтан, қазіргі заманғы менеджмент моделі өзгереді, оның басты сипаттамалары шығармашылық пен креативтілік – мамандардың жаңа идеяларды генерациялауға қабілеттілігі; тұтынушы өмірінің қазіргі сапасына бағдарлау[1].

Қандай да болмасын ұжым мүшесі, яғни жеке адам өзінің ішкі мәдениетін, сөйлеу немесе ойын жеткізу шеберліктерін ұдайы жетілдіріп отыруы міндет. Ол үшін өзінің білімін кітаптар мен жаңалықтармен толықтырып, заман талабына сай кәсіби мамандығындағы болып жатқан өзгерістер мен жаңалықтарды қадағалап отырғаны жөн.

Креативтілік дегеніміз – бұрын болмаған заттардың тәртібіне жаңа нәрсе әкелу мүмкіндігі, жаңа нәрсені жасауға бағытталған іс-әрекет[2].

Ізгі адам су секілді болса керек-ті. Ағысқа қарсы ақпайды, арнасынан тасымайды, кедергіге тап болса, айналып аға береді…,- демекші креативті адам көлденең келген кедергіні айналып өтеді.

Креативті ойлауға дағдыланған тұлға мәселені мүмкіндікке айналдырады. Яғни мәселені бірінші көріп одан қашпай, проблеманы пайдаға жаратуды ойлайды.

Креативті ойлаудың тағы бір маңызды тұсы – адамды басқаруда оның табиғаты мен қабілетін білу, соған сай тапсырма жүктеу, өтініш білдіру, насихат айту, т.б.

Креативті ойлаудың басты өлшемі – көздеген мақсатқа жету, осы жолда кез келген кедергіні еңсеру. Ол үшін орташа ақыл мен күшті қайрат қосылса жеткілікті, адам талай қызметті орындауға қабілетті болады, әсіресе, қайраты қуатты, жүйелі болып келгенде, бұл қасиеттері болмаса, қандай күшті талант дарыған адам болса да, үздік талантына лайықты қызмет істеп, өзін-өзі көрсетіп, жарқырап шыға алмайды.

Креативті ойлау - инновациялық және тиімді шешімдерге қол жеткізуге және жаңа білімді немесе қиялды тиімді көрсете алуға бағытталған идеяларды әзірлеу, бағалау және жетілдіру процесіне нәтижелі қатысу қабілеті. Егер адам шектеулер мен тыйымдарға үнемі назар аударып

отыратын болса, кретивті болу өте қиын. Креативті ойлау өте шексіз және кең. Креативті ойлаудың соңы жоқ. Бұл креативті ойлаудың ерекшелігі. Бұл адамға кедергілерден арылуға және елестетілмейтінді елестетуге, белгілі бір дүниені ойлап табуға мүмкіндік береді. Ақыл креативті ойлау жағдайында кез-келген нәрсені ойлауға еркін. Сыни тұрғыдан ойлау жағдайында сіз бірнеше таңдау жасауға мәжбүр боласыз, ал креативті ойлау жүйесінде бұл басқаша. Креативті ойлау жағдайында әр түрлі таңдау жасалмайды. Креативті ойлау жаңа және ой қозғаушы идеяларды қалыптастыруға бағытталған. Сондықтан креативті ойлаудың бәрі қиял мен ұшқыр ойға қатысты деп айтуға болады.

Креативтілік жаңа өнім алатын адамның интеллектуалдық қабілеті ғана емес, оның психикалы толысқандығының белгісі ретінде де қарастырылады. Креативтіліктің белгілеріне ғалымдар өнертапқыштық бастамалылық, интуиция, болжай алушылық, прогностикалық ойдың, сезімнің еріктілігі мен еркіндігі, тапқырлықты жатқызады. Тұлғаның креативтілік қасиеттері маманның кәсіби және әлеуметтік құзыреттілігіне жинақталуы керек. Сонымен қатар өзіндік дамудағы қасиеттер ескерілуі тиіс[3].

Креативті адамдар қоршаған әлемді зерттейді, бірдей нәрселерді басқаша көреді, сыни тұрғыдан ойлайды, тәуекелге барады, сәтсіздікке ұшыраудан қорықпайды, мәселелердің бірнеше шешімін іздейді. Олар шығармашылыққа құмар және жаңалық ашу мүмкіндіктерін іздейді.

Креативті ойлау үшін:

1. Ашық, позитивті, жаңа нәрселерді қабылдайтын, болашағынан үміт күттіретін, балаша қызығушылық танытыңыз;
2. Шығармашылықты ынталандыру әдістерін қолдану: миға шабуыл, іскерлік ойындар және т.б.;
3. Ұлы тұлғалардың шығармашылығын дамытудың мысалдары мен жолдарын зерделеу;
4. Өзіңізді белсендіріңіз: Жаттығу, жаттығу және жаттығу.

Қорытындылай келе, креативті ойлаудың негіздерінің бірі – әлемді басқалардың пікірінсіз, стереотиптерінсіз, көзқарастарынсыз, биліктің сөздерінсіз көре білу. Әлемді жақынырақ көру үшін шындығында, сіз бәріне сыни көзқараспен қарап, тәуелсіз ойлай білуіңіз керек.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Креативный менеджмент: Учебник/ Под ред. д.э.н., проф. А.А. Степанова и д.э.н., доц.М.В. Савиной. – 3-е изд. –М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К⁰», 2019. – 252 с.*
2. *Шығармашылық экономика (материал Уикипедия – еркін энциклопедия).*
3. *Журавлев В.А. Шығармашылық ойлау, креативті басқару және қоғамның инновациялық дамуы (2 бөлім) //шығармашылық экономика – 2008.*

УДК 020.20 Тленшеева А.З. - магистрант КарТУ (гр. БЖД-21-1)
Научн. рук. – аға-оқытушы КарТУ Калияскарова А.Ж.

МОТИВАЦИЯ АРҚЫЛЫ ЖҰМЫС ОРНЫНДА ҚАУІПСІЗ ЕҢБЕК ЖАҒДАЙЫН ҚҰРУ

Жұмыстың мақсаты: Ұйым қызметкерлерінің қауіпсіз жұмысына ынталандыру аспектілері мен түрлерін зерттеу және еңбек жағдайларының сапасын арттыру.

Түйін сөздер: Еңбекті қорғауды басқару жүйесі, қызметкерлерді ынталандыру, жазатайым оқиға, еңбек жағдайлары.

Еңбек мотивациясы – қызметкерді белгілі бір мақсатқа жетуге ынталандыратын ішкі және сыртқы ынталандырулар жиынтығы.

Еңбекті қорғау саласындағы уәждеменің міндеті – қауіпсіздікті қызметкер санасында қажеттілік дәрежесіне көтеруді қамтамасыз ету.

Тиімді ынталандыру механизмі ұйымның еңбекті қорғауды басқару жүйесінің негізгі буынына айналуы және әрбір қызметкер үшін де, белгілі бір адамдар тобы үшін де әзірленуі керек. Ал ғылыми-зерттеу жұмыстарының тиімділігі мен қауіпсіз еңбек жағдайларын жақсартудың кепілі үшін ынталандырудың моральдық, психологиялық және экономикалық әдістері қолданылатын болады.

Мұндай таңдаудың себебі қауіпті жағдайларда қызметкерлердің аз ғана пайызы дұрыс ойлау қабілетін сақтайтынын көрсететін тәжірибе болды, бірақ қызметкерлердің көпшілігі теріс өндірістік факторлардың әсерінен психикалық бұзылыстарды бастан кешіреді, нәтижесінде дұрыс ойлауды жоғалтады.

Мұндай жағдайларда жазатайым оқиға қызметкердің дұрыс емес әрекетінің және дұрыс емес әрекетінің салдары ретінде қарастырылады.

Әдістемелік-психологиялық мотивация. Бұл әдісте біз жұмысшыны өндіріс процесінде туындауы мүмкін қауіпті жағдайлар туралы ескерту қолданбасын қолданамыз. Негізгі міндет – кәсіптік қауіп-қатердің туындау ықтималдығын және олардың зақымдану дәрежесін жазатайым оқиға болғанға дейін немесе кәсіптік ауру алғанға дейін зерттеу. Бұл ретте жұмысшыларға жұмыс процесінде кездесуі мүмкін қауіпті және зиянды өндірістік факторлардың көздері туралы ескертіліп қана қоймайды, сонымен қатар олармен жанасу қате шешімдер қабылдауға, оқыс оқиғаларға, кейіннен апатты жағдайларға әкеп соғуы мүмкін нақты қауіпті орындар көрсетіледі. жағымсыз оқиғалар. Мұндай аймақтар қауіпті болуы мүмкін, өйткені бұл жердегі технологияның ерекшеліктері адамның психофизиологиялық мүмкіндіктерімен нашар үйлестіріледі және оның шаршау немесе назар аудармау жағдайында қателіктерін тудырады. Қауіпті орындарды бөлу үшін әдетте оқиғалардың, жазатайым оқиғалардың, жазатайым оқиғалардың және кәсіптік аурулардың статистикасы және

оларды талдау материалдары, соның ішінде жұмысшылар алған микрожарақаттар жағдайлары негіз болып табылады.

Экономикалық мотивация. Еңбекке ақы төлеу жүйесі өндірісті кеңейту үшін ынталандырушы өтемақы немесе қосымша материалдық сыйақының басқа да шаралары енгізілгенде, кәсіпорын кесімді еңбекақыға көшкен кезде еңбекті қорғау қызметкерлерін ынталандыруға шешуші әсер етуі мүмкін. Жұмыскерлерді еңбекті қорғауға ынталандыруда төлем жүйелерін енгізудің жетістігі дерлік бір және өте сенімсіз критериймен өлшенеді - жағымсыз салдар көрсеткіштерінің өзгеруі: жарақаттар санының төмендеуі немесе олардың толық болмауы.

Дүниежүзілік тәжірибе көрсеткендей, қауіпсіз еңбекті ынталандыруды пайдалану еңбек қауіпсіздігін жақсартудың тиімді құралы болып табылады және ережелерді дәл сақтау мен қауіпсіз мінез-құлыққа мотивацияны арттырып қана қоймайды, сонымен қатар жақсы жұмыс нәтижелерін біріктіруге, ең жақсысын таңдауға және бекітуге көмектеседі. және адам санасында ең қауіпсіз жұмыс әдістері.

Қорытындылау

Қауіпсіз еңбек мотивациясын таңдау персоналдың қауіпті әрекеттерінен болатын жарақаттардың санын азайтады және кәсіпорындардың кәсіби тәуекелдерінің деңгейін айтарлықтай төмендетеді. Қауіпсіз еңбекке психологиялық мотивация мәселелерін зерттеу ғылыми зерттеу саласы ретінде осы мәселелерді шешу үшін нақты ұсыныстарды табуға және ұсынуға арналған. Сайып келгенде, адам факторы қауіпсіз еңбекті қамтамасыз ететін шаралар жүйесінің сенімді буынына айналуы тиіс.

Қолданған әдебиет тізімі

1. Дулясова М.В., Тарасова Л.Н. Анализ причин возникновения производственного травматизма// Электронный научный журнал «Нефтегазовое дело». 2003. № 1. С. 1-6. 4.

2. Степанова Л.П. Повышение ответственности за нарушение требований охраны труда на основе использования психологических методов [Электронный ресурс]. URL: http://www.niitruda.ru/analytics/ publications/post_64.htm (дата обращения: 17.01.2018).

3. Клуб инженеров по охране труда: сайт. URL: http://www.trudcontrol.ru/press/News/23902 (дата обращения: 17.01.2018).

УДК 331.101.262

Токова А.Г. – студент ЕАГИ (гр.Ф -19-01)
Научн. Рук. – магистр экономики ЕАГИ Кожахметова А.Г.

АДАМИ КАПИТАЛ

Қазіргі уақытта әлеуметтік экономиканың барлық салаларында нарықтық экономика қағидаттарына сәйкес қызметті ұйымдастырудың мүмкіндіктері бар: өзін-өзі қаржыландыру, өзін-өзі қамтамасыз ету, экономикалық тәуелсіздік, материалдық жауапкершілік, қызмет нәтижелеріне қызығушылық және қаржы жағдайының мониторингі.
Адами капитал - бұл әлеуметтік бағдарланған нарықтық типтегі экономикасы бар қоғамның постиндустриалды даму сатысында адам өндіргіш күштерінің көрінісі.

Адами капитал - постиндустриалды қоғамның маңызды ресурсы. Байлық құратын технология өмірге технологиялық білім және ұйымдастырушылық жетілдіру арқылы келеді. Тек тәжірибелі білікті жұмыс күші ғана жоғары технологиялық процесті басқара алады. Сонымен қатар, бизнес ортаны, нарықтық мүмкіндіктерді, оларды практикалық қолдану тәсілдерін білу қажет, бірақ бұл жағдайда да қоғамның байлығын жасау үшін өндіріс процесінде қолданылатын адамның, оның «капиталын» білу қажет. Жалпы капиталдың бөлігі бола отырып, адам капиталы жалпы білім беру, арнайы дайындық, денсаулық сақтау және жұмыс күшінің жинақталған шығындарын білдіреді.

Біріншіден, адам капиталын оны тасымалдаушылардан - жеке компанияның қызметкерлерінен немесе аймақтың немесе елдің тұрғындарынан бөлуге болмайды. Екіншіден, адамның тұқым қуалаушылық жолымен алынған физиологиялық қасиеттері мен табиғи қабілеттері адам денсаулығының жеке капиталы деп аталатын адами капиталдың негізгі бөлігі болып табылады. Оның тағы бір бөлігі білім мен дағды түрінде адам мен қоғамның шығындары нәтижесінде алынады. Үшіншіден, бұл капитал басқа капитал түрлері сияқты әлеуметтік өндіріс саласында да қолданыла алады және оның тиімділігін жоғарылату факторларының бірі болып табылады.Төртіншіден, бұл капиталды оны тасымалдаушылар табыс табу үшін пайдаланады, сондықтан кірістің артуы жеке тұлғаларды білім және біліктілікті арттыру арқылы зияткерлік әлеуетін арттыруға итермелейді. Басқаша айтқанда, адами капиталды молайту процесі аяқталуы үшін осы капиталдың сатып алынған бөлігінің құны мен адамның кірісі арасында байланыс орнатылуы керек.

Адами капиталдың өсуіне не әсер етуі мүмкін? Мемлекет тарапынан бұл, ең алдымен, білім мен біліктілікті арттыруға, денсаулық сақтауға, тұрғын үйді жақсартуға және басқа да өмір сүру жағдайларын жақсартуға жұмсалатын шығындардың ұлғаюы.

Адами капитал кең мағынада экономикалық дамудың, қоғамның және отбасының дамуының қарқынды өнімді факторы болып табылады, оның ішінде жұмыс күшінің білімді бөлігі, білім, интеллектуалдық және басқарушылық жұмыс құралдары, қоршаған ортаны қорғау және өндірістік қызмет адами капиталдың тиімді және ұтымды қызметін қамтамасыз етеді.Өз кезегінде адами капитал индексі туылған бала 18 жасқа толған кезде есептей алатын адами капиталдың мөлшерін өлшеуге мүмкіндік береді. Индекс елдегі толық білім мен денсаулықтың салыстырмалы деңгейімен салыстырғанда жаңа жұмысшылардың еңбек өнімділігінің деңгейін көрсетеді. Бүгінгі таңда индекс 157 елдің ішінде есептелген.
Адами капитал дамуының индексін есептеу кезінде халықтың өмір сүру деңгейі, сауаттылығы, білімі, өмір сүру ұзақтығы, медициналық көмектің жағдайы және жан басына шаққандағы өндіріс.

Бүгінгі таңда Қазақстандағы адами капитал индексі 0,75 құрайды. Индекс өзі бірнеше негізгі көрсеткіштерге бөлінеді: Біріншісі, бүгін Қазақстанда туылған баланың еңбек өнімділігі, ересектерге жеткенде, толық білім беру және денсаулықты сақтау мүмкін болатын деңгейдің 75% құрайды Екіншісі. 5 жасқа дейінгі баланың өмір сүру мүмкіндігі 99% құрайды. Басқаша айтқанда, БҰҰ-ның ресми статистикасы бойынша 100 баланың 99-ы тірі қалады.Үшіншісі,мектептегі өмір сүру ұзақтығы. Қазақстанда 4 жасқа дейін мектеп бастайтын бала 18 жасқа дейін 13,3 жасқа толады.Төртінші. Бір (үйлестірілген) емтиханға арналған ұпайлар. Оқу ұзақтығы, білім сапасына сәйкес. Студенттердің нақты алған білім мөлшеріне сәйкес, оқудың күтілетін ұзақтығы небәрі 11,5 жылды құрайды.

Адам капиталы құрылымындағы үш негізгі компонентті - білім капиталын, денсаулық капиталын және мәдениетті астананы бөліп көрсете отырып, қазіргі заманғы ғылым білім беруді, атап айтқанда оның жоғары деңгейлерін адами ресурстарды дамыту мен экономикалық өсудің шешуші факторы ретінде қарастырады.

Қолданылған әдебиеттер:

1.Состояние развитие человеческого капитала Казахстана, журнал «Вестник» 4 выпуск. М.Ы.Жүкібай

2. Гимпельсон В, Капелюшников Р. Рынок труда под натиском коронавируса. – М.: Центр трудовых исследований НИУ ВШЭ. – 2020

3.Генов Д.С.Исследование рынка дистанционного труда с использованием цифровых платформ// Научное сообщество студентов XXI столетия. ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. CXI междунар. студ. науч.-практ. конф. № 3(111).

УДК 331.108.45 Толмацкая И.А., Макенова Л.Э. – студентки КарТУ (гр. Мен 20-2)
Научн. рук. – ст.преп. КарТУ Королева А.А.

ИССЛЕДОВАНИЕ ПОТРЕБНОСТИ ПЕРСОНАЛА В СОВРЕМЕННЫХ МЕТОДАХ ОБУЧЕНИЯ

Как показывают многочисленные исследования и практика, эффективно обученные сотрудники счастливее и продуктивнее, поэтому важно внимательно относиться не только к материалу, который необходимо преподавать, но и к методу его преподнесения. В этой статье мы объясним, почему выбор метода обучения важен, и рассмотрим лучшие из методов обучения для сотрудников на основе изучаемого материала.

Целью исследования является изучение классических и выявление современных методов обучения персонала в организации.

Во многих отечественных организациях сегодня преобладает классический подход к обучению персонала в виде лекций, семинаров, тренингов, наставничества и самостоятельного обучения сотрудников. По опросам организаций крупного и среднего бизнеса (см. рисунок 1), долговременная система обучения и развития персонала существует в 57% случаев. Основными методами, используемыми при обучении персонала, являются: тренинги (20,8%), наставничество (16%), вебинары (12,9%) и лекции (10,1%)

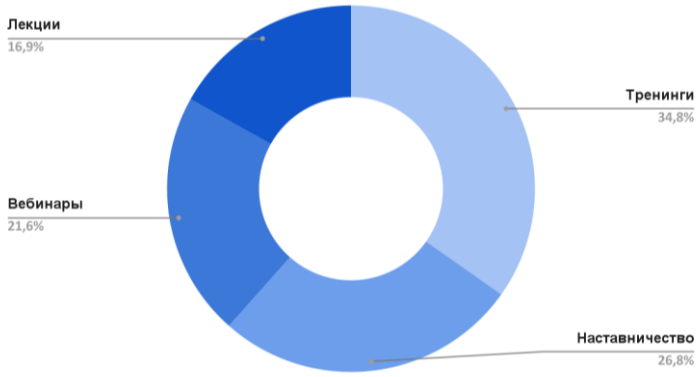

Рисунок 1- Отечественный опыт обучения персонала

Ориентируясь на зарубежный опыт, в современных условиях функционирования рыночной экономики особое внимание в организациях уделяется способностям работников к творческой и инновационной деятельности.

Всего существует три основных стиля обучения:

- Визуальный: учиться, видя или наблюдая за процессом работы
- Слуховой: обучение, слушая информацию
- Кинестетический: практическое обучение через действия.

Лучшие методы обучения нацелены на все три стиля, но также важно знать, что лучше всего подходит для сотрудников, и адаптировать материал к ним. Вот список из восьми самых эффективных методов обучения сотрудников:

1. Онлайн обучение;
2. Симуляторы;
3. Обучение на рабочем месте;
4. Коучинг/наставничество;
5. Обучение под руководством учителя;
6. Сценарий;
7. Обучающие фильмы и видео;
8. Анимация;
9. Живое действие, ролевые игры;
10. Запись;
11. Тематические исследования.

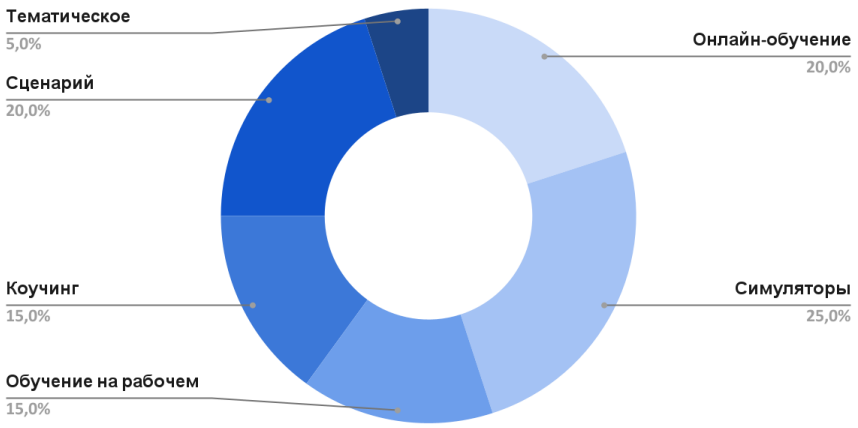

Рисунок 2- Результаты опроса групп людей, работающих в одном коллективе

Исходя из результатов опроса (см. рисунок 2), можно сделать вывод, что для большинства людей больше подходит кинестетический стиль обучения, когда можно практиковаться в течение обучения. Еще одним популярным ответом было «онлайн обучение», действительно, в наше время это один из самых популярных и удобных методов обучения. Также по диаграмме можно увидеть, что никто из опрошенных не ответил фильмы, видео и обучение под руководством учителя, что делает их менее востребованными среди всех методов.

По нашему мнению, в таких организациях необходимо повышать уровень организационной культуры, переходить к новым стилям управления, а также расширять коммуникации с другими организациями на рынке, в том числе и международными.

УДК: 332.13 Утегенова М.Ж. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-20-1нк)
Научн. рук. – к.э.н., доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА ТУРКЕСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Одним из путей решения проблем фармацевтической отрасли Туркестанской области является государственная поддержка фармацевтического рынка региона и создание высокоразвитой фармацевтической отрасли, отвечающей мировым стандартам.

Совершенствование механизмов государственного регулирования фармацевтической отрасли позволит повысить эффективность развития региональных фармацевтических рынков, в частности, Туркестанской области и г.Шымкент, так как данные рынки обладают достаточным потенциалом для развития фармацевтического рынка:

1. Наличие предприятий - потенциальных участников фармацевтической промышленной зоны. Это АО «Химфарм» - один из главных поставщиков медицинских препаратов в Республике Казахстан. Второй крупной фармацевтической компанией Туркестанской области является ТОО «Эко-Фарм». «Эко-Фарм-Интернейшнл» – завод по производству вакуумных систем взятия крови (вакуумных пробирок) и двусторонних игл с торговой маркой Avatube.

Активная позиция шымкентских производителей помогла на отечественной базе создать совместное предприятие с лидером польского фармацевтического рынка и крупнейшим польским производителем лекарственных средств- Polpharma. Данная компания собирается вложить порядка 85 млн. долларов, модернизировать существующее производство и поставить новые модульные цеха [1].

2. Наличие в городе Шымкент больших пастбищ и угодий, которые могут быть использованы как источник сырья для АО «Химфарм».

3. Большой плюс для развития фармацевтического кластера в Туркестанской области это наличие огромных водоемов и рек в данном регионе, без воды производство лекарств вообще очень затруднено.

4. Богатый опыт предприятий в исследовательских и конструкторско-технологических разработках, а также научные медицинские школы и направления, наличие квалифицированных кадров, способных к восприятию новых знаний и технологий. Создание Центра биотехнологий помогло бы разработке новых видов лекарственных средств, создание Центра молекулярной биологии помогло бы также созданию новых инновационных лекарственных средств. Данные Центры можно было бы создать как филиалы, тех, которые действуют в городе Алматы в структуре Академии Наук КН МОН РК, создание Центра по экспертизе лекарственных

средств при Департаменте здравоохранения г. Шымкент, в котором бы проводилась экспертиза лекарственных средств. Шымкентская Медицинская Академия одна из сильнейших в Республике Казахстан. В данной Академии можно было бы создать Центр клинических испытаний [2].

5. Наличие программно-целевых механизмов государственной поддержки фармацевтического производства - Стратегия развития фармацевтической отрасли согласно отраслевой Программы по развитию фармацевтического рынка РК на 2020-2025гг. Данная программа установила курс не только на наращивание доли отечественных лекарств на внутреннем рынке, но и на внедрение современных мировых стандартов в производство фармпродукции.

Основными затруднениями в реализации концепции формирования регионального фармацевтического рынка являются сложности научного поиска и разработки технологических схем производства лекарственных средств, неэффективность прямых государственного инвестирования и отсутствие контроля со стороны государства, кроме размещения государственного заказа на ограниченный перечень наиболее востребованных лекарственных средств [3].

Таким образом, в Туркестанской области существуют все предпосылки для дальнейшего формирования фармацевтического рынка, он будет способствовать удовлетворению потребностей населения и области в лекарствах и разработке новых видов лекарств, установлению лидерства региона в фармацевтической промышленности, получению дополнительной прибыли и увеличению занятости в данном регионе. Главной целью дальнейшего формирования фармацевтического рынка в Туркестанской области является помощь в увеличении внутренней и внешней конкурентоспособности казахстанской фарминдустрии посредством организации на территории Туркестанской области мощной фармацевтической отрасли.

Список использованных источников:

1 Гелашвили Н.Н. Анализ основных факторов формирования и функционирования фармацевтического рынка РК // Сборник научных трудов Институт регионального развития «Социально-экономические проблемы региона», №10, 2014г., – С.254-260, – 4 п.л.

2 В Шымкенте обсудили ход реализации Отраслевой программы развития фармпромышленности // Фармацевтический вестник №19 (383), октябрь 2015, стр.6

3 Фармацевтический рынок Казахстана – Казахстан – GMP клуб. www.htm.ru .

УДК: 332.13

Утегенова М.Ж. – магистрантка ЮКУ им.М.Ауезова (гр. МЭФ-20-1нк)
Научн. рук. – к.э.н, доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ ФАРМАЦЕВТИЧЕСКОГО РЫНКА РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

В настоящее время совокупный рынок медикаментов в Казахстане насчитывает около 6000 наименований. По оценкам экспертов рынок медикаментов в денежном выражении составляет более 1 млрд. долларов США с постоянной годовой тенденцией роста, превышающей рост ВВП, в среднем в 1,5 - 2 раза.

Фармацевтический рынок Казахстана подразделяется на аптечные продажи и государственные закупки. В последние годы объемы государственных закупок фармацевтической продукции значительно выросли за счет рационализации использования бюджетных средств и осуществление закупок через Единый дистрибьютор [1]. Так, если в 2016 году доля госзакупок составляла 33%, то в 2020 году увеличились до 70%. На аптечные продажи приходилось в 2016 году 73%, а в 2020 году они соответственно снизились до 30%.

Основными потребителями отечественной фармацевтической продукции являются больницы. В структуре общего объема больничных закупок лекарственных средств на препараты местного производства приходится 17,5%.

Объем розничного фармацевтического рынка в Казахстане по итогам 2020 года составил 753 млн. дол. США**,** или около 327 млн. упаковок [2]. Топ-10 торговых наименований представлен в основном дорогостоящими лекарствами, закупаемыми в рамках ГОБМП (таблица 1).

Таблица 1 - ТОП 10 корпораций в розничном секторе фармацевтического рынка Казахстана в стоимостном выражении, 2020 год

Рейтинг (динамика по сравнению с 2018 г.)	Корпорация	Доля, %	Прирост продаж, %
1 (0)	SANTO	6,9	-2
2 (+1)	Sanofi-Aventis	5,1	-8
3 (+1)	BayerHealthcare	4,8	-6
4 (-2)	Nycomed	4,6	-19
5 (0)	TevaPharmaceuticalIndustriesLtd	4,5	-10
6 (+1)	Berlin-Chemie/Menarini	3,5	-2
7 (+1)	GedeonRichter	3,4	2
8 (-2)	Polpharma	3,2	-15
9 (+1)	GSK	2,9	13
10 (-1)	AbbottProducts	2,8	-10
Примечание: ЦМИ «Фармэксперт»-Мониторинг розничных продаж ЛС в Казахстане			

В составе ключевых игроков произошла ротация: компания Nycomed, занимавшая лидирующее положение по объему продаж в 2020 году, спустилась на четвертое место, уступив первенство Novartis с долей 6,9% рынка.

В Казахстане свыше 100 объектов, осуществляющих производство лекарственных средств, изделий медицинского назначения и медицинской техники: 78 - производство лекарственных средств, 8 - производство медицинской техники, 49 - производство изделий медицинского назначения [3].

Среди них 5 предприятий производят более 95% всех выпускаемых лекарственных средств в РК, это АО «Химфарм» г. Шымкент; АО «Ромат» г. Павлодар; АО «Алматинская фармацевтическая фабрика «Нобель»; ТОО «Глобал-Фарм» г. Алматы; Карагандинский фармацевтический завод.

На сегодняшний день производство отечественных фармацевтических препаратов увеличивается из года в год, осваивается производство новых лекарственных средств, их качество неизменно повышается, государством разрабатываются и реализуются научно-технические программы по поддержке и развитию отечественного фармацевтического производства фитопрепаратов. Такое производство опирается на уникальные, эндемичные источники сырья, что формирует конкурентные преимущества фитопрепаратов по цене и фармакологическим свойствам.

Одновременно на фармацевтическом рынке существует большое количество проблем, решение которых нельзя откладывать в силу того, что собственное фармацевтическое производство, уровень его развития, объемы поставок на внутренний рынок, степень доступности лекарственных средств для всех слоев населения республики – все это является важнейшей составляющей определения национальной безопасности государства.

Список использованных источников:

1 Гелашвили Н.Н. Анализ основных факторов формирования и функционирования фармацевтического рынка РК // Сборник научных трудов Институт регионального развития «Социально-экономические проблемы региона», №10, 2014г., – С.254-260, – 4 п.л.

2 Фармацевтический рынок Казахстана – Казахстан – GMP клуб. www.htm.ru .

3 Притворова Т.П. Особенности государственного регулирования фармацевтического рынка Республики Казахстан // Материалы республиканской научно-практической конференции «Теоретические, методологические и практические проблемы развития экономики Казахстана на современном этапе», 24 марта, 2016г. г.Караганда, – С 32-40. – 0,3 п.л.

УДК 336.02 Хасенов М.М - магистрант КарТУ (гр.ЭМ 21-2)
Научн. рук. – к.э.н., доц. КарТУ Акенов С.Ш

ПРОБЛЕМНЫЕ ВОПРОСЫ СТИМУЛИРОВАНИЯ РАЗВИТИЯ МАЛОГО И СРЕДНЕГО БИЗНЕСА В КАЗАХСТАНЕ

В Казахстане ведется системная работа по развитию малого и среднего бизнеса и ставится амбициозная задача довести долю малых и средних предприятий в валовом внутреннем продукте страны к 2050 году выше 50%. При всем многообразии форм государственной поддержки, основная их масса сводится к субсидированию процентной ставки при получении кредитных средств в банках второго уровня. Несмотря на данные усилия, охват предпринимателей данными программами не растет, государственной поддержкой пользуются одни и те же предприятия, не решена проблема финансирования идей при отсутствии залогового обеспечения, не развивается предпринимательство в моногородах и на селе.

Анализ экспертов Азиатского банка развития, проведенный в 2020 году в Костанайской области, показал, что одна из главных проблем для бизнеса в регионе – это отсутствие доступа к долгосрочному финансированию, связанному с отсутствием адекватного залогового обеспечения и высокими процентными ставками (16-23%), которые превышают доходность среднестатистического предприятия (15%). Только 5% среди опрошенных используют государственную поддержку. Эти данные с полной уверенностью можно применить ко всей стране.

Целью исследования являлось определение дальнейшей государственной политики в сфере поддержки предпринимательства. Как стимулировать дальнейшее развитие малого и среднего бизнеса? Продолжать политику поддержки экономики с помощью действующих программ субсидирования или пойти путем либерализации фискальной политики?

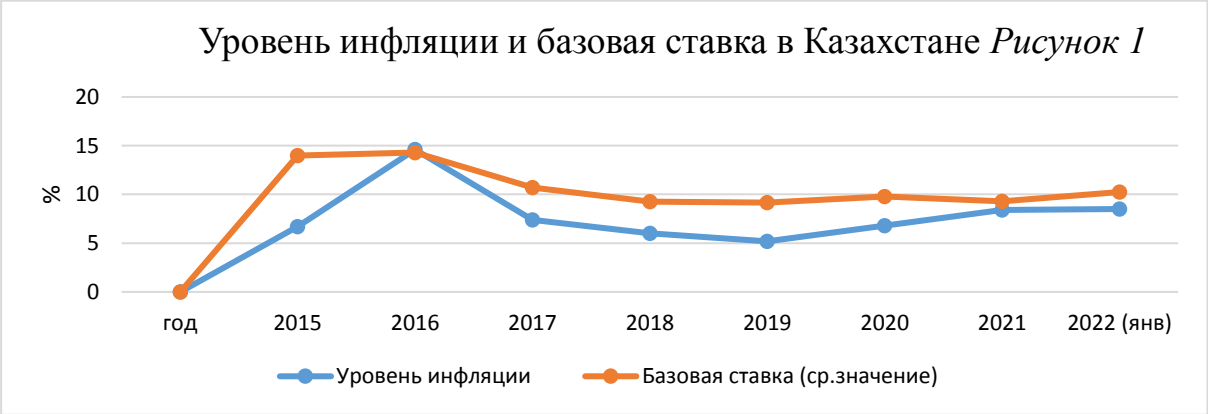

И фискальные стимулы, и льготное кредитование - факторы риска для экономики. Политика стимулирования экономики «дешёвыми деньгами»,

несет в себе значительные риски. Уже имеются признаки того, что реальный сектор и базовая ставка Национального банка живут, каждый своей отдельной жизнью, создается искусственный рынок альтернативных процентных ставок. При высокой базовой ставке 13,5% инфляция также остается высокой, и объяснение этому - влияние субсидии и льготные кредиты со ставками ниже рыночных. (рисунок 1). Во всех государственных программах реальная ставка ниже, чем базовая, что провоцирует повышение инфляции в стране.

Рисунок 2

Год	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
БВУ РК	0	1 072	1 151	1 519	1 708	1 853	1 805	1 639
БРК	0	379	753	1 368	1 391	1 493	1 639	1 618

Также, государственные институты развития по сути заместили своей деятельностью банки второго уровня, где доля Банка развития Казахстана неуклонно росла с 2013 года, достигнув рекордной отметки 99% в 2019 году в сравнении с долгосрочными кредитами банков второго уровня в не сырьевых секторах экономики. (рисунок 2)

Резюмируя, можно сказать, что власти Казахстана находятся сейчас в сложном положении, выбирая между продолжением стимулирования экономики и борьбой с растущей инфляцией, сказывающейся на доходах населения, покупательская способность которого держится за счет роста потребительского кредитования в условиях снижения реальных доходов.

В результате исследования, был сделан вывод о том, что государственные программы поддержки малого и среднего бизнеса претерпят в 2022 году значительные изменения в сторону ужесточения, точечно поддерживая отдельные отрасли и стратегические производства. Только возврат к рыночным инструментам, позволит обеспечить устойчивый рост экономики в ближайшие годы.

Список литературы:

1. *Сайт Агентства Республики Казахатсан по регулированию и развитию финансового рынка //https://www.gov.kz/memleket/entities/ardfm/press/news/details/294053?lang=ru//*
2. *И.Гуламов, Е.Хасенбеков. Что может помочь развитию МСБ в регионах? //https://kapital.kz/finance/87092/chto-mozhet-pomoch-razvitiyu-msb-v-regionakh.html//*
3. *Сайт Национальной палаты предпринимателей Республики Казахстан «Атамекен» //https://astana.atameken.kz/ru/pages/1229-kreditovanie//*

УДК 338.467.6. Шерман Ә.Е. – студент ЮКУ им.М.Ауезова (гр.ЭФ-18-1р)
Научн. рук. – к.э.н., доцент ЮКУ им.М.Ауезова Илашева С.А.

СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ МИРОВОГО АТТРАКЦИОННОГО БИЗНЕСА

Парки развлечений сегодня — мощный сегмент туристического бизнеса с оборотом в миллиарды долларов. Это огромные комплексы, в состав которых, помимо достопримечательностей, входит и собственная инфраструктура для приема и обслуживания туристов – гостиницы, рестораны, магазины и даже туристические агентства. На данный момент индустрия развлечений развивается достаточно быстрыми темпами, благодаря прогрессу в социальной, экономической и политической сферах. С небольшой периодичностью в самых разных уголках мира появляются новые невероятные творения – развлекательные комплексы, парки развлечений и торгово-развлекательные центры.

По данным PricewaterhouseCoopers, в Европе насчитывается около 300 парков развлечений, 10 крупнейших ежегодно посещают примерно 40 млн человек. Оборот европейских парков сегодня превышает 2 млрд евро [1].

Всего в мире насчитывается более 700 парков развлечений, которые ежегодно посещают более 375 миллионов человек. Подобная статистика зарубежных стран только подтверждает эту тенденцию в развитии индустрии развлечений. При этом, по данным исследовательской группы, в США — крупнейшем по объему рынке развлечений — объем индустрии развлечений в абсолютном выражении сопоставим с военно-промышленным комплексом [2].

Мировые расходы на развлечения были довольно стабильными в течение пяти лет с 2014 по 2019 год, со среднегодовым темпом роста 5,7% и увеличением с 1,6 трлн долларов в 2014 году до 2,1 трлн долларов в 2019 году. За пять лет самым быстрорастущим регионом была Латинская Америка с пятилетним среднегодовым темпом роста 9,7% (от 84 млрд долларов США в 2014 году до 134 млрд долларов США в 2019 году). На второе место вышел Азиатско-Тихоокеанский регион, увеличившийся с 462 млрд долларов в 2014 году до 651 млрд долларов в 2019 году при среднегодовом темпе роста 7,1% (табл. 1).

Среднегодовой темп роста в Северной Америке составил 5,3%, при этом объемы рынка выросли с 508 млрд долларов США в 2014 году до 658 млрд долларов США в 2019 году. Самые медленно растущие рынки были в Европе, на Ближнем Востоке и в Африке, где среднегодовой темп роста составил 4,3%, при росте рынка с 550 млрд долл. в 2014 г. до 678 млрд долл. в 2019 г. В этих регионах среднегодовой рост за 5 лет был ниже темпа роста за 2014 г. [3].

Таблица 1 - Крупнейшие по объему рынки развлечений

Страна	Рынок развлечений, млн.долл США		Глобальный рейтинг по объему рынка		Совокупные темпы годового роста 2015-2019, %
	2014	2019	2014	2019	
США	463863	597279	1	1	5,2
Япония	192796	221630	2	2	2,8
Китай	109059	192516	3	3	12,0
Германия	99342	113433	4	4	2,7
Великобритания	83367	97332	5	5	3,1
……					
Бразилия	39168	64823	9	7	10,6
Россия	24140	38996	14	13	14,3
Индия	21628	42226	15	14	10,1

Эти данные показывают, что за средними региональными темпами роста за 5 лет скрываются серьезные диспропорции в динамике развития отдельных стран.

Таким образом, тенденции глобализации привели к тому, что в настоящее время мировая индустрия развлечений представлена не просто отдельными заведениями нескольких видов развлечений, а целыми мегакомплексами, предоставляющими широкий спектр разнообразных услуг отдыха и развлечений. Стремительное развитие технологий высокоскоростного подключения и увеличение производительности ПК послужили своеобразным сигналом для поставщиков услуг к созданию новых возможностей для развлечений. В целом опыт разных стран в индустрии развлечений позволяет сделать следующие выводы:

1. Роль и значение индустрии развлечений растет во всех развитых странах;

2. Появление новых рынков и появление новых возможностей для предприятий индустрии развлечений создает необходимость разработки новых услуг или модификации существующих;

3. Появление новой техники и технологий создает новые потребности, которые, в свою очередь, требуют производства новых услуг.

Литература:

1 Беренс В., Хавранек П. Руководство по оценке эффективности инвестиций. М.: Интерэксперт, Инфра-М, 2015.386 с.

2 Орлов, И.Б. / И.Б. Орлов. Социокультурный сервис на современном этапе // Вестник МГУС. Серия. Гуманитарные науки. 2017. № 2 (2). С. 16-19.

3 Никитина Елена. Доходное место: По доходам и развлечения // Ведомости. 22.11.2014, № 14.

УДК 332.1(075) Широкая Е.Д. – студент КарТУ (гр. МЕН-18-У)
Научн. рук. - к.э.н., доц. КарТУ Шувалова Г.А.

О МЕТОДАХ ОПРЕДЕЛЕНИЯ ОТРАСЛЕЙ СПЕЦИАЛИЗАЦИИ РЕГИОНА НА ПРИМЕРЕ ВОСТОЧНО-КАЗАХСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАН

На сегодняшний день в Республике Казахстан сложилось устойчивое региональное взаимоотношение между областями, каждую из которых можно рассматривать как целостную систему. Структура каждой региональной экономической системы всецело зависит от национальной экономической системы, но и в тоже время представляет собой самостоятельную экономическую подсистему с сильной взаимосвязью внутренней структуры. Каждый регион имеет уникальную внутреннею хозяйственную структуру, формирующаяся на основе свойственных природных, экономических и демографических условий, которые в комплексе и определяют специализацию региона. Определение отраслей специализации является важным аспектом в системе региональных отношений и позволяет планировать долгосрочное и эффективное экономическое развитие региона.

Для количественной оценки уровня специализации региона существует несколько коэффициентов [1]: коэффициент локализации (сосредоточения) отрасли на территории региона ($К_л$); индекс уровня специализации ($И_с$); коэффициент душевого производства ($К_д$); коэффициент уровня развития отрасли в регионе; коэффициент межрайонной товарности и др. Рассмотрим отраслевую специализацию Восточно-Казахстанской области (ВКО) за периоды с 2000 по 2019гг. используя в качестве исходных данных публикуемые сведения Бюро Национальной Статистики РК (Таблица 1) [2].

Таблица 1-Основные социально-экономические показатели ВКО РК

Показатели	ВКО			РК		
Год	2000	2010	2019	2000	2010	2019
ВРП (ВВП), млн. тг	238923	1244103	4024968	2599902	21815517	69532627
Население, тыс. чел.	1499.1	1398.1	1369.6	14865.6	16440.5	18631.8
Горнодобывающая промышленность, млн. тг	12759	115946	481202	799870	7419550	15978061
Обрабатывающая промышленность, млн. тг	113350	463239	1560350	823294	3844658	11573350
Сельское х-во, млн. тг	17487.4	49270.1	265066	404145	1822074	5151163
Сектор услуг, млн. тг	15149.5	223526	750984	215092	4955480	13821153

Изменение структуры хозяйства рассматриваемого региона выглядит следующим образом (Рисунок 1):

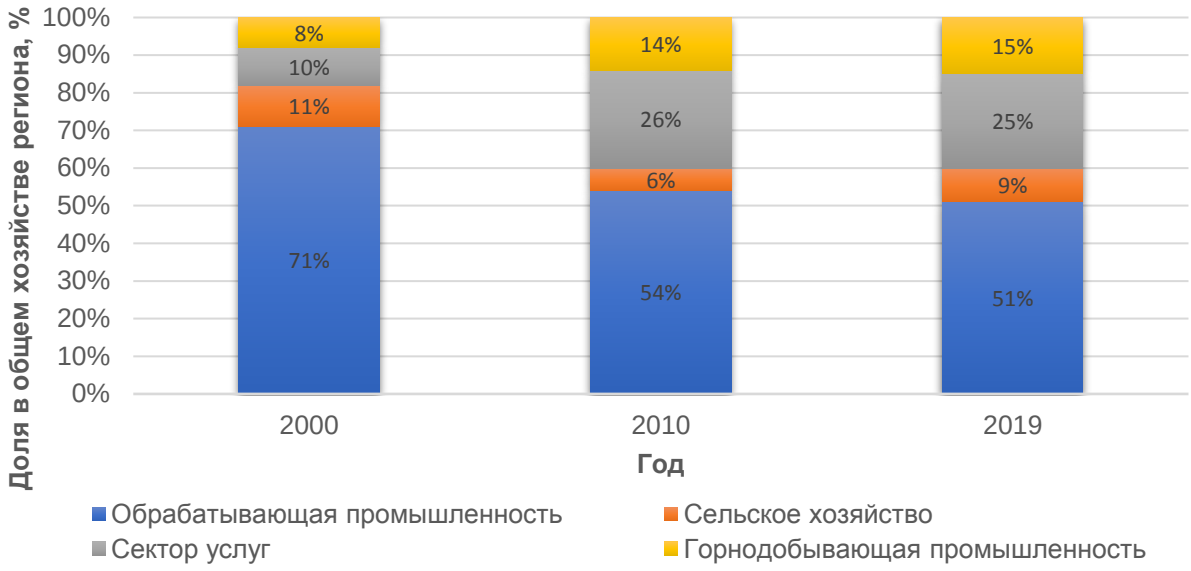

Рисунок 1. – Структура хозяйства региона ВКО за период 2000-2019 годы

Из представленных данных видно, что в регионе преобладает обрабатывающая промышленность. Определим количественную оценку уровня специализации ВКО по ранее рассмотренным коэффициентам:

Таблица 2 - Коэффициенты локализации и душевого производства

Показатели	Коэффициент локализации			Коэффициент душевого производства		
Отрасль	2000 г.	2010 г.	2019 г.	2000 г.	2010 г.	2019 г.
Горнодобывающая промышленность	0.17	0.27	0.52	0.16	0.18	0.41
Обрабатывающая промышленность	1.50	2.11	2.33	1.37	1.42	1.83
Сельское хозяйство	0.47	0.47	0.89	0.43	0.32	0.70
Сектор услуг	0.77	0.79	0.94	0.70	0.53	0.74

Рассчитанные коэффициенты указывают на то, что основной отраслью специализации ВКО является обрабатывающая промышленность, причём, эти коэффициенты демонстрируют постоянный рост данного направления, в то время как её общая доля в хозяйстве региона снижалась за рассматриваемый период. Основным производством обрабатывающей промышленности ВКО, является металлургическое производство на долю которой приходится до 72% всего физического объема произведенных товаров.

Список использованных источников:

1 Коваленко Е.Г., Зинчук Г.М, и др. Региональная экономика и управление: Учебное пособие. - СПб.: Питер, 2008.–288 с.; 2. https://stat.gov.kz

Химико-биологические науки

УДК 548.737

Абаханов Н.Е.– студент КарТУ (гр.РЭТ-19-1)
Әлиақпар Ә.М - студент КарТУ (гр.РЭТ-19-1)
Научн.рук.- к.х.н. КарТУ Турдыбеков Д.М.

ВИРТУАЛЬНЫЙ СКРИНИНГ БИОАКТИВНОСТИ ПРОИЗВОДНЫХ АЛКАЛОИДА ЦИТИЗИН

В плане детального изучения и вероятного установления биологической активности синтезированных производных цитизина, нами был проведен биопрогноз с использованием одной из наиболее эффективных и известных на сегодняшний день, компьютерных программ – PASS (Prediction of Activity Spectra for Substances), разработанной российскими учеными, имеющей в своем арсенале и использующей в своих расчетах единое описание химической структуры и универсального математического алгоритма установления зависимостей «структура-активность» [1].

Проведение предварительного компьютерного прогноза весьма результативно влияет на планирование научно-исследовательской работы, химического эксперимента, значительно экономя рабочее время, так как ни для кого ни секрет, что создание и поиск нового лекарственного препарата может быть связано с огромными материальными затратами, риском получения отрицательных результатов, выявления возможных побочных эффектов, токсичности и т.д.

Результаты данного прогноза выдаются пользователю в виде списка наименований вероятных видов активности с расчетными оценками вероятностей наличия (Pa) и отсутствия каждого вида активности (Pi). Результаты биопрогноза синтезированных нами соединений представлены в нижеприведенной таблице, в виде предполагаемого наименования активности и коэффициентов вероятностей наличия (Pa) и отсутствия (Pi), каждого вида активности, которые имеют значения от 0 до 1. При этом анализе прогнозируемого списка активностей выбраны условия, где Pa > 70%.

Таблица - Результаты компьютерного скрининга синтезированных веществ (1-3)

№ соед.	Структурная формула	Pa*	Pi**	Предполагаемый вид активности
1	Циннамоилцитизтин 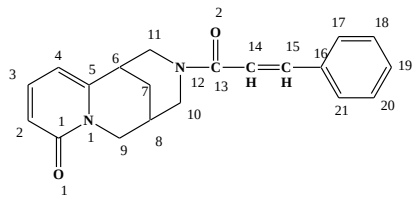	0,927	0,002	Антагонист никотинового альфа2бета2 рецептора
		0,844	0,001	Антагонист никотиновых рецепторов альфа4бета2
		0,766	0,010	Респираторный аналептик
		0,653	0,014	Аналептик
		0,559	0,025	Противосудорожное средство
		0,532	0,003	Агонист никотиновых рецепторов альфа6

2	Липпоилцитизин	0,783	0,002	Антагонист никотиновых рецепторов альфа4бета2
		0,753	0,017	Антагонист никотинового альфа2бета2 рецептора
		0,718	0,025	Антиишемический, церебральный
		0,659	0,010	Лечение нейродегенеративных заболеваний
		0,648	0,004	Стимулятор роста
		0,633	0,004	Химиопротекторный
		0,612	0,006	Лечение заболеваний печени
3	Цитизинилизоалантолактон	0,830	0,004	Аналептик
		0,829	0,007	Респираторный аналептик
		0,796	0,019	Antieczematic
		0,738	0,002	Антагонист никотиновых рецепторов альфа4бета2
		0,733	0,021	Противоопухолевый
		0,678	0,018	Ингибитор фосфатазы
		0,583	0,004	Противоопухолевые препараты (рак поджелудочной железы)
		0,591	0,013	Стимулятор поляризации
		0,579	0,016	Сердечно-сосудистый аналептик
		0,556	0,010	Антиметастатический
		0,575	0,036	Ингибитор захвата нейротрансмиттеров
		0,514	0,029	Дерматологические
		0,532	0,048	Противовоспалительное средство

Компьютерный прогноз показал, что у соединения циннамоилцитизтизин вероятно (Pa >0,5) наличие антидепрессивных и ноотропных свойств, а также выявлена вероятность применения при лечении никотиновой зависимости в перспективе.

В результате прогнозирования спектра биологической активности в системе PASS online было выявлено, что для липпоилцитизина с вероятностью Pa >0,5 прогнозируется наличие гепатопротекторного, антипаркинсонического, нейротропного, ноотропного, анаболического действий, а цитизинилизоалантолактона с вероятностью Pa >0,5 прогнозируется наличие противоопухолевого, противовоспалительного, нейротропного, а также вероятность применения в качестве аналептического средства при хронической сердечной недостаточности.

Таким образом, проведенный биоскрининг синтезированных производных цитизина показал перспективность применения подобного рода соединений в медицине в качестве ингибиторов захвата нейротрансмиттеров, ингибитор фосфатидилхолин-ретинол-О-ацилтрансферазы, ингибитор полностью транс-ретинилпальмитатгидролазы и т.д. Это обстоятельство является весомым, так как, возможно, на базе данных соединений могут быть получены лекарственные препараты.

ӘОЖ 664.4 Аймаганбетова С.Н.– ҚарТУ студенті (БТ-18-3 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқытушы Кинаятов М.А.

ТЕҢІЗ БАЛДЫРЫМЕН БАЙЫТЫЛҒАН ҚАЙМАҚ ӨНДІРУ ТЕХНОЛОГИЯСЫН ЖАСАУ

Қаймақ - сүт өнімдерін қосып немесе оларды қоспай ашытатын микроағзаларды-лактококтарды немесе лактококтар мен термофильді сүтқышқылды стрептококтар қоспасын пайдалана отырып, кілегейді ашыту жолымен өндірілетін және майдың массалық үлесі кемінде 9 пайызды құрайтын ашытылған сүт өнімі.

Биологиялық белсенді қоспалармен байытылған тамақ өнімдерінің отандық өндірісін кеңейту Қазақстан Республикасы халқының дұрыс тамақтануы саласындағы мемлекеттік саясат тұжырымдамасының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады.

Қаймақ үшін толтырғыш ретінде теңіз балдырын пайдалану минералдар мен дәрумендердің құрамын арттырады. Теңіз балдырында адам ағзасына қажетті барлық минералдар мен дәрумендер бар екені белгілі. Теңіз балдыры бұл ең жақсы табиғи дәрілік өсімдік, онда йод концентрациясы өте жоғары. Сонымен қатар, теңіз балдырын үнемі тұтыну қандағы холестерин деңгейін төмендетеді және атеросклероздың дамуына жол бермейді. Тамақтану ҒЗИ бастамасымен медициналық мекемелермен жүргізілген Қазақстан халқының денсаулық жағдайын зерттеу нәтижелеріне сәйкес бірқатар минералдардың (йод, кальций, темір және т.б.) тапшылығымен үйлесетін полигиповитаминоздардың жаппай таралуын анықтаған болатын.

Адамның йодқа күнделікті қажеттілігі кем дегенде 150-200 мкг құрайды. Кәдімгі тамақ өнімдеріндегі йод мөлшері 4-15 мкг аз. Сонымен қатар, тағамды ұзақ сақтау және жылумен өңдеу кезінде оның едәуір бөлігі (20-60%) жоғалады. Осыған байланысты қазіргі уақытта адам жетіспейтін биологиялық белсенді заттардың барлық спектрімен байытылған тамақ өнімдерінің кең спектрі құрылуда. Өткен жылдар ішінде жаңа технологиялардың дамуы мен қолданылуы салдарынан минералды заттармен байытылған сүт өнімдерінің тізбесі едәуір кеңейді. Сондықтан жаңа ғылыми тәсілдер аясында теңіз балдыры бар қаймақ жасау өзекті болды. Қаймақ сияқты йодпен байытылған тағам өнімдерін рационға қосу халықтың қалың жігін профилактикалық іс-шаралармен қамтуға мүмкіндік береді.

Теңіз орамжапырағы (ламинария) өнімге емдік-профилактикалық айқын қасиеттер беріп, адам ағзасындағы микроэкологиялық теңгерімді қалпына келтіруге, иммундық мәртебені арттыруға, дисбиотикалық бұзылулар мен аллергиялық реакцияларды жоюға ықпал етеді. Ламинарияда йод ағзаға оңай сіңетін түрінде болады.

Теңіз қырыққабаты келесі дәрумендер мен минералдарға бай: А дәрумені - 22,2 %, магний - 42,5 %, натрий - 40 %, темір - 88,9 %, йод - 200 %. Теңіз балдыры көру, сүйектердің дұрыс өсуі және қалпына келуі үшін пайдалы, қалыпты метаболизмге ықпал етеді. Қалқанша безі үшін теңіз қырыққабатының ең маңызды пайдасы, өйткені оның құрамында қалыпты жұмыс істеуі үшін қажет йод бар. Теңіз балдырымен байытылған қаймақ үшін зерттеу нысаны ретінде 15-20% қаймақ 200 г, ламинария балдыры 10 г алынды.

1 - сурет - Теңіз балдырымен байытылған қаймақ

Өнімді өндірудің технологиялық процесі күрделі емес, қарапайым технологиялық схемаға сәйкес келеді және айтарлықтай қосымша шығындарды қажет етпейді.

Дайын өнімнің органолептикалық көрсеткіші бес баллдық шкаламен анықталды. Тексерілетін көрсеткіштер атауы: дәмі, иісі, консистенция, түсі сыртқы түріне балл беру әдісімен 1 – кестеде көрсетілген.

1 - кесте

Өнімнің органолептикалық көрсеткіші

№	Көрсеткіштер атауы	Бағасы, баллы
1	дәмі, иісі	5
2	консистенция	5
3	түсі, сыртқы түрі	5
4	пішіні	5

1 кестеде берілгендей бес балдық жүйемен бағаланады. Көрсеткіш жоғары баллы бес болып табылады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1.Самойлов В. А. «Справочник технолога молочного производства» / под ред. Н.С. Егорова. М.: Изд-во МГУ, 2014,- 6 с.

УДК 556.114.3

Акимов К.С.- студент КарТУ гр.СТ-20-2
Нурмагамбетова А.М.- студент КарТУ гр.СТ-20-2
Науч.рук. - профессор КарТУ Жаркевич О.М.

ОЦЕНКА ЖЕСТКОСТИ ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ

Цель работы- изучить качество воды в г. Караганда и ее влияние на здоровья населения.

Вода- источник жизни на Земле. Регулярное питье воды — лучшее, что мы можем дать нашему организму. Важность питьевой воды для нашего организма имеет первостепенное значение для нашего здоровья, потому что вода составляет до 70 процентов веса нашего тела. Важным показателем, определяющим качество воды, является жесткость.

Жесткость питьевой воды – одна из качественных характеристик воды, которое обуславливается наличием в воде солей двух щелочноземельных металлов - кальция и магния.

Первый документ Всемирная организация здравоохранения (ВОЗ), конкретно посвященный качеству питьевой воды в общественных местах, был опубликованы в 1958 г. как Международные стандарты питьевой воды. Для каждого рассматриваемого химического загрязнителя или вещества, ВОЗ подготовило справочный документ, оценивающий риски для здоровья человека от воздействия конкретного химического вещества в питьевой воде. (рисунок 1)

Рисунок 1 Показатель жесткости и качества воды согласно западным стандартам

Вода-это источник жизни, проведен эксперимент студентов и преподавателя на качество воды в г.Караганда. Для оценки жесткости воды использовался TDS-метр- прибор для определения количества растворённых примесей в воде, то есть уровень её загрязнённости(или жесткости). От того, какую воду мы употребляем в пищу, зависит наше здоровье и самочувствие. Для проведения эксперимента было отобрано 8 проб воды из разных источников. Каждый из экземпляров проходил проверку четыре раза для более достоверного результата, после был высчитан среднеарифметический показатель жесткости воды и сравнен с показателями качества воды по стандартам ВОЗ.

1 экземпляр- бутилированная вода. Экспериментально установлено, что жёсткость воды составила 125 ppm.

2 экземпляр -вода из проточных фильтров для очистки воды, было установлено, что жёсткость воды составила 876 ppm.

3 экземпляр - подводный источник, жесткость в этом варианте составила 160 ppm.

4 экземпляр - ради интереса взяли снег, т.к наверное многие помнят, что в детстве не разрешали его кушать, а по факту, снег показал один из лучших результатов по параметру жесткость. Его жесткость составило 118 ppm.

5 экземпляр - кипячённая вода, жесткость была 246 ppm.

6 экземпляр - вода из отопительных систем, результат показал 860 ppm.

7 экземпляр - проточная вода, жесткость 780 ppm.

8 экземпляр - живая вода, которая проходит многоступенчатая очистку, ее жестокость составляет 18 ppm.

По стандартам РК к употреблению пригодна вода с содержанием примесей не более 1000 мг/л, таким образом все экземпляры прошли проверку на качество воды.

По стандартам ВОЗ из всех предоставленных восьми экземпляров пригодны для употребления пять проб с водой, самой мягкой водой оказалась «живая вода», данная проба показала лучший результат.

Самый плохой результат показал экземпляр из проточных фильтров для очистки воды.

По окончанию эксперимента сделаны выводы об обработке воды в нашей местности. Некоторые учащиеся отказались от употребления воды, которая не прошла проверку.

В качестве рекомендации следует отметить постоянное применение солемера для определения качество воды. Он не заменим не только для человека, но для аквариумных рыбок, комнатных растений к примеру если поливать очень жесткой водой, то грунт становится щелочным, что неблагоприятно сказывается на растениях. Именно поэтому можно сделать вывод, что жесткость воды это один из главных параметров воды.

В заключении хотели бы отметить, что цель исследования достигнута-определено качество питьевой воды по параметру жесткости. Выявлено, что самый приемлемым способом очистки воды является много ступенчатый.

Очень часто люди не задумываются какую воду употребляют, порой ведутся на уловки недобросовестных производителей, которые забывают о качестве товара ради своей выгоды. По началу люди не замечают употребление некачественного товара, но в дальнейшем это может пагубно отразиться на физическом и эмоциональном здоровье человека, задумайтесь ведь потом уже будет поздно. Употребляете качественную продукцию, будьте здоровы!

УДК 020.20

Ақан А.М., Стафеева Я. - студенты КарТУ
им. А. Сагинова (гр. БТ-21-2)
Научн. рук – м.п.н., ст.преп. КарТУ Нуржанова К.К.

ФИТОПРЕПАРАТЫ И ФИТОТЕРАПИЯ

Фитопрепараты – это лекарственные средства, полученные из растительного и иногда из животного сырья. Это – трава, целых растений либо их экстрактов.

Фитопрепараты применяют как профилактические средства для лечения различных заболеваний. В настоящее время ради получения фитопрепаратов применяются более пятисот видов лекарственных средств.

Травы и их сочетания повышают иммунитет, облегчают степень и тяжесть поражения органов и тканей. Воздействие фитопрепарата на организм человека определяется составом активных веществ, входящих в состав растений на его основе. Например, алкалоидов, гликозидов, эфирных масел, дубильных веществ.

По составу фитопрепараты могут разделяться на пять основных групп: лекарственное растительное сырье, экстрактивные препараты, высокоочищенные препараты, препараты отдельных веществ и комбинированные препараты. Они производятся в различных лекарственных формах: жидкие (в виде экстрактов, настоек, сиропов, растворов), твердые (в виде таблеток, капсул, гранул, порошков), мягкие (масла, гели). Фитотерапия происходит от греческих слов «Phyton»-травы и «therapeia»-лечение. Фитотерапия лечит заболевания травами или их частями в свежем, сушеном виде или в виде соков, сиропов и настоек.

Основная задача фитотерапевта это знание того, как и когда правильно собирать и сушить травы, изготавливать из них лекарства, а также знать, какие биологически активные вещества (антиоксиданты и др) с какими свойствами содержатся в растении. Большинство медицинских работников уверены, что самолечение травами является небезопасным для здоровья, так как растения и их вещества обладают не только медицинскими показаниями, но и существенными противопоказаниями.

Одно из самых популярных фармакологических свидетельств в Древнем Египте -"Папирус Эберса" 1570 года. В нем перечислены около сотен трав и рецептов от различных недугов.

Большая часть фитотерапии применяется для лечения различных хронических заболеваний, систем: пищеварительной, дыхательной, сердечно-сосудистой, мочеполовой, эндокринной, нервной, опорно-двигательный систем, а также кожи.

В фитотерапии выделяют 7 принципов лечения больных:

1) Принцип индивидуализации. Он предусматривает состояние отдельного больного, реакция пациента на виды растений, его характер заболевания.

2) Принцип малых и средних доз. Большие дозы могут вызывать побочные эффекты. Лучше лечение начинать с малого количества и немного увеличивать дозу.

3) Временный принцип. Эффективность фитопрепаратов зависит от времени суток (мочегонное утром, желчегонное вечером) и от сезона (не рекомендуются летом применять женьшень)

4) Принцип непрерывности лечения. Лечение травами может занять много времени, при этом нужно следить за регулярностью приема лекарств и корректировать прием лекарств каждые 46 недель с учетом характера протекания заболевания и биохимических показателей.

5) Принцип приоритетности. Использование медикаментозных способов лечения, прежде всего, в запущенных стадиях заболевания и при его обострении. Фитотерапия применяется в жизни как дополнительное лекарство – для профилактики различных заболеваний и в период реабилитации.

6) Принцип от сложного к простому. От простого к сложному характеризуется пониманием того, какие травы следует назначать и в каком цикле лечения. Это могут быть многокомпонентные или мало компонентные комплекты с тонизирующим или очищающим эффектом.

7) Принцип комбинирования препаратов. Если в сборе больше 20 вариантов трав и влияние на организм широкое, то есть вылечивает сразу несколько болезней.

Есть как сторонники, так и критики фитотерапии. К преимуществам трав относятся:

- сбережение финансов;
- легкие побочные эффекты;
- доступность;
- возможность амбулаторного лечения.

К недостаткам лечения травами относятся:

- неосуществимость рассчитать дозу действующего вещества;
- множество неизученных растений;
- отсутствие контроля на государственном уровне;
- большое количество специалистов, функционирующих без лицензии.

Список литературы:

1.https://ru.m.wikipedia.org/wiki/%D0%A4%D0%B8%D1%82%D0%BE%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%B0%D1%82%D1%8B

2. http://rrmedicine.ru/journal/article/1278/

3.http://www.sanatory-mashuk.ru/blog/fitoterapija-chto-jeto-takoe-kakaja-byvaet-i-chto-lechit/

УДК 662. 74:552.57+512:574

Алжанов А.Ж. – ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Рахатова Д.А. - ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – Рахимберлинова Ж.Б х.ғ.к

КӨМІР ӨНЕРКӘСІБІНІҢ БЕЙОРГАНИКАЛЫҚ ҚАЛДЫҚТАРЫН ПАЙДАЛАНУ ПЕРСПЕКТИВАЛАРЫ

Қазақстанның жер қойнауынан жыл сайын 1,5 млрд.тонннадан астам тау-кен массасы алынады, одан пайдалы компоненттер алынғаннан кейін шикізаттың жалпы массасының 60...70% үйінділерге ауыстырылады. Үйінділерді орналастыру үшін жыл сайын 1,5...2,0 мың га ауыл шаруашылығы жері бөлінеді. Әсіресе, Қарағандыда техногендік шикізатты кәдеге жарату проблемасы тұр,оның көмір өнеркәсібі шаруашылық кешенінің құрылымында жетекші салалардың бірі болып табылады. 1000 т өндірілетін көмірге 12 кг дейін көмір және жыныс шаңы, 50...570 мың $м^3$ метан, 7,5..715 мың $м^3$ көмірқышқыл газы, жарылыс жұмыстары кезінде түзілетін тотығы 5,5 мың $м^3$, 1,5...9 мың $м^3$ шахталық су, 210...300 т. тұқымдар шығарылады. Отандық ғалымдардың зерттеулері құрылыс материалдары мен бұйымдары өндірісінде көмір өндіру және көмірді байыту қалдықтарын пайдалану мәселелері өзекті болып қала береді және осы бағытта одан әрі пысықтауды талап етеді.

Шахталық үйінділерде жыныстардың жиналуына байланысты экологиялық проблеманы шешу жолдарын белгілеу мақсаты қойылған.

Атап айтқанда, құрылыс материалдары мен бұйымдарының өнеркәсібі жоғары материал сыйымдылығымен сипатталады және ірі тоннажды техногендік қалдықтарды кәдеге жаратуды қамтамасыз ете алады.

Жанған жыныстар деп құрамында 5% - ға дейінгі қалдық көмірлі қоспалары бар "бос" шахталық жыныстар саналады. Температураның жоғарылауы нәтижесінде минералды құрауыш өзінің құрылымы мен құрамын өзгертеді. Аэрацияланатын жағдайларда жыныстардың жануы кезінде құрамында оттегі бар заттар: гематит, ангидрит, әк, периклаз және т. б. nүзіледі. Қалпына келтірілмейтін ортадағы жынысты қыздыру келесі минералдар береді: темір карбидтері, темір моносульфидтері, ольгалит, флюорит және т.б. Жанған жыныстардың басым заттық құрамы болып аргиллиттер, құмтас және алевролиттер болып табылады.

Қарағанды шахталарының жанған жыныстарының орташаланған сынамаларының химиялық құрамы кең шектерде ауытқиды: SiO_2 (48,3...57,9%); Al_2O_3 (30,7...46,6%); Fe_2O_3 (0,44...12,1%); CaO (1,4...4,7%); MgO (0,8...2,5%); SO_3 (1,1...2,4%).Түрлі оксидтер мен минералдар құрамының өзгеруінің кең шектері жанған жыныстарды технологиялық шикізат ретінде бағалау үшін жеке тәсіл қажет екенін дәлелдейді.

Бетон және темір-бетон бұйымдары мен конструкцияларын өндіру үшін табиғи шикізат ресурстарының қымбаттауына байланысты, ал кейбір өңірлерде олардың тапшы болуына байланысты оларды қасиеттері бойынша кондициялық табиғи материалдарға жақындап келе жатқан түрлі техногендік қалдықтарды іздестіру қажеттілігі туындады. Сонымен, бетон толтырғыш ретінде жанған шахталық жыныстарды қолдану бойынша көптеген зерттеулер жүргізілді.

Қатты жанып кеткен шахталық жыныс көп жағдайда көмірдің (0,9...2,6%), күкірттің және басқа да органикалық қоспалардың аз пайызы болады. Бұл қоспалар негізінен тесіктері 5 мм елеуіш арқылы еленуі мүмкін ұсақ-түйектерде болады. Осылайша, ұсақтау мен жіктеуден кейін жақсы қызған тұқымды бетондарды ірі толтырғыш ретінде пайдалануға болады. Бұл ретте қиыршық тас ретінде құрамында алевролиттер, ұсақ түйіршікті құмтас және қатты тақтатастар бар жанған жыныстарды қолданған жөн.

Сондай-ақ, қиыршықтас құрамындағы кремнезем неғұрлым жоғары болса, оның беріктігі, жуылуы және аязға төзімділігі бойынша соғұрлым жоғары екені анықталды. Жанған жыныстардан жасалған толтырғыштардың орташа тығыздығы 800-ден 1450 кг/м3 дейін және цилиндрде қысу кезіндегі беріктілік шегі 40 МПа дейін болады, бұл оларды М100...200 маркалы бетон өндірісінде қолдануға мүмкіндік береді. Толтырғыш минералдарының көпшілігі алюмосиликаттармен ұсынылған және олардың бетінде орналасқан алюминийдің сумен алмасу иондары каталитикалық белсенділікті танытуға және "толтырғыш – тұтқыр" бөлімінің бетінің коагуляциялық және кристаллизациялық құрылымдарын қарқындатуға қабілетті кешендер құрайды.

Сонымен қатар бетондар өндірісі көлемінің ұлғаюына, сондай-ақ олардың негізінде бұйымдар номенклатурасының кеңеюіне бірқатар факторлар кедергі келтіреді, олардың ішінде шахта үйінділері жыныстарының құрамы мен қасиеттерінің шектен тыс біртектілігі бірінші дәрежелі мәнге ие.

Пайдалынылған әдебиеттер

1. Мустафина Г.А., Аккулова З.Г., Мулдахметов З.М., Рахимберлинова Ж.Б. Полифункциональные иониты на основе аминохлоргуминовой кислоты //Доклады НАН РК . – 2007. - №2.

2. Мустафина Г.А., Аккулова З.Г., Мулдахметов З.М., Рахимберлинова Ж. Б. Особенности реакции гидролиза хлорированного угля //Вестник КарГУ. – 2007. - №2.

3. Амирханова А.К., Жакина А.Х., Аккулова З.Г., Утегенова А.С. Углегуминовые иониты для деминерализации шахтных вод. Межд.научн. конф. «Наука и образование – ведущий фактор стратегии «Казахстан – 2030». Караганда, июнь 2007.

УДК 543.3

Аллаяров И.С. - студент КарТУ (гр. Ст-20-2)
Тулеуова К.Б. - студент КарТУ (гр. СТ-20-2)
Научн. рук. – к.т.н., профессор., КарТУ Жаркевич О.М.

АНАЛИЗ СЕБЕСТОИМОСТИ ВОДЫ РАЗЛИЧНОЙ ЖЕСТКОСТИ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ВЫБОРУ ПИТЬЕВОЙ ВОДЫ

Какими оптимальными параметрами должна обладать питьевая вода, чтобы быть полностью безопасной, финансово доступной населению, а также удовлетворять потребностям человека?

Под питьевой водой подразумевается вода, в которая, не имеет ни цвета, ни запаха, должна иметь вкус, определяемый наличием физиологически необходимых солей, без которых невозможен обмен веществ в организме человека.

На сегодняшний день в Казахстане имеется 3 миллиона гектаров запаса естественной минеральной воды, с ежегодной добычей в 11 миллионов кубометров. Люди, как правило, стремятся приобретать качественную воду, отказываясь от водопроводных и минеральных источников. В Казахстане доступными источниками питьевой воды является вода с водопроводных сетей, минеральная, бутилированная, с водоочистительных фильтров и аппарата по очистке и продажи питьевой воды.

Из основных критериев отбора питьевой воды следует выделить ее жесткость, поскольку:

– в жесткой воде мыло и моющие средства малоэффективны, что приводит к большим затратам на стирку, душ и прачечную. Одежда, выстиранная в жесткой воде, становится жесткой и неудобной;

– повреждается кухонная утварь, кастрюли и сковородки, кофеварки и чайники, даже вкус пищи изменен;

– отложения накипи обеспечивают питательную среду для плесени, бактерий и т. д., некоторые из которых токсичны.

Стандартами Республики Казахстан к употреблению пригодна вода с содержанием примесей не более 1000 мг/л. По стандартам западных стран этот показатель не должен превышать 500 мг/л.

Восемь проб были проверены, на качество воды по параметру жесткость можем сделать следующие выводы. Проба один бутилированная вода (124,5 мл/л), проба три родниковая вода (182,25 мл/л), четыре вода из талого снега (114 мл/л), пять кипяченная вода из водопроводных сетей (239 мл/л) и восемь фильтр терминала общего доступа (18,25 мл/л) соответствуют нормам ВОЗ, а пробы два из водоочистительного фильтра (866 мл/л), шесть вода из отопительных систем (860 мл/л) и семь из водопроводных сетей (863 мл/л) опасны к потреблению для здоровья по международным стандартам.

Важным вопросом при выборе способа очистки и потребления качественной воды играет стоимость. Расчет стоимости одного литра воды для шести проб (при расчете стоимости пробы четыре и шесть не учитывались) приведен в таблице1.

Таблица 1 – Расчет стоимости одного литра воды шести проб.

№	Проба	Основные затраты	Стоимость 1 литра воды
1	Бутилированная вода	Плата за доставку	25 тг
2	Водоочистительного фильтр	Стоимость фильтра с учетом годового использования	150 тг
3	Родниковая вода	Затраты на бензин 203 тг (за литр)	213 тг
5	Кипяченная вода из водопроводных сетей	Затраты на электроэнергию, кипячение чайника 4 минуты (195 тг)	205 тг
7	Вода из водопроводных сетей	Стоимость воды из под крана	10 тг
8	Аппарат по очистке и продажи питьевой воды	Плата за использование терминала	10 тг

Из приведенных расчетов из таблицы 1, видно, что фильтр терминала общего доступа дает нам не только самые низкие показатели по жесткости, но и самый приемлемый вариант по стоимости одного литра питьевой воды.

Когда вода поступает из улучшенных и более доступных источников, это приводит к повышению личной безопасности за счет уменьшения необходимости совершать длительные или рискованные поездки для сбора воды.

Список использованных источников

4. *Жескость воды URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Жёсткость_воды*
5. *ГОСТ 4151-72. Вода питьевая. – Москва: Изд-во стандартов, 2002.*
6. *Чем вредна жесткая вода? URL: https://www.barrier.ru/encyclopedia/o-vode/vred-zhestkoj-vody/*

ӘОЖ 504.054, 504.3.054

Амиров А.С. – ҚарТУ студент (ОПИ-20 с тобы)
Ерназарова А.Е. - ҚарТУ студенті (ОПИ-20 с тобы)
Ғылыми жетекшісі – х.ғ.к., доц. КарТУ Оралова А.Т.

БАЙЫТУ ФАБРИКАСЫ ҚЫЗМЕТІНІҢ АТМОСФЕРАЛЫҚ АУАҒА ӘСЕРІН БАҒАЛАУ

Тау-кен өңдеу кешенінің кәсіпорындары қоршаған ортаға техногендік әсер ететін өндірістер тізбесінің негізгілерінің бірі болып табылады.

Әсіресе, өндіріс ерекшелігіне қарай, жер беті, топырақ және атмосфералық ауа қабатына қатты әсер етеді. Бұл әсер кен байыту фабрикаларына қатысты. Әдетте, байыту фабрикаларындағы атмосфералық ауаға эмиссия негізгі және қосалқы байыту өндірісінің барлық кезеңдерінде, шикізатты зауытқа қайта жүктеуден бастап, байыту қалдықтарын қалдық қоймасына орналастыруға дейін пайда болады.

Қарастырылып отырған байыту фабрикасы Қарағанды облысында, ол Қарағанды қаласынан оңтүстік - батысқа қарай 270 км, Қаражал қаласынан солтүстікке қарай 1,5 км жерде орналасқан. Ең жақын елді мекен фабрика эмиссиясының орталығынан 1 км қашықтықта орналасқан. Кәсіпорын қызметінің негізгі түрі - Батыс Қаражал кен орнының темір және темір-марганец кендерін байыту.

Кәсіпорында атмосфераға ластаушы заттар эмиссиясының көздері орташа ұсақтайтын конустық ұсатқыш, байыту қондырғысы, концентрат қоймалары, қалдықтарды елеу және қайта тиеу торабы болып табылады. Бұл ретте аспирациялық жүйелер арқылы атмосфераға мынадай ластаушы заттар бөлінеді: темір оксиді, марганец және оның қосылыстары (марганец (IV) оксидіне қайта есептегенде), құрамында 20% - дан кем кремний диоксиді бар бейорганикалық шаң, құрамында 70-20% кремний диоксиді бар бейорганикалық шаң, мыс (II) оксиді, ванадий, көміртек (II) оксиді, азот (IV) оксиді, нашар еритін бейорганикалық фторидтер. Аспирациялық жүйелерден басқа, байыту фабрикасында ауа бассейніне ластаушы заттардың шығарылу көзі болып табылатын дайын өнімдер мен қалдықтардың ашық қоймалары бар. Қайта тиеу тораптары мен қоймаларды шаңдандыру кезінде мынадай ластаушы заттар бөлінеді: құрамында кремний диоксиді 20% - дан кем бейорганикалық шаң, марганец және оның қосылыстары, темір оксиді.

Аспирациялық қондырғыларда шаң-газ тазалау жабдығы бар ЦН-15-800 циклоны, тазалау тиімділігі тиісінше 79 және 96% болатын екі ПВМ-10са дымқыл шаң ұстағыштары.

Жұмыста байыту фабрикасының ластану көздерінен атмосфералық ауаға эмиссияларды аспаптық өлшеу нәтижелері 1- кестеде көрсетілген [1].

1 - Кесте - Аспаптық өлшеулердің нәтижелері

Параметр атауы	Өлшем бірлігі	Мәні		
		2019 ж.	2020 ж.	2021 ж.
№1 Аспирациялық жүйе				
Тазартуға дейінгі концентрация	г/куб.м	1,5	1,7	1,8
Газ көлемі	куб.м/сағ	6857,8	6706,9	6789,4
Жылдамдық	м/сек	3,3	3,5	3,8
Тазалаудан кейінгі концентрация	г/куб.м	0,3	0,3	0,3
Тазарту құрылыстарының ПӘК	%	77,3	77,9	77,8
№4 Аспирациялық жүйе				
Тазартуға дейінгі концентрация	г/куб.м	1,1	1,2	1,2
Газ көлемі	куб.м/сағ	4956,5	5002,4	5032,8
Жылдамдық	м/сек	5,6	5,9	5,4
Тазалаудан кейінгі концентрация	г/куб.м	0,04	0,04	0,04
Тазарту құрылыстарының ПӘК	%	95,8	95,9	96,1
№5 Аспирациялық жүйе				
Тазартуға дейінгі концентрация	г/куб.м	0,4	0,4	0,4
Газ көлемі	куб.м/сағ	3120,8	3622,9	3611,7
Жылдамдық	м/сек	3,5	5,2	4,3
Тазалаудан кейінгі концентрация	г/куб.м	0,04	0,01	0,01
Тазарту құрылыстарының ПӘК	%	91,6	97,8	95,8

Ауа ағынындағы шаң концентрациясының ең жоғары мәндеріне 2021 жылы АС-1 және АС-4, 2019 жылы АС-5 үшін қол жеткізілетіндіктен, бұл мәндер одан әрі шығарындыларды есептеу үшін қабылданады.

Шығарындыларды азайту үшін шаң ұстайтын қондырғыларды уақтылы жөндеу және техникалық қызмет көрсетуді қамтамасыз ету, ағып кетулердің, сорудың болуын тексеру, бункерді тазалау және т.б. қызметтер ұсынылады.

Осылайша, бұл жұмыста байыту фабрикасы қызметінің атмосфералық ауаға әсерін бағалау жүргізілді. Атмосфераға эмиссияларды анықтау нәтижелері қарастырылып отырған кәсіпорынның ШРШ нормативтерін анықтау үшін қолданылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. "Қоршаған ортаға эмиссиялар нормативтерін айқындау әдістемесі". Қазақстан Республикасы Қоршаған ортаны қорғау министрінің 2012 жылғы 16 сәуірдегі № 110-П. – "Казахстанская правда" 11.06.2012 ж. № 220-221 (27039-27040) "Егемен Қазақстан" газеті 11.07.2012 ж. № 383-388 (27462) бұйрығы; Қазақстан Республикасының орталық атқарушы және өзге де орталық мемлекеттік органдарының 2012 жылғы № 9 актілер жинағы (тираждың шығу күні 02.08.2012).

УДК 020.20 Анарбек Г. - ҚарТУ студенті (БТ-19-2 тобы)
Заңғарқызы А. - ҚарТУ студенті (БТ-19-2 тобы)
Ғылыми жетекші - аға оқытушы ҚарТУ Кабылбекова Г.К.

ТЕХНОГЕНДІ ЛАСТАНҒАН ТОПЫРАҚ ЖӘНЕ ОНЫҚ БИОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІЛІГІН ЗЕРТТЕУ ПРОБЛЕМАСЫ

Микроағзалар топырақта тіршілік ететін тірі ағзаныҥ ішіндегі көп зерттелген тобы болып табылады. Ол Е.Н. Мишустин және оның шәкірттерінің еңбектерімен байланысты.

Топырақтағы микроскопиялық тіршілік иелері көп және алуан түрлі. Топырақтағы микроағзалардың негізгі топтарын бактериялар, саңырауқұлақтар, актиномицеттер, көптеген балдырлар құрайды. Бұл ағзалар өте кішкентай көлемдерімен (бактериальды клетканың массасы $2{,}25 \cdot 10^{12}$г, көлденеңіне 0,5……1,0 мкм) ерекшеленеді. Олар өте қысқа уақыт тіршілік етуімен (бірнеше сағаттан бірнеше күнге дейін), өте жоғары ферментативті белсенділігімен, қоршаған ортаның аздаған өзгерістеріне сезімталдылықтармен және токсиндер бөлуімен сипатталынады. Мысалы: саңырауқұлақтарда белгілі жағдайларда микотоксиндердің бөлінуі.

Оттегіне қатысты оларды аэробтарға (оттегін қажет ететіндер) және анаэробтарға (оттегінсіз өмір сүретіндер) деп, қоректенуіне қарай автотрофты (өздері органикалыќ заттар түзетіндер) және гетеротрофтар (дайын органикалық заттармен қоректенетіндер) деп бөледі. Микроағзалардың саны топырақтың экологиялық факторларына тәуелді өзгеріп отырады.

Микроағзалар биогеоценоздағы зат айналымда маңызды роль атқарады. Олар органикалық қалдықтарды минералдап, экожүйенің биологиялық циклдерін жалғайды.

Жыл сайын құрлықта өте көп фитомасса (115-117) · 10^{19}т синтезделеді, оның түсім бөлегіне (20-50) · 10^{9}т келеді. Фитомассаның жартысын жануарлар (6-20%) жеп, оны топыраққа экскремент (10-60%) түрінде береді. Түрлі әрекеті кезіндегі бөліністері арқылы тамыр және тамыр жүйесіде биомассаны толықтырады. Ол өсімдік фитомассасының 20-90% құрайды.

Осы органикалық заттардың айтарлықтай көлемі топырақ микроағзалардың әрекеті нәтижесінде минералданады. Олар күрделі органикалық қосылыстар күйінен өсімдіктерге сіңімді минералды түрге ауысады. Негізгі ыдыратушылар микроағзалар болып табылады. Ыдырау кезіндегі көміртегі диоксидінің 85%-і микроағзалар несібесіне, ал 15%-і топырақ жануарларына тиеді. Аэробты жағдайларда саңырауқұлақтар 2/3-ін, бактериялар 1/3 береді. Ары қарай минералды қосылыстардан органикалық заттар синтезделеді. Осылайша биологиялық айналым жүреді.

Органикалық заттардың трансформациясымен микробты метаболизмнің газ тәріздес өнімдерінің алмасуы топырақтағы микроағзалармен I-шілік және II-шілік топырақ минералдарыныі өзара әрекеттесуімен жүреді. Осы процестің биосфера үшін маңыздылығын фотосинтезбен молекулалы азот фиксациясымен қатар қоюға болады. Себебі минералды элементтер жердегі барлық тірі ағзалар үшін өте қажет. Олардың қатысуынсыз органикалық заттардың түзілуі мүмкін емес.

Топырақтың минералды бөлігі топырақ микроағзаларының тіршілік әрекеті нәтижесінде түзілген, олар органикалық және бейорганикалық қышқылдың, сілтінің, ферменттің және басқа қосылыстардың әсерінен бұзылып отырады. Мысалы: нитрификация процесі кезінде нитрификациялайтын микроағзалар күшті азот қышқылын бөледі. Осы процеске қолайлы жағдай туса, 1 жылда топырақтың 1 га - да 300 кг-ға дейін нитрат түзілуі мүмкін болар еді. Микроағалардың тыныс алу процесі кезінде түзілетін көмірқышқыл диоксиді минералдың еруіне тікелей әсер етеді. Мысалы: ерімейтін фосфаттар көмірқышқыл газында көміртегімен судың және микроағзалардың өзара әрекеті нәтижесінде ериді.

$Ca_3 (PO_4) + 2 CO_2 + 2H_2O \rightarrow 2 CaHPO_4 + Ca (HCO_3)_2$(1)

Осы процестіңқаншалықты қарқынды жүруіне байланысты өсімдіктер қажетті элементтермен, энергиямен қамтамасыз етіледі.

Топырақта органикалық қалдықтардың ыдырауымен қатаргумификация процесі де жүреді. Осы процестерде микроағзалардың маңызы зор. Барлықөлі органикалық заттар топырақта биологиялық ыдыраумен қышқылдануға – гумификацияға ұшырай отырып, әдетте топырақты субстраттың тұрақты химиялық субстанциясы – гумусты заттарға айналдырады. өсімдіктер мен жануарлар қалдықтарының гумификациясы кезінде деструкторлардың ауысымы байқалады.

Олардың түрлерінің құрамы мен даму жылдамдығы өсімдіктер мен жануарлар қалдықтарыныңқңқұрамына кіретін органикалыққосылыстарға байланысты болып келеді. Осы кезде органикалыққалдықтардың ыдырауымен қатар жаңа органикалыққосылыстардың синтезделуі жүреді. Органикалыққалдықтардың ыдырау өнімдері көбіне топырақтың спецификалық органикалық заттары – фульво жєне гумин қышқылының синтезделуіне жұмсалады.

Пайдаланылған әдебиеттер

Вилесов Г.И., Давыдова О.Е., Мальцева Н.Н., Дульнев.Г., Волкогон В.В., Черняева И.И. Биологическая фиксация молекулярного азота при использовании аммонийно-карбонатных соединений //Микробиол. ж.- 1997. Т.59. № 4. С.51-59.

Глаголева О.Б., Умаров М.М., Злотников А.К. Нитрогеназная активность ризосферных диазотрофных бактерий в чистых и смешанных культурах //Микробиология. - 1994. Т.63. № 2. С.221-227.

УДК: 621.725.844.1
Барлыбаева Д.Г.- студент ҚарТУ (гр.ХТОВ-20-1)
Талгат Т.Т. - студент ҚарТУ (гр.ХТОВ-20-1)
Науч.рук – к.х.н., доцент ҚарТУ Такибаева А.Т.

ЦИКЛИЗАЦИЯ N-АЦИЛПРОИЗВОДНЫХ ВИНИЛОКСИЭТИЛАМИНА

Современная стратегия органического синтеза базируется на использовании полифункциональных, но вместе с тем достаточно простых «строительных блоков» в синтезе сложных молекул. При конструировании разнообразных молекул могут оказаться полезными базисные исходные соединения с различными функциональными группами. В этом отношении несомненный интерес представляют производные винилового эфира моноэтаноламина, обладающие широким спектром действия. Некоторые из них являются эффективными стимуляторами умственной деятельности, применяются для лечения патологий дыхательной системы, желудочно-кишечных, сердечно-сосудистых, воспалительных и иммунных заболеваний, болезней центральной нервной системы.

Наличие сравнительно доступных способов получения и широкий спектр фармакологического действия таких веществ дают основание считать их перспективными в практическом отношении.

Постоянная разработка и внедрение новых лекарственных препаратов, особенно антибактериальных и противовирусных, необходима не только в связи с заметным прогрессирующим ростом и появлением ряда новых заболеваний, к которым, несомненно, относится постоянно мутирующий вирус гриппа (птичий грипп, свиной грипп A/H1N, Эбола и т.д.), но и наличию так называемой лекарственной резистентности многих патогенных бактерий и вирусов к применяемым для лечения лекарствам. Проблема лекарственной устойчивости появилась одновременно с внедрением в практику антибиотиков и химиопрепаратов. В настоящее время известно, что лекарственная резистентность бактерий и вирусов развивается практически ко всем существующим противобактериальным и противовирусным препаратам и является закономерным приспособлением видов к окружающей среде.

Литературный поиск показал, что интерес к дитиокарбаматам обусловлен не только их биологической активностью, но и тем, что они являются удобными синтонами в органическом синтезе, особенно при получении гетероциклических соединений. Поэтому дальнейшим направлением наших исследований стало синтезирование производных оксазолидин-2-тионов.

Известно, что производные оксазолидин-2-тиона обладают ценными фармакологическими свойствами, внедрение же атома серы зачастую приводит к снижению их токсичности.

На основе соединений кислотного гидролиза N-алкилзамещенных 2-винилоксиэтаноламинов (2.33-2.37) в присутствии бензоилхлорида в среде хлороформа формируются ацилпроизводные (2.38-2.41), распадающиеся при нагревании с образованием циклических продуктов (2.42-2.46).

В настоящее время в Республики Казахстан активизировались исследования в области модификации производных винилового эфира моноэтаноламина с целью создания новых высокоэффективных отечественных препаратов на основе сырьевых ресурсов республики для нужд медицины и сельского хозяйства, что связано с развитием химико-фармацевтической промышленности. Главным этапом успешного решения этой проблемы является разработка современных методов выделения, идентификации и тонкого органического синтеза новых модифицированных соединений с потенциальной биологической активностью.

Наличие одновременно амино- и винилоксигрупп у производных винилового эфира моноэтаноламина расширяет границы химических превращений, что привлекает внимание многочисленных исследователей, занимающихся поиском новых лекарственных средств. В связи с важностью этой проблемы возрастают также научно-экспериментальные требования к проведению отдельных этапов синтеза и разработки новых антибактериальных и антимикробных средств.

В связи с этим возможности по химической модификации производных винилового эфира моноэтаноламина далеко не исчерпаны и имеют широкие перспективы в плане создания на их основе новых биологически активных соединений. В качестве исходных объектов исследования заслуживает внимание виниловый эфир моноэтаноламина.

Используемые литературы

1. *Пралиев К.Д., Ю В.К., Соколов Д.В., Хохлова Е.И. ЮВ.К. Синтез и стереохимимя фенилэтинилирования 1-(2-этоксиэтил)-3-метилпиперидин-4-она //Хим.-фарм.журн. – 2010. - Т. 20, № 6. – С. 679-683.*

2. *Строганова А.Т., Большакова С.А., Тужилкова Т.Н., Амосова С.В., Иванова Н.И., Тарасова О.А., Альперт М.Л. Синтез и изучение противолучевой активности дитиокарбаматов //Хим.-фарм.журн. - 2011. - Т. 24, № 2. – С. 143-145.*

3. *Атавин А.С., Игнатьева М.А., Вялых Е.П., Трофимов Б.А., Кузнецов И.Г., Максимов С.М., Крон Л.А. Простые виниловые эфиры, содержащие эпоксигруппу. Сообщение 3. Синтез и холиноподобные свойства винил-(2-окси-3-аминопропокси) алкиловых эфиров //Изв. АН СССР. Сер. хим. – 2000. – № 2. – С. 428-434.*

УДК 020.20 Бейсембекова Д.С.- ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Назар О.С. - ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – Рахимберлинова Ж.Б х.ғ.к

НАФТИЛАМИН

Нафтиламиндер және олардың туындылары азот бояғыштарын алу үшін кеңінен қолданылады. Азот бояғыштары негізінен тоқыма талшықтарын бояу үшін қолданылатыны белгілі. Олардың кейбіреулері теріні бояу үшін, сондай-ақ басып шығару және бояу өнеркәсібінде қолданылады. Метилоранж азо бояуы индикатор ретінде қолданылатын аналитикалық химияда маңызды бөлшек болып табылады. Индикаторлар сұйық немесе газ тәрізді ортаның құрамын, олардың құрамының өзгеруін немесе химиялық реакцияның өтуін тез және дәл бақылауға мүмкіндік береді.

Нафтиламиндер-екі конденсацияланған бензол сақиналары бар хош иісті көмірсутектер. Пластинаға ұқсас ерекше иісі бар түссіз кристалдар.

Суда аз еритін, органикалық еріткіштерде (алкоголь, бензол, хлороформ, эфирлер) жақсы ериді. Нафтиламиндердің екі изомері бар: α - нафтиламин және β - нафтиламин. β-нафтиламин-химия өнеркәсібінде қолданылмайтын күшті канцероген.

Аллилизотиоцианат негізіндегі техникалық нафтиламин синтезі

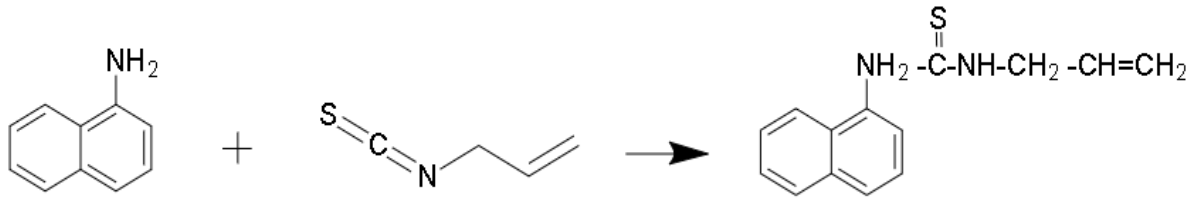

Жұмыста гетерогенді жүйелерді толығымен араластыру үшін магниттік араластырғыш қолданылды. Синтез салқындату кезінде жүргізілді және 0-2°С температурада сақталды.Конустық колбаға 30 мл изопропил спирті және 1-кестеде есептелген 5,15 мл аллизотиоцианат орналастырылды. 7,15 мл изопропил спиртінде ерітілген 30 грамм нафтиламин. Ерітіндіні 3-5 сағат бойы қарқынды араластыру кезінде.

1 кесте - Синтезге арналған реагенттердің шығыны

Зат	Mr, г/моль	ν, моль	m, г	ρ, г/см^3	V, мл
Нафтиламин	143,14	0,05	7,15	-	-
Аллилизотиоцианат	99,15	0,05	4,9575	1,02	5,15

Соңғы өнімді алу үшін еріткіш шығарылып, өнімнің шығымдылығы есептелді.

Синтез нәтижесінде алынған жаңа туынды бромдау

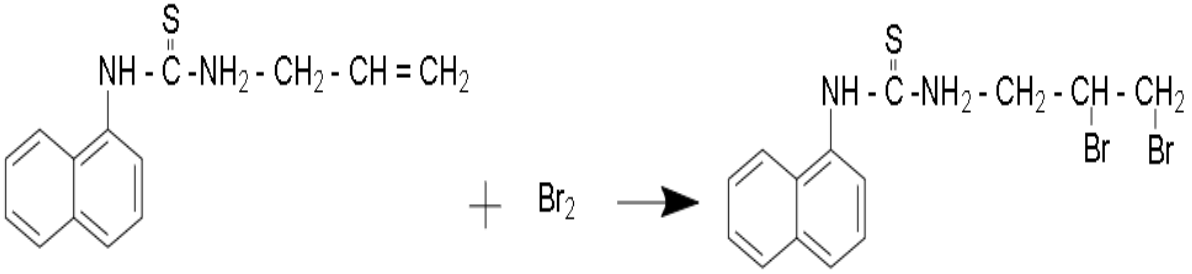

Синтез жоғарыда жүргізілген бірдей принцип пен технология бойынша жүреді. 30 мл хлороформда ерітілген 2,43 грамм ВАВ – 1 үшін 0,5 мл бром мен 20 мл хлороформ қоспасы қазылды.

2 кесте - Синтезге арналған реагенттердің шығыны

Вещество	Mr, г/моль	ν, моль	m, г	ρ, г/см^3	V, мл
Бром	160	0,01	1,6	3,102	0,5
ВАВ – 1	243,18	0,01	2,4318	-	-

Хлороформды вакуумды айдау арқылы айдағаннан кейін ерітінді майлы консистенцияға ие болды.

ВАВ-2 физикалық қасиеттері: этил спирті мен хлороформда жақсы ериді. Бензол мен мұнай эфирінде ерімейді.

3 кесте - Есеп айырысу шығатын өнімдер

Зат	Жалпы формула	Mr, г/моль	Шығу, %
ВАВ - 1	$C_{14}H_{13}N_2S$	243,18	84
ВАВ - 2	$C_{14}H_{13}N_2SBr_2$	403,18	86,6

Қорытынды. Жаңа гетероциклді туындыларды алу бойынша көптеген әдеби дереккөздерді талдау оң нәтижелерге қол жеткізілгенін көрсетеді.

Пайдалынылған әдебиеттер

1. *Беккер Хейнц, Беккерт Райнер, Берген Вернер, «Органикум», 1 том, 2010г.*
2. *Н. Н. Ворожцова, «Химия ароматических, гетероциклических и природных соединений», 2010г.*

ӘОЖ 532.528 Бөкенбай Е.Е. – ҚарТУ студенті (ХТОВ-20-1 тобы)
Маратұлы Д. - ҚарТУ студенті (ХТОВ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – Жорабек А.А. ХжәнеХТ каф.аға оқытушысы

КАВИТАЦИЯЛЫҚ ӨҢДЕУДІҢ ФИЗИКО-ХИМИЯЛЫҚ ЭФФЕКТІЛЕР

Зерттеудің өзектілігі. Қазақстан Республикасының көмірсутекті потенциалы жалпы әлемдік қорлардың маңызды позициясын алып жатыр. Қазақстаның мұнай өңдеуші зауыттары ТМД елдерінде ірілердің қатарына кіреді, бірақ мұнайды өңдеу тиімділігі жағынан қазіргі МӨЗ айтарлықтай қалып келеді. Белгілі, өңдеу эффектілігінің дәрежесі екіншілік процесстердің дамуына байланысты анықталады және мұнай өңдеудің тереңдігімен бағаланады. Өңдеу тереңдігін жоғарлату маторлық жанармайдың сандық және спалық көрсеткіштерін айтарлықтай жақсартады, бұл отандық мұнай өңдеу технологиясын дамытуына қажет. Жоғары сапалық бензин алу үшін технологиялық сызбанұсқаларда міндетті түрде изомеризация және алкилдеу процесстері болуы шарт, алайда Қазақстандық зауыттарда бұл әзірше жоқ. Кавитациялық – кумулятивті өңдеу кезінде физико-химиялық эффектілердің пайда болуын ортаға өте тез жылдамдықпен кумулятивті микроағымдардың өтуімен түсіндіруге болады, бұл температураның жоғарлауымен, жоғары ұрғыш қысымдардың пайда болуымен және кернеудің ығысуы үлкен болуымен және басқаларымен түсіндіріледі. Ультрадыбыстың физико-химиялық әрекеттесуі мен әртүрлі материалдарды ультродыбыстық өңдеуімен айналысқан көптеген зерттеушілер, әлдеқашан бір қатар физико-химиялық әсіресе, ультрадыбыстық кавитация кезіндегі қарқынды болатын айналуларды бақылаған.

Гидродинамикалық кавитация кезінде болатын көптеген химиялық айналулар сулы ерітінділерде өтеді. Су ашық жүйелерге жатады, сыртқы ортамен тек энергиямен ғана емес, сонымен қатар заттармен де алмаса алады. Сондықтан қарапайым дистелденген суды кавитациялық өңдегенде алынатын негізгі соңғы өнімдер болып (оттектің, азоттың, инертті газдардың және т.б. қатысында) HO_2, O^-_2, OH^-, H_2O_2, O_2, HCHO болып табылады, олар пайда болған радикалдар мен қатысатын заттардың арасындағы реакция нәтижесінде пайда болады. Кавитациялық өңдеуден кейін техникалық судың соңғы өнімдер құрамы бұрынғыдан да күрделене түседі, бұл үлкен мөлшердегі еріген және де ерімеген тұздардың санымен түсіндіріледі. Кавитациялық өңдеуді қолданып диффузиялық шырындарды тазарту процестерінде көптеген химиялық реакциялардың тереңдей ағуы мен жылдамдатылуы байқалған, мысалы, сироптардағы кальцийдің көлемінің және шырындардағы қанттың тазартылуы мен азайтылуын және басқа заттардың өзгерістерін айтуға болады.

Преддефикация процессінде Ca^+ иондарымен (щавель, фосфор және басқа да) қышқылдардың әрекеттесуінен ерімейтін тұнба түзілуі және түзілген заттардың тұнбаға түсуінен химиялық тұндыру реакциясының жылдамдатылуы жүреді. Дефекация процессінде қайталанатын заттардың (глюкозаның, фруктоза және басқа да моносахаридтердің) ыдырау реакциялары жылдамдатылады, тек сүт, глюконды және басқа да қышқылдар мен аммиак бөлетін амидтерге (глютаминдер, аспаргиндер және т.б.) дейін. Алмасу реакциялары мысалы, ерімейтін тұнба түзетін щавель қышқылы мен $Ca(OH)_2$ арасындағы әрекеттесу жылдамдатылады. СК-аппаратарында жүргізілетін кавитациялық-кумулятивті өңдеу кезіндегі диффузиялық шырындарды тазарту процессінде өтетін жылдамдатылу мен реакцияның одан әрі терең өтуі келесідей түсіндіріледі, яғни $Ca(H_2O)^+_6$ гексааминокомплекстардың бұзылуы арқылы клатратты құрылымды қуыстардан Ca^+ ионының босауына байланысты Ca^+ иондарының активациясы жүреді, бұл активті радикалдардың OH^- және H^+ сулы ерітіндідегі белсенділігін едәуір арттырады, ол күшті тотықтырғыш қасиетке ие, су молекуласы мен сутектік байланыстардың бұзылуы салдарынан жүреді. Ультрадыбыстық кавитация туралы мәліметтердің көпшілігі жалпыланған монографияларда келтірілген, алайда гидродинамикалық кавитацияның іс-әрекеті туралы зерттеу мәліметтері іс жүзінде жоқ деуге болады. Ультрадыбысты қолдану жайындағы зерттеу анализі барлық негізгі физико-химиялық эффектілер кумулятивті микроағындардың энергиясымен байланысты екенін көрсетеді, сондықтан әртүрлі сұйық орталарды ультрадыбыспен өңдеген кезде алынған нәтижелерді гидродинамикалық кавитация кезінде жеткілікті негізбен қолдануға мүмкін.

Тек химиялық әрекеттесуден басқа, кавитациялық-кумулятивті өңдеу кезінде физикалық эффектілер үлкен роль атқарады: кавитациялық диспергирлеу, эмульгирлену, гомогенизация және әрекеттесуші ортада нақты бақыланатын басқада әрекеттесулер. Бұл әртүрлі технологиялық үрдістердін қарқындатуын көрсетеді: адсорбция, экстракция, сілтісіздендіру, еріту және тағы басқалары.

Кавитациялық өңдеу кезіндегі сұйықтықтардың физико-химиялық қасиеттерінің өзгеруі әртүрлі салаларда қолданылуы мүмкін. Кавитациялық өңдеу кезінде сұйық орталарда өтетін көптеген физико-химиялық процесстер жылдамдатылады, бірақ бақыланатын құбылыстардың әр нақты жағдайды мұқият зерттегенде қазіргі ғылыми жабдықталуды талап ететінін атап өту қажет.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1 *Ван-Кревелен Д. В., Шуер Ж. Наука об угле. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 303 с.*

2 *Кухаренко Т.А. Химия и генезис ископаемых углей. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 327 с.*

УДК 58.08 Булатова Л.М. – студентка КарТУ (группа БТ-19-3)
Раймбекова А.Б. - студентка КарТУ (группа БТ-19-3)
Науч. рук.–магистр естественных наук Мизанбекова А.Н.

МИКРОКЛОНАЛЬНОЕ РАЗМНОЖЕНИЕ РАСТЕНИЙ

Картофель - ценная сельскохозяйственная культура, используемая в пищевых, кормовых и технических целях. Это одна из важнейших продовольственных культур в Республике Казахстан и во многих странах мира. Широкое производство картофеля сдерживается различными ограничениями, а именно снижением плодородия почвы и болезнями, вызываемыми почвенными патогенами [1,2].

Важным фактором преодоления этих ограничений является качественный посадочный материал, который не может быть получен без применения технологии микроклонального размножения in vitro, с помощью которой с помощью микроклонального размножения можно излечиться от вирусных, бактериальных и грибковых инфекций и массово размножать хозяйственно ценные сорта [3].

Результаты и обсуждения

Процесс оптимизации производства здорового посадочного материала картофеля состоит из нескольких этапов.

На первом этапе нового цикла размножения здорового картофеля необходимо ежегодно отбирать клубни картофеля, соответствующие морфологическим признакам данного сорта. Для микроразмножения используются только те клубни, которые были проверены в лабораторных условиях на вирусные и бактериальные инфекции, что исключает возможность их неблагоприятного влияния на генетическую стабильность растений. сорта, введенные в стерильную культуру [4].

На втором этапе введения в культуру in vitro экспланты картофеля дезинфицируют путем стерилизации, уничтожения грибковых и бактериальных спор без повреждения внутренних тканей. Для этого используются различные стерилизующие средства в концентрациях, которые не повреждают сами экспланты, но в то же время обеспечивают высокую стерильность. Для этапа введения в культуру стерилизация исходного материала была очень важна. Отделение экспланта от материнского растения и последующая стерилизация являются для него двойным стрессом. Поэтому развитие экспланта и начало его быстрого размножения зависит не только от типа растения, стерилизатора, но и от системы стерилизации. Обычно стерилизацию начинали с того, что части побегов картофеля промывали раствором поверхностно-активного вещества, затем с побега удаляли поверхностные загрязнения, промывая экспланты в течение 2 часов проточной водой. Кроме того, стреляет обрабатывают в течение 10-15 минут фунгицидами бенлат, каптан,

превикур или фундазол. Затем стерилизуют в спирте, промывают в стерильной дистиллированной воде и стерилизуют в основном стерилизаторе [5].

Для стерилизации эксплантов картофеля использовали различные растворы, содержащие активный хлор (гипохлорит натрия, гипохлорит кальция, хлорамин), бром (бромная вода), препараты ртути (хлорид ртути, диацид) и окислители (перекись водорода, перманганат калия), этиловый спирт, концентрированную серную кислоту, препараты нитрата серебра и антибиотики. Препарат "Белизна" с концентрацией активного вещества (гипохлорит натрия) 2,5% и временем экспозиции 30 мин дает высокую эффективность при стерилизации эксплантов (выход жизнеспособных растений достигает 80%).

Третий этап-выделение меристем, микрорезка и помещение их на питательную среду. Рубцов С. Л. и др. оптимизировали состав основной питательной среды за счет использования кремнийорганических препаратов и гуминовых веществ: Крезацина, МивалАгро, Рибав Экстра и Лигногумата.

Из вышесказанного можно сделать вывод, что получение качественного здорового посадочного материала для клубней картофеля требует большого количества времени и различных исследований. Аналитически определено, что питательная среда с минеральные соли по рецепту Мурасиге и Скуга (1962) являются наиболее распространенными в клональном микроразмножении картофеля и могут быть оптимизированы с помощью различных препаратов для улучшения морфометрических параметров роста и развития растений-регенерантов.

Одним из важных этапов получения здорового картофеля является качественная стерилизация картофельных эксплантов без повреждения внутренних тканей. Это происходит в основном в растворах, содержащих активный хлор, и при добавлении его эффективность возрастает.

Литература:

1. Aitken-Christie J and Singh AP (1987) Cold storage of tissue cultures. In: Bonga JM and Durzan DJ (Eds.) Cell and Tissue Culture in Forestry: Volume 2, Specific Principles and Methods: Growth and Developments, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, The Netherlands. pp. 285–304.

2. Armson KA, Fung M, and Bunting WR (1980) Operational rooting of black spruce cuttings. J for 78:341–343

3. Attree SM, Bekkaoui F, Dunstan DI, and Fowke LC (1987) Regeneration of somatic embryos from protopolasts isolated from an embryogenic suspension culture of white spruce (Picea glauca). Plant Cell Rep 6:480–483.

4. Bekkaoui F, Pilon M, Laine E, Raju DSS, Crosby WL, and Dunstan DI (1988) Transient gene expression in electroporated Picea glauca protoplasts. Plant Cell Rep 7:481–484.

5. Bishir J and Namkoong G (1987) unsound seeds in conifers: Estimation of numbers of lethal alleles and of magnitudes of effects associated with the maternal parent. Sivae Genet 36:180–185.

УДК 579.8

Гернер А.Н. - студентка КарТУ (гр. БТ-21-2)
Научн. рук. - м.п.н., ст.преп. КарТУ Нуржанова К.К.

СИМБИОЗ ЧЕЛОВЕКА И БАКТЕРИЙ

Человечество живет в мире одноклеточных микроорганизмов. Ежедневно нас окружают миллионы прокариот (бактерии), вирусов, одноклеточных растений, животных и грибов. И можно с уверенностью сказать, что это человек гость в их царстве. И особое место в этой иерархии отдано бактерия. Мы часто слышим слова: «Мой руки чаще», или «лучше чисть овощи и фрукты», а все из-за того, что, в наш организм могут проникнуть вредоносные бактерии. И несомненно, что этих правил нужно придерживаться и остерегаться опасных микроорганизмов.

Но всех ли прокариот нужно бояться? Для начала разберемся кто же такие бактерии. С научной точки зрения, это – простейшие одноклеточные организмы, которые не имеют обособленного клеточного ядра. Их генетический материал находит в нуклеотиде клетки. Они бывают разных форм от палочкообразной до шаровидной. Это старейшие микроорганизмы из ныне существующих на Земле. Первые бактерии появились, вероятно, более 3,5 млрд лет назад и на протяжении почти миллиарда лет были единственными живыми существами на нашей планете [1]. Они живут почти во всех сферах обитания. Но самое интересное, это то, как прокариоты находят свое место в организме человека.

Внутри нас существую около 39 триллионов бактериальных клеток. Вредоносных микроорганизмов среди них 1%, а остальные 99% прокариот приносят нас пользу. Наиболее многочисленны и известны бактерии, населяющие кишечник и слизистые оболочки. Среди разных видов бактерий, обитающих на теле человека, можно выделить: лактобактерии, бифидобактерии, кишечная палочка и энтерококки.

Лактобактерии – их можно назвать помощниками нашего иммунитета. Они защищают микрофлору кишечника и слизистые оболочек и от патогенных организмов и различного рода инфекций. Они участвую в образовании такого значимого компонента химических реакций как– молочная кислота.

Бифидобактерии – это вид также принимает участие в выработке молочной кислоты и ацетата. Благодаря этому бифидобактерии создают кислую среду, в которой нейтрализуют вредоносные микроорганизмы. Также эти прокариоты помогают синтезировать и усваивать витамины.

Кишечная палочка - она синтезирует такого помощника нашего иммунитета как – коцилин. Её основное место обитания кишечник. С помощью кишечной палочки осуществляется синтез витаминов и кислот (фолиевой и никотиновой).

Энтерококки - они появляются в нашем организме с момента рождения и помогают усвоению сахарозы. Энтерококки, входящие в состав нормальной микрофлоры пищеварительного тракта человека, играют важную роль в обеспечении колонизационной резистентности слизистых [2].

Делая вывод, можно сказать, что бактерии отличные помощники иммунной системы человека. Без прокариот кишечная микрофлора и микрофлора слизистых оболочек не может нормально функционировать. Ведь именно в этих частях организма происходит уничтожение основной массы патогенов. Поэтому, жизнь человека немыслима без этих микроскопических обитателей планеты.

Литература

1. https://biouroki.ru/material/plants/bakterii.html
2. https://medi.ru/info/4967/#1

УДК 541.49

Дәуімбай Ж.Т. – Академик Е.А. Бөкетов
атындағы Қарағанды университеті,
(МХе-51 тобы), магистрант
Ғылыми жетекші - х.ғ.к., ассоц.проф. Кутжанова К.Ж.

ПАЛЛАДИЙ – АМИНҚЫШҚЫЛЫ ЖҮЙЕСІНДЕ КОМПЛЕКС ТҮЗІЛУ РЕАКЦИЯЛАРЫНЫҢ КВАНТТЫҚ ХИМИЯЛЫҚ ЕСЕПТЕУЛЕРІ

Платина металдарының комплексті қосылыстары онкологиялық ауруларды емдеуде қолданылуы мүмкін жаңа препараттарды алу мақсатында белсенді зерттелуде [1]. Палладий (II) негізінде препараттарды қолдану жанама реакциялардың өтуіне байланысты шектелген. Сондықтан зерттеушілердің назарын, едәуір аз уыттылықты ескере отырып, палладий (II) қосылыстарына тартады [2].

Ауыспалы металдардың әр түрлі лигандалық комплексті қосылыстары тірі организмдерде және химия-технологиялық үрдістерде биологиялық реакциялардың сипатын негіздейтін аралық түзілімдер болып табылады [3].

Ғылыми жұмыстың барысында зерттеліп отырған молекуладағы атомдардың реакцияға түсу қабілеттіліктерін анықтау мақсатында кванттық химиялық зерттеулер жүргізілді.

Pd^{2+} - глицин, Pd^{2+}- аланин, Pd^{2+} - аспарагин қышқылы электрондық құрылысы 1-суретте көрсетілген.

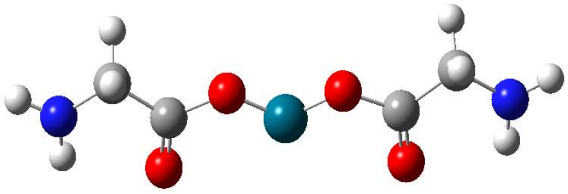

Pd+Glycine ,
$\Delta E_{толық}$ *a.u.-5476,48704*

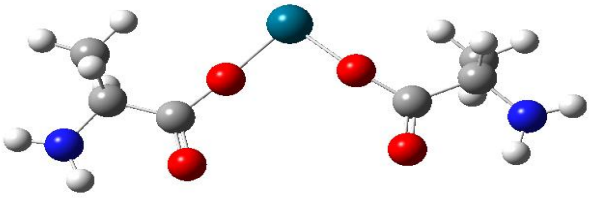

Pd+Alanin
$\Delta E_{толық}$ *a.u.-5553,9562218*

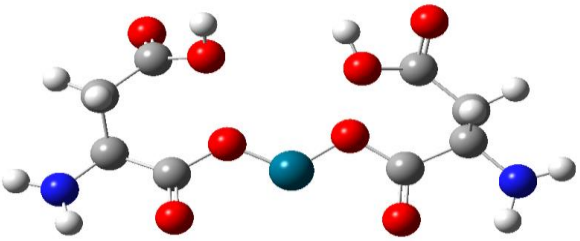

Pd+Aspartic acid
$\Delta E_{толық}$ *a.u.-5926.474309*

Сурет 1. GAUSSIAN 09 бағдарламасы арқылы есептеп алынған Pd^{2+}-аминқышқылы жүйесінде комплекстүзілу процесіндегі толық энергиясы

1-кестеде салыстырмалы түрде алынған Pd^{2+}- аминқышқылы жүйесінде комплекстүзілу процесіндегі термодинамикалық сипаттамалар көрсетілген.

Кесте 1 – MOPAC бағдарламасынан алынған Pd^{2+} - аминқышқылы жүйесінде комплекстүзілу процесіндегі термодинамикалық сипаттамалары

T,K	ΔH_{gly} кДж/моль	ΔH_{asp} кДж/моль	ΔH_{ala} кДж/моль
298	37,3127616	57,526632	42,9481944
303	38,2924728	59,1050556	44,1372456
308	30,9069576	60,7002264	45,3346704
313	40,277016	62,3121444	46,5446556
318	41,281848	63,9449964	47,771388
	ΔS_{gly} Дж/моль*К	ΔS_{asp} Дж/моль*К	ΔS_{ala} Дж/моль*К
298	-0,08474	0,080076	0,029242
303	0,0115	0,082109	0,03079
308	-0,01453	0,084121	0,032311
313	0,013802	0,086122	0,033826
318	0,01494	0,088126	0,035347

Қорытындылай келе, жартылай эмпирикалық MOPAC бағдарламасының PM7 әдісін қолдану арқылы палладий-аминқышқылы жүйесінде комплекс түзу процестерінің термодинамикалық сипаттамаларын анықтау үшін кванттық-химиялық есептеулер жүргізілді. Есептеу нәтижелері тәжірибелік алынған термодинамикалық сипатамалардың мәндеріне өте жақын екенін көрсетті.

Қолданылған әдебиеттер

1 Тананайко М.М., Пилипенко А.Е. Разнолигандные комплексы в системе ион металла – органическое основание – электроотрицательный реагент. // Журн. анал. химии. – 2002. - Т.32. – Вып.3. – С.430.,

2 Молодкин А.К., Есина Н.Я., Андреева О.С. Разнолигандные комплексы платины (IV) с глицином и аланином.// Журн. Неорган. Химии. -2004. -Т. 49.- №3. -С.468.

3 Ефименко И.А., Иванова Н.А., Ерофеева О.С. Синтез и физико-химические характеристики комплексных соединений палладия(II) с аминоуксусной кислотой. // Тез. докл. XXI Междунар. Чугаевской конф. по коорд. химии.- Киев.:София, -2003. -С. 72

УДК 6.60.606 Әлшерқызы Г. - студент КарТУ (гр. БТ-18-5)
Советов С. – студент КарТУ (гр. БТ-18-5)
Научн.рук. – к.б.н. доцент С.Н.Дербуш

ИССЛЕДОВАНИЕ РАСТЕНИЙ НА ГЕННОМ УРОВНЕ

Генетическая инженерия – новое направление в деятельности человека, позволяющее целенаправленно, экспериментально модифицировать геном с использованием генетической информации из разных систем: вирусов, бактерий, насекомых, животных и человека [1].

Получение трансгенных растений включает в себя несколько этапов:

Первый этап – идентификация и клонирование гена. Выбор гена определяется необходимостью передачи растению определенного хозяйственно-полезного признака. В данный момент для трансформации растений используются в основном гены, определяющие моногенные признаки, такие, как устойчивость к гербицидам и пестицидам, устойчивость к некоторым другим видам стрессов. Большая часть генов, характеризующих данные признаки, выделены из бактериальных геномов. В настоящее время в качестве доноров генов, определяющих признаки устойчивости, выбирают геномы диких видов. Из-за биологической несовместимости растений, относящихся к разным видам, родам и даже семействам эти гены не могут быть введены в геном растений-реципиентов путем половой гибридизации. Также является сложной, проблема получения признаков, относящихся к группе количественных признаков. Данными признаками являются продуктивность, качество зерна, устойчивость к засухе, низким и высоким температурам.

Суть второго этапа заключается в подборе генотипа растения-реципиента. В качестве реципиента подбираются растения такого сорта либо линии, которые отвечали бы требованиям производства по урожайности, качеству плодов, стойкости к биотическим и абиотическим стрессам, но имели бы лишь одно отрицательное свойство, к примеру, слабая устойчивость к засухе [2].

Третий этап связан с введением гена и его экспрессии в геном растения-реципиента. В связи с обнаружением Ti-плазмид почвенных агробактерий Agrobacterium tumefaciens, позволяющих вводить чужеродные гены в геном двудольных и некоторых однодольных растений, проблема переноса чужеродных генов в геном растений существенно облегчается. Метод биобаллистической трансформации довольно широко используется для трансформации клеток однодольных растений. Важным фактором является обеспечение экспрессии чужеродного гена в геноме растения-реципиента и стабильное наследование признака в поколениях. Экспрессия введенного гена зависит от ряда причин, в том числе от места интеграции гена в геном

растения, последующего метилирования промоторной области и введенного гена и т. п. [3].

Четвертый этап – регенерация трансформированных растительных клеток и отбор трансгенных растений. От регенерационной способности клеток растения-реципиента зависит эффективность получения трансгенных растений. Это определяется тотипотентностью клеток, т. е. способность клетки реализовывать генетическую информацию, обеспечивающую ее дифференцировку и развитие до целого организма. У двудольных растений тотипотентность наиболее ярко выражена (свекла, рапс, картофель), у однодольних (пшеница, ячмень, кукуруза) – менее выражена.

Для проведения исследований растений на генном уровне использовался метод технологии рекомбинантной ДНК, а именно – лигирование молекул ДНК, вставка рекомбинантной ДНК в клетку хозяина, выделение рекомбинантных клеток.

В результате проведенных исследований установлено, что при последующем процессе трансформации образовалась смешанная популяция трансформированных и нетрансформированных клеток-хозяев. Процесс отбора включал фильтрацию только трансформированных клеток-хозяев. Для выделения рекомбинантной клетки из нерекомбинантной клетки использовали маркерный ген плазмидного вектора, а имеено плазмидный вектор PBR322, который содержит другой маркерный ген (ген устойчивости к ампициллину и ген устойчивости к тетрациклину).

Таким образом, важным применением технологии рекомбинантной ДНК является изменение генотипа сельскохозяйственных культур, чтобы сделать их более продуктивными, питательными, богатыми белками, устойчивыми к болезням и с меньшим потреблением удобрений. Технология рекомбинантной ДНК и методы культивирования тканей позволяют производить высокоурожайные зерновые, бобовые и овощные культуры.

Список использованных источников:

1. *Генетическая инженерия растений / Е.В. Дейнеко // Вавиловский журнал генетики и селекции. – 2014. - № 1. – С.137*
2. *Генетическая инженерия высших растений: курс лекций для аспирантов / В.Н.Дышко. – Смоленск: ФГБОУ ВПО «Смоленская ГСХА», 2014. – 46 с*
3. *Коростелева Н.И. Биотехнология: учебное пособие / Н.И. Коростелева, Т.В. Громова, И.Г. Жукова. - Барнаул: Изд-во АГАУ, 2006. - 127 с.*

ӘҚЖ 60-604 Жақыпова А. Қ. – ҚарТУ студенті (БТ-18-1 тобы)
Нургазиева Ж. Н. – ҚарТУ студенті (БТ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы ҚарТУ Мукархан К.

КОНДИТЕРЛІК ӨНІМДЕРГЕ ТАБИҒИ БОЯУЛАРДЫ ҚОЛДАНУ

Ұннан жасалған кондитерлік өнімдер жағымды дәмі мен тартымды, көз жауын аларлық бейнесі бар әр түрлі үлкен топты құрайды. Өнімдердегі көмірсулар, майлар мен ақуыздар денеге оңай және тез сіңеді.

Технологиялық процеске және рецептураға байланысты ұннан жасалған кондитерлік өнімдер келесі топтарға бөлінеді: печенье, торттар, бәліштер, кекстер, крекер, вафли.

Кондитерлік өндірістің технологиясы алуан түрлі, тек нан өндірісінде арнайы ашытқыларды пайдаланып дайындалған кекстерді, үлпілдек нан, тоқаштарды санамағанда ол микроорганизмдермен байланысты емес.

Ұсынылып отырған жұмыстың мақсаты: ұннан жасалған кондитерлік өнімдердің тағамдық құндылығының негізгі сипаттамаларын зерттеу, негізгі биохимиялық және микробиологиялық ерекшеліктерін қарастыру.

Мақсатқа жету үшін келесі міндеттер қойылды:

1. Ұнды кондитерлік өнімдерге әдеби шолу;
2. Ұннан жасалған кондитерлік өнімдерге пайдаланатын тағамдық бояулардың пайдасы мен зияның сынамалар алу арқылы анықтау;
3. Ұннан жасалған кондитерлік өнімдерде тұтынатын бояулардың түрлерін, жалпы сипаттамасын, ағзаға әсерін меңгеру.

1 – сурет – зертханада жұмыс істеу барысы

Кондитер өндірісінде алуан түрлі шикізаттар және жартылай фабрикаттар: қант, сүт, қаймақ, сары май, жұмыртқа, ұн, какао, әртүрлі жаңғақтар, жемістер, жидектер және оның өнімдері пайдаланылады.

Табиғи бояғыштардың сапасын бағалау техникалық және нормативтік құжаттардың талаптарына сәйкестігі бойынша жүргізіледі.

Табиғи бояғыштар әдетте улы емес, бірақ олардың көпшілігінде қолайлы тәуліктік дозалар бар.

Жалпы, тағамдық бояуға келесі негізгі талаптар қойылады:

қолданылатын дозалардың зиянсыздығы, оның ішінде канцерогендік, мутагендік, айқын биологиялық белсенділіктің болмауы;

– түс тұрақтылығы (жарыққа, тотықтырғыш және тотықсыздандырғыштарға төзімділік, қышқыл-негіз ортасының өзгеруі, температураның көтерілуі);
– бояудың төмен концентрациясында бояудың жоғары дәрежесі;
– суда немесе майларда еру қабілеті, сонымен қатар тамақ өнімдерінің массасында біркелкі таралу мүмкіндігі;
– өнімнің бұзылуынан, технологиялық режимдердің бұзылуынан бояулардың көмегімен бүркеуге жол берілмейді.

Бұл жұмыста табиғи бояғыш ретінде шпинат қолданылды. Салмақ бойынша шпинат қоректік заттарға бай көкөністердің қатарына жатады. Оның құрамында темір, кальций, магний, А, С және Е дәрумендері бар. Бұл фолий қышқылының негізгі тағамдық көздерінің бірі - В9 дәрумені, оны ғалымдар алғаш рет шпинат жапырақтарынан бөліп алған болатын.

2 – сурет – Кондитерлік өнімге шпинаттың қосылу жолы

Тағамдық өнімнің түсі тұтынушы үшін үлкен маңызға ие: ол өнімнің балғындығы мен сапасының көрсеткіші ғана емес, сонымен қатар оны танудың қажетті сипаттамасы болып табылады. Өнімдегі бояғыштар өнімнің түсіне жауап береді. Олар табиғи түрде оның құрамында болуы мүмкін (қызылша, сәбіз, жұмыртқаның сарысы және т.б.) немесе өңдеу кезінде қосылуы мүмкін.

Қорытындылай келе, қазіргі кездегі азық-түлік өндірісіндегі басты тенденция – тұтынушылардың әр түрлі қажеттіліктерін қанағаттандыра алатын денсаулыққа пайдалы ингредиенттері бар өнімдердің кең ассортиментін жасау болып табылады. Күн сайын тұтынушылар тағамдық қоспалары аз қосылған, барынша табиғи өнімді пайдалануды таңдап отыр. Сол себепті өзара сыйымды, барынша қолжетімді табиғи шикізаттық компоненттерді – витаминдермен байытылған органикалық,экологиялық таза кондитерлік өнім, осы талаптарға барынша жауап береді деп ойлаймын.

Пайданылған әдебиеттер тізімі:

1. *Г.К. Кабылбекова «Тағамдық биотехнология»– Алматы: CyberSmith, 2019.*
2. *Б. Қ., Заядан Г. Өнерхан «Тағам биотехнологиясы» - Қазақ университеті, 2013.*

УДК 577.117:661.123

Жанарбек А.Ж - магистрант КарТУ (гр. ХТОВМ-21-1)
Научн. рук. – академик НАН РК, д.х.н., проф. КарТУ Тулеуов Б.И

NEW SUPRAMOLECULAR ENSEMBLES BASED ON PHYTOECDYSTEROIDS

Cyclodextrins (CD) and their derivatives are widely used for molecular encapsulation of drug substances. Supramolecular complexes of CD with a number of steroids have been obtained [1].

It was established that CDs are non-toxic; in this regard, we have now obtained a number of supramolecular assemblies of α-, β-, γ- and 2-hydroxypropyl-β-cyclodextrins with 20hydroxyecdysone (ecdysterone), 2-deoxyecdysone, 2-deoxy-20-hydroxyecdysone, 3-epi-2-deoxyecdysone, as well as their nitrogen, phosphorus and sulfur-containing derivatives in different stoichiometric compositions and with specified physicochemical properties.

When 2-hydroxypropyl-β-cyclodextrin is used as a component of supramolecular selfassembly, which is more hydrophilized compared to α- and β-CD analogs due to the presence of additional 2-hydroxypropyl fragments, in the formed macrocyclic complexes, the values of changes in both internal and external the protons of 2-hydroxypropyl-β-CD are the same. This can serve as confirmation of the formation of mixed supramolecular assemblies.

At the same time, the main ways to increase the water solubility of molecules, without affecting their main steroid backbone and biological activity, are lateral 2,3-diol selective heterocyclization with the introduction of new hydrophilic functional groups and the subsequent preparation of macrocyclic assemblies with CD.

The fine structures of new water-soluble supramolecular ensembles of phytoecdysones and synthesized compounds - synthons are confirmed by the data of two-dimensional correlation of NMR spectra ^{1}H-^{1}H, TOCSY, ^{1}H-^{1}H ROESY, ^{1}H-^{13}C HMQC and ^{1}H-^{13}C HMBC.

As a result of bioscreening among the synthesized compounds, substances were found with pronounced anti-inflammatory and analgesic activity, exceeding the reference drug “Diclofenac sodium”.

References

1. Forgo P., Gondos G.A., Sudy of β-Cyclodextrin Inclusion Complexes with Progosterone and Hydrocortisone Using Rotating Frame Overhauser Spectroscopy // Monatshefte fur Chemie / Chemical Monthly. – 2002. – Vol.133, issue 1. – P. 101-106.

2.B.S. Temirgaziev., A.M. Kozhanova., A.Zh. Mendibayeva., T.M. Seikhanov., A.Zh. Zhanarbek., B.I. Tuleuov., S.M. Adekenov New supramolecular ensembles based on phytoecdysones // XIV International Symposium on the Natural Compounds (ISCNC 2021). – 2021, Tashkent. – P. 27

ӘОЖ 621.725.844.1 Жеписбай А.Д.- ҚарТУ студенті (ХТОВ-19-1 тобы)
Тиштықпай Д.Д. - ҚарТУ студенті (ХТОВ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – х.ғ.к., доцент ҚарТУ Такибаева А.Т.

2-ВИНИЛОКСИЭТИЛДИТИОКАРБАМИН ҚЫШҚЫЛЫНЫҢ ЭФИРЛЕРІ

Ең алдымен, химия-фармацевтика өнеркәсібін құрумен және қалыптастырумен байланысты Қазақстан Республикасының ғылымы мен техникасының жедел дамуы биологиялық белсенділіктің жоғары көрсеткіштеріне ие жаңа қосылыстарды іздеуге мүмкіндік береді. Сонымен қатар, бұған әлемдегі экологиялық жағдайдың елеулі нашарлауы ықпал етеді. Осыған байланысты қазіргі заманғы химияның негізгі міндеттерінің бірі біздің елімізде өте тиімді және аз уытты таблеткалардың синтезі болып табылады.

Болжам бойынша-соңғы жылдары Германия, РФ, Франция, Үндістан және Австрия халықаралық компанияларының дәрі-дәрмек құралдарының басым бөлігі Қазақстан Республикасының фармацевтикалық секторына кіреді. Осыған орай, мемлекет басшысы өнім нарығын отандық препараттармен олардың жалпы санынан 50% - ға дейін жеткізу мақсатында фармацевтика саласындағы жоғары стандарттарды сақтаудың маңыздылығын атап өтті. "Инновациялық Қазақстан-2020" форумында сөйлеген сөзінде Қазақстан Республикасының Президенті Н. Ә. Назарбаев инновациялық дамудың ұзақ мерзімді және тұтас стратегиясы қажет екенін атап өтті. Және инновацияны дамытудың негізгі субъектілерінің бірі ғылым болып табылады. Біздің Республика минералдық және өсімдік ресурстарының үлкен қорына ғана емес, сонымен қатар көптеген ғалымдар мен олардың ғылыми мектептері, сондай-ақ химия-технологиялық өндірістік қуатына да қажетті ғылыми әлеуетке ие. Қойылған міндетті табысты шешудің басты кезеңі органикалық, биоорганикалық, фармацевтикалық химия, фармакология және медицина саласында маманданған ғалымдар арасындағы толық интеграция болып табылады.

Органикалық синтездің қазіргі заманғы стратегиясы полифункционалды, бірақ күрделі молекулалар синтезінде жеткілікті қарапайым "құрылыс блоктарын" пайдалануға негізделеді. Әртүрлі молекулаларды құрастыру кезінде әртүрлі функционалдық топтармен пайдалы базистік бастапқы қосылыстар болуы мүмкін. Бұл орайда, кең ауқымды әсер ететін моноэтаноламиннің винил эфирінің туындылары күмәнсіз қызығушылық тудырады. Олардың кейбіреулері ақыл-ой қызметінің тиімді стимуляторы болып табылады, тыныс алу жүйесінің патологияларын, асқазан-ішек, жүрек-қан тамырлары, қабыну және иммундық ауруларды, орталық жүйке жүйесінің ауруларын емдеу үшін қолданылады.

Әдеби мәліметтерден күкірт көміртегінің аминдермен реакцияларының маңызды қолданбалы мәні бар және әр түрлі авторлармен егжей-тегжейлі зерттелген. Дитиокар-баматтардың жоғары реакциялық қабілеті мен синтезінің қарапайымдылығы олардың аналитикалық химияда қолданылуына себепші болады. Дитиокарбаматтарға ие бағалы физикалық қасиеттер оларды сульфидтерді құрайтын Р - және d-элементтерді топтық шоғырландыру үшін реагенттер ретінде қолдануға, осы топ элементтерінің химиялық қасиеттері бойынша РН реттеумен және бүркемелеуді пайдаланумен, экстракциялық-фотометриялық, электрохимиялық, радиометриялық және басқа әдістермен жекелеген иондарды іріктеп және сезімтал анықтауға мүмкіндік береді.

Дитиокарбаматтар қазіргі уақытта органикалық синтезде, флотация кезінде, Каучукты вулканизациялау кезінде, хелатты полимерлер, инсектофунгицид, радиациялық қорғау протекторлары ретінде, медицинада пайдаланылады.

Дитиокарбамин қышқылдарының туындылары арасында фунгицидтер, гербицидтер, инсектицидтер, акарицидтер, зооцидтер, нематоциттер, өсімдіктердің өсуін реттегіштер, бактерицидтер және басқа да белсенді түрлері бар заттар табылды. Сонымен, дитиокарбамин қышқылдарының туындылары - карбатион, цирам, цинеб және вегадекс ауыл шаруашылығында пестицидтер ретінде тәжірибелік қолдануды тапты.

Біздің зерттеулеріміздің негізіне биологиялық белсенді қосылыстарды синтездеу үшін базалық құрылыс блогы ретінде зерттеушілердің назарын ертеден аударатын моноэтаноламиннің өнеркәсіптік қол жетімді винил эфирі алынды. Қазіргі уақытта винилоксиэтиламин молекуласының белгілі Бактерияға қарсы препараттардың негізгі фрагменттері бар заттарды алумен модификация реакциялары зерттелген жоқ.

Қолданылған әдебиттер тізімі

1. *Пралиев К.Д., Ю В.К., Соколов Д.В., Хохлова Е.И. ЮВ.К. Синтез и стереохимимя фенилэтинилирования 1-(2-этоксиэтил)-3-метилпиперидин-4-она //Хим.-фарм.журн. – 2010. - Т. 20, № 6. – С. 679-683.*
2. *Строганова А.Т., Большакова С.А., Тужилкова Т.Н., Амосова С.В., Иванова Н.И., Тарасова О.А., Альперт М.Л. Синтез и изучение противолучевой активности дитиокарбаматов //Хим.-фарм.журн. - 2011. - Т. 24, № 2. – С. 143-145.*
3. *Атавин А.С., Игнатьева М.А., Вялых Е.П., Трофимов Б.А., Кузнецов И.Г., Максимов С.М., Крон Л.А. Простые виниловые эфиры, содержащие эпоксигруппу. Сообщение 3. Синтез и холиноподобные свойства винил-(2-окси-3-аминопропокси) алкиловых эфиров //Изв. АН СССР. Сер. хим. – 2000. – № 2. – С. 428-434.*

ӘОЖ 631.41 Жетписбай А.Д.- ҚарТУ (ХТОВ-19-1 тобы) студенті
Рахманов Ж. – ҚарТУ (ХТОВ-20-1 тобы) студенті
Ғылыми жетекші –ҚарТУ аға оқытушысы Карилхан А

АУЫР МЕТАЛДАРМЕН ЛАСТАНУ

XX ғасырдың 40-шы жылдарынан бастап биосфера қорғасынмен қарқынды ластана бастады. XX ғасырдағы адамның қаңқасында қорғасын 1600 жыл бұрын өмір сүрген адам сүйегімен салыстырғанда 700-1200 есе артық екендігі анықталды [1,2].

Адамдар және жануарлар үшін ауыр металдардың жоғары мөлшерінің жалпы уытты әсері ағзаның маңызды жүйелерінің орталық және перифериялык жүйке жүйесі, қан айналымы, ішкі секрецияның іс-әрекетінің өзгеруіне немесе бұзылуына әкеледі. Кадмий, хром, никель, корғасын, сынап жыныс клеткаларына әсер етеді; ал мышьяк, кобальт, кадмий, хром, никель, полициклді ароматты көмірсутектер, кейбір пестицидтер спецификалык канцерогенді әсер көрсетеді.

Өзінің улылығына, табиғатта таралуына, қорек тізбегінде жинақталу мүмкіндігіне қарай биосфераны ластайтын, бірінші кезекті бақылауды қажет ететін оннан астам элементтерге ерекше назар ауды. Олар: сынап, қорғасын, кадмий, мышьяк, мыс, ванадий, қалайы, мырыш, сурьма, молибден, кобальт, никельді жатқызады. Қауіптілік дәрежесі (1-кесте) бойынша оларды үш класқа бөледі:

1 –Ауыр металдарды қауіптілік дәрежесі бойынша жіктелуі

I класс –өте улы	II класс –улы	III класс –әлсіз улы
Кадмий (Cd)	Бор (B)	Барий (Ba)
Мышьяк (As)	Кобальт (Co)	Ванадий (V)
Қорғасын (Pb)	Мыс (Cu)	Вольфрам (W)
Сынап (Hg)	Молибден (Mo)	Марганец (Mn)
Селен (Se)	Никель (Ni)	Стронций (Sr)
Мырыш (Zn)	Сурьма (Sb)	
	Хром (Cr)	

Химиялық ластағыш заттар адам және жануарлардың әртүрлі мүшелеріне және ұлпаларында іріктеле жинақталады. Әдетте олар қарқынды биохимиялық үрдістер жүретін мүшелерде - бүйрек, бауыр, эндокринді безде шоғырланады. Өнеркәсіпті аудандарда атмосфералық ауаның ластануы нәтижесінде өлім-жітім және аурулардың артуы; орташа өмір сүру ұзақтығының төмендеуі; иммундық жүйенің, қанның морфологиялық құрамының, балалардың физикалық дамуының бұзылуы түрінде спецификалық емес биореакциялар байқалады.

Ауыр металдардың токсикологиялық дәрежесінің әр ағзаларға әсерін салыстыру үшін улылықтың бірнеше түрі негізделген молярлы улылық ұғымын қолданады. Ол металдардың молярлы көлемінің артатынын, минималды молярлы мөлшеріндегі улылық эффектісін көрсетуге қажет, улылығы жоғары металдарға (2-кесте) жататындығын анықтайды [2-5].

2- кесте –Металдардың молярлы уыттығы

Ағзалар	Улылық қатары
Балдырлар	Hg>Cu>Cd>Fe>Cr>Zn>Co>Mn
Саңырауқұлақтар	Ag>Hg>Cu>Cd>Cr>Ni>Pb>Co>Zn>Fe
Гүлді өсімдіктер	Hg>Pb>Cu>Cd>Cr> Ni>Zn
Сақиналы құрттар	Hg>Cu>Zn>Pb>Cd
Балықтар	Ag>Hg>Cu>Pb>Cd>Al>Zn>Ni>Cr>Co>Mn>>Sr
Сүтқоректілер	Ag, Hg, Cd>Cu, Pb, Co, Sn, Be>>Mn, Zn, Ni, Fe, Cr>>>>Sr>Cs, Li, Al

Алайда табиғатта улы немесе улы емес химиялық элемент жоқ, дегенмен улы немесе улы емес концентрация бар. Химиялық элементтің концентрациясы қоршаған ортада олардың экологиялық топтасуын анықтауда үлкен роль атқарады. Кейбір ауыр металдар адам ағзасы үшін қажетті қызметтер атқарады, ал аз мөлшерде зат алмасу үрдістерінде және де ағзалар өмірі үшін маңызы бар микроэлемент ретінде үлкен рөл атқарады (3- кесте). Топырақ жамылғысы ауыр металдармен ең көптеп ластанатын орта және оның өздігінен тазалануы ұзаққа созылады. Көбінесе ауыр металдар топырақтың құнарлы қарашірік бөлігіне ластанған ауа, су арқылы келеді. Ауыр металдармен ластаушы өндіріс-кәсіпорындар, автожолдар маңайында өсетін өсімдіктердің, жан-жануарлардың және адамдардың белсенді тіршілігіне кері әсерін тигізіп, түрлі аурулардың пайда болуына себепші болады [2-5].

Қолданылған әдебиттер тізімі

1. *Орлов Д.С. Химия почв. – М.: МГУ, 2005–190б.*
2. *Садовникова Л.К. и др. Экология и охрана биосферы при химическом загрязнении. – М.: Высшая школа, 2002. – 60б.*
3. *Лозановская И.Н. и др. Экология и охрана биосферы при химическом загрязнении. – М.: Высшая школа, 2002. – 287б.*
4. *Вредные химические вещества. Неорганические соединения V−VIII групп: Справ. изд./ Под ред. В.А. Филова и др. −Л.: "Химия".*
5. *Тяжелые металлы и металлоиды в почвах. – М.: ГНУ Почвенный институт им. В.В. Докучаева РАСХН. 2008..*

УДК 547.992 Ильясов М – КарТУ, студент (ХТОВ 21-1)
Нығмет Н – КарТУ, студент (ХТОВ 21-1)
Ғылыми жетекшісі - х.ғ.к., доцент КарТУ
Рахимберлинова Ж.Б.

ГУМИН ҚЫШҚЫЛДАРЫНЫҢ ФУНКЦИОНАЛДЫ АЛМАСТЫРЫЛҒАН ЖӘНЕ ПОЛИМЕРЛІ ТУЫНДЫЛАРЫН СИНТЕЗДЕУ

Гумин қышқылдары-бұл қоңыр, көмір қабаттарында тотыққан, сондай-ақ топырақ пен шөгінді жыныстардың маңызды органикалық құрамдас бөлігі, сілтілі металдар ерітіндісінде еритін. Фукс анықтамасына сәйкес, гумин қышқылдары – бұл табиғи оксикарбон қышқылдарының тобы, олар өлі өсімдік материалының табиғи ыдырауы кезінде пайда болады, қараңғы аморфтық заттар түрі бар, иондар береді және негіз алмасудың қасиеттері бар тұздар құрайды.

Қазіргі білім деңгейінде гумин қышқылдарының сипаттамасының әртүрлі жақтарын бейнелейтін толық, Т. А. Кухаренко анықтамасы болып табылады. Гумин қышқылдары табиғи аморфты қара түсті жоғары молекулалы органикалық қышқылдардың тобын білдіреді, молекуланың жалпы түріне біріктірілген, бірақ шығу тегіне байланысты белгілі айырмашылықтары бар. Олар гетерополиконденсаттар.

Негізгі құрылымдық бірліктер аралас функциясы бар қосылыстар, негізінен құрамында метоксил бар хош иісті оксикарбон қышқылдары, құрамында оттегі, азот және күкірт бар гетероциклдер және ядро мен бүйір тізбектеріндегі функционалдық топтар бар қосылыстар болып табылады.

Гумин қышқылдары оденді жіктеу бойынша (Т. А. Кухаренко) үш топқа бөлінеді: суда еритін фульвокислоттар, спиртте еритін гиматомелан қышқылдары және суда да, спиртте де ерімейтін гумус қышқылдары.

Көмір түзудің шымтезек және қоңыр көмірді кезеңдеріндегі гумин қышқылдарын салыстыру, біріншісі бұрғы гумин қышқылдарымен салыстырғанда түрленудің төмен сатысындағы өнімдер болып табылатынын көрсетеді. Қоңыр көмірдің гумин қышқылдары шымтезек гумин қышқылдарымен салыстырғанда көміртекпен байытылған, бірақ сутегіден аз, ол табиғи түрде Н/С мәнін төмендетуге әкеледі.

Бастапқы гумин қышқылдарының қышқылдық функциясының сипаттамасы шымтезек кезеңінен қоңыр көмірге ауысқан кезде функционалдық топтар санының азаюын көрсетеді.

Гумин қышқылдары жеке органикалық қосылыстар емес болғандықтан, олардың құрылысын белгілі бір құрылымдық формуламен көрсету мүмкін емес. Әзірге гумин қышқылдарының молекуласы құрылысының принципті схемасы туралы айтуға болады. (1-сурет) сәйкес, гумин қышқылдарының макромолекуласы қарапайым эфирлердің түрі бойынша оттегі

көпіршелерімен өзара қосылған конденсацияланған хош иісті жүйелерден тұрады.

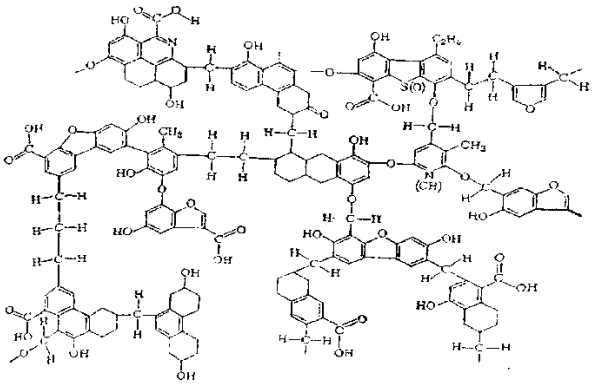

1 сурет - Гуминді гипотетикалық құрылымдық фрагменті
көмір қышқылдары

Гумин қышқылын алу үшін пайдаланылатын Ойқарағай кен орнының тотыққан көмірінің сипаттамасы 1-кестеде келтірілген.

1- кесте - Тотыққан көмір мен гумин қышқылын техникалық және элементтік талдау

Көмір	W^a, %	A^a, %	$C^г$,%	$H^г$, %	$N^г$, %	$S^г$, %	$O^г$, %	HA^{daf}
ОК	19,8	15,0	63,70	3,40	1,08	0,78	30,9	60
ОГҚ	8,89	10,20	63,70	4,31	1,08	0,78	32,62	
Ескерту.: ОК- Ойқарағай көмірі; ОГК- Ойкарагай гумин қышқылы								

Алынған гумин қышқылы полифункционалды. Қышқыл топтарының жалпы құрамы 6 мг-экв/г аспайды. гумин қышқылындағы басым функционалды топтар карбоксил және фенол болып табылады (2-кесте). Гумин қышқылы құрамында карбонил, хиноид, гидроксил, эфир және басқа топтар бар. Ойкарагай гумин қышқылы үшін жүргізілген талдау құрамында хиноид (1,2 мг-экв/г), карбонил (2,1 мг-экв/г) және пероксид 0,16 мг-экв/г топтарының бар екенін көрсетті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1 *Ван-Кревелен Д. В., Шуер Ж. Наука об угле. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 303 с.*
2 *Кухаренко Т.А. Химия и генезис ископаемых углей. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 327 с.*
3 *Касаточник В. И., Ларина Н.К. Строение и свойства природных углей. – М.: Недра, 2015. - 159 с.*

УДК 622.765.06 Кайратова А.К. – КарТУ студент (гр. ОПИ – 20-1)
Сейілбекова Н.Е– КарТУ студент (гр. ОПИ – 20-1)
Науч. рук. – к.т.н., доц. КарТУ Омарова Н.К.

ФЛОТАЦИЯ СВИНЦОВО – ЦИНКОВЫХ РУД

Свинцово-цинковые руды месторождения Акжал представлены сульфидными минералами галенитом и сфалеритом. Пустая порода представлена кремнеземом на 40,35%, глиноземом на 0,91%, окисью кальция на 19,98%, окисью магния на 1,29%.

Свинцово-цинковая руда месторождения Акжал обогащается по селективной схеме флотации. Вначале проводится свинцовая флотация, а затем из хвостов флотации проводится цинковая флотация. Технологическая схема обогащения включает доизмельчение концентрата основной цинковой флотации после классификации на гидроциклонах.

Схема флотации включает измельчение концентрата основной цинковой флотации до 90% класса (-0,074 мм).

Рисунок 1 – Схема и режим открытых опытов флотации свинца

В лабораторных условиях проведены исследования по обогащению цинка с использованием реагента – депрессора (сочетания цинкового купороса с щелочью) на показатели флотации. Опыты проводились в открытом цикле.

Опыт №2 по флотации цинка проведены в реагентном режиме, принятом на обогатительной фабрике, с подачей реагента - активатора $CuSO_4$ с расходом 220 г/т, собирателя данафлота ТМ 067 – 40 г/т, с пенообразователем Т-92 - 10 г/т, pH=8-9.

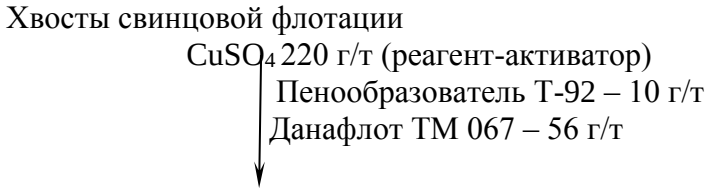

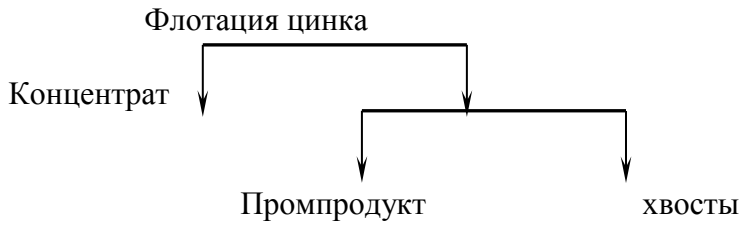

Рисунок 2 – Схема и режим открытых опытов флотации цинка

Таблица 1- Результаты опытов по флотации цинка в открытом цикле (фабричный режим)

№ опыта	Наименование продукта	Выход продукта	Цинк	
		γ,%	β,%	ε,%
1	Концентрат основной флотации	6,44	37,23	81,85
	Концентрат контрольной флотации	3,84	1,99	2,56
	Хвосты	82,77	0,17	4,75
	Итого:	93,05	2,98	89,16
2	Концентрат основной флотации	6,55	36,06	82,02
	Концентрат контрольной флотации	3,95	1,91	2,62
	Хвосты	81,20	0,12	3,50
	Итого:	94,20	2,88	87,85

Опыт №3 по флотации цинка проведены в реагентном режиме, после депрессии цинка, сочетание реагентов $ZnSO_4$ с щелочью, с подачей реагента- активатора $CuSO_4$ с расходом 220 г/т, собирателя данафлота ТМ 067 – 40 г/т, с пенообразователем Т-92 - 10 г/т, pH=8-9.

Таблица 2 - Результаты опытов по флотации цинка в замкнутом цикле

	Наименование продукта	Выход продукта	Цинк	
		γ,%	β,%	ε,%
1	Концентрат основной флотации	7,22	33,78	80,75
	Концентрат контрольной флотации	4,03	1,11	1,48
	Хвосты	82,80	0,21	5,64
	Итого:	94,05	3,02	87,87
2	Концентрат основной флотации	6,55	36,56	82,02
	Концентрат контрольной флотации	3,95	1,94	2,62
	Хвосты	84,13	0,12	3,36
	Итого:	94,60	2,92	92,10

Список литературы

1.Абрамов А.А. Флотационные методы обощения.- М.: Издательство «Горная книга», 2017. – 600 с.

2. Абрамов А.А. Теоретические основы оптимизации селективной флотации сульфидных руд. – М: Недра, 2016. – 280 с.

3.Бочаров В.А. и др.,Селективная флотация руд цветных металлов с применением новых модификаторов. – М: Недра, 2018. – 320 с.

УДК 020.20 Кеңесбек Н - студент КарТУ (гр. БТ-19-2)
Шаймұханбетқызы А. - студент КарТУ (гр. БТ-19-2)
Ғылыми жетекші– аға оқутышы, КарТУ Кабылбекова Г.К.

НАН-ТОҚАШ ӨНІМДЕРІН ӨНДІРУ МЕН ӨТКІЗУДІ ҰЙЫМДАСТЫРУДЫҢ ТЕОРИЯЛЫҚ НЕГІЗДЕМЕСІ

Нан және нан-тоқаш өнімдері-адамдардың негізгі азық-түліктері, олар адамның тамақтануы мен қалыпты өмір сүруі үшін қажетті барлық нәрселерді қамтиды. Нан және нан-тоқаш өнімдерін тұтыну арқылы адам өзінің энергетикалық қажеттілігін 40-50% - ға, ақуыз қажеттілігін 30-40% - ға, В тобының витаминдеріне 50-60% - ға және Е витаминіне қажеттілікті 80% - ға дейін қанағаттандырады. Қазахстан Мемстаткомының бағалауы бойынша 70 млн.жуық адам тағамға деген қажеттілігін 80% нанмен қанағаттандырады[1].

Бидай және қара бидай ұнының әр түрлі сорттарынан дайындалған нан құрамында 40-50% ылғал және 50-60% құрғақ заттар бар. Құрғақ заттардың құрамына көмірсулар (шамамен 45%), ақуыздардың аз мөлшері (8-9%), сондай-ақ майлар, минералды заттар, витаминдер мен қышқылдар кіреді. Нан-тоқаш өнімдеріндегі тағамдық заттардың негізгі топтарының құрамы рецептураға байланысты.

Нанның энергетикалық құндылығы ылғалдың құрамына (ылғал неғұрлым көп болса, соғұрлым төмен) және құрғақ заттың жеке компоненттерінің санына байланысты. Нан-тоқаш өнімдерінің жоғары энергетикалық құндылығы бар және астық өнімдерімен бірге ағзаның энергияға тәуліктік қажеттілігінің 40% - дан астамын толықтырады.

Нанның тағамдық құндылығы ағзаның тағамдық заттарға қажеттілігін толық қанағаттандырған сайын соғұрлым жоғары және химиялық құрамы теңдестірілген тамақтану формуласына сай келеді. Нан-тоқаш өнімдері ағзаның ақуызға қажеттілігінің үштен бірін және В тобының көмірсулар мен витаминдеріне қажеттіліктің едәуір бөлігін қамтамасыз етеді.

Сонымен қатар, нан ақуыздары толыққанды емес: оларда лизин мен метониннің алмастырылмайтын аминқышқылдары аз. Сондықтан нанды өндіру барысында оның ақуыз құндылығын сүт өнімдерімен, бұршақты және майлы дақылдардың (соя, күнбағыс) ақуыздарымен байыту арқылы арттырады. Осылайша, нан адам ағзасы үшін таптырмайтын көптеген амин қышқылдарының көзі болып табылады: оның көмегімен лизинге деген қажеттілік 19-21% - ға, метионинге деген қажеттілік 20-22% - ға, триптофанға деген қажеттілік 36-40% - ға қанағаттандырылады.

Нанның минералды және дәрумендік құндылығы ұнның сортына байланысты: ұнның көп шығуы соғұрлым жоғары[2].

Нан пісіруде – тамақ өнеркәсібінің көне салаларының бірі-қазіргі уақытта терминология және тауарлардың негізгі топтары тарихи

қалыптасқан. Уақыт өте келе бұл ұғымдар мен анықтамалар өндіріс шеңберінен өтті және енді тек технологиялық басшылықта ғана емес, нормативтік құжаттарда да кеңінен қолданылады.

Төменде ұсынылған жіктеме нан-тоқаш өнімдері ассортиментінің қарапайым тізбесін ғана емес, сондай-ақ олардың салмағын, рецептураның негізгі құрамдастарын, өңдеу тәсілдерінің ерекшеліктерін қамтитын белгілерін сипаттайтын шеңберді де қамтиды.

Нан-рецептурасына әдетте негізгі шикізат кіретін салмағы 0,5 кг аспайтын өнімдер. Топ қара бидайдан, бидай ұнынан және олардың қоспаларынан формалық және астыңғы нанды қамтиды.

Баранкалық бұйымдар- Баранкалық бұйымдар-ылғалдылығы төмен (19% - дан артық емес), тән сақина тәрізді (немесе эллипс тәрізді) нысаны бар; дайындау пісірумен аяқталады. Топ қошқарларды (бір бұйымның салмағы 20-40 г), кептіруді (салмағы 4-10 г) және бубликтерді (салмағы 80-100 г) қамтиды.

Сабан және нан таяқшалары – дайындалуы пісіргеннен кейін белгілі бір температура мен ылғалдылықта көп сағаттық ұстап тұруды, сыныққа кесуді және берілген ылғалдылыққа дейін кептіруді (8-12%) көздейтін ылғалдылығы төмен бұйымдар, топқа кептірілген нан (өнімнің салмағы 5 г-нан кем емес), қарапайым және майдаланған нан және кептірілген нан (өнімнің салмағы 5 г-нан артық емес) кіреді.

Егер нан мен нан – тоқаш өнімдерін сату көлемін қарастырсақ, елдің көптеген өңірлерінде бір адамға нан тұтыну үлесі бидай және қара бидай нанын тұтыну нормаларынан әлдеқайда төмен: ерлер – 520,5 г/тәулік, әйелдер – 348 г/тәулік, зейнеткерлер мен 7 жастан 15 жасқа дейінгі балалар – 301,4 г/ тәулік, туғаннан 6 жасқа дейінгі балалар-137 г/тәулік.

Нанды тұтынудың азаюы келесі факторлардың салдары болуы мүмкін:

- нан пісіру өнеркәсібінің шикізат ресурстарын төмендету;
- ағзаның тыныс-тіршілігін қолдау үшін күнделікті сұраныстағы тауарларды қажетті мөлшерде сатып алу мүмкін емес, халықтың тұрмыс деңгейінің айтарлықтай төмендеуіне байланысты" тұтынбау";
- ел халқының бір бөлігін үй нан пісіруге көшіру;
- жан басына шаққандағы орташа ақшалай табыстың өсуі, халықтың неғұрлым қымбат және толыққанды тамақ өнімдерін сатып алуға деген сұранысын қайта бағдарлау. [4].

Пайдаланылған әдебиеттер

1. *Н. М. Семихатова, М.Ф. Лозенко, Л. Д. Белова, А.Д. Дмитриев, С. П.Папок. Производство хлебопекарных дрожжей. - М.: Пищевая промышленность, 2011*
2. *Н. Н. Бочарова, Ю.П. Розманова. Микрофлора дрожжевого производства.- М.: Пищевая промышленность, 2012.*

UDC 6.60.606 Keribayeva A.D.- ENU student
Scientific director – Aristanbekova Z.I.

CHEMICAL AND BIOLOGICAL SCIENCES. WHY BIOTECHNOLOGISTS SHOULD BE REGARDED AS «NEW IT SPECIALISTS»?

It is a widespread fact that some occupations have a tendency to become less popular and required due to the exceedingly fast developing lifestyle and demands of the modern society, while there is a high possibility that the other ones can change the world in a better way. Perhaps, by the nearest future, occupations, related to the chemical and biological scientific sphere, will have been in the pink of perfection, advantageously affecting the labor market, as significant improvements have already been witnessed. For example, it is necessary to take into account young but auspicious profession called «*biotechnologist»* which, from my perspective, should be treated as important and up-to-date as IT specialist.

Personally, I have a firm conviction about its capacity, expecting the «biotechnologist» to be the vital occupation of the future, owing to the fact that it is known to be a specialist researching and using the opportunity of obtaining benefits from biomaterials in order to solve technological problems in the spheres of hybridization, genetic engineering, pharmacy, manufacture, industry etc. If it had not been founded, the world would not have reaped the benefits of biomedicine, bionics, biopharmaceuticals, bioengineering, cloning.

In terms of the market of biotechnologies, there are considerable parallels with IT to be mentioned even on the earliest stages of their development. Before IT conquered the labor market, groundbreaking discoveries in physics, mathematics and cybernetics had been made, ending up with «easy startup» from the emergence to the profit of which not so much time has passed. The same can be said about biotechnologies, however this science is still in a tremendous need of the high quality equipment and that what the whole scientific society should work on. Furthermore, for the time being, the biotechnological labor market as well as IT is regarded to be «the market of extensive data». Miscellaneous companies in the sphere of biological technologies have been drawing the attention of the major corporations from «the world of data». For example, in 2010 the «Thomson Reuters» media corporation purchased the company «Genevo», which specialized on the creation of a database of protein interactions and signaling pathways. This company along with the other ones has «bared its fruits» to the economics, in the USA, as for instance, the volume of the world market of biopharmaceutical products in 2015 exceeded 420 billion dollars. As a result, the sector of biotechnologies in 2010 -2015 was one of the most successful in the American stock market and this tendency has remained to the present days as well.

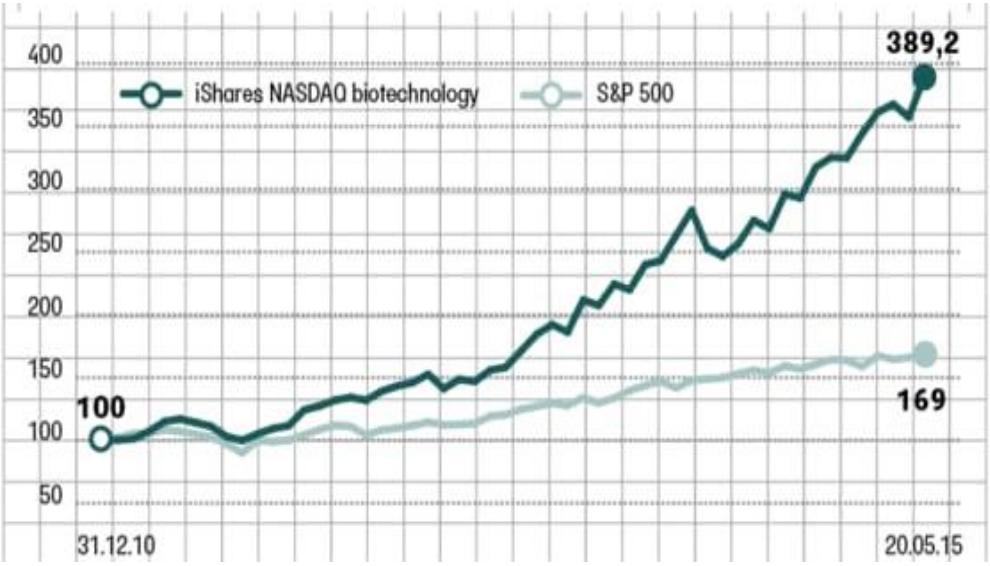

Biotech index growth in the USA (2010-2015)

In addition to this, biotechnologists, working in the sphere of young science full of impressive potential as IT, have set several purposes in order to make modern society to pay attention towards some excessively important problems and eliminate them. There are supposed to be bio-based sustainable production of chemicals, energy, fuels, materials; engineering sustainable food production; sea-water based bio-processes etc.

Thus, it is necessary to indicate on the importance of the biotechnologists, declaring their irreplaceable role on the same level as the occupation of IT specialists. Even though, biotechnology is known to require more time and opportunities for the future development, its beneficial impact has already been witnessed in the modern world.

References

1. *Article from the Forbes magazine: https://www.forbes.ru/mneniya/idei/325543-pochemu-biotekhnologii-eto-novoe-it*
2. *Article from the Info Profi: https://info-profi.net/biotehnolog/*
3. *Article from THE KOREA ADVANCED INSTITUTE OF SCIENCE AND TECHNOLOGY (KAIST): https://www.eurekalert.org/news-releases/709523#:~:text=Biotechnology%20has%20the%20potential%20to,vaccines%20against%20virtually%20any%20target.*
4. *Article written by Narek Avakyan: https://utmagazine.ru/posts/17728-perspektivy-sektora-biotehnologiy*

УДК 502.55 Кудрявцева Е.В. – магистрант КарУ (гр. МХЕ-12)
Научн. рук. – к.х.н., доц., зав. лаб. ХП ТОО «ИОСУ РК» Жакина А.Х.

АМИНОГУМИНОВЫЙ СОРБЕНТ

Интерес к гуминовым кислотам не ослабевает с середины прошлого века, что обусловлено широкими возможностями их практического использования в различных сферах человеческой деятельности. Гуминовые вещества, как природные сорбенты всё большее применение находят для очистки техногенных сред от тяжёлых металлов [1].

Гуминовые кислоты выделяли из образцов окисленного угля Шубаркольского месторождения при щелочном импрегнировании, вызванных интеркалированием в него гидроксида натрия. Метод щелочного импрегнирования включал следующие стадии: смешивание высушенного угля с водным раствором щелочи с концентрацией, обеспечивающей заданное соотношение NaOH/субстрат; нагревание (100°С. 2 ч) при перемешивании и выдержка при комнатной температуре; отделение жидкой фазы от остаточного угля с дальнейшей нейтрализацией минеральной кислотой (pH=1-2). Выпавший осадок отфильтровывали, промывали до нейтральной среды, сушили до воздушно-сухого состояния [2]. Выход продукта составил 75%.

Гуминовые кислоты из окисленных Шубаркольских углей имеют следующие усредненные характеристики, %: W^a – 12,13, A^a – 22,0. C^r – 36,32, H^r – 3,73, N – 0,00, S^r – 1,02, O^r – 26,20, сумма COOH+OH^r – 4.0±0,2 ммоль-экв/г. Элементный анализ на содержание углерода, водорода, азота, серы и кислорода проведен на элементном анализаторе Elementar Unicube.

Для получения продукта, а именно аминогуминового сорбента, был использован метод Molecular Imprinting, заключающийся в осуществлении взаимодействия полимера - гуминовой кислоты, аминосодержащего соединения – амида акриловой кислоты (ААК) и сорбируемого иона - (Cu^{2+}) в условиях, когда звенья макромолекул гуминовой кислоты еще имеют достаточную подвижность, в последующей фиксации возникающих оптимальных для сорбции конформаций путем сшивания комплекса полимера с металлом и удаления ионов металла из сшитого сорбента. Данный вид синтеза в последние годы обрел немалую популярность, так как позволяется «программировать» будущий продукт - сорбент.

Работа выполнена в рамках программно-целевого финансирования BR10965230 МОН РК.

Список использованных источников

1. Орлов Д.С. Гуминовые кислоты и общая теория гумификации. М.: МГУ, 1990. 325 с.

2. Касымова Э.Д., Кыдралиева К.А. Синтез сорбентов на основе гуминовых кислот, ориентированных на целевые металлы // Universum: химия и биология: электронный научный журн. - 2015. - № 12 (19).

ӘОЖ 614.7

Қанатова Ж.Қ. - Қазтұтынуодағы ҚарУ (Эко-20-1к тобы)
Ғылыми жетекші - х.ғ.к., доц. Қазтұтынудағы ҚарУ Оспанова Г.К.

ҚАЗАҚСТАНДАҒЫ АТМОСФЕРАЛЫҚ АУА МОНИТОРИНГІ

Атмосфералық ауаның ластануы қазіргі замандағы ең маңызды мәселелердің бірі болып табылады. Халық санының өсуі мен адамның өндірістік және шаруашылық-тұрмыстық әрекеттерінің қарқынды жүруі ауаның қауіпті масштабта ластана бастауына және күтілмеген салдары дамуына әкеп соқтырады.

Ластағыш заттардың шығарындылары атмосфералық ауаның сапасына әсер етеді және қоршаған ортаға қысым көрсетеді. Ауаның ластануының жоғарылауы адам денсаулығына және экожүйелердің тұрақтылығына теріс әсер етеді.

Қазақстан халқының едәуір бөлігі зиянды өндірістік факторлардың тікелей әсер ету аймағында тұрады, олардың негізгілері атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары болып табылады. 2020 жылы стационарлық көздерден атмосфералық ауаға ластағыш заттардың шығарындылары 2 441 мың тоннаны құрады және олардың деңгейі өткен жылмен салыстырғанда 1,7%-ға төмендеді. Ластағыш заттардың негізгі көлемі Павлодар (723 мың тонна), Қарағанды (627,7 мың тонна), Атырау (154 мың тонна), Ақтөбе (135,1 мың тонна) және Шығыс Қазақстан (127,2 мың тонна) облыстарының аумақтарында қалыптасты. Оған себеп осы аймақтардағы өнеркәсіптік кәсіпорындардың үлкен шоғырлануына байланысты. 1-ші кестеде стационарлық көздерден атмосфераға ластағыш заттардың шығарындылары бойынша деректер берілген.

1-кесте 2014-2020 жылдардағы аймақтар бойынша ластағыш заттардың шығарындылары, мың тонна

Әкімшілік бірлік	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
Павлодар облысы	610,2	552,9	542,7	609,8	709,3	721,5	723
Қарағанды облысы	603,6	596,4	593,0	598,7	587,5	641,3	627,7
Атырау облысы	109,1	110,7	167,1	177,0	172,3	164,5	154
Актөбе облысы	121,8	134,3	155,6	169,5	158,1	136,6	135,1
Шығыс Қазақстан облысы	129,6	127,1	128,7	129,3	130,7	128,8	127,2

Қазақстан Республикасының атмосфералық ауасын ластайтын негізгі заттар - қатты заттар (шаң мен күл), күкірт диоксиді, азот тотықтары (NO_2

қайта есептегенде), көміртегі тотықтары, ұшқыш органикалық қосылыстар, аммиак, күкіртті сутек болып табылады.

Атмосфералық ауаның азот диоксиді, көміртегі оксиді, күкірт диоксиді, формальдегид, күкіртті сутек, қалқыма заттар, фенол, аммиак сияқты ластаушы заттармен жоғары ластанулары:

1) автожолдардың қалалық көліктермен кептелуі - бензиннің және дизельдік отынның көпқұрамды болып шығуы елді-мекендегі атмосфералық ауаның азот диоксидімен, көміртегі оксидімен, органикалық заттармен және т.б. ластануының негізгі көзі болып табылады.

2) өндіріс орындарынан эмиссияның шашылуы - өндіріс орындарынан шыққан заттардың жануы, ауа ластануының жоғары деңгейіне бейімделген өндірістік процестің нәтижесі. Елді-мекен аумағындағы әуе бассейінде олардың шашылуы қала, қала маңы мен кенттердің атмосфералық ауа сапасына айтарлықтай әсер етеді.

3) елді-мекендердегі атмосфералық кеңістіктің төмен желдетілуі - атмосфераның жерге жақын қабатында ауа ластаушылары жиналып, олардың шоғырлары өте жоғары деңгейде сақталады.

Атмосфералық ауаның сапасы - халықтың өмір сүру деңгейінің және адами капиталдың дамуының көрсеткіші. Қазақстанда үш жыл ішінде қатерлі ісікпен ауыратындар саны 14% - ға өсті. Бір жыл ішінде елде қайтыс болғандар саны 2% - дан астам өсті, - деп хабарлайды Energyprom.kz. 2020 жылғы экологиялық нәтижелілік индексіне (EPI) сәйкес, Қазақстан атмосфералық ауаның сапасы бойынша әлемнің 180 елінің арасында 115-ші орынды, ал атмосфералық ауадағы PM - 2,5 қалқыма бөлшектердің құрамы бойынша 138 - ші орынды иеленді.

Қазақстан Республикасында 2021 жылдың бес айының қорытындысы бойынша 11 қала ауаның ластану деңгейі өте жоғары және жоғары қалалардың қатарына кіреді: Қарағанды, Атырау, Нұр-сұлтан, Петропавл, Алматы, Өскемен, Теміртау, Ақтөбе, Ақтау, Балқаш, Жезқазған қалалары.

Атмосфераны қорғаудың мынадай негізгі шараларын - технологиялық процестерді экологияландыру, ауаны зиянды қоспалардан тазарту, газ тәрізді ауа -тозаңды, ауыр металдар, фенолдар және т.б зиянды заттардың шекті мөлшерден асып кетпеуін бақылау, санитарлық сақтау белдемі архитектуралық - жоспарлау жұмыстарын жүзеге асыруымыз қажет.

ӘОЖ 54.056 Қожадиясова Г.С. – ҚарТУ студенті (БТ-18-3 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқытушы Кинаятов М.А.

ФИТОПРЕПАРАТТАР ӨНДІРУ КЕЗІНДЕ АЛЫНАТЫН ЭКСТРАКТ ҚҰРАМЫНДАҒЫ ЗАТТАРҒА ХРОМАТОГРАФИЯЛЫҚ ТАЛДАУ ЖАСАУ

Хроматография – бұл заттардың қоспаларын бөлу және талдау, сонымен қатар, заттардың физика-химиялық қасиеттерін зерттеу әдісі. Заттардың екі фазалары – қозғалмайтын және жылжымалы арасында таралуына негізделген.

Сұйық-сұйық хроматографиялық әдісте орындау технологиясына сәйкес қатты ортаға қозғалмайтын фаза ретінде әрекет ететін сұйық орта қолданылады. Сынаманы дайындау үшін ерітінді пайдаланылады.

Зерттелетін реагент сұйық еріткіш ағынымен бірге сорбент арқылы қозғалады, оның бетінде компоненттер бөлінеді. Көбінесе хроматограф бағанасы бекітілген фазамен толтырылады, бірақ кейбір зерттеулер үшін олар жұқа қабатты хроматография әдісіне жүгінеді, онда арнайы қағаз – адсорбентпен суланады.

Бөлу заттардың араласпайтын ерітінділер арасында таралуына байланысты жүзеге асырылады. Яғни, бір заттың қозғалмалы және қозғалмайтын фазалардағы концентрациясы әр түрлі болады және таралу коэффициентіне байланысты болады [1].

Әдісті сәтті жүзеге асыру үшін дұрыс араласпайтын фазаларды таңдау керек. Әдетте олар өткен талдаулардың тәжірибесі негізінде таңдалады. Сортаң шұбаршөп өсімдігі экстрактісіне хроматографиялық әдісті қолдану үшін алдымен оның экстрактісін аламыз. Ол үшін 4 кг шикізатқа 29 кг – алдыңғы айдалған өнім, 7,2 кг - этилацетат, 1,6 (2 л) - этил спирті қажет.

Бірінші реттік құю. Қыздыру. Экстракттің бірінші реттік ағызылуы: 31,7 кг. Оны буландырғыш аппаратта булау, алынған айдалған өнім – 30 кг.

Екінші реттік құю. 60°С температурада 3 сағат қыздыру. Экстракттің екінші реттік ағызылуы: 29,5 кг. Булау. Алынған айдалған өнім – 29 кг.

Үшінші реттік құю. Қыздыру. Экстракттің үшінші реттік ағызылуы: 29 кг. Булау. Алынған айдалған өнім – 29,3 кг.

Алынған өнім: 0,350 кг экстракт.

Дайын экстрактіні және сынама ретінде алынған цинопикрин анықтамасын капилляр арқылы арнайы пластинаға тамызып, оны элюент ретінде алынған петролейн эфирі мен этанолдың (1:4) жүйесіне саламыз. Әр баған керекті деңгейге жеткен кезде, пластинаны калий перманганатымен шаямыз. Нәтижесі 1-а суретінде көрсетілген.

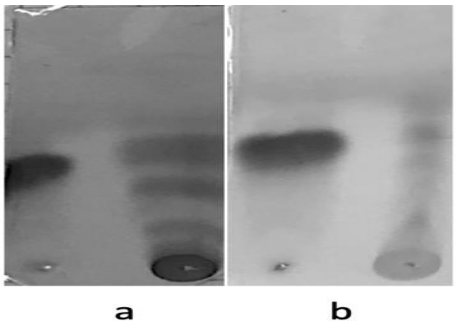

1 - сурет - 1 баған – цинопикрин анықтамасы, 2 баған – сортаң шұбаршөп өсімдігінің экстрактісі

Жүйе: петролейн эфирі - этанол (1:4) a – сулы-спиртті өңдеуге дейін; b – сулы-спиртті өңдеуден кейін.

Келесі кезең – сортаң шұбаршөп өсімдігі экстрактісін сулы-спиртті өңдеу. Бірінші реттік өңдеу: 0,350 кг сортаң шұбаршөп өсімдігінің қою экстрактісіне 1,05 кг (1,2 л) этил спиртін құю. 70°С температурада ерітіп, 0,6 л дистильденген су құйып, араластырып қараңғы жерге қалдыру. Сулы-спиртті ерітіндіні фильтрлеу және екінші кезеңге көшу. Екінші реттік өңдеу: алынған тұнбаны қайта өңдеуге жіберу, яғни, 1,2 л этил спиртін, 0,6 л дистильденген суды құйып 70°С температурада араластырып, қараңғы жерге қалдыру.

Сулы-спиртті ерітіндіні фильтрлеу және үшінші кезеңге көшу. Үшінші реттік өңдеу: алынған тұнбаны қайта өңдеуге жіберу, яғни, 1,2 л этил спиртін, 0,6 л дистильденген суды құйып 70°С температурада араластырып, қараңғы жерге қалдыру. Сулы-спиртті ерітіндіні фильтрлеу. Фильтратты хлороформды өңдеу: хлороформның фильтратқа қатынасы – 1:3. Хлороформді экстрактіні буландыру. Алынған өнім: 0,110 кг экстракт. Өнімге жоғарыда сипатталған әдіспен хроматографиялық талдау жүргіземіз. 1 – сурет нәтижесіне сәйкес сортаң шұбаршөп өсімдігі экстрактісін сулы-спиртті өңдеуден өткізгеннен кейін оның құрамындағы балласты заттардың біршама азайғанын байқаймыз, себебі, бірінші баған, яғни, цинопикрин анықтамасы екі суретте де сол қалпы қалып, ал екінші бағандағы экстракт құрамындағы балласты заттар спиртті – сулы өңдеуге дейін жуан сызық болып, одан соң жіңішке сызық ретінде азайып қалған. Хроматографиялық талдау нәтижесінің қорытындысына сәйкес экстрактіні балласты, яғни, адам ағзасына зиянды заттардан тазарту үшін қолданылатын сулы-спиртті өңдеу оң нәтиже көрсетті.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. *Сычев С.Н. Высокоэффективная жидкостная хроматография: аналитика, физическая химия, распознование многокомпонентных систем. – Лань, 2013.*

УДК 547.83 Мартыненко Н.В. – магистрант ТюмГУ (гр. Х-ФН-20),
Сталинская А.Л. – аспирант ТюмГУ
Научн. рук. – д.х.н., профессор ТюмГУ Кулаков И.В.

МУЛЬТИКОМПОНЕНТНЫЙ СИНТЕЗ ПРОИЗВОДНОГО 5-НИТРОПИРИДИНА С ЭПОКСИБЕНЗООКСОЦИНОВЫМ ФРАГМЕНТОМ

Ранее нами было показано [1], что мультикомпонентной реакцией по Ганчу 2-нитроацетофенона, уротропина (или параформальдегида), β-дикарбонильного соединения и ацетата аммония были получены пять новых 4-незамещенных производных 5-нитро-6-фенил-1,4-дигидропиридина, окисление которых привело к соответствующим 5-нитро-6-фенилпиридинам.

Для расширения круга применения мультикомпонентной реакции по Ганчу, нами был выбран новый объект для модификации – структурный пиридиновый аналог природных интеграстатинов А и В – 5*H*-5,11-эпоксибензо[7,8]оксоцин **1**, полученный в результате конденсации 3,5-диацетил-2,6-диметилпиридина с салициловым альдегидом в кислой среде [2]. Наличие ацетильной группы в соединении **1** предполагает ее возможное вовлечение в различные реакции конденсации альдольного типа, в частности, сложноэфирную конденсацию, в которой оксоцин **1** будет выступать в роли метиленовой компоненты. Продукт сложноэфирной конденсации – соответствующий β-дикетон – представлял бы собой необходимый субстрат для последующего синтеза производного 1,4-дигидропиридина по Ганчу.

С целью доказательства вышесказанного, нами была проведена сложноэфирная конденсация соединения **1** с этилацетатом в присутствии бутилата натрия, используемого в качестве основания. Продукт сложноэфирной конденсации – соответствующий β-дикетон **2** – был выделен с хорошим выходом (66%) (схема 1).

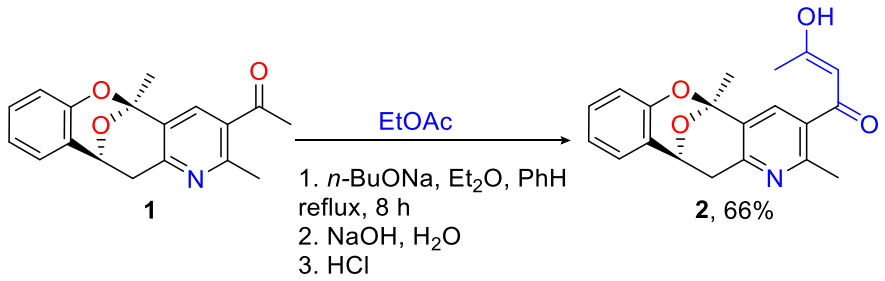

Схема 1. Синтез β-дикетона 2 на основе 5*H*-5,11-эпоксибензо[7,8]оксоцино[4,3-*b*]пиридина 1

Следующим шагом была мультикомпонентная реакция по Ганчу синтезированного нами β-дикетона 2 с 2-нитроацетофеноном, уротропином

(в качестве источника формальдегида) и ацетатом аммония (схема 2). Полученный с удовлетворительным выходом 1,4-дигидропиридин 3 на следующей стадии подвергали окислительной ароматизации хромовым ангидридом. Выход соответствующего пиридина 4 на данной стадии составил 65%, а суммарный выход – 32%.

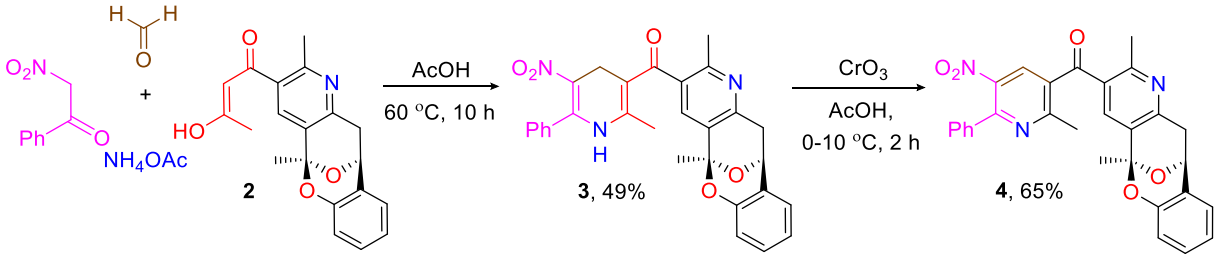

Схема 2. Синтез 5-нитропиридина 4 с эпоксибензооксоциновым фрагментом

Таким образом, нами на основе 5*H*-5,11-эпоксибензо[7,8]оксоцинового ядра в три стадии получено новое сопряженное производное нитропиридина **4**, которое может потенциально обладать высокой антибактериальной или противовирусной активностью.

Список литературы

1. Ivan V. Kulakov, Alena L. Oleshchuk, Vladislav A. Koveza, Irina V. Palamarchuk. Multicomponent synthesis of 4-unsubstituted 5-nitropyridine derivatives. Synth. Commun., 2020, 50(16), 2432–2439.

2. Ivan V. Kulakov, Alena L. Stalinskaya, Semyon Y. Chikunov and Yuri V. Gatilov. Synthesis of new representatives of 11,12-dihydro-5H-5,11-epoxybenzo[7,8]oxocino[4,3-b]pyridines – structural analogues of integrastatins A, B. New J. Chem., 2021, 45(7), 3559-3569.

Исследование выполнено при финансовой поддержке РНФ в рамках научного проекта (№ 22-23-01015, https://rscf.ru/project/22-23-01015/).

УДК 6.60.606 Николаева З.М. - студентка КарТУ (гр. БТ-18-5)
Научн. рук. – к.б.н., доцент С.Н.Дербуш

ФЕРМЕНТАЦИЯ УГЛЕВОДСОДЕРЖАЩЕГО СЫРЬЯ МОЛОЧНОКИСЛЫМИ БАКТЕРИЯМИ

Рассмотрим применение лимонной кислоты в народном хозяйстве

На предприятиях лимонную кислоту получают в результате жизнедеятельности грибковых организмов рода Aspergillus niger, которые используют в пищу сахарозу.

Широкое использование этого органического продукта обусловлено большим количеством положительных качеств, из которых следует отметить следующие:

- незначительная токсичность;
- отличная растворимость;
- отсутствие вреда;
- продукт недорого стоит;
- хороший натуральный консервант;
- вместе с содой хорошо разрыхляет тесто;
- полезная добавка для напитков;
- хорошее сочетание с другими веществами.

Благодаря вышеперечисленным свойствам, это вещество нашло такое применение.

Помимо использования продукта в качестве консерванта и подкислителя, его в быту используют в несколько иных целях. Выяснилось, что кислота очень эффективна, когда необходимо очистить посуду, бытовые поверхности от различных загрязнений.

Лимонная кислота, в качестве универсального и безопасного бытового очищающего средства, используется в следующих случаях:

- для удаления загрязнений, в том числе и очень стойких;
- для очистки стенок бытовых приборов от жира и загрязнений;
- для удаления пятен с тканей;
- для отбеливания различных вещей;
- для устранения накипи;
- для придания воде мягкости;
- для предотвращения размножения спор грибков и бактерий.

Цель исследования - получение лимонной кислоты с помощью молочнокислых бактерий из углеводсодержащего сырья.

В ходе исследования было проведено несколько экспериментов, которые, представляли собой культивирование молочнокислых бактерий на картофельном субстрате, длительное перемешивание инокулята,

фильтрование, промывка дистиллированной водой. А затем нагревание и выпаривание лишней жидкости.

Для ферментации субстрата почти в равном соотношении смешивались крахмалсодержащий продукт и молочнокислый продукт.

Инокулят ферментировался 24 часа в термостате при температуре 37,5° С.

Субстрат для культивирования готовили следующим образом: картофель терли на крупной терке и засыпали в колбу. Затем в эту колбу заливали молочнокислый продукт, содержащий молочнокислые бактерии. Полученную смесь перемешивали сначала вручную, а затем на шейкере в течение 30 минут. После данной процедуры колбу ставили в термостат при температуре 37,5 ^{o}C на сутки. На следующий день проверили запах. Запах был немного резкий с кислинкой. Снова перемешали инокулят и оставили его в термостате еще на сутки. После этого в течение суток фильтровали полученный инокулят для его отделения от остатков субстрата. Затем полученный инокулят промывали дистилярованной водой. Для этого в полученную массу добавили 20 мл дистиллированной воды и фильтровали через бумажный фильтр. Повторили данную процедуру 3 раза. Для проверки pH полученного инокулята воспользовались лакмусовой бумагой. Получилась слабо-кислая среда. Следовательно, с вероятностью в 70% можно утверждать, что получена кислота.

Для подтверждения того, что получена именно лимонная кислота была проведена качественная реакция на лимонную кислоту. Для этого полученный продукт нейтрализовали раствором натрия гидроксида, а затем добавили раствор кальция хлорида и нагрели до кипения. В результате появился осадок белого цвета, что свидетельствует о наличии в инокуляте лимонной кислоты.

Таким образом, с помощью молочнокислых бактерий из углеводсодержащего сырья получена лимонная кислота.

Список использованной литературы

1. https://zema.su/blog/limonnaya-kislota-i-primenenie-ee-v-domashnem-khozyaistve

ӘОЖ 662. 74:552.57+512:574

Оразалина Қ.Т. – ҚарТУ студенті (ХТОВ-21-1 тобы)
Ислам А.Д. - ҚарТУ студенті (ХТОВ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші – Жорабек А.А. ХжәнеХТ каф.аға оқытушысы

КӨМІР МЕН ГУМИН ҚЫШҚЫЛЫН ХЛОРЛАУ

Көмір-әртүрлі геологиялық факторлардың әсерінен әртүрлі өсімдік материалдарынан физико-химиялық түрлену нәтижесінде қалыптасқан органикалық текті күрделі көп компонентті тау жынысы. Көмір түзілу процесінде бастапқы өсімдік материалының органикалық заттары олардың ыдырауымен және жаңа химиялық қосылыстардың синтезімен бірге болатын әртүрлі өзгерістерге ұшырады. Генезис процесінде сумен енгізілген жаңадан түзілетін органикалық және органикалық емес заттар күрделі молекулалық түзілімдерге қалыптасты [1].

Шымтезек, қоңыр көмір, тас көмір және антрацит көмір процесінің – метаморфизм процесінің тізбекті буындары ретінде қарастырылады:

Шымтезек көміртектендіру процесінің төменгі сатысы болып табылатын өсімдік материалының биохимиялық өзгерісінің өнімдері – гумин қышқылдары мен битумдар, өлі өсімдіктер қалдықтары, лигнин, целлюлоза және басқа да көмірсулар, пектинді заттар болып табылады. Метаморфизмнің әртүрлі сатысындағы көмірдің өзіндік ерекшелігі олардағы бастапқы өсімдік және биологиялық материалдың көмір түзілу процесінде пайда болған Органикалық заттардың болуы болып табылады. Әдебиетте көмірдің органикалық заттары көмірдің органикалық массасы ретінде анықталады (КОМ). Көптеген зерттеушілер көмірдің молекулалық құрылымы деп көмірді құрайтын заттардың молекулалық құрылысын, олардың кеңістіктік бағдарын және бір-біріне өзара әсерін түсінеді [2].

В. И. Касаточкин көмірдің химиялық құрылысының жалпы концепциясы тұжырымдалды, онда көміртекті қаңқаның принципті схемасы өзара бай табиғаттың әр түрлі бүйірлік радикалдарымен байланысты, тұрақты емес құрылыстың кеңістіктік полимеріне конденсацияланған хош иісті фрагменттер жиынтығы түрінде ұсынылған. Бұл фрагменттердің өзара қалай байланысты екендігі, құрылымдық бірліктердің қалай салынғаны, олардың кеңістіктік жүйеге байланысы туралы ортақ көзқарас жоқ. Сондықтан көмірдің құрылымын ашып жазудағы орталық орын Құрылымдық бірліктер туралы түсініктерді дамытуға, олардың әртүрлі көмірге арналған құрылысын орнатуға, біртектілік дәрежесіне, макромолекуланың ішінде де, құрылымдық элементтер арасында да байланыс сипатына, функционалдық құрамды зерттеуге бөлінеді.

Қазіргі уақытта ОМҚ физика-химиялық әдістермен зерттеу және реакциялық қабілеті бойынша үлкен тәжірибелік материал жинақталған.

ОМҚ молекулалық құрылымы талдаудың тікелей спектроскопиялық және рентгенқұрылымдық әдістерінің деректері бойынша, сондай-ақ айналатын өнімдердің құрамы бойынша жанама түрде белгіленеді.

Осы деректерге сәйкес, ОМҚ құрылымы біркелкі емес және негізінен әртүрлі көлемдегі тұрақты емес құрылыстың макромолекуласынан тұрады. Сондықтан, органикалық массаның молекулалық құрылымы туралы айтатын болсақ, көмір массасының орташа құрылымдық бірлігі. ҚМЖ құрылымдық-химиялық ерекшеліктерін көрсету үшін құрылымдық модельдерді кеңінен қолданады. Қазіргі уақытта әртүрлі авторлардың әртүрлі уақытта ұсынған бірнеше ондаған модельдері белгілі.

Хлорланған қатардағы көмір (ХҚК) (2). 10 г (0,028 моль) көмірді электролиттің барлық тәжірибелері үшін бірдей көлемде суспендиялады - 250 мл 20% NaCl ерітіндісі және анодтық кеңістікке тиеді.

Катодтық кеңістік католит ерітіндісімен – 400 мл 20% NaCl ерітіндісімен толтырылған. Бір уақытта механикалық араластырғыш пен электролизер қосылды; амперметр бойынша барлық тәжірибе бойы қолдау тапқан ток күші орнатылды. Анолитке батырылған термометр бойынша реакциялық қоспаның температурасын бақылап, оны берілген деңгейде ауытқулары бар (±2°C) ұстап тұрды. Тәжірибе аяқталғаннан кейін реакциялық қоспаны хлор ионына теріс реакцияға дейін суық дистилденген сумен Бюхнердің құйғышында хлорланған көмірді (ХҚ) сүзіп, жуады, ауада, содан кейін 80ºС тұрақты салмаққа дейін кептіргіш шкафта кептіреді [3].

Шығу: 8,7 г (бастапқы заттың 87%).

Хлоргумин қышқылы (ХГҚ) (3) 6,9 г (бастапқы зат салмағының 69%) шығуымен ХҚК ұқсас алынған.

Қорытынды

Жоғарыда баяндалғанның негізінде келесі қорытындылар жасауға болады:

Көмір мен гумин қышқылдарының химиялық құрылымын жүйелі түрде зерттеу оларда бірнеше реакцияға қабілетті орталықтардың: хиноид, карбонильді, фенолды, карбоксильді топтардың болуын анықтады.

Көмірдің химиялық модификациясы саласындағы әдеби талдау көмір, гумин қышқылдары хлормен өзара әрекеттесетінін көрсетеді. Алайда хлор-, және басқа да көмірдің, ГҚ химиясы әлі де көптеген аспектілерде химияның аз зерттелген саласы болып қала береді және жаңа сорбциялық материалдарды, биологиялық белсенді қосылыстарды іздеу үшін қызығушылық тудырады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі

1 *Ван-Кревелен Д. В., Шуер Ж. Наука об угле. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 303 с.*

2 *Кухаренко Т.А. Химия и генезис ископаемых углей. – М.: Госгортехиздат, 2010. – 327 с*

ӘҚЖ 60-604 Өзгелдина Б.С.– ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Асанова У.Б. – ҚарТУ студенті (БТ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы ҚарТУ Мукархан К.

КОРОНАВИРУС (COVID-19) ЕМІ- ҚЫМЫЗ

Дұрыс тамақтанудың негізін сүт қышқылды өнімдер құрайды. Сүт қышқылды өнімдерді өндіру және тұтыну мәселелері әрқашан өзектілікке ие және әлемдік азық - түлік нарығының жалпы даму тенденцияларына тәуелді болып отыр. Сүт қышқылды өнімдердің арасында тек Қазақстанда ғана емес, сонымен қатар бүкіл әлемге танылған ұлттық сүт қышқылды сусын қымыз ерекше қызығушылық тудырады. Осыған байланысты ұлттық сүт қышқылды өнімдерден бөлінген сүт қышқылды бактериялардың физиологиялық - биохимиялық және өнеркәсіптік құнды қасиеттерін зерттеуге негізделген ғылыми тәсілдерді әзірлеу өзекті болып табылады [1].

Коронавирусты емдеу көптеген елдерде әр түрлі болып келеді. Сондықтан коронавирусты емдеудің бір жолы қымыз десекте болады. Өйткені, қымыз дәстүр бойынша әрқашан ауруларға ем болып саналады.

Бие сүті өзінің химиялық құрамы жағынан басқа малдың сүтіне қарағанда өзгеше болады. Бие сүтінің химиялық құрамы өте күрделі. Бие сүтінен дайындалған қымыз құрамында 2-2,5% ақуыз, 1-2% май, 3,5- 4,8% қант, 100-200 мг С дәрумені, А, D, Е, РР жәнеВ тобының дәрумендері; 400-600 мг фосфор және 800-1000 мг кальций кездеседі. Қымыз құрамында 120-ға жуық әр түрлі химиялық заттар болады, 20 түрлі май қышқылы, дәрумендердің 23 түрі, 30 түрлі минералды заттар, 7 фермент, 4 түрлі сүт қанты, 3 түрлі гормондар, липоидтер, лимон қышқылы, т.б. заттар бар. Бие сүтінің 100 грамм өнімінің құрамында минералдық қосылыстардың болуы келесі көрсеткіштермен сипатталады: калий -64 мг; кальций -89 мг; магний-9 мг; фосфор -54 мг; кобальт -1,4 мкг; темір -61 мкг; марганец -2,9 мкг; мыс -22 мкг. Биелерді өріске жайған жағдайда В дәруменінің мөлшері шамамен 2 есе артады. Сүттің химиялық құрамы мал жеген шөптің түрлеріне қарай да өзгеріп отырады.

Микроорганизмдерді бөлу өзара байланысты 4 кезеңде жүргізілді.

1 кезең: микробиологиялық зертхананы жұмысқа дайындау.

2 кезең. Қымыздан сынама алу алдымен МемСТ 26809-86 Сүт және сүт өнімдерін қабылдау ережелері, сынамаларды іріктеу әдістері және сынамаларды талдауға дайындау мемлекеттік стандарттар негізінде алынды. Зерттелетін сынамалардың нөмірі, дайындаушы кәсіпорынның атауы, өнімнін атауы мен сорты, қажетті анализдер атауын белгілеп, жазып аламыз[2].

3 кезең. Қымыз үлгілерін қоректік ортаға егу үшін алдымен сұйылту әдісін пайдаланып, титрлейміз.

4 кезең: Бактериялардың өміршеңдігін бағалауды Miles&Micra әдісі бойынша қатты қоректік ортаға өсірумен және сұйылту әдісі арқылы анықтады.

Ұлттық сүт қышқылды сусындарданн бөлінген бактериялардың антибиотиктік резистенттілігін зерттеу нәтижесінде бактериялық жасушалар мынандай антибиотиктердің әсеріне: левомицетин, тетрациклин, доксициклин, гентамицин, цефазолин тұрақты екені анықталды (1 - кесте).

1 - кесте Антибиотиктердің тежелу аймағының диаметірінің көрсеткіштері

№	Антибиотиктер	Тежелу аймағының диаметрі, мм
1	Левомицитин	19±1,0
2	Тетрациклин	20±1,0
3	Доксициклин	13±1,0
4	Гентамицин	34±1,0
5	Цефазолин	33±1,0

Зерттеуден алынған нәтижелерді тұтастай алғанда барлық зерттелген дақылдар антибиотиктерге тұрақты немесе аз сезімтал болып келеді.

Коронавирус өкпе тініне енбей, негізінен жоғарғы тыныс алу жолдары мүшелеріне әсер етеді. Аурудың ең көп тараған белгілеріне дене қызуы, шаршағыштық және құрғақ жөтел жатады. Ал осы белгілердің алдын алу мақсатында ас мәзіріне ұлттық сусынды енгізу қажет.

Қымыз қабынуды болдырмайды, метаболизм процесін жақсартады, дененің реактивтілігін арттырады және қан айналымын жақсартады[3].

"Қымызды түстен кейін ішкен пайдалы. Саумалдағы қышқыл мен ақуыз, альбуминдер мен аминқышқылдары антиденелердің пайда болуына ықпал етеді. Антиденелер вирустарға қарсы әрекет етеді, олардың әсерін әлсіретеді. Қымыз иммунитетті көтереді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *Қ.Бозымов «Жылқы және түйе шаруашылығы» – Алматы «Қайнар» 2003*
2. *А.Жақтаева «Қымыз жанға-дауа, дертке-шипа» Алматы, «Жас қаламгер» 2015.*
3. *С.Сейітов «Қымыз шұбат» - Алматы, 2005.*

ӘОЖ 691.1 Өмірбек Н.Б. - ҚарТУ студенті (ОПИ-21-2 тобы)
Тулеубай А.А. - ҚарТУ студенті (ОПИ-21-2 тобы)
Ғылыми жетекші - аға оқытушы ҚарТУ Жорабек А.А.

ВИНИЛДІ МОНОМЕРМЕН ЕГІЛГЕН (СО) ПОЛИМЕРЛЕУ

Жер жамылғысы планетарлық кумулятор және энергияны таратушы, сонымен бірге әмбебап экран ретінде қызмет етеді. Топырақ, оның қарашірігі биосферада көміртекті, азотты, фосфорды, күкіртті, калийді, кальцийді сақтайды, оларды мұхиттағы геохимиялық ағындардан қорғайды. Топырақта ең күрделі биологиялық процестер жүзеге асырылады, нәтижесінде оның құрылымы мен құнарлылығы қалыптасады. Топыраққа жоғары құнарлылық беретін маңызды қасиеттердің қатарына олардың суға төзімді түйіршікті құрылымы жатады.

Қазақстанда топырақ жамылғысын қорғау және қалпына келтіру мәселелері өткір болуда. Елде топырақтың эрозиясы немесе дефляциясы көрінбейтін аумақ жоқ (топырақтың құнарлы қабатын жуу немесе үрлеу). Жел эрозиясына ұшыраған республикадағы топырақтың ауданы 52, сулы – 17,3 миллион гектарды құрайды. Химия, көмір, көмір өңдеу өнеркәсібі кәсіпорындары жұмыс істейтін Орталық Қазақстан өңірінің топырақтары техногендік қирауға және ластануға, егіншілік және сортаң-құмды дефляцияға өте бейім [1-4].

Құмдақ Оңтүстік қара топырақтың 5 сантиметрлік жоғарғы қабатын үрлеу кезінде гектарына шығындар: қарашірік-11 – 16 тонна, жалпы азот – 150 кг – нан астам, фосфор-120 кг, калий-2 тонна. Эрозияға ұшыраған топырақтарда эрозияға ұшырамағандармен салыстырғанда қарашірік 50% - ға, суда еритін фосфор мен жылжымалы калий 40-50% - ға аз болады, бұл топырақ құнарлылығын едәуір төмендетеді. Су және жел эрозиясының нәтижесінде құрылымсыз және тұзды топырақ пайда болады. Топырақ эрозиясы шөлейттенуге әкеледі. Жыл сайын әлемде 5-7 миллион гектар түрлі жерлер тозады. Егер жердің тозуының қазіргі қарқыны сақталса, онда 20 жылдан кейін қалған егістіктің үшінші бөлігі жоғалады.

Гумин қышқылдары мен сополимерлерді алу үшін Шұбаркөл көмірінің ұзын жалынды көмірлері, тотығу және желдену аймағынан Ойқарағай кен орнының қоңыр көмірі пайдаланылды. Кейбір көмірдің сипаттамалары 2.1-кестеде келтірілген.

Көмірден гумин қышқылдарын алу үшін NaOH сулы ерітінділерімен экстракция әдісі қолданылды.

Натрий гуматтарының синтезі келесі әдіс бойынша жүргізілді : 250 мл суды араластыру кезінде 100 г (0,28 моль) көмір қосылды, содан кейін су ваннасында қыздырылған және 2 сағат араластырылған кезде натрий гидроксидінің 4% ерітіндісінің бірдей көлемі (қатынасы Қ :С=1: 5).

Қоспа 3 сағат бойы қорғалған. Натрий гуматтарының алынған ерітіндісі тұнбадан декантация арқылы бөлініп, ауада, содан кейін 80с температурада кептіргіште кептірілді.

Гумин қышқылдарын алу үшін натрий гуматтарының ілмегі суда ерітілді (≈10% ерітінді) және оған р 5 дейін тұз қышқылының 10% ерітіндісі қосылды (100 мл гумат ерітіндісіне 30 мл HCL ерітіндісі). Алынған тұнба сүзіліп, тазартылған сумен күміс нитраты бар жуу суларының теріс сынамасына дейін жуылады, содан кейін 80°С температурада кептіру шкафында тұрақты салмаққа дейін кептіріледі. Шығу: 97%.

Бутеналь - 2 (Б2, кротонды альдегид) "Карбид" АҚ ацетельдегидті өндірісінің қалдығы болып табылатын және құрамында 8-12% Б2 (ТУ 6-01-13-42-92) бар кротонды фракциядан алынған. Өнеркәсіптік қалдықтар ұзындығы 700 мм және диаметрі 20 мм дефлегматоры бар тікелей дистилляцияны қолдана отырып, 70-75% дейін алдын - ала концетрленді.

Қайнау температурасы 80-90°С болатын фракция қосымша фракциялық дистилляцияға ұшырады және $T_{қайнау}$. 102°С бутеналь-2 алынды.

Одан әрі полимерлерді синтездеу үшін сумен Б2 азеотропты қоспасы болып табылатын "Карбид" ЖШС өнеркәсіптік кротонды концентраттары пайдаланылды. Кептіруден кейін қыздырылған магний сульфатының үстіне ылғалдың іздері қатып, тазартылады.

Таза Б2 102°С (101,2 кПа) қайнау температурасында кептірілген концентратты айдау арқылы алынды. Бутенал-2 келесі сипаттамаларға ие: n =1,4362, d =0,850, суда ериді, бензол, ацетон, диоксан, этил спирті, эфир, ДМФА, ТГФ-де жақсы ериді.

Қорытынды

1. Гумин қышқылдарының формальдегидпен және винил мономерлерімен өзара әрекеттесу процесі зерттелді. Процеске әртүрлі факторлардың әсері зерттелді.

Реакция қоспасының рН түзілетін өнімдердің құрылымына айтарлықтай әсері анықталды.

2. Алынған өнімдердің қышқылдық-негіздік қасиеттері зерттелді. Гуминді препараттар орташа қышқылды электролиттерге жататындығы көрсетілген. Альдегидтермен гумин қышқылдарының поликонденсациясы кезінде иондану тұрақтысы біршама артады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1 *Джанпеисов Р.Д., Суворов Б.В., Аккулова З.Г. и др. Исследования по применению полимерных соединений в борьбе с эрозией почв. - Алма-Ата: Наука, 2018. - 100 с.*

2 *А.С. № 876653. Способ получения структурообразователей почв /Суворов Б.В., Джанпеисов Р.Д., Аккулова З.Г. и др.; опубл. 13.11.2001, бюл. 40. -3 с.*

3 *А.С. №1006444. Способ получения структурообразователей почв. /Джанпеисов Р.Д., Аккулова З.Г., Кричевский Л.А. и др.; опубл. 17.07.11, бюл. № 30. – 3с.*

УДК 547.83

Паламарчук И.В. – аспирант ТюмГУ
Научн. рук. – д.х.н., профессор ТюмГУ Кулаков И.В.

СИНТЕЗ ПРОИЗВОДНЫХ 2,6-БИСОКСАЗОЛО[5,4-*b*] ПИРИДИНА

Одной из актуальных задач современной органической химии является поиск новых практически полезных соединений, которые могут быть использованы в качестве потенциальных комплексообразователей, люминофоров.

Известно, что новые, не описанные ранее в литературе производные 3-амино-4-арилпиридин-2(1*H*)-она проявили люминесцентные свойства [1], что делает их довольно перспективными объектами в качестве эффективных люминофоров. Наличие встроенного фрагмента аминокислоты делает их также ценными «строительными блоками» для синтеза пептидомиметиков и более сложных биологически активных веществ [3,4].

Нами было показано, что 4-арилзамещенные 3-аминопиридин-2(1*H*)-оны 1а-с ацилируются дихлорангидридом пиридин-2,6-дикарбоновой кислоты в присутствии ТЭА с образованием соответствующих диамидов 2а-с. Дальнейшее нагревание диамидов 2а-с с оксихлоридом фосфора приводит к продуктам циклизации – производным бисоксазоло[5,4-*b*]пиридина 3а-с с выходами около 80%.

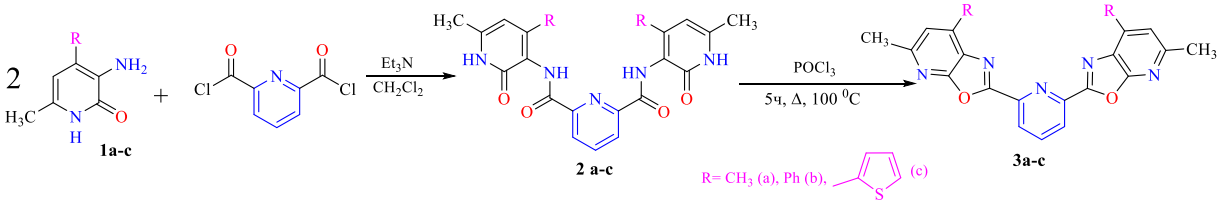

Состав, строение и индивидуальность синтезированных веществ 2а-с и 3а-с подтверждена данными ИК-, ЯМР-спектроскопии. Полученные бисоксазоло[5,4-*b*]пиридины 3а-с являются весьма близкими структурными аналогами известных комплексообразователей терпиридинов.

Таким образом, на основе диамидов 2а-с были получены продукты их циклизации в 2,6-бисоксазоло[5,4-*b*]пиридин 3а-с, которые могут быть использованы в качестве потенциальных комплексообразователей и люминофоров.

Работа выполнена при поддержке гранта Российского научного фонда (№ 22-23-01015, https://rscf.ru/project/22-23-01015/).

Список литературы

1. *Shatsauskas, A.; Shatalin, Yu.; Shubina, V.; et.all. // Dyes Pigm. 2021, 187, 109072.*
2. *Palamarchuk, I. V.; Shulgau, Z. T.; Kharitonova, M. A.; Kulakov, I. V. // Chem. Pap. 2021, 75, 4729.*
3. *I.V. Kulakov, I.V. Palamarchuk, Z.T. Shulgau, et.all // J. of Molecular Structure, 1166 (2018) 262-269.*

УДК 547.83; 547.869

Панарина К.А. – бакалавр ТюмГУ (гр. Х-ФН-20),
Паламарчук И.В. – аспирант ТюмГУ. научн. рук. – д.х.н.,
проф. ТюмГУ Кулаков И.В.

СИНТЕЗ НОВЫХ ПРОИЗВОДНЫХ 1,3,4-ТИАДИАЗИНА НА ОСНОВЕ 3-АМИНОПИРИДОНА

За последние десятилетия заболеваемость сахарным диабетом во всем мире растет тревожными темпами, что делает его серьезной проблемой общественного здравоохранения [1]. Существующие на сегодняшний день противодиабетические препараты либо недостаточно эффективны, либо способны снижать уровень глюкозы в крови до безопасного состояния, что побуждает многих исследователей к направленной разработке новых классов препаратов для лечения сахарного диабета 2 типа (СД2).

В последние годы производные 1,3,4-тиадиазола обратили на себя особое внимание в качестве потенциальных противодиабетических средств. Так, в работе [2] авторы приводят способ получения 1,3,4-тиадиазолов с кислотным пропионовым линкером, которые показали себя в качестве агонистов рецептора GPR40.

Ранее на нашей кафедре были впервые синтезированы новые производные монотиоксамидов 3-6а-с на основе биологически активных 3-аминопиридин-2(1*H*)-онов, которые показали высокую ноотропную и антирадикальную активность [3,4].

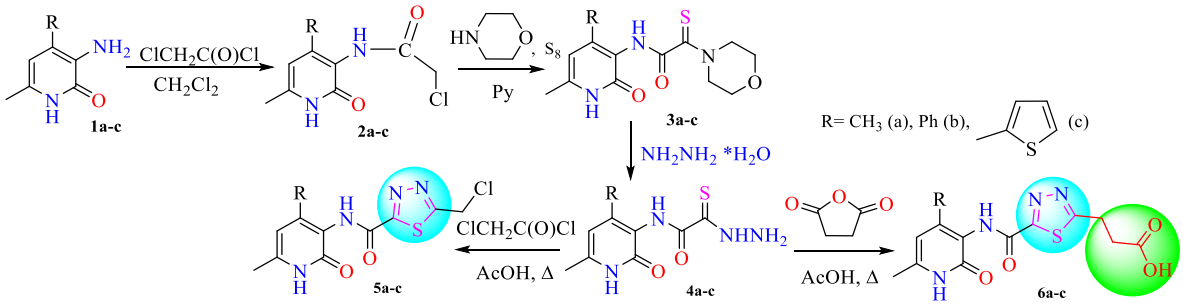

Для оценки предполагаемой противодиабетической активности синтезированных производных 3-6 а-с нами был применен метод молекулярного докинга. По результатам проведенного докинга анализ структура-активность показал, что природа заместителей влияет на свободные энергии комплексов данных белков с соответствующими нативными лигандами. Так, наличие 1,3,4-тиадиазольного цикла и кислотного пропионового линкера в соединении 6с, а также наличие фенильного заместителя в 4-ом положении пиридона в соединениях 5b, 6b увеличивает их аффинность к выбранным рецепторам по сравнению с остальными производными.

На базе лаборатории токсикологии и фармакологии «Национального центра биотехнологии» (г. Нур-Султан) были проведены испытания полученных производных на противодиабетическую активность, которые после первичного биоскрининга показали высокие значения ингибиторной активности в отношении ферментов α-амилазы и α-глюкозидазы (40,8%, 33,4%, 64,6%, 54,4%), в некоторых случаях превышающие препарат сравнения – акарбозу (50,3% и 58,9%). Полученные результаты свидетельствует об их потенциальной противодиабетической активности.

В последние годы интерес к 1,3,4-тиадиазинам возрос в связи с их высокой биологической активностью. Производные 1,3,4-тиадиазина относят к универсальному фармакофору, которое обладает рядом активностей: антибактериальная, противогрибковая и противоопухолевая.

С целью получения новых биологически активных веществ на основе синтезированных тиогидразидов 4а-с, нами была проведена их модификация под действием оксалилхлорида в соответствующие 1,3,4-тиадиазины 7а-с с последующей внутримолекулярной циклизацией в производные оксазолопиридина 8а-с.

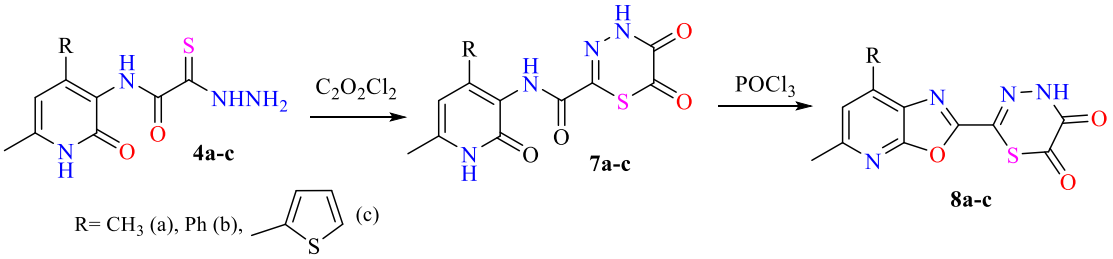

Полученные производные 1,3,4-тиадиазина 7 а-с и оксазолопиридина 8 а-с представляют собой бежевые порошкообразные вещества, хорошо растворимые во многих органических растворителях.

Структура полученных соединений 7 а-с и 8 а-с была доказана ЯМР ^{1}H, ^{13}C-спектроскопией, а соединение 7а - масс-спектрометрией высокого разрешения, который выявил молекулярный ион, соответствующий брутто-формуле соединения 7а – $[M]^{+}$ = 295.01711 $(C_{11}H_{10}O_4N_4S)^{+}$.

Таким образом, полученные соединения 7-8а-с являются весьма перспективными объектами и также представляют огромный интерес для дальнейшего исследования их возможной противодиабетической активности, что, несомненно, внесет вклад в изучении взаимосвязи «структура-активность».

Работа выполнена при поддержке гранта Российского научного фонда (№ 22-23-01015, https://rscf.ru/project/22-23-01015/).

Список литературы

1. *N. Sarwar, P. Gao, S.R. Seshasai, R. Gobin, et.all // Emerging risk factors collaboration, Lancet 26 (2010) 2215–2222.*
2. *M. Krasavin, A. Lukin, N. Zhurilo, et.all Journal of Enzyme Inhibition and Medicinal Chemistry, 31(6) (2016) 1404-1410.*

УДК 574.5 Рахимберлина А.Қ. - студент КарТУ (гр.БТ-20-2)
Сиверская Е.В. - студент КарТУ (гр.БТ-20-2)
Научн. рук. –магистр п.н., ст.пр.КарТУ Серых Н.В.

ВЛИЯНИЕ УНИКАЛЬНОЙ ИСКУССТВЕННОЙ ВОДНОЙ АРТЕРИИ ЦЕНТРАЛЬНОГО КАЗАХСТАНА КАНАЛА ИМЕНИ К.САТПАЕВА НА ЭКОЛОГИЧЕСКОЕ СОСТОЯНИЕ ВОДНЫХ РЕСУРСОВ В РЕГИОНЕ

В тридцатые годы XX века началось использование природных богатств Центрального Казахстана. На карте страны появились Карагандинский угольный бассейн, Джезказганское месторождение медных руд, Экибастузский и Темиртауский промышленные районы. Развивалось сельское хозяйство, но имеющийся объем водных ресурсов центрального Казахстана не соответствовал потребностям развивающихся промышленности и орошаемого земледелия. В связи с этим, в 1959 году группа ученых во главе с академиком Канышем Сатпаевым предложила смелый проект по переброске воды Иртыша в степи Сарыарки, в результате работы строители создали искусственную водную артерию, не имеющую аналогов в мире не по протяженности не по высоте подъема воды.

На трассе канала создано 13 водохранилищ общей площадью 237 км^2, объемом 1016 млн м^3. Из них 11 водохранилищ суммарной площадью 214,3 км^2, объемом около 972,4 млн м^3 образуют каскад на реке Шидерты. Так же создано 2 резервных водохранилища. Основная трасса канала проходит по двум областям – Павлодарской и Карагандинской.

Канал имени К. Сатпаева имеет комплексное назначение, но приоритетным является хозяйственно-питьевое водоснабжение.

За последние годы эксплуатации канала, естественный процесс старения водоемов происходит очень интенсивно. Здесь созданы благоприятные условия для зарастания: наличие подходящих грунтов, хорошая прогреваемость. Вследствие этого, наблюдается интенсивное зарастание водохранилищ канала высшей водной растительностью, особенно мелководные зоны, которые составляют 28-45 % площади водохранилищ. Бурное развитие растительности затрудняет транспортировку воды по каналу, а продукты ее распада ухудшают качество воды [1].

Антропогенное воздействие человека на природу наряду с изменениями климата и отсутствием мониторинга приводят к нарушениям естественной жизнедеятельности гидроэкосистемы водоемов, их эвтрофикации, уменьшению биологического разнообразия и делает водоемы опасными не только для организации отдыха, но и для развития прибрежных экосистем. В донных отложениях водоемов накапливается огромное количество загрязнителей.

В течение летнего сезона донные отложения прогреваются, и иловые микроорганизмы высвобождают вещества, которые немедленно вызывают

выделение сероводорода. Разложение огромного количества органических веществ, за короткий период времени, ведет к падению концентрации растворенного в воде кислорода, а это вызывает замор рыбы и как итог, приводит к гниению воды. Кроме того, продукты распада, делают водоемы слишком ядовитым для большинства живых организмов. Вследствие чего водоём становится не пригодным не только для разведения аквакультуры, но и орошения плодородных земель и животноводства.

Биологическая реабилитация водоема длительный процесс, сопровождающийся колосальными затратами денежных средств. Именно поэтому первостепенной задачей является сохранение природных водоёмов, представляющих собой сбалансированную экосистему, в которой действуют механизмы самоочищения воды в результате протекающих физико-химических и биологических процессов, с участием гидробионтов: растений и живых организмов; а также многообразия видового состава рыб [2].

Основным видом деятельности канал им. К. Сатпаева является водохозяйственная. В связи с ее превалированием нецелесообразно рассматривать водное хозяйство как помеху для развития рыбного.

Развитие в каналах высшей водной растительности нередко создаёт большие помехи и затруднения в их эксплуатации. При этом происходит прежде всего снижение пропускной способности канала, увеличение потери воды на транспирацию, повышение уровня и усиление напора воды на откосы, что может вызвать разрушение их. Заросшие сорняками откосы каналов являются источником засорения орошаемых полей. Некоторые растения, имеющие слабую корневую систему, легко вымываются и сносятся течением, скапливаются в больших количествах на заградительных решётках, нарушая работу насосных станций. Кроме того, при чрезмерном развитии высшей водной растительности в периоды её массового отмирания может ухудшаться качество воды в канале в результате вторичного загрязнения продуктами разложения фитомассы.

В процессе эксплуатации старение водоёма происходит очень интенсивно, так как имеются благоприятные условия для его прогрессирующего зарастания: наличие подходящих грунтов, хорошая прогреваемость водной толщи, малый водообмен и почти полное отсутствие течения. На данный момент площадь, занятая водной растительностью составляет по отдельным водоёмам от 40 до 80%.

Список использованных источников

1. *Малиновская А.С., Тэн В.А. Гидрофауна водохранилищ Казахстана. – Алма-Ата: Наука, 1983. – 208 с.*
2. *Hermaphroditism in fishes: an annotated list of species, phylogeny, and mating system, Ichthyological*

ӘОЖ 622.7 Сембекова А.Т. – ҚарТУ студенті (ОПИ-21-2 тобы)
Шаймерденов Т.М. – ҚарТУ студенті (ОПИ-21-2 тобы)
Ғылыми жетекші – т.ғ.к. доц. ҚарТУ Акимбекова Б.Б.

СУЛЫ ОРТАМЕН МИНЕРАЛ БЕТТЕРІНІҢ ӘРЕКЕТТЕСУ ПРОЦЕСТЕРІ ФЛОТАЦИЯҒА ӘСЕРІ

Фазалардың шекаралық бетінде пайда болатын беттік күштері олардың табиғатына, күйіне және аралық фазаларының салыстырмалы қозғалысына және электрофорездың, термофорездың, диффузиялық форездың әсеріне тәуелді.

Сулы ортамен минералдық беттерінің әрекеттесу процестері флотация үшін ең маңызды:

- Ван-дер-Ваальс күштерімен пайда болатын суда еріген қосылыстарының физикалық адсорбциясы және иондық адсорбциясымен адгезия;
- минералдың шекара қабатымен сулы ортаның арасындағы иондық алмасу;
- минерал беттеріндегі элементтерімен адсорбцияланған заттардың күшті химиялық байланысымен сипатталатын хемосорбция;
- минерал беттеріндегі гетерогенды химиялық реакциялар.

Адсорбцияланған заттардың молекуласының және минералды беттік арасындағы әлсіз байланысымен, кристалдың беті және сулы фазасы бойынша адсорбцияланған қосылыстарының қозғалысымен үлкен жылдамдықпен өтетін физикалық адсорбция сипатталады. Адсорбциялық төмен жылу және көп молекулалық қабаттың пайда болу мүмкіншілігімен физикалық адсорбциясы сипатталады.

Минералдың шекаралық қабатымен сулы ортаның арасындағы иондық алмасуы ерітінділердегі иондарымен қос электрикалық қабатағы иондарының стехиометрикалық орын басуымен сипатталады: біріншілей – қос қабаттың ішкі қабатында, екіншілей – сыртқы қабатында.

Диффузиялық қабатқа кіру қабілеттері төмендеуіне сәйкес катиондарды келесі қатар ретінде орналастыруға болады: $Fe^{3+} > H^{+} > Al^{3+} > Ba^{2+} > Ca^{2+} > Mg^{2+} > K^{+} > NH^{+}_{4} > Na^{+}$. Иондық адсорбция және алмасу беттің электрикалық күйін және электрикалық потенциалын өзгертеді.Бірнеше күшті химиялық байланыстардың түрінен бір байланыс пайда болуымен өлшемді жылдамдықпен өтетін хемосорбция сипатталады. Адсорбцияланған заттардан түзілетін қосылыстардың еріткіштік көбейтіндісінен төмен болса да хемосорбция өтуі мүмкін. Хемосрбцияның жылулығы негізінде жоғары болады (10 ккаль/моль-дан жоғары). Кристалдық торының кемшіліктері болуы, біріншіден бос электрондарымен тесіктерінің бетіне түзілуі хемосорбцияның пайда болуына әсер етеді.

Гетерогенды химиялық реакция минералдың көлеміне тарайтын хемосорбциясының процесін көрсетеді. Оның жеке кезендері – фазаның бөлу бетіне әрекеттесетін заттардың диффузиясы; бірінші қабатының хемосорбциясы және келесі қабаттарының химиялық әрекеттесуі; әртүрлі жылдамдыкпен өтетін реакциялар өнімдерінің десорбциясы және көлемге олардың диффузиясы. Оның неғұрлым баяу фазасы барлық реакциярдың жылдамдығын анықтаушы.

Барлық осы беттік процестер келесі физикалық және физика-химиялық зардаптарға келтіреді: минералдық бетінің гидратациясы; молекулалық қалыңдықпен сулы және қос электрикалық қабатарының түзілуімен беттің сулануы; сулы ерітіндегі иондарының гидратациясы; минералдық бетінің тотығуы; фазаларды бөлу шекарасындағы коллоидты бөлшектерінің адгезиясы; ұсақ бөлшектерінің коагуляциясы.

Минералдарының суда еруі минералдың бетіндегі иондарының гидратациясымен байланысқан процестке жатады. Минералдардың және олардың қосылыстарының ион түрінде, ионды агрегаттардың еруі минералды ассоциацияларының сулы фазасының құрамын өзгертеді және флотацияға үлкен әсерін тигізеді.

Флотациялық үрдістің бір негізгі факторы болып есептелетін «шарасыз» иондарының флотациялық жүйеге әсері. Минералдық беттерінде катиондар аз мөлшері концентрациясымен адсорбцияланып оксигидрильды жинағыштардың активтілігін жоғарлатады. Судың кермектігі 3 - 4 мг·экв/л жоғары болғанда оксигидрильды жинағыштардың мицелла түзу қабілеттері күшейеді.

Байыту процессіне қажетті органикалық қосылыстар шын ерітінділерге жатпайтындықтан, олардың еру процессінің физикалық сипаты басқаша болады. Бұл жағдайда ерігіштік еруші сұйықтың молекулаларын жұлып алуға және еріткіш молекуларын ыдыратуға жұмсалатын энергиялар қатынасымен, сонымен қатар ерігіш сұйықпен еріткіш молекулалары әрекеттескенде бөлініп шыққан энергиямен анықталады.

Органикалық сұйықтар суда ерігенде сіңірілетін энергия бөлінетін энергиядан басым болады және ерігіштік кеміген сайын бұл айырмашылық арта түседі. Ерігіштіктің толық есептеуі іс жүзінде өте күрделі.

Сондықтан есептеуге басқаша әдіс қолдануға болады. Ол үшін тізбек ұзындығы бір CH_2 тобына ұзарғандағы ерігіштік мәніне есептеп және эксперимент жүзінде анықталған кейбір деректерді пайдаланып, есептеуге қажетті теңдеуді шығарып алуға болады.

Органикалық сұйықтың судағы қаныққан ертіндісі еруші сұйықпен тепе-теңдік күйде болады. Егер органикалық сұйықтың активтілігін бірінші жуықтауда бірге тең деп алатын болса, онда бұл сұйықтың қаныққан су ерітіндесіндегі активтілігі бірге тең болады.

Пайдаланылған дерекқөздердің тізімі

1. Акимбекова Б.Б., Омарова Н.К. Жаңа флотореагенттер. Оқу құралы. Қарағанды: ҚарМТУ, 2014 ж..

УДК 547.94

Sarsen A.E.– student KTU (ОПИ 21-2)
Toleubaev A - student KTU (ОПИ 21-2)
Scientific supervisor– Master of
Engineering and Technology. Zhorabek A.A.

ELECTRICAL PROPERTIES OF ANABAZINE ALKALOID IN FATTY SYSTEMS
CONDUCTIVITY STUDIES

The main disadvantages of medicines currently used in medical practice include the short duration of their Action, low selective effect on the diseased body, or sometimes very low biological effects of the drug. In order to eliminate these shortcomings, the prospects for the use of medicines of natural plant origin in contact with polymers, the creation of their polymer derivatives by chemical methods, in other words, the immobilization of a natural medicinal product in polymers are very large. In this context, it is of great scientific importance to obtain polymer oil mixtures based on anabazine, a well-known alkaloid derived from the plant Anabasis aphilla, which grows in the southern regions of Kazakhstan.

Anabazine(α-piperidyl-β-pyridine) (1) belongs to the group of pyridine alkaloids, Central Asian green (Anabasis) leafless – Anabasis aphilla L. (Chenopodiaceae) from the tobacco plant (Nicotiana tabacum) in 1929, academician A.P. Orekhov was the first to distinguish it. Anabazine, whose molecule contains fragments of pyridine and piperidine together with a delocalized electron-density aromatic secondary amino group, is characterized by conformability [1].

Relevance: the alkaloid anabazine is not used in medicine due to its high toxicity (LD50 =8-10 mg/kg), but it has very strong insecticidal and bactericidal effects. The alkaloid anabazine was used from the 1930s to 1965 as an insecticide against pests in agriculture in the countries of the Soviet government. Anabazine in the form of Hydrochloride is also used in medicine as a drug to stop smoking. Anabazine also has anti-miribas, its herb has long been used as a remedy against tuberculosis, skin diseases of sheep. Therefore, it is important to study fat systems based on anabazine, which have healing properties.

The creation of oils based on polymer hydrogels helps to eliminate the noted disadvantages of oils and allows you to solve many medical problems. In this regard, in order to improve the wound-healing properties of oils, a polymer complex based on NA-carboxymethylcellulose, gelatin, polyvinylpyrrolidone was synthesized, which is anabazine [2].

Since 1984, the Institute of organic synthesis and coal chemistry of the Republic of Kazakhstan has been conducting research on chemical modification and the creation of samples of structural and bioactivity relationships between many anabazine derivatives.

The purpose of the work is to study the kinetics of separation of the alkaloid anabazine from the system by means of electrical conductivity by creating mixtures in various oil systems.

Mandatory of the work: description of the most important chemical properties of the alkaloid anabazine, development of a literary description of the biologically active substances based on it, Study of the kinetics of its separation from the system in oil systems containing anabazine by means of electrical conductivity by conductometric method.

Novelty of the work: it was found that the developed polycomplex (hydrogel + glycerin+ "Anabazine" with plant and insecticidal effects of Origin) has antimicrobial, anti-inflammatory, wound healing effects and has a high wound healing potential compared to the well-known oil "Levosin". Therefore, this polymer complex is relevant in the future in the extraction and modification of the combined wound healing oil based on it.

Modified alkaloid derivatives are of great scientific and practical interest, as most of them have a pronounced biological activity of a wide range of action. Alkaloid derivatives are widely used in medicine and agriculture, for example, in effective pharmaceutical and pesticide preparations. All this determines the interest in synthetic chemistry of modification of alkaloids.

List of literature used

1. Orekhov A. P. alkaloids in Chemistry.// Izd. 2. M. An USSR,1995. - 859s. Yunusov S. Yu. Alkaloids. - Tashkent: fan, 1972. - 270s.

2. Plate N. A., Vasiliev A. I. basic principles of creating medicinal polymers and macromolecular therapeutic systems. Review. // Himico-farm.2001-Vol.35, No. 14, pp. 16-30.

3. Zhubanov B. A., Batyrbekov E. O., Iskakov R. M. polymer materials with medical activity. - Almaty: Complex, 2000. - P. 220.

4. Grinkevich N. I., Safronich L. N. chemical analysis of medicinal plants: Ucheb. benefits for pharmaceutical universities. - Moscow, 2001 — - 176 P.

УДК 543.641 Сыздыкова Д.М.-магистрант КарТУ (гр. ХТОВМ-20-1)
Науч.рук. – к.х.н., доц. КарТУ Такибаева А.Т.

ВЫДЕЛЕНИЕ ФЛАВОНОИДОВ ИЗ РАСТИТЕТЕЛЬНОГО СЫРЬЯ БЕССМЕРТНИКА ПЕСЧАНОГО (HELICHRYSUM ARENARIUM (L.) MOENCH)

Одним из перспективных источников фитопрепаратов считаются лекарственные растения, содержащие флавоноиды, которые в силу широкого распространения в растениях и большого структурного разнообразия в настоящее время находятся в центре внимания исследователей в области фармакогнозии, фармации и медицины. Интерес к этим веществам определяется практическим применением их в медицине и некоторых отраслях пищевой и легкой промышленности.

Флавоноиды – группа полифенольных соединений, обладающих широким спектром (антимикробного, желчегонного) фармакологического действия. Широкая амплитуда биологической активности флавоноидов связана с многообразием их химических структур и вытекающих из них различных физико-химических свойств. Перспективным источником флавоноидов является растительное сырье, полученное из лекарственных растений, в частности, представителей семейства Астровых [1].

Целью исследовательской работы является разработка эффективного способа выделения флавоноидов из растительного сырья бессмертника песчаного. Для ее достижения решаются следующие задачи:

1. Изучение флавоноидного состава сырья бессмертника песчаного (Helichrysum arenarium (L.) Moench).
2. Разработка технологии выделения флавоноидов из сырья.
3. Определение фармакологического действия полученных соединений.

Объектом исследования являются сырье бессмертника песчаного. Цветки бессмертника песчаного применяются в медицине в качестве желчегонных лекарственных средств, однако в отношении химического состава литературные данные противоречивы. Согласно данным исследований, в цветках бессмертника песчаного к преобладающим флавоноидам относятся изосалипурпозид, салипурпозид, прунин и нарингенин [2-3].

Для выделения флавоноидов из цветков бессмертника песчаного проведена трехкратная экстракция этанолом в течении 3 ч. на кипящей водяной бане с обратным холодильником и последующим сгущением на роторном испарителе.

Полученный экстракт хроматографировали на колонке с силикагелем марки КСК используя в качестве элюентов смеси: 1) петролейный эфир, 2) петролейный эфир-этилацетат в различных соотношениях.

Из сконцентрированного спиртового экстракта при хроматографировании на колонке с силикагелем, элюируя градиентной смесью петролейный эфир-этилацетат, из фракций при соотношении элюента (70:30) выделен нарингенин – 5,7-дигидрокси-2-(4-гидроксифенил) хроман-4-он (1) и при соотношении элюента (65:35) апигенин - 5,7-гидрокси-2-(4-гидроксифенил)-4Н-хроман-4-он (2), с выходами 0,01% и 0,05% соответственно.

Контроль процесса осуществляли методом ТСХ (проявитель 3 %-ным раствором $FeCl_3$). Для ТСХ использовали систему растворителей: петролейный эфир-этилацетат 2:2.

Для идентификации выделенных веществ использовали данные ИК-, УФ-, ЯМР-спектроскопии.

На основании сравнения спектральных данных выделенные соединения идентифицировали как: нарингенин (1) и апигенин (2).

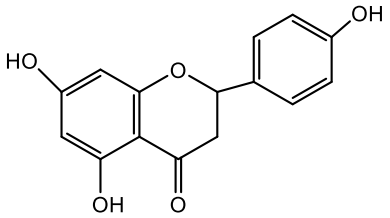

(1)

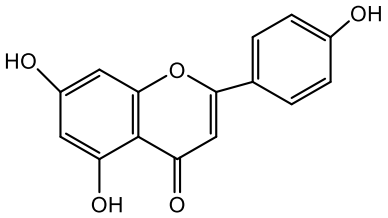

(2)

В ходе работы рассмотрен химический состав бессмертника песчаного, произрастающий на территории Казахстана. После проведения экстракции и хроматографического разделения суммы экстрактивных веществ определено содержание биологически активных соединений, в частности флавоноидов. Их строение установлено с помощью современных спектральных методов.

Список литературы

1. *Георгиевский В.П. Физико-химические характеристики флавоноидных соединений. // Рос- тов, Изд-во Рост. ун-та, – 2008. С. 13.*
2. *Гринев В.С., Шириков А.А., Новолокин Н.А., Курчатова М.Н., Дурнова Н.А., Бучарская А.Б. Полифенольные соединения новой биологически активной композиции из цветков бессмертника песчаного Helichrysum arenarium (L.) Moench.) // Химия растительного сырья. – 2011. – №2. – С.113 – 116.*
3. *Гудзенко А.В., Цуркан А.А. Разработка подходов к стандартизации цветков бессмертника песчаного (Helichrysum arenarium (L.) Moench) в растительных смесях // Фармация и фармакология. – 2014. – № 1. – С. 29 – 34.*

УДК 576 Токишева М.М. - студент ҚарТУ (БТ-18-4)
Шөкенова Г.Қ. - студент ҚарТУ (БТ-18-4)
Ғыл.жет. - оқытушы ҚарТУ Жақсыбаева М.Е.

ТОПЫРАҚ СУСПЕНЗИЯСЫН ДАЙЫНДАУ

Топырақтың қатты фазасының біршама бөлігі органикалыққосылыстар үлесіне тиесілі. Топыракқа жыл сайын тусетін өсімдіктер мен өлі жәндіктердің қалдықтары екі бағытта өзгеріске ушырайды. Біріншіден, топырақтағы микроорганизмдердің әсерінен шіріп,ыдырап жай минералды қосылыстарға айналады. Екіншіден осы организмдердің қалдықтары микробтардың әрекетімен күрделі бихимиялық өзгерістерге ұшырап, тұракты органикалық зат - топырақ шіріндісі (гумус) немесе қарашірік пайда болады. Қарашірік, негізінен, көміртегінен, сутегінен, лигниннен, белокты заттардан, азотты қосылыстардан, май мен смолалардан тұрады. Бұлардан қара шіріктің негізгі қосылыстары - гумин, фульво мен ульмин түзіледі. Минералдану мен гуминдену процесін микроорганизмдер жүргізеді [1].

Топырақ фаунасының әрбір мекендеушісі өзінің тіршілігін жалғастыру мақсатында алуан түрлі функциялар атқарады. Ал бұл функциялар организмдердің ерекше қасиеттеріне негізделеді. Осының ішінде бұл дипломдық жұмыста топырақ микрофлорасында айрықша орынға және спецификалық қасиетке ие актиномицеттер қарастырылады.

Құрғақ немесе ылғал топырақты екпес алдын оны спиртпен өңделген сағаттық әйнекке бөтен тамырлардан, тастардан тазалап, араластырып, ұсақтап салады. Топырақты өңдеп алғаннан кейін 1 г бөлшегін алып 100 мл колбадағы суға салып, араластырады. Дайын болған колбадағы топырақ суспензиясынан 1 мл алып (1:100), стерильденген суы бар 10 мл пробиркаларға дәйекті түрде қосып шығады [2].

Актиномицет бактерияларының табақшада 5-200 колониясы және саңырауқұлақтардың 30-50 шақты колониясы өсіп шығатындай етіп ерітіндіні таңдап алады. Қатты қоюланған ортада колонияларды санау қиынға соғады.

Әр топырақ үлгісінен 3-5 қайталама бөліктер алып содан әр қайсысын қоректік ортасы бар 3-5 табақшаға егіп шығады. Топырақ суспензиясынан 1 тамшы алып қатты қоректік ортаға тамызып, содан кейін арнайы шпательмен агардың бәріне жайып шығады.

Егілген табақшаны терісінен қойып, ортаның атын, жұмыстың істелінген күнін жазып, термостатқа салады. Микроорганизмдердің өсу мерзімі организмдердің таксономиялық жағдайына қарай және қоректік ортаның құрамына байланысты есептейді [3].

Өсімдіктердің тамыр жүйесі жеткілікті дамыған соң әр дақыл сынамаларынан тамырға жақын бөлігінен 1 г топырақты алып,

стерильденген пакетке немесе фольгаға саламыз. Құрғақ немесе ылғал топырақты екпес алдында оны спиртпен өңделген сағаттық әйнекке бөтен тамырлардан, тастардан тазалап, араластырып, ұсақтап салады [4].

Топырақты өңдеп алғаннан кейін 1 г бөлшегін алып 99 мл колбадағы суға салып, араластырады. Дақылдардың топырақ суспензиялары (сурет 1).

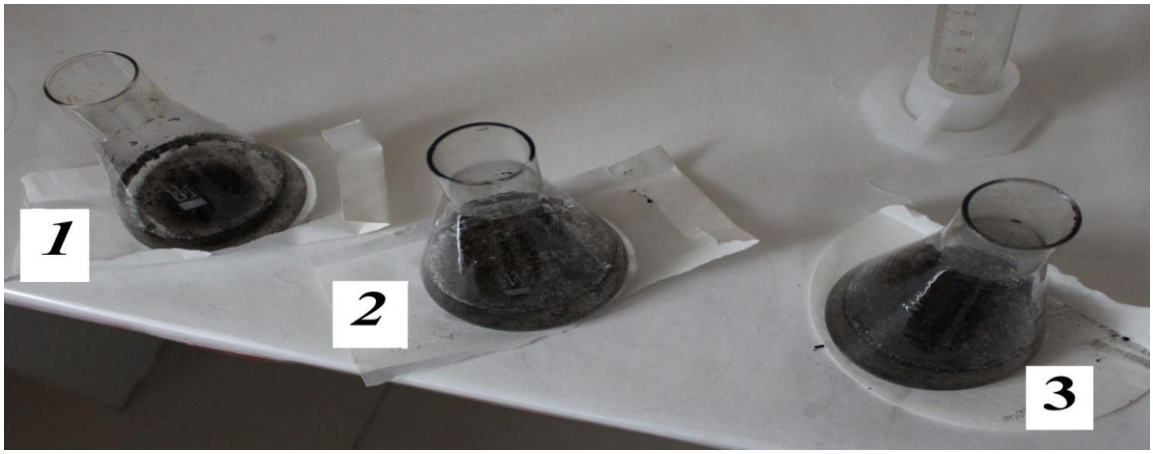

Сурет 1. Дақылдардың топырақ суспензиялары: №1 қияр; №2 баклажан; №3 томат;

Дайын болған колбадағы топырақ суспензиясынан 1 мл алып (1:100), стерильденген суы бар 9 мл пробиркаларға дәйекті түрде қосып шығады. Топырақтың ылғалдылығына, таксономиялық деңгейіне және басқада факторларына қарай топырақ суспензиясын 1:10; 1:100; 1:1000 т.с.с. осы деңгейде сұйылту (сурет 2.) арқылы қатты қоректік ортаға егеді.

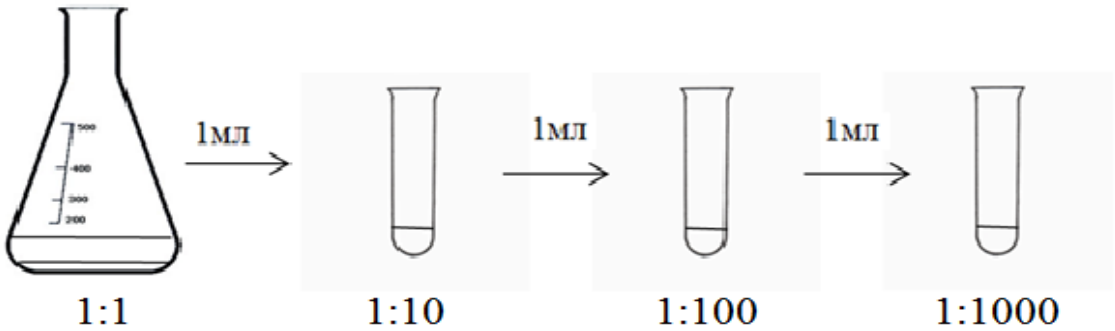

Сурет 2. Топырақ суспензиясын сұйылту

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Биғалиев А.,Жамалбеков Е.,Білдебаева Р. Қазақстан топырағы және оның экологиясы. (Оқу құралы) .-Алматы, Санат ,2011.

ӘОЖ 020.20 Түйтебай Г.М. – ҚарТУ студенті (БТ-18-4 тобы)
Айгараева А.П. – ҚарТУ студенті (БТ-18-4 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқытушы Кинаятов М.А.

БИОЛОГИЯЛЫҚ БЕЛСЕНДІ ҚОСПАЛАРДЫҢ ЗЕРТХАНАЛЫҚ ЖАНУАРЛАРҒА ӘСЕРІН АНЫҚТАУ

Халықтың денсаулығын сақтау және нығайту, балалар мен ересектердің дұрыс тамақтануынан ауытқуларға байланысты аурулардың алдын алу маңызды мемлекеттік міндет болып табылады. Бұл мәселені шешудің мүмкін жолдарының бірі – тиімділігі жоғары биологиялық белсенді қоспаларды (ББҚ) әзірлеу және пайдалану. Биологиялық белсенді қоспалардың рациондағы қажеттілігі адамдардың тамақтану кезінде алмастырылмайтын пайдалы заттарды алу қиындығы мәселесін шешу деп түсіндіріледі.

Қазіргі таңда нарықтағы алуан түрлі компаниялар биологиялық белсенді қоспалардың әр түрін ұсынады. Оларға эксперименттік сынақтар жүргізу арқылы олардың сапасын, қауіпсіздігі мен тиімділігін бағалау – қазіргі таңдағы өзекті мәселелердің бірі. Жүргізілген зерттеудің басты мақсаты ұсынылатын биологиялық белсенді қоспалардың зертханалық жануарларға әсерін анықтау арқылы олардың ағзаға әсер етуі жайлы қорытынды жасау болды. Зерттеу нысандары ретінде 23-25 г Wistar ақ тышқандары және 3 комплекстен тұратын 3D Slim program ББҚ алынды.

10 жануарлардан тұратын ақ тышқандардың екі тобы құрылды. Жануарлардың күтімі бірдей жағдайларда болды. Екі топ рационы SSNIFF азығы және судан тұрды. Бірінші топ бақылау тобы ретінде ұсталып, екінші топ рационына өндірушілер маркетингі бойынша 20 күнде арықтауға мүмкіндік беретін биологиялық белсенді қоспа қосылды [1].

Өндіруші қоспаны белгіленген график бойынша қабылдауды ұсынады. График 1- кестеде көрсетілген.

1 – кесте

Биологиялық белсенді қоспаны қабылдау графигі

Тамақтану уақыттары	**1-5 күн**	**6-10 күн**	**11-15 күн**	**16-20 күн**
Таңғы ас	I комплекс	I комплекс	III комплекс	III комплекс
Әлдену		II комплекс	II комплекс	
Түскі ас	I комплекс	I комплекс		
Әлдену			III комплекс	III комплекс
Кешкі ас		II комплекс	II комплекс	

Лабораториялық жануарларға берілетін ББҚ мөлшері пропорциялық тәсілмен есептеліп, ББҚ-ның 1 күндік мөлшерлемесі келесідей болды:
I комплекс – 3,7мг, II комплекс – 0,3мг, III комплекс – 0,3мг.

ББҚ 1 - кестеде көрсетілген график бойынша 20 күн бойы арнайы зонд арқылы беріліп отырды. 20 күн ішінде жануарлардың денсаулығының нашарлануы байқалған жоқ. Зерттеудің әрбір 5-күні салмақтарын өлшеу жүргізіліп отырылды. Өлшену нәтижелері 3-кестеде көрсетілген. Өлшенудің 20-күні рационына ББҚ қосылған топтың 1±2 граммға азайғаны, бақылау тобының салмағы 1±3 граммға өскені байқалды.

Зерттеудің 21-күні ішкі ағзаларды тексеру және қан алу үшін эвтаназияға арналған құрылғы арқылы жануарлар ұйықтатылып, аутопсия жүргізілді. Аутопсия кезінде жануарлардың ішкі ағзаларының ғылыми көздердегі сипаттамаларға сәйкес екені анықталды. Жануарлардан қандағы гемоглобин, эритроцит, лейкоцит мөлшерін анықтау үшін төменгі қуыс венасынан қан алынды. Алынған қанның морфологиялық құрамы нәтижелері 3-кестеде көрсетілген.

3 – кесте

Зертханалық жануарлардың морфологиялық қан құрамы

№	Гемоглобин, г/л	Эритроцит, 10^{12}/л	Лейкоцит, 10^{9}/л
ББҚ қосылған топ			
I	149±1,3	8,4±0,02	10,6±0,13
II	164±1,6	9,3±0,08	11,2±0,12
III	164±1,6	9,6±0,07	11,2±0,14
IV	167±1,2	9,8±0,03	11,5±0,11
V	155±1,7	9,0±0,06	11,1±0,14
Бақылау тобы			
I	163±2,1	9,0±0,05	10,9±0,14
II	162±1,9	8,9±0,08	10,9±0,16
III	148±1,8	8,1±0,02	10,1±0,10
IV	165±1,3	9,6±0,08	11,1±0,12
V	162±1,1	9,0±0,03	10,9±0,17

Тәжірибелер нәтижелері зерттеу жүргізілген биологиялық белсенді қоспа өндіруші қаптамада көрсеткен әсерге ие екендігін көрсетеді. Қоспаның зертханалық жануарларға токсикалық әсері анықталған жоқ. Сонымен қатар, рационға ББҚ қосылған жануарлар тобының гемоглобин, эритроцит және лейкоцит көрсеткіштері бақылау тобының көрсеткіштеріне қарағанда жақсырақ екендігі анықталды.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Западнюк В.И. Лабораторные животные. Разведение, содержание, использование в эксперименте Учебное пособие. – 2017 г. – №1, С.60-64.

УДК 6.60.606

Фомин А.М. - студент КарТУ (гр. БТ-18-5)
Тарасов В.Д. – студент КарТУ (гр. БТ-18-5)
Научн. рук. – к.б.н., доцент С.Н. Дербуш

ОЦЕНКА ОЧИСТКИ СТОЧНЫХ ВОД БИОТЕХНОЛОГИЧЕСКИМИ МЕТОДАМИ

Актуальность проблемы очистки воды при помощи микроорганизмов на данный момент бьёт все рекорды. Использование микроорганизмов несет в себе огромный потенциал для дальнейших исследований, а также возможность создания нового типа фильтров, содержащих микроорганизмы. Об эффективности данного метода в силу конфиденциальности в плане используемых микроорганизмов судят по показателям до и после очистки сточных вод [1].

Цель исследования – изучить эффективность использования биологических методов при очистке воды.

В ходе исследований были получены практические данные, которые показали эффективность химических и физических методов очистки и проверки воды, почвы и воздуха [2].

Однако, анализ проведенных исследований показал эффективность использования микроорганизмов при проведении очистки воды. Загрязненную воду очищали при помощи активного ила, который содержал активные микроорганизмы [3].

Ниже представлены протокола испытаний со значениями, взятыми из одной и той же скважины, однако одна проба была подвергнута очистке (экспериментальная проба), а вторая (контрольная проба) сразу прошла анализ (таблица). Условия окружающей среды во время взятия проб: температура воздуха 21 – 22°С, относительная влажность 54 – 64%, атмосферное давление 716 – 717 мм рт.ст.

Таблица

Соотношение результатов до и после очистки воды

№ п/п	Наименование показателей, ед. изм.	Фактическое значение	ПДК
1	Проба № 218 Водоём №1 (контрольная проба)		
	Марганец, мг/кг	48,3	не норм.
	Медь, мг/кг	< 0,0010	не норм.
	Цинк, мг/кг	66.8	не норм.
	Никель, мг/кг	13.4	не норм.
	Свинец, мг/кг	12,81	не норм.
	Ванадий, мг/кг	0,20	не норм.
	Мышьяк, мг/кг	0,64	не норм.
	pH, ед. pH	5,49	не норм.

	Фториды, мг/кг	2.34	не норм.
	СТ РК ГОСТ Р 51309-2003, ПНД Ф 14:1:2. 253-09, (KZ.07.00.01959-2019).		
2	Проба № 218 Водоём №1 (экспериментальная проба)		
	Марганец, мг/кг	7.46	не норм.
	Медь, мг/кг	< 0,02	не норм.
	Цинк, мг/кг	45.31	не норм.
	Никель, мг/кг	6.23	не норм.
	Свинец, мг/кг	7.6	не норм.
	Ванадий, мг/кг	0,03	не норм.
	Мышьяк, мг/кг	0.25	не норм.
	pH, ед. pH	7,52	не норм.
	Фториды, мг/кг	0,82	не норм.
	СТ РК ГОСТ Р 51309-2003, ПНД Ф 14:1:2. 253-09, (KZ.07.00.01959-2019).		

Исследования проводились с помощью ICP-OES Agilent 5110, который имеет в своем устройстве синхронный вертикальный двойной обзор (SVDV), сочетающий в себе скорость и аналитическую производительность. На основании таблицы 1 можно сделать вывод о качестве воды до и после очистки, включающей в себя физические, химические и биологические методы. Анализ исследуемых данных показал, что несмотря на то, что содержание основных веществ, загрязняющих водоемы находится в пределах нормы, проведенная очистка значительно снизила их количество [4]. Степень загрязнения воды свидетельствует о влиянии современной промышленности на окружающую среду, в которой они находятся.

На основании полученных данных можно сделать вывод о том, что биологические методы пока не получили широкого применения, потому как требуют ухода и постоянного контроля, что не всегда бывает удобным. Между тем, описанные исследования можно использовать и для популяризации биотехнологических методов защиты окружающей среды. Внимание общественности должно быть обращено, в первую очередь, на отсутствие биологических методов в обиходе компаний, что нарушает экологическое равновесие прилегающей территории.

Список использованных источников:

1 Е. А. Пугачев. Очистка городских сточных вод мегаполиса. - Москва: АСВ, - 2013. - 135 с.

2 Е. А. Пугачев. Водоотведение поверхностного стока современных мегаполисов. - Москва: АСВ, - 2013. - 96 с.

3 Сколубович Ю. Л., Войтов Е. Л., Цыба А. А. Очистка и утилизация поверхностных сточных вод. – М.: Издательство АСВ, - 2021. – 108с.с.

ӘОЖ: 532.528 Шаймерденов Т.М. – студент КарТУ, (гр.ОПИ-21-2)
Мурат Е.Ә. – студент КарТУ (гр.ОПИ-21-2)
Ғылыми жетекші – аға оқытушы, КарТУ Жорабек А.А.

ГАЗ КОНДЕНСАТТАРЫ МАЗУТЫН ДИЗЕЛЬ-БЕНЗИН ДИСТИЛЛЯТТАРЫНА КАВИТАЦИЯЛЫҚ КОНВЕРСИЯЛАУ

Технология ауыр термолабильді парафинді көмірсутектерді ГКМ жеңіл дизель-бензинді дистилляттарға (ТЕРМАКАТ процесі) барынша айналдыруға мүмкіндік беретін кавитациялық-акустикалық әсер ететін термиялық әдістер мен аппараттарды қолдануға негізделген, бұл ретте қалдықты кеме немесе пеш отыны ретінде жіктелетін, қату температурасы төмен конденсацияланған көмірсутектерді алуға болады. Сіз қышқылданбаған жол битумдарын ала аласыз, бірақ бұл олардың төмен шығымдылығына байланысты мүмкін емес (3-6%).

Өңдеудің отын нұсқасы шығуды қамтамасыз етеді: бензин фракциялары – 16-20% дейін; дизель – 60-70% дейін; қалдық отын – 12-20% дейін. Өнімнің шығуы, ассортименті мен сапасы технологиялық режимді жүргізумен реттеледі және нарық конъюнктурасы мен сұраныс маусымдылығымен айқындалады.

Газконденсатты мазутты терең өңдеу технологиясын әзірлеу кезінде біз келесі ережелерді негізге алдық:

- Газконденсатты мазутты терең өңдеу технологиясын әзірлеу кезінде біз келесі ережелерді негізге алдық:
- Жоғары парафинді мазут, тұтқырлығы жоғары және жоғары өнімді өнім ретінде білікті өңдеу үшін шикізат болуы керек;
- мазутты қайта өңдеу қосылған құны жоғары өтімді мұнай өнімдерін беруі тиіс;
- мазутты өңдеу процесінде қалдықтар мен жартылай өнімдер болмауы тиіс;
- мазутты өңдеу технологиясы әмбебап, қарапайым және сенімді, өнеркәсіптік және экологиялық қауіпсіз болуы тиіс;

Мазуттарды терең конверсиялаудың технологиялық базисі

Қалдық мұнай өнімдерін өңдеу тереңдігін едәуір арттыратын қайталама процестер ретінде ең аз капиталды қажет ететін процестерге артықшылық беріледі: мұнай қалдықтарының термиялық крекингі және әртүрлі аппараттық нұсқалардағы мазуттар мен гудрондардың висбрекингі.

Мұнайды қайта өңдеу кәсіпорындарында пайдаланылатын термолитикалық процестердің көптеген схемалары мен технологиялық конфигурацияларынан терең термиялық конверсия технологиясын бөліп көрсету керек, оны әзірлеушілер "үнемді және мұнай өңдеу зауыттарын модернизациялаудың балама нұсқаларымен, мысалы, сұйық күйдегі каталитикалық крекинг, гидротазалау немесе қалдықтарды гидрокрекинг"

ретінде ұсынады [1]. - Сурет 1-де ауыр мұнай қалдықтарын терең термиялық конверсиялау схемаларының бірі келтірілген. Бірнеше түпнұсқа шешімдерге назар аудару керек.

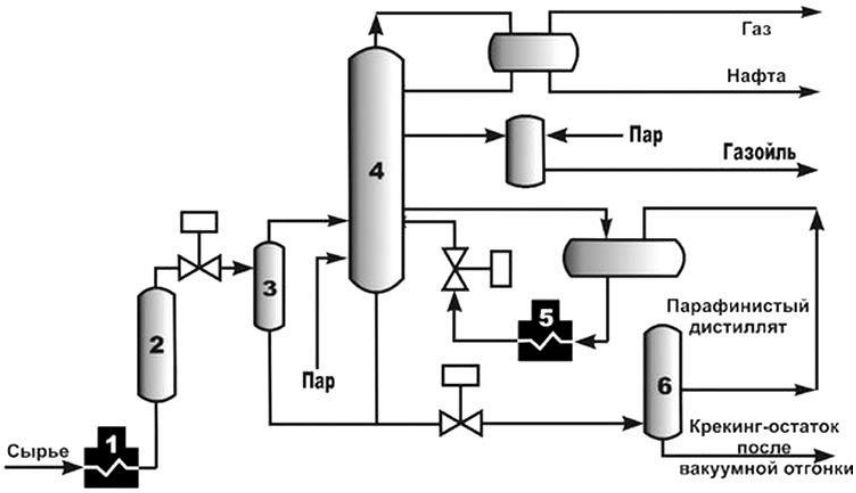

Ауыр мұнай қалдықтарын терең термиялық конверсиялау қондырғысы: 1-ауыр қалдықты крекинг пеші, 2-сокинг камерасы, 3-циклон, 4-атмосфералық бағаи, 5-парафинді дистиллят крекинг пеші, 6-вакуумдық бағаи

Термолиз өнімдері пештен және сокинг-камерадан кейін циклонда бөлінеді және – жеңіл көмірсутектер колоннаға ректификациялық бөлінуге жіберіледі, ал ауыр көмірсутектер (карбен түзілу арқылы кокстеуге бейім деп түсіну керек) атмосфералық колоннаға жіберілмейді және вакуумдық колоннаға жіберіледі. Тағы бір назар аударарлық шешім: ауыр газойлдар ("парафинді дистиллят" әзірлеушілері деп аталады) қатты крекинг пешіне термиялық түрлендіруге, содан кейін циклонның жеңіл фазасымен бірге Дистилляция үшін бағанға жіберіледі. Колоннаның шығысында ауыр дистилляттар жоқ, олар жеңіл дистилляттарға айналады: бензин нафтасы және дизельді газойл. Ауыр крекинг қалдығы вакуумдық бағанның текшесінен шығарылады және қалдық өнімдердің кең ассортиментіне сәйкес келеді: қалдық отын/кокстеу шикізаты/пек/битум шикізаты/газдандыру шикізаты және т. б. [2]

Қолданылған әдебиттер тізімі

1 *Промтов М.А. Машины и аппараты с импульсными энергетическими воздействиями на обрабатываемые вещества: учеб. пособие. -Москва: Машиностроение, 2011. - 136 с.*

ӘОЖ 615.31 Шалабай Ж.- ҚарТУ (ХТОВ-19-1 тобы) студенті
Атаева А. – ҚарТУ (ХТОВ-19-1 тобы) студенті
Ғылыми жетекші –ҚарТУ аға оқытушысы Карилхан А.

ЖАЙ ЖӘНЕ КҮРДЕЛІ ЭФИР ТУЫНДЫЛАРЫНАН ЖАСАЛҒАН ДӘРІЛЕРГЕ ТАЛДАУ

Дифенгидрамин гидрохлорид – химиялық зат, 2-(Дифенилметокси)-*N*,*N*-диметилэтанамин гидрохлорид, эмпирикалық формуласы $C_{17}H_{21}NO \cdot HCl$, М.м. 291,82, дәрілік атауы - «Димедрол».

Бұл мақалада Дифенгидрамин гидрохлоридіне Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Фармакопеясы, Ресей Федерациясының Мемлекеттік Фармакопеясы, Беларусь Республикасының Мемлекеттік Фармакопеясы сипаттамалары бойынша талдау жасалды. Талдаулар нәтижесі төмендегі кестелерде көрсетілген.

Кесте -1- Дифенгидрамин гидрохлорид- анықталуы

Дифенгидрамин	Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Фармакопеясы Фармацевтикалық субстанция Дәрілік препараттар және субстанциялық экстрактларға жалпы мақалалар 1 басылым, Том II, 227 бет Астана, 2009 жыл Дифенгидрамин гидрохлорид	Ресей Федерациясының Мемлекеттік Фармакопеясы XII басылым, Часть I Москва, 2007 жыл Гидрохлорид Дифенгидрамина ФС 42-0232-07	Беларусь Республикасының Мемлекеттік Фармакопеясы Фармацевтикалық субстанциялар сапасын бақылау Том III, Минск 2009, Гидрохлорид Дифенгидрамина
Анықталуы	Мөлшері 99,0%-101% аз болмау керек. Суда оңай ериді, 96% спирт және хлороформда оңай ериді.	Мөлшері 99,0%-101% аз болмау керек. Балқу температурасы 168 °С-ден 172 °С-ге дейін. Суда оңай ериді, 96% спирт және хлороформда оңай ериді.	Мөлшері 99,0%-101% аз болмау керек. Балқу температурасы 168 °С-ден 172 °С-ге дейін. Суда оңай ериді, 96% спирт және хлороформда оңай ериді.

Кесте -2- Дифенгидрамин гидрохлорид- сипаттамасы, шынайылығы

ҚР Мемлекеттік Фармакопеясы Сипаттамасы, шынайылығы	Ресей Федерациясының Мемлекеттік Фармакопеясы Шынайылығы	БР МФ
А. Балқу температурасы 168 °С-ден 172 °С-ге дейін.	Балқу температурасы 168°С-ден 172°С-ге дейін.	+
В. 50,0 мг субстанцияны алып 96% спиртте ерітеді, ерітінді көлемін еріткішпен 100,0 мл көлемге дейін толытырады. Алынған ерітіндіге (2.2.25) ультракүлгін сәуленің сіңіруі толқын ұзындығында 230 нм-	96% спирт те ерітілген 0,05% субстанции ерітіндісінің ультрафиолет спектрі толқын ұзындығы 230-350 нм аралығында, 253 нм, 258 нм және 264 нм максимальды және 244 нм,	+

350 нм аралығында үш биіктікті көрсетеді, 253 нм, 258 нм, 264 нм, ал оптикалық тығыздығы 253 нм толқын ұзындығында 1,1-1,3, оптикалық тығыздығы 258 нм 264 нм толқын ұзындығында 1,2-1,4 болуға тиісті.	255 нм және 263 нм минимумы болуы тиіс.	
С. Субстанцияның инфрақызыл спектрі калий бромиді дискісіндегі спектрі МФ СУ дифенгидрамин гидрохлориді спектріне сай келуі шарт (2.2.24)	Субстанцияның инфрақызыл спектрі калий бромиді дискісіндегі 4000 -400 $см^{-1}$ спектрі дифенгидрамин гидрохлориді спектріне сай келуі керек.	+
D. Препарат хлоридтерге тән реакцияларды береді (2.3.1) Талаптарға сай.	Сапалық реакция. Шыны ыдысқа 0,2 мл концентрлі күкірт қышқылы құяды және оған 20 мг субстанция қосылады; бірте-бірте кірпішке қызыл түске айналған ашық сары бояу болуы керек. Бірнеше тамшы суды қосқанда, түс жоғалады.	+

Кесте -3- Дифенгидрамин гидрохлорид-зерттеу

Зерттеу	ҚР МФ	РФ МФ	БР МФ
pH	(2.2.3) 5,0 ден 6,5	+	+
Ерітінді мөлдірлігі	Субстанцияны бес есе еріткішпен ерітіндісі мөлдір болуы шарт. (2.2.1)	+	+
Ерітінді түсі	Ерітінді мөлдірлігінде зерттелген ерітінді эталон BY_6 салыстыруына сай болуы керек. (2.2.2)	+	+
Қышқылдылығы және сілтілігі.	10 мл S ерітіндісіне 0,15 мл метил қызыл ерітіндісі және 0,25 мл 0,01 М хлорлы сутек қосылады, ерітінді қызғылт түске боялады. Сары түс 0,5 мл 0,01М ерітіндіні қосқанда түзіледі.	+	+
Қоспалар	Анықтауды Сұйық хроматографиялық әдіспен жүргізеді (2.2.29)	+	+
Зерттелінетін ерітінді	70 мг субстанцияны 20 мл дейін еріткішпен сұйылтады, дайындалған ерітіндіден 2 мл алып оны 10 мл дейін сұйылтады.	35 мг (дәл салмағы) субстратты ЖФ-да ерітеді, ЖФ көлемі 50,0 мл-ге дейін толтырады.	

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. Қазақстан Республикасының Мемлекеттік Фармакопеясы, Фармацевтикалық субстанция, Дәрілік препараттар және субстанциялық экстрактларға жалпы мақалалар, 1 басылым, Том II, Астана, 2009 жыл

UDC 020.20 Shapenova Z.R. - Master's degree KTU (gr. CTOS-21)
Head of science: docent KTU Zhakupova Sh.S

ANALYSIS OF SYNTHESIS AND PROPERTIES OF ASYMMETRIC PORPHYRINS WITH ISONICOTINIC ACID FRAGMENT

According to the World Health Organization (WHO), tuberculosis remains one of the most common and dangerous diseases. Currently, every third inhabitant of the earth is infected with it, over 2 billion people. Every year, 8 million people fall ill with active tuberculosis, two million die. More than 90 % of the disease i registered in developing countries. At the same time, 75 % of the working-age population is among the pa tients. Thus, the prevention and treatment of tuberculosis is an important political, economic, social task ofany state.

Over the past 50 years, research on the synthesis of new anti-TB drugs based on carboxylic acid hydrazides has been carried out in the world. A review of literature data on available anti-tuberculosis drugs shows that the majority of anti-tuberculosis drugs used in medical practice contain a hydrazide fragment in their structure. Despite the large number of publications on the synthesis of various hydrazide derivatives, their properties and structure, they are currently promising for further study and improvement. In this series of compounds, various derivatives of isonicotinic acid hydrazide (INH), exhibiting a wide spectrum of biological activity, are of particular interest. To date, many different derivatives have been synthesized on the basis of INH with various variations of anti-tuberculosis activity. For example, the tuberculosis drug ftivazide developed in 1951 in the Soviet Union has been widely used in clinical practice to date . However, the problem of drug resistance of many pathogenic bacteria and viruses to medicines used for treatment requires constant search and expansion of the arsenal of new highly effective and low-toxic drugs. In recent years, interest in hydrazones has increased again, which is associated with the discovery of high anticancer activity and other types of activities in a number of derivatives of hydrazine compounds.

Currently, the search strategy for chemical compounds with anti-tuberculosis activity is carried out in several directions. These are chemical modification of known anti-tuberculosis drugs, optimization of pharmacokinetics by obtaining polymeric forms of anti-tuberculosis drugs, developing new composition of dosage forms and synthesizing new classes of organic compounds with anti-tuberculosis properties. For a number of years, the Institute of Organic Synthesis and Coal Chemistry of the Republic of Kazakhstan has been carrying out research on the search for new bioactive compounds based on isonicotinic acid hydrazide and optimal methods for their preparation. One-step methods of obtaining known anti-TB drugs, namely 4-pyridinecarboxylic acid hydrazide («isoniazid»), 4-pyridinecarboxylic acid [(4-hydroxy-3-methox-

yphenyl)methylene]hydrazide («ftivazide») and other drugs with high yields have been implemented.

Syntheses were carried out using microwave activation technology. Microwave (MW) activation of organic reactions is one of the new directions in chemical synthesis. Chemical transformations occur with the use of microwave radiation with the participation of solid dielectrics and liquids. The developed methods are consistent with the principles of the concept of «Green Chemistry». In continuation of the studies we present the results of studying the effect of microwave exposure on the synthesis of certain hydrazone derivatives of isonicotinic acid in the article.

In summary, three isonicotinic acid porphyrin compounds have been successfully synthesized and systematically characterized. Their spectroscopic properties have been investigated using Raman, fluorescence, and surface photovoltage spectra. These studies indicate that the fluorescence intensities and quantum yields are influenced by different substituents on the porphyrin ring. The fluorescence intensity and quantum yield of the porphyrin are increased by substituting with methoxy groups, while being decreased by the presence of chloro substituents. However, a competitive process is shown between fluorescence intensity and surface photovoltage intensity. The surface photovoltage intensity of the porphyrin is increased by connecting the chlorine groups, while it is decreased by incorporating methoxy groupsTargeted synthesis of new isonicotinic acid hydrazones on the basis of isonicotinic acid hydrazide, under conditions of convection heating and microwave irradiation was carried out. As a result of a comparative analysis of the data obtained, it was determined that the use of microwave irradiation contributes to an increase in the yield of the product and a decrease in reaction time by a factor of (3–4) than according to traditional technology.

List of sources used

1 O'Brien R.J. The need for new drugs against tuberculosis obstacles, opportunities, and next steps / R.J. O'Brien, P.P. Nunn //Amer. J. Respir. Crit. Care Med. — 2001 — Vol. 163 — P. 1055–1058.

2 Anes E. Selected lipids activate phagosome actin assembly and maturation resulting in killing of pathogenic mycobacteria /E. Anes // Nature Cell Biology. — 2003 — Vol. 5 — P. 793–802.

3 Каюкова Л.А. Основные направления поиска новых противотуберкулезных средств / Л.А. Каюкова, К.Д. Пралиев //Хим. фарм. журн. — 2000 — № 1 — С. 12–19.

4Тулегенова А.У. Поиск новых противотуберкулезных препаратов — насущное требование современной фтизиатрии /А.У. Тулегенова, Т.А. Муминов, К.Д. Пралиев // Вестн. Каз. гос. мед. ин-та. — 1998 — № 1 — С. 14–22.

5Bates J.H. Tuberculosis chemotherapy. The need for new antituberculosis drugs is urgent / J.H. Bates // Am. J. resp. a crit. car. med.— 1995 — Vol. 151 — P. 942–943.

ӘОЖ 622.7 Шынатбай Д. – ҚарТУ студенті (ОПИ-19-1 тобы)
Ақатай Б.Е. – ҚарТУ студенті (ОПИ-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – т.ғ.к. доц. ҚарТУ Акимбекова Б.Б.

МЫС-СУЛЬФИДТЫ КЕНІНІН БАЙЫТУ ӨНІМНІН САПАСЫН ЖОҒАРЛАТУ ЖОЛДАРЫ

Бағалы компоненттерді максималды өңдеу мен минералды шикізатты кешенді қолдану технологияны дамытудың негізгі жолдары ол: негізгі байыту процестерді қолдану және ең тиімді флотациялық реагенттерді пайдалану болып табылады. Кендерді байыту кезінде байытылған өнімден зиянды қоспаларды жою мәселесі шешіледі, себебі балқытылатын металдың сапасын төмендетеді.

Кенді өңдеу үшін ең оңтайлы технологиялық сызба мен флотациялау режимін қолдануға, оңтайлы реагентті таңдауға және бағалы компонентті максималды бөліп алу болып табылады. Кен орны аясында кендер әртүрлі болады және құрамында бірнеше минерал болады. Осыған байланысты екі немесе одан да көп концентрат алу үшін кешенді байыту әдістері қолданады.

Пайдалы қазбаларды байытудың кез-келген әдісін өзінің түпкі мақсатымен қолдану кейбір минералдарды басқаларынан бөлуге ие және бөлінетін минералдардың белгілі бір қасиеттеріндегі айырмашылықтарды пайдалануға негізделген. Байытудың флотациялық әдістері минералдардың физика-химиялық беттік қасиеттеріндегі айырмашылықтарды қолданады.

Флотация процесіне қатысатын заттардың жиынтығын флотация жүйесі ретінде анықтай отырып, барлық ұқсас жүйелер гетерогенді, дисперсті, көп фазалы және көп компонентті болып сипатталынады.

Әр фазаның молекулааралық әсерлесуінің қарқындылығының өлшемі оның полярлығы болып табылады, ол өз кезегінде беттік энергияның Q, диэлектрлік тұрақты, диполь моменті, буланудың жасырын жылуы, молекулалық қысым және басқа да молекулалық қасиеттермен сипатталынады.

Көп компонентты және полидисперсты қатты фазадан және күрделі құрамды сулы ортадан тұратын флотациялық пульпаға флотореагенттерді енгізу сұйық фазада және фаза аралық беттікте көп тәріздес үрдістердің пайда болуына келтіреді.

Флотациялық пульпаның сұйық фазасымен реттеуші реагенттердің әрекеттесу үрдістері келесі:

- жаңа қосылыстардын, соның ішіндегі тұнба пайда болатын, коллоидты және жуан дисперлы бөлшектерден өсетін ұрықтардан қиын еритін қосылыстардын пайда болуын келтіретін рудалы пульпаның сұйық фазасынын иондық және молекулалық құрамымен, басқа топқа жататын реагенттермен химиялық реакциялар;

- қатты фазаның бетіндегі және ерітінділердегі иондарынын алмасу сорбциясы;
- молекулалық комплекстердін бетіндегі молекуларының және иондарының сорбциясымен байланысқан басқа топтағы қиын еритін реагентерінін мицелла құрауына әсері.

Рудалы суспензияның сулы фазасында еріген қосылыстарымен, соның ішіндегі көп реакцияға қатысатын басқа топқа жататын реагенттермен флотореагенттердің және олардын гидролизімен диссоциацияның өнімдерінің реакциялары жоғарғы қарастырылған үрдістердін ішінен ең маныздысы.

Кейбір минералдарды және олардын топтарын активтендіруге немесе депресперлеуге әкелетін көп тәріздес үрдістерінің физикалық салдары флотациялық үрдісінін жүруіне манызды әсерін тигізеді.

Мыс сульфидты кендерін байыту кезінде мыс концентратына қорғасын алынады, оның мыс концентратындағы жоғары мөлшері атмосфераны мыс балқыту зауытының шығатын газдарымен ластайды. Осы жұмыста мыс-сульфидті кендерді флотациялау кезінде мыс концентратындағы улы қорғасынның мөлшерін азайту жолдары қарастырылған.

Қойылған мақсатқа жету үшін, галениттің мыс-сульфидімен салыстырғандағы табиғи флотациялау артықшылықтары қолданылды. Мұның бір әдісі-органикалық және бейорганикалық қосылыстардың құрылымы, олардың минералдар бетіндегі адсорбциясы және сульфидті минералдардың флотациялық қасиеттері арасындағы байланысты зерттеу.

Кенді байыту кезінде қолданылатын реагенттер флотация процесінің жоғары селективтілігін, тұрақтылығы мен тиімділігін қамтамасыз етеді, сонымен қатар байытудың осы әдісін жетілдіруге және күшейтуге үлкен мүмкіндіктер жасайды. Флотациялық реагенттерді қолданбай флотация іс жүзінде мүмкін емес. Флотациялық реагенттердің әсері минералдардың беттік қасиеттерін кең ауқымда өзгертуге мүмкіндік береді.

Флотациялық реагенттерде бірнеше реактивті топтары бар органикалық қосылыстар үлкен коваленттік байланысқа ие, пульпаның pH мәніне байланысты мыс, қорғасын және мырыш металл катиондарымен кешен құруға қатысады. Молекулада атомдар мен топтар арасында өзара байланыс ықпалы болатындықтан, молекулада бірнеше анион топтарының (OH-, COO-, SO_3^{2-}) болуы реагенттердің депрессивтік әрекетін күшейтеді. Электронды тығыздықтың ығысуы нәтижесінде молекулада минералдық беттің катиондарымен реагент арасындағы химиялық байланыс және молекулааралық кешенді қосылыстар түзетін мезомерлі әсер артады.

Строительство и архитектура

УДК 528. 2/.3 Абулкаликова М.Е. – магистрант КарТУ (гр. ГДЗМ -20-1)
Научн. рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ ГЕОПОРТАЛА НА ОСНОВЕ ИНТЕРАКТИВНЫХ КАРТ ВОСТОЧНО-КАЗАСТАНСКОЙ ОБЛАСТИ

Объектом исследования выступил метод пересчета координат города Серебрянск района Алтай Восточно-Казахстанской области. Город Серебрянск расположен на правом берегу реки Иртыш и Усть-Каменогорского водохранилища. Расстояние до областного центра составляет около 80 км. Общая площадь городских земель в рамках утвержденных границ составляет 2574 гектара.

Включение данного города в геопортал области было произведено в первом этапе внедрения «VKOmap», в связи с тем, что город Серебрянск относится к стратегическим важным объектам области, так как основной отраслью является производство электроэнергии посредством ГЭС. [1]

Для размещения карты М 1:2000 города Серебрянск, на геопортал Восточно-Казахстанской области было необходимо произвести пересчет координат, так как карта области на геопортале в М 1:100 000 (рисунок 1). Так же стоит отметить, что геопортал – это интерактивные карты общего доступа, созданные для удобства пользования гражданского населения, и работников поставщиков услуг инженерных коммуникаций и сетей. Данные интерактивные карты не требуют высокой точности.

Рисунок 1 – Интерактивная карта Восточно-казахстанской области М 1:100000, размещенная на геопортале ВКО

Системой координат геопортала Восточно-казахстанской области была выбрана WGS-84. Карты населенных пунктов М 1:2000 (рисунок 2) были переведены в векторный формат по данным плановой топографической основы в местной системе координат. И для размещения

векторных слоев была проделана работа по перепроецированию и пересчету координат.

Рисунок 2 – Электронная карта г. Серебрянск М 1:2000

Методика пересчеты была выбрана встроенная в программное обеспечение ArcGIS автоматическое вектроное аффинное перепроецирование координат.

Аффинный метод пересчета координат подразумевает под собой математическое преобразование, при которых прямые переходят в прямые, сохраняя их параллельность. То есть, это метод параллельного переноса векторных объектов, с сохранением углов и расстояний.

Методика достаточно проста в применении и подходит по требованиям точности к созданию геопорталов Республики Казахстан [2].

На векторной карте населенного пункта были выбраны 7 контрольных точек для пересчета координат, и физически проставлены на ПО. Далее, на подложке карты ВКО М 1:100 000, были найдены эти точки, и также были внесены в программу. При запуске инструмента «Spatial Adjustment» автоматически генерируется документ в формате *.txt с пересчитанными координатами, которые можно использовать для всех векторных слоев данного населенного пункта.

Таким образом, в рамках реализации государственной программы по созданию геопорталов областей, была произведена оцифровка карт и векторизация 72 слоев каждого населенного пункта области М 1:2000 по данным плановой основы. Также была проведена работа по актуализации электронных карт согласно свежим ДЗЗ и интеграция электронных карт населенных пунктов с картой области, с сохранением геометрии, внутри границ населенного пункта.

Список использованных источников

1. Город Серебрянск. Государственный архив Восточно-Казахстанской области и его филиалы. Дата обращения: 26 апреля 2016

.

УДК 004.7 Авдеенко М.В. - студент КарТУ (гр. ИС-20-02)
Научн. рук. – PhD, и.о. доц. КарТУ Кайбасова Д. Ж

CLOUD ТЕХНОЛОГИИ, КАК ТРЕНД РАЗВИТИЯ ИНФОРМАЦИОННО-КОММУНИКАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

На сегодняшний день быстроразвивающиеся информационно - коммуникационные технологии оказывает большой вклад на развитие человечества. Роль информационных технологий в настоящее время объясняется тем, что исторически произошёл процесс перехода от индустриального общества к постиндустриальному, тем самым произошёл резкий рост значения информации в обществе и в общественном развитии. В период зарождения сети Интернет, сеть формировалась как нечто децентрализованное, разрозненное и не единое.

CLOUD - в переводе с английского - облако. В контексте CLOUD - технологий слово является метафорой, что символизирует нечто большое, объёмное, находящееся на удалении от нас. Облачные технологии - являются технологией обработки цифровых данных, с помощью которых огромные вычислительные ресурсы предоставляются обычному интернет - пользователю, который имеет доступ к сети Интернет. Технологии облачных вычислений предлагают большое количество способов использования и методов решения задач различной сложности. Отличным примером сервиса облачных вычислений является Google Colab, что позволяет выполнять программный код, проводить анализ данных и использовать сервис для машинного обучения. Тем самым, при использовании облачных сервисов не происходит нагрузка на центральный процессор пользовательского компьютера, а также экономится время обработки задачи. Также, зачастую, облачные ресурсы не только совместно используются пользователями, но и динамически перераспределяются по запросу.

Можно сделать вывод о том, что нынешняя доступность Интернета с высокой пропускной способностью, недорогих компьютеров и устройств хранения привели к росту облачных сервисов, которые смогли синтезировать в себе разные преимущества централизации, а также децентрализации, что задаёт тренд развития информационно - коммуникационных технологий.

Список использованных источников

1. https://cyberleninka.ru/article/n/oblachnye-tehnologii-kak-etap-v-razvitii-informatsionnogo-obschestva

2. https://research.google.com/colaboratory/faq.html#:~:text=Colaboratory%2C%20or%20%E2%80%9CColab%E2%80%9D%20for,learning%2C%20data%20analysis%20and%20education.

3. https://www.ijert.org/the-evolutionary-trend-in-computing-and-the-challenges-this-presents-to-the-academic-environment

УДК 528.48 Аймагамбетова А. Р. – магистрант КарТУ (гр. ГДЗМ-21-2)
Научн. рук. – к.т.н., доц. КарТУ Старостина О.В.

АКТУАЛЬНОСТЬ ПРЕДОСТАВЛЕНИЯ ЗЕМЕЛЬНО – КАДАСТРОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА ПРОЕКТИРУЕМЫЙ ЗЕМЕЛЬНЫЙ УЧАСТОК

Данные государственного земельного кадастра являются основой при планировании использования и охраны земель, при проведении землеустройства и т.д. (рисунок 1).

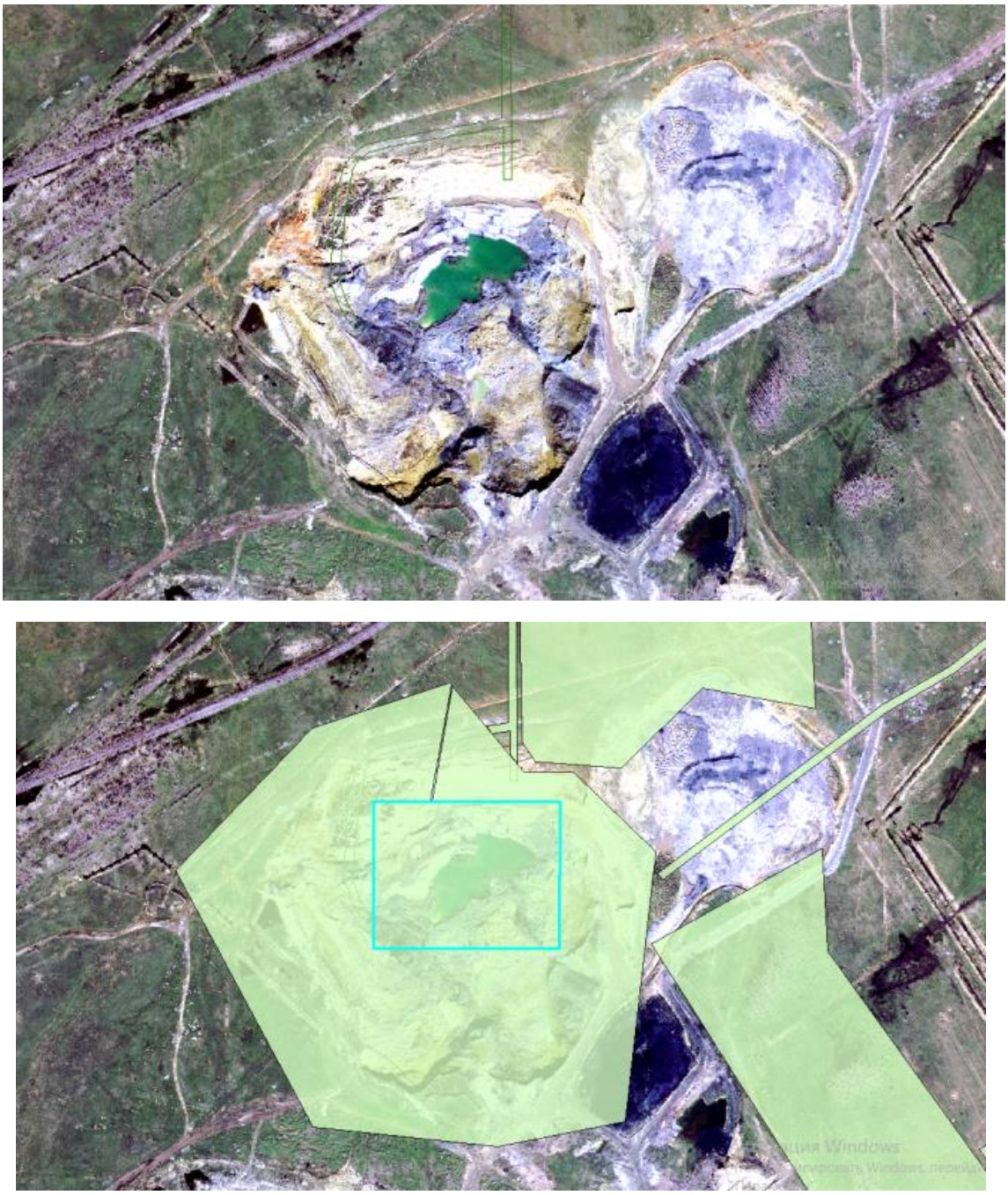

Рисунок 1 – Вид со спутника проектируемого участка

Карты содержат как интегральную (совокупную) информацию о кадастровых объектах и их окружении, так и аналитическую информацию об отдельно взятых объектах (рисунок 2).

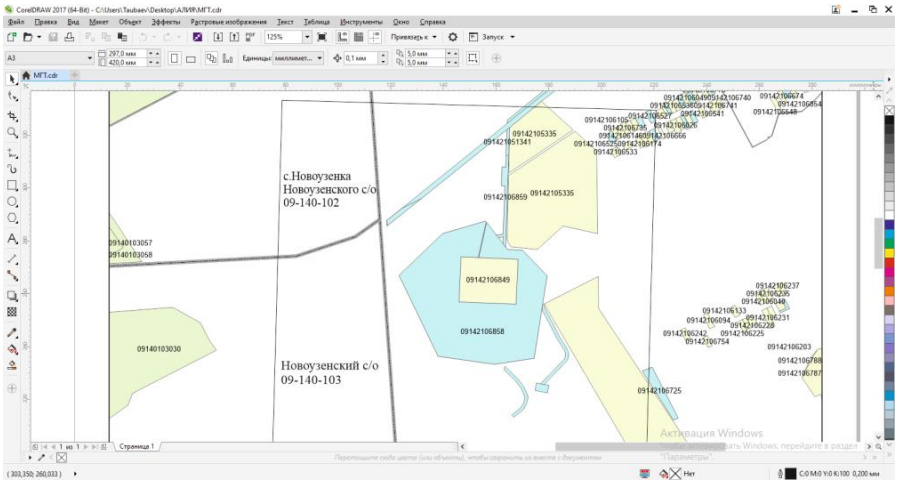

Рисунок 2 – Сбор информации смежных землепользователей

Наличие взаимосвязи между земельным кадастром и землеустройством требует законодательного закрепления обязательности взаимного предоставления земельных данных и их использования как при землеустройстве, так и при ведении земельного кадастра (рисунок 3).

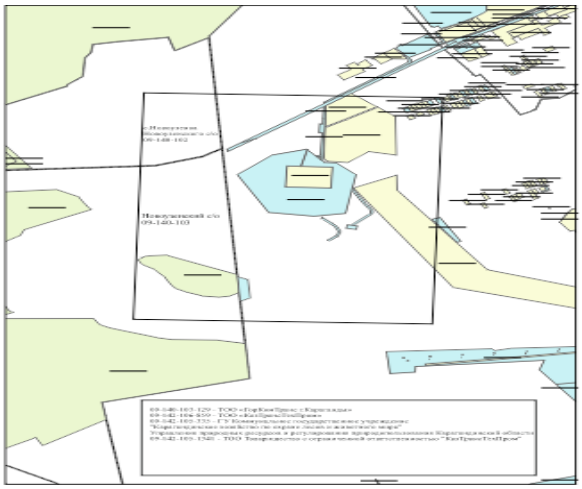

Рисунок 3 – Готовая модель предоставления сведений

Задачей текущего земельного кадастра и учета является выявление и внесение в земельно-кадастровые документы сведений об изменениях использовании земель и внесение сведений об образуемых новых земельных участках.

Список использованных источников
1. Режим доступа https://adilet.zan.kz/rus/docs/V1400010147

УДК 711.57 Алимбаев Д.М.- студент КарТУ (гр.АРХ19-С)
Научн. рук. - ст. преп. КарТУ Борисевич Ю.А.

РЕШЕНИЕ ШКОЛЬНОГО ЗДАНИЯ В СТРУКТУРЕ ОЗЕЛЕНЕННОГО КВАРТАЛА НОВОГО ТИПА В Г. КАРАГАНДЕ

Решение школьного здания в структуре озелененного квартала нового типа в г. Караганда предполагает новый подход к организации учебного процесса, основой которого становится бережное отношение к природе и экологическое воспитание.

Известно, что средовое пространство выступает основным мотиватором в формировании личностных качеств и представлений об окружающем мире. Поэтому целью данного исследования является комплексное взаимодействие, школьной среды с окружающей застройкой. Поддерживается идея зеленого квартала с минимальным количеством открытых автомобильных стоянок и параметрическими формами архитектуры, отражающими пластику живой природы.

Новые формы обучения и подход к воспитанию требуют новых принципов проектирования школьного пространства. Школа является прямым отражением микрорайонной или квартальной планировки и несет на себе отпечаток ее структуры, целей и задач.

Новые принципы организации школьного здания должны отражаться на градостроительном уровне, где более компактная и разнообразная застройка средней этажности сочетается с отдельными высотными доминантами. Такой поход разрушит однообразие типовой среды, повысит эстетику зрительного восприятия, сделает жилой квартал сомасштабным и комфортным для человека.

Ситуационная схема фрагмента застройки «Северо-восточного планировочного района города Караганды» включает несколько микрорайонов сгруппированных вокруг кольцевой развязки. Выбранный участок имеет неправильную форму согнутого прямоугольника и окружен магистралями городского значения, основной из которых является озелененный бульвар.

Минусы застройки заключаются: в типовом подходе к формированию дворовых пространств, повышенной этажности и плотности застройки; в укрупнении дворовых пространств за счет размещения в них объектов социального обслуживания (школ детсадов); в обезличивании пространств - нет уютных индивидуальных пространств для отдыха; в большом количестве парковочных мест, расположенных внутри дворового пространства; отсутствует экологичность и безопасность жилого двора.

Данный вариант застройки (на рисунке 1) был спроектирован ассоциативно, исходя из образа кусочка лайма и паутины, их деления напоминали дробление на зоны т.е дворы.

Рисунок 1 – Генплан застройки: А- ПДП; Б- проект застройки; В- образная ассоциация

Отдельно стоит упомянуть, что центром композиции квартала является озелененная рекреация, школьный участок вынесен за пределы жилой зоны и защищен от внешнего транспорта расстоянием и зелеными насаждениями. Зеленая рекреация и подземный паркинг обеспечивают комфорт и ощущение проживания в лесной зоне за пределами города, что очень важно в современных условиях.

Стоит отметить, что концептуальное решение застройки квартала, разрабатывается как эскизное предложение, не несущее точных градостроительных расчетов. Предложение застройки — это поиск новых форм и походов к проектированию комплексной жилой и учебно-воспитательной среды для гармоничного развития личности и новаторского подхода к проектированию школьного здания.

Численность населения квартала составляет приблизительно 2404 человека, тогда школа это 360 – 400 учащихся, что снижает загруженность школы и повышает качество образования, позволяет организовать школу продленного дня и курсы для взрослых в вечернее время.

Необходимо: сделать жилой район сомасштабным человеку, понизить этажность жилой застройки; использовать объемно-планировочные приемы, повышающие плотность застройки; продумать расположение паркингов и гостевых парковочных мест, разместив их под площадью подвесных дворов или отдельно стоящих паркингов; уменьшить жилые дворы; сделать ядром рекреационное пространство для отдыха и спорт занятий; выявить акценты доминанты застройки повысить этажность вдоль бульвара, по основному фронту застройки.

Источники использованной литературы:

1. Система образования в Казахстане в 2022 году URL: https://www.nur.kz/family/school/1773601-novaa-sistema-obrazovania-v-kazahstane/

2. Яковенко Н.Е. Современные требования к проектированию школ. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/sovremennye-trebovaniya-k-proektirovaniyu-shkol

УДК 725.85 Алкеевой Д.Ж.- студентка КарТУ (гр.АРХ17-2)
Научн. рук. - ст. преп. КарТУ Борисевич Ю.А.

АНАЛИЗ МИРОВОГО ОПЫТА В ПРОЕКТИРОВАНИИ СПОРТИВНО-ОЗДОРОВИТЕЛЬНЫХ ЦЕНТРОВ

Проектирование детского спортивно-оздоровительного центра, является необходимостью на сегодняшний день, так как помогает решить ряд существующих социальных проблем, пропагандируя здоровый образ жизни.

Ознакомившись и изучив работы опытных архитекторов, можно выделить их особенности, чтобы сформировать представление о спортивных сооружениях для населения разного возраста и физических возможностей.

В связи с этим был отмечен проект спортивного центра школьного кампуса Юберлингена (рисунок 1), он вписывается в окружающий ландшафт и одновременно создает отличительную индивидуальность. Такой эффект достигнут благодаря характерной складчатой крыше, которая придает структуру строению и устанавливает связь с соседними жилыми домами меньшего размера и такими же кровлями с крутыми скатами. Также застекленный первый этаж образует прозрачный переход в общественное пространство с прилегающими школами и спортивными площадками, что тоже помогает зданию вписаться в окружающую территорию.

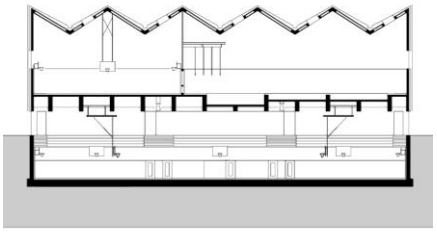

Рисунок 1 – Разрез спортивного центра школьного кампуса Юберлингена

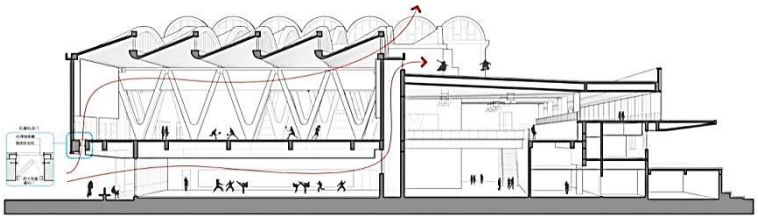

Рисунок 2 – Разрез спортивного комплекса нового кампуса Тяньцзиньского университета

В проекте спортивного комплекса нового кампуса Тяньцзиньского университета (рисунок 2) просматривается концепция, которая основана на гармоничном сочетании основных геометрических форм разных габаритов: конуса, цилиндра, и призмы. Благодаря большому количеству естественного света внутри здания, который проходит через массивные окна под криволинейной поверхностью крыши в форме волны, и использованию брутальных строительных материалов, архитекторам удалось создать максимально функциональное и удобное пространство для занятий различными видами спорта.

На примере проекта спортивно-оздоровительного центра «RELAXX» в Словакии (рисунок 3) ярко видно, что на форму здания повлиял градостроительный фактор, так как центр расположен на длинном узком участке земли вдоль улицы. С северной стороны проходит оживленная автомагистраль, а с южной - международная железная дорога. Для решения проблемы небольшого участка разные по функционалу зоны были компактно размещены по этажам. Также здание было приподнято на два этажа с одной стороны, для комфортного въезда по пандусу в подземный паркинг.

Рисунок 3 – Общий вид спортивно-оздоровительного центра RELAXX

Рисунок 4 – Общий вид спортивно-оздоровительного центра для людей с ограниченными возможностями в Финиксе

Проект спортивно-оздоровительного центра для людей с ограниченными возможностями в Финиксе (рисунок 4), отличается безбарьерной средой, помогающей заниматься спортом людям с особыми потребностями.

Общей чертой всех собранных аналогов Детского спортивно-оздоровительного центра являются простые геометрические формы в планировке, для удобного решения пространства спортивных залов и размещения спортивного инвентаря. Также важна внешняя эстетика для гармоничного сочетания с существующим ландшафтом и окружающей природной средой.

Подробно рассмотрев проекты спортивных и спортивно-оздоровительных центров зарубежных архитекторов, можно сделать выводы, что форму здания диктуют несколько факторов: функциональные, конструктивные, градостроительные, социально-экономические, региональные, идейно-образные и композиционные.

Цель проекта спортивно-оздоровительного центра состоит в создании организованного пространства, облекая его в гармоничную и рациональную форму, соответствующую не только требованиям социальных и бытовых процессов, но и эстетических потребностей людей.

UDC 711.57

Anes O.B. – KTU student (gr. SM-20-2)
Supervisor – Akhmetzhanov T.B.

AUTOMATED CALCULATION OF THE BEARING CAPACITY OF THE BUILDING

In this work, was completed a comprehensive analysis of the bearing capacity of the building of the children's entertainment complex. The calculations were performed in the software package MONOMAKH.

The model of the building object without such structural elements as stairs, doorways, etc. is used for the study, since they do not have a significant effect on the stresses and deformations arising in the nodes of columns, floors, beams.

The process of the general scheme of the building is similar to the traditional design process: the work is done on the floor plans, and then from them gathered the general scheme of the building [1].

The scheme of the building began to form from the first floor. To do this, select the menu item Scheme / Columns. Move the mouse pointer diagonally to the bottom right corner so that the nodes of the network, in which you want to place the columns, get inside the rectangle formed by the frame. Next placed beams, walls, plates (Fig. 1).

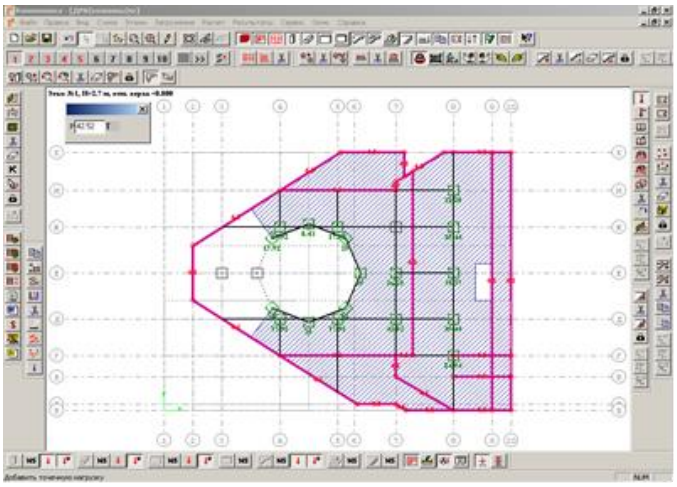

Figure 1 - Scheme of the first floor

The assignment of the overlapping plan should begin with the assignment of the modular network. The modular network must, except to the building axes, include additional axes that form base points. The presence of base points makes it much easier to set the location of objects (columns, beams, diaphragms), slab contour, holes, load punches, as setting by base points is much easier than coordinate referencing. At the same time, it is better to use coordinate referencing to specify single objects, as unjustified densification of the modular network can

make it difficult to see the scheme on the screen. To specify a modular network, select: Toolbar - Mesh.

The scheme of the first floor is set, now we copy the first floor to floors two to five. Select the Floors / Floor copying menu item. The first floor will be copied to floors 2...5 (the configuration of the floor, given loads and calculation results of the floor are copied). Thus, five identical floors will be obtained (Fig. 2).

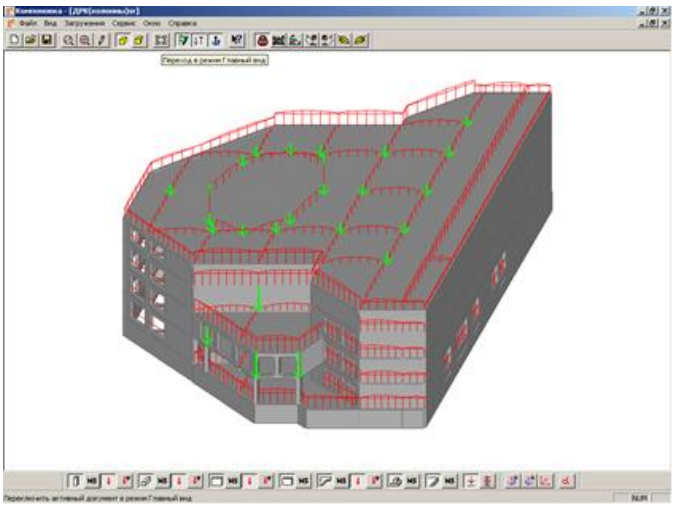

Figure 2 - Building scheme

After the discrete model is created, the strength of the building is calculated. The base of the first floor is fixed along all degrees of freedom. The load is applied to the columns (point load, in tons), walls (linear load, in t/m) - vertical loads are given by their standard values (design values with a load safety factor equal to one).

In this paper, was completed the calculation of monolithic reinforced concrete columns, beams and floor slabs. Maximum positive forces (35.343 T*m and 64.0094 T*m for moments of inertia Mx and Mu, respectively) and maximum negative forces (-35.5739 T*m and -95.0747 T*m for moments of inertia Mx and Mu, respectively) [2].

The analysis of the results showed excellent convergence with the analytical calculations. Thus, this approach is quite applicable to other objects of construction.

The used literature:

1. *D. A. Gorodetsky, S. V. Yusipenko, L. G. Batrak, A. A. Lazarev, A. A. Rasskazov. MONOMAKH-SAPR 2013. Calculation and design examples. – 2013. – P. 152-153*

ӘОЖ 020.20 Асан А.Д. – ҚарТУ студенті (СМ-20-1 тобы)
Ғылыми жетекші – т.ғ.к., доц. ҚарТУ Рахимова Г.М.

FINNBLOCK – ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯДАҒЫ БЛОК.

Құрылыс материалдарының бұл түрі фин елінен шыққан, сондықтан атауы Finnblock. Аз қабатты құрылысқа кірпішпен бәсекелесіп, газ блоктары мен басқа да жеңіл материалдарды артта қалдырды. Қазақстанда ол әлі кең таралған жоқ. Неліктен ол біздің назарымызда болдмайды?

Материал құрылымдық жағынан бетон қабатынан (бетон құюға арналған арнайы қуыстары бар) және олардың арасындағы қалыңдығы 120 мм жылу оқшаулағыш полистирол көбік қабатынан тұратын сэндвич блоктары болып табылады. «FINNBLOCK» стандартты өлшемдері-600*350*200 мм, салмағы-29 кг. Ол аз қабатты құрылыста қолданылады (сейсмикалық тұрақты аудандарда 5 қабатқа дейін)[1].

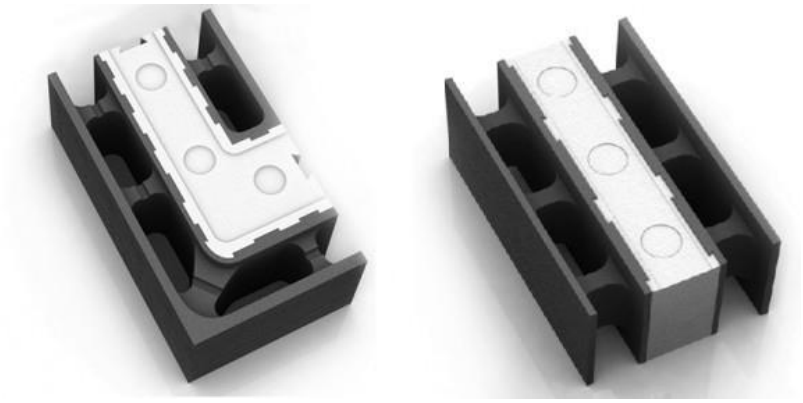

Сурет 1.1 – Сыртқы қабырға блогы

FINNBLOCK техникалық жағынан да, экономикалық жағынан да тиімді болып табылады. Қасиеттеріне жүктелетін болсақ:

1. Құрылыс мерзімдерін азайту. FINNBLOCK қабырғаларының құрылысы арматуралау мен бетондауды қолдана отырып, қаңқасыз технология бойынша жүзеге асырылады. Қысқаша айтқанда, технологияны келесідей сипаттауға болады. Блоктар іргетасқа қатарлармен орнатылады, ерітіндісіз, әрқашан бұрыштан басталады. Арнайы бұрыштық элементтер сәндеуді жеңілдетеді және тездетеді. Блоктармен бір уақытта бойлық арматура төселеді. Орнатудың дұрыстығы деңгеймен тексеріліп, пластикалық шпалдармен реттеледі. Көршілес қатарлардағы жылу оқшаулағыш төсемдердің көлденең буындары полиуретанды көбікпен өтеді.

Әр қабатты (биіктігі 1,5-3 м) төсегеннен кейін блок қуыстары бетонмен (сорғымен) толтырылады.

2. Жылыту және ауа алмастыру бойынша үнемдеу

FINNBLOCK жылу оқшаулағыш блоктары тек 0,039 Вт/м^2/К жылу өткізгіштікке ие, оны қалыңдығы 1,5 м-ден асатын кірпіш қабырғамен салыстыруға болады. Осылайша, одан әрі пайдалану кезінде суық мезгілде жылыту шығындары аз болады.

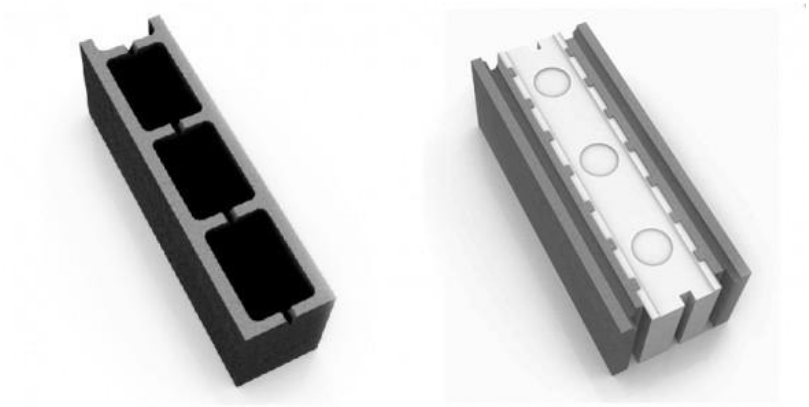

Сурет 1.2 – Ішкі қабырға блогы

3. Құрылысқа жұмсалатын шығындарды азайту

Құрылыс шығындарын үнемдеу FINNBLOCK техникалық сипаттамаларына және ұтымды дизайнға негізделген. Финнблоктан үйлер салу кезінде аз құрылыс материалдары қажет. Біріншіден, дайын қабырғаларға міндетті түрде сыртқы әрлеу қажет емес. Екіншіден, толық автоматтандырылған сызықта өндірілген блоктар тамаша геометрияға ие. Бұл тегістеуге үнемдеуге мүмкіндік береді: қабырғаларды әрлеу үшін дайындау кезінде қалыңдығы 5-8 мм болатын гипс қабаты жеткілікті.

Қаңқасыз құрылыс технологиясының арқасында бағандар мен тіректер қолданылмайды. Жоғары тиімді жылу оқшаулауын ескере отырып, қосымша оқшаулау қажет емес.

4. Технологиялылығы. Сэндвич құрылымы қабырғалардың ішіндегі барлық байланыстарды жасыруға мүмкіндік береді (диаметрі 70 мм-ге дейін құбырларды салуға болады). Шын мәнінде, бұл кейіннен ішкі безендіруді үнемдеуге мүмкіндік беретін бекітілген пішін. Керемет дыбыстық оқшаулау көлік тораптарының жанындағы шуылдан құтқарады. Ылғалдың төмен сіңуі (4%) ылғалдың жиналуын болдырмайды. Ол отқа төзімді және аязға төзімді.

Қорытындылар. FINNBLOCK-кірпіш пен газ блоктарына қол жетімді және сапалы балама, оларды көптеген көрсеткіштер бойынша асып түседі. Бұл сізге тек жылы, берік және герметикалық монолитті қабырға алуға мүмкіндік береді. Жылдам құрылыс қаңқалы үйлерден әлдеқайда озады, әрлеу үшін минималды шығындар қажет болады, жылытуға айтарлықтай үнемдеуге болады.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:
1. www.finnblocks.ru

УДК 502.36

Баймұхан А.Қ. – студент КарТУ (гр. БЖД-18-1)
Научн.рук. – ст.преп. КарТУ Цешковская Е.А.

КОНЦЕПЦИЯ ЗЕЛЕНОГО КАМПУСА

Зеленая концепция – это часть концепции устойчивого развития. Применение зеленой концепции к зданиям - важная вещь, которую необходимо реализовать. В настоящее время университеты мира пытаются применить экологическую концепцию к своим зданиям и окружающей их среде. Применение зеленых концепций в кампусе университетов требует больших инвестиций, но можно получить много преимуществ, таких как низкие затраты на техническое обслуживание и хорошее качество окружающей среды. Это исследование направлено на разработку зеленой концепции, которая может быть применена к корпусам Карагандинского Технического университета с точки зрения архитектуры. Используемый метод является качественным. Некоторые показатели зеленой концепции, которые следует применять, включают строительство, водосбережение, экологичный ландшафт, энергосбережение, транспорт, утилизацию отходов. Зеленый кампус может быть реализован, если он будет поддержан видением, миссией и правилами, получит поддержку от студентов и сотрудников в его реализации.

Устойчивые университеты должны разработать видение своего устойчивого развития, на основе которого концептуализируется миссия устойчивого развития, а затем разработать и утвердить политику, цели и задачи в области устойчивого развития в соответствии с миссией [1].

Многие университеты мира активно участвуют в продвижении устойчивого развития посредством предоставления учебных программ и распространения современных знаний и исследований [2, 3]. Кроме того, они также начинают больше беспокоиться об университетах устойчивого развития, которые поощряют инициативы зеленых университетов, обустраивают свои университеты в направлении экологизации.

Образование является одной из стратегий продвижения устойчивых концепций. В зеленом университете должно быть правило устойчивости, которое распространяется на операционные и образовательные процедуры университета. Зеленый кампус имеет некоторые аспекты, такие как оперативное управление и разработка учебных программ и имеет свойственные принципы (Таблица 1) [2].

Таблица 1. Принципы зеленого кампуса

№	Принцип	Индикатор
1	Строительство	1. Экологичный дизайн (пассивный): Ориентация здания с севера на юг, затенение, экологически чистый материал, естественная вентиляция 2. Активный дизайн: В зданиях, требующих искусственную вентиляцию с эффективным обслуживанием
2	Водосбережение	1. Очистка воды 2. Водосбор дождевой воды
3	Энергосбережение	1. Кампус использовал альтернативное энергосбережение от солнца с помощью солнечной панели 2. Использование энергосберегающих функций в здании 3. Панорамные окна
4	Ландшафт	1. Деревья 2. Спортивная арена 3. Общественная зона с вывесками
5	Управление отходами	1. Раздельный сбор отходов 2. Повторное использование 3. Третьи стороны в качестве управляющих отходами
6	Транспорт	1. Кампусный велосипед
7	Образование	1. Темы, касающиеся окружающей среды 2. Исследования в области экологии 3. Научные публикации об устойчивом и экологичном развитии промышленности, строительства, экономики 4. Экология для всех специальностей

Список использованной литературы

1. *Velazquez L., Munguia N., Platt A., and Taddei J. 2006 Journal of Cleaner Production 14, 810-819*
2. *Bilodeau L., Podger J., and Abd-El-Aziz A., (2014), Advancing campus and community sustainability: strategic alliances in action, Int Journal of Sustainability in Higher Education 15, 157-168*
3. *Emanuel R. and Adams J.N. 2011, Int Journal of Sustainability in Higher Education 12, 79-92*
4. *Too L. and Bajracharya B., 2015, Int Journal of Sustainability in Higher Education 16, 57-71*

УДК 528. 2/.5 Бактыкереев М.К. – студент КарТУ (гр. ГДЗМ-20-1)
Научн. Рук. – д.т.н. КарТУ Долгоносов В.Н.

РАЗРАБОТКА МЕТОДИКИ СОЗДАНИЯ ТОПОГРАФИЧЕСКИХ ПЛАНОВ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ БПЛА

За объект в данной работе я взял высокогорный район Западаного Тянь-Шаня в Жамбылской области, с перепадами высот от 2600 – 1600 м от уровня моря. Район изысканий находится в 1.7 км от границы с Республикой Киргизстан. Площадь территории 111 га.

Формирование горных хребтов проходило во время герцинского горообразования. В дальнейшем западная часть Тянь-Шаня подверглась процессу выравнивания. Поэтому по мере продвижения с востока на запад хребты постепенно понижаются от 4500 м до 3500 м, а высота вершин Каратау не превышает 2176 м (рисунок 1).

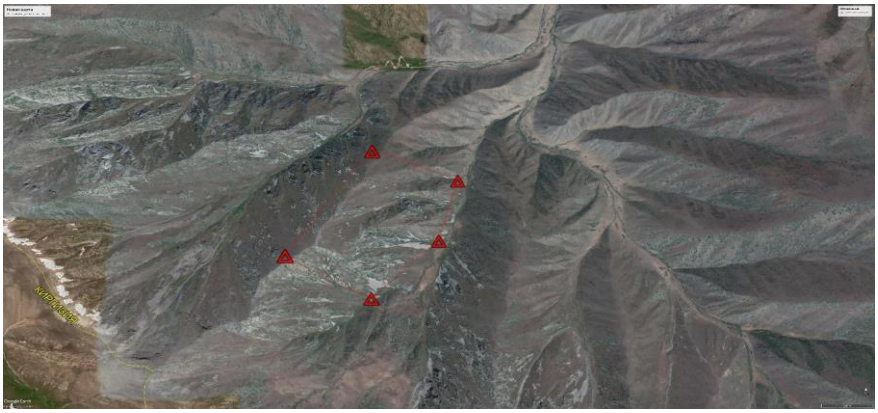

Рисунок 1 – Границы района изысканий на карте Google EarthВвиду удалённости от океанов климат резко континентальный

Недра богаты полезными ископаемыми. В палеозойских и протерозойских породах обнаружены полиметаллические руды (в том числе минералы свинца, железа, молибдена, ванадия), фосфориты. В межгорных долинах в мезозойских и кайнозойских отложениях располагаются месторождения нефти, бурого и каменного угля. Организованы добыча каолина и производство строительных материалов.

Средняя температура воздуха в юго-западных предгорьях составляет минус 5°С в январе и плюс 25°С в июле. Среднегодовое количество осадков составляет 150–450 мм у подножия горных долин, 450–800 мм на средних высотах и 800–1600 мм на больших высотах.

Отчётливо выражена высотная поясность ландшафтов: полупустыни и пустынные степи сменяются горностепным поясом; выше располагаются луговые степи, кустарниковые заросли и лиственные леса; субальпийские и

альпийские луга распространены в основном на севере и не образуют сплошного покрова.

Мной была произведена топографическая съемка высокогорного района при помощи БПЛА, работа была растянута на одну рабочую неделю, так как площадь составляет 111 гектар. Итого, в топографической съемке было получено 2951 точек съемки.

Съемка территории была выполнена с помощью GNSS-приемника Trimble R10 в комплектации база-ровер и БПЛА DJI Mavic 2, которые со своей работой справились на достойном уровне, в плане точности и комфортности работы.

После полевых работ были произведены камеральные работы, а именно обработка полученных данных с GNSS-приемника Trimble R10 и дрона DJI Mavic 2. В данном объекте было получено 2951 съемочных точек, по которым, после оцифровки был получен топографический план с горизонталями с сечением рельефа 1 м. Обработка была с помощью программного обеспечение Autodesk AutoCAD 2020.

Обработка длилась несколько рабочих дней, так как было получено большое количество точек. Помимо самой обработки, необходимо было нанести выходы скал на территории.

Программное обеспечение Autodesk AutoCAD 2020 на отлично справилось с данной работой, и был получен цифровой топографический план (рисунок 2).

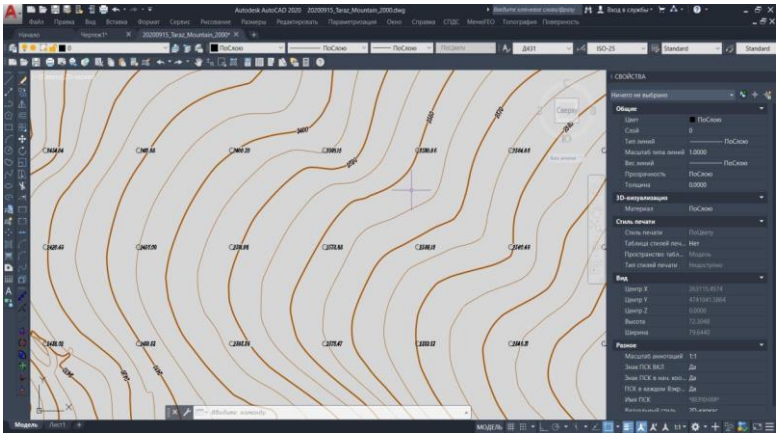

Рисунок 2 – Топографический план высокогорной территории

Для инженерно-географических работ была выбрана III категория сложности (так как территория является высокогорной и труднодоступной для автомобильного транспорта).

Список использованных источников

1. *Справочник ArcGIS от ESRI раздел «Векторная трансформация» - https://desktop.arcgis.com/ru/arcmap/latest/manage-data/editing-existing-features/about-spatial-adjustment.htm.*

УДК 727 Басыбаева С.М. – студент ЕНУ им. Гумилева (гр. Арх-52)
Научн. рук. – канд. арх, ассоц. проф. Садыкова С.Ш.

РАЗВИТИЕ АРХИТЕКТУРЫ ШКОЛЬНЫХ ЗДАНИЙ В ПЕРИОДЫ ПРОМЫШЛЕННЫХ РЕВОЛЮЦИЙ

За весь период существования человечества было отмечено четыре промышленных революции, оказавших влияние не только на социально-экономическое развитие государств в целом, но и на многие аспекты жизнедеятельности общества, в частности, на формирование архитектуры школьных зданий.

Первая промышленная революция произошла на территории Великобритании в период с XVIII – XIX вв. Начало ее ознаменовано одним из важнейших событий 1778 года, созданием парового двигателя. Данный механизм помог заменить ручной труд и автоматизировать производство. Научные и промышленные открытия, сделанные в этот период, повлияли также на модернизацию образовательных процессов в обществе и, соответственно, на развитие архитектуры школьных зданий. Одними из самых старых учебных заведений Европы периода первой промышленной революции являлись: Итонский колледж, школа Частерхауз, Хэрроу и Винчестер – образовательные учреждения для мальчиков, которые были построены на территории Великобритании. Архитектура этих колледжей в основном формировалась в излюбленном для англичан готическом стиле, ярким примером этого является здание часовни Итонского колледжа. Вместе с этим, на территории России одним из первых примеров формирования архитектуры учреждений образования стал Смоленский институт благородных девиц, построенный по проекту Джакомо Кваренги. Архитектура здания является одним из лучших примеров классической архитектуры начала XIX в. Здание имеет характерный для классического стиля портик и колоннаду ионического ордера.

Научно-технические достижения, сделанные в период первой промышленной революции, получили дальнейшее развитие в следующие ее периоды. Вторая промышленная революция связана с появлением электричества, примерно в XIX в. После второй промышленной революции произошли существенные реформы в образовании. Архитектура школьных зданий в этот период формируется в едином формате, не сильно отличаясь друг от друга, это были первые попытки их типизировать.

В период второй промышленной революции появляются первые специализированные школы и на территории Казахстана. Одна из первых школ была построена в Букеевской орде в 1883 году. В этот период на территории Казахстана получили распространение каменно-деревянные постройки, поэтому большинство школ были однотипны.

Основным научно-технологическим прорывом в годы третьей промышленной революции стало появление ядерной энергии. В этот период по всему миру стала появляться сотовая связь, вместе с тем, изобретения, открытые в конце XIX начале XX веков, заложили фундамент и начало для последующей четвертой промышленной революции. Четвертая промышленная революция началась в последней трети XX века с момента появления интернета, собрав и модернизировав в себе научно-технические достижения прошлых лет.

В области архитектуры образовательных учреждений в этот период был совершен прорыв, теперь главным ориентиром стало грамотная организация пространства, эргономичность, экологичность и художественный образ зданий. Ярким и оригинальным примером служит Modern High School расположенный в американском городе Лос-Анджелес. Здание имеет неординарный облик в стиле деконструктивизма, сочетания бетона и стекла придает объекту суперсовременный облик.

Школы, построенные в этот период, во многом отличаются от привычных образовательных учреждений, само здание школы больше не имеет строгий облик, креативное решение фасадов и планировка со свободно притекающими пространствами, отдельные зоны для отдыха, зоны для коворкинга и специализированные зоны для подготовки школьников есть почти в каждой из таких школ. В качестве примера, можно перечислить, так называемые школы нового поколения, построенные в последние годы в Казахстане - Quantum STEM School, БИНОМ, НИШ, High school в поселке Боровое и т.д.

Таким образом можно сделать вывод, что непрерывное развитие человечества, научно-технического прогресса тесно связано с развитием архитектуры школьных зданий.

Данная научная статья выполнена в рамках научно-технической программы OR OR11465474 «Научные основы модернизации системы образования и науки» (2021 – 2023, Национальная академия образования имени Ы. Алтынсарина).

Список использованной литературы:

1. *Статья. РАЗВИТИЕ АРХИТЕКТУРЫ ШКОЛЬНЫХ ЗДАНИЙ В РОССИИ И В МИРЕ А.Р. Клочко, Е.И. Коровина*
2. *https://vc.ru/tech/159106-pro-4-promyshlennyh-revolyucii-proshche-chem-v-uchebnikah-sohranyayte-dlya-shkolnikov*
3. *https://e-history.kz/ru/seo-materials/show/28832/*
4. *https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9C%D0%B5%D0%B4%D1%80%D0%B5%D1%81%D0%B5*
5. *https://itest.kz/ru/ent/istoriya-kazahstana/8-klass/lecture/razvitie-prosvesheniya-v-kazahstane*

УДК 691.4 Бекенова А.Б. – магистрант КарТУ (гр.ПСКМ-20-1)
Научн. рук. – к.т.н., доцент КарТУ Калмагамбетова А. Ш.

ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ЗОЛОКИРПИЧА ИЗ МЕСТНЫХ СЫРЬЕВЫХ МАТЕРИАЛОВ

В различных научных исследованиях учеными доказано, что золы ТЭЦ могут быть заменой сырьевого материала высокого качества в технологии производства керамического кирпича [1], [3], [5].

В нашей исследовательской работе было установлено, что местное глинистое сырье Карагандинского происхождения и зола-унос Карагандинской ТЭЦ-3 удовлетворяют требованиям для производства золокирпича [2], [3], [4]. Из различных составов шихт в пластическим способом были получены золокерамические образцы, которые после обжига подверглись испытаниям [5].

Результаты испытаний образцов представлены в табл.1.

Таблица 1 Физико-механические свойства золокерамических образцов

Состав шихты		$\rho_{ср}$, кг/м^3	$W_{водп.}$, %	$R_{сж}$, МПА	Морост.,F, кол-во циклов	Марка	Класс
0	0	1,667	18	31	35	400	2,0
0	0	1,647	18,5	30,6	33	400	2,0
0	0	1,535	18,9	30	30	400	2,0
0	0	1,402	20	29	29	300	2,0
0	0	1,380	22	29	27	300	1,4
0	0	1,300	23	29	27	300	1.4
0	0	1,260	24	25,5	23	300	1.4

Результаты испытаний показывают, что оптимальный состав шихты – зола:глина в соотношении 40:60. При этом по сравнению с образцами из шихты составом зола:глина в соотношении 20:80 $\rho_{ср}$ образцов меньше на 16%, $R_{сж}$ на 4% ниже, $W_{водоп}$ на 5% больше, F их ниже на 5%.

Список использованных источников:

1. Жакатаева Б.Т., Журавлева З.П. Атмосферсные загрязнения города Караганды// Вестник КарГУ. – 2010. - №3 – С. 59.

2. Авдеева Л.Н, Борбат В.Ф. Зола ТЭЦ – перспективное сырье для промышленности// Вестн. Ом. ун-та, - 2009. - №2 - С. 141–142.

4. Сайбулатов С.Ж. Ресурсосберегающая технология керамического кирпича на основе зол ТЭС. – М

УДК 72.023:692.29

Бірімқұл М. Е. - магистрант КазГАСА (гр. МАрх-20-3)
Научн. рук. кандидат архитектуры, и.о. доцента. Исходжанова Г. Р.

ОСОБЕННОСТИ МОНТАЖА НАВЕСНЫХ ВЕНТИЛИРУЕМЫХ ФАСАДОВ

В современных условиях наиболее оптимальным вариантом наружной отделки жилых комплексов является использование навесных вентилируемых фасадов, состоящих из ограждающей конструкции (стены), теплоизоляционного материала, воздушного слоя и защитного экрана.

Опыт ведущих компаний показывает, что качество деталей конструкции фасадов, а также соблюдение действующих норм и правил строительства при их монтаже во многом определяют долговечность конструкций навесных вентфасадов.

Главной функцией ограждающей подконструкции может быть надежное поддержание облицовочного элемента в течение многих лет, независимо от климатических и других факторов (усадка стен, аварийные и пожарные ситуации, разрушения при землетрясении т.д.).

В нынешнее время для изготовления деталей из кронштейна и направляющих несущей конструкции используют в 50% случаях оцинкованную сталь, в 10% - нержавеющую сталь, а в 40% случаях алюминиевые сплавы, характеристики которых приведены в таблице 1 [1].

Таблица 1 - Прочностные характеристики материалов для несущей конструкции

Наименование	Сопротивление площади, кг на 1 кв.м.м.	Применение
Нержавейка	55	в 40% случаях
Оцинковка	40-49	в 50% случаях
Алюминий	31	в 10% случаях

Из анализа видно, что детали конструкций фасадов, сделанные из алюминия весом меньше, однако их площади сопротивления малы для несущей способности.

Задачи кронштейнов заключаются в образовании прохода холодных воздухов между ограждающей конструкции и облицовочного материала фасада здания, когда увеличивается их площадь, в определенной степени уменьшается теплопроводимость навесного фасада.

При применении алюминиевых материалов при их конструкционной прочности в пределах 200-290°С, при возникновении пожарной ситуации приводит к разрушению вентилируемого фасада.

Оптимальным вариантом для монтажа фасада можно назвать оцинкованную сталь, так как она позволит выиграть в стоимости, но может уступить нержавеющую сталь.

Как известно, толщина и формы кронштейна, которые бывают разные в зависимости от их производителя, определяют несущую характеристику деталей конструкции.

Также важным элементом для надежности самих кронштейнов являются их крепления, поскольку качественная подсистема только может передать груз с навесного фасада на несущую конструкцию здания.

Оптимальным основанием для монтажа навесного вентилируемого фасада считаются стены из бетона или из кирпича, а также блочные стены, но для указанных стенных материалов требуются дорогие химические анкеры.

При этом необходимо строгое соблюдение стандартов монтажа, например, для того, чтобы сверлить отверстий в стене из кирпича, можно применить не перфоратор, а только сверлильный аппарат.

Кроме того, расстояние от отверстий до шва кирпича может больше 25 м.м., близость до шва 60 м.м., а между стены и следующего отверстия не допускается близость100 м.м.[2]. Проводить сверления отверстий в самих швах не допустимо. Нельзя выбирать анкерных и дюбельных материалов, непрошедших заводские испытания, полностью несоответствующие необходимым характеристикам и имеющие многолетнюю безотказную работу.

Таким образом, навесной вентилируемый фасад можно монтировать в различных вариантах, но надежность и долговечность его элементов может быть гарантирована лишь при применении качественных материалов,опытных и надежных производителей-компаний, а также при строгом выполнении технологии монтажа.

Список использованных источников:

1 Официальный сайт компании «МеталлПрофиль», г. Нур-Султан,
https://metallprofil.kz/about/articles/aktualnye-voprosy-montazha

2 Тихонов, Ю.М. Современные строительные материалы и архитектурно-строительные системы зданий. - СПб.: Санкт-Петербургский государственный архитектурно-строительный университет, ЭБС АСВ, 2016.

3. Черных, Ю. Расселение и снос ветхих, аварийных и старых жилых домов при развитии застроенных территорий. - Информационный портал «Realto.ru». Web.
http://www.realto.ru/journal/likbez/show/?id=32643

4. Зябрева О.А. «Совершенствование технологии и организации работ по устройству навесных вентилируемых фасадов из керамогранитных плит эксплуатируемых зданий», г. Тольятти, 2018.

5. Лисициан М.В., Пронин Е.С. Архитектурное проектирование жилых зданий. – М.: АрхитектураС, 2006. – 488 с.

УДК 338.012

Гавин А.В.- студент КарТУ (гр.Э-19-2(ОЦ))
Научн.рук. – ст. преп. КарТУ Казакова Г.Н.

АНАЛИЗ ДИНАМИКИ РЫНКА ЖИЛОЙ НЕДВИЖИМОСТИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Важнейшим аспектом, рассматриваемым при оценке недвижимого имущества, является текущее состояние и тенденции изменений на рынке недвижимости в целом и в разрезе различных его сегментов – видовых, ценовых, территориальных. От того, насколько оценщик владеет информацией о динамике рынке, во многом зависит объективность расчета стоимости конкретного объекта.

В связи с этим нами проводится постоянный анализ статистических данных и публикаций по данному вопросу.

Динамика рынка недвижимости априори отличается от динамики других секторов финансового рынка. Рынок недвижимости меняется значительно медленнее, чем, например, рынок финансовых инструментов. Изменения показателей рынка недвижимости так же существенно отличаются от развития ситуации в производственной сфере, что видно из рисунка 1.

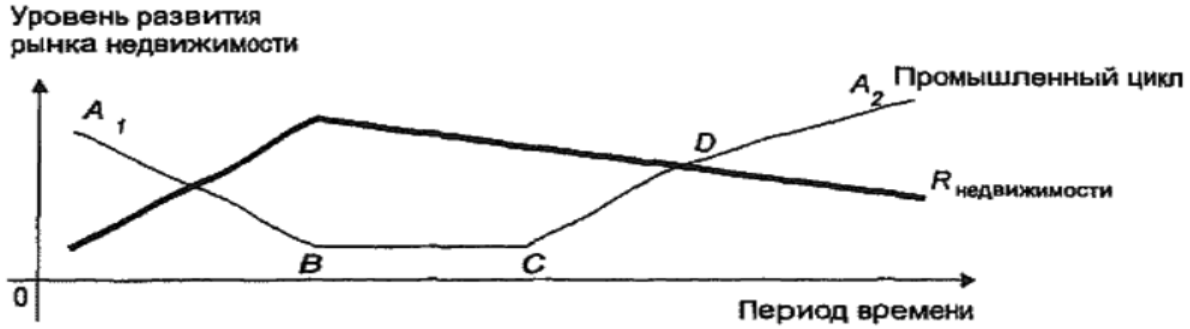

Рисунок 1– Связь рынка недвижимости и этапов промышленного цикла [1]

Обозначенные на рисунке этапы показывают: A_1B – кризис, BC – застой, CD – промышленное оживление, DA_2 – промышленный подъем.

Несмотря на обычно замедленную реакцию на изменения в экономике, в 2021 году и в начале 2022 года рынок недвижимости РК стал одним из самых динамично развивающихся секторов экономики страны.

В начале 2021 года произошёл резкий рост цен на первичную недвижимость, связанный с удорожанием строительных материалов и разрешением снятия пенсионных денег для улучшения жилищных условий.

Повышение стоимости строительных материалов - общемировая тенденция 2019 – 2021 годов. Начиная с 2019 года, вложения в жилищное строительство в Республике Казахстан выросли почти вдвое. Соответственно, дороже стали и разнообразные строительные материалы, используемые при возведении зданий. В 2021 году сильнее всего

подорожали кирпич, цемент, газобетон, арматурная сталь – в 1,5–3 раза. По этой причине Агентство по защите и развитию конкуренции РК провело проверку деятельности некоторых отечественных производителей на предмет ценового сговора.

Второй фактор, вызвавший значительные изменения на рынке недвижимости – это возможность с января 2021 года использовать часть пенсионных накоплений на покупку недвижимости и погашение ипотеки.

Такая возможность привела к всплеску на рынке недвижимости как в ценообразовании, так в количестве сделок. Абсолютный максимум пришёлся на февраль 2021 года - из ЕНПФ изъято около 445 млрд. тенге, в результате было заключено рекордное число сделок купли-продажи жилья на тот момент — 41101 операция (+90.5 % в сравнении с январём 2021 года). Рост сделок продолжился и в следующие месяцы.

По информации ЕНПФ, за одиннадцать месяцев действия пенсионной кампании, т.е. до конца 2021 года, с целью улучшения жилищных условий гражданами было изъято около 2,4 трлн. тенге.

В итоге, по данным Бюро национальной статистики, за одиннадцать месяцев 2021 года средняя цена на первичное жильё выросла на 14,4 %.

Анализ вторичного рынка жилья показал, что в среднем в данном сегменте недвижимость подорожала более чем на 20 %. В лидерах этого рейтинга такие города, как Актау (+32 %), Алматы, Кызылорда (+29 %), Костанай (+28 %). В столице Казахстана Нур-Султане один квадратный метр недвижимости вырос в цене на 22 %. Данные о цене жилья в ряде городов Казахстана приведены в таблице 1 [2].

Таблица 1

Динамика цен на жилье в городах РК

Город	Цена 1 м^2 жилья на 01.12.21 г., тг	Рост цен к декабрю 2021 г. относительно ноября 2021 г., %	Рост цен за год, %
Алматы	604800	5	29
Нур-Султан	437200	5	22
Шымкент	365800	2	17
Петропавловск	347900	1	13
Атырау	346100	2	22
Усть-Каменогорск	343100	2	16
Караганда	335500	2	17
Костанай	325900	4	28
Павлодар	311900	3	22

Список использованных источников:

1. *Грязнова А.Г., Федотова М.А. Оценка недвижимости - М.: Финансы и статистика, 2013. — 554 с.*

УДК 69.04 Ганский Т.А. – магистрант КарТУ (гр. СМ-20-2)
Научн. рук. – к.т.н., доц. КарТУ Серова Р.Ф.

УЧЁТ ВОЗДЕЙСТВИЙ СНиП 2.01.07-85* «НАГРУЗКИ И ВОЗДЕЙСТВИЯ» И СП РК EN 1991 «ВОЗДЕЙСТВИЯ НА НЕСУЩИЕ КОНСТРУКЦИИ» ПРИ РАСЧЁТЕ ЖЕЛЕЗОБЕТОННЫХ КОНСТРУКЦИЙ

С 1 июля 2015 года на территории Республики Казахстан были приняты и введены в действие нормы проектирования Европейского союза, предусматривающие использование Еврокодов для расчёта и проектирования железобетонных, стальных, из стали и бетона, деревянных, каменных, алюминиевых конструкций зданий и сооружений. Позднее приказом Председателя Комитета по делам строительства и жилищно-коммунального хозяйства Министерства индустрии и инфраструктурного развития РК от 11 декабря 2019 года № 210-НҚ об отмене некоторых нормативно-технических документов, в список которых входит СНиП 2.01.07-85* «нагрузки и воздействия» и СНиП РК 5.03-34-2005 «Бетонные и железобетонные конструкции». Вместо данных нормативно-технических документов утверждены Евростандарты – адаптированные Еврокоды.

Определение различий между двух нормативных документов достаточно сложно, так как СП РК EN 1991 разделён на несколько частей и национальных приложений, НТП, а СНиП в свою очередь имеет только одно издание и несколько дополнений к разным типам зданий.

В обоих нормах существует понятие постоянных и временных нагрузок, в СНиПе временные нагрузки делятся дополнительно на длительные и кратковременные, что вводит дополнительные коэффициент доли длительности и понижающие коэффициенты. В еврокодах временные нагрузки имеют более обобщённый характер. Далее следует рассмотреть коэффициент надёжности по нагрузке, в СНиПе они имеют значения не более 1,3. Согласно СП РК EN данный коэффициент имеет другое наименование – коэффициент безопасности, данное значение введено для проверки сооружения на критические предельные состояния.

Критические предельные состояния подразделяются на 6 видов проверок, в каждой из них разные коэффициент безопасности:

1. EQU – потеря сооружением или любой его части статического равновесия;

2. STR – нарушение прочности конструкций по внутренней причине или в результате чрезмерных деформаций или его конструктивных элементов, для которых прочность строительных материалов является определяющей, иными словами проверка по прочности всех элементов конструкций;

3. GEO – обрушение или превышение деформации грунта основания, для которых прочность грунтов является основой для обеспечения устойчивости;

4. FAT – усталостное разрушение сооружений или конструктивных элементов, применяется так при расчёте на прогрессивное разрушение;

5. UPL – потеря устойчивости сооружением или грунтом основания в результате их подъёма при давлении воды или морозном пучении грунтов;

6. HYD – гидравлический подъём, внутренняя эрозия и суффозия.

Основные коэффициенты безопасности варьируются в пределах от 1 до 1,5, в зависимости от вида воздействия. Так, например, для расчётного значения доминирующего переменного воздействия в группе B (STR/GEO) значение коэффициента безопасности является 1,5.

Временные нагрузки включают в себя также ветер и снег. При сравнительном анализе снеговой нагрузки было выявлено, что по Еврокодам нагрузка незначительно больше. В зависимости от уклона кровли и района строительство разница в значении нагрузки около 8-10%. Ветровую нагрузку сложнее анализировать так как по СП РК EN существует гораздо больше расчётных ситуации, что является явным преимуществом перед СНиПом.

В заключение можно сделать вывод, что при расчёте железобетонных конструкций очень важно обращать внимание на множество расчётных ситуаций, так как в Еврокодах их гораздо больше. Всё это приводит к увеличению расхода бетона и арматуры.

Список литературы

1. *СП РК EN 1990:2002+A1:2005/2011 Основы проектирования несущих конструкций;*
2. *СП РК EN 1991-1-1:2002/2011 Воздействия на несущие конструкции. Часть 1-1. Общие воздействия. Собственный вес, постоянные и временные нагрузки на здания;*
3. *НТП РК 01-01-3.1(4.1)-2017 Нагрузки и воздействия на здания. Часть 1-3. Снеговые нагрузки. Часть 1-4. Ветровые воздействия;*
4. *СП РК EN 1992-1-1:2004/2011 Еврокод 2: Проектирование железобетонных конструкций. Часть 1-1: Общие правила и правила для зданий.*
5. *СНиП 2.01.07-85* Нагрузки и воздействия вып №1.*

УДК 72.07

Емельяненко В.А. - студент КарТУ (гр. МВ 21-2)
Заика В. А. - студент КарТУ (гр. МВ 21-2)
Научн. рук. - преп. м.п.н. Омирбекова А.О.

«ОКРУЖАЮЩАЯ ГЕОМЕТРИЧЕКАЯ СРЕДА»

Еще будучи жизнерадостным ребенком, гуляющим по маленьким дворам с друзьями, не имея никаких абсолютно забот за плечами, я восхищался высотными зданиями. Они всегда поражали меня своею масштабностью, внутренней красотой и своеобразным характером. Да, да, именно характером! Пускай они были построены из одинаковых материалов, но не одними и теми же людьми. В школе никто не любил геометрию, и я не исключение. Благодаря недостатку жизненного опыта многие предметы казались для меня бесполезными, которые не пригодятся в жизни. Со временем ко мне пришла одна интересная мысль, ведь все что нас окружает придумано и спроектировано человеком. Во мне стал просыпаться все больше интерес к различным наукам, благодаря которым жизнь современного человека стала намного проще и лучше. Потом я понял, что знания могут прийти на помощь в неожиданный момент, и доставать учебники уже не будет времени. Именно наука в большинстве случаях способна правильно сформировать мировоззрение человека. Но как говорится "не бывает худо без добра".

Многие изобретения, в том числе и постройка различной инфраструктуры наносят огромный ущерб окружающей среде. Начиная от различных загрязнений заканчивая застройками, благодаря которым уменьшается площадь свободного места, тем самым идет вытеснение различной живности за пределы их мест обитания. Я думаю, что в скорейшем будущем будут найдены пути решения этих проблем, ведь нынешние достижения и знания позволяют это осуществить. Это, пожалуй, был единственный огромный минус, а из плюсов к примеру, если взять развитие организации строения, можно выделить следующее: инфраструктура является одним из ключевых факторов глобальной конкурентоспособности и устойчивого развития, вследствии чего, профессии по данному направлению очень во требовательны и высокооплачиваемые. Лично мне нравится «Инженерная Графика». Я люблю чертить, нахожу в этом что-то спокойное и уютное для себя. В дальнейшим хочу связать свою судьбу со строительством или моделированием каких-либо изделий конструкций. Почему я вообще выбрал техническое направление? Наверное, потому, что это одно из самых интересных, удивительных, местами даже захватывающих направлений. Сейчас профессия инженера вновь возвращает себе престижность и достойную оплату труда. Заводы, фабрики, железная дорога, мастерские,

небольшие частные фирмы остро нуждаются в людях инженерных профессий. Ведь там, где есть техника, нужны инженеры, чтобы работать с ней. Инженеры-конструкторы, инженеры-технологи, инженеры-механики и другие. Я ещё точно не определился, каким именно инженером хочу быть. Мне интересно строительство мостов, домов. В пользу профессии инженера-строителя говорит и то, что она всегда востребована. Не менее востребована и интересна профессия инженера-программиста, которая меня тоже привлекает. Техника сейчас везде, во всех сферах жизни! Без нее — никуда! Вот поэтому я считаю, что геометрия является небольшим фундаментом выше перечисленных профессий. Куда не направляй свой взгляд, всюду квадраты, прямоугольники, окружности и т.д. Из этого можно сделать вывод, что «конструирование» является неотъемлемой частью в жизни каждого из нас, начиная даже с самого детства. Вообще я считаю, что инженерное образование — очень серьёзная база знаний, в которой изучаемые дисциплины сложны, поэтому получить профессию инженера не так просто. Без желания и способностей вряд ли получится квалифицированный специалист. Насколько я знаю вузы не выпускают инженерные кадры массово, как экономистов, но тем ценнее хороший инженер. В ближайшем будущем я думаю в нашей стране сделают больше упор на технические специальности. Ведь как сказал Косым - Жомарт Токаев: “Всем нам нужно изменить взгляд на образование. Пора увлечения гуманитарными специальностями прошла. Приоритет нужно отдать техническим профессиям. Предстоит возрастить поколение инженеров – промышленников”. Я абсолютно солидарен с мнением нынешнего президента республики Казахстан. Сейчас явно можно заметить дефицит квалифицированных инженеров. А проблема, по моему мнению, кроется в большей востребовательности инженерно – технических кадров за пределами нашей страны. Также немаловажную роль играет оплата труда. Для снижения дефицита кадров в Казахстане в 2017-2022 годах действует госпрограмма Еңбек". В ее рамках предусмотрено краткосрочное профессиональное обучение. Помимо этого, появилась возможность бесплатного онлайн-обучения на международных и казахстанской образовательных площадках. В общем я очень надеюсь на реализацию поставленных целей и задачей на ближайшие годы.

Подводя итоги, хочу сказать, что нужно учиться, стараться развивать свои навыки и прогрессировать. Пусть даже наша промышленность занимает далеко не первое место в мире, для достижения данной цели я постараюсь всеми силами и знаниями, которые я приобрету в Техническом Карагандинском университете, помочь выйти нашему государству в мировые лидеры. Буду делать все возможное для развития моей родины Казахстан!

УДК 72.01 Әміртай С. Н. - студент КарТУ (гр. Арх 18-1)
Алпанова Ж. Н. - студент КарТУ (гр. Арх 18-1)
Научн. рук. –ст.преп.КарТУ Гомарова Б. М.

СВЯЗЬ АРХИТЕКТУРЫ И ПСИХОЛОГИИ

«Мы формируем наши здания, а затем наши здания формируют нас», — размышлял Уинстон Черчилль в 1943 году, размышляя о ремонте разрушенной бомбой Палаты общин [2].

Действительно, здания и города могут влиять на человеческое настроение и самочувствие и специализированные клетки в области гиппокампа нашего мозга настроены на геометрию и расположение пространств, в которых мы живем.

Тем не менее, городские архитекторы часто уделяли мало внимания потенциальному когнитивному воздействию своих творений на жителей города. Императив создать что-то уникальное и индивидуальное, как правило, перевешивает соображения о том, как это может повлиять на поведение тех, кто будет с этим жить.

Психология архитектуры – одно из направлений экопсихологии, которое занимается психологическими аспектами проектирования, а также последующего использования архитектурных сооружений [3]. В ее задачи входит исследование механизмов восприятия человеком пространства, взаимной связи между структурой и качеством архитектурной среды и поведенческими особенностями людей, их деятельностью.

Архитектурная психология может порождать дискурс, которому предшествует вопрос: Какая архитектура нам нужна? Должна ли архитектура повысить комфорт? Повысить продолжительность жизни? Поддерживать определенные действия, функции?

Колин Эллард из Университета Ватерлоо в Канаде отмечает, что наибольшее влияние на эмоции людей оказывают фасады зданий. Сложные и интересные - повышают позитивный настрой, а вот одно-образные, наоборот, влияют на психику очень негативно. Писатель и специалист по архитектуре и градостроительству Чарльз Монтгомери, который помогал профессору Элларду в его исследовании, указывает на распространение этого неприятного явления. В своей книге "Счастливый город" он предупреждает: "Загородные супермаркеты наступают на центр города. На место маленьких семейных магазинов приходят холодные, безликие здания, лишающие город его уютной атмосферы"[1].

В городе Караганде одним из старинных районов является улица Абая (ранее Ленина). Это достаточно озелененное уютное место с маленькими улочками, оборудованными малыми архитектурными формами, для отдыха, семейными магазинчиками и.т.д. (Рис.1)

Еще одним примеров можно назвать район Стеллы Независимости в центре города. (Рис.2)

Рисунок 1- Фрагмент улицы Абая

Рисунок 2 - Стелла Независимости, Караганда

Междисциплинарное сотрудничество между архитектурой и психологией оказывается почти неизбежным. Архитектура должна учитывать человеческий фактор, в то время как психология - это наука о человечес-ком опыте и поведении. Архитектура всегда была создана для людей и поэтому имеет свою культуру и традиции знания о природе человека. Архитектурная психология должна разработать позитивное и осознанное отношение к этой традиции и культуре и внедрить в повседневную жизнь человека.

Благодаря обширным исследованиям, сейчас известно, что хорошо спроектированная архитектура имеет явные психологические и физиологические преимущества, которые выходят за рамки простого ощущения эстетически приятного внешнего вида. Прямая связь между некачественным архитектурным проектированием и исполнением, а также проблемами со здоровьем и психологическими проблемами сейчас стала очевидна. Наконец, сегодня мы лучше понимаем эволюционную основу многих психологических и физиологических реакций человека на дизайн. Используя эти знания и технологические инструменты, которыми мы сейчас располагаем, у нас есть возможность создавать архитектуру, которая не только эстетически прекрасна, но, что ещё более важно, психологически воспринимаема.

Список использованной литературы:

1. *What is Architectural Psychology? Alexandra Abel*
2. *Как город влияет на наше настроение и поведение Майкл Бонд BBC Future 7.06.2017* https://www.bbc.com/ukrainian/magazine-russian-40190600
3. *Архитектурная психология* http://jarki.ru/wpress/treningi/arxitekturnaya-psixologiya/

УДК 528.2/.5

Зиновьев М.А. – студент КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн. рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО ТОПОПЛАНА ДЛЯ ДАЛЬНЕЙШЕГО РАЗВИТИЯ ИНФРАСТРУКТУРЫ

В результате, общее время на сьемку составило около двух недель, а время на камеральную обработку данных составило три дня. После окончания полевых работ я приступил к обработке полученных во время съемки данных. Обработку я проводил в ПО AutoCAD, представляющую из себя ничто иное как набор инструментов и функций как нельзя лучше подходящих для такого типа работ. С их помощью можно получить как примитивные объемные тела, выполненные в два клика методом выдавливания контура, так и полноценные сложные объекты. Они строятся по облакам точек. В зависимости от необходимой детализации используется разное их количество. Благодаря обновлению интерфейса, процесс работы стал простым и удобным. Но в моем случае было достаточно 2D построений. Свою работу я начал с создания слоев под каждый тип объектов, после чего приступил к пошаговой обработки объектов, я начал с обработки зданий, строений и заборов, затем приступил к отрисовке инженерных сетей и коммуникаций, после чего я затронул обработку автомобильных дорог и автомобильных развязок, последней в списки моих действий стала обработка земляных навалов и горизонталей (Рисунок 1).

Рисунок 1 – Последовательная отрисовка элементов съемки

УДК 528.2/.5 Зиновьев М.А. – студент КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн. рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО ТОПОПЛАНА РАЙОНА ГОРОДА БАЛХАШ В МАСШТАБЕ 1:500

В данной работе предметом рассмотрения выступает отснятый и обработанный район г. Балхаша. Целью данной работы было запечатление, нанесение и отображение реальной ситуации города и близлежащих окрестностей, включающее в себя все здания, инженерные сети, водные и рельефные образования (небольшие озерца, возвышенности, холмы, котлованы), автомобильные и подъездные дороги, а также всевозможные объекты благоустройства города. Такого рода сьёмки имеют важное значение, так как передают реальную ситуацию и могут в дальнейшем использоваться как основа для проектирования новых строений и сооружений, различных дорог, парковочных зон, объектов общественного отдыха, таких как парки, аллеи, скверы. Сама сьемка производилась при помощи тахеометра Trimble M3 DR 5” и призмы-отражателя фирмы Nikon, поездки по местности производились при помощи автомобиля Лада 4х4 2131 Нива.

Успех выполнения картографо-геодезических работ в большей мере зависит от того, насколько удачно они организованы. Главная задача топографо-геодезических работ заключается в выполнении их в установленный срок способами и методами, позволяющими получить наибольший экономический эффект при наименьших затратах труда и средств. Рациональная организация производства топографо-геодезических работ требует выбора наиболее целесообразной методики работ с учетом условий, места работы, заданной точности и наличия необходимого оборудования, внедрения совершенной техники и организации выполнения работ с использованием опыта и приемов новаторов производства, обеспечения безопасности работ и надлежащих условий на рабочем месте.

Исходя из вышесказанного при тахеометрической сьемке мной была выбрана высота сечения рельефа 0,5м, а масштаб сьёмки был 1:500. Съемка ситуации и рельефа местности выполнялась одновременно с прокладкой тахеометрического хода, а пункты закреплялись металлическими трубками глубиной 0,7м. Во время работы мы прокладывали замкнутый тахеометрический ход, а затем внутри него – диагональный ход, обеспечивающий сплошную съемку участка, средняя длина стороны была 250м, и выбрана она была, как наиболее подходящая, для охвата всех различных ситуаций при сьемке местности.

Во время съемки встречались различные ситуации, и мной была произведена съемка заборов и оград, различных строений, включающих в себя капитальные жилые и нежилые строения, гаражные массивы,

существующие опоры электропередачи, автомобильные развязки и автодороги, различные дворы и постройки в частном секторе, особую сложность составила съемка водопровода и канализации, так как львиная доля времени уходила на поиск колодцев и люков и последующие их открытие. Также необходимо было расставить пикеты через каждые 25 метров и снять все деревья в пределах зоны съемки. На самой территории были расположены земляные навалы, которые тоже было необходимо отснять по контуру. Но благодаря, верно, подобранной длине стороны хода было вполне комфортно производить съемку. Всего во время сьемки был использован 21 пункт съемочного обоснования, представленных на рисунке 1.

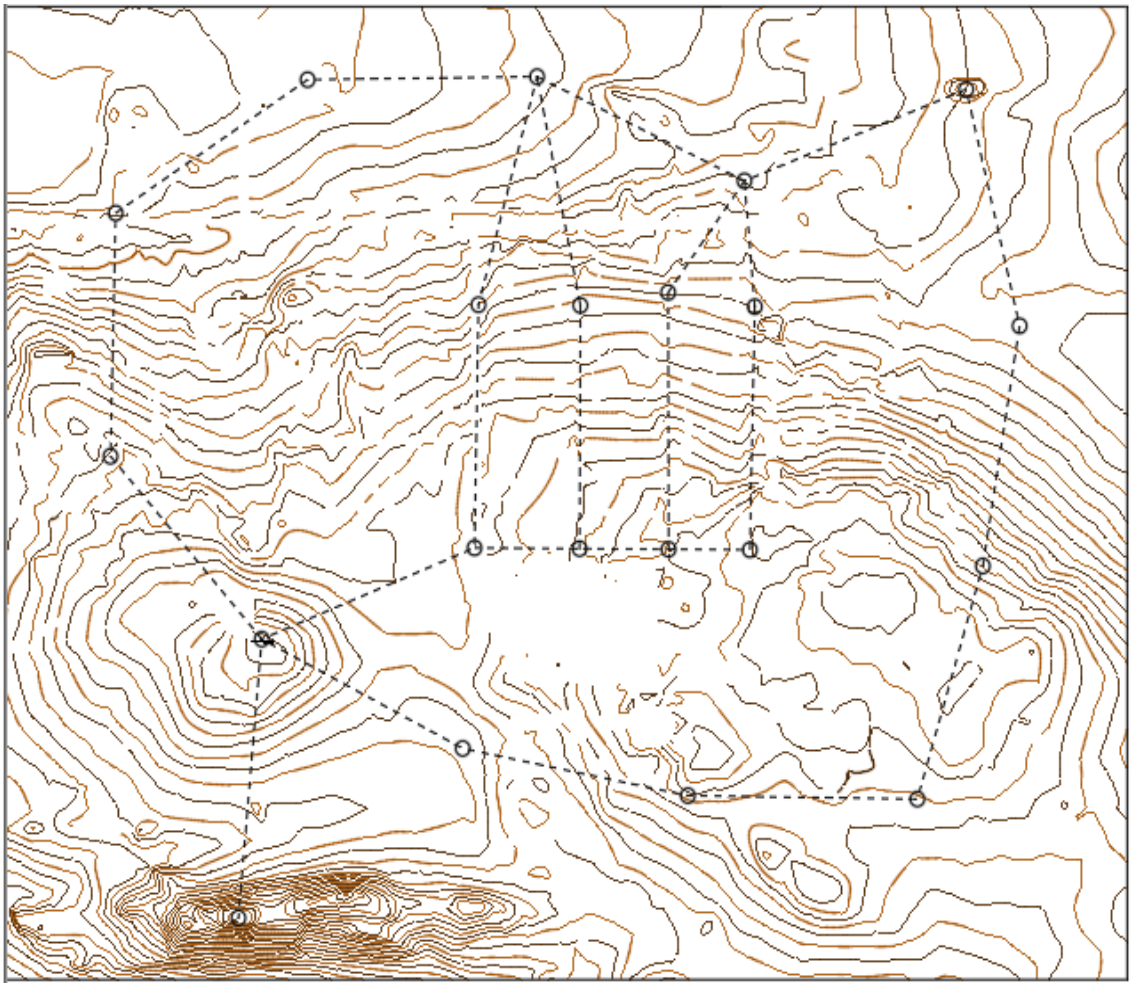

Рисунок 1 –Пункты съемочного обоснование при исполнении тахеометрической съемки

УДК 69.002.5 Касенов Д.О. – магистрант КарТУ (гр. СМ-20-2)
Научн.рук – к.т.н., доц. КарТУ Кропачев П.А.

РАСЧЕТ СНЕГОПЕРЕНОСА К ДОРОГЕ

Главным источником снежных отложений на дороге является снегоперенос, вызываемый метелями. Ветром снежные частицы поднимаются над поверхностью снежного покрова и снова откладываются там, где скорость ветра снижается.

Перенос снега - масса или объем снега, перенесенного за определенное время. Масса снегопереноса имеет размерность граммы на квадратный метр, а объем снегопереноса - кубические метры на метр. В отличие от размера снегопереноса в теории зимнего содержания дорог используют значение снегопереноса.

Снегоперенос – количество снега, приносимого метелями к дороге в течение зимы. Существуют два основных способа определения объема снегопереноса:

1.Способ расходов;

2.Способ балансов.

Ввиду большой сложности метода балансов почти во всех случаях при практических расчетах пользуются методом расходов. Способ расходов, или суммарных снегопереносов, впервые разработанный профессором Д. М. Мельниковым, заключается в следующем: суммарное количество снега, перенесенное к дороге с каждой ее стороны в течение зимы, равно сумме количества снега, перенесенного в течение всех метелей, дувших с данной стороны дороги. Количество снега, перенесенного к дороге в течение одной метели, равно сумме снега, который был принесен ветром различных направлений в течение действия метели в данных направлениях.

На основании климатических данных строится роза метелей для каждого из характерных участков дороги. После чего рассчитываем снегопереноса для каждой стороны дороги по следующей формуле:

$$Q_{Л(Пр)} = \sum(q_i \cdot \sin\gamma), \qquad (1.1)$$

где $Q_{Л(Пр)}$ - снегоперенос к левой (правой) стороне дороги, м^3/мП;

q_i - снегопереноса по соответствующим румбам с левой (правой) стороны, м^3/мп;

γ – угол между направлением ветра соответствующего румба и осью дороги.

Таблица 1.2 - Распределение общего снегопереноса к дороге по румбам по данным наблюдений метеостанции Т. Рыскулова.

Румбы	С	СВ	В	ЮВ	Ю	ЮЗ	З	СЗ	Σ
Повторяемость ветра, %	5	0	9	2	1	6	4	3	10
Снегоперенос по направлениям, $м^3/м$	2	7	1	1	2	2	1	0	

В качестве примера рассчитаем снегоперенос правой и левой стороны участка автомобильной дороги «Граница РФ (на Екатеринбург) – Алматы», от км 1790+000- до км 1808+000.

На рисунке 1 представлена роза метелей на данном участке.

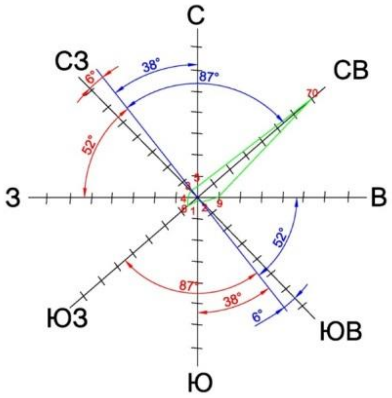

Рисунок 1.1 – Расчетная схема снегопереноса для прямого участка с направлением СЗ-10

Рассчитаем снегоперенос по направлениям:

Q лев = $q_{лев}$ (С) * Sin γ + $q_{лев}$ (СВ) * Sin γ + $q_{лев}$ (В) * Sin γ + $q_{лев}$ (ЮВ) * Sin γ = =12* Sin 38° + 67* Sin 87° + 11 * Sin 52° + 21 * Sin 6° = = 12*0,45+67*0,998+11*0,79+21*0,11= 5,4+66,93+8,69+2,31=83,33 м3/ п.м.

Q пр = q пр (СЗ) * Sin γ + q пр (С) * Sin γ + q пр (СВ) * Sin γ + q пр (В) * Sin γ = =1* Sin 27° + 0 * Sin 108° + 1 * Sin 63° + 0 * Sin 18° = 1*0,5 + 0*0,95 + 1*0,89 + 0*0,31 = 2 м3/ п.м.

Список использованных источников

1. *Зимнее содержание автомобильных дорог / Г.В. Бялобжеский, А.К. Дюнин и др.; под ред. А.К. Дюнина. –М.: Транспорт, 2013.*
2. *http://docplayer.com/26050351-Zimnee-soderzhanie-avtomobilnoy-dorogi.html*

УДК 528 Коваленко В.Е. – студентка КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Коваленко В.М. – – студентка КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн. рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ СХЕМЫ РАЗВИТИЯ ИНЖЕНЕРНЫХ КОММУНИКАЦИЙ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ ПРОГРАММНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В данной работе предметом исследования стал район г. Караганды (мкр. «Новый город») (рисунок 1 и 2), причиной для проведения инженерно-геодезических изысканий послужил тот факт, что на протяжении многих лет в данном районе нет центральной канализации, что приводит к всевозможным трудностям проживания местного населения.

Рисунок 1 – Существующий топографический материал по месту проведения работ М 1:500

Рисунок 2 – Район проведения работ (Google Карта)

Работа представляет собой процесс создания схемы проектируемых инженерных коммуникаций. Такого рода изыскания необходимы при проектировании строительства зданий и сооружений, к которым необходимо подведение инженерных коммуникаций (водоснабжение, канализация, теплоснабжение и др.). Основанием для начала данной работы служит техническое задание либо технические условия. С получения технических условий и начинаются все инженерно-геодезические, инженерно-геологические и прочие строительные и проектные работы.

Проектирование схемы размещения инженерных коммуникаций предусматривается в соответствии со СП РК 3.01-101-2013 "Градостроительство Планировка и застройка городских и сельских населенных пунктов".

В конечном итоге, мы получаем схему размещения инженерных коммуникации, которая в дальнейшем послужит основой для составления рабочего проекта внешних сетей (рисунки 3).

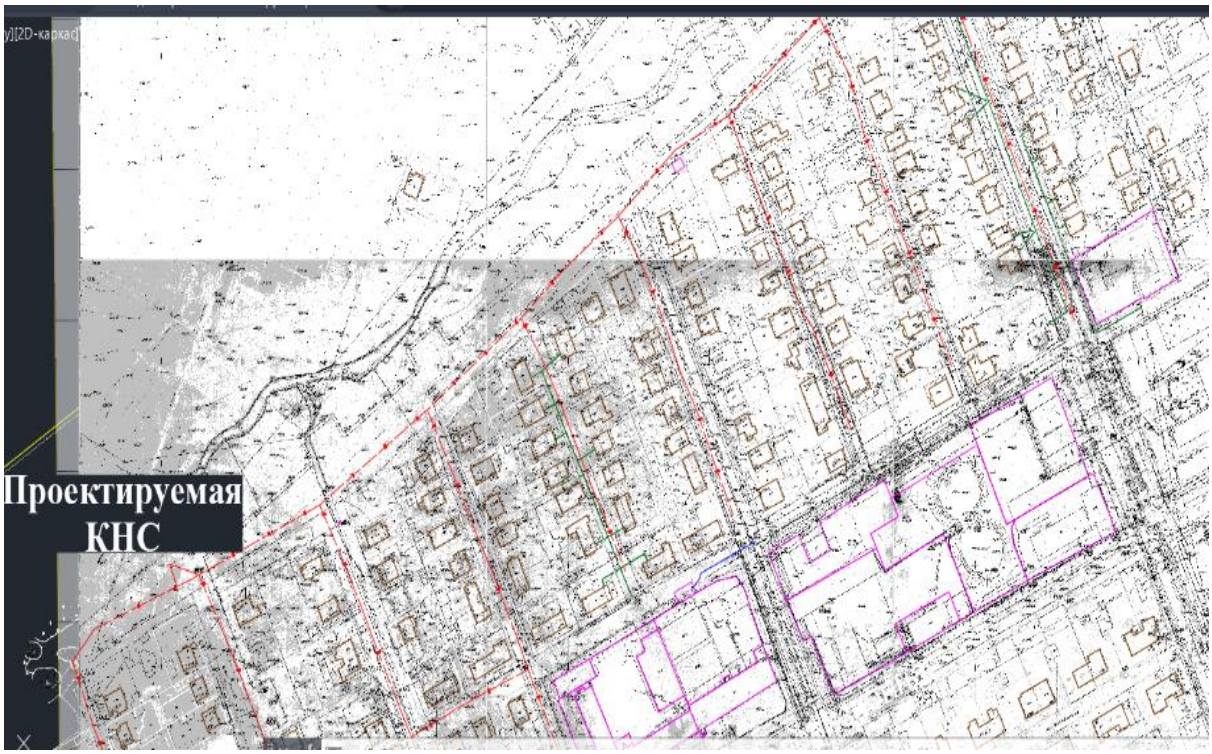

Рисунок 3 – Предварительная схема размещения инженерных коммуникаций

Список использованных источников

1. Материал, собранный во время прохождения производственной практики на предприятии ТОО «Градостроительный кадастровый центр г. Караганды»;

УДК 528. 2/.5 Костогладова И.В. – студентка КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн. рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО ТОПОГРАФИЧЕСКОГО ПЛАНА ЗАСТРОЕННОЙ ТЕРРИТОРИИ ДЛЯ РЕКОНСТРУКЦИИ ТЕПЛОСЕТЕЙ

Учитывая инфраструктурные особенности района, а также локальность участка данного проекта, работы были выполнены с применением GPS приемника Trimble R10.

GNSS – глобальные навигационные спутниковые системы, представляют собой упорядоченную на орбитах совокупность искусственных спутников Земли. Определение координат пользователя производится с помощью специальных спутниковых приемников, измеряющих фазу сигнала на несущей частоте, при котором точность измерений составляет миллиметры. Каждый приемник GNSS, после его включения принимает сигналы навигационных спутников, обрабатывает их, и преобразовывает полученную информацию в значение координат. Работа определена от базовой станции, координаты которой точно определены, которая передает по каналу связи (радиомодем, сотовый модем, сеть Интернет и др.) набор данных, называемых поправками. Поправки могут передаваться в формате кодовых сообщений.

Применение спутниковой технологии для съемки ситуации и рельефа местности выгодно, технико-экономически обосновано и целесообразно. Преимущество проведения съемки заключается в том, что при ее осуществлении отпала необходимость создания съемочного обоснования и его сгущение, поскольку методы спутниковых определений по дальности и точности обеспечивают возможность проведения съемочных работ.

Сущность спутниковой технологии развития съемочного обоснования и съемки ситуации и рельефа местности состоит в использовании глобальной навигационной спутниковой системы и системы вычислительной обработки (ЭВМ и программного обеспечения) для получения координат и высот точек местности (съемочных пикетов).

Данные технологии определяют координаты и высоты точек наблюдения (пикеты), а также выполняют топографическую съемку надземных сооружений, подземных коммуникаций и отдельных объектов.

Измерения способом «стой-иди» тем точнее, чем ближе подвижный приемник находится к базовой станции.

Подвижный приемник, укрепленный на вехе с внешней антенной, устанавливался на характерных точках ситуации и рельефа местности на расстоянии между рельефными точками (пикетами) до 15 м для данного масштаба съемки.

Съемка надземных сооружений и подземных коммуникаций, велась в процессе топографической съемки масштаба 1:500. Плановое и высотное

положение всех надземных сетей и подземных коммуникаций определено кинематическим методом. Одновременно со съемкой выполнено обследование и нивелирование подземных коммуникаций и надземных сооружений.

В Trimble R10 установлена внутренняя память. Встроенное программное обеспечение FlexFieldplus хранит все данные проектов во внутренней памяти. Оттуда данные могут экспортироваться на компьютер или другое устройство для последующей обработки через кабель LEMO, подключенный к порту RS232.

Данные могут также передаваться из внутренней памяти в компьютер через флеш-карту, вставляемый порт USB в формате TXT.

Загрузки точек тахеометрии в AutoCAD проходит с помощью импорта через МенюГео.

План топографической съемки (рисунок 2) отрисован с помощью программы AutoCAD, согласно условных знаков для топографического плана М 1:500.

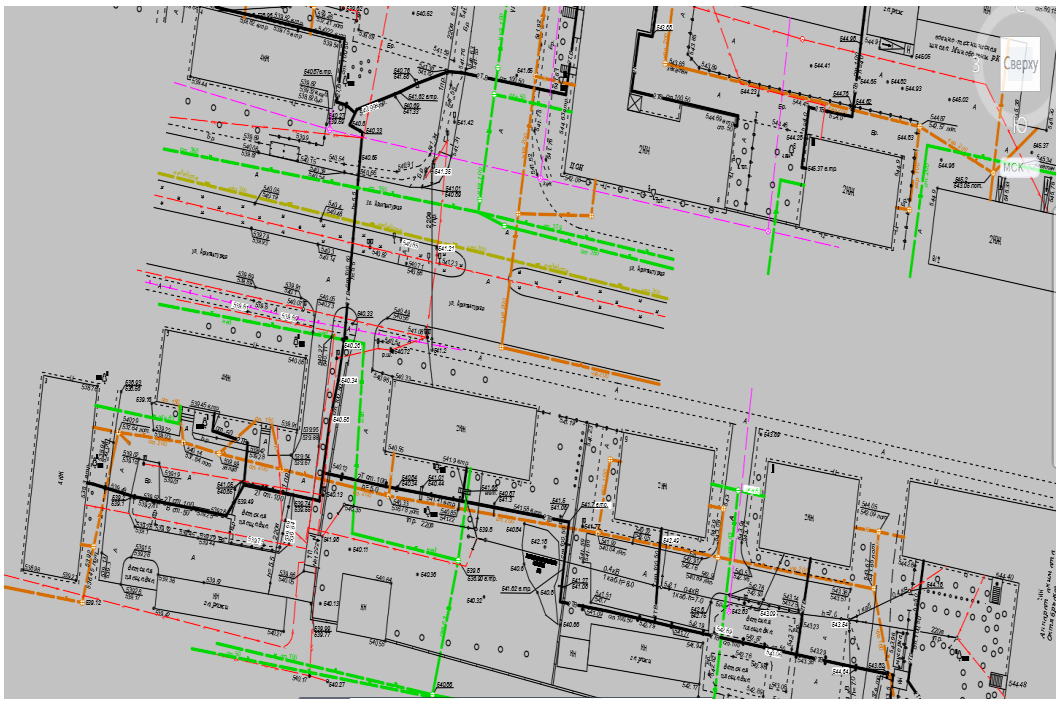

Рисунок 2 – Фрагмент топографического плана

Список использованных источников

1. Вострокнутов, А. Л. Основы топографии : учебник для среднего профессионального образования / А. Л. Вострокнутов, В. Н. Супрун, Г. В. Шевченко ; под общей редакцией А. Л. Вострокнутова. — Москва : Издательство Юрайт, 2019. — 196 с.

2. Попов В. Н., Чекалин С. И. Геодезия: Учебник для вузов. – М.: «Горная книга», 2017. – 201 с.

УДК 642.131.23 Куат К, Усков М.- магистранты КарТУ (гр.СМ-20-2)
Науч. рук. – проф., КарТУ Нугужинов Ж.С.

ПРЕИМУЩЕСТВА ОСНОВНЫХ АРХИТЕКТУРНЫХ КАЧЕСТВ ОБЪЕМНО-БЛОЧНЫХ ЗДАНИЙ

В современных условиях строительства возросшие объемы строительства рассматривают один из методов решения проблемы обеспечения граждан Казахстана доступным и качественным жильем за счет применения имеющей значительный опыт использования в стане комплектно-блочной технологии строительства. Вопросы рассматриваются на примерах опыта активных промышленно-развивающихся регионов страны.

Метод исследования включает изучение исторического опыта, критический анализ основных производственных характеристик, обоснование перспективности рассматриваемой технологии строительства. Как пример обоснования одной из качественных характеристик наружной ограждающей конструкции представлен расчет путем математического моделирования. Сформулированы выводы о том, в какой степени блочные здания соответствуют требованиям действующих стандартов. Определено соответствие конструкций санитарно-гигиеническим требованиям, требованиям тепловой защиты зданий. Рассмотрены преимущества основных архитектурных качеств объемно-блочных зданий. Представлено обоснование целесообразности применения данного метода как перспективного направления развития строительной отрасли комплектно-блочного домостроения.

Целью данной статьи является представление результатов исследования потенциала объемно-блочного метода строительства. Задачами исследования являются:

1) выявление основных ценностных характеристик данного метода строительства; поиск проблем, которые привели к его резкому сокращению, краткий обзор опыта строительной индустрии последних тридцати лет; изучение истоков его формования и развития;

2) сравнение теплотехнических показателей наружных ограждающих конструкций типового объемно-блочного и панельного зданий, путем математического моделирования теплопередачи, в соответствии с требованиями и рекомендациями СП 50.13330.2012 «Тепловая защита зданий» [3] при суровых климатических условиях; определение соответствия конструкций санитарно-гигиеническим требованиям;

3) анализ возможностей архитектурных качеств объемно-блочных зданий;

4) обоснование целесообразности применения комплектно-блочного метода, как перспективного направления развития строительной отрасли.

Несмотря на большое множество конструктивных схем, наиболее часто применялся метод строительства из блоков размеров в комнату (рис. 1), более технологичных в изготовлении, монтаже и транспортировке. Исследователем были проведены два контрольных испытания нагружением объемных блоков новой секции, произведенных на заводе.Согласно результатам этого исследования, блоки удовлетворяют требованиям к жёсткости и трещиностойкости [8]. Результаты исследования М. М. Тамова [1]. дают основание делать следующие выводы: разрушение объемного блока происходит при достижении нагрузки 11870 кН, вследствие раздробления бетона в опорной части узких угловых простенков; при контрольной нагрузке ширина раскрытия трещин в перекрытии составляет 0,2 мм, что не превышает допустимого значения 0,3 мм; нагрузки, приложенные в ходе испытания, способствуют прогибам стен в незначительной степени.

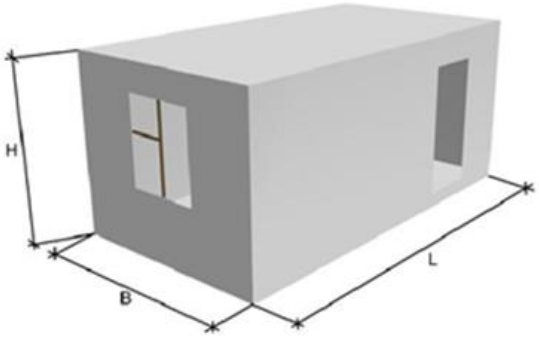

Рисунок 1 – Блок-комната с размерами 3,2×5,93×2,74

Объемно-блочные здания обладают высокими теплозащитными свойствами – обеспечивают достаточный уровень тепловой защиты здания, соответствуют санитарно-эпидемиологическим и требованиям [2,3], Благодаря относительной свободе компоновки элементов (объемных блоков) в единой структуре здания блочные дома обладают широким набором объемных и планировочных архитектурных решений. Архитектура зданий, возведенных объемно-блочным методом, характеризуется особым пространственно-композиционным образом, своеобразным приемом формирования фасадов. Архитектурное многообразие позволяет им хорошо сочетаться с другими конструктивными типами зданий и друг с другом.

Список использованных источников

1 Тамов М. А., Тамов М. М., Усанов С. В., Табагуа Г. Р. Прочность и трещеностойкость объемного блока типа «колпак» без панели пола // Инженерный вестник Дона. 2015. Т. 37. № 3. С. 96;

2. ГОСТ 8829-94 Изделия строительные железобетонные и бетонные заводского изготовления. Методы

УДК 528 Кусайынова Г.С.– студент КарТУ (гр. ГиК 18-5)
Научн.рук. – к.т.н., доц. КарТУ Старостина О.В.

РЕКОНСТРУКЦИЯ И ГЕОДЕЗИЧЕСКИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ПРОКЛАДКОЙ ЛЭП

В настоящие время в Республике Казахстан в связи с устаревшими данными, создание и обновление топографических планов и карт стало актуальной задачей в области геодезии и картографии. Современное развитие информационных технологий в области геодезии, картографии и интеграция со смежными областями науки заложили новые основы в принципы получения, обработки и хранения пространственной информации. В последние годы рынок геоинформационных систем выходит на лидирующие позиции. Все ГИС системы базируются на информационных технологиях создания, обработки и комплексного анализа сложно - структурированной цифровой картографо-геодезической информации. Одним из важных вопросов в создании и обновлении топографических планов и карт

Топографическая съемка – это комплекс работ с целью создания топографического плана, который содержит в себе сведения о рельефе, подземных коммуникаций, системы высот, наземные объекты, точные границы участка и тому подобное.

Таким образом, именно такой вид съемки предоставляет полную информацию о местоположении строительной площадки и прилегающих территорий, в будущем будет служить для: вертикального проектирования будущего объекта, проведение комплекса наземных работ, точного расчета положения коммуникаций (газ, телефон, водоснабжение, канализация).

Топографическая съемка трассы в масштабе 1:500 общей площадью 570 га, выполнена с применением спутниковой технологии - GPS приемников Trimble R4 и Trimble R8, а также тахеометром.

Топографическая съемка ситуации и рельефа местности выполнена кинематическим методом способом «стой-иди». Кинематический метод требует для проведения съемочных работ не менее двух геодезических приемников спутниковых сигналов.

Один приемник базовый, стационарный в течение всего процесса измерений. Он установлен на геодезическом пункте («База Караганда»), с известными плоскими прямоугольными координатами.

Базовый приемник собирает и записывает данные со всех спутников, находящихся в поле зрения GPS-антенны. Другой приемник, одновременно работающий с ним во время спутниковых определений кинематическим методом, называется подвижным (ровером). Подвижный приемник (ровер) перемещается в процессе съемочных работ для определения координат и высот съемочных пикетов. Между базовым и подвижным приемником при

выполнении съемки имеется радиосвязь, чтобы иметь информацию о спутниках, одновременно находящихся в поле зрения GPS- приемников.

Измерения способом «стой-иди» тем точнее, чем ближе подвижный приемник находится к базовой станции.

При съемке ведется абрис по тем же правилам, что при тахеометрической съемке. Подвижный приемник, укрепленный на вехе с внешней антенной, устанавливался на характерных точках ситуации и рельефа местности на расстоянии между рельефными точками (пикетами) до 15 м для данного масштаба съемки.

Приемники, предназначенные для производства работ по съемке ситуации и рельефа местности, соответствуют следующим техническим требованиям:

- имеют не менее 6 каналов приема радиосигналов;
- обеспечивают возможность измерения фазы несущего радиосигнала;
- встроенное программное обеспечение поддерживает необходимые для работы методы спутниковых определений.

Во время наблюдения спутников обеспечивается возможность получения и вывод на дисплей следующей основной информации:

1) числа наблюдаемых спутников;
2) числа эпох наблюдений;
3) значения фактора PDOP (или GDOP);
4) сообщения о потере связи.

Съемка подземных коммуникаций велась в процессе топографической съемки масштаба 1:500. Плановое и высотное положение всех надземных сетей и подземных коммуникаций определено кинематическим методом. Высота сечения рельефа 0,25 м.

Планово-высотное обоснование – это некоторая сеть точек, которые закрепляются на местности с помощью специализированных геодезических приборов. Эти точки, пункты имеют определенные координаты в общепринятой геодезической системе.

При производстве инженерно-геодезических изысканий в плановом и высотном отношении принята Местная система координат и Балтийская система высот.

Учитывая особенности данного района, а также локальность участка данного проекта, работы были выполнены с применением тахеометра и GPS приемников Trimble R4, Trimble R8.

Список использованных источников

1 Применение беспилотных летательных аппаратов в географических исследованиях / Материалы Всероссийской научно-практической конференции (Иркутск, 22–23 мая 2018 г.). – Иркутск: Издательство Института географии им. В.Б. Сочавы СО РАН, 2018. – 135 с.

УДК 528 Кусайынова Г.С.– студент КарТУ (гр. ГиК 18-5)
Научн.рук. – к.т.н., доц. КарТУ Старостина О.В.

ПРОКЛАДКА ЛЭП С ПОМОЩЬЮ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Была выполнена закладка пунктов съемочного обоснования для сложности местности I категории - Степные и лесостепные районы. Проезд возможен везде автотранспортом. Строительные условия на площадке благоприятные: препятствия для размещения строительного оборудования и материалов отсутствуют.

Пункты съемочных сетей закрепляются на местности знаками, обеспечивающими долговременную сохранность пунктов и временными знаками, с расчетом на сохранность точек на время съемочных работ.

Было выполнено создание съемочного обоснования с проложением ходов электронной тахеометрии

Топосъемка ЛЭП – это комплекс более сложных мероприятий, по сравнению с исследованием площадных объектов. Сложность работ заключается в том, что перед геодезистами стоит задача обеспечить максимальную точность расположения опор, проводов, тросов. При этом важно учитывать и полосу отчуждения. Этим термином принято называть территорию шириной 20-300 метров, расположенную вдоль сооружения. Во время работ геодезисты оценивают не только общее состояние и рельеф полосы отчуждения, но и все объекты, расположенные в ее пределах. Особенно важно точно определить расположение и высоту деревьев. Так как пересечение ветвей с ЛЭП может стать причиной замыкания.

В данной работе была проведена исполнительная съемка ЛЭП 110 кВ. 2-3 пр. в полосе отчуждения (20-30м) были расположены небольшие участки с деревьями и кустами.

Актуальность выбранного вида геодезических работ определяется тем, что при строительстве сооружений большое значение имеет точность измерений.

В зависимости от характера проведения работ, используемого оборудования различают семь основных видов топографической съемки.

Результатом проведения топографической съемки являются топопланы, карты, а также цифровые и 3D модели местности. Проведение данного вида работ позволяет обеспечить высокое качество проектировочных и строительных работ любой сложности. После проведения камеральных работ создается технический отчет.

Список использованных источников

1 Организация строительства и реконструкции объектов электросетевого хозяйства. Общие требования СТО НОСТРОЙ 2.20.149-2014 Общество с ограниченной ответственностью Издательство «БСТ» Москва 2014. 66с.

УДК 69.002.5 Мажитова А.Б. – магистрант КарТУ (гр. СМ-20-2)
Научн.рук – к.т.н., доц. КарТУ Кропачев П.А.

НОВАЯ ТЕХНОЛОГИЯ НЕРАЗРУШАЮЩЕГО КОНТРОЛЯ КОНСТРУКЦИЙ В СТРОИТЕЛЬСТВЕ

Развитие технологий неразрушающего контроля прочности строительных конструкций является актуальной научной проблемой, решаемой сегодня в рамках интеграции элементов промышленной автоматики, мониторинговых систем и методов испытаний.

Одним из высокоэффективных приборов неразрушающего контроля, который позволяет визуализировать обследуемые железобетонные конструкции, является портативный георадар Proceq GPR Live. В нем используется непрерывно-волновая технология со ступенчатым изменением частоты в диапазоне от 0,2 - 4,0 ГГц.

Данный прибор используют при оценке качества и однородности железобетонных конструкций, определении местоположения арматуры, толщины защитного слоя бетона и размера арматурных стержней. С его помощью можно построить полное изображение геометрии стальной арматуры, смоделировать 3D-проекции в толще бетонных конструкций, измерить толщину конструкций при одностороннем доступе к ограниченному участку. Прибор также позволяет выявить расположение подземных коммуникаций - телекоммуникационных силовых кабелей, водопроводных труб.

Процесс оценки состояния железобетонных конструкций данным прибором осуществляется с использованием специального приложения Proceq GPR Live для iOS, куда переносятся результаты исследований. С помощью программного комплекса процесс сканирования исследуемого участка конструкции отображается в реальном времени. Прибор при этом позволяет также вывести качественное изображение исследуемого участка на дисплей диагональю до 12,9 дюймов.

Неразрушающий контроль строительных конструкций с использованием современных приборов на основе цифровых технологий обеспечивает высокопроизводительные методы испытания объектов в натурных условиях.

Развитие методов и средств неразрушающего контроля строительных конструкций связано с внедрением базовых элементов «Индустрии 4.0».

Список использованных источников:

1. *Болотова А.С., Свиридов В.Н. Анализ методов и средств контроля качества монолитных железобетонных конструкций//Научное обозрение. – 2016. – С. 61–65.*
2. *Нижегородов И.П., Методы контроля качества железобетонных конструкций. – Выпускная квалификационная работа. – 2020.*

УДК 725.573 Маханова А. - студентка КарТУ (гр.АРХ17-2)
Научн. рук. - ст. преп. КарТУ Борисевич Ю.А.

АКТУАЛЬНОСТЬ ДЕТСКОГО РАЗВИВАЮЩЕГО ЦЕНТРА В СОВРЕМЕННЫХ УСЛОВИЯХ

Дошкольное образование и дошкольная подготовка являет собой часть системы общего образования Республики Казахстан, также представляет важное значение, так подобным образом выявляются способности и особенности поведения ребенка, обеспечиваются их развитие и оттачивания уже имеющихся навыков, предоставляется программа подготовки ребенка.

Перед родителями зачастую возникают трудности с организацией досуга ребенка. Для успешного поступления в школу требуется определенная степень развития. Детские центры являются подходящим вариантом, так как дети посещают развивающие занятия, коммуницируя с окружающими, также имеют возможность выпустить накопившуюся энергию с помощью игр с другими детьми под присмотром профессионалов.

Актуальность детского развивающего центра со временем приобретает большие перспективы. Центры высвобождают их творческие потенциалы. Они представляют собой многопрофильные детские учреждения с множествами возможными сферами, в особенности в сфере изобразительного искусства. Главная задача является развитие личности ребенка и стремление к творчеству с помощью современных методик.

Казахстан со второй половины XX века начал отдавать немалое преимущество дошкольному воспитанию, что в свою очередь стало основой государственной системы образования. Большая часть детей в возрасте от 2 до 7 лет посещают различные кружки, с учетом их возрастных особенностей, соблюдая технику безопасности.

Новым веянием Образовательного Стандарта программы в РК предстает то, что за первичную основу определяется не деятельность самого педагога, с определенным учебным планом, а обучающийся, который участвует в процессе.

В нем предусмотрена готовность беспрепятственного взаимодействия с родителями и опекунами учащегося, к выстраиванию позитивного взаимоотношения с окружающей средой на основе интеграции в ее структуру, к демократизации педагогического состава учреждений, при этом вводя доверительные отношения между педагогами и учениками.

В Республике Казахстан активно наблюдаются социально-экономические изменения, которые особенно требуют современных путей к системе дошкольного образования и анализа действенного учебного процесса. Это перспектива проявляется в Стратегической программе «Казахстан-2050», а также в законе РК «Об образовании». В данных документациях присутствуют смысловые основы усовершенствования и улучшения образования в

Республике Казахстан. Несмотря на это, первично следует рассмотреть практический научный подход.

Под стремлением к обучению понимается природная способность усваивать знания и овладевать новыми материалами. Открытость к познанию у каждого различна, и она зависит от ряда факторов: здоровья организма, доступность к медицинским учреждениям и больницам, качественное питание, финансовые возможности родителей, семейное окружение.

Все эти меры требуют разработки новых многофункциональных пространств и градостроительных образований, отвечающих современным требованиям общественной и учебной среды. Необходима частичная коммерциализация социальных объектов с целью привлечения инвестиций для их реализации.

На подрастающее поколение следует уделять особое внимание, так как они в будущем будут представлять собой самую активную и перспективную часть населения, обеспечивающую будущий экономический и научный потенциал страны. На данный момент родители ищут подходящие развивающие центры для своих детей, чтобы внести вклад в их дальнейшие перспективы по приемлемой оплате. Это обусловлено экономическими показателями в стране.

Обеспечение детей доступной и качественной образовательной средой с подходящим окружением является первоочередной задачей. Целью проекта является разработка детского образовательного центра в городе Караганда.

«Детский развивающий центр» станет площадкой для реализации комплекса государственных программ развития детей, сможет стать зачатком сдерживающего фактора по контролю миграции трудоспособного населения и утечки образованных кадров. Решение нового подхода к образовательным учреждениям и архитектурных задач, градостроительных требований с максимально эффективным использованием пространства, с возможностью переосмысления принятых норм и стереотипов в строительстве.

Источники использованной литературы:

1. *Авдотьин Л.Н. Градостроительное проектирование: Учебник для вузов/ Л.Н. Авдотьин, И.Г. Лежава, И.М. Смоляр. – Москва: Стройиздат, 1989. – 432 с.*
2. *Стратегии и программы Республики Казахстан. - URL: https://www.akorda.kz/ru/official_documents/strategies_and_programs*
3. *Генеральный план г. Караганды. - URL: https://karaganda-akimat.gov.kz/ru/og_genplan*
4. *https://adilet.zan.kz/rus/docs/P070001205*

УДК 528. 2/.5 Мешетпаев А.Е. – студент КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн. Рук. – к.т.н. КарТУ Старостина О.В.

СОЗДАНИЕ ЦИФРОВОГО ТОПОГРАФИЧЕСКОГО ПЛАНА ЭТНОПАРКА «10-ЛЕТИЯ НЕЗАВИСИМСОТИ РЕСПУБЛИКИ КАЗАХСТАНА» С ПРИМЕНЕНИЕМ GNSS ОБОРУДОВАНИЯ

За объект в данной работе я взял Этнопарк имени «10-летия Независимости Республики Казахстана» (рисунок 1), находящийся в районе Юго-Востока (полуофициальный район в городе Караганда). Границы этнопарка находятся в рамках четырёх улиц. С севера это улица Сарыарка (бывшая улица Приканальная), с востока это проспект Строителей, с юга проспект Шахтёров, с западной стороны улица Университетская.

Этнопарк имени «10-летия Независимости Республики Казахстана» был открыт 20 сентября 2001 года, общей площадью 36 гектар. Этнопарк был задуман бывшим акимом области Мухамеджановым Камалтином Ескендировичем (с октября 1999 года по январь 2006 года), как локальная схема Карагандинской области. По его задумке, на территории были расположены оригинальные павильоны городов и районов региона, горы Каркаралы и озеро Балхаш.

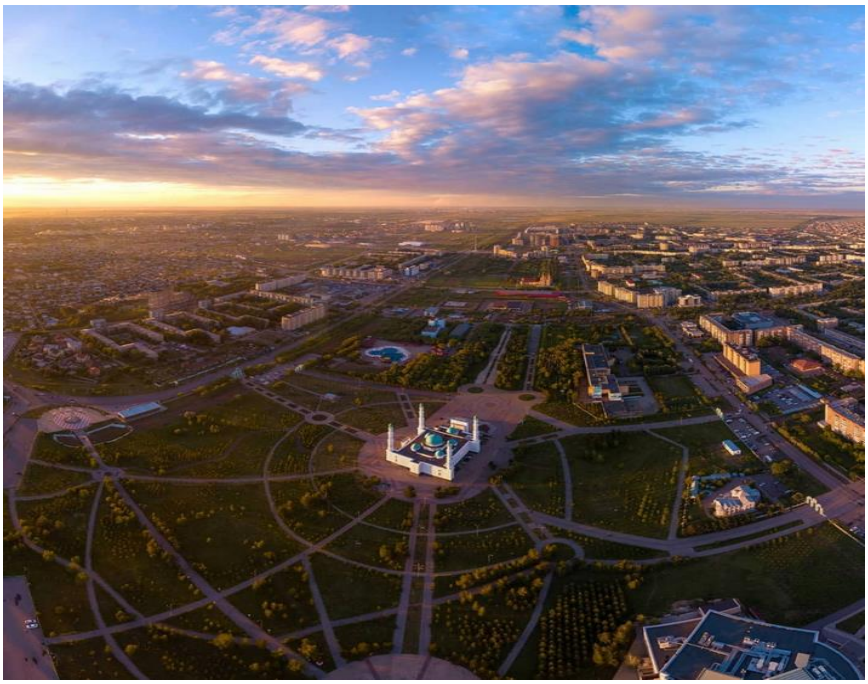

Рисунок 1 - Этнопарк имени «10-летия Независимости Республики Казахстана» (вид с высоты птичьего полета)

Но, на данный момент, Этнопарк очень сильно изменился. Сейчас тут расположена Карагандинская областная мечеть имени Анет-баба, которая в

свою очередь является одной из крупных в Казахстане. Торжественное открытие мечети состоялось 20 ноября 2011 года, с участием Первого Президента Республики Казахстана - Назарбаева Нурсултана Абишевича.

Мечеть красивой восточной архитектуры и внушительных размеров гармонично расположилась в большом Этнопарке. Мечеть является трехэтажной, высота четырех минаретов составляет 51 метр. Кроме того, над мечетью главный купол высотой в 12 метров и 8 малых куполов.

В данном случае, топографическая съемка была сделана после благоустройства Этнопарка, было высажено более 500 деревьев, была уложена новая брусчатка.

Съемка Этнопарка была выполнена с помощью GNSS-приемника STONEX S800A и контроллера STONEX S4II, которые со своей работой справились на достойном уровне, в плане точности и комфортности работы.

Программное обеспечение Autodesk AutoCAD на отлично справилось с данной работой, и был получен цифровой топографический план (рисунок 2), по которому в дальнейшем можно проводить дальнейшую модернизацию и озеленение Этнопарка имени «10-летия Независимости Республики Казахстана».

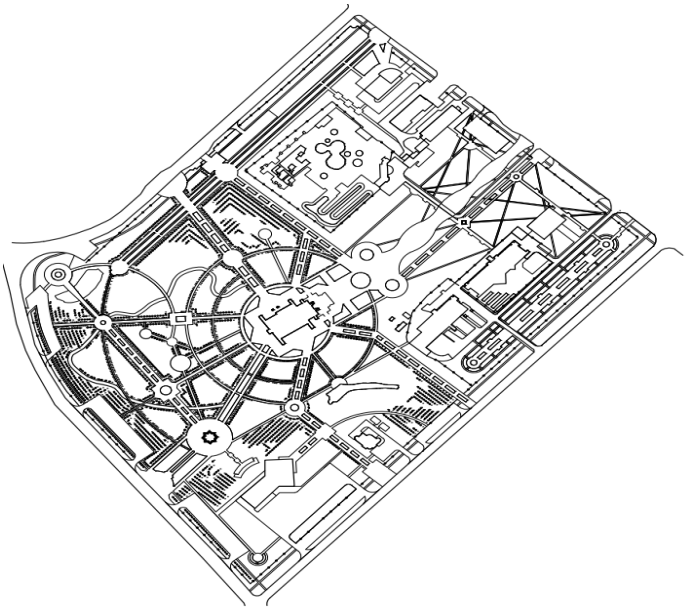

Рисунок 2 – Оцифровка Этнопарка имени «10-летия Независимости Республики Казахстана»

Список использованных источников

1. https://scienceforum.ru/2016/article/2016024635 - *Применение спутниковых систем в геодезии*
2. https://zen.yandex.ru/media/id/5f3fc7c6cbf6944fad3236cd/rol-gnssizmerenii-pri-geodezicheskih-i-topograficheskih-rabotah-60000b5afda7a253d30501f6 - *Роль GNSS-измерений при геодезических и топографических работах*

УДК 693.542.4 Мудренко В.В. - магистрант КарТУ (гр. ПСКМ-20-1)
Научн. рук. - к.т.н., доц. Рахимова Г.М.

ИССЛЕДОВАНИЕ СВОЙСТВ ЛЕГКОГО БЕТОНА С РЕГЕНЕРИРОВАННЫМ ПЕНОПОЛИСТИРОЛОМ

Пенополистирол представляет собой термопластичный полимер, получаемый в процессе вспенивания полистирола. Этот материал обладает основными свойствами: низкая теплопроводность, низкий удельный вес, низкое водопоглощение. Благодаря чрезвычайно низкой плотности пенополистирола он в основном используется для упаковки пищевых продуктов и хрупких продуктов, а также как изоляционный материал. По статистике, в натуральном выражении пенополистирол формируется почти 7% твердых отходов на свалках в некоторых странах. Согласно Виейра и др. (2016), реинтегрируя пенополистирол в новые продукты, этот материал широко используют в качестве заполнителя легких бетонов [1].

Измельченный вторичный пенополистирол имеет открытую пористость, что дает ему большое преимущество по сравнению с первичными шариками пенополистирола. Порядок дозирования компонентов в смесителе не имеет значения, и дополнительная химическая обработка гранул не требуется [2].

Из-за упомянутых факторов мы стремились определить идеальное содержание частичной замены пенополистирольных шариков на переработанный пенополистирол для производства бетонных блоков.

Целью данной работы является получение полистиролбетонных смесей с переработанными частицами пенополистирола, сравнение их механические, физические и термические свойств, оценка применения в конструкционных стенах зданий.

Для сравнения характеристик было изготовлено четыре типа бетона: контрольный образец без добавления регенерированного пенополистирола и три других образца с 5%, 10% и 15% заполнителем дробленным пенополистиролом, с коэффициентом В/Ц, равным 0,5. Пенополистирол был приобретен в дробленом виде размером от 1,2 до 4,8 мм. В таблице 1 показан расход конкретных материалов, использованных в данном исследовании.

Таблица 1 - Экспериментальная дозировка бетонных блоков, со значениями в кг / м ^{3}

Название образцов	Цемент (кг)	Вспененный полистирол (кг)	Вторичный пенополистирол (кг)	Вода (мл)	Добавка СДО (кг)
ЭПБ	441,78	829,30	-	0,5	0,7
ПБ5	441,78	829,30	19,38	0,5	0,7
ПБ10	441,78	829,30	28,76	0,5	0,7
ПБ15	441,78	829,30	38,14	0,5	0,7

*Примечание:
ЭПБ - эталонный блок (без наличия вторичного пенополистирола);
ПБ5 - блок с 5% вторичного пенополистирола;
ПБ10 - блок с 10% вторичного ППС;
ПБ15 - блок с 15% вторичного ППС.

Стандартные испытания пустотелых бетонных блоков проводились в соответствии с рекомендациями ГОСТ [3]. Испытания на прочность проводились на образцах кубической формы в возрасте от 1, 3, 7, 14 и 28 дней. Результаты испытания представлены в таблице 2.

Таблица 2 – Результаты испытания полистиролбетонных блоков через 28 суток

Название образцов	Средняя прочность на сжатие, кг/см^2	Плотность,кг/м	Коэффициент теплопроводности, Вт/мС^0
ЭПБ	25,16	600	1,50
ПБ5	25,59	600	1,47
ПБ10	13,43	400	1,39
ПБ15	13,22	400	1,32

Испытания на прочность показывают, что механическая прочность находится в обратной зависимости от содержания пенополистирола, вводимого в смесь 10 %. При этом наблюдается снижение средней прочности на сжатие примерно на 40 % для типа В15 по отношению к эталонному значению.

Блок с 5% добавлением регенерированного полистирола может быть использован для структурных зданий и сооружений, а блоки с 10 и 15% заменой не соответствуют стандарту по минимальной прочности на сжатие.

Тепловые характеристики эталонных блоков и блоков с заменой 5% аналогичны. Однако в период, когда были зафиксированы самые высокие температуры окружающей среды, кладка с переработанным полистиролом имела максимальную задержку и тепловую инерцию.

Результаты доказывают, что использование измельченного регенерированного пенополистирола в качестве заполнителя, даже в небольшом количестве, может привести к получению легкого бетона, обладающего необходимыми механическими характеристиками для теплоизоляционно-конструкционных блоков.

Список использованных источников

1. Виейр. Оптимизация легкого заполнителя из вспененного полистирола в сборных бетонных блоках. Открытый журнал статистики, том. 6, с. 594-604, 2016.

2. Невилл А.М. Свойства бетона. 5. изд. Книжник: Порту-Алегри, 2016.

3. Озорио В.М. Легкий бетон с валиком из пенополистирола: исследование дозировок и механических характеристик. 2016. 154с. 2016 г.

УДК 624.131.439 Мустафина М.Н., (Караганда, КарТУ)
Науч. рук. – д.т.н., проф. кафедры СМиТ Байджанов Д.О.

ОЦЕНКА НЕСУЩЕЙ СПОСОБНОСТИ ГРУНТОВ ОСНОВАНИЙ

Вследствие нарушения прочности основания при действии на фундамент значительных вертикальных и горизонтальных нагрузок, накоплении чрезмерных осадок, происходит нарушение нормальной эксплуатации зданий и сооружений. Это приводит к необходимости точного расчета несущей способности оснований фундаментов.

Несущая способность грунтов оснований необходимо оценивать совместно с фундаментами и наземными конструкциями. Расчет по несущей способности проводят с целью ограничения перемещений оснований, фундаментов и над фундаментными конструкциями такими пределами, при которых обеспечивается прочность и устойчивость грунтов основания, не допускается сдвиг фундамента по подошве и его опрокидывание, т.е. гарантирование невозможности достижения состояния, затрудняющего нормальную эксплуатацию сооружений в целом или отдельных элементов, либо снижающего их долговечность.

Расчет оснований по несущей способности производится, если:

– на основание передаются значительные горизонтальные нагрузки, в том числе систематические (дымовые трубы, башни, подпорные стены, устои и т.п.) (рис.1 а, б);

– сооружение расположено на откосе или вблизи откоса (рис.1 в, г);

– основание сложено водонасыщенными глинистыми грунтами при степени влажности $S_r > 0,5$ (рис.1 д);

– при действии на фундамент выдергивающей нагрузкой;

– основание сложено скальными грунтами;

– при проверке устойчивости естественных склонов (рис.1 е).

Согласно СП РК 5.01-102-2013 несущая способность основания считается обеспеченной при выполнении условия:

$$F \leq \frac{\gamma_c F_u}{\gamma_n} \quad (1)$$

где F — расчетная нагрузка на основание;

γ_c— коэффициент условий работы, принимается согласно СП РК 5.01-102-2013;

F_u — сила предельного сопротивления (равнодействующая предельной нагрузки) основания;

γ_n— коэффициент надежности по назначению сооружения, принимается равным 1,2; 1,15; 1,10 для сооружений I, II и III классов соответственно.

Расчет по несущей способности производится с соблюдением условия (1), расчет по несущей способности предполагает вычисление вертикальной

силы предельного сопротивления, а также проверку устойчивости на сдвиг по подошве, или глубинный сдвиг с захватом грунта основания и потерю устойчивости на опрокидывание.

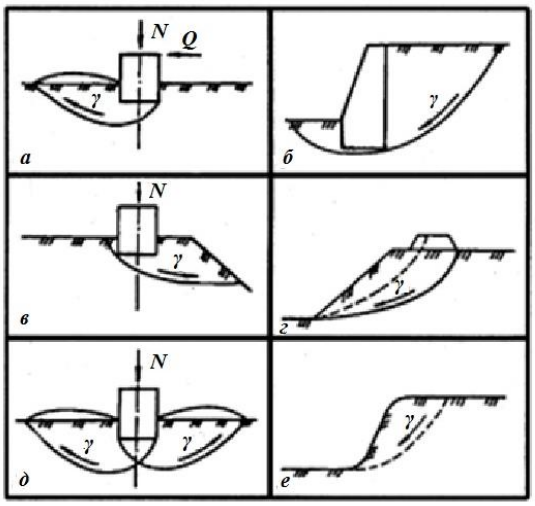

Рис.1. Случаи, при которых необходим расчет грунтов по несущей способности:
а — дымовые трубы, башни; б — подпорные стены; в — здания или сооружения на откосе; г — вблизи откоса; д — неглубокое заложение;
е — потеря устойчивости; γ— поверхность скольжения грунта при потере устойчивости

Расчет оснований по несущей способности допускается выполнять графоаналитическими методами (кругло цилиндрических или ломаных поверхностей скольжения), если:

– основание не однородно по глубине;

– пригрузка основания с разных сторон фундамента не одинакова, причем интенсивность большей из них превышает 0,5R (R - расчетное сопротивление грунта основания);

– сооружение расположено на откосе или в близи откоса;

– возможно возникновение нестабилизированного состояния грунтов основания.

При расчете несущей способности оснований следует учитывать возможные различные схемы потери устойчивости, например в виде плоского сдвига по подошве фундамента или по низу свай, либо в виде глубокого сдвига по наиболее невыгодной поверхности, при которой получается минимально возможная несущая способность основания.

Выбирая расчетную схему потери устойчивости основания, необходимо учитывать характер действия нагрузок (вертикальная, горизонтальная, моментная), тип, конструкцию и размеры фундамента.

Список использованной литературы:

1. *СП РК 5.01-102-2013 Основания зданий и сооружений*

ӘОЖ 020.20 Мұқаметжан Н.Р. – ҚарТУ студенті (ЭМ-21-1 тобы)
Ғылыми жетекші – ғ.э.к., доц. ҚарТУ Тажибекова К.Б.

ЖЫЛЖЫМАЙТЫН МҮЛІК НАРЫҒЫНЫҢ ЖАЙ-КҮЙІНЕ ӘСЕР ЕТЕТІН ФАКТОРЛАР

COVID-19 пандемиясы және онымен күресу шаралары экономикалық қызметтің барлық салаларында өз ізін қалдырды. Әрине, карантин тоқтатылған және шетелдік жұмыс күшіне ерекше тәуелді болған қызмет түрлеріне теріс әсер етті. Мұндай салаларға ең алдымен құрылыс саласы жатады. Осы саланың әсер етуі мен жоғалуының теріс дәрежесін бағалау-бүгінгі күннің өзекті міндеті. Өз кезегінде зерттеу тақырыбы коронавирустық пандемияны енгізуге байланысты шектеу шараларын енгізу процесінде дамып келе жатқан жылжымайтын мүлік нарығының барлық субъектілері арасындағы әлеуметтік-экономикалық қатынастар болып табылады. Біз жылжымайтын мүлік нарығындағы негізгі теориялық аспектілерді қарастырып, тұрғын үй нарығындағы өзгерістерді талдап өтеміз.

ҚР Үкіметінің мақсаты-қолжетімді және сапалы тұрғын үй салу есебінен халықтың өмір сүру деңгейін арттыру. Ел экономикасын дамытудың негізгі бағыттарының бірі қолжетімді тұрғын үймен қамтамасыз ету жөніндегі мемлекеттің әлеуметтік саясатын орындайтын тұрғын үй құрылысын дамыту болып табылады.

COVID-19 пандемиясына және оның экономикадағы туындаған проблемаларына қарамастан, қазақстандық тұрғын үй жылжымайтын мүлік нарығы серпінді өсуді көрсетті. Ағымдағы дағдарыс Қазақстанның сатып алу қабілетіне және жалпы жылжымайтын мүлік нарығына жақсы әсер еткен жоқ. Пандемияға байланысты инвесторлардың бір бөлігі жұмысынан, тұрақты жалақысынан және жинақ ақшасынан айырылды.

Қатаң карантин құрылыс қарқынын едәуір баяулатып, жылжымайтын мүлікке сұранысты азайтты. Сонымен қатар, компаниялар шаршы метрдің құнын айтарлықтай төмендете алмайды. Өйткені, мұндай жағдайда құрлыс фирмасының тәуекелі ғана емес тіптен айырылуы да мүмкін, немесе елеулі шығынға ұшырайды. Мемлекет қолдайтын немесе айтарлықтай капиталы бар фирмалар ғана тұрақты күйде қалды.

2010 - 2021 жылдары Қазақстан экономикасының дамуында тұрғын және коммерциялық жылжымайтын мүлікке сұраныстың өсуі байқалады. Бұл құрылыс секторы мен ипотека нарығының дамуына серпін берді. 2020 жылы жылжымайтын мүлік бағасының өсуі қайталама нарықта байқалды және аймақтық сипатта болды. Сонымен қатар, бағаның жедел өсуі жаздың соңында екінші локдаун аяқталғаннан кейін басталды, онда шаршы метр құны біртіндеп көтерілді. Мәселен, Нұр-Сұлтанда кем дегенде мамыр айындағы баға көрсеткіші 341 500 теңгеге дейін төмендеді. Ал Алматыда

айтарлықтай өзгерістер болған жоқ. Пандемия кезіндегі ең төменгі белгі-бір метрге 433 600 теңге. Және әрбір келесі аймен сома өсті.

Әрине, елімізде тұрғын үй құрылысы жалғасуда және статистикалық деректер бойынша 2021 жылы 40834 тұрғын нысан пайдалануға берілді. Бұл бір жыл бұрынғыға қарағанда 1,8 мың бірлікке аз. Алайда, қысқарту жеке құрылысқа қатысты болғанын атап өткен жөн (2020 жылы 39,3 мың үй 2019 жылы 41,4 мыңға қарсы), ал көп пәтерлі үйлер 1212 бірлікке қарағанда үштен бірге дерлік тұрғызыла бастады.

Осылайша, жылжымайтын мүлік нарығы әлеуметтік және экономикалық рөл атқарады. Бұл оның жеке сатып алушы үшін де, жылжымайтын мүлік нарығының және бүкіл экономиканың басқа субъектілері үшін де маңыздылығын анықтайды. Қазіргі уақытта жылжымайтын мүлік нарығы парадоксалды жағдайды бастан кешуде, онда экономикалық дағдарыстың айқын белгілері жылжымайтын мүлік бағасының төмендеуіне әкелмейді, керісінше олардың шамалы өсуі байқалады.

Осылайша, жоғарыда келтірілген деректерді талдай келе, біз қорытындыға келеміз:

- Жоғарыда жүргізілген талдаудан біз тұрғын үй жылжымайтын мүлік объектілері құрылысының белсенді өсу қарқынын көріп отырмыз, алайда ол әлі де азаматтардың көптеген санаттары үшін қолжетімсіз болып қалуда;

- 2021 жылдың басында бастапқы тұрғын үй бағасының өсуі құрылыс материалдарының қымбаттауына, ипотекалық кредит беру шарттарының жеңілдеуіне және БЖЗҚ-ның жинақтарды ішінара пайдалану жөніндегі бағдарламасының іске қосылуына байланысты болды.

Жоғарыда келтірілген 2021 жылғы факторлар құрылыстың өзіндік құнының артуына алып келді. Тұрғын үйді арзандату және оның қолжетімділігін арттыру желісін жүргізу үшін, мысалы жаңа заманауи материалдар мен технологияларды қолдана отырып, құрылыс шығындарын қысқарту қажет. Мемлекет тарапынан құрылыс салушылар үшін рұқсат беру рәсімдерін жүргізу құнын қысқарту мүмкіндігін талдау қажет.

Кейбір сарапшылар болып жатқан оқиғалар жақын арада тоқтайды деп санайды, басқалары жылжымайтын мүлік нарығында болып жатқан процестердің ұзақ мерзімді сипатын анықтайды. Коронавирустық пандемиядан кейін жылжымайтын мүлік нарығының даму болжамдарының анық еместігі оның одан әрі даму векторларын анықтауға мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі:

1. Н.А. Алпысбаева, И.П. Сон. Управление недвижимостью. Учеб.пособие. – Караганда, 2012. -242 бет.

2. Б. К. Сагинова, Бименова А.Е. Жылжымайтын мүлік экономикасы;Оқулық.– Алматы, 2014. – 220 бет.

3. Байгісиев М.Қ. Жылжымайтын мүлік экономикасы: оқу құралы. - Алматы : Қаз.ун-ті, 2003. - 247б.

өзгерістермен және толықтырулармен).

УДК 691. 42 Мұстафа Н.Р.- студентка ТарРУ (гр.6В07320-19/1
Науч. рук.-д.т.н.,проф. ТарРУ Сагындыков А.А.

ВЛИЯНИЕ ГРАНИТНЫХ ОТСЕВОВ НА СВОЙСТВА КЕРАМИЧЕСКИХ СТЕНОВЫХ МАТЕРИАЛОВ

В производстве стеновой строительной керамики в плане ресурсосбережения актуальным являются применение гранитных отсевов, которые являются крупнотоннажными отходами отрасли камнедробления .

« Наличие в составе щелочных составляющих оксидов натрия,калия позволяет активировать процесс спекания в области высоких температур и достичь высоких показателей прочности и эксплатационных свойств керамики как огнестойкость и морозостойкость,долговечность »[1-3] [1-3].

Гранитные отсевы представляет собой побочную фракцию ситового обогащения природного гранита . Химический состав (%): 63-65 SiO_2 , 18-19 Al_2O_3 , 2-3 R_2O, 4-6 Fe_2O_3 , 1-2 RO. Фазовый состав представлен анортитом (CaO, Al_2O_3 $2SiO_2$), α – кварцем, биотитом, мусковитом,гематитом, полевым шпатом.

В керамических сырьевых массах первоначально исследовалось изменение свойств гранитных отсевов при обжиге в зависимости от величины фракций, затем разрабатывались составы керамических масс на основе гранитных отсевов с применением различных добавок Дарбазинской высокопластичной глины и суглинка.

Для определения оптимального размера фракции отсевов методом полусухого прессования при давлении 15-20 МПа и влажности 5-6% были отформованы образцы кубов 50х50х50 мм,которые подвергались сушке и обжигу при 950°С-1050°С.

Анализ данных показал, что наибольшими прочностными характеристиками обладают образцы приготовленные из фракций, прошедшие через сито менее 2,5, 1,25; 0,63; 0,315; 0,14; 0,08 мм. Образцы приготовленные из фракций менее 5 мм имеют трещины и, следовательно, низкую прочность, что объясняется полиминеральным составом гранитных отсевов и полиморфными превращениями кварца в процессе обжига, из-за которых возникают микронапряжения в объеме материала.

Данные прочности при сжатии и плотности показывают, что гранитные отсевы без добавок склонны к спеканию из-за наличия в химическом составе щелочных оксидов и железа, которые активизируют процесс спекания.

На основании экспериментальных данных для получения керамических стеновых материалов оптимальными являются фракции, прошедшие через сито 2,5 мм.

Применяя корректирующие добавки для улучшения физико-

механических свойств и спекаемости компонентов проводились исследования на основе систем: гранитный отсев – суглинок – глина.

Опытные образцы из гранитных отсевов, бентонитовой глины и суглинка готовили полусухим способом и обжигали при 950-1050ºС.

«Были проведены исследования с целью подбора составов керамического кирпича на основе гранитных отсевов методом математического планирования эксперимента.

В качестве целевой выходной переменной У выбраны показатели прочности при сжатии (МПа), сырцовой прочности (МПа), средней плотности (кг/м^3) и морозостойкость F (циклов)» [3] [3].

Изменяемыми показателями при планирований эксперимента были выбраны:

x_1 – соотношение размера связки и гранул ;

x_2– содержание глины;

x_3 – температура обжига, °С.

Максимальные значения прочности (23,4МПа) наблюдаются у составов при отношение тонкомолотой связки к грубодисперсной - 0,13 (размер связки -0,314мм, размер грубодисперсного отсева - 2,5мм) и массовой доли глинистой связки - 0,3.При увеличения соотношения размеров связка - грубодисперсный компонент наблюдается уменьшение прочности.Минимальный показатель прочности 9,1МПа выявлен у составов с соотношением связки и зерна 0,25 (связка- 0,63мм,зерно-2,5мм).

Достижение максимума предела прочности при сжатии 23,4 МПа происходит при x_1=0,25; x_2=0,25; и x_3 =1084ºС которые соответствуют содержанию в шихте гранул гранитных отсевов размером менее 2,5 мм – 50%; тонкомолотого гранитного отсева –5%; суглинка – 35%; бентонитовой глины – 10%. Минимальную прочность R_{min} = 8,4 МПа, имеют композиции при x_1 = 0,25, x_2 = 0,25, x_3 = 916ºС, т.е. составы с содержанием гранитных отсевов < 2,5 мм – 65%; тонкомолотого гранитный отсева – 5%; суглинка – 25% – бентонитовой глины – 5%.

Проведенные исследования показали, что на основе фракционированного гранитного отсева, суглинка и пластичной глины при температуре обжига 950-1050ºС возможно получение рядового и лицевого стенового кирпича для наружной облицовки стен.

Список использованных источников

1.Салахов А.М. Совершенствование технологии производства строительной керамики и расширение номенклатуры изделий [Текст] / А.М. Салахов, В.П. Морозов, Г.Р.Туктарова //Стекло и керамика.-2005.-№3.С.23.

2.Кара-Сал Б.К. Использование глинистых пород Тувы для производства керамических изделий [Текст] / Б.К. Кара-Сал // Строительные материалы. – 2003. – № 11. – С.43–45.

http://www.scientific.net/AMR.831.36.

ӘОЖ 622.272.6

Мұсұлманбеков М.Н. – ҚарТУ магистранты (БЖДМ-20-1)
Ғыл.жет. – т.ғ.к., доц. ҚарТУ Медеубаев Н.А.

ТЕХНИКАЛЫҚ ЖҮЙЕЛЕР МЕН ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ПРОЦЕСТЕРДІҢ ҚАУІПСІЗДІГІН АРТТЫРУ ӘДІСТЕРІ

Өндіріс ортасы адам еңбегін физикалық тұрғыдан анағұрлым өнімді және аз жарақатты ететін қуатты техникалық жүйелер мен технологиялармен қаныққан. Осылайша, аксиома өз күшін сақтайды: ықтималды қауіп - адамның қоршаған ортамен және оның компоненттерімен өзара әрекеттесуінің әмбебап қасиеті, барлық өндірістік процестер мен техникалық құралдар жұмысшылар үшін қауіпті. Әрқашан жеке қауіпі, апаттан қайтыс болу ықтималдығы бар.

Ықтимал қауіптің сипаты адамзаттың даму жолында таза табиғи, табиғи факторлардан бастап, антропогендік шығу тегі көптеген жағымсыз факторларға дейін (жоғары жылдамдық пен энергия, электр тогы, сәулелену, жоғары температура және т. б.) қазіргі заманғы, техносферада өмір сүретін адамзат қоғамында өзгереді.

Әлеуетті қауіптілігі бағалануы мүмкін көмегімен тәуекел. Тәуекел-бұл қауіпті іске асыру мүмкіндігі. Қауіпсіздік жағдайы қауіптің жоқтығын, яғни қауіптің жоқтығын білдіреді. Іс жүзінде мінсіз қауіпсіздік қол жетімді емес, ал қауіп көзі бар. Қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәуекелді келісілген қолайлы деңгейге дейін төмендету арқылы жүзеге асырылады. Тәуекел ұзақ уақыт бойы іске асырылмай қалуы немесе жазатайым оқиға түрінде көрінуі мүмкін. Қуат қауіпсіздігінің негізгі сипаттамасы-бұл адам үшін мүмкін (қалған) қауіптің мөлшері. Іс жүзінде ықтимал тәуекел көбінесе ең қауіпсіз аналогтық жүйелерде қол жеткізілген "адам-бұл техникалық жүйе"бойынша белгіленеді. Ықтимал тәуекел шаралар кешенімен қамтамасыз етіледі: техникалық, технологиялық және ұйымдастырушылық - қауіптің себептерін барынша азайтуға мүмкіндік береді.

Әрбір жағдайда техникалық жүйеде қауіптің пайда болуы бірнеше сипатқа ие. Адамдардың негізгі бөлігі, олардың бестен бір бөлігі техникамен байланысты.

Өз қызметі барысында адам энергияның (электр, жылу, механикалық, радиациялық және электромагниттік) және зиянды заттардың жоғары деңгейімен жұмыс жасайды.

Барлық техникалық құралдар пайдалануға берілген кезде және жыл сайын пайдалану кезеңінде оларға қойылатын талаптарға сәйкестігі тексеріледі, бақылау-өлшеу аппаратурасы жыл сайын арнайы зертханаларда тексеріледі. Техникалық паспорттың деректеріне және қауіпсіздік талаптарына сәйкес келмейтін, сондай-ақ уақтылы тексеруден өтпеген

жабдық пайдаланудан шығарылады, жөндеуге, жаңғыртуға немесе ауыстыруға және міндетті бақылауға жатады.

Пайдалану процесінде техникалық жүйелердің сенімділігі мен қауіпсіздігін арттырудың маңызды құралы функционалды диагностика болып табылады. Функционалды диагностика жүйелері объектіні жұмыс функцияларын орындау процесінде бақылауға және ол пайда болған кезде сәтсіздікке жауап беруге мүмкіндік береді. Бұл жүйелер бақыланатын объектімен бірге жобаланады және жасалады.

Күрделі жүйелер үшін талдауды оқиғалар ағашы әдісімен жүргізуге болады, онда диаграммада оқиғалар мен терминдер басқа оқиғалар мен терминдердің логикалық салдары ретінде көрсетіледі.

Бұл қауіпті дизайнның артықшылығы-зерттелетін өндірістік процестер мен техникалық жүйелерді математикалық алгоритмдеудің қарапайымдылығы, көрінуі және жеңілдігі.

Іс жүзінде төтенше жағдайларға жақын жобалаудың әртүрлі әдістері жасалып, қолданылады.

Өндірісті, технологияларды және техникалық жүйелерді жоспарлау кезеңінде" адам-техникалық жүйе " жүйесіндегі авариялық жағдайлардың ықтималдығын бағалау олардың қауіпсіздігін арттыруға мүмкіндік береді.

Осы мақсатта тәуекел факторларын зерттеу, техникалық құралдарды қауіпсіздік талаптарына сәйкестігіне сынау бағдарламалары әзірленеді.

Әр түрлі әдістерді қолдана отырып, бүкіл кәсіпорынды да, жеке техникалық бөлімді де жоспарлау және жұмыс қозғалысы кезеңінде жүйелі зерттеулер жүргізуге болады. Жобаланатын техникалық жабдықтың сапасын бақылау Тәжірибелік үлгілерді сынау, содан кейін пайдалану процесінде барынша теріс әсер етудің (механикалық, климаттық және басқа) нақты жағдайларына жақын жағдайларда сериялық үлгілерді кезеңдік сынау арқылы жүзеге асырылады. Бұл жағдайлар вибростендтер, Климаттық камералар және т. б.

Ақауларды анықтау, талдау және жою технологиялар мен техникалық жүйелердің сенімділігін арттыруға көмектеседі. Өндіріс кезеңіндегі сәтсіздіктерді жоспарлау және жіктеу төтенше жағдайлардың себептерін қалыптастыруда басым болатын факторларды анықтауға және оларды алдын алуға үлкен мүмкіндік береді.

Пайдаланылған дереккөздердің тізімі

1. Санитарлық көмекшінің және эпидемиологтың көмекшісінің анықтамалығы / Д.П. Никитина, А.И. Зайченко. – М.: Медицина, 1990. – 512 б.

2.О.Н. Русак. Өмір қауіпсіздігі: жоғары оқу орындарына арналған оқу құралы / Русак Олег Николаевич, К. Р.Малаян, Н. Г. Занко. - 5-ші басылым, - СПб., 2002. – 448б.

3.Раздорожный А. А. Еңбекті қорғау және өндірістік қауіпсіздік: оқу-әдістемелік құрал /. А.Раздорожный.– М.: «Экзамен» баспасы, 2007. -510 б.

ӘОЖ 528 Нагачбаева Б.А. – КарТУ студенті (гр. ГиК-18-2)
Ғыл. жетекші – т.ғ.м., аға оқытушы Алданыш Ж.

ИНЖЕНЕРЛІК ЖЕЛІЛЕРДІ КАДАСТРЛЫҚ ТҮГЕНДЕУ

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қала құрылысы кадастры - мемлекеттік басқарудың негізгі құралы. Мемлекеттік қала құрылысы кадастры - бұл ақпараттық жүйе (1-сурет). Ол мыналарды қамтиды:

- жер бетінде, жер бетінің үстінде және астында орналасқан барлық жылжымайтын мүлік объектілері (ғимараттар, құрылыстар, инженерлік желілер (жылумен, сумен, энергиямен жабдықтау және т.б.), көше-жол желісі және т. б.) туралы мәліметтерді тіркеу,есепке алу, сақтау және ұсыну;
- қала құрылысын жоспарлау, аумақтар мен елді-мекендерді дамыту және салу туралы мәліметтер;
- аумақтар мен нысандардың тиісті функционалдық аймақтарға тиесілілігі, олардың қазіргі және перспективалық мақсаты туралы деректер;
- экологиялық, инженерлік-геологиялық, гидрогеологиялық, геотехникалық және сейсмикалық жағдайлар, аумақтар мен объектілердің инженерлік қамтамасыз етілуі туралы деректер.

1-сурет – Қалалық қала құрылысы кадастрының бірыңғай ақпараттық жүйесі

Қала құрылысы кадастры бос учаскелердің болуы, олардың инфрақұрылымдық қамтамасыз етілуі, қала құрылысы регламенттері туралы қажетті ақпаратты ұсына отырып, мемлекеттік органдар, бизнес және халық үшін қажетті өмірлік маңызды құрал болып табылады.

Айта кету керек, 2014 жылға дейін қала кадастры әртүрлі бағдарламаларда, әртүрлі деректер форматтарымен, сондай-ақ деңгейге байланысты әртүрлі органдармен жүргізілді. Мәселен, республикалық деңгейде кадастрды құрылыс саласындағы уәкілетті орган жүргізді. Облыстық, аудандық және базалық кадастрларды жергілікті атқарушы органдар жүргізді.

Бұл ретте қала құрылысы кадастрының республикалық деңгейге интеграциялануына мүмкіндік болған жоқ. Бұрын республика аумағында базалық деңгейлердің кадастрлары ішінара ғана жүргізілген, ал облыстық деңгей ешбір өңірде жүргізілмеген. 2014 жылдан бастап «Қазақстан Республикасындағы сәулет, қала құрылысы және құрылыс қызметі туралы» ҚР Заңына (37, 38 және 40-баптар) қабылданған өзгерістерге сәйкес мемлекеттік Қала құрылысы кадастры сәулет, қала құрылысы және құрылыс істері жөніндегі уәкілетті орган белгілеген жер бетіндегі барлық жылжымайтын мүлік және инфрақұрылым объектілері туралы мәліметтерді тіркеудің, сақтаудың және ұсынудың бірыңғай жүйесінде жүргізіле бастады.

Қазіргі уақытта елдің инженерлік инфрақұрылымы және жылжымайтын мүлкі туралы деректерге цифрландыру жүргізілуде. Қазірдің өзінде мемлекеттік қала құрылысы кадастры құрылды. Айта кету керек, бұл - құрылыс саласын цифрландырудың маңызды элементі. Жақын арада адамдардың су, электр, жылу және газбен қамтамасыз етудегі және т.б. күнделікті қажеттіліктерін жабатын Қазақстанның инженерлік желілері мемлекеттік цифрлық кадастрға кіреді.

Құрылыс және тұрғын үй-коммуналдық шаруашылық істері комитеті ауқымды жұмысты бастап кетті. Барлық жерасты және жерүсті инженерлік объектілері кейіннен «цифрландыру» үшін түгендеуден өтеді.

Қазір жер асты және жер үсті коммуникацияларын түгендеу Шымкент, Көкшетау, Павлодар, Петропавл, Ақтөбе, Қызылорда, Тараз және Орал қалаларында басталды. Бұл әзірше тек «интерактивті кезекшілік режимде» жұмыс істеуге мүмкіндік береді, бірақ сәулет, қала құрылысы, құрылыс және жерге орналастыру салаларының сұраныстары бойынша жедел шешім қабылдауға мүмкіндік бар.

Қала кадастрын қалыптастырудың кешенді тәсілі және инфрақұрылымдық деректер платформасын енгізу халықтың өзекті және шынайы ақпаратқа қол жеткізуін, қуаттарды броньдау мүмкіндігін қамтамасыз етуге, процестердің ашықтығын арттыруға, қызметтер көрсету мерзімдерін автоматтандыруға және қысқартуға, сондай-ақ елді мекендерді аумақтық дамытуды жоспарлау сапасын арттыруға мүмкіндік береді.

Қолданылған әдебиеттер тізімі:

1. *https://aisggk.kz/аис-ггк/;*
2. *https://otyrar.kz/2018/10/inzhenernye-kommunikacii-ocifruyut-v-kazaxstane/;*
3. *https://aisggk.kz/применение-цифровой-инвентаризации/.*

УДК 020.20 Нұрлан Е.-студент КарТУ (гр. ГДЗМ-21-1)
Научн. Рук.- к.т.н. КарТУ Низаметдинов Р.Ф.

ҰШҚ КӨМЕГІМЕН ЦИФРЛЫҚ ЖЕР БЕДЕРІНІҢ КАРТАСЫН ҚҰРУ

ҰШҚ-дан аэрофототүсірілім жергілікті жерді егжей-тегжейлі зерделеудің және ғарыштық түсірілімдер немесе дәстүрлі аэрофототүсірілім материалдары бойынша сандық сипаттамаларды анықтаудың практикалық мүмкіндігі немесе экономикалық орындылығы жоқ аумақтардың цифрлық карталары мен жоспарларын жасау және жаңарту үшін пайдаланылады. Мысалы, учаскелерде: ғарыштық немесе дәстүрлі аэрофотосуреттерде көлеңкелер мен бұлттармен жабылған; жергілікті жердің өзгеруі, негізінен, сызықтық ұзартылған өзгерген объектілермен; елді мекендердегі нүктелік құрылыс кезіндегі жергілікті жердің өзгеруі; жедел талдауды және шешім қабылдауды талап ететін жергілікті жердегі өзгерістер (жергілікті жердің маусымдық өзгерістері, мысалы, өзендердің төгілуінің су басатын алаңдары).

Сонымен қатар, UAV-дан алынған мәліметтерге сәйкес кеңістіктік сипаттамалар. табиғи және техногендік жүйелердің жай-күйін мониторингтеу үшін қолданылады. Мәселен, мысалы, әр түрлі жылдардағы аэрофотосуреттер туралы осындай ақпаратты салыстыру кезінде ірі өзендердің жағалау сызығының өзгеру динамикасы немесе антропогендік әрекеттің табиғи ландшафттарға әсері байқалады. Аэрофотосуреттерде топырақтың табиғатын (түрлі реңктер), өсімдік жамылғысын және т. б. д., аэрофототүсірілім қылқан жапырақты екпелерді орман орналастыруда, жәндіктер зиянкестерімен зақымданған сүрекдіндерді есепке алуда, мәдени жерлердің топырақ карталарын жасауда, егістіктерді зерттеуде, ауыспалы егіс карталарын жасауда өте тиімді.

Ғарыштық және дәстүрлі ұшақтарды аэрофототүсірудің келесі артықшылықтары бар: төмен биіктік (100-ден 1000 м-ге дейінгі биіктікте түсіруге мүмкіндік береді); жердегі жоғары ажыратымдылық (рельефтің ең кішкентай бөлшектері мен тіпті сантиметрлік заттар көрінеді); ғарыштық түсіру кезінде мүмкін емес және дәстүрлі аэрофототүсірілім кезінде өте қиын горизонтқа бұрышта түсіру мүмкіндігі (перспективалық түсірілім).

Картографияда ұшу аппараттарының түрлеріне, аэрофототүсірілімнің биіктігіне, АЭРОФОТОТҮСІРІЛІМНІҢ мақсаттары мен міндеттеріне байланысты ҰҰА бар ЖҚЗ материалдары 1:25 000-1 :10 000 масштабтағы ТКО және 1:5 000-1:500 масштабтағы ТКО құру және жаңарту үшін қолданылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жұмыс жобасы 01-19. Білім беру объектілерін қосу үшін жылу желілерін қайта жаңарту, Қарағанды қ.

УДК 728.03 Омирбекова А.М. - студент КарТУ (гр. АРХ-20-3)
Научн. рук. – ст. преп. КарТУ Маштакова Е.К.

РЕГИОНАЛЬНЫЕ ТРАДИЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЖИЛОЙ АРХИТЕКТУРЕ НА ПРИМЕРЕ АРИША

Одной из главных и часто поднимаемой темой для архитекторов разных стран является проблема региональных особенностей в современной жилой архитектуре. Большой интерес к региональным особенностям провоцируется за счет агрессивного прогресса глобализаций. В современном мире, когда архитектура становится неидентифицированной, современное сообщество архитекторов все больше обращает внимание на данную проблему, которая может вырасти в «обезличивание» городов. Решением ее является учет региональных особенностей, данный метод не только позволяет городам сохранить свою региональную уникальность, но и эффективно использовать в качестве функциональной составляющей. Учет погодно-климатических и культурно-исторических условий также позволяет создать более комфортную архитектуру в данной местности. Одним из таких ярких примеров может служить национальные жилища стран ближнего востока, которые с течением историй изменяли свой облик, но при этом сохраняя отличительные черты и традиции данной местности.

Из-за кочевого образа жизни, характерного для бедуинов в прошлом веке, а также из-за сурового климата и ограниченных ресурсов архитектура имела тенденцию быть эфемерной. Даже в более стабильных поселениях, таких как Дубай, срок службы зданий составлял в среднем всего 5 лет.

Дома первоначального населения были построены в дубайском барасти стиле, выполненный из высушенных пальмовых листьев, называемых Ариш, покрытых циновками или панелями и деревянными столбами. Эти дома бедуинов часто строились на более высокой поверхности, чтобы через них могло проходить больше ветра. Ариш имел деревянные рамы квадратной или прямоугольной формы и были сделаны из мангровых жердей, расщепленных пальмовых стволов или любой другой древесины, которая была доступна. Листья пальмы, из которого состоял Ариш, были использованы для создания завесы, а полные листья использовались в качестве веток для крыши. Когда становилось очень тепло, эти соломенные крыши часто слегка поливали, чтобы охладить общую температуру дома. Несмотря на простоту своей организации, дизайн домов был очень эффективным для борьбы с экстремальными температурами. Предпочтительно, чтобы wind tower (ветряная башня), была расположена над социальной зоной, установленной на столбах, посаженных в квадратном распределении. Тем не менее этот тип домов, несмотря на его относительно низкую стоимость, постоянно подвергался риску разрушения из-за пожаров или штормов, что со временем привело к изменениям данного типа жилья.

Из-за постоянных пожаров, при котором дома такого типа сгорали моментально, создало необходимость в более огнестойком материале.

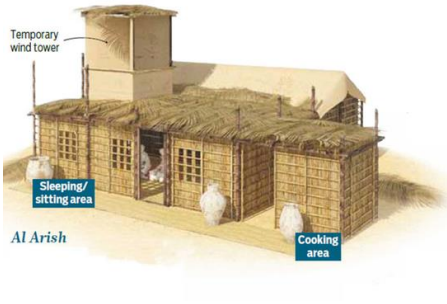

Эти дома с ветряными башнями, стали отличительной чертой ближнего востока. Такие сооружение не потеряли свою уникальность в современном мире, обогащая облик города своим национальным колоритом. Примером могут служить дома шейхов в которых присутствует эта система кондиционирования, которую можно увидеть по всему Дубаю. Они часто имеют выступающие деревянные палки по бокам. Они использовались для крепления ткани, чтобы эффективно перенаправлять воздушный поток. Эту ткань можно было опрыскивать холодной водой, для улучшения вентиляций. Башня обычно поднимают примерно на пять метров над крышей и оставляют открытым со всех четырех сторон. Он будет ловить и направлять прохладный ветер в комнату вниз через вертикальные шахты. Теплый воздух естественным образом поднимается и уходить через ту же башню, создавая идеальную технику охлаждения дома. Возможно, эти дома слишком буквальны в своей интерпретации региональной традиций архитектуры Дубая, иногда напоминающей историзм и ностальгию. Однако на городском уровне они используют базовую планировку традиционных районов, таких как Бастакия, и переосмысливают их, добавляя элементы ландшафта, такие как растительность и вода. Результатом являются свежие и визуально привлекательные пространства.

Смысл диалога традиции и современной жилой архитектуры состоит в рождении нового художественного образа и новаторского архитектурного языка, с помощью которого город обретает свое лицо, региональный почерки оставляет след в исторической архитектурной памяти.

Список использованных источников

1. *Moniem A. Traditional Islamic-Arab House: Vocabulary And Syntax // International Journal of Civil& Environmental Engineering. Vol. 10*
2. *Забалуева Т.Р. Традиционное арабское жилище и современное жилищное строительство в Сирии / Т.Р. Забалуева, Р. Юсфи // Промышленное и гражданское строительство. - 2016. - № 3. - С. 10-14.*

УДК 528 Ондасынова А.Х. – студент КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн.рук. – к.т.н., доц. КарТУ Старостина О.В.

ГЕОДЕЗИЧЕСКИЕ ИЗЫСКАНИЯ ДЛЯ СТРОИТЕЛЬСТВА ВОДОПРОВОДНЫХ СЕТЕЙ

Участок работ представляет собой застроенную жилую местность с проходящими наземными и подземными коммуникациями.

Разрешение на ввод в эксплуатацию построенного объекта требует строгого соблюдения целого ряда требований контролирующих органов. Одно из самых важных требований – исполнительная съемка водопровода. Точная исполнительная схема, выполненная геодезистами, помогает быстро найти нарушения в работе коммуникаций, проконтролировать точность проведения монтажных работ. Без исполнительной схемы впоследствии будет трудно отыскать трубы водопровода. Поэтому специалисты составляют схему расположения коммуникаций, привязывая их к внешним сооружениям и контурам.

Исполнительная съемка водопровода подразумевает следующие этапы проведения:

- передача от заказчика к геодезистам технического задания и проекта, обязательно согласованного с органом архитектуры;
- подготовительные работы к проведению исполнительной съемки водопровода. Подготовка растров, сбор данных для координирования, заказ геоподосновы в управлении архитектуры;
- выезд на место и геодезическая съемка водопровода, сбор данных от заказчика или людей ответственных за укладку сетей;
- камеральный этап. Нанесение данных, полученных во время геодезической съемки водопровода на планшеты, с сопоставлением реальной трассы и проектной. Составление схемы привязок водопровода к существующей ситуации (дома, заборы, столбы);
- согласование результатов исполнительной съемки водопровода с заказчиком;
- согласование результатов исполнительной съемки водопровода с органами архитектуры;
- выдача результатов заказчику.

Полевые топографо-геодезические работы выполнены при помощи GPS приемника TrimbleR10 №5416463032.

При производстве инженерно-геодезических изысканий в плановом и высотном отношении принята Местная система координат (МСК 64) и Балтийская система высот. Учитывая инфраструктурные особенности данного района, а также локальность участка данного проекта, работы были выполнены с применением GPS приемник TrimbleR10.

Сущность спутниковой технологии, наборе точек съемочной сети состоит в использовании глобальной навигационной спутниковой системы и системы вычислительной обработки ЭВМ для получения координат, и высот точек. Набор точек при помощи GPS, один из приемников базовый (база Караганда), стационарный в течение всего процесса измерений.

При выполнении наблюдений, базовая станция и роверы использовали режим РТК (Real-Time Kinematic), которая является результатом передовых разработок в аппаратной и программной частях системы.

В процессе определения точек достигается точность 1мм±2ppm для плановых координат и 2мм±2ppm для высотных отметок. При этом количество видимых спутников не было меньше 10, и показатель оценки точности при регистрации, PDOP, не был больше 6.

Топографическая съемка участка в масштабе 1:500, застроенной территории составляет на площади 14 Га.

В отличие от кинематической съемки с постобработкой, базовая станция и подвижный приемник, связаны при помощи радиотелеметрической системы или другой системы связи. Данные коррекции по фазе несущей и другие данные, получаемые на базовой станции, передаются на подвижный приемник через модем. Благодаря этим передаваемым данным и собственным данным, на подвижном комплекте немедленно проводится анализ данных по базовой линии, и сразу выдаются результаты вычислений.

План топографической съемки отрисован с помощью программы AutoCAD2016, согласно условным знакам для топографического плана М 1:500. На данном GPS приемнике установлена внутренняя память. Встроенное программное обеспечение FlexFieldplus хранит все данные проектов во внутренней памяти. Оттуда данные могут экспортироваться на компьютер или другое устройство для постобработки через кабель LEMO, подключенный к порту RS232.

Данные из памяти могут также передаваться из внутренней памяти в компьютер через флеш-карту, вставляемый порт USB в формате TXT.

Загрузки точек в AutoCAD Civil 3D 2016 проходит с помощью импорта через МенюГео.

В заключении разрабатывается технический конечный отчет. По окончании совершенных камеральных и полевых работ создаются исполнительный итоговый чертеж и детальный технический отчет.

Список использованных источников

1. *Исполнительная съемка – Режим доступа: https://geodezia.kz/executive-survey-communications*
2. *Методы съемок с использованием ГНСС – Режим доступа https://fiz-ra.ucoz.com/blog/metody_semok_s_ispolzovaniem_gnss*

УДК 69.003.12 Рымбекова Ә.Р. – магистрант КарТУ (гр. СМ-20-1)
Ғылыми жетекші - доцент, PhD Ахметжанов Т.Б.

АРҚАЛЫҚ КОНСТРУКЦИЯЛАРДЫ АВТОМАТТАНДЫРЫЛҒАН ТҮРДЕ ЕСЕПТЕУ ЖӘНЕ ОҢТАЙЛАНДЫРУ

Қазіргі ғылымда жекелеген элементтердің, байланыстардың, бекітулердің және т.б. жұмыстан кенеттен ажыратылуын ескере отырып, деформацияланатын объектілерді есептеу әдістерін жасауға және жергілікті зақымдану жағдайында құрылымдардың көшкін тәрізді құлауын болдырмауға мүмкіндік беретін тірек жүйелерін жобалауға көп көңіл бөлінеді.

Объектілер қатарына кеңінен таралған арқалық конструкциялар жүйелерін жатқызған жөн. Жобадан тыс әсерлерді ескере отырып, мұндай құрылымдардың күшеюі құрылыс құнының едәуір артуымен байланысты. Бұл шығындарды азайту мәселесін деформацияланатын объектілерді құрылыс механикасы әдістерімен оңтайландыру негізінде шешуге болады.

Бұл жұмыс ANSYS бағдарламалық кешенін қолдана отырып, арқалық конструкциялар түрін оңтайландыру міндетін ұсынады. Жұмысты жүзеге асыру барысында оларға жүктемелердің қарқындылығы мен сипатын ескере отырып, олардың салмағын азайтып, арқалық конструкциялардың оңтайлы параметрлерін (қиманың биіктігі мен ені) табу қажет.

Ұзындығы 1 м тікбұрышты қиманың болат арқалығына екі жағынан бір-біріне перпендикуляр 1000Н күштер қолданылады (сурет-1). Арқалықтағы кернеу 200 МПа аспауы тиіс. Ең аз салмақпен беріктік жағдайын қанағаттандыратын арқалықтың өлшемді қималарын табу керек.

Арқалық серпімділік модулі 200 МПа тең болат материалынан жасалынған.

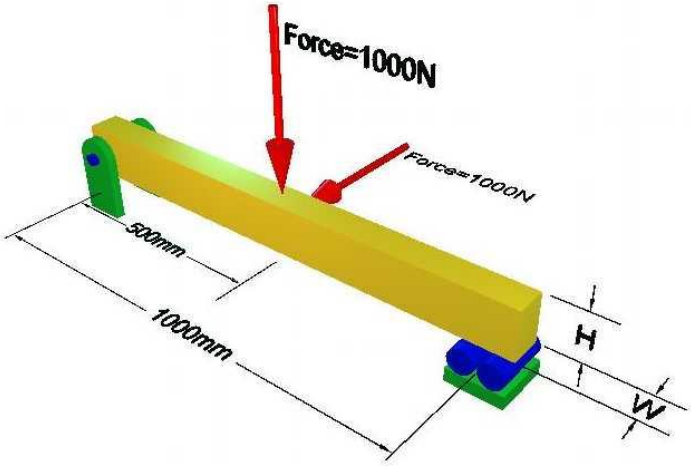

Сурет-1 – Зерттеу объектісінің міндеттері

ANSYS-тегі оңтайландыру процедурасы оңтайландыру процесін сипаттайтын айнымалылардың үш түрін қолданады: жобалық

айнымалылар, күй айнымалылары және мақсатты функция. Бұл айнымалылар APDL-де скаляр параметрлер ретінде ұсынылады.

Төменде қарастырылған мәселе үшін оңтайландыру айнымалылары берілген:

1. Design Variables (жобалық айнымалылар):

- Қиманың биіктігі H-мәндер диапазоны 20-дан 30 мм-ге дейін;
- қиманың ені W-мәндердің диапазоны 20-дан 30 мм-ге дейін;

2.State Variable (күй айнымалысы):

- Максималды жүктеме S_{MAX} -бұл 190-дан 200 МПа-ға дейінгі мәндер ауқымы.

Мәселені шешу нәтижесінде арқалық конструкциялардың оңтайлы мәндері алынды. Салмақтың төмендеуі шамамен 0,2 кг болатты құрайды.

Параметрі	Оңтайландыруға дейінгі мәні	Оңтайландырудан кейінгі мәні
W	30	24,5
H	30	24,8
S_{MAX}	190	199,9
VOLUME	900000	608453

2 - суретте x осі бойынша пайда болатын кернеулердің диаграммасы көрсетілген. Минималды мәні -199,618 МПа, максимум-199.6 МПа.

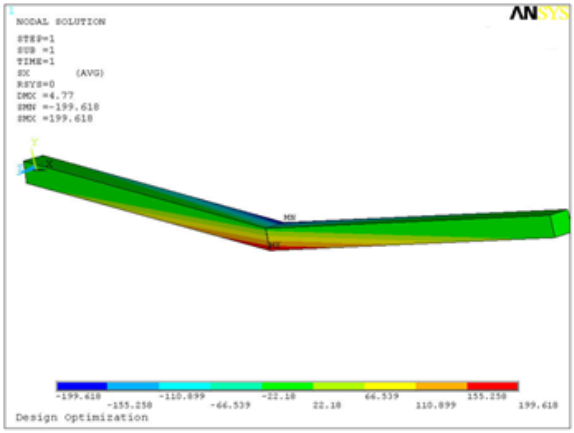

Сурет-2 - X осі бойынша кернеулер эпюрасы

Осылайша, бұл мәндер осы арқалық үшін рұқсат етілген ең жоғары мәннен аспайды.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. *ОСНОВЫ АРХИТЕКТУРЫ И СТРОИТЕЛЬНЫХ КОНСТРУКЦИЙ. Краткий курс лекций. ФГБОУ ВПО «МГСУ», 2014*

УДК 528 Савчиц Н.Ю. – студент КарТУ (гр. ГиК 18-6)
Научн.рук. – к.т.н., доц. КарТУ Старостина О.В.

ОБЛАСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ GNSS ПРИ СОЗДАНИИ ТОПОГРАФИЧЕСКИХ ПЛАНОВ МЕСТНОСТИ

Спутниковая система навигации — комплексная электронно-техническая система, состоящая из совокупности наземного и космического оборудования, предназначенная для определения местоположения (географических координат и высоты) и точного времени, а также параметров движения (скорости и направления движения и т. д.) для наземных, водных и воздушных объектов.

Принцип работы спутниковых систем навигации основан на измерении расстояния от антенны на объекте (координаты которого необходимо получить) до спутников, положение которых известно с большой точностью.

GNSS — объединение, которое собирает данные со спутниковых навигационных систем. В него входит более 200 агентств. Они используют информацию с базовых станций, которые расположены по всему земному шару — систем GPS, ГЛОНАСС, GALILEO и прочих.

Системы GNSS вычисляют координаты двумя группами методов:

- абсолютными — значения координат вычисляются по измеренным величинам;
- относительными — по проведенным измерениям вычисляются приращения координат.

В первом случае используется линейная засечка по кодовым псевдодальностям, которые определены с помощью большого количества спутников (не менее 4-х). Погрешность составляет 5-10 м. Во втором случае одновременно используется два приемника, которые имеют дифференциальные режимы. Один из устанавливают на точке с заранее известными координатами — референц-станции. Второй — подвижный, размещается на точке, местоположение которой нужно выяснить. Благодаря сравнению референц-станции и подвижной станции, вычисляют координаты объекта.

Спутниковые системы навигации используются для определения местоположения разных объектов — водных, наземных, воздушных.

Спутниковые системы могут работать в различных режимах, определяющих их принцип действия и функциональные возможности. Самые точные измерения дает режим статики. Он предполагает длительные сеансы спутниковых наблюдений, используется для решения задач геодинамики, создания и сгущения сетей.

Другой популярный режим — кинематика с постобработкой. Он применяется для выполнения топографической съемки, предназначенной для дальнейшего использования в сфере землеустройства и кадастра.

Для топографо-геодезических работ чаще всего применяется режим кинематики в реальном времени. Его главное достоинство — возможность получения высокоточных данных о координатах объекта непосредственно в момент съемки. Срок выполнения измерения в этом режиме сокращается до нескольких секунд. Постобработка и редактирование спутниковой информации не проводятся: все выполненные измерения сохраняются в памяти контроллера, а затем передаются на основное устройство, что позволяет получить готовые координаты пунктов с заранее известной точностью.

Геодезической основой для производства инженерно-геодезических изысканий на площадке послужили точки геодезического обоснования, определенные GPS приемниками в режиме, статика.

ГНСС-измерения можно проводить в условиях отсутствия прямой видимости между пунктами. Это позволяет строить геодезические сети независимо от рельефа местности, наличия на нем промышленных объектов и других строений.

ГНСС-измерения можно выполнять в условиях, непригодных для применения оптических инструментов, включая:

- туман;
- сильный снег;
- недостаточную освещенность местности.

Спутниковые системы навигации обеспечивают данные о трехмерных координатах объекта. Они позволяют вести непрерывные наблюдения, или осуществлять кинематические измерения — в движении. Современное оборудование обеспечивает высокий уровень автоматизации данных, упрощает их обработку и хранение.

Применение спутниковой технологии для съемки ситуации и рельефа местности выгодно, технико-экономически обосновано и целесообразно. Точность измерения при кинематическом методе в плане составляет 0,4 мм, по высоте 1 мм. Один приемник базовый, стационарный в течение всего процесса измерений. Базовый приемник собирает и записывает данные со всех спутников, находящихся в поле зрения GPS-антенны. Другой приемник, одновременно работающий с наблюдения, производились с помощью универсального высокоточного GNSS оборудование Trimble R10.

Список использованных источников

1. *СП РК 1.02-101-2014, Инженерно-геодезические изыскания для строительства. Основные положения, Астана, 2015г*

УДК 712.01 Саламат А. – студент КарТУ (гр. Арх-20-3)
Научн. рук. – пр. КарТУ Жданова Э. А.

LANDSCAPE ARCHITECTURE OF THE CITY OF ALMATY

Landscape architecture is a type of spatial art that deals with the transformation of space through competent territory planning and landscaping. The main goal of the region is to combine natural and building components into one single composition that will have an artistic image. When creating it, the requirements of convenience and functionality must be taken into account. Each project is developed taking into account the specifics of the area. The task of the architect is to beat the existing species characteristics, take into account the features of the terrain, find a visual solution that will emphasize the advantages of the site and hide its shortcomings, without violating the technical requirements and restrictions.

The term "landscape architecture" appeared in the middle of the XIX century, because cities began to invade nature, and there was a need to solve the issues of its inclusion in the city environment. To combine different spaces in a harmonious way, to correctly use the natural qualities of the environment in the process of implementing urban planning solutions, starting from the setting of the building on the site and ending with the creation of large planning formations – agglomerations, inter-village communications, etc.

Currently, the art of designing cultural landscapes is one of the most important activities of landscape architecture. Only landscape architecture and landscape design can solve the complex problems associated with the formation of a truly comfortable space around a person.

Since Soviet times, landscape architecture has developed according to the residual principle. First, industrial enterprises were built, and then housing for their employees, then public buildings, and only at the very end money was allocated for landscape architecture. It was everywhere. However, after perestroika in the 1990s, private estates began to appear, where much attention was paid to landscape design. Over time, the situation changed, new parks and squares began to appear. Landscaping issues, especially in recent years, have received a lot of attention.

In landscape architecture, there are building codes and regulations. According to them, in large cities there should be at least 16 square meters of green space per person. Unfortunately, we do not observe this. In the 1970s, Almaty had 70 square meters of green space per person. Now only foursquare meters! In the general plan in the Soviet era, it was laid down that along all the rivers there were green zones. These water-green corridors had to be preserved. But business is coming, land is being alienated, and construction is getting closer and closer to the water. Now there are few green areas left along the rivers. Near the al-Farabi KazNU, below Sairan – there are still untouched places, and strict

measures are needed to defend them, so that in no case does anyone approach the riverbed closer than 100 meters. Ideally, there should be linear gardens everywhere along the rivers. Then we will be able to breathe normally, because these channels were just designed to draw fresh air into the city. Now the breeze that comes down the rivers from the mountains does not pass into the city, but rises up and goes away. In addition, we need roof gardens.

Now there is a total digitalization, everyone is sitting at computers and much less often go out on the street. Moreover, they come out-everything is kind of polished. Not enough sensations. Now they are promoting the idea of a sensory space, so that a person goes somewhere-and all the senses are involved. This is not enough for us. There are rivers in Almaty, but there is no descent to them. It is clear that they are mountainous, that there may be mudflows. However, there are warning systems, people will understand that at such moments it is not worth being there. In addition, the rest of the time, why not? All over the world, they make amphitheater descents to the water, and we can do this. For example, near the al-Farabi KazNU. There is a green array, but from the point of view of aesthetics, it is nothing. It would be possible to make the descent to the water an amphitheater. It would be very beautiful.

The most important problem of the city in recent decades has been poorly regulated development, due to the construction boom, the lack of a clearly defined status of the city and the regulatory regimes for construction activities on its territory. As a result, we got: chaotic and random development, including the territory of the historical center, problems of transport and engineering networks, deterioration of the air basin and the death of green spaces. Moreover, Almaty has lost a number of historical and architectural monuments, including ancient and medieval ones, as well as entire urban planning ensembles. The picture is completed by the ill-conceived, unprofessional and often arbitrary nature of environmental design, often close to the definition of unintentional vandalism. Kitsch of small architectural forms, reconstruction and decoration of the first floors of buildings for commercial activities, street and local advertising kill the beauty of buildings, streets and the city as a whole.

As a result of these changes, we can say that the city has lost not only the image of a complete work of urban planning and architectural art, but also its characteristic humanistic appearance – large-scale to a person and having its own special style.

References

1. Kozbagarova N. Zh. Landscape architecture: A textbook / N. Zh. Kozbagarova-Almaty: Publishing house "Aknur", 2018

2. Landscape architecture of Almaty. URL: https://idaten.ru/ecology/landshaftnaya-arhitektura-almati (date of request 25.01.2022)

УДК 712.01 Саламат А. – студент КарТУ (гр. Арх-20-3)
Научн. рук. – ст. пр. КарТУ Маштакова Е. К.

ТРАДИЦИОННАЯ АРХИТЕКТУРА В СТРУКТУРЕ СОВРЕМЕННОГО ЖИЛОГО ДОМА

Традиционная архитектура или, как еще ее называют, народная, на протяжении многих лет имела тенденцию преобразования, решая многие возникающие потребности и более высокие требования, предъявляемые современным обществом к жилищу. Одним из наиболее значительных влияний на традиционную архитектуру является макроклимат региона.

Традиционная архитектура мало зависела от нововведений или тенденций в моде. Эта архитектура прошла испытание временем и стала эталоном удобства, прочности и соответствия вкусовым пристрастиям определенной местности.

Примером сохранения традиционности может служить архитектура Японии, гармония которой основывается на единстве организованного жилого пространства с формой и окружающей средой.

Японские архитекторы уже с давних времен применяли прием модульности, беря за основу размер татами, легкости конструкций консольного решения, принцип навесных фасадов, использование природных материалов. Вся красота данных простых и практичных построек гармонично вписывалась в природное окружение.

Одним из почитателей японской архитектуры был известный американский архитектор Фрэнк Ллойд Райт, который описывал традиционную архитектуру как «здание, растущее в ответ на актуальные потребности, приспособленное к окружающей среде людьми, которые не знали ничего лучше, чем приспособить их к местным чувствам». И сказанное им стало явью в его проекте «Дом над водопадом». Райт, переняв опыт японцев, смог создать насыщенный динамикой объект и удачно вписать его в естественный и очень живописный природный ландшафт.

Рассмотрев данный заграничный опыт, можно сказать, что обогащение архитектуры традиционными формами либо принципами строительства позволяет выявить национальную уникальность страны. Задумываясь только о функционализме архитектуры, зачастую забывают про

исторически накопленный опыт, что сказывается на общей глобальной направленности к унификации и упрощению строений.

Так главными принципами как традиционной, так и современной архитектуры являются функции выраженные в форме здания, тектоника формы, как истинное отображение в ней конструкций и материалов, а также технологии строительства и связь наружного и внутреннего пространства здания.

С развитием технического прогресса растут также запросы и потребности людей. В связи с этим меняются тенденции и цели современной архитектуры. Эстетика жилья соответствует функционалу, гармонично и умело, вписываясь в сформировавшуюся местность, выглядя при этом привлекательно и свежо. Объекты становятся более лаконичными и прагматичными по своей форме и функциональными в плане. Большое внимание уделяется прочности домов, изменениям в их облике, объеденным с физическим старением. Выбираются формы, которые увеличивают энергоэффективность, т.е. все те тенденции, свойственные традиционной архитектуре.

Комфорт жилого дома на данный момент достигается именно с использованием современной техники, которая требует значительные первоначальные затраты и более высокий спрос на энергию, что придает существенное удорожание жилищу. Однако при тщательном применении традиционных решений можно значительно сократить потребности в энергии и при этом придать дому актуальный и выразительный вид.

В свою очередь и традиционная архитектура может быть преобразована с использованием современных материалов, инновационных методов строительства и технологий для повышения рентабельности и их эффективности.

В результате, основной задачей при проектировании современного жилого дома стоит создание максимально комфортной для жизни среды. Достигается это за счет функциональности, грамотной организации пространства, эстетичности, эмоциональности, экономичности и заботы об экологии. Наряду с традиционным опытом и использованием новых технологий жилье, включает в себя дизайнерские инновационные решения, содержит в себе элементы архитектуры будущего, но при этом имеет исторический контекст. То есть традиционная архитектура не ушла, она лишь преобразовалась со временем.

Список использованных источников

1. *Вильчик Н. П. Архитектура зданий: Учебник. — Москва, 2008.*
2. *Ахмедова Е. А. Эстетика архитектуры и дизайна, 2007.*

УДК 020.20 Селезнев Л.В. – студент КарТУ (гр. СМ-21-2)
Научн. рук. - к.т.н., доц. КарТУ Рахимова ГМ

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СОВРЕМЕННЫХ СРЕДСТВ ЗАЩИТЫ ЖЕЛЕЗОБЕТОНА ОТ КОРРОЗИИ

Железобетонные фундаменты являются стержнем строительной индустрии, но, несмотря на это, все еще ведутся поиски идеального средства его защиты от коррозии. Железобетон и бетон подвергаются коррозии в различных средах: атмосфера, вода, агрессивные грунты и т.д. После коррозийного воздействия железобетон и арматура внутри него, также теряют свои эксплуатационные свойства, появляются трещины (Рисунок 1.1), что приводит к выводу из строя всей конструкции целиком.

Рисунок 1.1 – Трещина, вызванная агрессивным воздействием на бетон

Из-за внушительного размера территории нашей страны, следует учитывать, что бетон и бетонные сооружения эксплуатирующиеся в разных климатических регионах, будут иметь разные требования к их антикоррозионной защите. Выявление этих нюансов и подбор необходимого антикоррозионного покрытия или добавок, поможет существенно продлить эксплуатационный срок бетонных и железобетонных сооружений.

На фоне этого, в настоящее время практически самой часто встречающейся причиной разрушения железобетонных и бетонных конструкций, по-прежнему является коррозия, вызванная различными причинами [1, 2, 3, 4] (Рисунок 1.2).

Рисунок 1.2 – Пораженная коррозией ж/б конструкция

В данный момент, как было сказано выше, все бетонные конструкции подвергаются агрессивному воздействию со стороны плотно контактирующих с ними внешних факторов, таких как грунтовые воды, дождь, смена температурного режима и т.д., причиняющих вред бетонным конструкциям, что вынуждает постоянно поддерживать его на необходимом прочностном уровне. Правильный подбор средства защита, а также, разработка состава бетона, специально подобранного для сопротивления наиболее выраженным видам коррозии в регионе строительства, сможет решить этот вопрос и сократит количество необходимых ресурсов на поддержание качества конструкции.

Целью моего исследования является анализ и поиск наиболее подходящих средств защиты бетона для территории нашей страны. В зависимости от региона, тип защиты, будет отличаться. Например, в Карагандинской области, в большей мере следует сделать упор на сульфатостойкость, гидроизоляцию и т.д.

На основании этого, предлагается рассмотреть вариант повышения стойкости бетонных конструкций от агрессивного воздействия грунтовых вод и атмосферы путем применения кристализационной гидроизоляции и отвердителя для повышения прочностных и антикоррозионных свойств бетона.

Список использованных источников:

1. *СП РК 2.01-101-2013 «Защита строительных конструкций от коррозии» (с изменениями от 01.08.2018 г.);*
2. *Защита от коррозии металлических и железобетонных конструкций методом окрашивания/ И.Г. Овчинников, А.И. Ликверман, О.Н. Распоров и др. –Саратов: Изд-во «Кубик», 2014.;*
3. *СП РК 5.03-107-2013 Несущие и ограждающие конструкции.;*
4. *СП РК 1.01-104-2014. Строительные конструкции, материалы и изделия (с изменениями от 06.11.2019 г.)*

ӘОЖ 711.4 Темірбай М. Р. – ҚарТУ студенті (ПСК-19-1 тобы)
Ғылыми жетекші – ҚарТУ аға оқытушысы Икишева А. О.

АҚЫЛДЫ ҚАЛА

2021 жылдың соңына қарай жер шарындағы халық саны 7,9 млрд адамды құрайды. Біріккен Ұлттар Ұйымының веб-сайтында жарияланған есеп бойынша қазір әлем халқының шамамен 56% қалаларда тұрады. Болашақтағы халық санының барлық дерлік өсімі 2030 жылы әлем халқының 60%-ын және 2050 жылға қарай шамамен 68%-ды құрайтын қалалардың өсуінен болады. Бұл көрсеткіш неғұрлым артатын болса, ірі салаларды басқару соғұрлым қиындайды. Осы кезде ақылды қалалар дамыған елдерге әкімшілік істерін басқаруға жәрдемдеспек.

«Ақылды қала» – бұл ішкі қалалық процестерді басқаруды жеңілдететін және тұрғындардың өмірін жайлы әрі қауіпсіз ететін интернет-заттармен өзара байланысты ақпараттық-коммуникациялық технологиялар (АКТ) жүйесі.

"Ақылды" қала дегеніміз не? Елестетіп көріңіз: сіз смартфонды алып, арнайы қосымшаны ашып, мысалы, қалада көлік қозғалысы қиын жерлерді көресіз, жақын тұрақта бос орындар, автобустар мен микроавтобустардың қозғалысын бақылау бар-жоғын біле аласыз. Сіз бағдаршамның жасыл сигналын бірнеше шақырым қашықтықта сұрай аласыз, полиция немесе жедел жәрдем шақырып, оның бағытын қадағалай аласыз, қала әкімшілігімен байланысып, мәселені шешу процесін бақылай аласыз (мысалы, жолдағы шұңқыр, құлаған ағаш немесе жоғалған кәріз люгі), қалалық Wi-Fi желісіне үнемі қосылып тұрсаңыз болғаны.

Әрі қарай-көбірек: қала сіздің денсаулығыңыздың жағдайын басқара алады, мүмкін мұндай қосымшаны әлеуметтік өзара әрекеттесу үшін де қолдануға болады. Парниктік газдардың атмосфераға шығарылуын бақылау, қала тұрғындарының қоқысты кәдеге жарату бағдарламаларына қатысуы, күн батареяларын орнату және олардың энергиясын өмірдің түрлі салаларында пайдалану, тек дрондар жұмыс істейтін жеткізу қызметі, мұның бәрі керемет көрінеді. Алайда, "ақылды" қалаларға арналған шешімдердің басым бөлігі әлемнің ірі мегаполистерінде енгізілген.

Сондықтан "ақылды қала" өз азаматтарымен қарапайым "операциялық" қарым-қатынасқа қарағанда проблемаларды шешуге дайын. Алайда, терминнің өзі өз ерекшелігінде түсініксіз болып қалады, сондықтан көптеген түсіндірулер мен талқылауларды қамтиды.

"Ақылды қала" брендімен көптеген технологиялар енгізілгендіктен, "ақылды қаланың" нақты анықтамасын тұжырымдау қиын. Дикин мен Аль-уар "ақылды қала" анықтамасына үлкен әсер ететін төрт факторды қамтитын тізімді ұсынады:

1) қоғам мен қалаларда электронды және сандық технологиялардың үлкен жиынтығын қолдану;

2) аймақтағы өмір мен жұмыс ортасын өзгерту үшін АКТ қолдану;

3) мемлекеттік жүйелерге осындай технологияларды енгізу;

4) инновациялар мен білімді арттыру мақсатында АКТ мен адамдарды біріктіретін аумақтандыру тәжірибесі.

"Ақылды" қалалар не үшін қажет? "Ақылды" қалалардың басты мақсаты – қала инфрақұрылымының жұмыс істеуін неғұрлым тиімді, ал қала тұрғындарының тұрмысын – ыңғайлы және қауіпсіз ету үшін адам өмірінің барлық салаларында жаңа технологияларды енгізу. Барлық тұрғындарды байланыстыратын бірыңғай ақпараттық желі сізге біреуді (баланы, қарт туысты, мүмкіндігі шектеулі жанды) жоғалтпауға немесе өзіңізге жоғалмауға көмектеседі, сондай-ақ қалалық ортадағы өзгерістер туралы үнемі хабардар болуға, құқық қорғау жүйесімен, әкімшілікпен және басқа қалалықтармен өзара әрекеттесуге көмектеседі. Ақылды қала үшін 60-тан астам технологиялық шешімдер бар. Мысалы: ақылды аялдамалар – өз автобусыңызды күтіп, қалалық Wi-Fi-ға қосылуға, сенсорлық экранда жаңалықтарды көруге, навигацияны пайдалануға, телефонды зарядтауға, машинадан сусын сатып алуға, жылытылатын орындықтарға отыруға, қажетті автобустың орналасқан жерін көруге болады; ауыл шаруашылығына арналған ақылды техника - бұл техниканы қашықтан басқару, олардың жағдайын және жұмысын бақылау және т.б.

Қолданылған әдебиеттер:

1. https://www.un.org/development/desa/ru/news/population/2018-world-urbanization-prospects.html

2. https://ru.wikipedia.org/wiki/Умный_город

УДК 711.57 Теске К.А.- студент КарТУ (гр.АРХ19-С)
Научн. рук. - ст. преп. КарТУ Борисевич Ю.А.;
доктор PhD КарТУ Абдрахманова К.А.

МОБИЛЬНОСТЬ И ДИНАМИКА В ОРГАНИЗАЦИИ ЖИЛОЙ И УЧЕБНО-ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ МИКРОРАЙОНА

Тема размещения современной школы в структуре жилого микрорайона смешанной этажности в г. Караганде, характеризуется новыми принципами и подходами к комплексному решению застройки микрорайона.

Школьное средовое пространство становится более мобильным, многофункциональным и устойчивым в быстро изменяющемся темпе научно-технического прогресса. Школа должна соответствовать градостроительному модулю и заложенным планировочным задачам.

Современный ритм жизни требует лаконичных и экономичных решений, эффективность которых будет превышать существующие аналоги. Школа и жилая среда микрорайона тесно связаны между собой функционально и планировочно, значит должны работать в едином ключе и соответствовать друг другу.

Одним из наиболее актуальных вопросов сегодня является гибкость, мобильность и многофункциональность школьного пространства, которая позволяет более рационально использовать школьные помещения, обогащая их планировочно, социализируя и открывая школу для учеников.

Основной идеей школьного здания является универсальное школьное ядро, которое может играть роль спортзала, рекреации, а также трансформироваться в актовый зал. Помещение является центром школы и имеет верхнее освещение. В зависимости от необходимости можно легко менять назначение школьного ядра, использовать его как лекционную аудиторию.

Все изменения и трансформации школьной структуры, позволяют сделать ее объем более компактным и широко использовать школьный участок. Участок школы играет важную роль в культурно-досуговой жизни микрорайона, так как может являться центром притяжения для досуга подростков и взрослых в вечернее время.

Чтобы сделать среду более безопасной и комфортной местный проезд рядом со школьным участком можно перекрывать в вечерние часы и предоставлять возможность кататься на скейтах, роликах и велосипедах детям и подросткам. Организация дополнительных пешеходных зон привлекает малый бизнес для организации обслуживания различного назначения, что повышает коммерциализацию застройки.

В свою очередь, включение офисов вдоль основных сквозных проездов и динамическое использование регулирования движения, с организацией

тротуаров и обслуживания на первых этажах, создаст условия для комфортной жизни, работы, досуга и обучения.

Сегодня новый тип застройки предполагает планировку квартального типа с небольшими уютными двориками и включением общественных зон в общих рекреациях и центральных проездах. Застройка подобного типа предполагает повышенную плотность и численность населения, значит необходимо решать вопросы с автомобильным хранением.

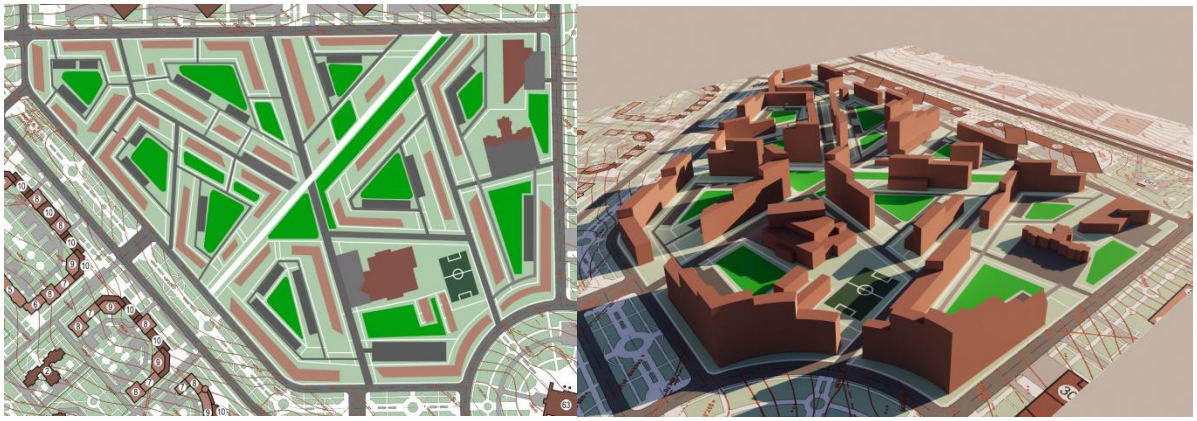

Рисунок 1 – Новый тип микрорайона с организацией пешеходно-транспортной, активной динамически изменяемой среды с обслуживанием и офисами

Если рассматривать микрорайон как современную, универсальную и мобильную среду, где жители работают и живут здесь же, что снижает необходимость в личном и общественном транспорте, то это решение может значительно снизить трафик движения, сделать жилую среду более экологичной, комфортной и безопасной, позволить пешеходу стать основой для планировки и благоустройства.

Особенностью данного градостроительного решения является организация пешеходно-транспортной активной динамически изменяемой среды с обслуживанием и офисами. Эта среда и площадь являются более эффективным центром чем школьное здание. Школа здесь выступает как рекреационно-досуговая часть застройки, что повышает ее культурно-досуговую значимость, обеспечивает комфорт и камерность жилых дворов.

Источники используемой литературы:

1. *Степнов В.И. Школьные здания 1975г.*
2. *Архитектура гражданских и промышленных зданий 1978г.*

УДК 528 А.С.- студент КарТУ (гр. ГДЗМ-21-1)
Научн. рук.- к.т.н. КарТУ Низаметдинов Р.Ф.

ЛАЗЕРЛІК АСПАПТАРДЫ ҚОЛДАНУҒА АРНАЛҒАН ТЕХНИКАЛЫҚ-НОРМАТИВТІК ҚҰЖАТТАМАҒА ӘДІСТЕМЕЛЕР ӘЗІРЛЕУ

Зерттеу нәтижелері Қазақстан Республикасында лазерлік аспаптарды пайдалану технологиясын енгізуге тежеу болатын бірнеше факторлар бар екендігін көрсетті, олар:

- далалық және камералдық жұмыстарды жүргізу әдістемесін регламенттейтін геодезиялық бақылау міндетін шешуге арналған нормативтік-техникалық құжаттаманың болмауы;

- қолданыстағы нормативтік құжаттама деңгейінің геодезиялық ғылым мен практиканың қазіргі даму деңгейіне сәйкес келмеуі.

Бұл факторларға қарсы іс- шара ретінде құжаттамаға негіз бола алатын әдістеме әзірлеу көзделді. Бұл мақсатта Қарағанды қаласы, Қазыбек би ауданы, 30 шағын ауданындағы инженерлік желілерді қайта құру жобасы қаарастырылды.

Зерттеу объектісі Leica TS02plus лазерлік аспабы (тахеометр) болып табылады, мақсат - ол өндіретін өлшеу параметрлерінің ерекшеліктері, өлшеу мен қолданудың әдістемелік, технологиялық шешімдері, геодезиялық бақылау міндеттерін іске асыру әдістемесін анықтау.

Теориялық және практикалық зерттеулер классикалық геодезияның, математикалық статистиканың және геодезиялық өлшеулерді математикалық өңдеу теориясының ғылыми және математикалық негіздері негізінде орындалды.

Пайдаланылған бағдарламалық жасақтамалар құрамы - Leica Geo Office 8.4, GSI Converter, AutoCAD 2020, Microsoft EXCEL 2007.

Далалық жұмыстар барысында алынған деректер тахеометр құрылғысынан Leica Geo Office 8.4 бағдарламасы арқылы компьютерге экспортталды, кейін GSI Converter бағдарламалық жасақтамасы арқылы экспортталған деректер қажетті форматқа ауыстырылды. Қажет болған жағдайда алынған деректерді Microsoft EXCEL-де редакциялауға болады. Жіне алынған деректер AutoCAD бағдарламасында камералдық өңдеуден өтеді. Нәтижесі 1-суретте көрсетілген.

Әдістеме әзірлеу барысындағы негізгі ескертпелер:

-Тахеометр лазерлік приборымен жұмыс істеу барысында далалық жұмыстарда жоба бойынша берілген нүктелерді табиғатқа шығару бірнеше этаппен жүргузулуі тиіс. Бұл нүктелерді нақты жоба бойынша бекітуді қамтамасыз етеді.

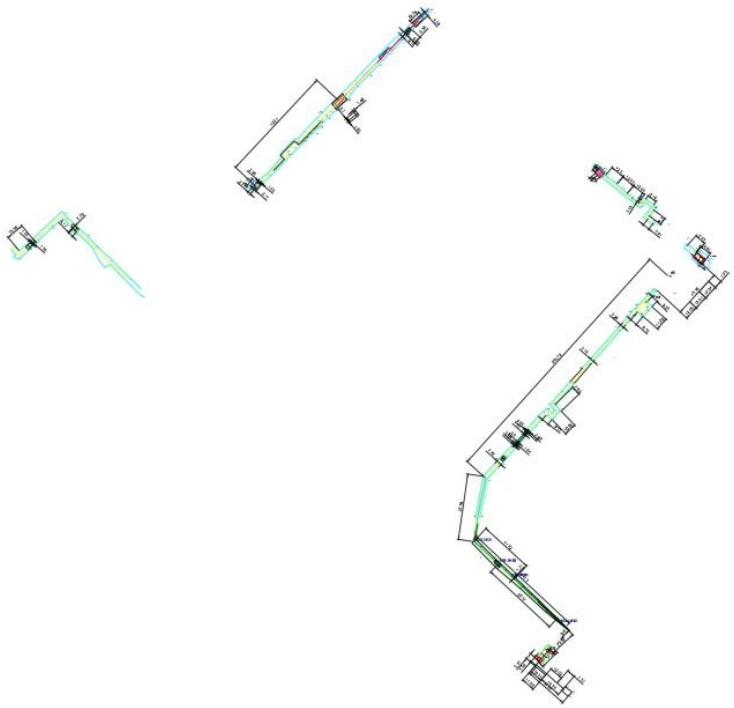

Тахеометрмен өлшеу кезінде алынған деректерді AutoCAD бағдарламалық жасақтамасында өңдеу

-Сонымен қатар, далалық жұмыстарда тахеометрға түсірілген нүктелердің биіктіктер жобалық биіктіктермен міндетті түрде салыстырылуы қажет.

-Далалық және камералдық жұмыстарда қолданылатын координаталар жүйелері сәйкес техникалық- нормативтік құжатта бекітілуді қажет етеді.

- Тахеометрмен өлшеу кезінде алынған деректерді безендіру бірыңғай атқарушы схемаларды әзерлеу қажет.

Камералдық жұмыстарда пайдаланылатын бәрыңғай бағдарламалық жасақтаманы енгізу және дамыту.

Жүргізілген зерттеулер негізінде зерттеу объектілерінің ерекшеліктеріне қатысты далалық және камералдық жұмыстарды жүргізу әдістемесі әзірленді және өндіріске енгізілді, ол кейіннен инженерлік объектілерді геодезиялық бақылау мақсатында жұмыстар жүргізуді регламенттейтін қолданыстағы нормативтік құжаттарға қосымша бола алады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Жұмыс жобасы 01-19. Білім беру объектілерін қосу үшін жылу желілерін қайта жаңарту, Қарағанды қ.

УДК 642.131.23 Усков М., Куат К, – мастранты КарТУ (гр.СМ-20-2)
Науч. рук. – д.т.н., проф. КарТУ Жакулин А.С.

СИМУЛИРОВАНИЕ ГОРИЗОНТАЛЬНОЙ НАГРУЗКИ НА СВАЮ В ПРОГРАММЕ OASYS ALP

В современных условиях строительства возросшие объемы зимних бетонных и железобетонных работ, а также дефицит электроэнергетических ресурсов и их возросшая стоимость обусловили необходимость пересмотра традиционного подхода к выбору метода зимнего бетонирования и к обоснованию параметров выбранного метода. Это, в свою очередь, вызвало необходимость решения актуальных задач по повышению эффективности строительства в зимний период, сокращению трудозатрат и продолжительности строительных процессов, экономии топливно-энергетических ресурсов и обеспечению безопасности и надежности возводимых зданий на основе применения новых технологий и совершенствования существующих.

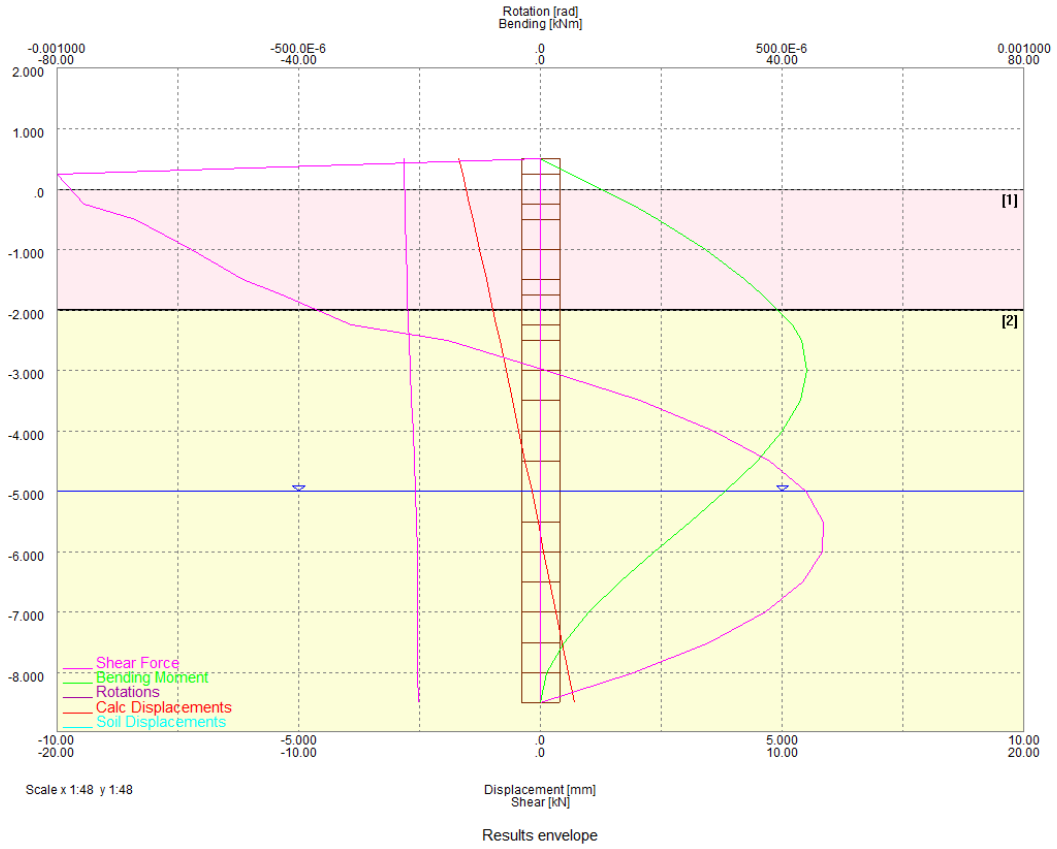

Рисунок 1. Графики распределение напряжении и смещении свай от воздействия горизонтальных перемещении

Одной из важных, но не полностью решенных до настоящего времени задач указанной проблемы, является совершенствование технологии

зимнего бетонирования свайных фундаментов по причине необходимости более точного учета тепла, аккумулированного в талой части грунтового основания, с целью обоснования возможности малоинтенсивного прогрева бетона или выдерживания при зимнем бетонировании свай и фундаментных плит или ростверков. Tension cut-off (ограничение в области растяжения): в данной задаче возможно появление области, в которой действуют растягивающие напряжения. В соответствии с огибающей Кулона, это допустимо при достаточно низких значениях напряжения сдвига (радиуса круга Мора). Однако, поверхность глинистого грунта вблизи от свай зачастую имеет трещины разрыва. Это говорит о том, что грунт не выдерживает не только сдвиг, но и растяжения. Этот аспект может быть включен в анализ OASYS ALP. путем выбора опции Tension cut-off. При этом круги Мора с положительными значениями главных напряжений становятся недопустимыми. При выборе опции усечения в области растяжения задают допустимое значение прочности на растяжение. Для моделей Мора-Кулона усечение в области растяжения по умолчанию выбирается при прочности на растяжение, равной нулю.

При промерзании до трех метров происходит процесс увеличение объема грунтов в горизонтальном и вертикальном направлении, что приводит смещению грунта основании. Поэтому рассмотрена задача воздействие на свайный фундамент горизонтальной нагрузки.

Выводы

При заданных параметрах сваи, грунта и горизонтальной нагрузки (F = 20кН); было рассчитано вертикальное отклонение сваи, относительно изначального расположения.

Плотность верхнего слоя была занижена, при замерзании и оттаивании происходит перемещение свай в горизонтальном направлении и для получения более реалистичных результатов. А также что при установлении сваи верхний слой грунта поддался разуплотнению.

Результат симулирования выявил, что занижение плотности верхнего слоя грунта дает отклонение свай от первоначального положения до глубины 4,0 м. Также, разделение нижнего слоя на замоченный и сухой дает значительные различия.

Список использованных источников

1. Жакулин.А.С. Деформируемость грунтов водонасыщенных оснований. LAP Lambert Academic Pablishing. Saarbrucken. 2015.

2. Brinkgreve R.B.J et al. PLAXIS, Version 8. Balkema1997.

3.Парамонов В.Н. Метод конечных элементов при решении нелинейных задач геомеханики. Группа компаний» Геоконструкция». Санкт-Петербург. 2012.

УДК 020.20 Федулова Т.Ю. – студентка КарТУ (гр. СМ-20-2)
Научн. рук. – к.т.н., доц. КарТУ Калмагамбетова А.Ш.

ПРИМЕНЕНИЕ НЕРЖАВЕЮЩЕЙ СТАЛИ ДЛЯ ИЗГОТОВЛЕНИЯ ТРУБОПРОВОДОВ С ЦЕЛЬЮ ЗАЩИТЫ ОТ КОРРОЗИИ

Процесс коррозии - это постепенное разрушение поверхности металла, которое появляется в результате реакции металла с окружающей средой.

В настоящее время коррозия металлов считается одним из самых вредных факторов, угрожающих материалам.

Для предотвращения коррозии в настоящее время используется ряд методов, которые позволяют снизить риск появления ее очагов. Правильно подобранные защитные покрытия снижают риск образования ржавчины и одновременно защищают инфраструктуру, изделия или детали от серьезных повреждений и тем самым повышают безопасность их использования.

В этой статье мы сконцентрируемся на процессе коррозии металлов, поскольку именно проблема коррозии металлов является наиболее распространенной.

Среди факторов, которые чаще всего вызывают коррозию металлов, являются:

-высокая влажность воздуха;

-соль, содержащаяся в грунтовых водах;

-контакт с почвой;

-кислота и щелочь.

Таким образом, коррозия металлов может возникнуть в результате контакта с различными внешними факторами, присутствующими во многих средах [1]. Следовательно, коррозия представляет большой риск для всех видов конструкций, машин, оборудования, деталей.

Самым популярным антикоррозийным материалом является нержавеющая сталь, которая также называется INOX [2].

Нержавеющая сталь является результатом соответствующих легирующих добавок, в основном хрома. В нержавеющей стали минимальное содержание хрома составляет 11%. Наиболее распространенные сплавы имеют 18% хрома и 10% никеля и называются 18/10 сталью.

Нержавеющая сталь - это форма стали, изготовленная путем смешивания расплавленной стали с расплавленным хромом. Он состоит из примерно 10% хрома наряду с железом и другими металлами и неметаллами. Другими металлическими элементами из нержавеющей стали являются никель, молибден, титан и медь. Неметаллические добавки в основном включают углерод. Хром обеспечивает защиту от ржавчины. Нержавеющая сталь не подвергается коррозии, даже если она поцарапана, поскольку хром присутствует по всей стали. Нержавеющая сталь обладает

высокой устойчивостью к коррозии воздухом при нормальных условиях температуры и давления. Он даже устойчив к коррозии некоторыми кислотами.

Поскольку два металла смешаны вместе, нержавеющая сталь очень прочная. Но это дорого по сравнению с другими видами стали. Для того, чтобы смешать два металла, важно, чтобы металлы были в расплавленном состоянии. В противном случае равномерного перемешивания не произошло бы. Затем сталь оставляют для охлаждения и затвердевания. Позже поверхность нержавеющей стали промывают кислотой, чтобы удалить любые примеси.

Нержавеющая сталь выдерживает высокие температуры. Поэтому для изготовления кухонных предметов используется нержавеющая сталь. В отличие от обычной стали, нержавеющая сталь имеет блестящий внешний вид, что очень привлекательно. По своим свойствам нержавеющая сталь также делится на подгруппы следующим образом [3].

Рис. 1- Часть трубопровода из нержавеющей стали ONIX

Основным преимуществом сталей аустенитного класса являются высокие служебные характеристики (прочность, пластичность, коррозионная стойкость в большинстве рабочих сред) и хорошая технологичность. Особая прочность аустенитной нержавеющей стали обеспечивается благодаря тому, что на ее поверхности образуется защитное покрытие – химически пассивная к агрессивным средам пленка, которая препятствует дальнейшему окислению металла и коррозии. Формирование защитного слоя происходит мгновенно в такой среде как воздух, вода или другие содержащие кислород жидкости. После образования защитного слоя можно говорить о пассивации металла. Своей стойкости к коррозии сталь INOX обязана присутствующему в сплаве хрому, реакция которого с кислородом приводит к образованию соответствующего оксида.

Список использованных источников

1. *https://www.mgprojekt.com.pl/blog/korozja/*
2. *https://ru.strephonsays.com/difference-between-inox-and-stainless-stee*

УДК 72.017.9 Хинаятова А.К. – студент КарТУ (гр. АРХ-20-4С)
Научн. рук. – м.т.н., ассист. КарТУ Смолянова Д.К.

К ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ АРХИТЕКТУРНОЙ СРЕДЫ НА ПСИХОЭМОЦИОНАЛЬНОЕ СОСТОЯНИЕ ЧЕЛОВЕКА.

Архитектурная среда является одним из основных факторов формирования и развития психической деятельности жителей городских, районных или административных центров. Архитектурно-градостроительный облик – это комплексное решение функциональных, конструктивных и эстетических задач архитектурной среды. Так, американский архитектор Луис Генри Салливан утверждал, что архитектура влияет на человека наиболее медленно, но наиболее точно [1, с. 23].

Одним из самых главных элементов архитектурной среды в решении функциональных и эстетических задач является освещение: естественное и искусственное. Доказано, что естественное освещение положительно влияет на психоэмоциональное здоровье человека. Солнце стимулирует выработку таких гормонов как серотонин и мелатонин. Нехватка серотонина вызывает депрессию. Мелатонин, в свою очередь, помогает регулировать биологические часы: сон и пищеварение.

Хорошо зарекомендовало себя, как часть оперативного метода по пресечению преступности, применение искусственного освещения в вечернее и ночное время. Хорошо освещенная местность способна уменьшить количество совершаемых преступлений. Исследования американских ученных наглядно показывают, что установка осветительных приборов в криминогенных районах округа Колумбии, дало заметное снижение преступлений в последствии. Подобное исследование в Канзас-Сити так же привело к заметному снижению уровня грабежей и нападений [2, с. 9-10].

Помимо интенсивности искусственного освещения, важен и цветовой диапазон. В Японии и Шотландии власти установили синие фонари в наиболее криминальных районах города, в результате чего преступность сократилась на 9%. Исследования показали, что синее освещение в узком диапазоне эффективно лечит сезонное аффективное расстройство [3].

Конструктивными и эстетическими задачами при формировании благоприятной городской среды для жителей являются формообразование и цветовое решение. К примеру, массовая типовая застройка по всей территории бывшего Советского Союза привела к однообразности форм, монотонности фасадов зданий и сооружений, которые способны вводить человека в состояние тоски, а также повышать уровень стресса и утомления. Это все неблагоприятно сказывается на психоэмоциональном здоровье человека.

На сегодняшний день при проектировании жилых зданий особое внимание уделяется выразительности фасадов за счет пластики и различных цветовых решений. Важно грамотное сочетание цветовой гаммы. Предпочтительно использовать умеренные и в меру яркие оттенки, которые легко воспринимаются глазом и благоприятно воздействуют на психоэмоциональное состояние человека. Например, оранжевый цвет оказывает возбуждающее действие, увеличивает частоту сердцебиения и повышает давление, улучшает настроение. Серый цвет нейтрален. Желтый поднимает настроение и активизирует работу мозга. Зеленый снимает нервную и зрительную усталость [3].

ул. Бульвар Мира, д.15а

Рисунок 1 – Пример студенческих работ по архитектурной колористике: концепций и решений фасадов, Нижнегородского государственного архитектурно-строительного университета

Таким образом, архитектурная среда играет важную роль в формировании психоэмоционального состояния. Она формирует эстетический вкус, определяет поведение, а также влияет на настроение. Правильно спроектированное городское пространство способствует безопасной и комфортной жизнедеятельности человека.

Список использованных источников:

1. *«Автобиография идеи» Луис Генри Салливан. Июнь 22, 2009. с 23*
2. *The influence of street lighting on crime and fear of crime. Stephen Atkins, Sohail Husain and Angele Storey.2012. с 9-10*
3. *«Синий цвет останавливает преступников» URL: https://ideazhunter.ru/cinij-cvet-ostanavlivaet-prestupnikov-i-samoubijc/*

УДК 020.20

Часовникова А. А. – студент КарТУ (гр. ЦАФ 20-3)
Токсамбаева А. – студент КарТУ (гр. ЦАФ 20-3)
Науч. рук. – ст. преп. КарТУ

АЭРОФОТОСЪЁМКА С БПЛА КАК АЛЬТЕРНАТИВА ГЕОДЕЗИЧЕСКИХ РАБОТ ТРАДИЦИОННЫМ СПОСОБОМ

Важнейшими задачами экономического развития Казахстана являются повышение эффективности во всех сферах хозяйственной деятельности и улучшение качества продукции. Высоким требованиям в связи с этим должно отвечать и транспортное строительство: проектирование и строительство автомобильных дорог, мостов и транспортных тоннелей. Произошедший в стране переход на современные технологии в виде широкого использования аэрофотосъемки позволяют решать инженерные задачи быстро и качественно.

Аэрофотосъемка представляет собой технику фотографирования земной поверхности камерами, установленными на летательных аппаратах. Данный термин получил своё распространение с середины XX века, однако сама методика произошла с возникновением первых фотоаппаратов. С 20-х годов XX века все топографо-геодезические и картографические работы проводили топографо-геодезическими отрядами Средне-Азиатского предприятия. В 1986 году при проведении аэрофотосъемки, учёные Казахстана обнаружили «стрелы Устюрта», которые по своей загадочности не уступают рисункам из долины Наска. Широкое распространение в нашей стране она получила с 2008 года.

Для картографирования наземных объектов, аэрофотоснимки обычно делают сериями снимков с летательного аппарата, выполняющего систематическую схему полета на фиксированной высоте. На каждой фотографии изображена территория, включающая несколько контрольных точек, расположение которых определяется геодезическими методами. Съемку заданной местности делят на 2 способа. Первый – плановый способ, выполняется с камерой, направленной строго вертикально вниз к земле. Изображение получается плоским с ортогональной проекцией, что позволяет определять положение различных объектов без учета их высоты. Второй способ, перспективный делается камерой, расположенной под заданным углом к горизонту. Здесь получают трехмерные изображения. Следовательно, можно определить форму объекта и высоту рельефа.

Аэрофотосъемочные и камеральные работы включают в себя следующие виды работ, которые выполняются в строгом порядке:

1. Получение разрешения на полеты.
2. Построение маршрутов и выбор стартовых точек.

3. Выполнение планово-высотного обоснования с закреплением точек опорной системы.

4. Выполнение аэрофотосъемки.

5. Производство конечного продукта съемки – обработка результатов.

Таким образом, данные виды аэрофотосъемки позволяют получить доступ к таким исходным продуктам как ортофотоплан местности - реальное отображение земной поверхности на плане местности геодезической основы. NDVI съемка подразумевает ортофотоплан местности, отражающий степень изменения экологии. Цифровая модель рельефа - карта высот поверхности земли без учета находящихся на ней объектов. 3D-модель местности реалистичная модель местности или объектов с привязкой на точной геодезической основе. Результаты аэрофотосъемки можно хранить в виде файлов в любом удобном формате, например, форматы GeoTIFF и GoogleEarth позволяют открывать все данные для Google Maps, ArcMap.

Материалы, полученные с помощью аэрофотоснимков, используются для: мониторинга и охраны окружающей среды; состояния транспортной инфраструктуры; геодезии и картографии – создание топографических планов; строительства – контроль состояния зданий и сооружений; маркшейдерских работ – получение точной информации по расположению ценных пород; кадастровых служб – межевание и детализация карт; отслеживания развития урожая в сельском хозяйстве; военной сфере – съемка полигонов, разведка.

В настоящее время в современной геодезии внедряется большой ряд высокопроизводительной аппаратуры – спутниковые приёмники, портативные беспилотные летательные аппараты. Технология обладает рядом преимуществ в сравнении с традиционными методами работ. Важной особенностью аэрофотосъемки является снижение стоимости решения задач, при более высокой скорости камеральной обработки результатов. Она позволяет упростить процесс создания цифровых моделей и топографических карт, а также сделать данные более наглядными. В отличие от карт, объекты на аэрофотоснимке не обобщены и не символизированы. Так, например, за час для масштаба 1:500 беспилотник в среднем снимает 5 км^2, для 1:2000 – примерно 15 км^2. Аэрофотоснимки являются прекрасным источником данных для изучения окружающей среды, выполнения геодезических, инженерных проектов.

Список использованных источников:

1. Основы аэрогеодезии и инженерно-геодезические работы : учебник для студ. учреждений высш. проф. образования / Г. А. Федотов, А. А. Неретин. — М. : Издательский центр «Академия», 2012. — 272 с

2. Курс инженерной геодезии : учеб.-метод. пособие для студентов строительных специальностей БелГУТа. В 2 ч. Ч. I / Е. К. Атрошко, М. М. Иванова, В. Б. Марендич ; М-во образования Респ. Беларусь, Белорус. гос. ун-т трансп. – Гомель : БелГУТ, 2010 – 140 с.

ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

Абдрахман К.Т., Абдигалиева А.М. Влияние модификации PEDOT:PSS на фотоэлектрические характеристики солнечных ячеек..... *4*

Акимов К.С. «Новый» килограмм..... *6*

Ақан А.М., Стафеева Я. Симметрия и асимметрия в природе…… *8*

Аманжол Е., Ынтықбай Қ. Конустық талшықтағы жарық сәулелері ….. *10*

Ардакелді Н., Ахмет Т. Теориялық физиканың құрылым мәселесіндегі геометрияның негізі……. *12*

Бакбаева З.Т., Шора Ж.Ғ. Шахталардың жерүсті кешендерінің ауасын шаңсыздандыру кезіндегі бақылау талаптары…….. *14*

Бакбаева З.Т., Шора Ж.Ғ. Шахталардың карьер жолдарындағы шаңды басу жолдарын әзірлеу…… *16*

Батырбеков А.Н., Брешенков К.В. Свободные колебания консольного стержня……. *18*

Бижанова Д.С. Шашта уранның тиімділігін анықтауға баға беру……... *19*

Борисенко А.И., Нагаева А.И. Компьютерное моделирование в изучении предмета «физика»..... *20*

Жалелова Д. К. Біртекті емес гиперболалық және параболалық типті теңдеулер үшін қойылған аралас есепті шешуде фурье әдісін қолдану..... *22*

Жубанов А.У., Кендеров И.М. Расчет консольного изгибаемого стержня переменной жесткости..... *24*

Зекен Ә.Қ., Гатауллина О.Д. Мероприятия по охране атмосферного воздуха (на примере медьсодержащего месторождения Карагандинской области)…….. *25*

Күзекбай А. Қ., Зорбасов Д. К. Дисперсия қисығының экстраполяциясы *27*

Құсайнова Г. Б. АБЖ дифференциалдық теңдеулері.жиіліктік сипаттамалары……. *29*

Мағзұмбек З.Т. Геометриялық көзқарас әдісін классикалық физикада қолдану (Электродинамика, ЖСТ және АСТ)……... *31*

Мажіліс Ж.Н. Қатты қалдықтарды өңдеу – заман талабы…….. *33*

Мейрхан Б.М. Өндірістік шу еңбек қауіпсіздігі кепілі……. *35*

Мотосов Д.С. , Батырбеков А.Н. Формула Хартли и ее практическое применение…….. *37*

Мусаева Э.М. Қазақстандағы уран кен орны аймақтарындағы радионуклидтердің “топырақ-өсімдік” тізбегіндегі миграциясын бағалаудың өзектілігі..... *39*

Ошков А.А., Алакаева С.Б. Дифференциальные уравнения в жизни…… *41*

Пашкевич Н.А., Семенов Н.Е. Современный физический эксперимент в инженерном обучении…….. *43*

Сарсенова А.Н. Кен орындарын аралас тәсілмен қазып өндіруде жерасты қорларын ашу……... *45*

Сатанов Ж.Р. Тау жыныстарын жарылыспен бұзу кезінде жаншылу және жарықшақтардың пайда болу аймақтарының өлшемдерін зерттеу *47*

Семин Н.А. Геодезические работы в дорожно-строительной компании… *49*

Серикбаева Д.М.,Тусупова Г.- Генераторлар. OFDM технологиясын қолдана отырып, радиожіберушінің жобасын құру…….. *51*

Төлеубеков Т.С., Сүйініш. Г. Физикалық процестнрді моделдеуге арналған MATHCAD бағдарламасы……. *53*

Тулеуова К.Б. 26 генеральная конференция по мерам и весам……. *55*

Цимбалюк Н.С. Математика для реализации стратегии "Казахстан-2050" *57*

Шарипулла А.Ш. Өмірде ықтималдық теориясын қолдану…… *59*

Шилец Р.Н ARCGIS - будущее картопостроения и анализа…… *61*

ГУМАНИТАРНЫЕ НАУКИ

Абишев А. Идентичность как фактор социализации в мультикультурной среде..... *64*

Абюров Ж.Ж. ҚР жастары арасындағы құқықтық тәрбие аспектілері..... *66*

Айтжанова.Д.Б. Использование метода TPR на уроках английского языка в начальных классах……..... *68*

Акимов К.С Характер нации в назидании Абая……... *70*

Алимбаев Ж. К. Усовершенствование процесса онлайн-обучения (по результатам опроса)..... *72*

Алимжанова А.Д. Желілік байланыс: білім беру аспекті..... *74*

Алтынбекова Г.Е.., Мамаева З.С. XX ғасыр басындағы қазақ прозасы және әйел образы..... *76*

Аманболды А.Д. Алкогольдік және темекі өнімдерінің пайдалану және оның әкімшіліктік – құқықтық реттелуі..... *78*

Аскерхан Н. «Талибан» қозғалысы…… *80*

Асылбекова А.А., Бекболатова М.Б Роль физических упражнений в режиме дня студента…….. *82*

Ахметова Г. Ғ. Шоқан Уәлихановтың еңбектеріндегі білім, ағарту және қазақ мәдениетінің теориясы..... *84*

Ахметова Т.А. Тәуелсіздікті қалаған Ахмет Байтұрсынұлы..... *86*

Бабажанов Р.Т. Очерк проблематики казахской философии глазами современных студентов на примере рассмотрения «Қара сөздері» Абая Кунанбаева..... *88*

Бабажанов Р.Т., Савельев А.Ф. Проблемы казахской философии глазами современной молодежи……. *90*

Ә.Д. Базыл., Д.К. Умиргали М. Мағауин романдарындағы образдар жүйесі…… *92*

Байдилдина Ж.Н. Қазіргі таңдағы орыс тілі мәселелері……. *94*

Баймагамбетова З.М. Переход казахского алфавита на латинскую графику……. *96*

Баймахан Ә.О. Дене шынықтырудағы өзіндік жаттығулар мен спорт түрлері…….. *98*

Бақыт М.А., Мусаев М.М. Отбасының жасөспірімнің әлеуметтенуіне әсері……... *100*

Баянова Д. Роль языка в формировании профессиональных качеств будущего специалиста..... *102*

Бейсенбинов М.А. Қазақстанның қазіргі саяси жүйесі…… *104*

Бейсенбинов М.А. Мамандықтан трансфессияға көшу: кәсіптік білім беру принциптерінің трансформациясы……..…….. *106*

Bertisova A. The use of "Mind-mapping" technology for the development of writing skills in foreign language lessons……. *108*

Бертісова А. Полимәдени байланысты жүзеге асыру жағдайындағы көптілді……. *110*

Біләл Ж.Т. Мінез-құлқында қиындығы бар оқушылардың жеке ерекшеліктері және оларға себепші болатын факторлар..... *112*

Боголюбов Б.А. Основы самостоятельных занятий по физической культуре, использование фитнес-приложений для самостоятельных занятий..... *114*

Бощанова Б.Е Жоғары сынып оқушыларына шет тілін оқытуда мобильді қосымшаларды қолдану механизмдері..... *116*

Волоконцев А.А. Отношение мировых религий к спорту…… *118*

Волоконцев А.А. Ценности политической культуры молодежи Карагандинской области как фактор определения их отношения к политической жизни в казахстанском обществе (на материалах социологического исследования)…….. *120*

Дехканов А. Значение перевода Абаем романа в стихах А.С. Пушкина «Евгений Онегин»……... *122*

Дипнер С.П. Влияние физических активностей на мозговую деятельность в повседневной жизни…….. *124*

Дүсенбай Ж.А. Парадигма сознания как метод обучения…….. *126*

Дюсенова Д.Т., Кизатов М. Культура Казахстана в эпоху саков…….. *127*

Елеу Д.Е., Яқияқызы А. Қазақ зиялыларының бірі – Ахмет Байтұрсынұлы…….. *129*

Елубай Ж.Қ. Гуманитарлық ғылымдардағы философияның маңызы..... *130*

Ермек Г.Б., Шуленбаева А.Б. Қазіргі заманғы білім берудің жаңашылдығы..... *132*

Есен А.С. Техникалық және кәсіптік білім беру жүйесінде дуалды оқытуды ұйымдастыру барысында тәлімгердің қызметі..... *134*

Есен А.Ш. Техникалық университетте орыс тілін оқытудағы тұлғаға бағытталған тәсіл..... *136*

Есмағанбетова А.М. Жоғары сыныптарда ағылшын тілін үйренуге деген ынтаны арттыру мақсатында түпнұсқалық бейнематериалдарды пайдалану..... *138*

Abilkair M. Teaching a foreign language at a university in the format of distance learning..... *140*

Әликәрімов Қ.Н., Сембек А.Д. Кәсіби термин сөздердің қолданылу ерекшеліктері..... *142*

Әликәрімова Ж.Н. Қазақ тілін оқыту барысында оқу дағдыларын қолданудың тиімділігі..... *144*

Жәнібек М.А. Жобалау әдісі инновациялық педагогикалық технология ретінде..... *146*

Журсинбаев Т.Т. Студенттерді оқыту әдістерін таңдау жағдайындағы алгоритмдік нұсқама..... *148*

Жүніс Д.С. Дене тәрбиесі сабағында оқушыларды ұлттық спортқа баулудың маңыздылығы..... *150*

Жұмаділ П. Қашықтықтан оқыту мәселелері..... *151*

Жұмаділлә М.Б. Бастауыш мектептің математика сабағында оқушылардың ойлауын дамытуда логикалық есептерді қолдану... *153*

Заитов Ф.Р. Challenges with learning management system navigation due to low internet literacy..... *155*

Зияда М. А. Анализ недостатков процесса онлайн-обучения в период пандемии по COVID-19..... *157*

Иемберген А.Б., Әрімбек.Н.М. Билер кеңесіндегі өзекті мәселелер..... *159*

Игнатов Д.В. Роль физической культуры в современном обществе..... *161*

Изатуллаева Б.М. Абай философиясындағы адам мәселесі..... *163*

Ильин В.С., Жабагенов Д.Р. Physical education in higher educational institutions *165*

Исабаева Е.С. Гуманитарлық психология және оның әдістері..... *167*

Калиева А.М. Кәсіби бағдар жұмысының ерекшеліктері..... *169*

Кайнетова Ф.Р. Patriotic educstion of students at the lessons of physical culture..... *171*

Кайролла А.К. Развитие системы образования и воспитания-главный вектор качественного роста человеческого капитала..... *173*

Канагат Е.Е. Жас мамандардың кәсіптік мәдениетін қалыптастыру құзыреті..... *175*

Канапиянов Б.К. Влияние информационной политики министерства здравоохранения республики казахстан в период пандемии COVID-19 на распространение коронавирусной инфекции..... *177*

Карабаева С. Американский фактор в творчестве В.В. Маяковского..... *179*

Карипбекова А.А. Саяси популизм..... *181*

Каркешева А.Е., Балтабаева А.А. Психологическая готовность студентов к обучению в университете..... *183*

Karpova D.D. Self-education of students..... *185*

Кенжаев У. Литературная полемика вокруг образа Гамлета..... *187*

Ким Д.А. Подготовка будущих защитников родины на занятиях физической культуры КарТУ..... *189*

Киндсфатер Д.В. Лечебная физическая культура при нестабильности шейного отдела позвоночника..... *191*

Klyukina K.A. What happens to the body in the absence of physical activity... *193*

Кожахметова Д. С. История зарождения олимпийских игр..... *195*

Кожмагамбетова А.Т. Коронавирустық инфекциямен күрестегі дене тәрбиесі..... *196*

Корабаева М.Б., Шуленбаева А. Б. Педагогика ғылымдары..... *198*

Куанышова Д.А., Әлиев Ә.Ұ. Қазіргі спортта ақпараттық технологияларды қолдану..... *200*

Кудабаев И.В., Бекимов Д.А. The role of physical education in the development and formation of personality…… *201*

Кузяхметова Л.Ф. Генезис творческого мышления..... *203*

Куттыбай А.Х. Муза как символ творчества писателей..... *205*

Қазисхан А.Б. Қазақ ағартушылары-ұлттық мәдени кодты жаңғыртушылар..... *207*

Қайсар Б.М., Котова А. Модернизация современного образования: формирование предпринимательского университета..... *209*

Қайырбек Ә.С. Ұлттық қауіпсіздіктің мәні мен құрылымы..... *211*

Қатпа А.Б. ҚР білім беру жүйесінде оқыту технологиясының жобасы..... *213*

Құдайберген Б.И. Гуманизация образовательного процесса..... *215*

А.Ж.Магадиева, Э.Б.Манбаева Қазақ халқының шежіре құрастыру жүйесі..... *217*

Б.С.Максут Актуальность афро-американского диалекта в американском обществе…….. *219*

Мангушева О. Ассамблея народа Казахстана в Карагандинской области *221*

Мангушева О.С. Значение физической культуры по реабилитации после перенесенной коронавирусной инфекции……. *223*

Марленова Е.А. Ыбырай Алтынсарин шығармашылығындағы имани-адамгершілік ұстаным……. *224*

Маткаримов А.Р. Linguocultorological aspects in the study of place names in English……... *226*

Махамбет А.Қ. Салауатты өмір салты…….. *228*

Махонин Е.А. Влияние физического воспитания на работоспособность студентов горного факультета…… *230*

Мәжит М.М., Шаймерденов Т.М. Жоғары оқу орындарының түлектері неліктен мамандықтары бойынша жұмыс істемейді……. *232*

Мирзахмедова Ж.Ж. Grammar as a key aspect of foreign language learning *234*

Мукатаева М.С. Әлеуметтік желілердің жасөспірімдердің психологиялық күйіне әсері…… *236*

Мукашев Р. М. Развитие спорта за годы Независимости Казахстана……. *238*

Мухаметов М.А., Тушева С. А. Быть программистом еще не приговор *240*

Назаров Д.С., Жиенбаев А.М. Влияние физической культуры на программистов……. *242*

Новиков Д.Д. Необходимость учащихся в выходе из зоны комфортма. Роль педагога в выходе из зоны комфорта……. *244*

Nurbekkyzy.A. The relevance and importance of studying academic english in the modern world……... *246*

Нурмагамбетова А.М. Силовые тренировки и питание……... *248*

Нұрмағамбетова А. Государственная программа «Мәдени мұра» — «культурное наследие»…… *250*

Одиноков М.П., Цепрунов С.К. Как спорт двигает IT…… *252*

Ольховикова Э.А., Шаяхметова Л.С. Значимость физической подготовки в профессии маркшейдера…….. *254*

Омарбаев Е.Д. Философия мен ғылымдағы ақиқат ұғымы…….. *256*

Пак Д.В., Максудов Д.Р. Влияние дистанционного обучения на дисциплину "физическая культура……..... *257*

Питиримова Т.В. Особенности речевого этикета в общественно-политическомдискурсе……... *259*

Пришвин С.С. Синектика……... *261*

Раис А. Р. Егер сіз түнде ұйықтамасаңыз не болады және бұл адамға қандай зиян тигізеді?..... *263*

Ramazanova Z.E. Taboos in kazakh linguoculture (based on “The way of Abai” novel)……... *265*

Рымкулова Ж.Д. Философияның қазіргі білімдегі орны……. *267*

Рыспаев М. Процессы ассимиляции в США на современном этапе…….. *269*

Рыстанова М.С. Білім алушылардың адамгершілік тәрбиесі заманауи білім беру технологияларын қолдану…… *271*

Савриев М.С. , Абдирикамов А.Н. Возникновение травм при занятии физической культурой и их профиклактика…….. *273*

Савриев М.С., Абдикаримов А.Н. Деятельность студенческого клуба «Sanaly Urpaq» в КарТУ им. Абылкаса Сагинова…….. *275*

Савриев М.С., Абдикаримов А.Н. Становление современной молодежи *277*

Sagitov A.S Justifying the effectiveness of using film materials in English language teaching…….. *279*

Сағынтай Е.Е. ,Сағынтай А.Б. Ахмет Байтұрсыновтың тіл мұрасы……. *281*

Садырбайқызы Н. Вербалды емес қарым-қатынастың адам өміріндегі психологиялық маңыздылығы…… *283*

Сакенова А. ,Сейтқалиева А. Мәдени құндылықтардың негізі – тіл……. *285*

Sarbassova K.Zh. Affixal formation of terminology words in English, Kazakh and Russian…… *287*

Сардарбек А., Медеуова С. Reading fairy tales as means of learning English in early ages…… *289*

Сарсенғалиева Г.Қ., Ізтұрғанова Л.Е. XXI ғасырдағы жасөспірімдердің сөйлеу мәдениеті және сөз сөйлеу ерекшеліктері……. *291*

Семеренко И.А. Протезы в спорте…….. *293*

Симонова П.Е. Развитие критического мышления студентов……. *295*

Сорокина М.Д. Оценка образовательных результатов обучающихся в инклюзивном классе начальной школы…… *297*

Сүлейменова А.Ә. Multilingual culture as a factor in solving social problems of education……..... *299*

Съезбек А. К. Дене тәрбиесі салауатты өмір кепілі…….. *301*

Сырлыбекова А.Е.,Байбол А.С. Қазақстан Республикасындағы қазіргі тіл саясаты…… *303*

Те Г.И. О нетрадиционных формах и методах обучения в вузе…… *305*

Толегенова Ж. Ерте шет тілін оқыту педагогикалық ғылым мәселесі ретінде және білім беру тәжірибесі…… *307*

Толеугазы А.А. Влияние физических упражнений на развитие организма *309*

Толеугазы А.А. Здоровые отношения в семье…….. *311*

Толмацкая И.А. Межконфессиональная толерантность как ценность и социальная норма общества (на материалах социологического исследования)……... *313*

Төребай Е.Д. Формы реализации стратегии развития "Казахстан-2050" на основе Конституционного законодательства…… *315*

Тулесов Ы.К., Иран А.С. Ұлы ақынның әдеби мұрасын оқыту әдістері… *317*

Тулеуова К.Б. Физическая культура как социальный феномен общества *319*

Турлубекова А.А. Поколение центениалов как будущее страны…… *321*

Усенко С.А., Тулегенова Р.Д. Декабрьские события 1986 года в Алма-Ате: Причины и последствия…….. *323*

Фасхутдинова Е.М. Участие ассамблеи народа Казахстана в современных процессах Казахстана……... *325*

Фатьянова М.А. Role play as a mean of the intensification of educating to the group communication…….. *327*

Харитонов В.Н. Влияние физических упражнений на полноценное развитие человека…… *329*

Chassovnikova A.A. Innovative technologies in foreign language teaching….. *331*

Чередова Э.Н. В ситуации пандемии COVID-19 как актуальное направление молодежной политики…….. *333*

Чубарова С.Н., Сагадибекова Д.А. Спорт психологиясы…….. *335*

Шлатай А.С. Үштілділік-дәуірдің талабы және уақыттың қажеттілігі….. *336*

Shokenova L.B. Foreign languages in the aspect of Intercultural communication…….. *338*

Шөкенова Г.Қ. Ұлттық танымда жүйеленген тілдік бірліктер туралы…. *340*

Эшонкулов.Д.Ю., Сухушин.И.А. The influence of physical culture on the mental state of the student……. *342*

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Alieva A. Improvement of state support for small and medium business during the pandemic of RK..... *345*

Айтуова Д.Б. ҚР мемлекеттік тұрғын үй саясаты: жағдайы, мәселелері және даму болашағы..... *347*

Акбаева Д.Е. (COVID19) Пандемия кезіндегі евразиялық экономикалық одаққа кіретін мемлекеттер арасындағы тауар айналысына талдау *349*

Аллаярова А.Ш. Современные аспекты развития машиностроения……. *351*

Аманбекова А.Е. Қазақстан Республикасындағы жұмыспен қамту жағдайы..... *353*

Ахмаганбетова М. Особенности налогового администрирования крупных налогоплательщиков..... *355*

Бакбаева З.Т., Шора Қазақстан Республикасындағы менеджмент мәселелері..... *357*

Бакбаева З.Т., Шора Ж.Ғ. Менеджменттің қазіргі даму негіздерінің қазақстан республикасына ықпалын талдау..... *359*

Балтабекова Д.Д. Роль пищевой промышленности в обеспечении продовольственной безопасности страны..... *361*

Балтабекова Д.Д. Современная структура пищевой промышленности Казахстана..... *363*

Бауыржан.Н. Қазақстандағы жасыл экономика: негізгі талаптар және даму жолдары..... *365*

Бауыржынұлы Т., Елеу Қазақстан Республикасының инвестициялық климаты..... *367*

Бахтьяров А.А. Электронная торговля – новая форма развития малого предпринимательства..... *369*

Бекболат Г.Б. Экономика ғылымдарының теориялық қолданысы..... *371*

Беленькая Е. В. О банкротстве физических лиц В Республике Казахстан *373*

Босова А.А. Жасыл экономика - экономикалық дамудың жаңа түрі..... *375*

Габдоллин М.Е. Совершенствование технического обслуживания и ремонта горно-шахтного оборудования..... *377*

Габдулов Р.М. Проблема совершенствования экономического механизма рационального природопользования в Республике Казахстан..... *379*

Дубовец Д.А. Уровень безработицы в странах мира..... *381*

Елеу С., Бауыржанұлы Т. Бәсекеге қабілеттілікті бағалау..... *382*

Ергеш Ғ.Е. Әлемдік мақта шаруашылығы және халықаралық нарықта өнімдері конъюнктурасы..... *384*

Ергеш Ғ.Е. Анализ экспорта Казахстанского хлопка-волокна …… *386*

Ерімбетова Т.Қ. Цифрлық экономика..... *388*

Ермекбаева Ж.А. Трудовой потенциал: теоретические аспекты понятия *390*

Жақсыбаева Д. М., Акпар Ш . С. Көлік кешені жұмысының сапасын арттыруды стратегиялық басқару алгоритмін әзірлеу..... *392*

Иванова С.В. К вопросу о развитии социального предпринимательства в Республике Казахстан..... *394*

Искакова А. Қазақстан Республикасында жалпыға бірдей декларацияны енгізу..... *395*

Каримова А.А. Қазақстандағы жастар еңбек нарығы..... *397*

Касылкасова Л.Т. Трансформация маркетинговой стратегии субъектов бизнеса..... *399*

Касылкасова Л.Т. Маркетинг в цифровой экономике..... *401*

Ким М.А. Диверсификация экономики как метод повышения ее конкурентоспособности..... *402*

Когай В.И. Оценка кокурентоспособности продукции ТОО «Бал-Текстиль» на рынке ковровых изделий Туркестанской области..... *404*

Когай В.И. Условия и факторы повышения конкурентоспособности предприятия..... *406*

Когайчук Г.А. Экономическая теория и ее значение для инженерно - технических специальностей..... *408*

Куандыкова И.Н. Проблема инфляции в Казахстане..... *410*

Куандыкова И.Н. Проблемы стратегического планирования в Казахстане..... *412*

Кульпеисова С.Г. Қазақстан Республикасын индустриялық-инновациялық дамытудың 2015-2021 жылдарға арналған бағдарламасын талдау..... *414*

Кульчимбаева А.Н. Тұрғын-үй аясын басқарудың шетел тәжірибесі..... *416*

Магадиева А.Ж. Девальвация тенге и инфляция в Казахстане..... *418*

Магадиева А.Ж. Физическая культура в экономике промышленности..... *420*

Музаффаров Е. Н. Акциз салығының мемлекттік бюджеттегі рөлі..... *422*

Мустафин А.М., Кобен Ж.Д. China's impact on the world economy..... *424*

Наурызбай З.Е. Экономические последствия войны в Украине..... *426*

Нуркенова А.К. Қазақстан Республикасындағы ұйымның есептік саясаты..... *428*

Ныгмет Л. Студенттердің психикалық қабілеттеріне дене шынықтырудың әсері..... *430*

Пересунько К.А. Влияние спорта на экономику..... *432*

Райхан М.С. Ипотекалық тұрғын үй кредиттеудің қаржы ресурстарын қалыптастыру тетігі..... *433*

Рахимгулов И.Б. Становление и развитие холдинговый компаний..... *435*

Санникова Г.В. Виды предпринимательской деятельности современной экономике..... *437*

Санникова Г.В Анализ развития малого и среднего предпринимательства в Казахстане..... *439*

Светнев В.Д. Машиностроительная отрасль Казахстана: проблемы и пути развития..... *441*

Серик А. Торговая марка предприятия..... *443*

Серик А. Центральный Казахстан для развития туризма рациональное использование рекреационных ресурсов региона..... *445*

Ситникова А.П. Этика, как важный инструмент в работе аудитора..... *447*

Сиязбек А.Қ. Кәсіпорындарда айналым капиталын басқару тиімділігін зерттеу..... *449*

Сүлейменова М.Қ. Тау-кен өнеркәсібінде кәсіпкерліктің даму басымдылықтарын зерттеу..... *413*

Тлемисова Н.А. Болашақтың кілті – креативті ойлау..... *453*

Тленшеева А.З. Мотивация арқылы жұмыс орнында қауіпсіз еңбек жағдайын құру..... *455*

Токова А.Г. Адами капитал..... *457*

Толмацкая И.А., Макенова Л.Э. Исследование потребности персонала в современных методах обучения..... *559*

Утегенова М.Ж. Повышения эффективности развития фармацевтического рынка Туркестанской области..... *461*

Утегенова М.Ж. Основные направления развития фармацевтического рынка Республики Казахстан..... *463*

Хасенов М.М Проблемные вопросы стимулирования развития малого и среднего бизнеса в Казахстане..... *465*

Шерман Ә.Е. Современные тенденции развития мирового аттракционного бизнеса..... *467*

Широкая Е.Д. О методах определения отраслей специализации региона на примере Восточно-Казахстанской области Республики Казахстан..... *469*

ХИМИКО-БИОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

Абаханов Н.Е.,Әлиақпар Ә.М Виртуальный скрининг биоактивности производных алкалоида цитизин..... *472*

Аймаганбетова С.Н. Теңіз балдырымен байытылған қаймақ өндіру технологиясын жасау..... *474*

Акимов К.С. Оценка жесткости питьевой воды..... *476*

Ақан А.М., Стафеева Я. Фитопрепараты и фитотерапия..... *478*

Алжанов А.Ж., Рахатова Д.А. Көмір өнеркәсібінің бейорганикалық қалдықтарын пайдалану перспективалары..... *480*

Аллаяров И.С., Тулеуова К.Б. Анализ себестоимости воды различной жесткости экономический подход к выбору питьевой воды..... *482*

Амиров А.С., Ерназарова А.Е. Байыту фабрикасы қызметінің атмосфералық ауаға әсерін бағалау..... *484*

Анарбек Г., Заңғарқызы А. Техногенді ластанған топырақ және оның биологиялық белсенділігін зерттеу проблемасы..... *486*

Барлыбаева Д.Г., Талгат Т.Т. Циклизация N-ацилпроизводных винилоксиэтиламина..... *488*

Бейсембекова Д.С., Назар О.С. Нафтиламин..... *490*

Бөкенбай Е.Е., Маратұлы Д. Кавитациялық өңдеудің физико-химиялық эффектілер..... *492*

Булатова Л.М., Раймбекова А.Б. Микроклональное размножение растений..... *494*

Гернер А.Н. Симбиоз человека и бактерий..... *496*

Дәуімбай Ж.Т. Палладий – аминқышқылы жүйесінде комплекс түзілу реакцияларының кванттық химиялық есептеулері..... *498*

Әлшерқызы Г. ,Советов С. Исследование растений на генном уровне.... *500*

Жақыпова А. Қ., Нургазиева Ж. Н. Кондитерлік өнімдерге табиғи бояуларды қолдану ……..... *502*

Жанарбек А.Ж New supramolecular ensembles based on phytoecdysteroids *504*

Жеписбай А.Д., Тиштықпай Д.Д. 2-винилоксиэтилдитиокарбамин қышқылының эфирлері..... *505*

Жетписбай А.Д., Рахманов Ж. Ауыр металдармен ластану..... *507*

Ильясов М , Нығмет Н Гумин қышқылдарының функционалды алмастырылған және полимерлі туындыларын синтездеу..... *509*

Кайратова А.К., Сейілбекова Н.Е Флотация свинцово – цинковых руд *511*

Кеңесбек., Шаймұханбетқызы А. Нан-тоқаш өнімдерін өндіру мен өткізуді ұйымдастырудың теориялық негіздемесі..... *513*

Keribayeva A.D. Chemical and biological sciences. Why biotechnologists should be regarded as «new it specialists»?..... *515*

Кудрявцева Е.В. Аминогуминовый сорбент..... *517*

Қанатова Ж.Қ. Қазақстандағы атмосфералық ауа мониторингі..... *518*

Қожадиясова Г.С. С. Фитопрепараттар өндіру кезінде алынатын экстракт құрамындағы заттарға хроматографиялық талдау жасау *520*

Мартыненко Н.В., Сталинская А.Л. Мультикомпонентный синтез производного 5-нитропиридина с эпоксибензооксоциновым фрагментом..... *522*

Николаева З.М. Ферментация углеводсодержащего сырья молочнокислыми бактериями..... *524*

Оразалина Қ.Т., Ислам А.Д. Көмір мен гумин қышқылын хлорлау..... *526*

Өзгелдина Б.С., Асанова У.Б. Коронавирус (COVID-19) емі- қымыз *528*

Өмірбек Н.Б., Тулеубай А.А. Винилді мономермен егілген (СО) полимерлеу..... *530*

Паламарчук И.В. Синтез производных 2,6-бисоксазоло[5,4-b] пиридина *532*

Панарина К.А. Синтез новых производных 1,3,4-тиадиазина на основе 3-аминопиридона..... *533*

Рахимберлина А.Қ., Сиверская Е.В. Влияние уникальной искусственной водной артерии Центрального Казахстана канала имени К.Сатпаева на экологическое состояние водных ресурсов в регионе..... *535*

Сембекова А.Т., Шаймерденов Т.М. Сулы ортамен минерал беттерінің әрекеттесу процестері флотацияға әсері..... *537*

Sarsen A.E., Toleubaev A Electrical properties of anabazine alkaloid in fatty systems Conductivity studies..... *539*

Сыздыкова Д.М. Выделение флавоноидов из раститетельного сырья бессмертника песчаного(helichrysum arenarium (l.) (Moench))..... *541*

Токишева М.М., Шөкенова Г.Қ. Топырақ суспензиясын дайындау..... *543*

Түйтебай Г.М., Айгараева А.П. Биологиялық белсенді қоспалардың зертханалық жануарларға әсерін анықтау..... *545*

Фомин А.М., Тарасов В.Д. Оценка очистки сточных вод биотехнологическими методами..... *547*

Шаймерденов Т.М., Мурат Е.Ә. Газ конденсаттары мазутын дизель-бензин дистилляттарына кавитациялық конверсиялау..... *549*

Шалабай Ж., Атаева А. Жай және күрделі эфир туындыларынан жасалған дәрілерге талдау..... *551*

Shapenova Z.R. Analysis of synthesis and properties of asymmetric porphyrins with isonicotinic acid fragment..... *553*

Шынатбай Д., Ақатай Б.Е. Мыс-сульфидты кенінін байыту өнімнін сапасын жоғарлату жолдары..... *555*

СТРОИТЕЛЬСТВО И АРХИТЕКТУРА

Абулкаликова М.Е. Создание геопортала на основе интерактивных карт Восточно-Казахтанской области..... *558*

Авдеенко М.В. CLOUD технологии, как тренд развития информационно-коммуникационных технологий..... *560*

Аймагамбетова А. Р. Актуальность предоставления земельно – кадастровой информации на проектируемый земельный участок *561*

Алимбаев Д.М. Решение школьного здания в структуре озелененного квартала нового типа в г. Караганде..... *563*

Алкеевой Д.Ж. Анализ мирового опыта в проектировании спортивно-оздоровительных центров..... *565*

Anes O.B. Automated calculation of the bearing capacity of the building..... *567*

Асан А.Д. FINNBLOCK – заманауи технологиядағы блок..... *569*

Баймұхан А.Қ. Концепция зеленого кампуса..... *571*

Бактыкереев М.К. Разработка методики создания топографических планов с использованием БПЛА..... *573*

Басыбаева С.М. Развитие архитектуры школьных зданий в периоды промышленных революций..... *575*

Бекенова А.Б. Исследование свойств золокирпича из местных сырьевых материалов..... *577*

Бірімқұл М. Е. Особенности монтажа навесных вентилируемых фасадов *578*

Гавин А.В. Анализ динамики рынка жилой недвижимости в Республике Казахстан..... *580*

Ганский Т.А. Учёт воздействий СНИП 2.01.07-85* «нагрузки и воздействия» и СП РК EN 1991 «Воздействия на несущие конструкции» при расчёте железобетонных конструкций……. *582*

Емельяненко В.А., Заика В. А. Окружающая геометричекая среда..... *584*

Әміртай С. Н., Алпанова Ж. Н. Связь архитектуры и психологии..... *586*

Зиновьев М.А. Создание цифрового топоплана для дальнейшего развития инфраструктуры..... *588*

Зиновьев М.А. Создание цифрового топоплана района города Балхаш в масштабе 1:500..... *589*

Касенов Д.О. Расчет снегопереноса к дороге.....……. *591*

Коваленко В.Е. Создание схемы развития инженерных коммуникаций с использованием программного обеспечения……..... *593*

Костогладова И.В. Создание цифрового топографического плана застроенной территории для реконструкции теплосетей..... *595*

Куат К, Усков М. Преимущества основных архитектурных качеств объемно-блочных зданий..... *597*

Кусайынова Г.С . Реконструкция и геодезический контроль за прокладкой ЛЭП..... *599*

Кусайынова Г.С. Прокладка ЛЭП с помощью современных технологий *601*

Мажитова А.Б. Новая технология неразрушающего контроля конструкций в строительстве..... *602*

Маханова А. Актуальность детского развивающего центра в современных условиях..... *603*

Мешетпаев А.Е. Создание цифрового топографического плана этнопарка «10-летия независимсоти Республики Казахстана» с применением GNSS оборудования..... *605*

Мудренко В.В. Исследование свойств легкого бетона с регенерированным пенополистиролом..... *607*

Мустафина М.Н. Оценка несущей способности грунтов оснований..... *609*

Мұқаметжан Н.Р. Жылжымайтын мүлік нарығының жай-күйіне әсер ететін факторлар…….. *611*

Мұстафа Н.Р. Влияние гранитных отсевов на свойства керамических стеновых материалов……. *613*

Мұсұлманбеков М.Н. Техникалық жүйелер мен технологиялық процестердің қауіпсіздігін арттыру әдістері…… *615*

Нагачбаева Б.А. Инженерлік желілерді кадастрлық түгендеу……... *617*

Нұрлан Е. ҰШҚ көмегімен цифрлық жер бедерінің картасын құру……... *619*

Омирбекова А.М. Региональные традиции в современной жилой архитектуре на примере Ариша……. *620*

Ондасынова А.Х. Геодезические изыскания для строительства водопроводных сетей…….. *622*

Рымбекова Ә.Р. Арқалық конструкцияларды автоматтандырылған түрде есептеу және оңтайландыру…… *624*

Савчиц Н.Ю. Область применения GNSS при создании топографических планов местности…….. *626*

Саламат А. Landscape architecture of the city of Almaty……... *628*

Саламат А. Традиционная архитектура в структуре современного жилого дома…….. *630*

Селезнев Л.В. Сравнительный анализ современных средств защиты железобетона от коррозии……... *632*

Темірбай М. Р. Ақылды қала…….. *634*

Теске К.А. Мобильность и динамика в организации жилой и учебно-воспитательной среды микрорайона…….. *636*

Уашева А.С. Лазерлік аспаптарды қолдануға арналған техникалық-нормативтік құжаттамаға әдістемелер әзірлеу..... *638*

Усков М., Куат К. Симулирование горизонтальной нагрузки на сваю в программе OASYS ALP..... *640*

Федулова Т.Ю. Применение нержавеющей стали для изготовления трубопроводов с целью защиты от коррозии..... *642*

Хинаятова А.К. К вопросу о влиянии архитектурной среды на психоэмоциональное состояние человека..... *644*

Часовникова А. А., Токсамбаева А. Аэрофотосъёмка с БПЛА как альтернатива геодезических работ традиционным способом..... *646*

Научное издание

ТРУДЫ

Республиканской студенческой
научной конференции

«Вклад молодежной науки в реализацию Стратегии «Казахстан-2050»

(14-15 апреля 2022 г.)

Формат 60х90/16. Обьем 19,5 печ.л. Тираж 1 экз.
Цена договорная
Издательство КарТУ, 100027, г. Караганда, пр. Н. Назарбаева, 56